

ΙΩΑΝΝΑ ΚΑΡΑΝΗ

ΤΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΑΠΟΤΥΠΩΜΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ (1810-1864) ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Quadrato in m

Τριμελής επιτροπή :

Επιβλέπουσα: Αμαλία Κωτσάκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πολυτεχνείο Κρήτης
Παναγιώτης Τουρνικιώτης, Καθηγητής Ε.Μ.Π.
Σωκράτης Πετμεζάς, Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης

XANIA 2021

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ – ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΙΩΑΝΝΑ ΚΑΡΑΝΗ

ΤΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΑΠΟΤΥΠΩΜΑ
ΤΗΣ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ (1810-1864) ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ
ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Τριμελής Επιτροπή

Αμαλία Κωτσάκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πολυτεχνείου Κρήτης
Παναγιώτης Τουρνικιώτης, Καθηγητής Εθνικού Μετσόβειου Πολυτεχνείου
Σωκράτης Πετμεζάς, Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης

Επταμελής Επιτροπή

Αμαλία Κωτσάκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πολυτεχνείου Κρήτης
Παναγιώτης Τουρνικιώτης, Καθηγητής Εθνικού Μετσόβειου Πολυτεχνείου
Σωκράτης Πετμεζάς, Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης
Κωνσταντίνος Τσιαμπάος, Επίκουρος Καθηγητής Εθνικού Μετσόβειου
Πολυτεχνείου
Νίκος Μπελαβίλας, Καθηγητής Εθνικού Μετσόβειου Πολυτεχνείου
Δέσποινα Διμέλλη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πολυτεχνείου Κρήτης
Σταυρούλα (Ρίβα) Λάββα, Επίκουρη Καθηγήτρια Εθνικού Μετσόβειου
Πολυτεχνείου

ΧΑΝΙΑ 2021

Πίνακας περιχομένων

<u>ΤΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΑΠΟΤΥΠΩΜΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ (1810-1864) ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ</u>	8
<u>Συντομογραφίες</u>	8
<u>ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ</u>	8
<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	10
<u>Σκοπός</u>	12
<u>Αντικείμενο</u>	12
<u>Βιβλιογραφική ανασκόπηση</u>	12
<u>Μέθοδος</u>	13
<u>A. Μέθοδος συλλογής στοιχείων</u>	13
<u>A1. Αρχειακή έρευνα</u>	13
<u>Γενικά Αρχεία του Κράτους Ν. Λευκάδας</u>	13
<u>National Archives of England – Public Record Office</u>	14
<u>Gazetta degli Stati uniti delle Isole Ionie</u>	14
<u>Φωτογραφικά αρχεία</u>	14
<u>A2. Έρευνα Πεδίου</u>	14
<u>A3. Βιβλιογραφική έρευνα</u>	14
<u>A4. Διαδικτυακή</u>	14
<u>A5. Συνεντεύξεις</u>	15
<u>B. Ερμηνευτική μέθοδος</u>	15

<u>B1. Υπόθεση εργασία</u>	15
<u>B2. Ερμηνευτική μέθοδος</u>	17
<u>Η συγκρότηση της Εργασίας</u>	17
<u>Ερευνητικά ερωτήματα</u>	21
<u>ΕΥΡΗΜΑΤΑ</u>	25
<u>ΙΣΤΟΡΙΚΑ</u>	25
<u>Η Λευκάδα των Προϊστορικών χρόνων - Γέφυρα των Μυκηναίων ανάμε- σα σε Ανατολή και Δύση.</u>	25
<u>Η Λευκάδα των ιστορικών χρόνων - Κορινθιακή αποικία, Μακεδονικό κράτος, Ακαρνανική Συμπολιτεία, Ρωμαϊκή κατάκτηση - Ίδρυση της πρω- τεύουσας Νηρίκου, άνοιγμα της «Διώρυγας» και κατασκευή γέφυρας με την ηπειρωτική Ελλάδα.</u>	25
<u>Η Λευκάδα των Βυζαντινών χρόνων – Ένταξη στο Δεσποτάτο της Ηπείρου.</u>	26
<u>Η Λευκάδα στη Φραγκοκρατία - Το νησί φέουδο φράγκων ηγεμόνων, η μεταφορά της πρωτεύουσας μέσα στο φρούριο της Αγίας Μαύρας και οι εναλλαγές ορθόδοξου και καθολικού δόγματος.</u>	27
<u>Η Λευκάδα κατά την Οθωμανική περίοδο</u>	28
<u>Η Λευκάδα κατά τη Βενετοκρατία – Η ίδρυση της πρωτεύουσας Αμαξικής.</u>	30
<u>Γαλλοκρατία -Ρωσοτουρκική κυριαρχία -Ίδρυση Επτανήσου Πολιτείας</u>	33
<u>Ιόνιο Κράτος (Stati Uniti delle isole Ionie)- Αγγλοκρατία στη Λευκάδα 1810-1864</u>	36
<u>Διοικητικά</u>	39
<u>Οικονομία</u>	42
<u>Εκκλησιαστικά</u>	43
<u>Εκπαίδευση</u>	44
<u>Βρετανικές διοικητικές πολιτικές, πρακτικές και αντιλήψεις για την ταυτότητα των Επτανήσιων</u>	46
<u>Οι αντιλήψεις των Επτανήσιων για την ταυτότητα των Βρετανών</u>	

	49
<u>Η Βρετανική Πολιτική απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση του 1821 και οι αντιστάσεις των Λευκαδίων στους Βρετανούς</u>	50
<u>Συμπερασματικά</u>	51
<u>ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ</u>	55
<u>Η ΠΟΛΗ</u>	55
<u>Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΕΩΣ ΤΗΝ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ</u>	55
<u>Νήρικος. Η πρωτεύουσα της Λευκάδας κατά τους αρχαίους χρόνους</u>	55
<u>Αγία Μαύρα. Η εντός του φρουρίου πρωτεύουσα της Λευκάδας κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους έως και το τέλος της Τουρκοκρατίας</u>	55
<u>ΑΜΑΞΙΚΗ. Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΑΥΡΑΣ ΣΤΗΝ ΑΜΑΞΙΚΗ. Η ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ ΕΠΙ ΒΕΝΕΤΩΝ. ΤΟ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑ.</u>	57
<u>Πολεοδομικές χαράξεις, κατανομή των γαιών και κοινωνική διαστρωμά- τωση</u>	58
<u>Το Κτηματολόγιο της πόλης (1726-1727) επί Βενετοκρατίας, οι χρήσεις γης και οι όροι δόμησης στην πρωτεύουσα της Λευκάδας - Αμαξική</u>	60
<u>Νομοθεσία για την πόλη κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας</u>	61
<u>Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ ΑΜΑΞΙΚΗ ΕΠΙ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ</u>	64
<u>Α. Η μορφή της πόλης από το 1810 έως το 1825. Από την κατάληψη του νησιού από τους Βρετανούς έως τον σεισμό του 1825</u>	64
<u>Η υφιστάμενη κατάσταση της πόλης και η έλλειψη πολεοδομικών πα- ρεμβάσεων έως το 1825</u>	64
<u>Νομοθετικό πλαίσιο για τις οικοδομές έως το 1825</u>	66
<u>Κανονισμοί υγιεινής έως το 1825</u>	68
<u>Β. Ο σεισμός του 1825. Το πολεοδομικό σχέδιο και το νομοθετικό πλαίσιο μετά τον σεισμό</u>	68
<u>Ο σεισμός του 1825 καθοριστικός για την εξέλιξη της πόλης</u>	68

<u>Βασικές αρχές και χαράξεις του πολεοδομικού σχεδίου του 1825</u>	71
<u>Τα μέτρα του Ιονίου κράτους και της Βρετανικής προστασίας – Το νομο- θετικό πλαίσιο για τους σεισμούς</u>	73
<u>Η σύσταση αντισεισμικών κανονισμών και η θέσπιση νέων όρων δόμη- σης για τη Λευκάδα το 1827</u>	75
<u>Το Κτηματολόγιο της Αγγλοκρατίας 1826</u>	76
<u>Χωρικός αντικατοπτρισμός της σχέσης ηγεμονεύοντος - ηγεμονευόμε- νου</u>	76
<u>Γ. Η πόλη της Αμαξικής από το 1825 έως το 1864</u>	80
<u>Τα αστικά χαρακτηριστικά της πόλης</u>	81
<u>1) Η κυκλοφορία στην πόλη - Χαράξεις και ονοματοδοσία</u>	81
<u>2) Συνοικίες – Ο χωρικός αντικατοπτρισμός των ταξικών διαφορών</u>	84
<u>3) Οι δημόσιοι χώροι</u>	86
<u>Πλατείες</u>	86
<u>Η κεντρική πλατεία της Λευκάδας. Ζητήματα αστικής παρουσί- ας των Βρετανών και ανθεκτικότητας του δημόσιου χώρου</u>	86
<u>Πλατεία Boschetto</u>	87
<u>Αγορές</u>	87
<u>Μαρκάς</u>	87
<u>Παζάρι</u>	88
<u>Στοές-Πότζοι</u>	88
<u>4) Υποδομές</u>	89
<u>Ο Φωτισμός της πόλης της Λευκάδας επί Αγγλοκρατίας και η συ- νεισφορά των ιδιωτών – Υποδομές</u>	89
<u>Υδρευση – Κρήνες στο παζάρι – Αποχέτευση – Αστικός εξοπλισμός και υγιεινή</u>	91
<u>Συμπερασματικά</u>	

	92
<u>ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ</u>	96
<u>ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ</u>	96
<u>Η οργάνωση των δημόσιων τεχνικών υπηρεσιών</u>	96
<u>Τα δημόσια έργα επί Αγγλοκρατίας στην Αμαξική</u>	100
<u>Οι υποδομές</u>	100
<u>Διώρυγα</u>	101
<u>Λιμάνι</u>	104
<u>Οδικό δίκτυο</u>	107
<u>Οδοποιία στο σύνολο του νησιού</u>	108
<u>Οδοποιία στην πόλη και το παραλιακό μέτωπο</u>	109
<u>Τα δημόσια πολιτικά κτήρια</u>	110
<u>Διοικητήριο</u>	110
<u>Τελωνείο</u>	111
<u>Υγειονομείο - Λοιμοκαθατήριο - Λαζαρέτο</u>	111
<u>Νοσοκομείο</u>	112
<u>Σχολεία</u>	114
<u>Οι στρατιωτικές εγκαταστάσεις στο φρούριο της Αγίας Μαύρας</u>	115
<u>Το σώμα των στρατιωτικών μηχανικών (Royal engineers)</u>	116
<u>Νέες κατασκευές και επισκευές μέσα στο φρούριο της Αγίας Μαύρας κατά την εποχή της Αγγλοκρατίας</u>	120
<u>Επισκευή του υπάρχοντος στρατιωτικού Νοσοκομείου</u>	123
<u>Το νέο κτίριο της Λέσχης Βρετανών αξιωματικών</u>	123
<u>Το νέο κτήριο κατοικίας και γραφείου του αξιωματούχου και της επιμε- λητείας (1845)</u>	

123	
Το νέο κτήριο της αποθήκης προμηθειών (1845)	124
Οι αγγλικές πολιτικές φυλακές (επανάχρηση τμήματος του τείχους)	124
Οι νέες στρατιωτικές φυλακές απομόνωσης (1846-1847)	124
Οι νέοι βρετανικοί στρατώνες (1853)	125
Συμπερασματικά	126
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ	129
ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΕΡΓΑ	129
Η έκδοση των ιδιωτικών οικοδομικών αδειών. Διαδικασία, προδιαγραφές	130
Η χρήση διαφορετικών γλωσσών στα έγγραφα για την έκδοση οικοδομικής άδειας	131
Οι προδιαγραφές σχεδίασης και υποβολής των απαραίτητων δικαιολογητικών	133
Οι συντάκτες των οικοδομικών αδειών - Μελετητές, κατασκευαστές και έλεγχος	135
Αρχιτέκτονες, μηχανικοί, ζωγράφοι, σχεδιαστές	135
Ο έλεγχος των αδειών - Οι ελεγκτές μηχανικοί του Ιονίου Κράτους	145
Τα είδη των οικοδομικών αδειών	146
ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΤΗΡΙΑ	146
ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ 1825	147
Ελαιοτριβεία	147
Αρτοποιεία (φούρνοι)	148
Καταστήματα εν σειρά και μεμονωμένα καταστήματα	148
ΜΕΤΑ ΤΟ 1825	149
Ελαιοτριβεία	150

Νερόμυλος	151
Υφαντουργεία μετάξης	151
Αρτοποιεία - Φούρνοι	152
Καταστήματα εν σειρά και μεμονωμένα καταστήματα	153
ΚΤΗΡΙΑ ΜΕ ΜΙΚΤΗ ΧΡΗΣΗ ΟΙΚΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΣΤΕΓΗΣ	154
ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ	155
ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ 1825 - Επισκευές - Ανακατασκευές οικιών	155
Οι κατοικίες των ευγενών - Επισκευές ή ανακατασκευές σε μεγάλα αρχοντικά του 18ου αιώνα	157
Επισκευές ή ανακατασκευές στις κατοικίες των αστών	161
Επισκευές ή ανακατασκευές σε κατοικίες των κατώτερων εισοδηματικών τάξεων	166
ΜΕΤΑ ΤΟ 1825 - Νέα κτήρια	169
Οι κατοικίες των ευγενών	169
Οι κατοικίες των αστών	172
Οι κατοικίες των κατώτερων εισοδηματικών τάξεων	177
Νέα Χώρα - Η εργατική συνοικία της Αγγλοκρατίας	179
Επεκτάσεις - Προσθήκες κτηρίων	179
Νέα κτήρια επάνω σε παλαιά θεμέλια	180
Άδειες για περίφραξη	180
Η έκφραση του τρόπου ζωής των Λευκαδίων κατά τον 19ο αιώνα μέσα από τη χρήση των χρωμάτων στις όψεις και τις εσωτερικές διαρρυθμίσεις των ιδιωτικών κτηρίων στην πόλη	181
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ	186
ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ 1825	186

<u>Ενδιαίτηματα μοναχών στην πόλη (κατοικίες) - Μοναστηριακά και ενοριακά καταστήματα</u>	187
<u>Οι ναοί στην πόλη - Επισκευές και ανακατασκευές</u>	188
<u>ΜΕΤΑ ΤΟ 1825</u>	193
<u>Νέα ενδιαίτηματα μοναχών στην πόλη (κατοικίες) και μοναστηριακά καταστήματα</u>	193
<u>Επισκευές - Ανακατασκευές ναών μετά το 1825</u>	194
<u>Συμπερασματικά</u>	196
<u>ΕΡΜΗΝΕΙΑ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</u>	199
<u>ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΗΓΩΝ</u>	212
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	218
<u>ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ</u>	228
<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ</u>	228
<u>Πίνακας βάσης δεδομένων ΓΑΚ_Λ</u>	228
<u>Πίνακας βάσης δεδομένων ΝΑ_Λ</u>	228
<u>ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ</u>	229

**ΤΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΑΠΟΤΥΠΩΜΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ
(1810-1864) ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ**

Συντομογραφίες

ΓΑΚ_Λ	Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού Λευκάδος
07-01-06-...	AIS 007-ΙΟΝΙΟ ΚΡΑΤΟΣ-01 ΔΙΟΙΚΗΣΗ -06 ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΑΔΕΙΕΣ -ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ 6-61
08.02.02...	REL 08 -ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ 02 ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ 02
07-01-05-...	AIS 07-ΙΟΝΙΟ ΚΡΑΤΟΣ-01 ΔΙΟΙΚΗΣΗ-02 ΕΠΑΡΧΟΣ
07-01-05-...	AIS 07 ΙΟΝΙΟ ΚΡΑΤΟΣ 01 ΔΙΟΙΚΗΣΗ-05 ΣΕΙΣΜΟΣ
NA_L	National Archives, Public Records Office, Kew London
ΥΠΠΟΑ ΔΑΒΜΜ	Αρχείο Διεύθυνσης Αναστήλωσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων -Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η ιδέα να ασχοληθώ με την πολεοδομία και την αρχιτεκτονική της πόλης της Λευκάδας κατά τον 19^ο αιώνα, λάνθανε για πολύ καιρό, καθώς η έρευνα στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ) Νομού Λευκάδας αποκάλυψε το ενδιαφέρον σώμα των οικοδομικών αδειών της περιόδου της Αγγλοκρατίας. Το έναυσμα δόθηκε αφενός από την ευτυχή συγκυρία της ταξινόμησης του αρχαιολογικού υλικού στα ΓΑΚ Νομού Λευκάδας, τα προηγούμενα χρόνια, γεγονός που διευκόλυνε την διαδικασία της έρευνας, αφετέρου από την ατυχή συγκυρία της απώλειας -μεταξύ άλλων- της κατοικίας της οικογένειας του Πάνου Βουκελάτου στη συνοικία της Παναγίας των Ξένων, μετά από την καταστροφική πυρκαγιά της 8^{ης} Αυγούστου του 2016. Η κατασκευή της εν λόγω κατοικίας αναγόταν στο 1845 σύμφωνα με τα στοιχεία που εντοπίστηκαν στο αρχείο των ΓΑΚ_Λ .

Το πολυποίκιλο υλικό που σώζεται στο αρχείο των ΓΑΚ_Λ, συμπληρώθηκε με άγνωστο αρχαιολογικό υλικό που λανθάνει στα National Archives στο Kew του Λονδίνου, από την ανάγνωση των οποίων αποδεικνυόταν η συμμετοχή στην πρόοδο και ανασυγκρότηση του πρώτου Ελληνικού κράτους, του Ιόνιου Κράτους (1814-1864), που τελούσε υπό Βρετανική προστασία, τόσο Βρετανών όσο και Ελλήνων Τεχνικών.

Κατά την διάρκεια της ενασχόλησής μου με το θέμα πολλοί παραστάθηκαν με διαφορετικούς και πολύτιμους τρόπους στην προσπάθεια αυτή. Πρώτη από όλους θέλω να ευχαριστήσω την κα Αμαλία Κωτσάκη, αναπληρώτρια καθηγήτρια του Πολυτεχνείου Κρήτης που δέχτηκε αμέσως να με

συμπεριλάβει στις υπό εκπόνηση διατριβές της, της οποίας η υποστήριξη και συνδρομή από την έναρξη μέχρι την ολοκλήρωσή της υπήρξε πολυποίκιλα πολύτιμη. Στον καθηγητή του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου κο Παναγιώτη Τουρνικιώτη που επίσης δέχτηκε να συμμετέχει στην τριμελή επιτροπή της διατριβής μου και του οποίου η συμπαράσταση κατά την διάρκεια εκπόνησής της ήταν ενθαρρυντική και πολύτιμη. Τον κο Σωκράτη Πετμεζά του οποίου οι πολύτιμες συμβουλές στην αρχή και στη συνέχεια της διατριβής έστρεψαν την προσοχή μου προς την σωστή κατεύθυνση.

Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω τον κο Τριαντάφυλλο Σκλαβενίτη για την μεγάλη βοήθειά του στη βιβλιογραφία και την εμβάθυνση στην ιστορία του τόπου καταγωγή του που γνωρίζει πολύ καλά. Την εξαιρετική ιστορικό κα Χριστίνα Παπακώστα, που οι απεριόριστες γνώσεις της για το αρχείο των ΓΑΚ_Λ συντέλεσαν στον εύκολο εντοπισμό των σημείων ενδιαφέροντος για την διατριβή, μέσα από το πλήθος των πληροφοριών που περιέχει. Η συνδρομή -της κας Παπακώστα και όλου του προσωπικού των ΓΑΚ_Λ- συνετέλεσε στο μεγάλο χρονικό κέρδος κατά την διάρκεια της έρευνας σε αυτό. Τον κο Δημήτριο Τσερέ για την συνεισφορά του με τις γνώσεις του στην εμβάθυνση της ιστορίας της Λευκάδας και την ευγενή παραχώρηση στοιχείων από το προσωπικό του φωτογραφικό αρχείο. Τον κο Ευάγγελο Βουκελάτο, μηχανολόγο μηχανικό, του οποίου το ενδιαφέρον να εντοπίσει τα σχέδια του σπιτιού στο οποίο γεννήθηκε και καταστράφηκε από πυρκαγιά, μου έδωσαν τον πρώτο έναυσμα. Την συνάδελφο και φίλη κα Μαρία Λαμπρινού, της οποίας οι γνώσεις για την Λευκάδα, το φρούριο και την πόλη υπήρξαν πολύτιμες. Όλο το προσωπικό των National Archives στο Kew του Λονδίνου που συντέλεσαν ώστε η σύντομη παραμονή μου στο χώρο να αποδειχθεί πολύ παραγωγική. Τον κο Μιλτιάδη Πολυβίου για τις ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις του επί του κειμένου της διατριβής. Την κα Άννα Καραπάνου που επιμελήθηκε το κείμενο της διατριβής και οι πολύτιμες συμβουλές της με βοήθησαν στην δημιουργία ενός πιο κατανοητού κειμένου. Την αρχιτέκτονα μηχανικό κα Αικατερίνη Βουκελάτου για την συμμετοχή της σε πρακτικά θέματα.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω την επταμελή επιτροπή, στην οποία συμμετέχουν η κα Αμαλία Κωτσάκη (Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πολυτεχνείου Κρήτης), ο κος Παναγιώτης Τουρνικιώτης (Καθηγητής ΕΜΠ), ο κος Σωκράτης Πετμεζάς (Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης), ο κος Κώστας Τσιαμπάκος (Επίκουρος Καθηγητής ΕΜΠ), ο κος Νίκος Μπελαβίλας (Καθηγητής ΕΜΠ), η κα Δέσποινα Διμέλη (Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πολυτεχνείου Κρήτης, και η κα Σταυρούλα Ρίβα) Λάββα (Επίκουρη καθηγήτρια ΕΜΠ).

Όλους όσους γνώρισα και μου συμπαράσταθηκαν στο επίπονο και δύσκολο ταξίδι και κυρίως την οικογένειά μου τον σύζυγό μου Κωνσταντίνο Βουκελάτο και τα παιδιά μου Ευάγγελο και Αικατερίνη Βουκελάτου που ανέχθηκαν τις πολλές ώρες ενασχόλησής μου και με παρακίνησαν να το συνεχίσω μέχρι να το ολοκληρώσω.

Ιωάννα Καράνη Δεκέμβριος 2021

Η Λευκάδα μεταξύ των ετών 1810 και 1864 καταλαμβάνεται από τους Βρετανούς και περιλαμβάνεται στο Ιόνιο Κράτος (1815-1864) υπό Βρετανική Προστασία. Κατά την διάρκεια της περιόδου υπήρξαν αλλαγές στην αρχιτεκτονική και στην πολεοδομία της πόλης που καθόρισαν την σημερινή της εικόνα. Ανάλογα φαινόμενα παρουσιάζονται όχι μόνο στα Ιόνια νησιά αλλά και στις Βρετανικές κτήσεις στην Μεσόγειο, αποδίδοντας στο χώρο την σχέση ηγεμονεύοντος και ηγεμονευόμενου κράτους. Καταλυτικό ρόλο στις εξελίξεις αυτές στην Λευκάδα, έπαιξε ο σεισμός του 1825, ο οποίος ανέδειξε πολλαπλές επιδράσεις της Βρετανικής κυριαρχία στο χώρο, μέσω πολεοδομικών ρυθμίσεων αλλά και γραφειοκρατικών διαδικασιών. Κατά την διάρκεια της περιόδου αυτής νέες πρακτικές εισήχθησαν όσον αφορά την παραγωγή του δηmosίου και ιδιωτικού χώρου, δίνοντας έμφαση στην διοικητική οργάνωση. Μεγάλος αριθμός Επτανησίων τεχνικών ανεδείχθη και επηρέασε στην συνέχεια την παραγωγή του δηmosίου και ιδιωτικού χώρου κυρίως στο Ιόνιο Κράτος αλλά και ευρύτερα στον Ελληνικό χώρο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διερεύνηση της διαχείρισης των υφιστάμενων Βενετικών καταλοίπων από τους Βρετανούς εκφράζοντας στο χώρο σχέσεις επικυριαρχίας, αναδεικνύοντας τη Λευκάδα πρόσφορο έδαφος για την διερεύνηση της σχέσης ηγεμονεύοντος-ηγεμονευόμενου και την έκφρασή της στο χώρο. Παρ' ότι η περίοδος αυτή ήταν καθοριστική για την Λευκάδα και τα Ιόνια νησιά, επηρεάζοντας ευρύτερα την πολεοδομία και την αρχιτεκτονική του νέου Ελληνικού κράτους, εν τούτοις δεν έχει μελετηθεί επαρκώς.

Στην εργασία που ακολουθεί, κομβικό σημείο αποτελεί ο καταστροφικός σεισμός του 1825¹, ο οποίος συμπίπτει με την εποχή που όλα τα Ιόνια νησιά συγκροτούν το πρώτο Ελληνικό ανεξάρτητο κράτος -το Ιόνιο κράτος- ο οποίο ήταν αποτέλεσμα της Συνθήκης των Παρισίων (1815), και τελούσε «υπό την προστασία» και στην ουσία υπό την επικυριαρχία της Μεγάλης Βρετανίας. Ειδικότερα η Λευκάδα βρίσκονται υπό την Βρετανική επικυριαρχία από το 1810 μέχρι το 1864. Την εποχή αυτή παρατηρείται ανασυγκρότηση του διοικητικού μηχανισμού, οργάνωση των τεχνικών υπηρεσιών και συγκρότηση αρχείου κατασκευών.

Στα Γενικά Αρχεία του Κράτους που αφορούν στην Λευκάδα, και ειδικότερα στους φακέλους για το Ιόνιο Κράτος που σώζονται στα ΓΑΚ_Λ, σώζεται ένα αδημοσίευτο σώμα εγγράφων που περιέχει οικοδομικές άδειες που εκδόθηκαν μετά τον σεισμό του 1825 μέχρι το 1864 και οι οποίες συνοδεύονται από πολεοδομικό χάρτη της πόλης καθώς και από κτηματολογικό σχέδιο

¹ Η Λευκάδα είναι μία από τις πιο σεισμογενείς περιοχές της χώρας μας. Άλλωστε στους σεισμούς οφείλεται και το εντυπωσιακά όμορφο αλλά και άγριο τοπίο της δυτικής πλευράς της. Για την Λευκάδα μνημονεύονται πολύ μεγάλοι σεισμοί στα 1469, 1613, 1625, 1630, 1704, 1722, 1723, 1732, 1743, 1767, 1769, 1783, 1815, 1818, 1820, 1825, 1867, 1869, 1870, 1912, 1914, 1915, 1921, 1948, 1953. 2003 και 2013. Από τις σωζόμενες καταγραφές που έχουμε για τους σεισμούς στην Λευκάδα διαπιστώνουμε την σφοδρότητα τους, τις ανθρώπινες απώλειες που προκαλούσαν καθώς και τις αλλεπάλληλες και μεγάλες καταστροφές στο μνημειακό απόθεμα του νησιού.

της εποχής. Η απαγόρευση από την κυβέρνηση να εκτελεστεί οποιασδήποτε οικοδομική εργασία χωρίς την προηγούμενη έκδοση οικοδομικής άδειας, όπως περιγράφεται στην Gazzetta Degli Stati Uniti delle Isole Ionie (1819), δικαιολογεί την ύπαρξη του αρχείου αυτού. Οι φάκελοι αυτοί στα ΓΑΚ_Λ, μέχρι πρόσφατα δεν ήταν ταξινομημένοι και αυτό αποτελούσε σοβαρό λόγο αδυναμίας προσέγγισης και έρευνας τους.

Αντίστοιχο αρχειακό υλικό οικοδομικών αδειών σώζονται στα αντίστοιχα ΓΑΚ της Κέρκυρας, Κεφαλονιάς, Ιθάκης, Ζακύνθου, Παξών και Κυθήρων. Έχει γίνει μάλιστα δημοσίευση αντίστοιχου υλικού, για την Κέρκυρα, την Ιθάκη, και την Κεφαλονιά χωρίς όμως να ακολουθεί πλήρης ανάλυση και να δίνεται έμφαση στην αρχιτεκτονική, πολεοδομική και κοινωνική διάσταση που περιέχουν τα αντίστοιχα έγγραφα.

Από τα γραπτά ντοκουμέντα δηλαδή το σύνολο των αδειών αυτών, διαφαίνεται και αναδεικνύεται ο τρόπος υλοποίησης τόσο του ιδιωτικού αρχιτεκτονικού έργου όσο και της ανέγερσης των εκκλησιών, μέσα στον 19^ο αιώνα. Την εποχή αυτή, μετά από μια φυσική καταστροφή όπως ήταν ο σεισμός του 1825, η πόλη σταδιακά αναδιαμορφώνεται.² Από τα σχέδια, την αλληλογραφία αλλά και από το υπάρχον κτιριακό απόθεμα που σώζεται από την εποχή αυτή, διακρίνουμε την τυπολογία που επικρατούσε στην κατασκευή των οικιών, την μορφολογία των όψεων, τις καταβολές από το βενετσιάνικο παρελθόν που επιβιώνουν και αναπαράγονται την όψιμη αυτή εποχή, καθώς και την επίδραση του νέου αρχιτεκτονικού ρεύματος του νεοκλασικισμού.

Καθώς τα γραπτά τεκμήρια παρουσιάζουν μια τυποποίηση και ομοιομορφία ως προς την παρουσίαση τους, δίνονται στοιχεία, για την ακριβή χρονολόγηση των κτισμάτων, για την εκ βάθρων ανέγερση, την επέκταση ή τροποποίηση τους, για τη θέση που βρισκόταν το οικόπεδο και το κτίσμα, καθώς αναφέρεται η ενορία και η συνοικία, για τον αριθμό των ορόφων, για τη χρήση τους (κατοικία, επαγγελματική στέγη, εκκλησία), για τον ιδιοκτήτη του, για τα πρόσωπα που υπέγραψαν τις άδειες των οικοδομών και για τους εντεταλμένους από την διοίκηση μηχανικούς που τα ενέκριναν, για τον χρόνο που απαιτούνταν για την έκδοση των αδειών και για πολλά άλλα στοιχεία από τα οποία μπορούν να εξαχθούν χρήσιμα στοιχεία. Ανάμεσα στα στοιχεία αυτά περιλαμβάνεται ο αριθμός των ιδιοκτησιών που κατείχαν ορισμένες ισχυρές οικογένειες της εποχής όπως αυτές των Σταύρου, Βαλαωρίτη, Σουμίλα, Χαλικιόπουλου, Τσαρλαμπά, Δε Τζώρτζη, Σταματόπουλου, Μαχαιρά και άλλων και κατά συνέπεια την οικονομική τους επιφάνεια και τις δραστηριότητές τους στην τοπική κοινωνία.

Ένα ακόμη σημαντικό θέμα αποτελούν οι κατασκευαστικές λεπτομέρειες που αποτελούν καταστάλαγμα πολλών χρόνων εμπειρίας από τους σεισμούς που πλήττουν πολύ συχνά την περιοχή. Οι σεισμοί οδήγησαν τους ευφυείς τεχνίτες και τα οικοδομικά συνεργεία που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή να χρησιμοποιήσουν την μέθοδο με την εσωτερική ανεξάρτητη

² και αποκτά, εν πολλοίς, την σημερινή μορφή του οικισμού, ο οποίος προστατεύεται από τον αρχαιολογικό νόμο (ΦΕΚ103/τ.Β', 10-3-1982). Η διάσωση των βασικών χαρακτηριστικών του οικισμού της Λευκάδας, που χρόνο με τον χρόνο αλλοιώνεται και καταστρέφεται μέσα από την ευκολία των σύγχρονων μέσων παραγωγής του οικιστικού περιβάλλοντος, αποτελεί επίσης κίνητρο για την μελέτη αυτή.

κατασκευή με ξύλινα στοιχεία, το ποντελάρισμα όπως λέγεται στην Λευκάδα, που έχει μελετήσει ο καθηγητής Π.Τουλιάτος. Το σύστημα αυτό κατασκευής περιγράφεται με πολύ ενδιαφέροντα τρόπο σε παλαιά συμβόλαια της Λευκάδος, που έχει καταγράψει ο συμβολαιογράφος Δήμος Μαλακάσης. Η κατασκευή αυτή συνέβαλλε αφενός στην διατήρηση των υπερκείμενων ξύλινων ορόφων των οικιών της Λευκάδας και αφετέρου στην συγκράτηση από πτώση της λιθοδομής με την οποία ήταν κατασκευασμένα τα ισόγεια των κτιρίων και με τον τρόπο αυτό στην απομείωση του κινδύνου απώλειας ανθρώπινης ζωής κατά την διάρκεια των πρώτων κρίσιμων λεπτών μετά τον σεισμό.

Κατά την διάρκεια της έρευνας απαιτήθηκε η διερεύνηση αρχειακού υλικού για την Λευκάδα, που σώζεται στα National Archives στο Kew του Λονδίνου. Η έρευνα αυτή απέδωσε καρπούς συμπληρώνοντας τα κενά και διευκρινίζοντας άγνωστα σημεία της αρχιτεκτονικής ιστορίας του νησιού κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας. Τα συμπληρωματικά αυτά στοιχεία αφορούσαν κυρίως στα δημόσια και στρατιωτικά έργα που έγιναν στην πόλη και στο φρούριο. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που πρόσθεσε η έρευνα στο Λονδίνο είναι τα ονόματα Ελλήνων και Βρετανών Μηχανικών που εργάστηκαν και συνεργάστηκαν την εποχή αυτή στη Λευκάδα. Καθώς αντίστοιχα έργα γίνονταν και στα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου, μπορούμε να παρακολουθήσουμε τα τεχνολογικά επιτεύγματα των μηχανικών αυτών κυρίως σε λιμενικά και στρατιωτικά έργα στα Επτάνησα. Την εποχή αυτή η Βρετανία ήταν η παγκόσμια ηγεμονεύουσα δύναμη,³ και επειδή στήριζε την εμβέλεια της στην ναυτική της υπεροχή και ισχύ, έδωσε μεγάλο βάρος στην ενίσχυση και βελτίωση των λιμανιών στις περιοχές που βρίσκονταν υπό την κατοχή ή την προστασία της.

Σκοπός

Ο ΣΚΟΠΟΣ της διατριβής είναι διττός

Κατά πρώτον η συνεισφορά στην ελληνική ιστοριογραφία και ειδικότερα στην ιστορία της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας, μέσω μιας μονογραφίας που αφορά την πόλη της Λευκάδας σε μια εποχή - την Αγγλοκρατία - όπου εντοπίζεται μεγάλο ερευνητικό κενό.

Κατά δεύτερον η ανάδειξη του τρόπου διαχείρισης του αστικού χώρου από το Ιόνιο Κράτος, που την εποχή αυτή τελεί υπό την Βρετανική κυριαρχία και προστασία, τόσο σε επίπεδο διοικητικό όσο και οικιστικό, μέσα από το παράδειγμα της Λευκάδας, αναδεικνύοντας την σχέση ηγεμονεύοντος – ηγεμονευόμενου κράτους.

Επίσης η εν λόγω μελέτη μας παρέχει τη δυνατότητα να διερευνήσουμε το πως οι τοπικές κοινωνικές συνθήκες αλλά και οι διεθνείς συγκυρίες επηρέασαν την μορφή της πόλης, ποιοι ήταν οι μηχανισμοί παραγωγής του χώρου και να τη συσχετίσουμε με την σημερινή της δομή, καθώς και να τη συγκρίνουμε με ανάλογες περιπτώσεις στο αγγλοκρατούμενο Ιόνιο και την Μεσόγειο.

³ Gekas, σ.37

Αντικείμενο

Η διατριβή έχει ως αντικείμενο την αρχιτεκτονική και πολεοδομία της πόλης της Λευκάδας επί Αγγλοκρατίας μέσα από σχέδια, έγγραφα και λοιπό εικονογραφικό υλικό που θα προκύψει κυρίως από αδημοσίευτες αρχειακές πηγές και θα συμβάλλει στην γενικότερη ιστορία με ερμηνευτικό εργαλείο τον χώρο.

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Για την αρχιτεκτονική της Λευκάδας και γενικότερα των Ιονίων Νήσων την εποχή της Αγγλοκρατίας η υπάρχουσα βιβλιογραφία εμφανίζεται εξαιρετικά πενιχρή. Τα περισσότερα πονήματα αφορούν στην Κέρκυρα ενώ για τη Λευκάδα διακρίνεται ερευνητικό κενό μιας και οι σχετικές δημοσιεύσεις για την πολεοδομία και την αρχιτεκτονική την εποχή αυτή είναι αποσπασματικές.

Γενικότερα για την Αγγλοκρατία στα Ιόνια Νησιά χρησιμοποιήθηκαν ως βιβλία αναφοράς τα εξής:

1. Thomas W.Gallant, *Η εμπειρία της αποικιακής κυριαρχίας, Πολιτισμός, ταυτότητα και εξουσία στα Επτάνησα 1817-1864*, Ανθρωπολογία, εκδόσεις Αλεξάνδρεια
2. Sakis Gekas, *Xenocracy, State, Class and Colonialism in the Ionian Islands 1815-1864*, εκδ. Berghahn New York-Oxford, 2017.

Τα δημοσιεύματα περί αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας των Ιονίων νήσων επί αγγλοκρατίας είναι:

1. Αφροδίτη Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, *Κέρκυρα, Αστική αρχιτεκτονική περιόδου αγγλοκρατίας*, Αθήνα 2002.
2. Αφροδίτη Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη, «Η αστική κατοικία στην αγγλοκρατούμενη Κέρκυρα και οι επτανησιακοί όροι δομήσεως», *Κερκυραϊκά Χρονικά* τ.26, Κέρκυρα 1982,

τα οποία διερευνούν την νομοθεσία και την αστική αρχιτεκτονική της περιόδου της Αγγλοκρατίας στην Κέρκυρα.

3. Λεωνίδας Στανέλλος, *Η Βρετανική στρατιωτική Αρχιτεκτονική στην Κέρκυρα. Οι επεμβάσεις των Βρετανών στα φρούρια, στις οχυρώσεις, στα κτίρια και στις στρατιωτικές εγκαταστάσεις (1814-1864)»,* διδακτορική διατριβή, ΕΜΠ, 2016.

πόνημα το οποίο μας δίνει πληροφορίες για την στρατιωτική αρχιτεκτονική της Κέρκυρας.

Για τη Λευκάδα βιβλία αναφορά αποτελούν τα εξής:

4. Π.Τουλιάτος, ΟΑΣΠ, ΕΜΠ, εισαγωγή Χ.Λεμπέσης, *Λευκάδα, Αντισεισμική Δόμηση, Αποτίμηση και σύνταξη συστάσεων για τις επεμβάσεις στα κτίρια του ιστορικού οικισμού της Λευκάδας*, Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκάδας, 2007.
5. Μαρία Λαμπρινού, *Το φρούριο της Λευκάδας*, Διδακτορική διατριβή, ΕΜΠ, Σχολή Αρχιτεκτόνων, Τομέας Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού, Αθήνα 2009.
6. Δήμος Μαλακάσης, Τα παλαιά σπίτια της Λευκάδας, εκδ. Fagotto, Θροισμα, Αθήνα 2000, επανέκδοση του 1984 από την επετηρίδα της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών τ.ΣΤ' 1982, εξετάζει τα σπίτια της Λευκάδας μέσα από την αποδελτίωση παλαιών συμβολαίων.

Μέθοδος

Α. Μέθοδος συλλογής στοιχείων

Η Μεθοδος συλλογής στοιχείων στην παρούσα διατριβή ήταν

Α1. Αρχειακή έρευνα

Η αρχειακή έρευνα περιέλαβε μελέτη και αποδελτίωση των παρακάτω αρχείων στην Ελλάδα και την Βρετανία. Αναλυτικά:

Γενικά Αρχεία του Κράτους Ν. Λευκάδας

Κύρια ερευνητική πηγή της διατριβής αποτέλεσαν τα Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού Λευκάδας (ΓΑΚ_Λ), όπου εντοπίστηκαν τα παρακάτω έγγραφα και σχέδια που εκδόθηκαν μεταξύ των ετών 1825 και 1864:

- Εικοσι δύο (22) φάκελοι που περιλάμβαναν σαρανταπέντε (45) υποφακέλους και αφορούσαν στις εννιάκοσες εικοσι εννέα (929) εγγραφές οικοδομικών αδειών που συνοδεύονταν από έγγραφα. Από τις παραπάνω εγγραφές οι οκτακόσες ενενήντα εννέα (899) αφορούν σχέδια κατοικιών και επαγγελματικών χώρων και οι εικοσι τέσσερα (24) σχέδια εκκλησιών, κωδωνοστασίων και νεκροταφείων δίπλα σε εκκλησίες.
- Εικοσι εννέα (29) συμβόλαια μεταξύ ιδιοκτητών και συνεργείων τεχνιτών όπου περιλαμβάνονται συχνά λεπτομέρειες της κατασκευής.
- Ένας (1) πολεοδομικός και ένας (1) κτηματολογικός χάρτης
- Αρχιτεκτονικά σχέδια δημοσίων έργων. Ένα (1) σχέδιο τομής της Διώρυγας δίπλα στο φρούριο και ένα (1) σχέδιο του Νοσοκομείου.

Όλο το αρχειακό υλικό της περιόδου της Αγγλοκρατίας μέχρι και την 23^η

Μάρτη/4^η Απρίλη 1864⁴ διασώζεται στο Αρχαιοφυλακείο της Λευκάδας. Για την διάσωση και την αξία των πολύτιμων αρχειακών δεδομένων που σώζονται στην Λευκάδα από το 1692 μέχρι το 1864, ο Σπύρος Ασδραχάς⁵ ήδη από το 1964 τόνιζε ότι: «η διατήρηση⁶ του αρχείου της Λευκάδας οφείλεται στις προσωπικές προσπάθειες του Γεωργίου Παρίση», παρά το γεγονός ότι το ελληνικό κράτος δεν είχε κουλτούρα διατήρησης της ιστορικής μνήμης υπενθυμίζοντας επιπλέον ότι «η αξιοποίηση του αρχείου παραμένει ζητούμενο» όπως άλλωστε συμβαίνει μέχρι σήμερα, και συμπεραίνει ότι τα αρχεία διαφωτίζουν⁷ τις ιστορικές και κοινωνικές δομές καθώς και τις ανθρώπινες σχέσεις αναφέροντας ότι: «τα γραπτά τεκμήρια, αποτελούν μια ενδιαφέρουσα αποτύπωση της αστικής εν προκειμένω κοινωνικής και οικονομικής δομής, που όμως εμπεριέχει και αγροτικό χαρακτήρα».

National Archives of England – Public Record Office

Σημαντικό, αδημοσίευτο στην πλειοψηφία του, αρχειακό υλικό εντοπίστηκε στα National Archives of England στο Public Record office στο Kew του Λονδίνου. Έγινε αποδελτίωση του διαθέσιμου⁸ αρχειακού υλικού της περιόδου της Αγγλοκρατίας (1810-1864), που περιλαμβάνει δύο (2) χάρτες του Ιονίου, τέσσερις (4) επιτελικούς στρατιωτικούς χάρτες της ευρύτερης περιοχής του φρουρίου που συνοδεύονται από ένα (1) έγγραφο, τέσσερα (4) σχέδια του φρουρίου της Αγίας Μαύρας, έξι (6) σχέδια στρατιωτικών έργων που πραγματοποιήθηκαν στο φρούριο και τρία (3) σχέδια επίπλων για τους χώρους διαμονής των Βρετανών Αξιωματικών. Επίσης εντοπίστηκαν εννέα (9) σχέδια που αφορούσαν δημόσια έργα στην Λευκάδα. Στο ίδιο αρχείο περιλαμβάνονται επίσης διακόσια σαραντα πέντε (245) σχέδια της ίδιας περιόδου από την Κέρκυρα, Παξούς, Ιθάκη, Κεφαλονιά, Ζάκυνθο, Κύθηρα, Μάλτα και Γιβραλτάρ ορισμένα από τα οποία θα χρησιμοποιηθούν για πολύ χρήσιμες και απαραίτητες συγκρίσεις. Επιπλέον εντοπίστηκαν ένας (1) μετεωρολογικός πίνακας του Ιονίου και ένας (1) ισολογισμός των οικονομικών στοιχείων όλων των νησιών που χρονολογείται το 1817, δηλαδή στην αρχή της περιόδου.

4 Ελένη Δ. Γράψα, Γεώργιος Μπαρμπαρίγος, *Δημόσιος Νοτάριος της Αγίας Μαύρας*, βιβλίο πρώτο 1707-1709, προλεγόμενα Σ.Ι.Ασδραχάς, Λευκάδα 2006, σ. 13

5 Σπύρος Αρδραχάς, «Γεώργιος Γρηγορίου Παρίσης, (Ο Αρχαιοφύλακας)», *Επιθεώρηση Τέχνης* 19, τχ.114 (Ιουν. 1964, σ.611. Στο άρθρο εκθειάζεται, με αφορμή τον θάνατό του, η καθοριστική συμβολή του αρχαιοφύλακα από το 1927 μέχρι το 1962 Γεωργίου Παρίση, στην διάσωση του αρχειακού υλικού που αφορά τα πεπραγμένα της διοικητικής μηχανής των Βενετών, Δημοκρατικών Γάλλων, Επτανήσου Πολιτείας, αυτοκρατορικών Γάλλων και Βρετανικής προστασίας στη Λευκάδα. Επίσης αναφέρεται ότι η περαιτέρω αξιοποίησή του, παραμένει ένα ζητούμενο.

6 Αρδραχάς, 1964, σ.611, Επίσης είναι απαραίτητο να σημειωθεί ότι η ταξινόμηση του υλικού έγινε από την ομάδα των Γενικών Αρχείων του Κράτος, Νομού Λευκάδας.

7 Ελένη Δ. Γράψα, Γεώργιος Μπαρμπαρίγος, *Δημόσιος Νοτάριος της Αγίας Μαύρας*, βιβλίο πρώτο 1707-1709, προλεγόμενα Σ.Ι.Ασδραχάς, Λευκάδα 2006, σ. 7.

8 Είναι πιθανόν να υπάρχει και άλλο αταξινόμητο υλικό, το οποίο για τον λόγο αυτό είναι ακόμη μη προσβάσιμο.

Gazetta degli Stati uniti delle Isole Ionie

Αποδελτίωση της Gazetta degli stati uniti delle isole Ionie, εφημερίδα του Ιονίου κράτους που εξεδόθη για πρώτη φορά το 1812 και η έκδοση της συνεχίζεται αδιάκοπα μέχρι το τέλος της περιόδου (1864). Η Gazetta, η οποία είναι ψηφιοποιημένη από το Α.Π.Θ και αναρτημένη στη ιστοσελίδα της στο διαδίκτυο, συνεισφέρει με στοιχεία που αφορούν στην νομοθεσία πάνω στην οποία βασίστηκε η κατασκευή των οικοδομών που διερευνώνται, για κοινωνικά θέματα, όπως για τους ανθρώπους που έδρασαν στον χώρο του Ιονίου την εποχή αυτή, για περιστατικά που συνέβησαν στην καθημερινότητα (όπως πυρκαγιές) και πολλά άλλα τα οποία αφενός αποτυπώνουν την κοινωνική κατάσταση στα Ιόνια νησιά την συγκεκριμένη χρονική περίοδο και αφετέρου συμβάλλουν στην κατανόηση των συνθηκών μέσα στις οποίες παρήχθη το πολεοδομικό και αρχιτεκτονικό αποτύπωμα της Αγγλοκρατίας στην πόλη της Λευκάδας.

Φωτογραφικά αρχεία.

Αποδελτίωση φωτογραφικών αρχείων που εντοπίζονταν διαδουκτικά

1. ΕΛΙΑ

2. Φωτογραφικό αρχείο Boissonas

A2. Έρευνα Πεδίου

Αυτοψία στον χώρο και φωτογραφική τεκμηρίωση.

A3. Βιβλιογραφική έρευνα

Μελετήθηκαν εκατό τριάντα επτά (137) τίτλοι δημοσιευμάτων προερχόμενοι από την ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία. Στην βιβλιογραφική έρευνα περιλαμβάνεται η αποδελτίωση πενήντα τριών (53) βιβλίων και ογδόντα τεσσάρων (84) άρθρων σε περιοδικά. Ο πλήρης βιβλιογραφικός κατάλογος συνοδεύει το σώμα της διατριβής στο παράρτημα.

A4. Διαδικτυακή

Έρευνα στις ιστοσελίδες www.aromalefkadas.gr, www.mylefkada.gr, www.lefkadapress.gr, www.myeptanisa.gr)

A5. Συνεντεύξεις

Συνεντεύξεις με ειδικούς όπως ο Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης, ο Δημήτριος Τσερές, η Μαρία Λαμπρινού, η Χριστίνα Παπακώστα και άλλοι.

B. Ερμηνευτική μέθοδος

B1. Υπόθεση εργασία

Η αποδοχή, ότι ο τρόπος διαχείρισης του αστικού χώρου συνιστά διοικητικό εργαλείο ελέγχου του ηγεμονευόμενου Κράτους (Ιόνιοι Νήσοι - Λευκάδα) από την ηγεμονεύουσα Προστάτιδα δύναμη (Βρετανία), απετέλεσε την υπόθεση εργασίας της διδακτορικής διατριβής.

Οι αλλαγές των επικυρίαρχων⁹ και οι πολιτικές μεταβάσεις, δεν επιφέρουν αυτόματα τομές σε κοινωνικό επίπεδο, αλλά πολλές φορές δρουν παράλληλα ή με διαφορετικές χρονικές διάρκειες χωρίς να συμπίπτουν απόλυτα με τα ιστορικά γεγονότα. Επομένως, εκείνο που καθορίζει το μέλλον ενός τόπου και αποτελεί το ζητούμενο στην έρευνα είναι η ιχνηλάτηση των μικρών τομών και των αδιόρατων ποιοτήτων που συγκροτούν την ιστορία ενός τόπου μια δεδομένη χρονική στιγμή.

Η μελέτη των αιτίων της διατήρησης θεσμών¹⁰ που προέρχονται από τις προηγούμενες ιστορικές περιόδους και ο τρόπος που υιοθετούνται νέοι θεσμοί που εισάγονται, στην περίπτωση μας από τους Βρετανούς, μαρτυρά τη αλληλεπίδραση που λαμβάνει χώρα στη λειτουργία των κοινωνιών, οδηγώντας σε συλλογικές πολιτικές συμπεριφορές,¹¹ ή διαφορές και αντιδράσεις που καλύπτονται κάτω από τους μηχανισμούς εν προκειμένω του Ιονίου Κράτους, υπό την Βρετανική προστασία.

Η σχέση ηγεμονίας και αντίστασης, εξουσιάζοντος και εξουσιαζόμενου, αποικιοκράτη και αποικιοκρατούμενου, κυβερνήτη και κυβερνώμενου, η διαφορετική ταυτότητα των ξένων και των ντόπιων και η αμοιβαία αλληλεπίδραση μεταξύ τους είναι στοιχεία που εξετάζει η σύγχρονη ιστορική και ανθρωπολογική¹² βιβλιογραφία.

Για την αποικιακή διακυβέρνηση¹³ ήταν απαραίτητο η κυρίαρχη ομάδα να κατανοήσει το πολιτισμικό σύστημα της υποτελούς ομάδας, όχι μόνον σαν προϋπόθεση για να την κυβερνήσει αλλά και σαν μέσο για να νομιμοποιήσει την εξουσιαστική της θέση.

Ο πατερναλιστικός ρόλος που υιοθέτησε το βρετανικό υπουργείο Αποικιών, αντικατοπτρίζεται στην άποψη του λόρδου Τζον Ράσελ¹⁴, σύμφωνα με την οποία στόχος του ήταν να

«συμβάλει στην πρόοδο των κατοίκων ώστε να αποκτήσουν τα προσόντα για να έχουν πιο φιλελεύθερους θεσμούς από εκείνους που τους παραχώρησε ο Θεός».

Ο πρώην δημόσιος ιατροδικαστής δρ. Τζον Ντέιβι¹⁵ (1842), θεωρώντας σημα-

⁹ Μπρεγιάννη, 2017, σ.21

¹⁰ Μπρεγιάννη, 2017, σ.17

¹¹ Μπρεγιάννη, 2017, σ.18

¹² Gallant, σ.12-13

¹³ Gallant, σ.78

¹⁴ Gallant, σ.103

¹⁵ Gallant, σ.103

ντικό να μεταβληθεί ο ελληνικός χαρακτήρας, πίστευε ότι η αγγλοκρατία

«διευθυνόμενη από μια ισχυρή, δίκαιη και φωτισμένη ελεγκτική εξουσία όφειλε να φέρει το άριστο αποτέλεσμα για την ανάπτυξη των προτερημάτων του δημόσιου πνεύματος και την ανάσχεση των μειονεκτημάτων του, καθώς και για τη διαμόρφωση καλών αρχών και συνηθειών, που αποτελούν το θεμέλιο του χαρακτήρα».

Προκειμένου η βρετανική κυριαρχία να νομιμοποιήσει την εξουσία της, οι αρμοστές προσπάθησαν να οικοδομήσουν μια ιδεολογία πολιτικής αγαθοεργίας. Ο σερ Φρέντερικ Άνταμς, στην αναφορά του για την «Κατάσταση των Νήσων» το 1824, περιλαμβάνει τα σχολεία, τα νοσοκομεία, τις φυλακές, τα άσυλα φρενοβλαβών και τα βρεφοκομεία, ανάμεσα στους θεσμούς που επιθυμούσε να αναπτύξει, με σκοπό τη φροντίδα των πιο ευάλωτων μελών της κοινωνίας.¹⁶

Ο Disraeli¹⁷ έδινε μεγάλο βάρος στο ρόλο των τοπικών ελίτ, στη διακυβέρνηση, όχι μόνο των αποικιών αλλά και της ίδιας της Βρετανίας. Σύμφωνα με την Μπρέγιαννη¹⁸

«από την οπτική της Ιστορίας του Δικαίου ισχύει γενικά η διάκριση πως σε κάθε επικυρίαρχία οι κυρίαρχοι οργανώνουν τους επικυριαρχούμενους με τους δικούς τους διοικητικούς κανόνες, ώστε να καθίσταται δυνατός ο έλεγχός τους, ενώ στον τομέα του ιδιωτικού δικαίου η νομική αντιμετώπιση των τελευταίων είναι χαλαρότερη».

Το Ιόνιο Κράτος, αποτελούσε μεν ένα κυρίαρχο κράτος που έπρεπε να έχει αυτόνομη διακυβέρνηση, βρισκόταν δε κάτω από την Βρετανική προστασία. Η ιδιαιτερότητα αυτή της πολιτικής κατάστασης στο Ιόνιο κράτος απαιτούσε την αυξημένη συμμετοχή της τοπικής ελληνικής πολιτικής άρχουσας τάξης στην άσκηση πολιτικής εξουσίας και το γεγονός αυτό την διαφοροποιεί από άλλους τύπους αποικιών που υπάγονταν απευθείας στη βρετανική διακυβέρνηση. Δηλαδή η κοινωνική και πολιτική οργάνωση της περιόδου αυτής βασίζεται τόσο στις τοπικές εξουσίες όσο και στις δυνάμεις κατοχής οι οποίες μοιράζονται την διακυβέρνηση.¹⁹ Στην δεδομένη μάλιστα ιστορική συγκυρία, οι ιδιαίτερες αυτές συνθήκες συνύπαρξης Βρετανών και Ελλήνων, περιλάμβαναν εκατέρωθεν τόσο διαδικασίες προσαρμογής, όσο και αντίστασης.

Ο Thomas Gallant²⁰ έχει κάνει σημαντικές παρατηρήσεις σχετικά με την ηγεμονία και την αντίσταση, την εξουσία και την ταυτότητα, την αμοιβαία αλληλεπίδραση γενικότερα ανάμεσα στους αποικιοκράτες και τους αποικιοκρατούμενους, τους κυβερνήτες και τους κυβερνώμενους, τους ξένους και τους ντόπιους καταλήγοντας ότι

«η αμοιβαία αλληλεπίδραση ήταν σύνθετη, πολυποίκιλη και γεμάτη

¹⁶ Gallant, σ.119

¹⁷ Μπρεγιάννη, 2017, σ.53. Καθώς αποστρεφόταν τον συγκεντρωτισμό και πριμοδοτούσε -αντίθετα- τη λειτουργία ανεξάρτητων θεσμών.

¹⁸ Μπρεγιάννη, 2017, σ.141

¹⁹ Gekas, σ.4.

²⁰ Gallant, σ.12-13

αμφισημία».

Στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα στα Ιόνια νησιά υπάρχουν έντονα τα στοιχεία της μεταβατικής περιόδου, που προκύπτουν μέσα από σημαντικές ιστορικές και πολιτικές ανακατατάξεις. Η μετάβαση από την Βενετική κυριαρχία στο πρώτο ανεξάρτητο κράτος της Επτανήσου Πολιτείας το 1800 και εν συνεχεία η ίδρυση του Ιονίου Κράτους το 1815 υπό την Βρετανική Προστασία, καθώς και η Ελληνική Επανάσταση του 1821, που οδήγησε στην ίδρυση του νέου Ελληνικού Κράτους αποτελούν μεγάλες ιστορικές μεταβολές.

Καθώς η παλαιά αριστοκρατία²¹ των Ιονίων νήσων, που είχε διαμορφώσει ιταλική συνείδηση τα προηγούμενα χρόνια της Βενετοκρατίας κλυδωνίζεται και η τάξη των μορφωμένων αστών που αναγεννά το ελληνικό παρελθόν της ανέρχεται, τόσο οι κοινωνικές συνθήκες όσο και ο τρόπος ζωής μεταβάλλονται. Πιστεύω, αξίες, πολιτικές πεποιθήσεις και τρόπος ζωής διαφοροποιούν την μεσαία τάξη των Ιονίων Νήσων τόσο από τις ελίτ των προηγούμενων δεκαετιών, όσο και από τους αριστοκράτες της Ελλάδας και των άλλων ελληνικών περιοχών εντός της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.²²

Κυρίαρχο στοιχείο κατά την συγγραφή της συγκεκριμένης μελέτης ήταν η προσπάθεια προσέγγισης του παρελθόντος και η ανασύσταση των ιστορικών γεγονότων με κριτήρια αντικειμενικής καταγραφής,²³ αναγνωρίζοντας την πολιτισμική απόσταση που χωρίζει την σύγχρονη εποχή από αυτή του πρώτου μισού του 19^{ου} αιώνα, με προσπάθεια κατανόησης των πραγματικών συνθηκών και αξιών της εποχής χωρίς της προβολή τους στην σύγχρονη πραγματικότητα.

Στις ιδιαιτερότητες της Λευκάδας και γενικότερα των Επτανήσων συγκαταλέγεται η κοινωνικό-οικονομική και πολιτισμική όσμωση²⁴ μεταξύ ανατολής και δύσης στον μεσογειακό κόσμο του 19^{ου} αιώνα. Οι διαδοχικές κυριαρχίες των προηγούμενων αιώνων, επί των ελληνικών πληθυσμών, από Φράγγους, Οθωμανούς, Βενετούς, Γάλλους και Ρώσους, διαμόρφωσαν ένα πολυποίκιλο κοινωνικό περιβάλλον με πολυπολιτισμική ταυτότητα.

Η σχέση ηγεμονεύοντος και ηγεμονευόμενου, τουτέστιν Ελλήνων και Βρεττανών, κατά τον 19^ο αιώνα, γίνεται ακόμη πιο πολύπλοκη από το γεγονός ότι θεωρητικά, τα νησιά του Ιονίου αποτελούσαν κυρίαρχο κράτος κάτω από την προστασία του Βρετανίας και όχι αποικία. Για τον λόγο αυτό οι διαδικασίες προσαρμογής και αντίστασης, αποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και η πάλη ανάμεσα στους Έλληνες κατοίκους ενός μεσογειακού νησιού που διατηρούν μια μακράιωνη πολιτισμική ταυτότητα και των Βρετανών υπέρμαχων του διαφωτισμού και του ορθολογισμού είναι αναπόφευκτη. Κάποιες φορές η διαπάλη αυτή αποδεικνύεται καταστροφική και άλλες φορές επικοδομητική.

21 Κατερίνα Π. Μπρεγιάννη, Ιόνιο Κράτος, 1814-1864, Θεσμοί και κοινωνική διάρθρωση, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο ερεύνης της ιστορίας του νεώτερου ελληνισμού, Αθήνα 2017, σ.14

22 Gekas, σ.11.

23 Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, Ιστορικές Σχολές και μέθοδοι, Εισαγωγή στην Ευρωπαϊκή Ιστοριογραφία, Εκδ.Παπαζήση, Αθήνα 2008, σ.317

24 Μπρεγιάννη, 2017, σ.14

B2. Ερμηνευτική μέθοδος

Τα εργαλεία για την ερμηνεία του ερευνητικού υλικού θα αντληθούν από τις μεθόδους της Ιστορικής Επιστήμης, υποσύνολο της οποίας αποτελεί η Ιστορία της Πόλης και η Ιστορία της Αρχιτεκτονικής.

Το κύριο σώμα του υλικού της μελέτης είναι ντοκουμέντα τα οποία ταξινομούνται και μελετώνται με βάση τους τρόπους της Μεθοδικής Σχολής,²⁵ δηλαδή την έρευνα και την ερμηνεία των ιστορικών πηγών.

Δίνεται όμως έμφαση και στις μεθόδους της *μικροϊστορίας*,²⁶ επικεντρώνοντας την προσοχή στους ανθρώπους που έδρασαν στον συγκεκριμένο τόπο για την σχετικά σύντομη χρονική περίοδο (1810-1864), οι περισσότεροι από τους οποίους έχουν κοινά χαρακτηριστικά ως προς την καταγωγή, την θρησκεία και την κοσμοθεωρία και οι οποίοι οργανώνουν την ζωή τους κατοικώντας στην πόλη της Λευκάδας, έχοντας παράλληλα -πολλοί από αυτούς- σχέσεις τόσο με τις γειτονικές περιοχές του Ιονίου την Κέρκυρα, την Κεφαλλονιά την Ζάκυνθο αλλά και με την απέναντι ηπειρωτική ακτή της Ελλάδος, όσο και με άλλες περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και της Δύσης -Ιταλία, Γαλλία, και Βρετανία.- Οι πολιτικές, οικονομικές και προσωπικές δραστηριότητες των κρατικών υπαλλήλων και των κατοίκων, που έδρασαν στην περιοχή συσχετίζονται και διαφωτίζουν την ιστορία της πόλης και της αρχιτεκτονικής της.

Η έρευνα χρησιμοποιεί ως ερμηνευτικό εργαλείο στοιχεία από την Μαρξιστική θεωρία²⁷, μια θεωρία που ωριμάζει και συγγράφεται την εποχή που εξετάζουμε. Βάσει αυτής εξετάζονται οι σχέσεις μεταξύ των 20 τάξεων που περιλαμβάνονται στον κατάλογο των κατοίκων της Λευκάδας οι ανώτερες από τις οποίες συνεργάστηκαν με του Βρετανούς και συμμετείχαν με καταλυτικό ρόλο στην διακυβέρνηση του Ιονίου Κράτους.

Η συγκρότηση της Εργασίας

Η παρούσα έρευνα χρονολογικά, εστιάζει στην εξέλιξη της πολεοδομικής οργάνωσης και της αρχιτεκτονικής στη πόλη της Λευκάδας από το 1810 έως το 1864 δηλαδή κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας. Σημείο τομής της διατριβής, αποτελεί ο ο ισχυρός σεισμός του 1825, ένας από τους πολλούς που έπληξαν το νησί, καταστρέφοντας αρχαίες πόλεις και οικισμούς και παραδίδοντας στις επόμενες γενεές μειωμένο το κτιριακό της απόθεμα. Ετσι τα υπο εξεταση κεφάλαια υποδιαιρούνται σε δυο τμήματα πριν και μετά το σεισμό.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ της παρούσας διατριβής αποτελεί η σύντομη αναφορά στα ιστορικά της Λευκάδας από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι την Βενετοκρατία. Πιο αναλυτικά περιγράφεται η υπό εξέταση περίοδος, από το 1810 έως το 1864, όταν η Λευκάδα αποτελεί τμήμα του Ιονίου Κράτους, το οποίο τελεί υπό την Βρετανική κυριαρχία και προστασία.

25 Αρώνη-Τσίχλη, 2008, σ.173

26 Αρώνη-Τσίχλη, 2008, σ.333, Μπρεγιάννη, 2017, σ.11

27 Αρώνη-Τσίχλη, 2008, σ.196

Το κυρίως σώμα της διατριβής συγκροτείται από τρία διακριτά μέρη.

Το ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ, Η ΠΟΛΗ αφορά στην εξέλιξη της πόλης, από το 1810, όταν το νησί περιέρχεται από τους Γάλλους στους Βρετανούς, μέχρι το 1864 όταν όλα τα νησιά του Ιονίου ενσωματώθηκαν στο νεοσύστατο Ελληνικό κράτος και υποδιαιρείται σε τρία κεφάλαια:

1. Η πρωτεύουσα της Λευκάδας από τους αρχαίους χρόνους έως την Βενετοκρατία

α. Νήρικος. Η πρωτεύουσα της Λευκάδας κατά τους αρχαίους χρόνους

β. Αγία Μαύρα. Η εντός του φρουρίου πρωτεύουσα της Λευκάδας κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους έως και το τέλος της Τουρκοκρατίας

2. Αμαξική. Η μεταφορά της πρωτεύουσας από το φρούριο της Αγίας Μαύρας στην Αμαξική. Η νεοσύσταση πρωτεύουσα της Λευκάδας επι Βενετών. Το κληροδότημα της Βενετοκρατίας στην Αγγλοκρατία

α. Πολεοδομικές χαράξεις, κατανομή των γαιών και κοινωνική διαστρωμάτωση

β. Το κτηματολόγιο της πόλης (1726-1727) επί Βενετοκρατίας, οι χρήσεις γης και οι όροι δόμησης στην πρωτεύουσα της Λευκάδας-Αμαξική

γ. Νομοθεσία για την πόλη κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας

3. Η πρωτεύουσα της Λευκάδας Αμαξική επί Αγγλοκρατίας

Α. Η μορφή της πόλης από το 1810 έως το 1825. Από την κατάληψη του νησιού από τους Βρετανούς έως τον σεισμό του 1825.

α. Η υφιστάμενη κατάσταση της πόλης και η έλλειψη πολεοδομικών παρεμβάσεων έως το 1825

β. Νομοθετικό πλαίσιο για τις οικοδομές έως το 1825

γ. Κανονισμοί υγιεινής έως το 1825

Β. Ο σεισμός του 1825. Το πολεοδομικό σχέδιο και το νομοθετικό πλαίσιο μετά τον σεισμό

α. Ο σεισμός του 1825 καθοριστικός για την εξέλιξη της πόλης

β. Βασικές αρχές και χαράξεις του πολεοδομικού σχεδίου του 1825

γ. Η σύσταση αντισεισμικών κανονισμών και η θέσπιση νέων όρων δόμησης για τη Λευκάδα το 1827

δ. Τα μέτρα του Ιονίου κράτους και της Βρετανικής Προστασίας-Το νομοθετικό πλαίσιο για τους σεισμούς.

ε. Το κτηματολόγιο της Αγγλοκρατίας 1826

στ. Χωρισμός αντικατοπτρισμός της σχέσης ηγεμονεύοντος-ηγεμονευομένου κράτους.

Γ. Η πόλη της Αμαξικής από το 1825 έως το 1864

Τα αστικά χαρακτηριστικά της πόλης (1. Η κυκλοφορία στη πόλη-Χαράξεις και ονοματοδοσία, 2. Συνοικίες-Ο χωρικός αντικατοπτρισμός των ταξικών διαφορών, 3. Οι δημόσιοι Χώροι -Πλατείες -Αγορές, 4. Υποδομές (Ο φωτισμός της πόλης της Λευκάδας επί Αγγλοκρατίας και η συνεισφορά των ιδιωτών, Υδρευση-Κρήνες στο παζάρι-Αποχέτευση-Αστικός εξοπλισμός και υγιεινή)

Στα παραπάνω κεφάλαια μελετάται πως η πόλη που είχε ιδρυθεί από τους Βενετούς το 1684, αμέσως μετά την κατάκτηση της νήσου από τους Οθωμανούς, εξελίσσεται κατά την υπό εξέταση περίοδο (1810-1864). Σημαντικό τμήμα του κεφαλαίου ασχολείται με τις πολεοδομικές καινοτομίες που επιχείρησαν να επιβάλουν οι Βρετανοί και διερευνά τις δράσεις του διοικητικού μηχανισμού για την οργάνωση του αστικού περιβάλλοντος μέσω της θεσμοθέτησης στο Ιόνιο Κράτος προηγμένου νομοθετικού πλαισίου και κανονισμών, αντίστοιχων με αυτούς που είχαν διαμορφωθεί στην Βρετανία και γενικότερα στην Ευρώπη, την εποχή αυτή, με σκοπό αφενός να καλύψει τις ανάγκες του και αφετέρου να οργανώσει οικιστικά την πρωτεύουσα του νησιού. Ακόμη, διερευνάται το πως οι τοπικές κοινωνικές συνθήκες αλλά και οι σημαντικές διεθνείς συγκυρίες των αρχών του 19^{ου} αιώνα επηρέασαν την μορφή της πόλης και ποιοι ήταν οι μηχανισμοί παραγωγής του χώρου. Επίσης, περιλαμβάνεται ο τρόπος αντιμετώπισης από την διοίκηση των αποτελεσμάτων του σεισμού του 1825 και πως επηρέασε την εξέλιξη της πόλης.

Το ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ, ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ, στο οποίο περιλαμβάνονται στοιχεία της οργάνωσης των δημόσιων τεχνικών υπηρεσιών, καθώς και των δημόσιων έργων, υποδιαιρείται σε 4 κεφάλαια

1. Η οργάνωση των δημοσίων τεχνικών υπηρεσιών

2. Τα δημόσια έργα επί Αγγλοκρατίας στην Αμαξική

α. Οι υποδομές (Διώρυγα, Λιμάνι)

β. Οδικό δίκτυο (Οδοποιία στο σύνολο του νησιού, Οδοποιία στην πόλη και το παραλιακό μέτωπο)

3. Τα δημόσια πολιτικά κτήρια (Διοικητήριο, Τελωνείο, Υγειονομείο-Λιμοκαθακτήριο-Λαζαρέτο, Νοσοκομείο, Σχολεία)

4. Οι στρατιωτικές εγκαταστάσεις στο φρούριο της Αγίας Μαύρας

α. Το σώμα των στρατιωτικών μηχανικών (Royal engeners)

β. Νέες κατασκευές και επισκευές μέσα στο φρούριο της Αγίας Μαύρας κατά την εποχή της Αγγλοκρατίας (Επισκευή του υπάρχοντος στρατιωτικού Νοσοκομείου, Το νέο κτήριο της Λέσχης Βρετανών αξιωματικών, Το νέο κτήριο κατοικίας και γραφείου

του αξιωματούχου και της επιμελητείας (1845), το νέο κτήριο της αποθήκης προμηθειών (1845), οι αγγλικές πολιτικές φυλακές, οι νέες στρατιωτικές φυλακές απομόνωσης (1846), οι νέοι βρετανικοί στρατώνες (1853).

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται διάκριση μεταξύ των πολιτικών (Διώρυγα, Λιμάνι, οδικό δίκτυο, Διοικητήριο, Νοσοκομείο Υγειονομείο) και των στρατιωτικών έργων εντός του φρουρίου (Λέσχη αξιωματικών, αποθήκη προμηθειών, πολιτικές και στρατιωτικές φυλακές, στρατώνες), που εκτελέστηκαν, καθώς και ο τρόπος σχεδιασμού και υλοποίησής τους και ο συσχετισμός τους με αντίστοιχα έργα της ίδιας περιόδου τόσο στο αγγλοκρατούμενο Ιόνιο (Κέρκυρα, Παξοί, Ιθάκη, Κεφαλονιά, Ζάκυνθος και Κύθηρα), όσο και σε γειτονικές αγγλοκρατούμενες Μεσογειακές περιοχές, όπως στη Μάλτα στο Γιβραλτάρ, ώστε να αποτιμηθεί η παρουσία της Βρετανίας στον ευρύτερο χώρο της Μεσογείου.

Το ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ, ΤΑ ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΕΡΓΑ υποδιαιρείται σε τρία (3) κεφάλαια

1. Η έκδοση των ιδιωτικών οικοδομικών αδειών. Διαδικασία, προδιαγραφές.

α. Η χρήση διαφορετικών γλωσσών στα έγγραφα για την έκδοση οικοδομικής άδειας

β. Οι προδιαγραφές σχεδίασης και υποβολής των απαραίτητων δικαιολογητικών

2. Οι συντάκτες των οικοδομικών αδειών- Μελετητές, κατασκευαστές και έλεγχος

α. Αρχιτέκτονες, μηχανικοί, ζωγράφοι, σχεδιαστές

β. Ο έλεγχος των αδειών- Οι ελεγκτές μηχανικοί του Ιονίου Κράτους

3. Τα είδη των οικοδομικών αδειών

α. Εμπορικά και βιοτεχνικά κτήρια

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ 1825 (Ελαιοτριβεία, αρτοποιεία- φούρνοι, καταστήματα εν σειρά και μεμονωμένα καταστήματα)

ΜΕΤΑ ΤΟ 1825 (Ελαιοτριβεία, νερόμυλος, υφαντουργεία μετάξης, αρτοποιεία-φούρνοι, καταστήματα εν σειρά και μεμονωμένα καταστήματα)

β. Κτήρια με μικτή χρήση οικίας και επαγγελματικής στέγης

γ. Κατοικίες

ΠΡΙΝ ΤΟ 1825 -Επισκευές -Ανακατασκευές οικιών

Οι κατοικίες των ευγενών-Επισκευές ή ανακατασκευές σε μεγάλα αρχοντικά του 18^{ου} αιώνα

Επισκευές ή ανακατασκευές στις κατοικίες των αστών

Επισκευές ή ανακατασκευές σε κατοικίες των κατώτερων εισοδηματικών τάξεων

ΜΕΤΑ ΤΟ 1825 -Νέα κτήρια

Οι κατοικίες των ευγενών

Οι κατοικίες των αστών

Οι κατοικίες των κατώτερων εισοδηματικών τάξεων

Νέα Χώρα- Η εργατική συνοικία της Αγγλοκρατίας

Επεκτάσεις -Προσθήκες κτηρίων

Νέα κτήρια επάνω σε παλαιά θεμέλια

Άδειες για περίφραξη

Η έκφραση του τρόπου ζωής των Λευκαδίων κατά τον 19^ο αιώνα μέσα από τη χρήση των χρωμάτων στις όψεις και τις εσωτερικές διαρρυθμίσεις των ιδιωτικών κτηρίων της πόλης

δ. Θρησκευτικά κτήρια

ΠΡΙΝ ΤΟ 1825

Ενδιαίτηματα μοναχών στην πόλη (κατοικίες)- Μοναστηριακά και ενοριακά καταστήματα

Οι ναοί στην πόλη-Επισκευές και ανακατασκευές

ΜΕΤΑ ΤΟ 1825

Νέα ενδιαίτηματα μοναχών στην πόλη (κατοικίες) και μοναστηριακά καταστήματα

Επισκευές -Ανακατασκευές ναών μετά το 1825

Η Μεθοδολογία προσέγγιση του υλικού περιλαμβάνει τον διαχωρισμό του σε:

1. Κοσμικά κτίρια (επαγγελματικά κτίρια και κατοικίες καθώς και κτίρια με μικτή χρήση και

2. Εκκλησιαστικά κτίρια που περιλαμβάνουν τις εκκλησίες, επαγγελματικά κτίρια που ανήκουν σε εκκλησίες και χώρους νεκροταφείων δίπλα σε εκκλησίες,

Η κάθε κατηγορία υποδιαιρείται σε δύο υποκατηγορίες,

α) τα κοσμικά κτίρια, και β) τα εκκλησιαστικά κτίρια που είχαν κατασκευαστεί πριν τον σεισμό του 1825 και «επισκευάζονται» ή «ανακατασκευάζονται σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο» μετά από το γεγονός αυτό, και

β) όλα τα νέα κτίρια (κοσμικά ή εκκλησιαστικά) που ανεγέρθηκαν μετά το 1825.

Ο διαχωρισμός πριν και μετά το 1825 ήταν επιβεβλημένος καθώς μέσα από το αρχείο γίνεται διαχωρισμός

1. Σε κτίρια που «επισκευάζονται» ή «ανακατασκευάζονται σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο» και συνεπώς έχουμε την εικόνα κτιρίων που είχαν κατασκευαστεί στην πόλη της Λευκάδας πριν το 1825 και παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά. Τα κτίρια αυτά μας δίνουν την εικόνα της πόλης πριν τον καταστροφικό σεισμό του 1825 και πιθανόν ορισμένα από αυτά να ανάγονται στην πρώτη φάση οργάνωσης της αμέσως μετά την ίδρυσή της από τους Βενετούς το 1684.

Οι επισκευές και οι ανακατασκευές σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο εξετάζονται μαζί.

2. Στα κτίρια που κατασκευάζονται εξ αρχής μετά το 1825 εμφανίζονται κοινά χαρακτηριστικά και οι διαφοροποιήσεις οφείλονται στην εξέλιξη της αρχιτεκτονικής κατά τον 19^ο αιώνα, με την μετάβαση από το οψιμο μπαροκ στον νεοκλασικισμό. Περιλαμβάνει όλες τις νέες κατοικίες που κατασκευάστηκαν από το 1825 μέχρι το 1864 δηλαδή την αμιγώς περίοδο της Αγγλοκρατίας.

Τα ιδιωτικά κτίσματα τόσο πριν το 1825 όσο και μετά το 1825 χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες α) Κτήρια των ανώτερων εισοδηματικών τάξεων, β) Κτήρια των αστών, γ) Κτήρια των κατώτερων εισοδηματικών τάξεων. Ο λόγος αυτής της διαίρεσης οφείλεται στο γεγονός ότι την εποχή αυτή οι ταξικές διαφορές ήταν εμφανείς με τον διαχωρισμό του πληθυσμού σε 20 τάξεις, οι οποίες αντικατοπτρίζονται στα κτήρια στα οποία κατοικούν. Από την άλλη πλευρά τα κτήρια αυτά συνυπάρχουν στον ιστό της πόλης χωρίς να γίνεται διαχωρισμός σε ανάλογες συνοικίες.

Στο ίδιο κεφάλαιο διερευνάται τόσο ο τρόπος αδειοδότησης όσο και ο συσχετισμός των μορφολογικών και κατασκευαστικών χαρακτηριστικών με κτίσματα στα άλλα νησιά του Ιονίου κράτους.

Τέλος, στο ίδιο κεφάλαιο περιλαμβάνεται ξεχωριστό υποκεφάλαιο για τα στοιχεία που διαθέτουμε τόσο από την διερεύνηση των οικοδομικών αδειών, όσο και από την βιβλιογραφία σχετικά με τους σχεδιαστές, μηχανικούς, ή εμπειροτέχνες σχεδιαστές που εκπόνησαν μέρος των σχεδίων που έχουμε στην διάθεσή μας. Καθώς και όσα στοιχεία συγκεντρώθηκαν για τους Μηχανικούς του κράτους -Έλληνες και Βρετανούς- που έδρασαν στην Λευκάδα σαν μέλη της διοίκησης.

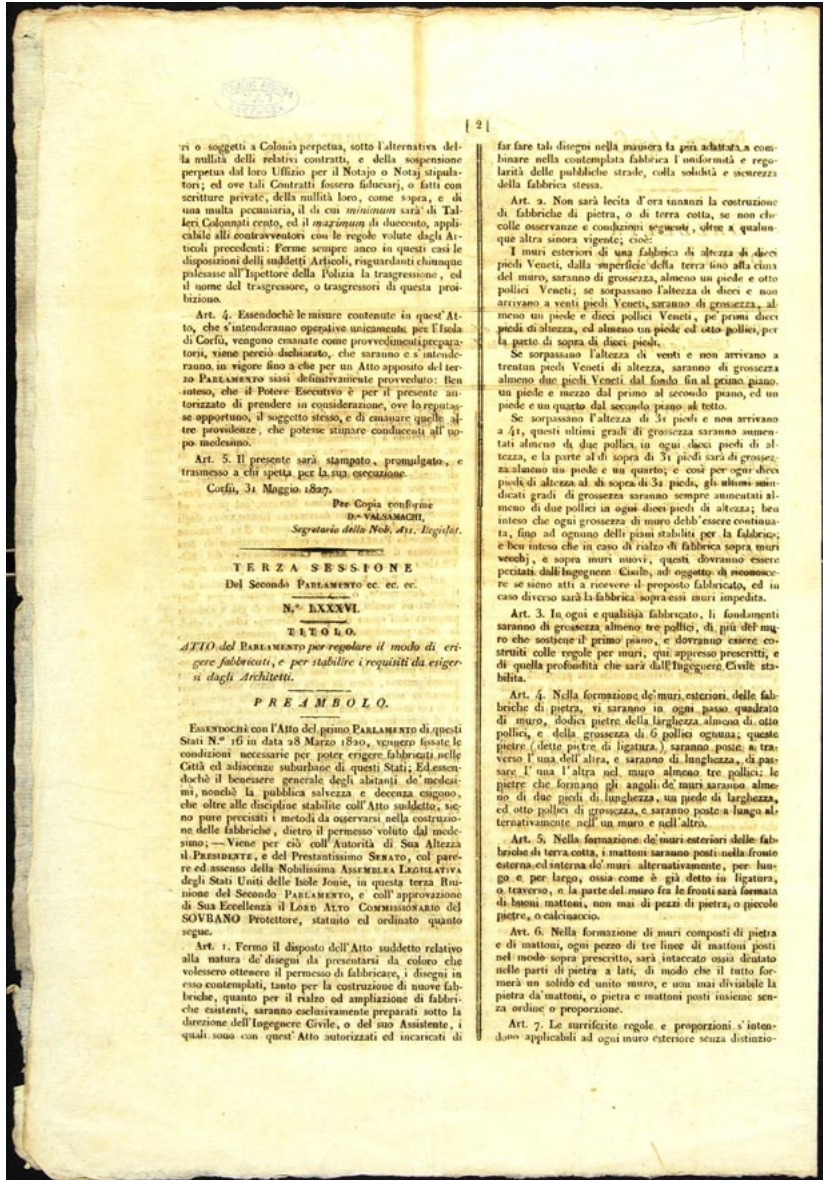
Ακολουθεί η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ο ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ και οι ΠΗΓΕΣ. Η διατριβή ολοκληρώνεται με το ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ με την πλήρη τεκμηρίωση των σχεδίων που σωζονται τόσο στο Αρχείο των ΓΑΚ Ν.Λευκάδος όσο και στο Αρχείο των Nationala Archives του Λονδίνου.

Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα στα οποία η παρούσα διατριβή θα επιχειρήσει να απαντήσει είναι τα παρακάτω:

- Ποια η αντιμετώπιση του υφιστάμενου αστικού ιστού της πόλης της Λευκάδας από το ηγεμονεύον Κράτος και πως αυτό ερμηνεύεται ;
- Ποια η αντιμετώπιση του αρχιτεκτονικού αποθέματος -μνημειακού ή μη- της πόλης της Λευκάδας από το ηγεμονεύον Κράτος και πως αυτό ερμηνεύεται ;
- Διακρίνεται εξέλιξη στον τομέα της αρχιτεκτονικής, της κατασκευής και του διοικητικού ελέγχου των τεχνικών έργων κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας στη Λευκάδα και πως αυτό ερμηνεύεται;
- Διακρίνεται ο κοινωνικός ρόλος της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας στη Λευκάδα και πως αυτό ερμηνεύεται;
- Διακρίνεται αποτύπωση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης στον αστικό ιστό της Λευκάδας, και ποιος ο ρόλος των Βρετανικών παρεμβάσεων και πως αυτή ερμηνεύεται;
- Ποιος είναι ο τρόπος διαχείρισης από την Βρετανική Διοίκηση μιας μείζονος κρίσης, όπως αυτής του σεισμού του 1825 στη Λευκάδα, στο πεδίο της αρχιτεκτονικής και της πόλης;
- Ποια η συμβολή της θεσμοθέτησης πολεοδομικής νομοθεσίας στο Ιόνιο κράτος στη διαμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος της Λευκάδας και στην τεκμηρίωση του κτιριακού αποθέματος του 18^{ου} αιώνα στην πόλη.
- Ποιος είναι ο βαθμός ανθεκτικότητας του αστικού ιστού της Λευκάδας πριν και μετά την Αγγλοκρατία και πως αυτό ερμηνεύεται ;
- Πως αποτυπώνεται η σχέση ηγεμονεύοντος και ηγεμονευόμενου κράτους στην Αγγλοκρατούμενη Λευκάδα;
- Διακρίνονται εκλεκτικές συγγένειες ή διαφοροποιήσεις ανάμεσα στην Λευκάδα και τα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου Κράτους, και των κτήσεων στην Μεσόγειο κατά την Αγγλοκρατία και πως αυτό ερμηνεύεται;
- Ποια η σχέση με την Βρετανική αρχιτεκτονική και ποιος ο διάλογος με την τοπική παράδοση και πως αυτό ερμηνεύεται;
- Ποια η συμβολή των Επτανησίων τεχνικών στη Λευκάδα της Αγγλοκρατίας, στο Ιόνιο κράτος αλλά και ευρύτερα στο νέο Ελληνικό κράτος.

Αντισεισμικός κανονισμός
επί Αγγλοκρατίας

ΕΥΡΗΜΑΤΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Η γεωγραφική θέση της νήσου Λευκάδας, στα δυτικά της Ηπειρωτικής Ελλάδας, στο Ιόνιο Πέλαγος, προσφέρει εύκολη θαλάσσια πρόσβαση στα παράλια όλης της Μεσογείου. Επίσης η ύπαρξη μιας στενής λωρίδας γης, δηλαδή του ισθμού της Γύρας ή Lettorna,²⁸ πλάτους 200-300μ. και μήκους 5 χιλ., παρέχει εύκολη σύνδεση με τις ακτές της Αιτωλοακαρνανίας. Η στρατηγική αυτή θέση της Λευκάδας την καθιστούσε ανέκαθεν σταυροδρόμι μεταξύ Ανατολής και Δύσης και καθόρισε διαχρονικά την ιστορία της και την μοίρα των κατοίκων της.

Στην προσπάθεια τεκμηρίωσης και ερμηνείας του οικιστικού αποτυπώματος της Αγγλοκρατίας στη Λευκάδα (1810-1864), που αποτελεί και το αντικείμενο της διατριβής, θα επιχειρηθεί μια σύντομη ιστορική αναδρομή στην μακρά και συνεχή ιστορία της νήσου η οποία ξεκινά από τους προϊστορικούς χρόνους. Το ενδιαφέρον θα επικεντρωθεί στα ιστορικά γεγονότα της εποχής της Αγγλοκρατίας (1810-1864) και κυρίως στα χωρικά αποτυπώματα, που διαμόρφωσαν την οικιστική κατάσταση της πρωτεύουσας της Λευκάδας -της Αμαξικής- όπως ονομάζεται στην υπό εξέταση ιστορική περίοδο μέχρι και το 1864 εποχή που συντελείται η ένωση της με την Ελλάδα.

Η Λευκάδα των Προϊστορικών χρόνων - Γέφυρα των Μυκηναίων ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση.

Σύμφωνα με έρευνες που έκανε ο Γερμανός αρχαιολόγος Wilhelm Dörpfeld,²⁹ τα πρώτα δείγματα ανθρώπινης ζωής εμφανίζονται στο νησί, περίπου στα μέσα της 4^{ης} χιλιετίας π.Χ., ενώ ευρήματα από την Εποχή του Χαλκού, που ανακαλύφθηκαν σε ανασκαφές στην περιοχή του Νυδρίου, οικισμό σε απόσταση 16 χιλιομέτρων νότια από την πόλη της Λευκάδας, τον οδήγησαν στην διατύπωση της θεωρίας ότι πρόκειται για την Ομηρική Ιθάκη. Πάντως, στη διάρκεια της ύστερης εποχής του χαλκού (1550-1050π.Χ.), οι Μυκηναίοι κατείχαν τα νησιά Κεφαλονιά, Ιθάκη και Λευκάδα, τα οποία λειτουργούσαν σαν γέφυρα

²⁸ Η ονομασία Lettorna εμφανίζεται σε έγγραφο της 10^{ης} Ιουλίου 1300 βλ. Βλαντής, Η Λευκάς υπό τους Φράγκους, Οθωμανούς και τους Ενετούς (1204-1797), Ιστορικών δοκίμιον, Υπό Σπυρίδωνος Α.Βλαντή, Εν Λευκάδι 1902, Φωτοανατύπωση με τη στήριξη του Πνευματικού Κέντρου Δήμου Λευκάδας, Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης Βιο-εργογραφία του Σ.Α.Βλαντή (1855-1938), Πορεία Αθήνα 2008, σ. 26, 52.

²⁹ Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης 2006, Διεθνές Συνέδριο αφιερωμένο στον *Wilhelm Dörpfeld*, υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού, Λευκάδα 6-11 Αυγούστου 2006, *Πρακτικά Συνεδρίου*, επιμέλεια Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, Πάτρα, περί τεχνών, 2008, 4^ο 536, σποράδην, Gallant, σ.21.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

στην κεντρική Μεσόγειο, για τα ταξίδια που συνέδεαν την ανατολή με τη δύση.³⁰

Η Λευκάδα των ιστορικών χρόνων - Κορινθιακή αποικία, Μακεδονικό κράτος, Ακαρνανική Συμπολιτεία, Ρωμαϊκή κατάκτηση - Ίδρυση της πρωτεύουσας Νηρίκου, άνοιγμα της «Διώρυγας» και κατασκευή γέφυρας με την ηπειρωτική Ελλάδα.

Οι Κορίνθιοι,³¹ αποίκησαν την Λευκάδα στα μέσα του 7^{ου} π.Χ. αιώνα, ενώ στη θέση της μυκηναϊκής ακρόπολης, ιδρύθηκε το 625 π.Χ.,³² η περιτειχισμένη πρωτεύουσα της Νήρικος, τα ερείπια της οποίας σώζονται σήμερα στον Κούλμο³³ (Εικ.1.) σε κοντινή απόσταση από την σημερινή πρωτεύουσα του νησιού. Για τη διευκόλυνση της ναυσιπλοΐας, οι Κορίνθιοι άνοιξαν την Διώρυγα, το «διόρυκτο» όπως ονομαζόταν στους αρχαίους χρόνους, που χώριζε τη Λευκάδα από την Ακαρνανία και κατασκεύασαν μεγάλο εμπορικό λιμάνι στην λιμνοθάλασσα. Το 338 π.Χ. το νησί εντάχθηκε στο Μακεδονικό Κράτος, ενώ μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου (323π.Χ.), αποστάτησε, σχημάτισε μαζί με άλλες πόλεις το κοινό των Ακαρνάνων (272-197 π.Χ.) και έγινε πρωτεύουσα της Ακαρνανικής Συμπολιτείας, φτάνοντας στη μέγιστη οικονομική και πολιτιστική ακμή της. Το 197 π.Χ. καταλαμβάνεται από τους Ρωμαίους, οι οποίοι επισκεύασαν μεγάλο τμήμα του αρχαίου τείχους και κατασκεύασαν γέφυρα επικοινωνίας με την Ακαρνανία.

Η Λευκάδα των Βυζαντινών χρόνων – Ένταξη στο Δεσποτάτο της Ηπείρου.

Για τους παλαιοχριστιανικούς και πρώτους βυζαντινούς χρόνους δεν έχουμε πολλές πληροφορίες, καθώς την εποχή αυτή το νησί πρέπει να επλήγη από θεομηνίες, σεισμούς και βαρβαρικές επιδρομές. Από τον 7^ο έως τον 11^ο αιώνα³⁴ αποτελούσε έδρα Αρχιεπισκοπής, ενώ τον 9^ο αιώνα περιλαμβάνεται

στο θέμα της Κεφαλονιάς. Στα μέσα του 12^{ου} αιώνα, περίπου το 1154, ο Ισπανοεβραίος περιηγητής Abraham-Ibn-Daud (1110-1180) αναφέρει την ύπαρξη εβραϊκής κοινότητας στην Λευκάδα, ενώ το 1164 που επισκέφθηκε τη νήσο ο Ισπανοεβραίος ραβίνος Βενιαμίν από την Τουδέλη, αναφέρει φρούριο όπου υπήρχαν εκατό Εβραίοι,³⁵ γεγονός που καταδεικνύει την εξ αρχής και διαχρονικά, πολυθρησκευτική φυσιογνωμία της πόλης.

Από το 1204 έως το 1292³⁶ η Λευκάδα αποτελεί τμήμα του Δεσποτάτου της Ηπείρου και αποκόπτεται από τα υπόλοιπα Επτάνησα,³⁷ ενώ πολλοί πρόσφυγες από την Κωνσταντινούπολη καταφεύγουν στο νησί, όπου τους παραχωρείται γη.³⁸ Το 1292 οι Γενουάτες, στη διαδρομή προς την Κωνσταντινούπολη βρίσκοντας αφρούρητη την Λευκάδα³⁹ την λεηλατούν και την πυρπολούν με αποτέλεσμα πρόκλησης ζημιών και καταστροφών στο οικιστικό περιβάλλον της.

Η Λευκάδα στη Φραγκοκρατία - Το νησί φέουδο φράγκων ηγεμόνων, η μεταφορά της πρωτεύουσας μέσα στο φρούριο της Αγίας Μαύρας και οι εναλλαγές ορθόδοξου και καθολικού δόγματος.

Το 1293⁴⁰ η Λευκάδα αποσπάται από το Δεσποτάτο της Ηπείρου καθώς δίνεται προίκα στον φράγκο Ηγεμόνα Ιωάννη Α΄ Ορσίνι (1303-1317),⁴¹ αποτελώντας πλέον επαρχία του βασιλείου της Σικελίας. Σημαντικό γεγονός αποτελεί το διάταγμα που εκδόθηκε το 1300,⁴² από τον Κάρολο Β΄ βασιλιά της Νεαπόλεως, σύμφωνα με το οποίο επιτρέπεται η ανέγερση φρουρίου στη Λευκάδα, στην θέση Lettorna για άμυνα κατά των πειρατών ή άλλων εχθρών. Το διάταγμα οδήγησε στην μεταφορά της πρωτεύουσας του νησιού από τη Νήρικο, στον παλιό οχυρωματικό πυρήνα⁴³ που σώζεται και σήμερα εντός του φρουρίου της Αγίας Μαύρας.

Ο διάδοχος του Ιωάννη, Νικόλαος Ορσίνι,⁴⁴ (1317-1323), αφού ασπάζεται την Ορθοδοξία και δηλώνει υποταγή στον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Ανδρόνικο Γ΄ Παλαιολόγο, αναγνωρίζεται Δεσπότης της Ηπείρου. Έτσι η Λευκάδα ενώνεται πάλι με το Δεσποτάτο της Ηπείρου, ενισχύοντας

30 Gallant, σ.21.

31 Τουλιάτος, Λεμπέσης 2007, σ.19

32 Λαμπρινού, Το φρούριο της Αγίας Μαυράς στη Λευκάδα, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2018. σ.24

33 GOODISSON, William - Νησιά του Ιονίου πελάγους - ΜΕ ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΗΓΗΤΩΝ - Τόποι - Μνημεία - Άνθρωποι - Νοτιοανατολική Ευρώπη - Ανατολική Μεσόγειος - Ελλάδα - Μικρά Ασία - Νότιος Ιταλία, 15ος - 20ός αιώνας (travelogues.gr), Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη, Ερείπια τετράγωνου κτίσματος στα αρχαία τείχη της Λευκάδας, 1822, Goodisson. Ο William Goodisson. A.B. (1785-1836), υπηρέτησε σαν στρατιωτικός γιατρός στην Λευκάδα από το 1817 έως το 1820. Το 1822 εκδόθηκε το βιβλίο του, A historical and topographical Essay upon the islands of Corfu, Leucadia, Cephalonia, Ithaca, and Zante: with remarks upon the character, manners, and customs of The Ionian Greeks; Descriptions of the scenery and remains of antiquity discovered therein and reflections upon the cyclopean ruins illustrated by maps and sketches, by Willian Goodisson, A.B., assistant surgeon in His Majesty's 75th Regiment, London: Printed for Thomas and George underwood. 22 Fleet-street, 1822.

34 Άννα Κομνηνή, Αλεξιάς, μετ. Αλόη Σιδέρη, Εκδόσεις Άγρα, 1990, Β΄ τόμος, βιβλίο ΙΑ, σ.82, William Miller, Η Φραγκοκρατία στην Ελλάδα 1204-1566, β΄ εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1990, σ.50, Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.19, Λαμπρινού, 2018. σ.25-26, Άγγελος Γ. Χόρτης, Συμβολή στην οικονομική Ιστορία της Λευκάδας (1684-1774) Γαιοκτησία, Γεωργία, Κτηνοτροφία, Βιοτεχνία, Αλιεία, Φορολογικό σύστημα, Εμπόριο και Ναυτιλία, διδακτορική διατριβή, Αθήνα 2012,

σ.1.

35 Ελένη Σταυράκη, Οι Εβραϊκές κοινότητες στα Ιόνια νησιά κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας (13^{ος}-18^{ος} αι.) σχέσεις συμβίωσης, εντάσεις και αποκλεισμοί, Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, ΕΚΠΑ, επόπτρια καθ. Αναστασία Παπαδία-Λάλα, Αθήνα 2017, σ.115, Περδικάρης Αντώνης, «Σεφαραδίτες Πρόσφυγες στη Μεσαιωνική Λευκάδα», Αρωμα Λευκάδας, 14 Μαΐου 2020, <https://aromalefkadas.gr>

36 Miller, 1990, σ.82-3, Λαμπρινού, 2018. σ.125, Χόρτης, 2012, σ.1

37 Βλαντής, 1902, σ. 8

38 Βλαντής, 1902, σ. 9-10, Π.Γ. Ροντογιάννης, Ιστορία της Νήσου Λευκάδος, τ.Β΄, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών Αθήνα 1982, σ.793.

39 Βλαντής, 1902, σ. 22

40 Βλαντής, 1902, σ. 17-20 σ. 24, Ι.Ε.Ε., τ.Θ, σ.260, Λαμπρινού, 2018. σ.125

41 Βλαντής, 1902, , σ. 24-25. Ι.Ε.Ε., τ.Θ, σ.260

42 Βλαντής, 1902, σ. 26, 52

43 Λαμπρινού, 2018. σ.125

44 Λαμπρινού, 2018. σ.27, Βλαντής, 1902, σ. 35, Ι.Ε.Ε., τ. Θ, σ.260.

Εικ.1 Ερείπια τετράγωνου κτίσματος στα αρχαία τείχη της Λευκάδας, 1822 Goodisson

Εικ.2 Χάρτης της Λευκάδας, αρχές 15ου αιώνα, Buondelmonti

την αλληλεπίδραση μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Το γεγονός αυτό οδηγεί στην πολεμική διεκδίκηση της κομητείας από τον βασιλέα Νεαπόλεως Ροβέρτο δ' Αηίου, με αποτέλεσμα αφενός οι Ορσίνι να απωλέσουν την κυριαρχία επί της Λευκάδας και της Βόνιτσας, αφετέρου να εδραιωθεί στη περιοχή, η επικυριαρχία των βασιλέων της Νεαπόλεως, κατά τον 14ο και 15ο αιώνα. Οι βασιλείς της Νεαπόλεως συχνά χρησιμοποιούσαν τις προσόδους από το μονοπώλιο και τους βαρείς φόρους άλατος για την χρηματοδότηση πολεμικών επιχειρήσεων.⁴⁵ Το 1331, ο Ανδηγαυός έκπτωτος δούκας των Αθηνών Βάλτερ Β', αφού κατέλαβε και λεηλάτησε την Λευκάδα,⁴⁶ κατήργησε την Ορθόδοξη Επισκοπή,⁴⁷ ενώ μετά από αίτησή του, ο Πάπας Ιωάννης ΚΒ' συνέστησε την Λατινική Επισκοπή⁴⁸ επιβάλλοντας το καθολικό δόγμα από το 1331 έως το 1362. Το 1343 τοποτηρητής της Λευκάδας ορίστηκε, από τον Βάλτερ Β, ο Graziano Zorzi⁴⁹ στον οποίο, από το 1355, παραχωρήθηκαν με βασιλικό διάταγμα σαν φέουδα, τόσο το νησί και το φρούριο της Αγίας Μαύρας, όσο και η Βόνιτσα, θέτοντας υποθήκες για την περαιτέρω κοινωνική εξέλιξη της νήσου.

Το 1362 η Λευκάδα και η Βόνιτσα παραχωρούνται από τον βασιλικό οίκο της Νεαπόλεως στον φλωρεντινής καταγωγής Λεονάρδο Α' Τόκκο⁵⁰ (1357-1376), κόμητα Κεφαλονιάς και Ζακύνθου ο οποίος θα ενώσει όλες τις παλιές κτήσεις των Ορσίνι, θα εκχωρήσει προνόμια στους χωρικούς και θα επανιδρύσει την Ορθόδοξη Επισκοπή.⁵¹ Ο διάδοχός του Κάρολος Α' Τόκκος⁵² (1381-1429) μεταφέρει το 1381,⁵³ την έδρα του Δουκάτου στη Λευκάδα και οχυρώνει τον οικισμό⁵⁴ (Εικ.2) που αναπτύχθηκε γύρω από την ακρόπολη του μικρού φρουρίου της Αγίας Μαύρας που είχε κατασκευαστεί παλαιότερα από τον Ιωάννη Α' Ορσίνι.⁵⁵ Επίσης, ο Κάρολος Α' ευνόησε την εγκατάσταση, στο

45 Βλαντής, 1902, σ. 40-41, Miller, 1990, σ.324, Ι.Ε.Ε., τ. Θ, σ.260-1, Μαρία Λαμπρινού, «Οι αλυκές του Καρυώτη», Πρακτικά Δ' Συμποσίου Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας, Αρχαία Λευκάδα-Νήρικος- Φρούριο Αγίας Μαύρας-Αμαξική, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 6-8 Αυγούστου 1999», Αθήνα 2001, σ.125, 170.

46 Βλαντής, 1902, σ. 41

47 Ροντογιάννης, 1982, σ.797, Ι.Ε.Ε., τ.Θ, σ.261.

48 Ι.Ε.Ε., τ.Θ, σ.261, με πρώτο επίσκοπο τον Ριχάρδο, ο οποίος είχε σαν σκοπό -χωρίς όμως επιτυχία- τον προσηλυτισμό των κατοίκων.

49 Αριστοκράτης έμπορος, από σημαντική Βενετσιάνικη οικογένεια, Miller, 1990, σ.325-6, Ι.Ε.Ε., τ.Θ, σ.261, Βλαντής, 1902, σ. 41.

50 Βλαντής, 1902, σ.56, Λαμπρινού, 2018. σ.27, 125, Miller, 1990, σ.354, Χόρτης, 2012, σ.1, Αγγελική Σταυροπούλου, «Ιακωβος, ο χορηγός του Ναού της Οδηγήτριας στην Απόλπενα Λευκάδας», Πρακτικά Γ' Συμποσίου, Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.29, Ι.Ε.Ε., τ.Θ, σ.261.

51 Κυριάκος Σιμόπουλος, Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα, 333μ.Χ.-1700, Αθήνα 1984, τ.Α', σ.291, σημ.3, σ.291, Miller, 1990, σ.355, 389, 394-5, Λαμπρινού, 2018. σ.28, Χόρτης, 2012, σ.1.

52 Βλαντής, 1902, σ. 57, 59, 64

53 Λαμπρινού, 2018. σ.29

54 Αρχές 15^{ου} αιώνα-Buondelmonti Cristoforo, Χάρτης της Λευκάδας, <https://el.travelogues.gr/travelogue.php?view=258&creator=1171212&tag=6> Cristoforo Buondelmonti (~1385-~1430) μοναχός και γεωγράφος, Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη

55 Βλαντής, 1902, σ. 51. Η κατασκευή του φρουρίου έγινε με αναγκαστική εργασία τόσο από τους Λευκάδιους υπηκόους του όσο και από πολλούς άλλους από τα υπόλοιπα νησιά.

φρούριο της Αγίας Μαύρας, των οικογενειών 137 Σέρβων⁵⁶ μισθοφόρων και χωρικών από τις γύρω περιοχές της Στερεάς Ελλάδα, ενισχύοντας την άμυνα της πόλης. Την εποχή αυτή επανιδρύεται ο ορθόδοξος αρχιεπισκοπικός θρόνος⁵⁷ και μέσα στο φρούριο της Αγίας Μαύρας αναπτύχθηκαν εμπορικές και κοινωνικές δραστηριότητες με ισχυρούς της εποχής⁵⁸ ενισχύοντας την οικονομική κατάσταση και την κοινωνική ζωή των Λευκαδίων.

Ο Κάρολος Β΄,⁵⁹ (1429-1448), το 1430 αναγκάστηκε να δεχθεί την επικυριαρχία του Σουλτάνου. Κατά τον πρώτο Βενετοτουρκικό⁶⁰ πόλεμο (1463-1479) τουλάχιστον δεκαπέντε χιλιάδες κάτοικοι της Ακαρνανίας, της Αιτωλίας και της Πελοποννήσου βρήκαν άσυλο στη Λευκάδα,⁶¹ επιφέροντας αλλαγή στην πληθυσμιακή συγκρότηση του νησιού.

Η μεγάλη εμπορική κίνηση, που παρατηρείται την εποχή διοίκησης της Λευκάδας από τους Τόκκους, συνδέεται και με την κατασκευή αλυκών, νοτιοανατολικά της σημερινής πρωτεύουσας του νησιού.⁶² Η αλατοπαραγωγική αυτή μονάδα, συνέβαλε καθοριστικά στην εξωστρέφεια της Λευκάδας και στην οικονομική της ανάπτυξη, καθώς εντάθηκαν οι εξαγωγές αλατιού στην Δύση. Επίσης, οι αλυκές είχαν άμεση επίδραση στην εικόνα του φυσικού τοπίου της θόρειας πλευράς του νησιού.

Η Λευκάδα κατά την Οθωμανική περίοδο

Με την υπογραφή συνθήκης ειρήνης μεταξύ των Οθωμανών και των Βενετών, τον Ιανουάριο του 1479,⁶³ ο Οθωμανικός στόλος κατέλαβε πρώτα την Λευκάδα

56 Αρκετές από τις οικογένειες αυτές εξακολουθούν να κατοικούν στο νησί μέχρι τον 19^ο αιώνα όπως προκύπτει από τα ονόματα Σέρβος και Κράλης που συναντούμε στις οικοδομικές άδειες επί Αγγλοκρατίας.

57 ο οποίος είχε καταργηθεί επί Graziano Zorzi, βλ. Βλαντής, 1902, σ.64, Miller, 1990, σ.434.

58 Miller, 1990, σ.433, 434.

59 Λαμπρινού, 2018. σ.29.

60 Βλαντής, 1902, σ. 75.

61 Λαμπρινού, 2018. σ.30.

62 Μαρία Λαμπρινού, «Η εντός Φρουρίου πόλη της Αγίας Μαύρας. Νέα στοιχεία και προοπτικές για την διαχείριση του ιστορικού χώρου», Πρακτικά Δ΄ Συμποσίου Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας, Αρχαία Λευκάδα-Νήριος- Φρούριο Αγίας Μαύρας-Αμαξική, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 6-8 Αυγούστου 1999», Αθήνα 2001, σ.170. Η πρώτη αυτή αλατοπαραγωγική μονάδα λειτουργούσε μέχρι το 1948 με την ονομασία παλιές αλυκές ή κάτω αλυκές ή αλυκές της πόλης. Στα 1415 έχουμε την πρώτη πληροφορία για φόρτωση αλατιού σε Ραγουζαϊκά πλοία από Λιμάνια της Λευκάδας, η οποία συνεχίζεται μέχρι και το 1457. Ως εμπορικοί αντιπρόσωποι μόνιμα εγκατεστημένοι στην Λευκάδα αναφέρονται το 1443 ο Sir Jacobus Rubeus, το 1453 ο Sir Aniel Gichapesse, ενώ στην ηγεμονική αυλή σύχναζαν μέλη της Φλωρεντινής οικογενείας Acciaiolii, οι Ruffo από την βασιλική αυλή της Νάπολης και Γάλλοι ευγενείς, και στο ακρωτήριο του Λευκάτα τελούνταν αγώνες (giostre), που παρακολουθούσαν οι ηγεμόνες με τους φιλοξενούμενούς τους.

63 Βλαντής, 1902, σ. 78, Πολυξένη Δημητρακοπούλου, «Η Μεταβυζαντινή εντοίχια ζωγραφική στη Λευκάδα», Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου, Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.37.

και μετά την Κεφαλονιά και τη Ζάκυνθο. Με την εγκατάσταση των Οθωμανών, ξανασυνδέεται ο αρχιεπισκοπικός θρόνος της Λευκάδος⁶⁴ με το Οικουμενικό Πατριαρχείο, συμβάλλοντας στην σύσφιξη των σχέσεων με την ανατολική ορθόδοξη εκκλησία. Μετά από μια βραχύβια βενετική κατάκτηση του νησιού, το 1503⁶⁵ η Λευκάδα περιήλθε πάλι στην κυριαρχία των Οθωμανών.⁶⁶

Από τα τέλη του 16^{ου} και τα μέσα του 17^{ου} αιώνα, οι κάτοικοι της Αγίας Μαύρας ήταν ευκατάστατοι καθώς ανέπτυξαν ναυτική και εμπορική δραστηριότητα⁶⁷ μεταφέροντας προϊόντα τόσο στις Ακαρνανικές ακτές όσο και σε σημαντικά διαμετακομιστικά λιμάνια της ανατολικής Μεσογείου, αν και η εξαγωγή αλατιού περιορίστηκε σε σύγκριση με την εποχή των Τόκκων. Η Αγία Μαύρα μάλιστα αναφέρεται ως ένας από τους τόπους στους οποίους φορτωνόταν το σιτάρι της Ανατολής για να μεταφερθεί στη Δυτική Ευρώπη, παράλληλα με άλλα μεγάλα εμποροναυτικά κέντρα,⁶⁸ όπως η Αλεξάνδρεια, η Θεσσαλονίκη και ο Βόλος, ενισχύοντας τον ρόλο της Λευκάδας ως γέφυρας ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση.

Αντίθετα, οι κάτοικοι των χωριών, τα οποία παρέμεναν αραιοκατοικημένα, διαβιούσαν υπό δυσμενείς οικονομικές συνθήκες, επειδή οι Οθωμανοί κατακτητές είχαν καταλάβει τα ευφορότερα κτήματα, ενώ οι Χριστιανοί είχαν περιοριστεί στα ορεινά και η παραγωγή των προϊόντων ήταν μικρή.

Επίσης κατά τον 17^ο αιώνα,⁶⁹ η μετακίνηση χριστιανικών και μουσουλμανικών πληθυσμών από την Πελοπόννησο, την Στερεά και την Κεφαλονιά καθώς και Εβραίων, μετατρέπει την Αγία Μαύρα σε μια από τις πολυπληθέστερες πόλεις της Δυτικής Στερεάς, η οποία εξελίσσεται σε αξιόλογο κέντρο, με έδρα του διοικητικού μηχανισμού των Οθωμανών το φρούριο.⁷⁰ Η εγκατάσταση των Οθωμανών εποίκων μέσα και γύρω από το φρούριο, προκάλεσε την ανάγκη για ενίσχυση του οχυρωματικού περιβάλλου του.⁷¹ Πάντως κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας (1479-1684) δεν φαίνεται να κτίστηκαν μουσουλμανικά τεμένη,⁷² σε άλλες περιοχές της Λευκάδας, εκτός από εκείνα εντός του φρουρίου της Αγίας Μαύρας και της πολίχνης που ήταν δυτικά του.

Σοβαρά προβλήματα στα οικοδομήματα και στις ζωές των κατοίκων της Λευκάδας προκαλούσαν οι πολεμικές συρράξεις, η πειρατεία,⁷³ οι σεισμοί,

64 Ροντογιάννης, 1982, σ.807.

65 Miller, 1990, σ.571, Λαμπρινού, 2018. σ.30, 125.

66 Βλαντής, 1902, σ. 32 Ανεπιτυχείς προσπάθειες να κατακτηθεί η νήσος από τους Βενετούς έγιναν το 1572 και το 1625.

67 Χόρτης, 2012, σ.1

68 Χόρτης, 2012, σ.146

69 Δημητρακοπούλου, 2000, σ.38

70 Λαμπρινού, 2018. σ.31, Βλαντής, 1902, σ.120, Χόρτης, 2012, I.G. Neranzis, «Το σανζάκιον του Καρλέλι στην περίοδο της Τουρκοκρατίας στην Ελλάδα», τα Αιτωλικά 6 (206), σ.91-6, I.Kolonas, «Οθωμανικές πηγές για τη νεότερη ιστορία της Λευκάδας» Πρόδρομη παρουσίαση Πρακτικά του 5^{ου} Συμποσίου- Γιορτές Τέχνης και Λόγου, Λευκάδα 18-02 Αυγούστου 2010, Athens, 2011 σ. 24-5.

71 Λαμπρινού, 2018, σ.125.

72 Ροντογιάννης, 1982, σ.806.

73 Λαμπρινού, 2018. σ.31. Αναφέρεται σε βενετικά έγγραφα και στο οδοιπορικό του

οι σιτοδείες⁷⁴ και οι επιδημικές αρρώστιες, όπως η επιδημία πανώλης, του 1644⁷⁵ που σκότωσε περισσότερους από 2.000 ανθρώπους. Εξ αιτίας όλων των παραπάνω, ενώ ο πληθυσμός της Λευκάδας κατά την κατάληψή της από τους Οθωμανούς το 1479⁷⁶ αριθμούσε 25.000, το 1684 είχε μειωθεί στις 9.000 κατοίκους.

Η Λευκάδα κατά τη Βενετοκρατία – Η ίδρυση της πρωτεύουσας Αμαξικής

Η κατάκτηση της Λευκάδας από τους Βενετούς⁷⁷ (Εικ.3) υπό τον Francesco Morosini,⁷⁸ στις 6 Αυγούστου 1684,⁷⁹ γίνεται σε μια εποχή συρρίκνωσης για την Βενετική δημοκρατία,⁸⁰ έχει όμως μεγάλη σημασία για το νησί, καθώς προσαρτάται ξανά στο χώρο της Επτανήσου,⁸¹ όπου ανήκει γεωγραφικά, πολιτιστικά και οικονομικά.

Σημαντικό γεγονός αμέσως μετά την κατάκτηση των Βενετών, αποτελεί η μετακίνηση της πρωτεύουσα της Λευκάδας, με προτροπή του ίδιου του Francesco Morosini, από το εσωτερικό του φρουρίου της Αγίας Μαύρας στην απέναντι ακτή. Στον οικισμό της Αμαξικής, οι Βενετοί παραχώρησαν οικόπεδα⁸² σε όλους τους κάτοικους του φρουρίου, δημιουργώντας μια νέα αστική κοινότητα στο θόρειο άκρο του νησιού, της οποίας η ίδρυση και η εξέλιξη θα μας απασχολήσει εκτενώς στην συνέχεια της διατριβής.

Στην βενετική διοίκηση⁸³ την ανώτατη αρχή αντιπροσωπεύει ο

περιηγητή Εθλιγιάτζελεμπή, ο οποίος ταξίδεψε στη Λευκάδα το 1668.

74 όπως αυτή του 1671 βλ. Λαμπρινού, 2018, σ.30

75 Βλαντής, 1902, σ.98

76 Χόρτης, 2012, I.G. Neranzis, 2011 σ. 24-5, Βλαντής, 1902, σ.120.

77 Χάρτης (1688) της Λευκάδας με κάτοψη του φρουρίου της Αγίας Μαύρας, Vincenzo Coronelli (1650-1718) Βιολέτα Σάντα, Χαρακτικά και Χάρτες της Λευκάδας, 27-11-2015, <https://aromalefkadas.gr>

78 Francesco Morosini (1619-1694), Στρατηγός και Δόγης της Βενετίας https://en.wikipedia.org/wiki/Francesco_Morosini

79 Ευτυχία Δ.Λιάτα, Κ.Γ.Τσιγκάκης, *Με την Αρμάδα στο Μοριά 1684-1687*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Ολκός, Αθήνα 1998, σ.33..σ.121. βλ. επίσης Βλαντής, 1902, σ. 98, 108, 113, Χρυσούλα Βοσκοπούλου, *Δημόσια Κτίρια στην Κέρκυρα την περίοδο της Βενετικής κυριαρχίας (1571-1797)*, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη, 2005, σ.29, ΙΕΕ, τ.Ι, σ.218-20. Gallant, σ.23.

80 Η Βενετία έχει απωλέσει το 1571 την Κύπρο και το 1669 την Κρήτη. Στο τέλος του 17^{ου} αιώνα και στις αρχές του 18^{ου}, βρίσκεται σε πολιτειακή, κοινωνική και οικονομική παρακμή με το δημόσιο χρέος της, το 1641 να ανέρχεται στα 8.000.000 δουκάτα, και το 1714 σε περισσότερα από 50.000.000, βλ. Χόρτης, 2012, σ.144.

81 Με την υπογραφή της συνθήκης του Κάρλοβιτς (1699) η Βενετική Δημοκρατία αποκομίζει μεγάλα πολιτικά οφέλη καθώς η Οθωμανική αυτοκρατορία αναγνωρίζει την κυριαρχία των Βενετών στην Πελοπόννησο, την Αίγινα και την Λευκάδα, βλ.Βλαντής, 1902, σ.132, Λαμπρινού, 2018. σ.34.

82 Βλαντής, 2008, σ.132, 135

83 Βοσκοπούλου 2005, σ.29, Χόρτης, «Οι Μονές της Λευκάδας: Αγροτικές και δημογραφικές όψεις», Πρακτικά Γ' Συμποσίου, Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Πορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.90-91.

Εικ. 3 Χάρτης της Λευκάδας με λεπτομέρεια του φρουρίου της Αγίας Μαύρας, 1688, Vincenzo Coronelli

Γενικός Προνοητής,⁸⁴ του οποίου η έδρα βρισκόταν στην Κέρκυρα. Επίσης, βασιζόμενο στο πρότυπο του κυβερνητικού συστήματος της μητρόπολης, συγκροτείται σε κάθε νησί τοπικό συμβούλιο, το reggimento.⁸⁵ Στη Λευκάδα, η Βενετική Κυβέρνηση διόριζε τους δύο ανώτατους αντιπροσώπους της Βενετίας (Privilegi della Comunita di Santa-Maura): Τον Έκτακτο Προνοητή (Provveditore Straordinario), με θητεία τριών ετών, που εξαρτάτο από τον Γενικό Προνοητή και προϊστάτο της αστυνομίας, της δημόσιας ασφάλειας, καθώς και των ναυτικών και στρατιωτικών δυνάμεων που υπήρχαν στο νησί και στις επαρχίες επί της Στερεάς. Τον Τακτικό Προνοητή (Provveditore Ordinario), με θητεία δύο ετών, που εξαρτάτο από τον Έκτακτο και προϊστάτο της δικαιοσύνης. Κάθε χρόνο, σε συγκεκριμένη ημερομηνία, συνήρχετο υπό την προεδρία του Εκτάκτου Προνοητή, το Αστικό Συμβούλιο (Consiglio Civico), που αποτελείτο από εβδομήντα μέλη, που το καθένα ανήκε σε μία οικογένεια, από όσες είχαν την μεγαλύτερη ακίνητη περιουσία και ήταν καταγεγραμμένη σε ειδική βίβλο,⁸⁶ θέτοντας τα θεμέλια για έναν ευκρινή ταξικό διαχωρισμό που παραπέμπει ευθέως σε ευρωπαϊκά πρότυπα της εποχής. Στόχος ήταν η δημιουργία μιας ντόπιας «αριστοκρατίας» ισχυρών γεωκτημόνων, με κριτήριο την ιδιοκτησία γης κατά τα φεουδαλικά πρότυπα. Τα συμφέροντα και η πρόοδος του τόπου, αποτελούσαν το μέλημα του συμβουλίου το οποίο εξέλεγε από τα μέλη του τρεις Συνδίκους (Sindici), οι οποίοι ήταν επιφορτισμένοι με την ευθύνη να προωθούν στην διοίκηση ότι ψήφιζε το συμβούλιο και να επιβλέπουν τα πεπραγμένα κάθε πολιτικού, στρατιωτικού και εκκλησιαστικού λειτουργού, ακόμη και του Εκτάκτου Προβλεπτή.⁸⁷

Οι Βενετοί επίσης, τοποθετούν στον αρχιεπισκοπικό θρόνο τον Άνθιμο Μαρίνο⁸⁸ (1688-1704), ο οποίος επανασυνδέει την εκκλησία της Λευκάδας, με την ανατολική εκκλησία και το Οικουμενικό πατριαρχείο, διατηρώντας έτσι την αυτονομία της από την δυτική εκκλησία. Στην πραγματικότητα επί Βενετοκρατίας, στη Λευκάδα όπως και στις υπόλοιπες εκκλησιαστικές επαρχίες, τόσο η Λατινική όσο και η Ορθόδοξη εκκλησία αποτελούσαν ξεχωριστές ενότητες, χωρίς να εντάσσονται σε κοινή ανώτερη εκκλησιαστική διοίκηση. Πάντως, η κατάργηση των επισκοπικών θρόνων και η αποκοπή της ορθόδοξης εκκλησίας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, λόγω της μακρόχρονης λατινοκρατίας, πολύ λιγότερο στην Λευκάδα και περισσότερα στα υπόλοιπα Επτάνησα, τους προσέδωσε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά⁸⁹ στην ζωγραφική, στην αρχιτεκτονική και στην πολεοδομία που τα διαφοροποιούν από τις

84 Βλαντής, 1902, σ.98, 122-123.

85 Βοσκοπούλου 2005, σ.30, 168.

86 Βλαντής, 1902, σ.123. όποιος όμως, μπορούσε να καταβάλει εκατό φλωριά στο Ταμείο της νήσου, μπορούσε να εκλεγεί και να συμμετέχει στο συμβούλιο.

87 Gallant, σ.23.

88 Βλ. Βλαντής, 1902, σ.130, Σπύρος Καρύδης, «Εκκλησιαστική οργάνωση», Βενετοκρατούμενη Ελλάδα, προσεγγίζοντας την ιστορία της, Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, Βιβλιοθήκη αρ.30, Επιστημονική Διεύθυνση Χρύσα Μαλτέζου, Επιμέλεια Κειμένων Δέσποινα Βλάσση-Αγγελική Τζαβάρα, Αθήνα-Βενετία 2010,τομ.Α΄, σ.295, Χόρτης, 2012, σ.17. Ροντογιάννης, 1982, σ.806-807. Την εποχή αυτή πληροφορούμαστε ότι στην πόλη της Αγίας Μαύρας υπήρχαν 17 ιερωμένοι εκ των οποίων οι 5 αξιωματούχοι. Ο Μέγας Οικονόμος της Αρχιεπισκοπής Παναγιώτης Ζαμπέλης, ο Σακελλάριος Φίλιππος Σπάτας, ο Σκευοφύλαξ Θεόδωρος Λάης, ο πρωτοπαππάς Άγγελος Παπαδόπουλος και ο ιεροκήρυκας Βίκτωρ Κλαπατσάρας.

89 Καρύδης, 2010, τομ.Α΄, σ.305.

υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας.

Μετά την λήξη του τρίτου Βενετοτουρκικού πολέμου (1714-1716), κατά την διάρκεια του οποίου, το νησί είχε λεηλατηθεί από τους Οθωμανούς,⁹⁰ η Λευκάδα εδραιώνεται πλέον σαν βενετική κτήση.⁹¹ Το 1719 ο στρατηγός von Schulenburg,⁹² ύστερα από ανάθεση της Βενετικής πολιτείας, θα προχωρήσει στον εκσυγχρονισμό της άμυνας του φρουρίου της Αγίας Μαύρας όπως και εκείνων της Κέρκυρας, Πρέβεζας και Βόνιτσας.⁹³ Λευκαδίτες, Ακαρνάνες και Ηπειρώτες εθελοντές στρατολογούνται προκειμένου να εργασθούν για την επισκευή και ενίσχυση του φρουρίου, καταδεικνύοντας την μακροχρόνια και συνεχή σχέση της Λευκάδας με την απέναντι ακτή.

Μετά την Βενετική κατάκτηση της Λευκάδας, τα 21.800⁹⁴ στρέμματα κτημάτων που ανήκαν στους Οθωμανούς που αποχώρησαν, περιήλθαν στο δημόσιο και αναδιανεμήθηκαν με λίβελο σε βενετούς αξιωματούχους, ενώ σε επιστολή του γενικού προβλεπτή θαλάσσης Corner προς τον αρχιναύαρχο Francesco Morosini υποβάλλεται η πρόταση της ενοικίασης ή της παραχώρησης κτημάτων σε άτομα που πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στη Βενετία κατά την διάρκεια του Βενετοτουρκικού πολέμου, αλλά και η προσέλκυση νέων κατοίκων, που οδήγησε σε ελεγχόμενη μετακίνηση πληθυσμών⁹⁵ από τη Στερεά, κυρίως την Ακαρνανία, τη Κρήτη, τη Πρέβεζα, τη Κεφαλονιά και τη Χίο με τον όρο να εγκατασταθούν στο νησί προκειμένου να ασχοληθούν με την ελαιοκαλλιέργεια.⁹⁶ Πρόθεση της Βενετίας ήταν η αύξηση της παραγωγής ελαιολάδου, με την επέκταση της φύτευσης μεγαλύτερου αριθμού ελαιοδέντρων, όπως συνέβη με διαταγή της Συγκλήτου και στην Κεφαλονιά.⁹⁷ Οι Βενετοί έμποροι διακινούσαν μεγάλες ποσότητες λαδιού οι οποίες καταναλίσκονταν στη Βενετία και στην ενδοχώρα της, καθώς και στη Γερμανία.⁹⁸ Στην Λευκάδα οι Βενετοί δίνουν προβάδισμα στην ελαιοκαλλιέργεια ενώ δεν ευνοούν την αμπελοκαλλιέργεια, γιατί σύμφωνα με την επιστολή Corner, η καλλιέργεια αυτή κρίνεται επαρκής στην Ιθάκη, στην Κεφαλλονιά και στη Ζάκυνθο και η αύξησή της σε ευρύτερη περιοχή θα μείωνε τις τιμές,

90 Μετά την απώλεια της Πελοποννήσου, οι Βενετοί συγκέντρωσαν τις δυνάμεις τους στην Αγία Μαύρα. Επειδή όμως, οι Οθωμανοί πολιορκήσαν την Κέρκυρα, επικέντρωσαν τις προσπάθειες τους στην υπεράσπιση της. Έτσι απέσυραν τον στρατό και τα κανόνια από την Λευκάδα, ανατίναξαν τμήμα του δυτικού τείχους του φρουρίου, και το εγκατέλειψαν στους Οθωμανούς, βλ. Βοσκοπούλου 2005, σ.27, Λαμπρινού, 2018. σ.34

91 Βλαντής, 1902, σ.137

92 wikipedia.org. Johann Matthias von der Schulenburg (1661-1747), Γερμανός αριστοκράτης και στρατηγός που υπηρέτησε στους στρατούς της Σαξωνίας και της Βενετίας. Πολέμησε εναντίον των Οθωμανών στην Ουγγαρία. Διακρίθηκε για την συμμετοχή του στην άμυνα της Κέρκυρας, η οποία δέχθηκε επίθεση από τους Οθωμανούς το 1716.

93 Λαμπρινού, 2018, σ.35.

94 Χόρτης, 2012, σ.5-11, Για τα καλλιεργούμενα κτήματα προτείνεται η ενοικίαση ή η εργο-λαβική παραχώρηση. Υπάρχουν αντίστοιχες περιπτώσεις εργολαβικής παραχωρήσεως των ει-σπράξεων στο Friuli και στην Κεφαλονιά.

95 Βοσκοπούλου, 2005, σ.167.

96 Χόρτης, 2012, σ.11, 57-8, 67-68.

97 Χόρτης, 2012, σ.57-8.

98 Χόρτης, 2012, σ.67-8.

πράγμα το οποίο θα αποβούσε σε βάρος των καλλιεργητών.⁹⁹ Πάντως, κατά την Βενετοκρατία, στη Λευκάδα, το 51% των καλλιεργειών ήταν αφιερωμένο στις ελιές και το 28% στα αμπέλια καθορίζοντας και τον χαρακτήρα του αγροτικού τοπίου της νήσου.¹⁰⁰ Όμως στα χωριά της Λευκάδας, δίδεται μεγάλο βάρος και στην καλλιέργεια σιτηρών, καθώς η οικονομία της υπαίθρου παραμένει οικονομία αυτοκατανάλωσης, καλύπτοντας τις ανάγκες των 12.000¹⁰¹ κατοίκων του νησιού.

Με τις επιλογές αυτές, οι Βενετοί¹⁰² όχι μόνο διατήρησαν το φεουδαλικό σύστημα που υπήρχε στα νησιά του Ιονίου από τις προηγούμενες περιόδους, αλλά το ενίσχυσαν¹⁰³ συμβάλλοντας στην διαμόρφωση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης του νησιού. Στους νέους κατοίκους που προσελκύουν στη πρωτεύουσα, εκτός από την μεγάλη κτηματική περιουσία στην ύπαιθρο παραχωρούν και οικοπέδα στην πρωτεύουσα Αμαξική αστικοποιώντας έτσι μεγάλο μέρος του νέου πληθυσμού. Η λύση της παραχώρησης κτημάτων και οικοπέδων εξυπηρετούσε τη δημογραφική ανάκαμψη του νησιού και κατά συνέπεια την τόνωση της οικονομίας του και την ενίσχυση της άμυνας του.

Επίσης, οι παραπάνω επιλογές καταδεικνύουν την πρόθεση των Βενετών για μια συνολική πολιτική, οικονομική και κοινωνική διαχείριση των Ιονίων νήσων που τα εντάσσει στην ευρύτερη ευρωπαϊκής κλίμακας διαχείριση και βασίζεται στις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων στις ευρωπαϊκές αγορές, από τις οποίες προμηθεύονταν άλλα καταναλωτικά αγαθά. Έτσι πολύ πρώιμα, το νησί συμμετείχε στο ακμάζον Ευρωπαϊκό σύστημα εμπορίου, με ευκρινείς επιπτώσεις στην πολιτισμική του εξέλιξη.¹⁰⁴ Επίσης η προσέλευση πληθυσμών από άλλες περιοχές και η *συνεπακόλουθη πληθυσμιακή ανομοιογένεια συμβάλλει στην διαμόρφωση πολυπολιτισμικής κοινωνίας και στην όσμωση των διαφορετικών πολιτισμών μεταξύ τους.*

Αν και η οικονομία παραμένει κατά βάση αγροτική, από τα μέσα της περιόδου, αξιόλογη ανάπτυξη παρουσιάζουν η ναυτιλία, το εμπόριο, βιοτεχνικοί κλάδοι όπως η θυροδεψία¹⁰⁵ και η μεταξουργία, η αλιεία και κυρίως η εκμετάλλευση των αλυκών της Αμαξικής, του Αλεξάνδρου και των Νέων Αλυκών.¹⁰⁶ Η σημασία των αλυκών¹⁰⁷ είναι φανερή, καθώς το αλάτι θεωρείτο ιδιοκτησία της Βενετικής Δημοκρατίας. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι για την προστασία της παραγωγής τους, εντάχθηκε στην άμυνα του νησιού και ενισχύθηκε ο παλιός πύργος στο άκρο της Χερσονήσου, ενώ φρουρά 10 στρατιωτών εγκαταστάθηκε μόνιμα στο οχύρωμα που ονομάστηκε Torreta, η οποία εκτός από τη φύλαξη των συνόρων και την προστασία του πολύτιμου αλατιού, σηματοδοτούσε την είσοδο του πορθμού και λειτουργούσε σαν

99 Χόρτης, 2012, σ.58.

100 Φίλιππα-Αποστόλου, 1992, σ.11.

101 Χόρτης, 2012, σ.36. Στα 1760 η Λευκάδα έχει 12.000 κατοίκους.

102 Gallant, σ.23.

103 Gallant, σ.23, Υπήρχαν είκοσι τέσσερις βαρονίες φεουδαρχικού τύπου, με διακυμάνσεις ως προς τον αριθμό τους, που στα μέσα του δέκατου όγδοου αιώνα μειώθηκαν σε δώδεκα.

104 Gallant, σ.23.

105 Χόρτης, 2012, σ.72, 76.

106 Χόρτης, 2012, σ.87.

107 Χόρτης, 2012, σ.120-121, 124.

φрукτωρία και τελωνείο του λιμανιού Δράπανο.¹⁰⁸

Όλες αυτές οι δραστηριότητες που αναφέρθηκαν πιο πάνω έχουν σαν κέντρο την νέα πρωτεύουσα του νησιού, την Αμαξική στην οποία διαμορφώνεται μια νεοπαγής αστική τάξη, δημιουργώντας έναν αστικό πυρήνα κατά τα πρότυπα της μητρόπολης Βενετίας και της Κέρκυρας. Η κοινωνική διαστρωμάτωση είναι ποικίλη και αποτελείται από πλούσιους εμπόρους και ιδιοκτήτες πολλοί από τους οποίους προέρχονται από άλλες περιοχές της Ελλάδας αλλά απέκτησαν προνόμια λόγω της βοήθειας που προσέφεραν στους Βενετούς κατά την διάρκεια του πολέμου. Οι οικονομικοί παράγοντες συγκεντρώνονται στην Αμαξική, συμμετέχουν συγχρόνως και σε διάφορες προσοδοφόρες οικονομικές δραστηριότητες όπως εμπορικές, ναυτικές, πιστωτικές, τοκογλυφικές, εκμισθωτικές και γεωργοκτηνοτροφικές, διαπλέκονται με τους πλοιοκτήτες και τους μεγαλοκτηματίες και αποτελούν την ιθύνουσα κοινωνική και οικονομική τάξη του τόπου. Με τον τρόπο αυτό συγκροτείται ένα κοινωνικοοικονομικό μοντέλο ανισότητας ανάμεσα στους λίγους εύπορους και στη μεγάλη μάζα του πληθυσμού που αντιμετωπίζει, σημαντικές οικονομικές δυσκολίες.¹⁰⁹ Όλες αυτές οι εμπορικές δραστηριότητες στην πρωτεύουσα Αμαξική, συντελούν στη συγκρότηση μιας εκχρηματισμένης οικονομίας σε σύγκριση με αυτήν της υπαίθρου που βασιζόταν στην ανταλλαγή προϊόντων.¹¹⁰

Μια μείζονα ανθρωπιστική κρίση υπέστη η Βενετοκρατούμενη Λευκάδα το 1743,¹¹¹ όταν εκδηλώθηκε επιδημία πανώλης προκαλώντας 1.800 θύματα μέχρι τον Ιούνιο του 1744, όπως πληροφορούμαστε από την έκθεση της 17^{ης} Νοεμβρίου, του Εκτάκτου Προνοητή, προκαλώντας σημαντικές ανθρώπινες απώλειες.

Το διάστημα των 100 ετών κατά την διάρκεια των οποίων η Λευκάδα αποτελεί Βενετική κτήση αφήνει σας παρακαταθήκη την μετεγκατάσταση των κατοίκων από το φρούριο της Αγίας Μαύρας στη νέα πρωτεύουσα την Αμαξική, η οποία διαμορφώνεται την εποχή αυτή. Στην Αμαξική, οι Βενετοί δίνουν κίνητρα να αναπτυχθεί μια νεοπαγής, πολυπολιτισμική, εύρωστη, κατά τα δυτικά πρότυπα αστική τάξη, η οποία ομογενοποιείται κάτω από τις επιταγές της μητρόπολης Βενετίας, όπως αυτές εκφράζονται διοικητικά, πολιτισμικά και οικονομικά. Λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη ότι πολλοί κάτοικοι εκπαιδεύονται στην Ιταλία, τους δίνεται η δυνατότητα να αναπτύξουν στενές σχέσεις με την χώρα αυτή, να αποκτήσουν γνώση των τεκταινόμενων στην Ευρώπη τον 18^ο αιώνα και να απολαμβάνουν παρόμοιο τρόπο ζωής. Προτεραιότητα των Βενετών αποτελεί η ανάπτυξη των πλουτοπαραγωγικών πηγών του νησιού, δηλαδή η ανάπτυξη του εμπορίου με την εξαγωγή αγροτικών προϊόντων κυρίως ελαιολάδου και αλατιού και η συγκρότηση νέων οικονομικών δομών, συντελώντας στην κοινωνική και πληθυσμιακή ανάπτυξη της πόλης. Όσον αφορά τα εκκλησιαστικά, την εποχή αυτή υπάρχει ισοβαρής αποδοχή όλων των δογμάτων και η Βενετοκρατία¹¹² κληροδοτεί της ελευθερία της θρησκευτικής

108 Λαμπρινού, 2001, σ.176.

109 Χόρτης, 2012, σ.77, 116.

110 Χόρτης, 2012, σ.68.

111 Κυριάκου Σιμόπουλου, 1984, σ.134, σημ.3, Βλαντής, 1902, σ.98, Κατερίνα Κωνσταντινίδου, *Η επιδημία της Πανώλης στα Ιόνια Νησιά, 17^{ος}-18^{ος} αι.* Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 2003,

112 Κώστας Ν. Κατηφόρης, «Το νομικό καθεστώς Εκκλησιών και Μοναστηριών στη Λευκά-

έκφρασης, όπως θα δούμε στην συνέχεια.

Γαλλοκρατία -Ρωσοτουρκική κυριαρχία -Ίδρυση Επτανήσου Πολιτείας

Η κατάλυση της Βενετικής Δημοκρατίας και η επικυριαρχία της από την Αυστρία, με την συνθήκη του Campoformio το 1797,¹¹³ σήμανε τη λήξη της Βενετοκρατίας¹¹⁴ στα επτά νησιά του Ιονίου Πελάγους¹¹⁵ και την κατάληψή τους μαζί με τις απέναντι ακτές από τους Γάλλους. Κάτω από την κυριαρχία των Γάλλων, τον διοικητικό μηχανισμό νέμονται πάλι οι ίδιες οικογένειες που κυριαρχούσαν κατά τον 18^ο αιώνα επί Βενετών,¹¹⁶ προκαλώντας την δυσφορία των πολιτών η οποία επιτείνεται από τα δυσβάσταχτα οικονομικά μέτρα των Γάλλων Δημοκρατικών.

Το 1798¹¹⁷ λόγω της ρωσοτουρκικής σύμπραξης, η Λευκάδα καταλαμβάνεται από τους Ρωσότουρκους. Η εσπευσμένη επισκευή από τους Γάλλους του φρουρίου της Αγίας Μαύρας, το οποίο βρισκόταν σε κακή κατάσταση, δεν εμπόδισε τον Ρώσο αντιναύαρχο Θεόδωρο Ουσακώφ και τον Οθωμανό υπαρχηγό του Καντήρ Μπέη, να το καταλάβουν κατ' αρχήν, στις 3/14 Νοεμβρίου 1798.¹¹⁸ Παράλληλα ο Αλή πασάς¹¹⁹ διαφοροποιούμενος από την πολιτική του

δα κατά την Ενετοκρατία», Πρακτικά Γ' Συμποσίου, Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.96, σ.99, σημ.7, Σπύρος Καρύδης, 2010, τ. Α', σ. 306-8, 312. Ήδη από το τέλος του 16^{ου} αιώνα, η πολιτική της Βενετίας είναι εμφανώς φιλορθόδοξη, μετά την απώλεια των κτήσεων της.

113 ΙΕΕ, τ.Γ', σ.215-229, ΙΑ' σ.382-388, Βλαντής, 1902, σ.170, Ροντογιάννης, 1982, σ.23, Λαμπρινού, 2018, σ.36, Βοσκοπούλου 2005, σ.16.

114 Λαμπρινού, 2018, σ.35, Βοσκοπούλου, 2005, σ.16, Χριστίνα Παπακώστα, «Η ευγένεια στα χρόνια της Επτανήσου Πολιτείας. Ο «Ιππότης Πέτρος Σουμίλας», Ανάτυπο από τα Κερκυραϊκά Χρονικά, περ. Β', τ.Η', 2015, Ι' Διεθνές Πανιόνιο Συνέδριο Κέρκυρα, 30 Απριλίου-4 Μαΐου 2014, Ιστορία, Ενότητες Α' και Β', Κέρκυρα 2015, σ.169, Για την κατάλυση της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας του Αγίου Μάρκου, από τα γαλλικά στρατεύματα του Ναπολέοντα βλ. Amable De Fourmoux, Napoleon et Venise 1796-1814, L' aigle et le Lion, Paris ,2002, Antonio Spinosa, Napoleone, Il flagello d'Italia.Lainvasion, I saccheggi, gli inganni, Milano 2003, Walter Panciera, Napoleone nel Veneto. Venezia e il generale Bonaparte 1796-1797, Verona, 2004, Francesco Mario Agnoli, Napoleone e la fine di Venezia, introduzione di Paolo Granzotto, Rimini 2006, Με την εισβολή των Γαλλικών στρατευμάτων του Ναπολέοντα Βοναπάρτη στην Βενετία και την παράδοση του τελευταίου δόγη Ludonico Manin στις 12 Μαΐου 1797, σήμανε η κατάλυση της Βενετικής Δημοκρατίας, το τελετουργικό κάψιμο της Χρυσής Βίβλου, η φύτευση του δέντρου της ελευθερίας και η επιβολή των φιλελεύθερων ιδεών.

115 Για την Γαλλοκρατία στα Ιόνια νησιά, Ermanno Lunzi, Storia della isole Jonie sotto il reggimento dei repubblicaani Francesi, Venezia 1860, (<https://books.google.gr/books?id=>) Ροντογιάννης, 1982, σ.13, 15-6, Παπακώστα, 2015, σ.169, Στις 6/17 Ιουλίου 1797 ο ταγματάρχης Ιωσήφ Gues καταλαμβάνει την Λευκάδα και καθαιρεί τους δύο τελευταίους Βενετούς Προνοητές Δομένικο Πιτζαμάνο και Αλοίσιο Μπονλίνη, διορίζει διοικητή του νησιού τον πρώην Βενετό αντισυνταγματάρχη Ιωάννη D' Andria και οργανώνει την «γιορτή της Δημοκρατίας», που περιλάμβανε μόνο την φύτευση του δέντρου της Ελευθερίας στην κεντρική πλατεία της πόλης και το κάψιμο όλων των βιβλίων και έγγραφων που αφορούσαν την ίδρυση και τη λειτουργία της Βενετικής διοίκησης στο νησί.

116 Παπακώστα, 2015, σ.170.

117 Λαμπρινού, 2018, σ.36.

118 Λαμπρινού, 2018, σ.36.

119 Λαμπρινού, 2018, σ.36.

Σουλτάνου, αφού κατέλαβε την Πρέβεζα, αποτέλεσε για μια δεκαετία συνεχή απειλή για τη Λευκάδα και όπως προκύπτει από τις πηγές έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της όπως θα αναλύσουμε παρακάτω. Πρέπει να σημειωθεί ότι στην έναρξη της Ρωσοτουρκικής παρουσίας στα Επτάνησα,¹²⁰ διοικητής της Λευκάδας και την Ιθάκης, ορίζεται ο Angelo D' Orio,¹²¹ ο οποίος στο παρελθόν είχε υπηρετήσει τους Βενετούς.¹²²

Σημαντικό γεγονός αποτελεί η ένωση, στις 12/23 Απριλίου¹²³ 1800, των επτά νησιών του Ιονίου Πελάγους σε ένα ενιαίο ομόσπονδο κράτος, την Επτάνησο Πολιτεία (Repubblica Settinsulare), υπό την υψηλή κυριαρχία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και εγγυητή της ακεραιότητας του τη Ρωσία. Στην δεκατετραμελή κυβέρνηση με το όνομα Γερουσία (Senato) και έδρα την Κέρκυρα, η Λευκάδα συμμετέχει με τον κόμη Angelo D' Orio¹²⁴ και τον Rocco de Zorzi¹²⁵. Ο Angelo D' Orio¹²⁶ μάλιστα, αναλαμβάνει να σχεδιάσει το σύνταγμα του νέου κρατικού μορφώματος, που ονομάστηκε Βυζαντινό, και ήταν αριστοκρατικού πολιτεύματος. Το σύνταγμα βασιζόταν στο βενετικό Πολιτικό σύστημα και επανάφερε τα Μεγάλα Συμβούλια, διοικητικά όργανα ανάλογα του Maggior Consiglio της Βενετίας και των συμβουλίων των Ιονίων νήσων κατά τη διάρκεια της Βενετοκρατίας. Το σύνταγμα του 1800¹²⁷ επικυρώθηκε από την Υψηλή Πύλη όμως δεν εφαρμόστηκε και αναθεωρήθηκε από την αυτό-ανακηρυχθείσα κυβέρνηση των τοπικών ευγενών το 1801.

Σημαντική εξέλιξη αποτελεί η σύνταξη και εφαρμογή του φιλελεύθερου Συντάγματος του 1803,¹²⁸ με το οποίο τα νησιά του Ιονίου αποτελέσαν την «Επτάνησο Πολιτεία». Στο κατοπινό σύνταγμα του 1806,¹²⁹ που συνέταξε ο Γεώργιος Μοτσενίγος η ορθόδοξος Εκκλησία αναγνωρίζεται επικρατούσα, η Καθολική δεκτή και προστατευόμενη, όπως και κάθε άλλο θρησκευμα, και προβλέπεται με νόμο ο καθορισμός των προνομίων για την εβραϊκή θρησκεία¹³⁰

---

120 Παπακώστα, 2015, σ.170.

121 Παπακώστα, 2015, σ.171.

122 Παπακώστα, 2015, σ.170, Ροντογιάννης, 1982, σ.47-48.

123 Ροντογιάννης, 1982, σ.48, Λαμπρινού, 2018, σ.36.

124 Παπακώστα, 2015, σ.171.

125 Για την Επτάνησο πολιτεία, Ermanno Lunzi, Della repubblica settinsulare, Bologna 1863 (<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view>), Παπακώστα, 2015, σ.171.

126 Παπακώστα, 2015, σ.171.

127 Μπρεγιάννη, 2017, σ.13, Gekas, σ.24-25. Το σύνταγμα του 1800 τυπώθηκε στο Πατρι-αρχικό τυπογραφείο στην Κωνσταντινούπολη στα Ελληνικά με Ιταλικούς τεχνικούς όρους. Το σύνταγμα του 1803 δημοσιεύτηκε στα Ιταλικά και η Ελληνική του μετάφραση ακολούθησε το 1804, ο.π., σ.47 σημ.8, Στην Ελληνική έκδοση του συντάγματος οι κάτοικοι της Επτανήσου Πολιτείας αποκαλούνται Έλληνες.

128 Το σύνταγμα αυτό διέπουν λιγότερο αριστοκρατικές αρχές, καθώς τα πολιτικά δικαιώματα δεν πηγάζουν από την αριστοκρατική καταγωγή, αλλά παραχωρείται το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι και σε άλλα άτομα με προσόντα πνευματικά όπως την ιδιότητα του μέλους σε μία από τις μεγάλες ευρωπαϊκές Ακαδημίες, Μπρεγιάννη, 2017, σ.134-135, Ροντογιάννης, 1982, σ.82, σ.10, Οι ευγενείς με το άρθρο 37 του Συντάγματος του 1803 προβλέψανε και για το μέλλον, ώστε να μη μπορεί κανείς από το 1810 και πέρα να εκλεγεί Γερουσιαστής (Υπουργός), Νομοθέτης (Βουλευτής), Πρύτανης (πρόεδρος της τριμελούς διοικήσεως κάθε νησιού), αν δεν είχε στο παρελθόν κάποιο απ' αυτά τα αξιώματα.

129 Ροντογιάννης, 1982, σ.811.

130 Ροντογιάννης, 1982, σ.811.

επί της ουσίας εξελίσσοντας την ισοτιμία μεταξύ όλων των δογμάτων και των θρησκειών που είχε εισαχθεί τον 18^ο αιώνα κατά την Βενετοκρατία.

Στην σημαία της Επτανήσου Πολιτείας εικονίζεται όρθιο λιοντάρι, σε γαλάζιο κάμπο, να κρατά κλειστό Ευαγγέλιο με σταυρό, από το οποίο ξεπροβάλλουν επτά βέλη¹³¹ τα οποία συμβολίζουν τα επτά νησιά που απαρτίζουν το κρατίδιο, σύμβολο που θα διατηρηθεί την εποχή της Αγγλοκρατίας αναδεικνύοντας την ομαλή μετεξέλιξη της Επτανήσου Πολιτείας στο Ιόνιο Κράτος. Την εποχή αυτή ως γλώσσα της διοίκησης παραμένει η Ιταλική, αλλά τα δικαστικά όργανα χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα.¹³²

Η αστική τάξη όπως είχε θεμελιωθεί από την Βενετοκρατία στα πρότυπα της Βενετικής Δημοκρατίας, την εποχή της Επτανήσου Πολιτείας μετεξελίσσεται καθώς είναι εμφανώς επηρεασμένη από τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης. Η Γαλλική επιρροή αντικατοπτρίζεται στον τρόπο άσκησης της διοίκησης και στην κατάργηση της κληρονομικής ευγένειας. Έτσι, την εποχή αυτή δημιουργείται μια νέα τάξη ευγενών¹³³ η οποία ονομάστηκε συνταγματική και την αποτελούσαν οι εύποροι, οι κάτοχοι πανεπιστημιακών διπλωμάτων και όσοι είχαν διακριθεί για την ανδρεία τους.

Το 1807,¹³⁴ η Τουρκία συμμαχησε με τους Γάλλους εναντίον των Ρώσων και ο Αλή Πασάς συνεχίζοντας την επεκτατική του πολιτική και προσβλέποντας στην προσάρτηση της Λευκάδας στο ημιαυτόνομο κράτος του, ξεκίνησε προετοιμασίες για να επιτεθεί στο νησί. Με αφορμή το γεγονός αυτό και με πρωτοβουλία του Έκτακτου Επίτροπου της Επτανήσου Πολιτείας Ιωάννη Καποδίστρια,¹³⁵ συγκαλείται συνέλευση με την συμμετοχή 400 κλεφταρματολών στο Φρύνι και στην Παναγία Βλαχέρνα και στη συνέχεια στις 5 ή 6 Ιουλίου 1807 γλέντι στη θέση «Μαγεμένου», εύγλωττη κίνηση που είχε σαν σκοπό την έκφραση σύμπνοιας μεταξύ σημαντικών παραγόντων της εποχής αυτής, καθορίζοντας την ένταξη των Επτανήσων στον Ελλαδικό χώρο και προλειαίνοντας το έδαφος για την κήρυξη της Επανάστασης του 1821.

Την τριετία που ακολουθεί, τα Επτάνησα παραχωρήθηκαν και πάλι στους Αυτοκρατορικούς Γάλλους. Μετά την πρώτη Συνθήκη του Τιλσίτ¹³⁶ (27 Ιουνίου 1807), που καταργούσε την Επτάνησο Πολιτεία, η Λευκάδα καταλήφθηκε από τον στρατηγό Forestier (23/4-9-1807).¹³⁷ Όμως, την εποχή

131 Παπακώστα, 2015, σ.172.

132 Παπακώστα, 2015, σ.172.

133 Παπακώστα, 2015, σ.173, την τάξη αυτή εξυμνεί ο Μοντσενίγος

134 Λαμπρινού, 2018, σ.36-37, Ροντογιάννης, 1982, σ. 109, 111, 156-7, 173.

135 Ροντογιάννης, 1982, σ.180-183, Θεωρήσης Κονιδάρης, «Ο λαοφιλής επίσκοπος Παρθένιος Κονιδάρης και ο ύποπτος θάνατός του στα 1817», *Λευκαδίτικα νέα*, 12/9/2019. Στην συνάντησή εκείνη συμμετείχαν ο Κατσαντώνης, ο Κίτσος Μπότσαρης, ο Φώτος Τζαθέλας, ο Νικόλαος Περραιβός, οι Μπουκουβαλαίοι, ο Νότης Μπότσαρης, τα αδέρφια Κώστας και Γιώργος Στράτος, καθώς και ο Μήτσος Κοντογιάννης, ο επίσκοπος Άρτας Ιγνάτιος, ο στρατηγός των Ρώσων Παπαδόπουλος, ο Επίσκοπος Λευκάδος Παρθένιος Κονιδάρης. Πολλοί από αυτούς, προκειμένου να σώσουν τη Λευκάδα, πολεμούσαν στα νώτα των δυνάμεων του Αλή Πασά.

136 Μπρεγιάννη, 2017, σ.31, Ροντογιάννης, 1982, σ.198, 220.

137 Ροντογιάννης, 1982, σ.222-223, *Με δύναμη 400 Γάλλων στρατιωτών, η οποία ενισχύθηκε, με ένα τάγμα γαλλικού στρατού, 900 ένοπλους Ηπειρώτες και 6 πυροβόλα που στάλθηκαν με το στρατηγό Donzelot και με την εντολή να επισκευάσει και ενισχύσει το φρούριο της Αγίας Μαύρας*. Στις 25/6-9-1807 έφτασε στη Λευκάδα και ο νέος τοπικός διοικητής (Πρύτανης) Λευ-

αυτή, στα νησιά επιβλήθηκε από τους Βρετανούς¹³⁸ θαλάσσιος αποκλεισμός με εμφανείς δυσμενείς οικονομικές επιπτώσεις.

Ιόνιο Κράτος (Stati Uniti delle isole Ionie)- Αγγλοκρατία στη Λευκάδα 1810-1864

Μια νέα ιστορική περίοδος ξεκινά για την Λευκάδα στις αρχές Μαρτίου 1810,¹³⁹ όταν οι Βρετανοί αποβιβάζονται στην νοτιοανατολική πλευρά της πρωτεύουσας Αμαξικής και την καταλαμβάνουν,¹⁴⁰ ενώ στην συνέχεια ακολουθεί η κατάληψη του στρατηγικής σημασίας φρουρίου της Αγίας Μαύρας. Ήδη από το καλοκαίρι του 1809¹⁴¹ ορισμένοι Επτανήσιοι πλοίαρχοι που βρίσκονταν στη Μάλτα, παρακινημένοι από τον έμπορο και πρόξενο της Βρετανίας στη Ζάκυνθο Σπυρίδωνα Φορέστη,¹⁴² ζήτησαν με υπόμνημά τους από τον αρχηγό των αγγλικών δυνάμεων στη Μεσόγειο στρατηγό Στιούαρτ, να ελευθερώσει τα Επτάνησα, υποσχόμενοι στήριξη από τους κατοίκους. Την ίδια χρονιά,¹⁴³ ο βρετανικός στόλος κατέλαβε χωρίς αντίσταση τα Κύθηρα, τη Ζάκυνθο, την Κεφαλονιά και την Ιθάκη και τέσσερα χρόνια αργότερα τη Κέρκυρα,¹⁴⁴ η οποία το 1815¹⁴⁵ γίνεται η πρωτεύουσα των «Ηνωμένων Κρατών των Ιονίων Νήσων», που αποτελούν ένα ιδιάζον ημιαυτόνομο πολιτειακό μόρφωμα¹⁴⁶ με εγγύηση

κάδας Ιωάν. Κουερίνη, ο οποίος παρέλαβε τη διοίκηση του νησιού από τον Έκτακτο Επίτροπο της Κυβερνήσεως Ιωάννη Καποδίστρια, Θωμάς Ζάχαρης, «Η Κέρκυρα και η Επτάνησος κάτω από την σημαία του αυτοκράτορα (1807-1814)», Στρατιωτική Επιθεώρηση, τεύχος 4/8/2010, <https://www.corfuhistory.eu/?p=2479>.

138 Ροντογιάννης, 1982, σ.227, Με την υποχρέωση των Επτανησιωτών να υψώσουν στα πλοία τους τη γαλλική σημαία, οι εμπορικές συναλλαγές είχαν γίνει εξαιρετικά δύσκολες. Τα προϊόντα της Επτανήσου, προ πάντων η σταφίδα και το λάδι, δεν μπορούσαν να εξαχθούν, τα ξένα προϊόντα, προ πάντων τα σιτηρά, δεν μπορούσαν να εισαχθούν, με αποτέλεσμα τα μεν πρώτα να υποτιμηθούν και να μένουν και αζητήτα, τα δε δεύτερα να υπερτιμηθούν και να κινδυνεύουν τα νησιά από λιμό. Η οικονομική δυσπραγία και η δυσάρεσκεια των Επτανησιωτών που ακολούθησε, έφερε σε δύσκολη θέση τους Γάλλους.

139 Ροντογιάννης, 1982, σ.231, Μαρία Λαμπρινού, «Οικοδομικός και πολεοδομικός προγραμματισμός Δημόσια Έργα στην Αγγλοκρατούμενη Λευκάδα», *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας (Κέρκυρα, 21-24 Μαΐου 1988)*, Το Ιόνιο Κράτος 1815-1864, Κέντρο Μελετών Ιονίου, Επιμέλεια Παναγιώτας Μοσχονά, Αθήνα 1997, σ.229

140 Ροντογιάννης, 1982, σ.235. Στις 26 Μαρτίου 1810, ο sir John Oswald, από το στρατό-πεδό του μπροστά από το φρούριο της Αγίας Μαύρας, διόρισε μια «Προσωρινή Κυβέρνηση» για να διαχειριστεί τα κοινά, αποτελούμενη από τέσσερις προκρίτους της πόλεως, το Μάρκο Χαλκιάπουλο, τον Ρόκκο δε Τζώρτζη, τον Ιωάννη Μεταξά και το Θεοδόσιο Κονιδάρη.

141 Ροντογιάννης, 1982, σ.230.

142 Gekas, σ.37.

143 Λαμπρινού, 2018, σ.37-38, Gekas, σ.38, Ροντογιάννης, 1982, σ.233, 235. Η κατάληψη των υπόλοιπων νησιών έγινε υπό τον στρατηγό Sir Oswald και τον αντιναύαρχο Collingwood. Στην Λευκάδα, ο sir Hudson Lowe στις 26-4-1810 συγκροτεί μια εικοσιτετραμελή «Επαρχιακή Επιτροπή», που μέλη της διορίστηκαν έναν εισαγγελέα, ένας ειρηνοδίκης, ένας αστυνόμος και ένας ταμίας ενώ οι υπόλοιποι είκοσι της Επιτροπής χωρίστηκαν σε τέσσερα τμήματα, της πολιτικής δικαιοσύνης, της ποινικής δικαιοσύνης, του υγειονομικού και της οικονομίας.

144 Ροντογιάννης, 1982, σ.235, Μπρεγιάννη, 2017, σ.15, 32-33. Η ισορροπία των δυνάμεων, που διαμορφώθηκε στο Συνέδριο της Βιέννης, το 1814-1815, δυνάμει της Πρώτης Συνθήκης των Παριίων, θα οδηγήσει στην ενσωμάτωση των Επτανήσων στην βρετανική επικυριαρχία, με τη μορφή του προτεκτοράτου. Εκτός από τα Ιόνια νησιά η Βρετανική Αυτοκρατορία αποκόμισε ως νέες αποικίες το Ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας, τον Άγιο Μαυρίκιο, το Trinidad, τη St.Lucia και τη Μάλτα και εξασφάλισε τον έλεγχο των σημαντικότερων εμπορικών δρόμων σε διεθνές επίπεδο.

145 Ροντογιάννης, 1982, σ.237, 457, Λαμπρινού, 2018, σ.38.

146 Gekas, σ.1.

της προστασίας του από τη Μεγάλη Βρετανία.¹⁴⁷ Σύμφωνα με την συνθήκη των Παρισίων, η Βρετανία διόρισε ένα Υπατο Αρμοστή για το συντονισμό των αγγλοελληνικών υποθέσεων.¹⁴⁸

Πρώτος «Λόρδος Μέγας Αρμοστής», διορίζεται ο Sir Thomas Maitland¹⁴⁹ (Δεκέμβρης 1815-1824), πρώην κυβερνήτης της Κεϋλάνης, κυβερνήτης της Μάλτας και αρχηγός των δυνάμεων της Μεγάλης Βρετανίας στη Μεσόγειο, ο οποίος μεταφέρει την εμπειρία της διοίκησης από τις προηγούμενες θέσεις του. Παρά το γεγονός ότι εγκαθιδρύει ένα αυταρχικό κράτος, εν τούτοις βάζει τις βάσεις για την οργάνωση του Ιονίου Κράτους και συμβάλει στον Ευρωπαϊκό προσανατολισμό του, βέβαια κάτω από σιδηρά πυγμή.

Η επιλογή της Λευκάδας¹⁵⁰ ως πρώτου προορισμού του Maitland -ανάμεσα στα άλλα νησιά του Ιονίου Κράτους- στα τέλη του 1816,¹⁵¹ λίγο χρόνο μετά την εγκατάσταση του στην Κέρκυρα, αποδεικνύει την σημασία που είχε το νησί για τους Βρετανούς.

Ο πληθυσμός της Λευκάδας¹⁵² το 1824 ήταν 17.213, κάτοικοι, το 1831 17.797, το 1841 17.386, το 1851 18.679, το 1861 20.659 και το 1863 20.842, χωρίς να προέρχεται από σοβαρές εισροές πληθυσμού. Στατιστικά ο πληθυσμός της Λευκάδας βαίνει αυξανόμενος εκτός από μια μικρή μείωση μεταξύ

¹⁴⁷ Gallant, σ.26. Η Βρετανία θα διάθετε στρατιωτικές δυνάμεις στο έδαφός τους για την συντήρηση των οποίων υπεύθυνοι θα ήταν οι Έλληνες.

¹⁴⁸ Gallant, σ.26. Στα καθήκοντα του συμπεριλαμβάνονταν η σύγκληση συμβουλίου για να συντάξει το σχέδιο του συντάγματος που θα καθόριζε τις λεπτομέρειες του συστήματος αυτόνομης διακυβέρνησης, η επίβλεψη των βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων και ο έλεγχος των επιχειρηματικών, των εμπορικών και των εξωτερικών υποθέσεων του Ιονίου Κράτους.

¹⁴⁹ Ροντογιάννης, 1982, σ.247. Ο Maitland έφτασε στην Κέρκυρα στις 16 Φεβρουαρίου 1816. Έως αυτή την περίοδο τα Επτάνησα διοικεί ο Στρατηγός Campbell. Wikipedia, Sir Thomas Maitland (Σκωτία 1760-Μάλτα 1824). Κυβερνήτης της Κεϋλάνης (1805-1811), Κυβερνήτης της Μάλτας (1813-1824), Υπάτος αρμοστής του Ιονίου Κράτους (1815-1824), Διοικητής στη Μεσόγειο εκτός του Γιβραλτάρ. Ως υποστηρικτής της Ιεράς Συμμαχίας δεν ήταν φιλέλληνας, ήταν όμως διορατικός, ευφυής, διπλωμάτης, αν και αυταρχικός και βίαιος χαρακτήρας.

¹⁵⁰ Ροντογιάννης, 1982, σ.248. Οι αρχές και ο λαός τον συνόδευσαν από την αποβάθρα μέχρι την κατοικία του. Την επομένη μετέβησαν στο Κυβερνείο οι Κυβερνητικοί Σύμβουλοι και οι επίσημοι για να υποβάλουν τα σέβη τους στον Λόρδο Μέγα Αρμοστή, τον οποίο προσφώνησε εξ ονόματος του Λευκάδιου λαού ο Κυβερνητικός Σύμβουλος Δρ. Ανδρέας Σταύρος και μετά ο Maitland δέχθηκε τον Αρχιεπίσκοπο Λευκάδος Παρθένιο Κονιδάρη, ο οποίος προσήλθε με όλο τον κλήρο.

¹⁵¹ Σταλίνα Βουτσινά, «Γλυπτική και πολιτική διαπλοκή στα Επτάνησα του 19^{ου} αιώνα», Τα ιστορικά , έτος 36°, Απρίλιος 2019, εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Μουσείο Μπενάκη, σ.22 Είχε προταθεί, στην υποδοχή του Maitland στη Λευκάδα να περιλαμβάνεται η διακόσμηση των κεντρικών οδών της πόλης με κεριά και καθρέπτες, ενώ τη στιγμή της άφιξης του Αρμοστή θα ρίπτονταν ψωμί και χρήματα προς τον λαό, γύρω από τεχνητή κρήνη, που αντί για νερό θα πετούσε κρασί από ένα συντριβάνι. Αποκορύφωμα των εορτασμών θα ήταν η στιγμή που θα απονέμετο προίκα σε δύο ορφανές.

¹⁵² Gekas, σ.110, Ροντογιάννης 1982, σ.481, αναφέρει ότι σύμφωνα με την απογραφή του 1824, η Λευκάδα, είχε πληθυσμό 17.017 κατοίκους, το 1836 17.385 κατοίκους, από τους οποίους 190 ήταν ξένοι, το 1858 20.044 κατοίκους από τους οποίους 104 ήταν ξένοι, το 1860 20.737 κατοίκους, ενώ αμέσως μετά την ένωση, το 1865, 20.147 κατοίκους. Gekas, σ. 109, αναφέρει ότι ο πληθυσμός του Ιονίου Κράτους από 175.902 κατοίκους που ήταν στις αρχές της Αγγλοκρατίας, το 1824 αυξήθηκε σε 228.264 το 1863 λίγο πριν την ενσωμάτωση του στο Ελληνικό Κράτος Στην σ.101 αναφέρει ότι ήταν 220.000 κάτοικοι

1828-32¹⁵³ και θεωρείται από τις λιγότερο πυκνοκατοικημένες περιοχές του Ιονίου.¹⁵⁴ Με την εγκατάσταση των Βρετανών στο Ιόνιο Κράτος, στο πληθυσμό της Λευκάδας θα προστεθούν Βρετανοί στρατιωτικοί και πολιτικοί υπάλληλοι πιθανόν και έμποροι σταφίδας,¹⁵⁵ μεταφέροντας την Βρετανική κουλτούρα, τα πρότυπα και τις συνήθειες ζωής.

Παρά το γεγονός ότι στο πρώτο άρθρο της Συνθήκης των Παρισίων¹⁵⁶ περιεγράφετο η συγκρότηση κυρίαρχου, ελεύθερου και ανεξάρτητου κράτους των Ιονίων Νήσων, το Σύνταγμα που ψηφίστηκε το 1817¹⁵⁷ έθετε το Ιόνιο κράτος κάτω από την προστασία του Βασιλιά της Μεγάλης Βρετανίας,¹⁵⁸ ενώ όλες οι εξουσίες δίνονταν στο Υπατο Αρμοστή ο οποίος έλεγχε τη Νομοθεσία και τη Γενική διαχείριση του κράτους, τα Δικαστήρια, την Κυβέρνηση και την Υψηλή (μυστική) Αστυνομία¹⁵⁹ και για τον λόγο αυτό χαρακτηρίστηκε αυταρχικό,¹⁶⁰ ενώ συγχρόνως παραβίαζε και καταργούσε, όλες τις δημοκρατικές αρχές που είχαν κατακτηθεί με το σύνταγμα του 1803.

Από το 1817 μέχρι την ενσωμάτωση των Ιονίων στο νέο Ελληνικό κράτος υπάρχει διαρκής διαπάλη ανάμεσα στους Βρετανούς και τους Έλληνες.¹⁶¹ Πρώτη αρνητική ενέργεια της Βρετανικής πολιτικής στο Ιόνιο, αποτέλεσε η πώληση της Πάργας στον Αλή Πασά την άνοιξη του 1819¹⁶² και την μαζική φυγή των κατοίκων της στα νησιά του Ιονίου. Επακόλουθο της εχθρότητας των Επτανησίων προς τους Βρετανούς, καθώς κα των αυστρηρών μέτρων και των αυταρχικών νόμων που εφαρμόζαν, αποτελούν οι εξεγέρσεις των χωρικών της

¹⁵³ Gekas, σ.110.

¹⁵⁴ Gekas, σ.11 μαζί με τα Κύθηρα.

¹⁵⁵ Gekas, σ.135-144.

¹⁵⁶ Ροντογιάννης, 1982, σ.238.

¹⁵⁷ Ροντογιάννης, 1982, σ.249-50. Το προσχέδιο του Συντάγματος, που είχε συντάξει ο ίδιος ο Αρμοστής υποβλήθηκε στο Προκαταρκτικό που συνεκλήθη την 7^η-1-1817, πραγματοποίησε την πρώτη συνεδρίαση του στις 3/15-2-1817 και το ενέκρινε στις 11/23-3-1817 και εν συνεχεία έπρεπε να επικυρωθεί από το βασιλέα της «Προστάτιδας» Δυνάμεως. Πρόεδρος της επιτροπής, που θα συνέτασσε τον κατάλογο των ψηφοφόρων για τη νέα «Σύγκλητο» διορίστηκε από τον Maitland στη Λευκάδα, ο Άγγελος Κόνταρης και μέλη της ο Ιωάννης Ζαμπέλης και ο ταγματάρχης Νικολαος Καββαδάς, Μπρεγιάννη, 2017, σ.138-9. Ως τότε στη Λευκάδα ήταν γραμμένοι στον εκλογικό κατάλογο και ψήφιζαν 370 εκλογείς. Στο νέο κατάλογο προστέθηκαν ακόμη 5. Ήταν λοιπόν 375 άνθρωποι με δικαίωμα ψήφου σ’ ένα πληθυσμό 17.000 κατοίκων. Η βουλή, εκλεγμένη από ένα πολύ περιορισμένο εκλογικό σώμα υπάκουε στη θέληση της Αρμοστείας.

¹⁵⁸ Gekas, σ.6.

¹⁵⁹ Gekas, σ.57, 88-89. Η Αστυνομία, με απόφαση της Βουλής του Ιονίου Κράτους του 1818 διακρινόταν σε Υψηλή (μυστική) Αστυνομία, Εκτελεστική Αστυνομία και Δικαστική Αστυνομία, ενώ παλαιότερα οι Γάλλοι είχαν υπάγει την Υψηλή Αστυνομία και την Δημοτική Αστυνομία κάτω από κοινή διοίκηση

¹⁶⁰ Ροντογιάννης, 1982, σ.263, 264.

¹⁶¹ Μπρεγιάννη, 2017, σ. 1555-156, Ροντογιάννης, 1982, σ. 357, 359-60, 366, 378, 400. Στην Η’ Βουλή (1848), με τις πρώτες μεταρρυθμίσεις του Συντάγματος του 1817 συνδέεται το όνομα του Λευκάδιου πολιτικού Ναπολέοντος Ζαμπελίου που ιδεολογικά ανήκε στους μεταρρυθμιστές. Ο Ναπολέων Ζαμπέλιος που είχε συνδεθεί φιλικά, όπως και άλλοι διακεκριμένοι Επτανήσιοι, με τον Αρμοστή, υπέβαλε το Μάρτη του 1848 ένα εμπεριστατωμένο υπόμνημα στον Σίτων και μέσω αυτού κι ένα δεύτερο στον υπουργό των Αποικιών της Μ. Βρετανίας Γκρέυ.

¹⁶² Ροντογιάννης, 1982, σ.242, Gekas, σ.119-121.

Λευκάδος το Σεπτέμβριο του 1819¹⁶³ με αφορμή την έκτακτη φορολογία,¹⁶⁴ που τους επιβλήθηκε για τη συγκέντρωση χρημάτων για τη διάνοιξη της Διώρυγας δυτικά του φρουρίου και η οποία βάρυνε κυρίως τα αγροτικά στρώματα. Κατά την εξέγερση της Λευκάδας του 1819, διαπιστώνεται ότι οι Έλληνες χωρικοί στρέφονται εναντίον και Ελλήνων της άρχουσας τάξης. Επίσης, οι εκπρόσωποι της μεσαίας τάξης,¹⁶⁵ διαφοροποιήθηκαν από τον τρόπο καταστολής της από τους άρχοντες και τους Βρετανούς, με αποτέλεσμα να κατηγορηθούν ως υποκινητές των στασιαστών και πρόθυμοι να συμμαχήσουν με τα λαϊκά στρώματα της πόλης, των οποίων η στάση ήταν εχθρική προς την εξουσία. Η βίαιη καταστολή της εξέγερσης αυτής και οι επακόλουθες θανατικές καταδίκες των πρωταγωνιστών, προκάλεσαν πολύ μεγάλη δυσaráσκεια ανάμεσα στους Λευκαδίτες, οδηγώντας τους λίγα χρόνια αργότερα στην συμμετοχή τους στην Ελληνική Επανάσταση του 1821 σε μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τους άλλους Επτανήσιους.

Με το ξέσπασμα της Επανάστασης του 1821,¹⁶⁶ η εχθρότητα της Βρετανικής κυβέρνησης σε αυτήν, εκφράστηκε με την ψήφιση του νόμου της 2ας Απριλίου 1822, σύμφωνα με τον οποίο δημεύονταν οι περιουσίες των Επτανησίων που λάμβαναν μέρος στην Ελληνική Επανάσταση,¹⁶⁷ εντείνοντας την δυσaráσκεια του Ελληνικού πληθυσμού και την προσχώρηση του στους κόλπους της Επανάστασης. Πολύ αργότερα, με νομοθετική αλλαγή της δ' βουλής¹⁶⁸ 2/1833-3/1834, καταργήθηκε ο προηγούμενος νόμος, δίνοντας τη δυνατότητα στους αγωνιστές της Ελληνικής Επανάστασης να επιστρέψουν στα σπίτια τους.

Σημαντική επίπτωση και αλληλοεπίδραση στις σχέσεις του Ιονίου Κράτους με το νέο Ελληνικό κράτος, αποτελεί η ίδρυση του δεύτερου το 1830, η Ιουλιανή Επανάσταση, το σύνταγμα του 1848 και τα επαναστατικά κινήματα που εκδηλώθηκαν το 1854¹⁶⁹ στην Ήπειρο, Θεσσαλία και Μακεδονία. Σημαντικό πρώτο βήμα για την ένωση των Ιονίων με την Ελλάδα, ήταν η πρόταση στην Βουλή το έτος 1859.¹⁷⁰ Οι εκλογές για την ΙΓ' Βουλή που θα αποφάσιζε για την

163 Ροντογιάννης, 1982, σ.265-268, Gallant, σ.49, Gekas, σ.221-222, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Πρακτικά ΚΔ' Συμποσίου, Η εξέγερση των Λευκαδίων κατά της Αγγλοκρατίας το 1819, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 2019, Αθήνα 2020 (σποράδην).

164 Μπρεγιάννη, 2017, σ.87.

165 Σκλαβενίτης, 2005, σ. 456.

166 Ροντογιάννης, 1982, σ.242.

167 Ροντογιάννης, 1982, σ.360.

168 Ροντογιάννης, 1982, σ.359-360. Επίσης, μεταξύ των νόμων που ψηφίστηκαν ήταν η κατάργηση του μονοπωλίου των σιτηρών, η μεταρρύθμιση της Δημόσιας Παιδείας, η καθιέρωση της Ελληνικής ως επίσημης γλώσσα σε πολλές δικαστικές πράξεις, η ανάθεση στους κληρικούς της εκλογής των Επισκόπων.

169 Ροντογιάννης 1982, σ.355, 356. Στην επανησιακή Βουλή άρχισε τώρα η δράση των μεταρρυθμιστών βουλευτών, μεταξύ των οποίων ήταν και ο Λευκαδίτης νομομαθής Ναπολέων Ζαμπέλιος, ο.π., σ.413 Στις 20-2-1854 ο Ward κοινοποίησε σχετική διαταγή στους Τοποτηρητές του στα νησιά και ζήτησε από τη Γερουσία να αποκηρύξει την Επανάσταση. Παράλληλα αγγλογαλλικά πολεμικά απέκλεισαν το Ιόνιο.

170 Ροντογιάννης, 1982, σ.431, 434. Εκλέχθηκαν τα πρόσωπα της ενδεκαμελούς επιτροπής για να γνωστοποιήσουν τη διακήρυξη στην Βρετανία και τις άλλες δυνάμεις, που είχαν υπογράψει τη Συνθήκη των Παρισίων. Τη Λευκάδα αντιπροσωπεύουν στην επιτροπή ο Ιωάννης Μαρίνος

Ένωση ορίστηκαν για τις 21 και 22 Σεπτεμβρίου 1863¹⁷¹ παρά τις επιφυλάξεις των Βρετανών απέναντι στο νεοϊδρυμένο Ελληνικό κράτος, που μόλις είχε εκθρονίσει τον Όθωνα (11-10-1862) και αναδείξει νέο βασιλιά τον Γεώργιο Α', (1863-1913) η προσωπικότητα του οποίου συνέβαλε στην αλλαγή πολιτικής όσον αφορά στην ένωση των Ιονίων Νήσων με την Ελλάδα.

Η συνειδητοποίηση από την πλευρά των Βρεττανών ότι η κυριαρχία τους διακυβεύεται τους οδήγησε στη Συνθήκη της 14^{ης} Νοεμβρίου 1863 σύμφωνα με την οποία καθιερώθηκε¹⁷² στο άρθρο 5 η αρχή της ελευθερίας της λατρείας, η ιδιαίτερη προστασία της Καθολικής Ρωμαϊκής Εκκλησίας και η διατήρηση των πλεονεκτημάτων που είχε αυτή στα Επτάνησα, ενώ στο άρθρο 4 καθορίστηκαν οι συντάξεις¹⁷³ και οι αποζημιώσεις των Βρετανών υπηκόων στα Επτάνησα, που θα έχαναν τις θέσεις τους, επιβαρύνοντας οικονομικά κατ' αρχήν τον προϋπολογισμό του Ιονίου Κράτους και στη συνέχεια του Ελληνικού και ενισχύοντας ακόμη περισσότερο την δυσaráσκεια των Ελλήνων απέναντι στους Βρετανούς. Εν τέλει υπεγράφη στις 17/29 Μαρτίου 1864 και από την Ελλάδα η συνθήκης ένωσης με μικρές βελτιώσεις, οδηγώντας στο σημαντικό γεγονός της ένωσης του Ιονίου Κράτους με την Ελλάδα. Από τις 27 Ιουνίου 1864, όλες οι αρχές των Ιονίων αναφέρονται στα κατ' ύλην αρμόδια Ελληνικά Υπουργεία.¹⁷⁴ Έτσι τα Επτάνησα είναι πλέον ενωμένα με το νεοελληνικό κράτος¹⁷⁵ και η Λευκάδα, μετά από πολλούς αιώνες διαφορετικών ξένων κατοχών είναι πλέον ελεύθερη.

Διοικητικά

Κατά τα πρώτα χρόνια ύπαρξης του Ιονίου Κράτους¹⁷⁶ και έως το 1830, συνεχίζονται οι διοικητικές πρακτικές της οργάνωσης¹⁷⁷ των προηγούμενων χρόνων της βενετικής κυριαρχίας οι οποίες διατηρήθηκαν εν μέρει και διαφοροποιήθηκαν σε όσα σημεία εξυπηρετούσαν τις ανάγκες των Βρετανών. Έτσι τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα,¹⁷⁸ οι διοικητικοί όροι καταγράφουν τη συνέχεια της ιταλικής επιρροής, και οι ηγετικές ομάδες της προηγούμενης

και ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης. Ακολούθησαν συζητήσεις που άρχισαν στις 20/4-2-1859, με αντιπροσώπους της Λευκάδας τον Ιωάννη Μαρίνο, Αριστοτέλη Βαλαωρίτη και Γεράσιμο Σέρβο.

171 Ροντογιάννης, 1982, σ.438, Νίκος Κ.Κουρκουμέλης, «Τα ενωτικά ψηφίσματα της 9^{ης}, 11^{ης} και 13^{ης} Ιονίου Βουλής», Ιστορία Εικονογραφημένη, Μάιος 2014, <https://www.academia.edu>

172 Ροντογιάννης, 1982, σ.456.

173 Ροντογιάννης, 1982, σ.456.

174 Ροντογιάννης, 1982, σ.477-8.

175 Λαμπρινού, 2018, σ.38.

176 Μπρεγιάννη, 2017, σ.116, Φίλιππα-Αποστόλου, 1992, σ.11.

177 Βλαντής, 1902, σ.125. Το συμβούλιο διόριζε τρεις κατώτερους δικαστές (guidici della Corte Minore), που δικάζαν αγροτικές ζημίες και μέχρι ορισμένου ποσού προσωπικές αγωγές, τρεις υγειονόμους (Deputati alla sanita), δύο αγορανόμους που όφειλαν να ελέγχουν τα μέτρα και τα σταθμά των εμπορών, την ποιότητα των τροφίμων και του οίνου και να κανονίζουν τις τιμές, δύο πραγματογνώμονες για την εκτίμηση των αγροτικών ζημιών, δύο επόπτες των δημοσίων οδών και τον ταμία της νήσου. Η υπηρεσία όλων των αιρετών υπαλλήλων έπαυε αυτοδικαίως μετά από ένα έτος από την εκλογή τους, και δεν μπορούσαν να διορισθούν στην ίδια ή άλλη θέση πριν την παρέλευση δύο ετών.

178 Μπρεγιάννη, 2017, σ.129.

περιόδου, ενσωματώνονται στο νέο καθεστώς της Βρετανικής προστασίας. Το γεγονός αυτό ανταποκρίνεται στη φύση της βρετανικής αποικιοκρατίας, που δεν είχε σαν στόχο να αλλάξει τις μορφές κοινωνικής οργάνωσης των επικυριαρχούμενων, αλλά να ενσωματώσει στη νέα διοικητική κατάσταση τις ήδη υπάρχουσες ντόπιες κοινωνικές ελίτ. Εισάγονται όμως παράλληλα και αξιώματα¹⁷⁹ που προέρχονται από τα βρετανικά διοικητικά πρότυπα, καθώς η πρακτική της διοικητικής συνέχειας σε συνδυασμό με διοικητικές τομές και αναδιαρθρώσεις, αποτελούν στοιχεία της κυβερνητικής στη Βρετανική Αυτοκρατορία του 19ου αιώνα.¹⁸⁰

Κατά την διάρκεια της Αγγλοκρατίας, Αρμοστές του Ιονίου Κράτους διετέλεσαν οι εξής: Sir Thomas Maitland¹⁸¹ (1815-1824), Sir Frederick Adam¹⁸² (1824-1832), Sir Alexander George Woodford¹⁸³ (1835), Sir James Macdonald¹⁸⁴, Βαρώνος George Nugent¹⁸⁵ (1832-1835), Sir Howard Douglas¹⁸⁶ (1835-1841), James Alexander Stewart-Mackenzie¹⁸⁷ (1841-1843), βαρώνος John Colborn Seaton¹⁸⁸ (1842-1848), Sir Henry George Ward¹⁸⁹ (1849-1855), John Young¹⁹⁰ (1855-1858), William Ewart Gladstone¹⁹¹ (1858-1859) και Sir Henry Storks¹⁹² (1859-1864). Την πολιτική κυβέρνηση του Κράτους συνιστούν η Βουλή

179 Μπρεγιάννη, 2017, σ.116, Φίλιππα-Αποστόλου, 1992, σ.11.

180 Gallant, σ.85. Οι ντόπιοι νομοθέτες που υιοθετούν τις πρακτικές αυτές των τομών, αποσκοπούν περισσότερο στο να αποδείξουν στο βρετανικό υπουργείο Αποικιών ότι κι εκείνοι πίστευαν στην εκπολιτιστική αποστολή της αυτοκρατορίας και ότι ήταν έτοιμοι να δράσουν προκειμένου να φέρουν τη δύση στην ανατολή, παρά να επιθυμούν συνειδητά να μεταβάλουν τον τρόπο συμπεριφοράς των συμπατριωτών τους.

181 Ροντογιάννης, 1982, σ.354, Gallant, σ.26.

182 Μπρεγιάννη, 2017, σ.89, 174.

183 Μπρεγιάννη, 2017, σ.100 σημ.190. Υπήρξε αρχηγός του Αγγλικού στρατού στα Επτάνησα και εκτελεί χρέη αρμοστή, από τις 23 Φεβρουαρίου 1835 έως 29 Απριλίου 1835.

184 Πέθανε πριν αναλάβει τα καθήκοντα του.

185 Μπρεγιάννη, 2017, σ.99, Ροντογιάννης, 1982, σ.354, 355, 358. Ο Αρμοστής Nugent από το Φεβρουάριο του 1833 άρχισε να ταξιδεύει στα νησιά και στις 9 Φεβρουαρίου επισκέφθηκε τη Λευκάδα. Gallant, σ.30 Η ανερχόμενη κυβέρνηση των ουίγων διόρισε αποικιακή διοίκηση των νησιών μια νέα ομάδα (Nugent και Douglas), που είχε πολύ διαφορετικό πρόγραμμα από τους προκατόχους της (τόρις).

186 Μπρεγιάννη, σ.100, σημ.190, Ροντογιάννης, 1982, σ.355.

187 Ροντογιάννης, 1982, σ.355, 364, ο οποίος παρεξηγώντας ένα άρθρο του Συντάγματος του 1817 σχετικά με τις δικαιοδοσίες του, αντικατέστησε κανονικά τον Λευκαδίτη πρόεδρο της Γερουσίας Πέτρο Πετριτσόπουλο με τον Κεφαλονίτη Δελλαδέτσιμα, καθώς ο Πετριτσόπουλος είχε συμπληρώσει τα δυόμισα χρόνια της θητείας του, χωρίς όμως να περιμένει να λάβει την τυπική απάντηση του Υπουργείου του, στο οποίο είχε αναφέρει την αντικατάσταση. Ο Πετριτσόπουλος που έλειπε τότε στην Ιταλία για υποθέσεις του αναφέρθηκε από κει στη βασίλισσα της Μ. Βρετανίας, αντενέγγησε μαζί με τους Κεφαλονίτες βουλευτές, αντίπαλους του Δελλαδέτσιμα και πέτυχε να ακυρωθεί η απόφαση του Αρμοστή, ο οποίος αργότερα αυτοκτόνησε.

188 Μπρεγιάννη, 2017, σ.109, Ροντογιάννης, 1982, σ.355, 365, Νίκος Κουρκουμέλης, Τα ενωτικά ψηφίσματα της 9^{ης}, 11^{ης} και 13^{ης} Ιονίου Βουλής, (<https://www.academia.edu>)

189 Μπρεγιάννη, 2017, σ.183, Ροντογιάννης, 1982, σ.372.

190 Ροντογιάννης, 1982, σ.372, 424.

191 Ροντογιάννης, 1982, σ.374, 427-428. Αρχικά έκτακτος απεσταλμένος και αμέσως μετά μεγάλος Αρμοστής ο οποίος επισκέπτεται την Λευκάδα όπου «το Επαρχιακό Συμβούλιο του επέδωσε ψήφισμα, υποστηρίζοντας την Ένωση.

192 Ροντογιάννης, 1982, σ.372.

(Legislative Assembly) η οποία είχε την νομοθετική εξουσία, η Γερουσία¹⁹³ η οποία είχε την εκτελεστική εξουσία¹⁹⁴ και η δικαστική εξουσία. Επειδή η Γερουσία εκδίδει σε συνεργασία με τον Αρμοστή κανονισμούς και Διατάγματα με ισχύ Νόμων, υπήρχαν προστριβές μεταξύ Βουλής και Γερουσίας.

Παράλληλα¹⁹⁵ με τη Γενική Διοίκηση υπήρχαν και τοπικές διοικήσεις. Η Λευκάδα, όπως καθένα από τα επτά μεγαλύτερα νησιά του Ιονίου, αποτελούσε μια επαρχία, που είχε την τοπική της κυβέρνηση που λεγόταν Τοπική Κυβέρνηση ή Επαρχιακό Συμβούλιο (Governo Locale). Σύμφωνα με το επτανησιακό σύνταγμα,¹⁹⁶ που αναθεωρήθηκε από τον Sir Howard Douglas το 1835, πρόεδρος του Επαρχιακού Συμβουλίου, επικεφαλής¹⁹⁷ της τοπικής κυβέρνησης, του Δημοτικού Συμβουλίου και υπεύθυνος για κάθε νησί, και κατά συνέπεια και της Λευκάδας, ήταν ένας αιρετός αξιωματούχος ο Έπαρχος (Reggente),¹⁹⁸ που είχε βαθμό γερουσιαστή, τον πρότεινε η Γερουσία και τον διόριζε για μια πενταετία ο Αρμοστής.¹⁹⁹ Ο Έπαρχος²⁰⁰ είχε την εκτελεστική εξουσία, συγκαλούσε σε τακτική ή έκτακτη συνεδρίαση τους Συμβούλους, προέδρευε στις συνεδριάσεις και ανέφερε τις αποφάσεις στη Γερουσία. Ο Έπαρχος και το σώμα των εύπορων ανδρών που επιλέγονταν από δύο καταλόγους υποψηφίων είχαν νομοθετική και ρυθμιστική εξουσία στην τοπική κοινωνία.²⁰¹ Η διάρκεια της θητείας των Επαρχιακών Συμβούλων ήταν δυόμισα χρόνια.²⁰²

Στη Λευκάδα εκείνος που πλειοψηφούσε κατά την εκλογή ήταν Σύμβουλος ή Δημογέρων επί της Γεωργίας, Παιδείας και ντόπιας Βιομηχανίας, ο δεύτερος του Εμπορίου και της Ναυτιλίας, ο τρίτος επί της Αγορανομίας, ο τέταρτος επί της Αστυνομίας και των Φιλανθρωπικών Ιδρυμάτων και ο πέμπτος επί της Θρησκείας και Δημόσιας Οικονομίας, αντικατοπτρίζοντας την ιεράρχηση των προτεραιοτήτων του Κράτους και τις ιδιάζουσες σχέσεις και αλληλεξαρτήσεις. Αν και είναι προτιμητέο ο Έπαρχος του κάθε νησιού να είναι ντόπιος, ωστόσο επιτρεπόταν ο διορισμός Ιόνιου πολίτη από οποιαδήποτε άλλο νησί. Από το 1851²⁰³ και ύστερα, παρατηρείται αύξηση των αρμοδιοτήτων

193 Μπρεγιάννη, 2017, σ.152-153. Η Γερουσία διαιρείτο σε τρία τμήματα το Γενικό, το Πολιτικό και το Οικονομικό. Επικεφαλής των τμημάτων τοποθετούνται οι Γραμματείς, που διορίζονται μεταξύ των Γερουσιαστών. Η Γερουσία έχει την εξουσία να διορίζει το σύνολο των δημοσίων λειτουργών και των πολιτικών υπαλλήλων στο Ιόνιο Κράτος ενώ όλες οι πράξεις της κοινοποιούνται σε καθημερινή βάση στον Αρμοστή.

194 Ροντογιάννης, 1982, σ.234, 389. Η Γερουσία είναι πενταμελές όργανο και διορίζεται από τον Αρμοστή ο οποίος επιλέγει τους γερουσιαστές από τα μέλη της Νομοθετικής Συνέλευσης, ο.π., σ.257. Ο Πρόεδρος της Γερουσίας αποκαλούνταν η Υψηλότης του, οι Γερουσιαστές, ο Πρόεδρος της Βουλής, οι Έπαρχοι και τα μέλη του Ανωτάτου Συμβουλίου της Δικαιοσύνης, Εκλαμπρότατοι, οι Βουλευτές Ευγενέστατοι και όσοι είχαν δικαίωμα ψήφου Ευγενείς.

195 Ροντογιάννης, 1982, σ.256.

196 Gallant, σ.84.

197 Μπρεγιάννη, 2017, σ.163, Ροντογιάννης, 1982, σ.246-247.

198 Ροντογιάννης, 1982, σ.257, 261-2.

199 Μπρεγιάννη, 2017, σ.164. Ο Αρμοστής διατηρούσε το δικαίωμα να αρνηθεί τη συναίνεσή του στο προτεινόμενο από τη Γερουσία πρόσωπο έως δύο φορές οπότε και πρότεινε για οριστικό διορισμό δύο πρόσωπα της επιλογής του, από τα οποία και τελικά επέλεγε το ένα η Γερουσία.

200 Ροντογιάννης, 1982, σ.257.

201 Gallant, σ.84.

202 Ροντογιάννης, 1982, σ.257.

203 Μπρεγιάννη, 2017, σ.145.

της τοπικής αυτοδιοίκησης, όσον αφορά την απονομή της δικαιοσύνης, και της εξουσίας των τοπικών της φορέων. Έπαρχοι της Λευκάδας διετέλεσαν²⁰⁴ οι Νικόλαος Καββαδас (1818), Δανιήλ Χοιδάς (1819-1822), Πέτρος Πετριζιόπουλος (1823-1832), Απόστολος Ψωμάς (1833-1834, 1839 και 1841-44), Αλέξανδρος Μπατάλιας (1835-1837 και 1839), Άγγελος Σούνδιας (1838-1839), Ιωάννης Καββαδάς (1840), Μιχαήλ Σικελιανός (1845-1849), Ανδρέας Φέτσης (1850-52), Μάρκος Τζαρλαμπάς (1852-1857), Δημήτριος Κονιδάρης (1857-1861) και Ευάγγελος Τζαρλαμπάς (1862-1864).

Ο Έπαρχος και τα Επαρχιακά συμβούλια, ιδιαίτερα στην πρώιμη Αγγλοκρατία, δεν διέθεταν πλήρη αυτονομία. Τοπικά,²⁰⁵ ο ύπατος αρμοστής διόριζε Τοποτηρητές που ασκούσαν παρόμοια εξουσία με αυτήν των Επαρχών, εθεωρούντο όμως εκπρόσωποι της Μεγάλης Βρετανίας και αντιπρόσωποι του Αρμοστή στη Λευκάδα όπως και σε κάθε νησί και μπορούσαν κατά το Σύνταγμα²⁰⁶ να είναι Βρετανοί ή Επτανήσιοι -στην πράξη όμως ήταν πάντα Βρετανοί-, και είχαν στην περιοχή της δικαιοδοσίας τους τα ίδια δικαιώματα, που είχε ο Αρμοστής για όλη την Πολιτεία. Κάθε πράξη του Επαρχιακού Συμβουλίου επικυρωνόταν από τον Τοποτηρητή (Residente) και μόνο τότε ήταν εκτελεστή. Ο Τοποτηρητής, μπορούσε να τις αναθεωρήσει ή να αναβάλλει την εκτέλεση τους μέχρι να αποφασίσει ο ύπατος Αρμοστής, ο οποίος διατηρούσε το δικαίωμα αρνησικυρίας.²⁰⁷ Τοποτηρητές του Βρετανού Αρμοστή στην Λευκάδα²⁰⁸ διετέλεσαν οι Patric Ross (1818), Sir Frederik Stovens (1818-1819), Octavios Temple, (1820-1829), J.Malcklean (1829-1833), J.MacPail (1833), Arthour Stanley (1833-1834), J.Galaway (1835), R.Mondslek (1836-1839), Fitzgerald (1839), R.Moksby (1839-1840), G.Houtkison (1842)-1845, Er.Williams (1846-1848), Sir Henry Bright βαρώνος D´ Everton (1849-1864).

Οικονομία

Η Βρετανική προστασία²⁰⁹ ανέπτυξε τους μηχανισμούς αστικοποίησης της Λευκάδας όπως και των άλλων νησιών, μέσω της ενίσχυσης του διαμετακομιστικού εμπορίου αλλά και του τομέα των υπηρεσιών. Τα έσοδα του Ιονίου Κράτους²¹⁰ γενικότερα, κατά την περίοδο αυτή, βασίζονταν κυρίως στα τέλη εξαγωγής και εισαγωγής προϊόντων. Η συγκεκριμένη εισοδηματική πολιτική έπληττε κυρίως τα αγροτικά στρώματα, καθώς το μεγαλύτερο μέρος των διακινούμενων ειδών αποτελούσαν τα γεωργικά προϊόντα.

Από την αρχή της περιόδου, του έτους 1817, σώζεται στα National Archives του Λονδίνου, ένας πρώιμος ισολογισμός²¹¹ (Εικ.4) του Ιονίου κράτους

204 Ροντογιάννης, 1982,, σ.268, 286, 428, 598-9.

205 Gallant, σ.28, Λαμπρινού, 1997, σ.229.

206 Ροντογιάννης, 1982, σ.262.

207 Gallant, σ.84.

208 Ροντογιάννης, 1982, σ.442, 598, Gallant, σ.135.

209 Μπρεγιάννη, 2017, σ.26.

210 Μπρεγιάννη, 2017, σ.39.

211 NA_L, Co 136/937, Gekas, σ.176. Αναφέρει ότι στην Λευκάδα τα έσοδα ανέρχονταν στις 35.302 κάθε χρόνο εκ των οποίων οι 9.750 προέρχονταν από το φόρο 10% ετησίως επί των αγρο-

στον οποίο αποτυπώνονται τα έσοδα και τα έξοδα του κάθε νησιού για την χρονιά αυτή. Για την Λευκάδα τα έσοδα είναι 39.676,24,03 και τα έξοδα 39.045,26,11 λίρες δηλαδή εμφανίζεται ισοσκελισμένος αποδεικνύοντας μια υγιή οικονομία. Στα περισσότερα από τα άλλα νησιά τα έσοδα είναι πολύ περισσότερα από τα έξοδα. Η οικονομική και διοικητική αναδιάρθρωση των Ιόνιων νήσων και κατά συνέπεια και της Λευκάδας κατέστη δυνατή το 1825,²¹² όταν με πράξη της Ιονίου Βουλής τέθηκαν περιορισμοί στη μεταβίβαση των κληρονομικών φεουδαλικών δικαιωμάτων, οδηγώντας στην σταδιακή κατάργηση των τιμαρίων, που αποτελούσαν κληροδότημα της προηγούμενης περιόδου της Βενετοκρατίας. Έτσι, καταλύθηκε η ισχυρή επίδραση του τιμαριωτικού συστήματος και οδήγησε στον εκσυγχρονισμό της κοινωνίας και σε άλλου τύπου οικονομία.

Κατά την διάρκεια της Αγγλοκρατίας υπήρξε άνθιση του εμπορίου καθώς, το βρετανικό καθεστώς ενθάρρυνε και διευκόλυνε τη στενότερη ενσωμάτωση των νησιών στη διεθνή αγορά εμπορευμάτων.²¹³ Η ζήτηση για την επτανησιακή σταφίδα²¹⁴ αυξανόταν στις αγορές του Λίβερπουλ και της Αμβέρσας. Το ελαιόλαδο από την Κέρκυρα και τη Λευκάδα²¹⁵ ήταν περιζήτητο στους Γερμανούς βιοτέχνες, για να το χρησιμοποιήσουν ως λιπαντικό στα εργαστήρια τους που εκμηχανίζονταν ολοένα και περισσότερο. Οι τιμές κινούνταν ανοδικά, όμως είχαν και απότομες διακυμάνσεις.²¹⁶

Το 1837,²¹⁷ η διοίκηση θεσπίζει την αναγκαστική καταγραφή όλων των πλοίων επτανησιακής ιδιοκτησίας, κυρίως Ιθάκης και Κεφαλονιάς, αλλά και ξένης εφ’ όσον δεν υπερβαίνει το 50% της πλοιοκτησίας, προκειμένου να έχουν δικαίωμα ναυσιπλοΐας στα όρια της επτανησιακής επικράτειας.

Σημαντική ώθηση στο εμπόριο έδωσε η ίδρυση της Ιονικής Τράπεζας το 1839 δίνοντας την δυνατότητα στους κατοίκους του Ιονίου Κράτους να συμμετέχουν στο παγκόσμιο εμπόριο.²¹⁸

τικών προϊόντων.

212 Μπρεγιάννη, 2017, σ.88.

213 Gallant, σ.135.

214 Μπρεγιάννη, 2017, σ.103.

215 Μπρεγιάννη, 2017, σ.103.

216 Gallant, σ.135.

217 Μπρεγιάννη, 2017, σ.103.

218 Gekas, σ.125, 184, Μπρεγιάννη, 2017, σ.74-77 Οι πρώτες προσπάθειες για την ίδρυση τράπεζας στα Επτάνησα ξεκίνησαν το 1833 από τον Βρετανό Αρμοστή Nugent και ομάδα Βρετανών επενδυτών, οι οποίες ευωδόθηκαν το 1839 με την ίδρυση της Ιονικής Τράπεζας, με βρετανικά κεφάλαια και έδρα το Λονδίνο. Στη νεοϊδρυθείσα τράπεζα παραχωρήθηκε το αποκλειστικό προνόμιο έκδοσης τραπεζογραμματίων για την επικράτεια του Ιονίου Κράτους, με υποχρέωση να διατηρεί μεταλλικό απόθεμα ίσο με το 1/3 των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων. Λίγο μετά την ίδρυση της Ιονικής Τράπεζας, εκτός από το κεντρικό κατάστημα στο Λονδίνο, συστάθηκε κεντρικό κατάστημα στην Κέρκυρα και Υποκαταστήματα στη Ζάκυνθο και την Κεφαλονιά. Επίσης, λειτουργούσαν παραρτήματα της Ιονικής Τράπεζα στην Αθήνα, την Πάτρα και την Τεργέστη. Στους ιδρυτικούς στόχους της Ιονικής Τράπεζας συγκαταλέχθηκαν η ενίσχυση της βιομηχανίας, η διευκόλυνση των εμπορικών συναλλαγών και η καταπολέμηση της τοκογλυφίας. Αν και με έμφαση περιλήφθηκε, επίσης, η πρόθεση ενίσχυσης της γεωργίας μέσω ατομικών βραχυπρόθεσμων και μεσοπρόθεσμων δανείων προκειμένου να στηριχθεί η εγχώρια παραγωγή, οι πιστώσεις τελικά κατευθύνθηκαν σε γαιοκτήμονες και μεγαλεμπόρους, οδηγώντας στη διαμόρφωση ενός ανεπίσημου και τοκογλυφικού δικτύου στην άσκηση της αγροτικής πιστωτικής

S ^{TA} M A U R A			
Decima dell'Oratorio dell'Isola.....	670. — .	Appuntamenti della lista civile, militare, &c.	
Decima ed oratorio scuola artigianale.....	885. 18. 09	Governo: giudiziario: Ecclesiastico: Marittimo: militare: istruzione pubblica.....	17069. 24. 14
Presiderato di S. Elias.....	82. 28. 16	Servizio Militare e civile.....	1752. 29. 02
Oratorio e oratorio del Salo.....	8061. 21. 18	Oratorio di poveri: Infanti orfani: Carcerati indigenti.....	3040. — .
Oratorio.....	9875. 04. 13	Illuminazione: Moneta: Incendi.....	1200. — .
Oratorio e sagittario.....	1429. 27. 12	Servizio di Navigazione e loro equipaggi: Officiale Sanitario: Medico.....	7706. 15. 15
Oratorio.....	3400. — .	Riparazioni ed opere di servizio militare; fiera della fortezza.....	2500. — .
Oratorio.....	2022. — .	Servizio della guarnigione.....	900. — .
Oratorio di cui si parla al minuto.....	910. — .	Strade; acquedotti; riparazioni ed allestimenti di case civili.....	910. — .
Oratorio.....	228. — .	Servizio di barche: Marinari di rinforzo, riparazioni di legni.....	184. — .
Oratorio di Santa.....	875. — .	pubblica.....	120. — .
Oratorio Santa Maria.....	81. 29. 14	Segreteria; Tesoreria; Polizia; Ajutanti della guarnigione.....	400. — .
Oratorio incante e cause di commercio.....	12. — .	o Barone-Master.....	250. — .
Oratorio.....	84. 51. 01	Condannati ai lavori pubblici, e prigionieri civili.....	4053. — .
Oratorio.....	1200. — .	pubbliche per servizio esportazioni.....	
Oratorio.....	859. 27. —	Prese eventuali.....	
Oratorio.....		Contribuzione alle Casse generali; Funzionari; Stranieri.....	
Oratorio.....			
Totale.....	59076. 24. 03	Totale.....	59045. 36. 11

Εικ4. Ισολογισμός της νήσου Λευκάδα του έτους 1817. Βρίσκεται στα NA_L

Όμως η άνιση²¹⁹ φορολογική πολιτική καθώς και οι εσωτερικοί δασμοί στην εισαγωγή ή εξαγωγή προϊόντων μεταξύ των Ιονίων Νήσων, είχαν ως αποτέλεσμα την βαριά φορολογία,²²⁰ η οποία εμπόδιζε την οικονομική άνοδο. Πάντως η απασχόληση του πληθυσμού στην αγροτική παραγωγή στην Λευκάδα βαίνει αυξανόμενη την περίοδο της Αγγλοκρατίας.²²¹

Εκκλησιαστικά

Την πρώτη εποχή της Αγγλοκρατίας, ο ελληνικός κλήρος των Επτανήσων εμφανίζεται ως υποστηρικτής της βρετανικής θέσης ότι έπρεπε να παραχωρηθεί στα νησιά ανεξαρτησία, αλλά παράλληλα να υπαχθούν σε καθεστώς προστασίας υπό την βρετανική μοναρχία.²²² Η υποστήριξη των κληρικών βασιζόταν αφενός στην πολύ αρνητική εμπειρία τους από τη γαλλική διακυβέρνηση κατά την πρώτη δεκαετία του αιώνα, όταν η εκκλησία είχε τεθεί υπό διωγμό από Έλληνες που εμπνέονταν από τη Γαλλική Επανάσταση, και αφετέρου στην πεποίθησή τους ότι οι Βρετανοί θα διατηρούσαν την προνομιακή θέση της εκκλησίας στη δομή διακυβέρνησης και τη θεσμική ανεξαρτησία της.²²³

Με το Σύνταγμα των Βρετανών του 1817,²²⁴ για πρώτη φορά η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία ανακηρύσσεται ως επικρατούσα στα Επτάνησα. Όμως, σε δύο χρόνια από τη σύσταση του καθεστώτος προστασίας, οι Βρετανοί και οι Έλληνες κληρικοί ήρθαν σε σύγκρουση. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω στην εξέγερση του 1819 στην Λευκάδα πρωταγωνίστησαν οι κληρικοί, με αποτέλεσμα οι Βρετανοί, εκτός από τους λαϊκούς, να καταδιώξουν και κληρικούς ανάμεσα στους οποίους και ο Πρωτοπαπάς Απόστολος Λάζαρης.²²⁵

Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά την διάρκεια της Αγγλοκρατίας, οι θρησκευτικοί εορτασμοί²²⁶ μετατρέπονταν συχνά σε διαδηλώσεις εναντίον της και μέλη του κατώτερου κλήρου διαδραμάτιζαν σχεδόν πάντοτε εξέχοντα ρόλο σε αυτές.

Πάντως, συνέβη και το αντίθετο, δηλαδή η χειραγωγήση του θεσμού της Εκκλησίας προκειμένου το ηγεμονεύον κράτος να επιβάλει τις απόψεις του στο ηγεμονευόμενο γεγονός που αποδεικνύεται από τα 131 διατάγματα αφορισμού από το 1840 μέχρι το 1864,²²⁷ που εκδόθηκαν από τη γραμματεία της μητρόπολης Κεφαλλονιάς.

πολιτικής. Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι και στον επανησιακό χώρο ισχύει η έλλειψη επενδύσεων στη γεωργία που παρατηρήθηκε και στην ηπειρωτική Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα.

219 Μπρεγιάννη, 2017, σ.39.

220 Φίλιππα-Αποστόλου, 1992, σ.11.

221 Gekas, σ.115.

222 Gallant, σ.215.

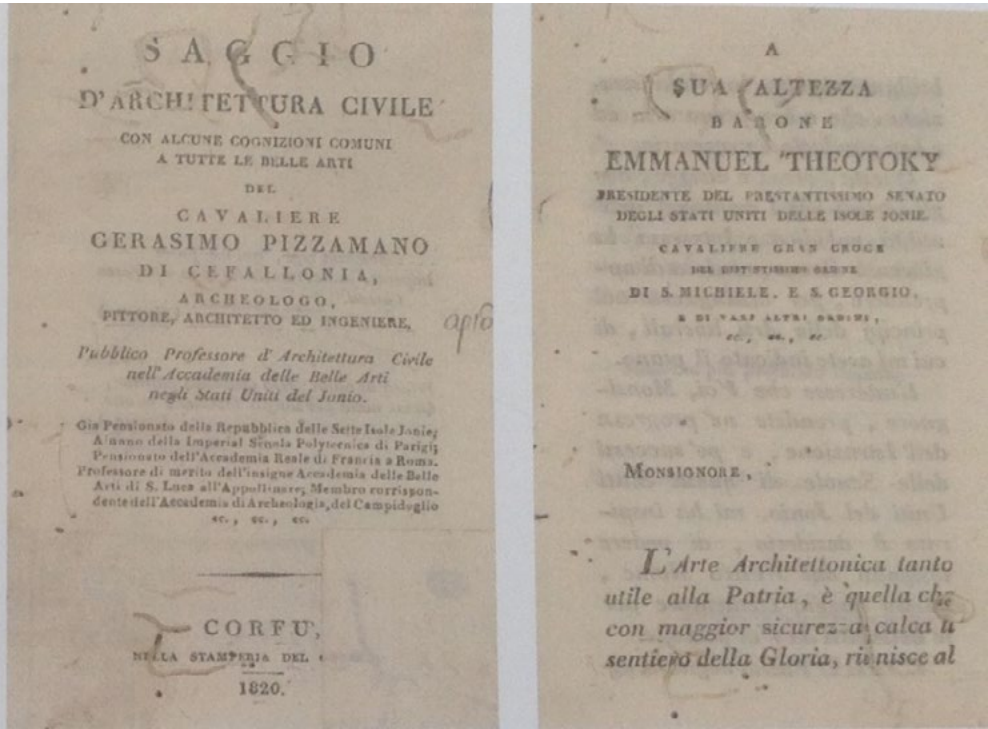
223 Gallant, σ.215.

224 Ροντογιάννης, 1982, σ.811.

225 Ροντογιάννης, 1982, σ.814.

226 Gallant, σ.215.

227 Gallant, σ.224.

Εικ.5 Δοκίμιο Πολιτικής Αρχιτεκτονικής Γεράσιμου Πιτζαμάνου, Κέρκυρα 1820

Επί Αγγλοκρατίας στην Εκκλησία της Λευκάδος²²⁸ προΐστανται από το 1819-1830 ο πρωτοπαπάς Ζαχαρίας Μοντεσάντος, από το 1830-1833 για μια τριετία ο αρχιεπισκοπικός θρόνος Λευκάδος έμεινε κενός, από το 1833-1851²²⁹ ανέλαβε ο Ευγένιος Φέτσης και από το 1851-1886²³⁰ ο Γρηγόριος Αραβανής.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι παρά τις αρνητικές καταστάσεις που δημιουργήθηκαν από την εξέγερση του 1819 στην Λευκάδα, κατά την Αγγλοκρατία, αναβαθμίζεται ο ρόλος της ορθόδοξης εκκλησίας, συνεχίζοντας την προηγούμενη Βενετσιάνικη παράδοση, σε ορισμένες όμως περιπτώσεις ο θεσμός χρησιμοποιείται και εργαλειοποιείται, προκειμένου να επιβληθούν ευρύτερα οι απόψεις του ηγεμονεύοντος κράτους, στο ορθόδοξο ηγεμονευόμενο πλήρωμα. Από την άλλη πλευρά, η θετική στάση της Βρετανία στην ορθόδοξη εκκλησία εκφράζεται στην Λευκάδα μέσω επισκευών και ανακατασκευών ναών μετά τον σεισμό του 1825, όπως θα αναλύσουμε παρακάτω, καθώς αποτελεί μια ευκαιρία να αποκατασταθούν οι σχέσεις τους με την εκκλησία μετά τις επιπτώσεις της εξέγερσης του 1819.

Εκπαίδευση

Κατά την Αγγλοκρατία, η κατώτερη εκπαίδευση στηριζόταν στην αλληλοδιδασκτική μέθοδο του Joseph Lancaster,²³¹ την οποία είχε εισηγηθεί ο ιατρός Αθανάσιος Πολίτης,²³² εξέχον μέλος της κοινωνίας της Λευκάδας, καταδεικνύοντας την εισαγωγή βρετανικών προτύπων, αν και η σημαντική τομή στα εκπαιδευτικά ζητήματα των Ιονίων νήσων εμφανίζεται επί Επτανήσου Πολιτείας ιδιαίτερα στο Σύνταγμα του 1803²³³ με κύριο μέλημα την δημιουργία

228 Ροντογιάννης, 1982, σ.814.

229 Ροντογιάννης, 1982, σ.815. Ψηφίστηκε στις 17-8-1833 και χειροτονήθηκε στις 6 Ιουλίου 1834.

230 Ροντογιάννης, 1982, σ.815. Καταγόταν από την κωμόπολη Καρυά Λευκάδος, ψηφίστηκε στις 11 Απριλίου 1851 και χειροτονήθηκε αρχιερέας στις 13 Απριλίου 1852, ενώ απεβίωσε στις 5 Ιουνίου 1886.

231 Άννα Κοντονή, *Το νεοελληνικό σχολείο και ο Πολιτικός ρόλος των παιδαγωγικών συστημάτων*, εκδ. Κριτική, Αθήνα 1997.

232 Κοντονή, 1997, σ.94.

233 Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Λευκαδίτικη πολιτισμική ιστορία», Ανάτυπο από τα Πρακτικά Δ΄ Συνεδρίου Επτανησιακού Πολιτισμού, Λευκάδα 8-12 Σεπτεμβρίου 1993, Από την τοπική ιστορία στη συνολική: το παράδειγμα της Λευκάδας, 15^{ος}-19^{ος} αι. Συνέδριο Αφιερωμένο στον Πρόεδρο της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών Πάνο Ροντογιάννη, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 1996, σ.190, 193. Κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας (1684-1797), δεν έχουμε σχολεία ούτε στην ύπαιθρο, ούτε στην πόλη, καθώς η βενετική διοίκηση δεν ενδιαφέρθηκε για την εκπαίδευση στο νησί. Στοιχειώδεις γνώσεις γραφής, ανάγνωσης και αριθμητικής -σε κοινή γλώσσα- δίνονταν από λίγους δασκάλους σε κατ΄ οίκο διδασκαλία στην πόλη και από ιερωμένους στα χωριά και στα μοναστήρια. Πάντως, το 1780 ο Προνοητής Μοροζίνι προτείνει την ίδρυση σχολείων με πόρους από την περιουσία των 12 μονών του νησιού. Τονίζει μάλιστα ότι η μόρφωση θα άρει την αμάθεια, η οποία δεν αφήνει να διακριθεί το καλόν, αλλά ενισχύει το κακό και την αταξία. Στην πρόταση αυτή, η οποία ως προς την χρήση της μοναστηριακής περιουσίας ακολουθεί την Ευρωπαϊκή πρακτική, δεν δόθηκε συνέχεια από τη Βενετία. Το Σύνταγμα της Επτανήσου Πολιτείας του 1803 θεσπίζεται ο δημόσιος χαρακτήρας της και μετά το νομοθετικό διάταγμα της 30^{ης} Ιανουαρίου 1804 περί οργανώσεως της δημόσιας εκπαίδευσης στα Ιόνια, ιδρύεται το 1805 στην Κέρκυρα η πρώτη δημόσια Σχολή, στην οποία διορίζεται Έφορος ο τότε Γενικός Γραμματέας της Επικρατείας, Ιωάννης Καποδίστριας. Κύριος μέλημα της Επτανήσου Πολιτείας ήταν η «επιμόρφωση» των υπαλλήλων της Επτανήσου Πολιτείας. Από το 1808 έως το 1815 λειτουργεί από τους Γάλλους, η Α΄ Ιόνιος Ακαδημία (Académie Ionienne), στην Κέρκυρα σε επίπεδο ανώτατης εκπαίδευσης με τρία τμήματα το φυσικομαθηματικό, το ηθικοΠολιτικό

μορφωμένων δημόσιων υπαλλήλων που θα στελέχωναν την διοίκηση.

Το 1828²³⁴ στην Λευκάδα σε σύνολο 17.425 κατοίκων υπήρχε ένα σχολείο με 75 μαθητές. Την ίδια χρονιά τα περισσότερα σχολεία ήταν στην Ζάκυνθο (13 με 363 μαθητές), ενώ η Κέρκυρα είχε 3 σχολεία με 239.²³⁵ Το 1834 υπήρχαν στην Λευκάδα 2 δημόσια και 17 ιδιωτικά σχολεία με συνολικά 623 μαθητές.

Για την στελέχωση της δημόσιας διοίκησης του Ιονίου Κράτους ήταν επίσης απαραίτητα στελέχη με ανώτατη μόρφωση ιδιαίτερα αρχιτέκτονες και μηχανικοί που θα είχαν τα απαραίτητα επιστημονικά εφόδια για να συμμετέχουν στην εκπόνηση μελετών και στην επίβλεψη δημόσιων έργων. Η ανάγκη αυτή μετουσιώνεται στην λειτουργία ανώτατων σχολών ιδιαίτέρως Σχολών που θα διδάσκονται οι Καλές Τέχνες, η Αρχιτεκτονική²³⁶ και η Μηχανική. Στην Κέρκυρα ιδρύεται η ιδιωτική καλλιτεχνική σχολή του Προσαλέντη²³⁷ γνωστή ως «Διδασκαλείο των Ωραίων Τεχνών» (Pubblica Accademia di Belle Arti), ενισχύεται σταδιακά τόσο οικονομικά όσο και με προσωπικό (Α.Βύλλας και Πιτζαμάνος), ενώ στους χώρους της σχολής λειτουργεί μουσείο και οργανώνονται εκθέσεις για τη μελέτη των σπουδαστών. Τον Φεβρουάριο του 1818, αναγγέλλεται από

και το φιλολογικό-καλλιτεχνικό, η οποία δεν ήταν εκπαιδευτικό αλλά ερευνητικό ίδρυμα που αποσκοπούσε στην προώθησης των τεχνών και των επιστημών κατά τα πρότυπα του γαλλικού Ινστιτούτου, βλ. επίσης Μπρεγιάννη, 2017, σ.190, 209-210, Αναστασία Π. Κούλη (κείμενα-επιμέλεια), Ιππότης Γεράσιμος Πιτζαμάνος (1787-1825), Ζωγράφος και Αρχιτέκτων, Η Συλλογή του Εθνικού και Ιστορικού Μουσείου, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, τ.Α, Αθήνα 2013, Ροντογιάννης, 1982, σ.98.

234 Για την εκπαίδευση στην Λευκάδα τον 19^ο αιώνα Matoula Tomara-Sideris, *Childhood in the 19th century Greek island of Lefkada*, academia_edu.

235 Tomara-Sideris, σ.296 πιν.10-2.

236 Κούλη, 2013, τ.Α, σ.43-44. Στις 10 Ιουλίου 1818 αναγγέλλεται στον Πιτζαμάνο ο διορισμός του στη Δημόσια Σχολή της Κέρκυρας ως καθηγητής Πολιτικής Αρχιτεκτονικής (Architectura Civile) ως το 1820, ο.π., σ.44 Περιλαμβάνονται τα ονόματα και άλλων καθηγητών των Σχολής. «Ιερεύς Ανδρ Ιδρωμένος (ελληνική γλώσσα, γραμματική και ποιητικά), ο υιός του Παναγιώτης (γυμναστής των αρχαρίων στη γραμματική), Νικ. Μαυρομμάτης (μαθηματικά, δάσκαλος ελληνικής και απλο-ελληνικής φιλολογίας, ανήρ άλκιμος και γνωστός εις πάντας τους πεπαιδευμένους ομογενείς δια τας γνώσεις του, τιμά τον τόπο του, εις τον οποίον διατρίβει και υποθάλπει της σπουδής τον έρωτα εις τα ψυχάς των νέων), Ιωάννης Καρανδηνός (υποδιδάσκαλος στα μαθηματικά, διδάσκαλος εις την μηχανικήν, διδάσκει το σύστημα Λακρουά, Λαπλάς και των νεωτέρων Γάλλων), Ιγνάτιος Βαν Μαρούλοβιν (λατινική διάλεκτο και παλαιά και νέα ιστορία), Αθβάς Κανδώνης (λογική, μεταφυσική και ηθική και τα στοιχεία του Φραγκίσκου Σοαύιου), Λάζαρος Μόρδος (μαιευτική), Λαρόζας (γαλλικά και ιταλικά). ο.π., σ.44, σημ. 316. Τον Δεκέμβριο του 1819, η Gazzetta (αρ.104 (13/25 Δεκ. 1819) ανακοινώνει τη δωρεά σημαντικών και σπάνιων βιβλίων αρχιτεκτονικής από τον Γραμματέα του Κράτους Sidney G. Osborn «στα χέρια του καθηγητή αρχιτεκτονικής Γ. Πιτζαμάνου» για να χρησιμεύσουν στην «εξέλιξη των φοιτητών και τελικά να προσφέρουν σε αυτή την Πολιτεία όπου η αρχιτεκτονική έχει τόσο λίγο καλλιεργηθεί». ο.π., σ.45 Στην Κέρκυρα λειτουργεί η δημόσια Σχολή της Κέρκυρας (Pubblica Scuola di Corfu) και είναι γνωστή και ως Δημόσια Σχολή Τενέδου γιατί λειτουργούσε στη δημιουργήνη μονή φραγκισκανών πατέρων της Παναγίας της Τενέδου καθηγητής της οποίας υπήρξε και ο Γεράσιμος Πιτζαμάνος με εικοσιεννέα μαθητές: τον Αναστάσιο Ποφάντη, τον Σπυρίδωνα Κοκκίνη, τον Νικόλαο Μακιέδο, τον Ιωάννη Τουρλινό, τον Ιωάννη Χρόνη (1800-1876), τον Βασίλειο Μανιάκη, τον Δημήτριο Νικιάτza, τον Χρυσάφη, τον Παναγή Τζιρόνκη, τον Νικόλαο Θεοτόκη, τον Θεοτόκη, τον Ιγγλέση, τον Περικλή Γκαγκάδη, τον Κομιτόπουλο, τον Νταντούνα, τον Σεκρισιάνο, τον Παναγή Πιτζαμάνο (1791-1827), τον Σπυρίδωνα Τζαφέρη, τον Ιωάννη Καποδίστρια, τον Σπυρίδωνα Μηλιαρέση, τον Γεώργιο Καλογερά, τον Ιωάννη Καλογερά, τον Μεντόθο, τον Μακρή, τον Ρίκκη.

237 Κούλη, 2013, τ.Α, σ.41, 43, Μπρεγιάννη, 2017, σ.208.

την Gazzetta η ίδρυση Σχολής Αρχιτεκτονικής και Καλλιγραφίας²³⁸ με διευθυντή τον Βίλλα, η οποία επιβεβαιώνεται με αναγγελία στη Gazzetta το Δεκέμβριο του 1820.²³⁹

Είναι γεγονός ότι τα προηγούμενα χρόνια, πολλοί Επτανήσιοι κάνουν ανώτατες σπουδές στο εξωτερικό και η Αρχιτεκτονική περιλαμβάνεται στις προτιμήσεις τους. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Κεφαλονίτη αρχιτέκτονα Γεράσιμου Πιτζαμάνου,²⁴⁰ που έχει σπουδάσει στην Ιταλία και στην συνέχεια διορίζεται καθηγητής στην Δημόσια Ακαδημία των Καλών Τεχνών της Κέρκυρας. Με αφορμή τις εκπαιδευτικές ανάγκες των σπουδαστών Πολιτικής Αρχιτεκτονικής, ο Γεράσιμος Πιτζαμάνος γράφει στα ιταλικά το πρωτοποριακό για τα νεοελληνικά δεδομένα σύγγραμμα του (Εικ.5) το οποίο εκδίδεται το 1820 με τίτλο «Saggio d' architettura Civile con alcune cognizioni comuni a tutte le Bele Arti», (Δοκίμιο Πολιτικής Αρχιτεκτονικής με μερικές γνώσεις κοινές για όλες τις Ωραίες Τέχνες), που αφορά μια θεωρητική προσέγγιση στις καλές τέχνες και στην αρχιτεκτονική.²⁴¹

Παρατηρούμε ότι πρόθεση είναι οι αρχιτεκτονικές σπουδές στα Επτάνησα να είναι ευθυγραμμισμένες με τα Ευρωπαϊκά πρότυπα. Η Αρχιτεκτονική παραμένει ενταγμένη στην Σχολή Καλών Τεχνών και διαφοροποιείται η Πολιτική από την Στρατιωτική Αρχιτεκτονική. Το βιβλίο του Πιτζαμάνου, βασίζεται σε ανάλογο βιβλίο με τίτλο “Trattato della Pittura” του Leonardo Da Vinci (έκδοση του 1651), καταδεικνύοντας τις σχέσεις και τις καταβολές με την ιταλική παράδοση στην Αρχιτεκτονική, ενώ η μεθοδολογία του εμφανίζει εκλεκτικές συγγένειες με τις γαλλικές ρίζες του Διαφωτισμού.

Εκτός όμως από σχολές αρχιτεκτονικής η ανώτατη εκπαίδευση του Ιονίου κράτους θα οργανώσει και σχολές Πολιτικού Μηχανικού οι οποίες εντάσσονται στο πρόγραμμα σπουδών της Ιονίου Ακαδημίας,²⁴² η οποία

238 Κούλη, 2013, τ.Α, σ.43.

239 Κούλη, 2013, τ.Α, σ.44. Η πορεία της δε θεωρήθηκε ιδιαίτερα επιτυχημένη, όπως δείχνει η μείωση των φοιτητών αρχιτεκτονικής και ο χαρακτηρισμός του Βίλλα από τον Guilford με αφορμή αίτημα για μισθολογική αύξηση, ως «αρκούντως καλοπληρωμένου». Κατά τον Κουρκουμέλη το 1827, η σχολή πιθανότατα συγχωνεύθηκε με τη Σχολή των Ωραίων Τεχνών. Το 1835, ο Periccioli Borzesi στα απομνημονεύματά του για την Κέρκυρα, παρουσιάζει επαινετικά την ιστορία της Σχολής και την προσφορά των Βίλλα. Σημειώνουμε μάλιστα ότι ο Βίλλας ως Αρχιτέκτων δεν φαίνεται να συμμετέχει σε κάποια από τα μεγάλα αρχιτεκτονικά έργα που πραγματοποιούνται επί Maitland.

240 Κούλη, 2013, τ.Α σ.37.

241 Κούλη, 2013, τ.Α, σ.45, πιν31-32, Φίλιππος Ωραιόπουλος, Ο Νεοελληνικός λόγος για την αρχιτεκτονική και την πόλη. Το χωρικό μοντέλο της Ελληνικής Ανατολής, Εστία, Αθήνα 1998.

242 Μπρεγιάννη, 2017, σ.199. Η αρχική ιδέα του Guilford, με την οποία συμφωνούσε και ο Καποδίστριας, ήταν η Ιόνιος Ακαδημία να ιδρυθεί στην Ιθάκη. Το ιδρυτικό της διάταγμα δημοσιεύτηκε στην Gazzetta Ionia στις 15 Μαΐου 1824, Μπρεγιάννη, 2017, σ.200, 203, 204, 207. Με το ιδρυτικό Διάταγμα ορίζονται, επίσης, οι πρώτες επτά καθηγητικές έδρες που είναι Μαθηματικών, Θεολογίας, Ρητορικής, Βοτανικής, Ελληνικής, Λατινικής και Αγγλικής Γλώσσας, Ιστορίας, Μεταφυσικής, Λογικής και Ηθικής. Αμέσως μετά την ίδρυσή της, η Ακαδημία περιλαμβάνει τις σχολές Θεολογική, Νομική, Ιατρική και Φιλοσοφική. Καθηγητές υπήρξαν Θεολογίας Θεόκλητος Φαρμακίδης, Ελληνικής Ιστορίας και Ελληνικής ποίησης ο Κωνσταντίνος Ασώπιος, Λατινικής γλώσσας ο Χριστόφορος Φιλητάς, φιλολογίας και φιλοσοφίας ο Ανδρέας Κάλβος, φιλοσοφίας ο Νεόφυτος Βάμβας, Νικόλαος Πίκκολος, Γεώργιος Ιωαννίδης, F.Orioli και Πέτρος Βραιλας Αρμένης. Πρόεδρος της Γενικής Επιτροπής επί της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως ο Ανδρέας Μουστοξύδης.

ιδρύεται το 1824 στην Κέρκυρα, με πρώτο Άρχοντα (Cancelliere) τον Λόρδο Guilford.²⁴³ Το 1837²⁴⁴ ορίζονται δύο κύκλοι σπουδών εντός της Ακαδημίας. Τα προγράμματα σπουδών αφορούν στα Γράμματα και στη Φιλοσοφία, στη Θεολογία, στη Νομική και στον κλάδο των Πολιτικών Μηχανικών.²⁴⁵ Για να ακολουθήσει κανείς τις τρεις τελευταίες κατευθύνσεις θα έπρεπε να έχει ολοκληρώσει τον προπαρασκευαστικό τριετή κύκλο σπουδών στα Γράμματα και τη Φιλοσοφία καταδεικνύοντας την ανθρωπιστική διάσταση της επιστήμης των μηχανικών συνδέοντας την με την αναγεννησιακή της αναφορά. Το Πρόγραμμα των Πολιτικών Μηχανικών περιλαμβάνει και τον κλάδο των Αγρομετρών, για τον οποίο απαιτείται μόνο η ολοκλήρωση της φοίτησης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Από την έρευνα που υπάρχει μέχρι σήμερα δεν γνωρίζουμε ονόματα Λευκαδίων που τυχόν φοίτησαν στις Σχολές τόσο των Αρχιτεκτόνων όσο και των Πολιτικών Μηχανικών της Κέρκυρας.

Από τα παραπάνω, παρατηρούμε ότι το Ιόνιο κράτος έχει δημιουργήσει μια πολύ σοβαρή υποδομή για την εκπαίδευση στις Καλές Τέχνες, στις επιστήμες του Αρχιτέκτονα και του Πολιτικού Μηχανικού, πεδία στα οποία δεν υπήρχε παλαιότερα υποδομή και τα απαιτούμενα στελέχη της δημόσιας διοίκησης εκπαιδεύονταν στο εξωτερικό. Η ύπαρξη αρχιτεκτονικών και καλλιτεχνικών σχολών στην Κέρκυρα, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την δημιουργία προτύπων στα οποία θα εντάσσονται στοιχεία της ντόπιας παράδοσης.

Η Αρχιτεκτονική εντάσσεται και εξελίσσεται μέσω των Καλών Τεχνών, ενώ η εκπαίδευση του Πολιτικού Μηχανικού μέσω των θετικών Επιστημών περιλαμβάνοντας όμως ευρύτερη παιδεία στη Φιλοσοφία και τα Γράμματα, καταδεικνύοντας την αναγεννησιακή αντίληψη της μόρφωσης. Αρχιτέκτονες και Πολιτικοί Μηχανικοί που αποφοίτησαν από την Ιόνια Ακαδημία επηρέασαν με το έργο τους στο Ιόνιο Κράτος συμμετέχοντας στην δημόσια διοίκηση και εκτελώντας σημαντικά έργα όπως ο Ι. Χρόνης.

Βρετανικές διοικητικές πολιτικές, πρακτικές και αντιλήψεις για την ταυτότητα των Επτανησίων

Με δεδομένο ότι οι Λευκάδιοι δεν διαφοροποιούνται σε σχέση με τα λοιπά Ιόνια νησιά θα επιχειρήσουμε μια αναφορά στις Βρετανικές διοικητικές πολιτικές και πρακτικές καθώς και τις αντιλήψεις που επικρατούσαν σχετικά με την ταυτότητα των Επτανησίων. Οι Βρετανοί²⁴⁶ προερχόμενοι από έναν εντελώς διαφορετικό πολιτισμικό χώρο, αδυνατούσαν να εντάξουν τους Επτανήσιους είτε στους δυτικούς είτε στους ανατολίτες, διαφοροποιώντας τους από την κατάταξη που είχαν επιλέξει για τους άλλους πληθυσμούς των αποικιών

243 Μπρεγιάννη, 2017, σ. 175, 209, 214. Ο ρόλος του Guilford είναι σημαντικός και για την οργάνωση της στοιχειώδους, και μέσης εκπαίδευσης.

244 Μπρεγιάννη, 2017, σ.207, Κούλη, 2013, τ.Α', σ.45.

245 Λίγο αργότερα το 1847 θα ιδρυθεί στις Ινδίες το Thomason College που είναι το πρώτο που αφορά σπουδές Πολιτικού Μηχανικού <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/001946460904600203> John Black, The military influence on engineering education in Britain and India, School of Accounting and Finance Bristol Business School, 1848-1906.

246 Gallant, σ.49.

τους.²⁴⁷ Δημιούργησαν λοιπόν μια ταυτότητα που τους παρουσίαζε είτε ως «Ιρλανδούς της Μεσογείου» είτε ως «Αβορίγινες της Ευρώπης».²⁴⁸ Το γεγονός αυτό μάλιστα οδήγησε τον sir Charles Napier,²⁴⁹ ο οποίος είχε την εμπειρία της Ιρλανδίας, να εφαρμόσει ίδιο τρόπο αστυνόμευσης στην Κεφαλονιά και αργότερα στην Ινδία. Σύμφωνα με τους Βρετανούς, η πολιτιστική υστέρηση των Ελλήνων αποδεικνυόταν από την ανικανότητά τους για ορθολογικό συλλογισμό, την παρορμητικότητά τους, τις δεισιδαιμονίες τους, τη βία, τη πονηριά, τη ψευδορκία,²⁵⁰ τη ψευδολογία και τη θρησκεία²⁵¹ και για το λόγο αυτό τους κατέτασσαν στις περιπτώσεις των ευγενών αγρίων.²⁵² Πολλοί Βρετανοί,²⁵³ τοποθετούσαν το σημείο τομής στη διάρκεια της Βενετοκρατίας και αρνούνταν τη συνέχεια των Ελλήνων με το αρχαίο ελληνικό παρελθόν,²⁵⁴ γεγονός που πιθανόν ώθησε τον Σπυρίδωνα Ζαμπέλιο να συγγράψει την εργασία «Βυζαντιναί μελέται, περί πηγών νεοελληνικής εθνότητος από τη αχρι εκατονταετηρίδος μ.Χ.», για να υποστηρίξει την αδιάκοπη διαδοχή ανάμεσα στις περιόδους της ελληνικής ιστορίας.

Οι Βρετανοί, κατατάσσοντας τους επτανήσιους ευγενείς²⁵⁵ στους ανατολίτες, οι οποίοι ήταν ακατάλληλοι και ανίκανοι να κυβερνηθούν αυτόνομα, νομιμοποιούνταν και όφειλαν να αναλάβουν το ρόλο αυτό για χάρη τους, μέχρι να αποκτήσουν κι εκείνοι τα φώτα του δυτικού πολιτισμού και τα ηγετικά μέλη της τοπικής ελίτ²⁵⁶ να γίνουν αντάξιοι των νέων φιλελεύθερων θεσμών.

Επίσης οι Βρετανοί, προκειμένου να αντιμετωπίσουν έναν διαφορετικό λαό από τους ίδιους, λάμβαναν προληπτικά μέτρα τα οποία αντικατοπτρίζουν τον τρόπο που έβλεπαν την αποικιοκρατία στα Επτάνησα,²⁵⁷ όπως έλεγχο των

247 Galant, σ.14: «γινόταν να μην είναι «δυτικοί» οι απόγονοι των αρχαίων προπατόρων του δυτικού πολιτισμού; Γινόταν να μην είναι «Ευρωπαίος» ο κοσμοπολίτης Έλληνας αστός έμπορος ή ο ιταλοθρεμμένος αριστοκράτης των Επτανήσων με τον πορφυρό μανδύα; Κοντολογίς οι Βρετανοί εκεί βρέθηκαν αντιμέτωποι με ένα σύνθετο, εκλεπτυσμένο, λευκό, χριστιανικό γηγενή πολιτισμό, κι έτσι η διαδικασία του σχηματισμού ταυτότητας και η πολιτισμική κατηγοριοποίηση διέφεραν από τις αντίστοιχες σε άλλους τόπους. Και αυτό περιέπλεξε ακόμη περισσότερο τη δυναμική της αυτοκρατορικής διακυβέρνησης. Η περιπλοκότητα της κατάστασης επιδεινωνόταν από την ανώμαλη πολιτική υπόσταση των νησιών».

248 Gallant, σ.14.

249 Ο Βρετανός στρατιωτικός Charles Napier ήταν τοποτηρητής της Κεφαλονιάς στην οποία έκανε πολλά έργα και αργότερα, υπηρέτησε στην Ινδία. Βλ. Ροντογιάννης, σ.546.

250 Gallant, σ.62-63, 67-69, 71.

251 Gallant, σ.60, 244.

252 Gallant, σ.85. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η φιλοξενία, ένας τομέας για την οποία δικαίως φημίζονται οι Έλληνες, η οποία εκπροσωπεί ένα συμβολικό γεφύρωμα του δημόσιου και του ιδιωτικού. Επομένως, υπάρχει μια πολιτισμική κατασκευή σύμφωνα με την οποία το χάος, η βρομιά, η αταξία διαχωρίζουν το οικιακό από το δημόσιο, το εντός από το έξω.

253 Gallant, σ.78.

254 Σπυρίδων Ζαμπέλιος, Βυζαντιναί μελέται, περί πηγών νεοελληνικής εθνότητος από τη αχρι εκατονταετηρίδος μ.Χ., εν Αθήναις 1857, Ροντογιάννης, 1982, σ.688, Αρώνη-Τσίχλη, 2008, σ.349.

255 Gallant, σ.57, Gekas, σ.212.

256 Gallant, σ.103.

257 Maria Paschalidi, Constructing Ionian Identities: The Ionian Islands in British Official Discourses: 1815-1864, Department of History, University College London, A thesis submitted for the

εντύπων εισάγοντας νόμους για την δυσφήμιση²⁵⁸ ελπίζοντας ότι με αυτό το μέτρο δεν θα απαιτηθεί να καταφύγουν στο πιο αυταρχικό μέτρο της άρσης της ελευθεροτυπίας να αρνηθούν δηλαδή ευθέως στους Έλληνες το δικαίωμα να λένε την γνώμη τους.

Πάντως είναι πιθανόν, οι Βρετανοί συναναστρεφόμενοι μόνο τους Έλληνες γραφειοκράτες και όσους τους πλησίαζαν για να αποκτήσουν αξιώματα, που στην πλειοψηφία τους εξακολουθούσαν να κατέχουν αντίστοιχες θέσεις και με όλους τους προηγούμενους κατακτητές, Γάλλους, Ρώσους, Βενετούς, Οθωμανούς και Φράγκους, δεν γνώρισαν τον πολιτισμό και τον χαρακτήρα της πλειοψηφίας των Ελλήνων των Ιόνιων νησιών.²⁵⁹ Είναι γεγονός ότι οι διαδοχικές κυριαρχίες των προηγούμενων αιώνων, επί του ελληνικού πληθυσμού, διαμόρφωσαν ένα πολυποίκιλο κοινωνικό περιβάλλον που για τους κυρίαρχους Βρετανούς ευθυνόταν²⁶⁰ -κυρίως η βενετική περίοδος - για τις ηθικές και πνευματικές αδυναμίες των πληθυσμών που διοικούσαν. Ιδιαίτερα αρνητικό στοιχείο της προηγούμενης περιόδου, θεωρήθηκε από τους Βρετανούς, το βενετικό σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης, στο οποίο αντέταξαν το κράτος του νόμου,²⁶¹ από την πρώιμη περίοδο της Αγγλοκρατίας.²⁶² Στο σημείο αυτό, βασίστηκε η διαφοροποίηση της βρετανικής αποικιακής κυριαρχίας από αυτήν της Βενετοκρατίας, δικαιώνοντας με τον τρόπο αυτό την κυριαρχία της επί των Ελλήνων.

Από την άλλη πλευρά, η αστική τοπική αριστοκρατία των μεγάλων γαιοκτημόνων της Επτανήσου της προηγούμενης περιόδου, που είχε ιταλικές ρίζες και συνείδηση,²⁶³ εξακολουθεί να παραμένει κυρίαρχη τόσο κοινωνικά όσο και συμμετέχοντας στον κρατικό μηχανισμό συνεργαζόμενη με την Βρετανική προστασία. Πολλά μέλη της ελληνικής ελίτ²⁶⁴ ενστερνίστηκαν τις βρετανικές πρωτοβουλίες, όχι τόσο για να προσαρμοστούν στη βρετανική κυριαρχία, όσο για να επικρατήσουν στους αγώνες τους για εξουσία απέναντι στους άλλους Έλληνες, στα μάτια των οποίων εκείνοι εκμεταλλεύονταν τους αποικιακούς κυβερνώντες τους. Στα²⁶⁵ *Ιόνια νησιά το καθεστώς γαιοκτησίας και η ιεράρχηση*

degree of Doctor of Philosophy to University College London, 2009.

258 Gallant, σ. 183, 186.

259 Gallant, σ.79 Τα πρόσωπα που «τους προσέγγιζαν ήταν οι ίδιοι σε όλες τις προηγούμενες ιστορικές περιόδους, και πιθανόν τους στέρησε από την δυνατότητα να κατανοήσουν την πραγματική διάσταση του ελληνικού πολιτισμού καθώς είχαν πρόσβαση μόνο σε πρόσωπα που από την φύση και την ιστορία τους ακολουθούσαν τους δρόμους τις καμαρίλας, της πονηριάς, δηλαδή όλων αυτών των στοιχείων για τα οποία οι Βρετανοί κατηγορούσαν όλους τους Έλληνες. Οι Βρετανοί γραφειοκράτες που διοικούσαν τα νησιά του Ιονίου ήταν κλεισμένοι στα κατά τόπους φρούρια και έρχονταν σε επαφή μόνο με τους αντίστοιχους Έλληνες γραφειοκράτες, τους οποίους και περιγράφουν στα λιβελογραφήματά τους. Επομένως θα πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός ανάμεσα στις τάξεις με τις οποίες έρχονταν σε επαφή οι Βρετανοί και όλον τον υπόλοιπο πληθυσμό».

260 Gallant, σ.45.

261 Gallant, σ.145.

262 Gekas, σ.82 Camblell suggested placing the administration of justice under British authority and modifying significantly the old Venetian penal code. ο.π. σ.83 Maitland's mission was to use institutions to change the “character” of people under his control -a no mean task.

263 Μπρεγιάννη, 2017, σ.14.

264 Gallant, σ.246.

265 Μπρεγιάννη, 2017, σ.93.

των κοινωνικών τάξεων ήταν θεσμοί αλληλένδετοι, που έλκουν την καταγωγή τους από την προβενετική πραγματικότητα. Η τάξη όμως αυτή των ντόπιων αριστοκρατών είχε γίνει, με το πέρασμα των αιώνων, μισητή στον υπόλοιπο λαό. Η αντυπαράθεση αυτή διαρκεί καθ' όλη την διάρκεια της Αγγλοκρατίας ακόμη και αργότερα καθώς σύμφωνα με την μαρτυρία του Λευκαδίτη Γεωργίου Βερύκιου²⁶⁶ στα Απομνημονεύματα του το 1870, «τα αίτια της διαπάλης μεταξύ των αριστοκρατών και των λαϊκών στα Ιόνια νησιά είναι τέτοια που η μεγάλη δυσарέσκεια του κόσμου που εκδηλώνεται προς τους προκρίτους είναι τόση που δεν υπάρχει αντίστοιχη στην υπόλοιπη Ελλάδα».

Οι Βρετανοί, κατά πάγια τακτική, στην αρχή, δεν άλλαξαν τις κοινωνικές δομές που βρήκαν και προσαρμόστηκαν στους υπάρχοντες κανόνες διατηρώντας τα προνομία²⁶⁷ των ευγενών, με τη διαφοροποίηση μεταξύ γαιοκτημόνων και χωρικών, αναπαράγοντας τα παλαιότερα βενετικά πρότυπα με όλες τις συνεπαγόμενες υποχρεώσεις των αγροληπτών προς τους αγροδότες τιμαριώτες, προκειμένου να εξασφαλίσουν την ενσωμάτωση των τοπικών ελίτ στο βρετανικό σύστημα διακυβέρνησης των Ιονίων με την στήριξη των ισχυρών ντόπιων γαιοκτημόνων οι οποίοι είχαν αποκτήσει την δύναμή τους κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας, ακόμη και σε παλαιότερες εποχές.

Χαρακτηριστικό της πολιτικής αυτής σύμφωνα με την οποία οι ηγετικές ομάδες ενσωματώνονται στο νέο καθεστώς της Βρετανικής προστασίας αποτελεί το γεγονός ότι οι διοικητικοί όροι²⁶⁸ καταγράφουν τη συνέχεια της ιταλικής επιρροής, για τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα. Η μελέτη των θεσμών²⁶⁹ που διατηρούνται από τις προηγούμενες ιστορικές περιόδους ή εισάγονται από τους Βρετανούς μαρτυρά τη διάδραση²⁷⁰ που λαμβάνει χώρα στη λειτουργία των κοινωνιών, οδηγώντας σε συλλογικές πολιτικές συμπεριφορές ή διαφορές και αντιδράσεις, που καλύπτονται κάτω από τους μηχανισμούς του Ιονίου Κράτους, υπό την Βρετανική προστασία. Η πολιτική που ακολουθήθηκε από τους Βρετανούς εμπεριείχε τη διάρθρωση μιας νέας ιεραρχικής δομής γύρω από τον κρατικό μηχανισμό και τη δημιουργία ενός κράτους δικαίου κατά τα βρετανικά πρότυπα της εποχής.

Θα πρέπει πάντως να τονιστεί ότι εκτός από τις αρνητικές εντυπώσεις πολλών Βρετανών απέναντι στους Επτανήσιους, υπήρξαν και Βρετανοί που αντιμετώπισαν με διαφορετικό τρόπο τους Έλληνες κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας. Μια ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί ο William Ewart Gladstone,²⁷¹ ένας ιδιαίτερα μορφωμένος Βρετανός, εκπρόσωπος του κοινοβουλευτισμού της εποχής του, που είχε μελετήσει την ιστορία της αρχαιοελληνικής²⁷² αποικιοκρατίας και θεωρούσε ότι η αυτοτέλεια των πόλεων-κρατών από την εκάστοτε ηγεμονίδα δύναμη μπορούσε να αποτελέσει ένα υπόδειγμα

266 Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Η άνοδος των αστών στη Λευκάδα τα χρόνια της Ένωσης» Ανάτυπο από τα Πρακτικά του Επιστημονικού Συνεδρίου Η Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, 1864-2004, τ. Α' Ιστορία, Αθήνα 2005, 2005, σ. 455, 456.

267 Μπρεγιάννη, 2017, σ.87.

268 Μπρεγιάννη, 2017, σ.129.

269 Μπρεγιάννη, 2017, σ.17.

270 Μπρεγιάννη, 2017, σ.18.

271 Μπρεγιάννη, 2017, σ.52.

272 Μπρεγιάννη, 2017, σ.53.

για τον τρόπο άσκησης της εξουσίας από τη Βρετανική Αυτοκρατορία στις αποικίες της με στόχο τον δίκαιο τρόπο άσκησης της διακυβέρνησης τόσο για τους Βρετανούς όσο και για τους επικυριαρχούμενους τους. Επίσης, με τη φιλελεύθερη διοίκηση του Sir Howard Douglas,²⁷³ αυξήθηκαν οι διοικητικές αρμοδιότητες των τοπικών αυτοδιοικητικών θεσμών που ελέγχονταν από Έλληνες, ιδιαίτερα των δημοτικών συμβουλίων.

Στόχος της βρετανικής αποικιοκρατίας ήταν να οργανώσει τον διοικητικό μηχανισμό²⁷⁴ του Ιονίου κράτους με τρόπο ώστε να τον ελέγχει αποτελεσματικά. Οι Βρετανοί δεν είχαν σκοπό να αλλάξουν τις μορφές κοινωνικής οργάνωσης των επικυριαρχουμένων, αλλά να ενσωματώσουν τις ήδη υπάρχουσες τοπικές κοινωνικές ελίτ και μάλιστα σε ανώτερες θέσεις, αν και σε μικρότερο βαθμό από τις θέσεις που κατείχαν οι ανώτεροι Βρετανοί υπάλληλοι. Το γεγονός αυτό είναι πολύ σημαντικό, καθώς ο διοικητικός μηχανισμός²⁷⁵ αποτελεί το κανάλι επικοινωνίας ανάμεσα στον τοπικό πληθυσμό και στην αποικιακή εξουσία της προστασίας. Πάντως οι βρετανικές πολιτικές και αντιλήψεις για την ταυτότητα των Επτανησίων καθόρισαν τις πολεοδομικές πρακτικές και αντικατοπτρίζονται στον αστικό χώρο, όπως θα δούμε παρακάτω.

Οι αντιλήψεις των Επτανησίων για την ταυτότητα των Βρετανών

Εκτός όμως από τους Βρετανούς, με αντίστοιχο τρόπο και όλοι οι Επτανήσιοι και ειδικότερα οι Λευκάδιοι είχαν επιδοθεί στην πολιτισμική κριτική και στην απόδοση συγκεκριμένης ταυτότητας τόσο για τους Βρετανούς όσο και για την Δύση.²⁷⁶ Χρησιμοποιώντας τις νομικές διατάξεις που θεσπίστηκαν από το δημοτικό συμβούλιο της Ζακύνθου,²⁷⁷ διαπιστώνεται ότι οι Έλληνες κατανοούσαν το «δυτικό ως εύτακτο, αυστηρά πειθαρχημένο, με σαφείς κοινωνικούς διαχωρισμούς»,²⁷⁸ δηλαδή οι Έλληνες είχαν την πεποίθηση ότι στην αντίληψη των Βρετανών ο πολιτισμός αφορούσε στην δημόσια εκδήλωση κοινωνικής ευπρέπειας και επιφανειακής εμφάνισης. Λαμβάνοντας υπόψη «την αναφορά του Douglas, ότι τα κοινωνικά μειονεκτήματα των Επτανησίων, ρίζωναν στην εσκεμμένη αδιαφορία τους για την καθαριότητα, την ταξινόμηση και την πειθαρχία»,²⁷⁹ θεωρούσαν ότι να είσαι δυτικός σήμαινε να είσαι οργανωμένος και κατηγοριοποιημένος. Επίσης, σημαντική διαφορά μεταξύ των Επτανησίων και των Βρετανών ήταν το γεγονός ότι οι Επτανήσιοι διέθεταν μια ριζικά διαφορετική θεώρηση για το «κράτος», ως ένα σύνολο πόρων προς

273 Gallant, σ.84.

274 Μπρεγιάννη, 2017, σ.141.

275 Μπρεγιάννη, 2017, σ.140. Με την οπτική της εξέλιξης των θεσμών μέσα στο ιστορικό πλαίσιο, η συγκρότηση των διοικητικών μηχανισμών κατά την περίοδο της Βρετανικής προστασίας, ήταν το αποτέλεσμα -αλλά την ίδια στιγμή και το απείκασμα- της εξουσίας αποικιακού (ή καλύτερα ημί-αποικιακού) τύπου. Στην πραγματικότητα, η εφαρμογή εξωγενών διοικητικών υποδειγμάτων εγγράφηκε σε μία ήδη υπάρχουσα από την περίοδο της βενετικής κυριαρχίας εντόπια κοινωνική δομή, αλλά πλαισίωσε την εξορθολογισμένη και ιεραρχημένη πρόσληψη του Κράτους από την πλευρά της Βρετανικής προστασίας.

276 Gallant, σ.79.

277 Gallant, σ.14.

278 Gallant, σ.84.

279 Gallant, σ.92.

εκμετάλλευση για προσωπικούς και παραταξιακούς σκοπούς.²⁸⁰ Σύμφωνα με τον Gallant η διαφορά των αντιλήψεων είναι χαρακτηριστική για τον θεσμό του βρεφοκομείου.²⁸¹ Η δραστηριότητα αυτή, στην αντίληψη των αποικιακών αξιωματούχων απλώς ενίσχυε τις απόψεις τους για τον έμφυτο διεφθαρμένο, εξαγοράσιμο και διπρόσωπο χαρακτήρα των Ελλήνων, ενώ στην αντίληψη των Ελλήνων, οι ενέργειες της βρετανικής πολιτικής ενίσχυαν την άποψη τους ότι οι Βρετανοί ήταν αφελείς, εύπιστοι και έδειχναν υπερβολική εμπιστοσύνη.²⁸² Μια ομάδα αγγλόφιλων²⁸³ Ελλήνων επιχείρησε να διαπλάσει την ελληνική κοινωνία των πολιτών κατ’ εικόνα εκείνης την οποία θεωρούσε δυτική χρησιμοποιώντας το νομικό μηχανισμό. Στην Ζάκυνθο οι Αγγλόφιλοι δημοτικοί άρχοντες συμπεριέλαβαν μια έκδηλα εκδυτικιστική μεταρρύθμιση²⁸⁴ επιδιώκοντας να δημιουργηθεί μια αγορά και ένα αστικό τοπίο που έμοιαζε περισσότερο με το Κόβεντ Γκαρντεν παρά με «ανατολίτικο παζάρι», γεγονός που οι Βρετανοί έκριναν ως εξοργιστικό. Επίσης, επιχείρησαν να δυτικοποιήσουν και τον οικιακό χώρο γεγονός που διαφαίνεται στο τρόπο που οργανώνεται ο εσωτερικός χώρος των οικιών την εποχή αυτή όπως θα δούμε παρακάτω.

Στις αντιδράσεις αυτές διαφαίνεται η αντίληψη των Επτανησίων ότι όσα πρεσβεύουν οι Βρετανοί παραμένουν σε «επιφανειακό» επίπεδο, γεγονός που τους οδηγεί στην αμφισβήτηση των Βρετανικών πολιτικών και αξιών. Η δε τήρηση των νόμων που θεσπίζουν οι Βρετανοί οφείλεται περισσότερο στην επιβολή μέσω της εκτελεστικής εξουσίας και λιγότερο στην αποδοχή της αναγκαιότητας και της αποτελεσματικότητας τους. Όλα τα παραπάνω αντικατοπτρίζονται και στην διαχείριση του αστικού χώρου έχοντας σαν συνεπακόλουθο την έλλειψη μακροβιότητας τόσο της πολιτικής στον τομέα αυτό όσο και των θετικών στοιχείων των νόμων που θεσπίστηκαν την εποχή αυτή, όπως θα αναπτυχθεί παρακάτω.

Η Βρετανική Πολιτική απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση του 1821 και οι αντιστάσεις των Λευκαδίων στους Βρετανούς

Ο βίαιος τρόπος καταστολής της εξέγερσης των χωρικών της Λευκάδας τον Σεπτέμβριο του 1819²⁸⁵ από τους Βρετανούς, πιθανόν έπαιξε σημαντικό ρόλο στην μετέπειτα συμπεριφορά των Επτανησίων απέναντί τους. Η εξέγερση αυτή στην Λευκάδα ήταν η πρώτη εκδήλωση δυσaráσκείας προς τους Βρετανούς, λίγο πριν ξεσπάσει η Επανάσταση του 1821 στην Ηπειρωτική Ελλάδα εναντίον των Οθωμανών και είναι πιθανόν ο λόγος που ο μεγαλύτερος αριθμός Ιόνιων που συμμετείχαν στην Επανάσταση του 1821 προέρχονταν από την Λευκάδα.²⁸⁶

Τα Επτάνησα προετοιμάζονταν για να συμμετάσχουν μαζί με την υπόλοιπη Ελλάδα στην εθνική Επανάσταση για την απελευθέρωση από τους

Οθωμανούς ήδη από την πρώτη δεκαετία του 19^{ου} αιώνα. Η προεπαναστατική σύναξη των οπλαρχηγών στου *Μαγεμένου* της Λευκάδας το 1807 υπό τον Ιωάννη Καποδίστρια, συνέτεινε στην εθνική ενότητα αποδεικνύοντας τις στενές σχέσεις των Επτανησών με την Ηπειρωτική Ελλάδα. Επίσης, η συμμετοχή του Κολοκοτρώνη²⁸⁷ στον Αγγλικό στρατό και ειδικότερα στο στρατιωτικό σώμα που το 1810 συμμετείχε στην κατάληψη του φρουρίου της Αγίας Μαύρας, που κατείχαν οι Γάλλοι, συντέλεσε στην απόκτηση της βρετανικής τεχνογνωσίας στο πεδίο του πολέμου τακτικού στρατού από τους Έλληνες.

Από την άλλη πλευρά το 1821, οι Βρετανοί έπαιρναν μέτρα εναντίον της Ελληνικής Επανάστασης. Καθώς πολλοί Επτανήσιοι και ειδικότερα Λευκάδιοι συμμετέχουν σε αυτή, τόσο στην ηπειρωτική Ελλάδα όσο και στην Πελοπόννησο, η Βρετανική διοίκηση, προκειμένου να διατηρήσει την ουδετερότητα του Ιονίου κράτος αναδιοργανώνεται με τρόπο ώστε να απαλειφθούν τυχόν προβλήματα για τους Βρετανούς, σε όλα τα νησιά επιφέροντας αλλαγές στην ζωή στα Επτάνησα. Ο Sir Thomas Maitland, αντανακλώντας τις αρχές του Υπουργείου Αποικιών και Εξωτερικών, σύμφωνα με τις οποίες η Βρετανία ήταν αντίθετη σε κάθε εθνικιστικό κίνημα ιδιαίτερα σε έθνη που βρίσκονταν κάτω από την επιρροή της, εξέφραζε αυστηρή ουδετερότητα απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση.²⁸⁸

Σύμφωνα με τον Sir Thomas Maitland υπήρχε αντίθεση ανάμεσα στην εθνικότητα και στις υποχρεώσεις του πολίτη του Ιονίου κράτους οι οποίες θα έπρεπε να υπερισχύουν.²⁸⁹ Στις 2 Απριλίου 1821, στην 5^η σύνοδο της Α΄ Βουλής της Επτανήσου πολιτείας, αποφασίσθηκαν σκληρές κυρώσεις εναντίον των υπηκόων του Ιονίου Κράτους, μεταξύ των οποίων ήταν η κατάσχεση των όπλων, ιδίως των πυροβόλων,²⁹⁰ η δήμευση και η πώληση της κινητής και ακίνητης περιουσίας όσων έφευγαν από τα νησιά για να συμμετάσχουν στην Επανάσταση, στην Ήπειρο, την Πελοπόννησο, στα νησιά και στα εξαρτήματα τους. Όσοι θα συλλαμβάνονταν, θα αντιμετώπιζαν από την κυβέρνηση βαριές τιμωρίες που περιλαμβάνονταν στον σχετικό νόμο. Η αυστηρή εφαρμογή των κανονισμών για την παραμονή των ταξιδιωτών στο λοιμοκαθαρτήριο, επέσυρε την εσχάτη των ποινών για όσους συλλαμβάνονταν να επιστρέφουν λαθραία στα νησιά. Ανάμεσα στα μέτρα των Βρετανών θα περιληφθεί ο ναυτικός και εμπορικός αποκλεισμός της ηπειρωτικής χώρας, η επιλεκτική εύνοια των μουσουλμάνων προσφύγων σε σχέση με τους Έλληνες, η απαγόρευση της εξαγωγής όπλων και μολυβιού στην Πελοπόννησο, με ποινή δήμευσης των προϊόντων που θεωρούνταν παράνομα, και τιμωρία 3 ετών σε καταναγκαστικά έργα στις γαλέρες.²⁹¹

Στις 5 Απριλίου 1821,²⁹² η Κυβέρνηση της Επτανήσου εξουσιοδότησε τους Τοποτηρητές και Έπαρχους των νησιών να κηρύττουν το στρατιωτικό

280 Gallant, σ.102.

281 Gallant, σ.119. Αναφέρεται στο παράδειγμα του βρεφοκομείου.

282 Gallant, σ.102.

283 Gallant, σ.83.

284 Gallant, σ.87-88.

285 Μπρεγιάννη, 2017, σ.87.

286 Gekas, σ.67 «Making Lefkada one of the most “anti-British” islands of the Ionian Sea.

287 Διήγησις συμβάντων της Ελληνικής φυλής από τα 1770 έως τα 1836 Υπαγόρευσε Θεόδωρος Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη, Αθήνησι, Τύποις Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφώς, (παρά τη Πύλη της Αγορας), 1846, σ.41-46.

288 Gekas, σ.67-68.

289 Gekas, σ.70.

290 Gallant, σ.29.

291 Χόρτης, 2012, σ.112.

292 Ροντογιάννης 1982, σ.315.

νόμο, προκειμένου να ενισχυθεί η αστυνόμευση της πόλης, όταν το κρίνουν αναγκαίο για την τήρηση της ησυχίας, με συνακόλουθες επιπτώσεις στην οργάνωση της πόλης όπως θα αναλυθεί σε επόμενη κεφάλαιο.

Συμπερασματικά

Η περίοδος της Αγγλοκρατίας στην Λευκάδα (1810-1864), καθορίζει την πορεία του νησιού μετά την 100ετή Βενετοκρατία (1684-1796), την Γαλλική κυριαρχία και την βραχύβια, κάτω από την Ρωσοτουρκική προστασία, Επτάνησο Πολιτεία (1800-1807). Κατά την περίοδο αυτή υπάρχουν θετικές και αρνητικές επιπτώσεις από την ώσμωση των ορθολογιστών Βρετανών που πρεσβεύουν τις Ευρωπαϊκές καινοτομίες του 19^{ου} αιώνα στον τομέα της νομοθεσίας με την θέσπιση νόμων και κανονισμών, για τη πολεοδομία και την υγιεινή των πόλεων και των οικοδομών, στον τομέα της οικονομίας με την ίδρυση τραπεζών και την ενίσχυση της ντόπιας παραγωγής, η οποία συνδέεται με τις αγορές της Ευρώπης, στον τομέα της εκπαίδευσης με την ίδρυση της Ιονίου Ακαδημίας πρωτοποριακού ευρωπαϊκού επιπέδου εκπαιδευτικού ιδρύματος.

Το Ιόνιο Κράτος κάτω από Βρετανική προστασία, συνυπάρχει πρώτα με την επαναστατημένη Ελλάδα από το 1821 και αργότερα με το νέο Ελληνικό Κράτος από το 1830 έως το 1864 οπότε επιτυγχάνεται η ένωση με την Ελλάδα. Η πολιτική των Βρετανών Αρμοστών απέναντι στην Επανάσταση εξαρτάτο από την πολιτική της μητρόπολης και από το Πολιτικό κόμμα που βρίσκονταν κάθε φορά στην εξουσία στην Βρετανία.

Τα πολυδάπανα και εμβληματικά έργα έγιναν κυρίως στην Κέρκυρα όπως το παλάτι του Αγίου Μιχαήλ και Γεωργίου έργο του Whitmoor,²⁹³ καθώς η Κέρκυρα ήταν η έδρα του Αρμοστή και η πρωτεύουσα του Ιονίου Κράτους. Στη Λευκάδα όπως και στα υπόλοιπα νησιά έγιναν λιγότερο εμβληματικά και περισσότερο χρηστικά έργα.

---

293 Ιορδάνης Δημακόπουλος, *Ο George Whitmore στην Κέρκυρα, Το ανάκτορο των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου και το μνημείο Maitland*, Αθήνα, Υπουργείο Πολιτισμού-ICOM, Ελληνικό Τμήμα, 1994

Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΕΩΣ ΤΗΝ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ

Η πόλη της Λευκάδας στην ιστορική της εξέλιξη από την αρχαιότητα έως την Αγγλοκρατία μεταφέρεται χωρικά, αν και σε κοντινές αποστάσεις και διαφοροποιείται ως προς την ονομασία της. Τη Νήρικο στον λόφο Κούλμο κατά την αρχαιότητα, θα διαδεχθεί η Αγία Μαύρα εντός του φρουρίου των μεσαιωνικών χρόνων και στη συνέχεια η Αμαξική στο βόρειο άκρο του νησιού, κατά τη Βενετοκρατία.

Νήρικος. Η πρωτεύουσα της Λευκάδας κατά τους αρχαίους χρόνους

Η αρχαία πρωτεύουσα της αποικίας της Κορίνθου, η Νήρικος, που ιδρύθηκε το 625 π.Χ. στον λόφο του Κούλμου, αποτέλεσε ναυτική πύλη για ολόκληρη τη Μεσόγειο εκμεταλλευόμενη, τόσο τη λιμνοθάλασσα μεταξύ Λευκάδας και Ακαρνανίας όπου μπορούσε να εγκατασταθεί μεγάλο εμπορικό Λιμάνι, όσο και την τεχνητή Διώρυγα το «διόρρυκτο», η οποία επέτρεπε την ασφαλή διέλευση των πλοίων, παρακάμπτοντας το επικίνδυνο ακρωτήριο του Λευκάτα.

Αγία Μαύρα. Η εντός του φρουρίου πρωτεύουσα της Λευκάδας κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους έως και το τέλος της Τουρκοκρατίας

Στον Μεσαίωνα, επί της εποχής του Φράγκου ηγεμόνα Ιωάννη Ορσίνι, το 1293, η πρωτεύουσα μεταφέρθηκε σε χώρο προστατευμένο από εχθρικές επιθέσεις, εντός των τειχών του φρουρίου της Αγίας Μαύρας.²⁹⁴ Η θέση αυτή ήταν στρατηγική, καθώς η είσοδος στο νησί της Λευκάδας από την Αιτωλοακαρνανία, γινόταν μόνο μέσα από το φρούριο και εν συνεχεία από τη Γύρα, ενισχύοντας έτσι την προστασία ολόκληρου του νησιού. Η πρωτεύουσα εντός των φρουρίου της Αγίας Μαύρας γνώρισε τη μέγιστη ακμή της επί της ηγεμονίας του Καρόλου Α΄ Τόκκου και παρέμεινε στην ίδια θέση κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας (1479-1684).²⁹⁵ Μια ενδιαφέρουσα περιγραφή της πόλης εντός του φρουρίου της Αγίας Μαύρας δίνει ο Εβλιγιά Τζελεμπί που την επισκέφτηκε το 1670, λίγο πριν από τη βενετική κατάκτηση. Μέσα στο φρούριο της Αγίας Μαύρας,²⁹⁶

το οποίο δεν καταλήφθηκε με πολιορκία και δεν καταστράφηκε, αλλά παραδόθηκε με συνθήκη, σώζονται συνολικά 200 κεραμοσκεπείς,

294 Μαρία Λαμπρινού, *Το φρούριο της Λευκάδας*, Διδακτορική διατριβή, ΕΜΠ, Σχολή Αρχιτεκτόνων, Τομέας Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού, Αθήνα 2009 (σποράδη)

295 Φίλιππα-Αποστόλου, 2001, σ.126 υποσ.3.

296 Λαμπρινού, 2018, σ.53-54

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ - Η ΠΟΛΗ

πέτρινες κατοικίες, σε συστάδες ανά 5 ή 6, χωρίς αυλές και κήπους. Υπάρχουν πολύ στενά σοκάκια, στενοί και σκοτεινοί δημόσιοι δρόμοι, στρωμένοι με λευκές πέτρες και καθαρά πεζοδρόμια. Συνολικά υπάρχουν τρεις μαχαλάδες, της ακρόπολης (*ic-qual'e mahalles*), του πασά (*Pasa mahalles*) και ο βασιλικός μαχαλάς (*hunkar mahalles*). **Στις** κατοικίες που βλέπουν προς τον δημόσιο δρόμο υπάρχουν πολεμίστρες, από τις οποίες σε καιρό πολιορκίας πολέμουσαν εναντίον των εχθρών. Υπάρχουν οπλοστάσια, ακόμη και σε κάθε κατοικία, **αποθήκες αγαθών και στέρνες** νερού. Το φρούριο **είναι «πολεμική μηχανική»** καθώς σε αυτό υπάρχουν συνολικά 196 μικρά και μεγάλα επιβλητικά και σημαντικά κανόνια.

Επίσης ο Εβλιγιά Τζελεμπί δίνει μια ενδιαφέρουσα περιγραφή από το Βαρόσι,²⁹⁷ αναφέροντας ότι

βρίσκεται σε ένα στενόμακρο ακρωτήριο, που προεκτείνεται για 250 βήματα, σε αμμώδες έδαφος σαν λεπτή γλώσσα. Έχει τέσσερις κρήνες, εφτά εκκλησούλες και εφτά Ρωμιούς πρωτόγερους, δηλαδή κεχαγιάδες. Έχει όμως και πολλές ταβέρνες.

Επίσης αναφέρει ότι οι Οθωμανοί δεν επέτρεπαν να κτίζονται λίθινα σπίτια στον οικισμό στη δυτική πλευρά του φρουρίου για λόγους άμυνας.²⁹⁸ Σε σχέδιο του φρουρίου (Εικ.6) της Αγίας Μαύρας διακρίνεται η διάταξη των κτισμάτων που βρίσκονταν στο εσωτερικό του.

Ένας αραιοκατοικημένος μικρός συνοικισμός στην περιοχή της σημερινής πόλης της Λευκάδας, που δημιουργήθηκε από την εγκατάσταση αγροικιών Οθωμανών γαιοκτημόνων καθώς και εργατών που δούλευαν στις αλυκές αλλά και ψαράδων που αλίευαν στη λιμνοθάλασσα, αποτέλεσε τον πυρήνα της Αμαξικής για την ονομασία της οποίας η αρχαιότερη μαρτυρία εντοπίζεται σε οθωμανικό τίτλο ιδιοκτησίας του 1596.²⁹⁹ Οι εγκαταστάσεις αυτές πιθανόν σχετίζονται, με την κατασκευή το 1564³⁰⁰ του Υδραγωγείου που διένυε μια απόσταση περίπου 4,5 χλμ., εκ των οποίων το τελευταίο χιλιόμετρο επάνω σε 360 λιθοκτίστα τόξα, και μετέφερε το νερό από τη Μεγάλη Βρύση στο φρούριο της Αγίας Μαύρας διασχίζοντας και χωρίζοντας τη λιμνοθάλασσα στα δύο.

Τον οικισμό αυτό αναφέρουν οι περιηγητές Jacob Spon και Sir George Wheler, τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας, το 1675,³⁰¹ τονίζοντας τις ανθυγιεινές συνθήκες ζωής στην περιοχή. Στο σχέδιο του Johann Georg Maximilian von Fürstnhoff,³⁰² όπου έχει σχεδιαστεί το φρούριο της Αγίας

297 Μαρίνος Σαρηγιάννης, «Οθωμανοί κουρσάροι στην Λευκάδα: Με αφορμή ένα χωρίο του Εβλιγιά Τσελεμπί», Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Πρακτικά ΙΕ' Συμποσίου Δρόμοι και Παράδρομοι της τοπικής Ιστορίας, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 18-20 Αυγούστου 2010, σ.50, <https://www.academia.edu>

298 Σεβαστή Λάζαρη, Η αναφορά-έκθεση του Ευστάθιου Μαρίνου το 1623, σ. 15 <https://eclass.uoa.gr/modules/document>

299 Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.19, Γράψα, 2011, σ.163, Βοσκοπούλου, 2005, σ. 77.

300 Τσερές, 2014, μ. Α' σποράδην, Τσερές, 2017, σποράδην, Λαμπρινού, 2018. σ.31-32

301 Λαμπρινού, 2018, σ.54

302 Λευκαδίτικα νέα www.lefkada.at, 23 Ιανουαρίου 2020. Ο Johann Georg Maximilian von

Μαύρας η περιοχή της Αμαξικής δεν φαίνεται κατοικημένη. Την εποχή αυτή, ο συνοικισμός³⁰³–πιθανόν αποτελείτο από πρόχειρες ξύλινες κατοικίες, στις οποίες διέμεναν οι λίγοι εργαζόμενοι στο ιχθυοτροφείο στη βορειοδυτική πλευρά και στις αλυκές στη νοτιοανατολική πλευρά.³⁰⁴

Στον ίδιο χάρτη του Johann Georg Maximilian von Fürstnhoff³⁰⁵, Εικ. 7) όμως, φαίνονται καθαρά οι δύο συνοικίες ανατολικά («Άλλη Μεριά») και δυτικά («Χώρα») του φρουρίου που αποδεικνύουν ότι ο χάρτης αυτός έχει σχεδιαστεί πριν από το 1684. Η ύπαρξη των δύο συνοικισμών, που κατοικούνταν από Έλληνες, διαπιστώνεται και από το σχέδιο για το φρούριο της Αγίας Μαύρας που συνοδεύει το χειρόγραφο της Stampalia (1684)³⁰⁶ καθώς και άλλους χάρτες και γκραβούρες του 17ου και του 18ου αιώνα,³⁰⁷ επιβεβαιώνοντας και τις πληροφορίες του Εβλιγιά Τσελεμπί λίγα χρόνια πριν.

Στο χειρόγραφο της Stampalia (1684),³⁰⁸ (Εικ. 8) αναφέρεται ότι το φρούριο βρίσκεται σε νησί ενώ γίνεται αναφορά και στο πέτρινο οθωμανικό Υδραγωγείο-γέφυρα, μήκους ενός μιλίου, που συνέδεε τον απέναντι συνοικισμό που λέγεται Αμαξική με το φρούριο.³⁰⁹ Οι Jacob Spon και Sir George Wheler εξιστορούν³¹⁰ τη διάβασή τους από τον στενό και επικίνδυνο δρόμο επάνω από το οθωμανικό Υδραγωγείο, που συντόμευε τη διαδρομή από την Αμαξική προς το φρούριο. Μια ακόμη ενδιαφέρουσα μαρτυρία για το Υδραγωγείο, αποτελεί η περιγραφή του φλωρεντινού γιατρού και λόγιου Alessandro Pini,³¹¹ ο οποίος υπηρέτησε ως γιατρός κατά τον βενετο-τουρκικό Πόλεμο (1684-1699) στον βενετικό στόλο. Ο Pini, από την Κορώνη όπου βρισκόταν, απηύθυνε επιστολή (15 Νοεμβρίου 1685) στον φίλο του Jacobo Grandi, όπου περιγράφει αναλυτικά το Υδραγωγείο, συγκρίνοντάς το μάλιστα με ρωμαϊκές αντίστοιχες κατασκευές, αναφέροντας ότι το υλικό κατασκευής του είναι απελέκητες πέτρες καλής

Fürstnhoff 1686-1753), ήταν νόθος γιός του δούκα Ιωάννη-Γεωργίου Γ' της Σαξονίας (Johann Georg III-1647-1691) και της Μαργαρίτας Σαλίκολα, τραγουδίστριας της Όπερας. Κατά το πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα, ήταν ένας από τους σημαντικότερους στρατιωτικούς αξιωματούχους της Σαξονίας. Από το 1711 μέχρι το 1732 εκπόνησε το τρίτομο έργο που περιλαμβάνει 458 πίνακες και 501 σχέδια φρουρίων και οχυρωμένων θέσεων στην Ευρώπη. Στον δεύτερο τόμο του έργου του “Sammlung von Festugs plänen. II Planes von Italien, Ungarn, Pohlen und denen Nordischen Königreichen” περιλαμβάνει και το σχέδιο του φρουρίου της Αγίας Μαύρας, στο οποίο διακρίνεται η οχύρωση του φρουρίου και η πορεία του οθωμανικού Υδραγωγείου από τη Μεγάλη Βρύση, ένα χιλιόμετρο περίπου νότια της σημερινής πόλης, κατά μήκος του δρόμου, που σήμερα είναι παζάρι στην πόλη της Λευκάδας και στη συνέχεια μέσα από τη Λιμνοθάλασσα, κατέληγε στην πόλη της Αγίας Μαύρας, μέσα στο Φρούριο.

303 Μαχαϊράς, Η Λευκάς επί Ενετοκρατίας 1684-1797, Αθήναι, 1951, σ.33, υποσ.2

304 Δήμος Μαλακάσης, Τα παλαιά σπίτια της Λευκάδας, εκδ.Fagotto, Θροισμα, Αθήνα 2000, επανέκδοση του 1984 από την επετηρίδα της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών τ.ΣΤ' 1982, σ.27

305 Σχέδιο του Johann Georg Maximilian von Fürstnhoff (1686-1753) με το φρούριο της Αγίας Μαύρας τις πρώτες δεκαετίες του 18ου αιώνα, Τιτλοφορείται «Pianta della Prevesa e Santa Mauga», Λευκαδίτικα νέα www.lefkada.at, 23 Ιανουαρίου 2020.

306 Λιάτα, Τσικνάκης, 1998, σ.33.

307 Λαμπρινού, 2018, σ.54

308 Ευτυχία Λιάτα, Κ.Γ. Τσικνάκης, Με την Αρμάδα στον Μοριά 1684-1687, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Ολκός, Αθήνα 1998, σ. 6 Το φρούριο της Αγίας Μαύρας χφ. σ. 18-19 σ.33.

309 Λιάτα, 2004, σ.13-34, Τσερές, 2018,

310 Λαμπρινού, 2018, σ. 54

311 Τσερές, 2014, μέρος Β', Λαμπρινού, 2018. σ. 32

Εικ. 6 Το φρούριο της Αγίας Μαύρας με τα κτίσματα που βρίσκονταν στο εσωτερικό του

Εικ. 7 Χάρτης του Johann Georg Maximilian von Furstnhoff (1686-1753). Διακρίνεται το φρούριο της Αγίας Μαύρας στις αρχές του 18ου αιώνα

ποιότητας, με ισχυρό συνδετικό ασβεστοκονίαμα, ενώ διέθετε αεραγωγούς σε μορφή μικρών πυργίσκων με στόμια στο πάνω μέρος για την ευχερέστερη ροή του νερού. Τόνιζε μάλιστα ότι, εκτός από δύο πλατιές αψίδες απ' όπου περνούν μικρές βάρκες, όλες οι άλλες είναι πολύ στενότερες, με αποτέλεσμα να είναι δυνατή μόνο η διέλευση μονόξυλων. Το οθωμανικό Υδραγωγείο λειτουργούσε έως το 1825, οπότε και καταστράφηκε από τον σεισμό και δεν ξανακτίστηκε.

ΑΜΑΞΙΚΗ. Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΑΥΡΑΣ ΣΤΗΝ ΑΜΑΞΙΚΗ. Η ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ ΕΠΙ ΒΕΝΕΤΩΝ. ΤΟ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑ.

Όταν τον Αύγουστο του 1684³¹² ο Francesco Morosini κατέλαβε το φρούριο της Αγίας Μαύρας, αντιλήφθηκε ότι ο χώρος εντός του δεν επαρκούσε για τις ανάγκες της βενετικής πρωτεύουσας του νησιού και αποφασίστηκε να χρησιμοποιηθεί μόνο για τον στρατό και την άμυνα του νησιού. Προκειμένου να βελτιωθεί η άμυνά του,³¹³ απομακρύνθηκαν οι κάτοικοι, επισκευάστηκαν οι φθορές και μετασκευάστηκε το αυτοκρατορικό τζαμί σε καθολική εκκλησία που αφιερώθηκε στον Σωτήρα Παντοκράτορα. Οι δύο πολίχνες (borghi)³¹⁴ που είχαν σχηματιστεί τα προηγούμενα χρόνια δυτικά και ανατολικά του φρουρίου κρίθηκαν ακατάλληλες να λειτουργήσουν ως επέκταση της πρωτεύουσας, τόσο από στρατηγική άποψη –καθώς ήταν πολύ εκτεθειμένες σε εχθρικές επιθέσεις–, όσο και από έλλειψη χώρου, καθώς σύμφωνα με τα σχέδια των Βενετών, η νέα πρωτεύουσα θα απαιτούσε μεγαλύτερης έκτασης γη για να αναπτυχθεί.

Ο ίδιος ο Francesco Morosini, μάλιστα, συνέστησε σε όσους είχαν υποστεί τις μεγαλύτερες φθορές από τους συνεχείς επί δεκαέξι ημέρες βομβαρδισμούς να μετακινηθούν άμεσα στον οικισμό της Αμαξικής, καθώς στην περίπτωση αυτή η βενετική κυβέρνηση θα τους αποζημίωνε με παραχώρηση οικοπέδων.³¹⁵ Οι Βενετοί βρήκαν ότι η θέση αυτή ήταν περισσότερο προφυλαγμένη, καθώς η λιμνοθάλασσα μεσολαβούσε προς το ανοικτό πέλαγος. Οι λίγοι αυτοί αρχικοί κάτοικοι αποτέλεσαν τον πυρήνα της νεοσύστατης πρωτεύουσας των Βενετών, της Αμαξικής. Στο αμέσως επόμενο διάστημα διατάχθηκαν και οι υπόλοιποι κάτοικοι «των δύο μικρών πολιχνών» εκατέρωθεν του φρουρίου, να συγκεντρωθούν και να μετοικήσουν στην παραλία της Αμαξικής, όπως απεικονίζεται στον χάρτη του Coronelli.³¹⁶

312 Μαλακάσης, 1982, σ. 27

313 Λαμπρινού, 2018, σ. 57

314 Βλαντής, 2008, σ. 126

315 Βλαντής, 2008, σ. 132, 135

316 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ. 11

Εικ. 8 Το φρούριο της Αγίας Μαύρας και οι δύο οικισμοί ανατολικά και δυτικά, απο το χειρόγραφο της Stampalia

Εικ.Απόσπασμα απο τον χάρτη του Vizenzo Coronelli (1696), όπου διακρίνεται το φρούριο της Αγίας Μαύρας, η Αμαξική, το υδραγωγείο και η λιμνοθάλασσα.

Πολεοδομικές χαράξεις, κατανομή των γαιών και κοινωνική διαστρωμάτωση.

Στον χάρτη του Coronelli του 1696³¹⁷ (Εικ. 9) σημειώνεται η Λιμνοθάλασσα, το Ιβάρι (Laguna), ο Αυλέμονας (Gran Stagno), το Υδραγωγείο και φαίνεται ότι η είσοδος στην Αμαξική και στο νησί γινόταν μέσω του φρουρίου και εν συνεχεία της Γύρας, καθώς η προσπέλαση μέσω του Υδραγωγείου δεν ήταν ούτε εύκολη ούτε ασφαλής.

Καθοριστικό ρόλο στη μορφή που πήρε η νέα πόλη της Αμαξικής στο τέλος του 17ου αιώνα έπαιξε η προϋπάρχουσα χάραξη του οθωμανικού Υδραγωγείου στα μέσα του 16ου αιώνα και οι πρώτες εγκαταστάσεις κατοικιών γύρω από τη διαδρομή αυτή, καθώς η πόλη φαίνεται ότι αναπτύχθηκε εκατέρωθεν και κατά μήκος του άξονα του Υδραγωγείου, καθορίζοντας τη θέση του κύριου οδικού άξονα, ο οποίος διατηρείται και λειτουργεί ως κεντρικός δρόμος της πόλης της Λευκάδας έως και σήμερα. Καθώς τα δεδομένα στο τελευταίο τέταρτο του 17ου αιώνα είχαν αλλάξει, οι Βενετοί –όπως ήδη αναφέρθηκε– δεν φρόντισαν για την περιτείχιση της Αμαξικής, αντίθετα από ό,τι συνέβη παλαιότερα στις βενετοκρατούμενες πόλεις του Ιονίου, όπως στην πόλη της Κέρκυρας,³¹⁸ η οποία τοιχίστηκε μετά την καταστροφική πολιορκία της από τους Οθωμανούς το 1571,³¹⁹ καθώς και στην Κεφαλονιά το 1575.³²⁰

Κέντρο της βενετικής πόλης αποτέλεσε η πλατεία στο βόρειο τμήμα της κεντρικής οδού, όπου χτίστηκαν το 1685 ο Άγιος Σπυρίδωνας στο δυτικό άκρο και το 1722 η καθολική εκκλησία στο ανατολικό άκρο,³²¹ ενώ η πόλη σχεδιάστηκε με καμπύλους στενούς δρόμους κατά τα μεσαιωνικά πρότυπα.³²²

Αμέσως μετά την κατάκτηση το 1684 οι Βενετοί κατάρτισαν «καταστατικό χάρτη της Αγίας Μαύρας»,³²³ σύμφωνα με τον οποίο τα κτήματα που ανήκαν σε Οθωμανούς που εκδιώχθηκαν και όσα άλλα βρέθηκαν χωρίς ιδιοκτήτη περιήλθαν στο βενετικό δημόσιο. Με βάση τον καταστατικό αυτόν χάρτη, οι Βενετοί παραχώρησαν προνόμια και γαίες στις οικογένειες Ελλήνων στρατιωτικών, οι οποίοι είχαν πολεμήσει στο πλευρό των Βενετών κατά τον βενετο-τουρκικό πόλεμο.

Ανάμεσα σε αυτούς συγκαταλέγονται και πολλές σημαντικές **οικογένειες** και ομάδες, όπως ο Αγγελής Σουμίλας και η ομάδα του, οι αδελφοί Δαρμή, ο Βερνάρδος Μάκουλας, η οικογένεια Βαλαωρίτη και άλλοι που προέρχονταν, είτε από την απέναντι ηπειρωτική Ελλάδα, κυρίως τη γειτονική Πρέβεζα και Ακαρνανία,³²⁴ είτε από την Πελοπόννησο, την Κρήτη και τα υπόλοιπα Ιόνια νησιά. Επίσης, οι Βενετοί, μέσω τα παραχώρησης κτημάτων, προσέλκυσαν και λίγους μουσουλμάνους που εκχριστιανίστηκαν.³²⁵ Οι παραχωρήσεις των

317 Χάρτη του Vicenzo Coronelli (1696)

318 Βοσκοπούλου, 2005, σ.187

319 Βοσκοπούλου 2005, σ.66, 68, 69.

320 Βοσκοπούλου, 2005, σ.76.

321 Γράψα, 2011, σ.163-164

322 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 1999.σ.54

323 Λαμπρινού, 2018, σ.57

324 Γκιόλιας 1999, σ.72.

325 Γράψα, 2011, σ.163, Φίλιππα-Αποστόλου, 1992, σ.11

κτημάτων γίνονταν συνήθως από τους γενικούς ή σπανιότερα τους έκτακτους προβλεπτές του νησιού, με υποχρέωση ετήσια καταβολή δεκάτης.³²⁶ *Σύμφωνα με προκήρυξη του Daniele Dolfin,³²⁷ το 1716 όσοι είχαν ενεργό συμμετοχή στην υπεράσπιση της Κερκύρας θα αμείβονταν³²⁸ κατόπιν με την παραχώρηση κτηματικών προσόδων στη Λευκάδα, ενώ το 1719³²⁹ οι Βενετοί παραχώρησαν το Μεγανήσι σε 114 Χιώτες.*

Παρόλο που οι Βενετοί χρησιμοποίησαν την παραχώρηση γαιών ως μέθοδο στρατολόγησης και ανταμοιβής των αφοσιωμένων ακολούθων τους, ένας βενετικός νόμος του 1641,³³⁰ που όριζε ότι κανένας άνδρας δεν είχε δικαίωμα ψήφου στο συμβούλιο των ευγενών αν δεν διέθετε κατοικία στην πόλη, συντέλεσε στην αστικοποίηση των γαιοκτημόνων, ενισχύοντας την απουσία από τα κτήματά τους και απομακρύνοντάς τους από τις γαίες τους.

Η παραχώρηση γαιών γινόταν υπό μορφή λίβελου, δηλαδή μίσθωσης, ή εδαφονομίων που ήταν ένα είδος φορολογίας επί των ακινήτων,³³¹ δηλαδή ένας ετήσιος φόρος που καταβαλλόταν από τους ιδιοκτήτες για τη νομή και κατοχή του κτήματος αλλά και ως αναγνώριση της ψυλής κυριότητας του κράτους επί των οικοπέδων που κατείχαν, τα οποία αυτοί ή οι πρόγονοί τους είχαν λάβει ως χαριστική παραχώρηση από την Κυβέρνηση. Τα εδαφονόμια³³² συνέχιζαν να εισπράττονται έως το 1807, καθώς την εποχή αυτή οι δυσμενείς οικονομικές συνθήκες επέβαλαν ανοχή για τις καθυστερούμενες οφειλές από τους πτωχότερους ιδιοκτήτες, υποχρεώνοντας μόνο τους ευκατάστατους να πληρώσουν. Και στις δύο όμως περιπτώσεις, είτε του λιβέλου είτε των εδαφονομίων, το ακίνητο επανερχόταν στην κατοχή του βενετικού δημοσίου, αν ο κάτοχός του δεν είχε απογόνους.³³³

Με τον τρόπο αυτόν δημιουργήθηκαν οι νέες αρχοντικές οικογένειες του νησιού. Με την αύξηση του πληθυσμού οι Βενετοί εξυπηρετούσαν τις ανάγκες τους, τόσο στην άμυνα του νησιού, όσο και στην καλλιέργεια της γης, καθώς μεγάλο μέρος του πληθυσμού κάλυπτε μέρος των αναγκών επιβίωσής του από την κτηματική του περιουσία.³³⁴ Οι μετακινήσεις των πληθυσμών δεν ήταν πάντα εύκολες, καθώς κάποιοι από τους κατοίκους των γειτονικών περιοχών που έφταναν στη Λευκάδα, είτε απελαύνονταν αμέσως, είτε παραδίδονταν στους Οθωμανούς για πολιτικούς λόγους που αφορούσαν την εξασφάλιση των συνόρων και την ηρεμία στις σχέσεις με την Οθωμανική Αυτοκρατορία.³³⁵

Η κοινωνία των Επτανήσων³³⁶ διαιρέθηκε σε τρεις τάξεις: τους αριστοκράτες, τους μη αριστοκράτες και τους κληρικούς. Στη κορυφή της πυραμίδας

326 Χόρτης, 2012, σ.18.
327 Βλαντής, 2008, σ.134
328 Βλαντής, 2008, σ.132, 135 2
329 Χόρτης, 2012, σ.17.
330 Gallant, σ.23
331 Ροντογιάννης, 1982, σ.535
332 Ροντογιάννης, 1982, σ.541
333 Χόρτης, 2012, σ.18
334 Χόρτης, 2012, σ. 43 σημ. 112.
335 Σκλαβενίτης, 1996, σ. 186
336 Gallant, σ. 23

βρίσκονταν τα μέλη της αριστοκρατίας που προσφωνούνταν σινιόροι (sigio-ri) και κυριαρχούσαν τόσο στην πολιτική όσο και στην οικονομική ζωή.³³⁷ *Τα άτομα αυτά μπορούσαν να τεκμηριώσουν επαρκώς την εξ αίματος καταγωγή τους από το ανώτερο κοινωνικό στρώμα, ώστε να εγγραφεί το όνομά τους στη Χρυσή Βίβλο (Libro d’ Oro). Η ομάδα αυτή διεύρυνε τις τάξεις της, επιτρέποντας την είσοδο σε ειδικά επιλεγμένα εύπορα άτομα. Στην αμέσως κατώτερη ομάδα ακολουθούσαν οι κάτοικοι της πόλης (citadini) και οι χωρικοί (contadini).*

Σύμφωνα με τον Σπ. Ασδραχά,³³⁸ στο νησί της Λευκάδας,

η διακοπή των δυτικών κυριαρχιών από την οθωμανική, είχε σαν συνέπεια την υπερίσχυση της κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης και την μειωμένη επίδραση της αριστοκρατικής καταγωγής, σε σχέση με άλλα νησιά του Ιονίου, όπως η Κεφαλονιά όπου διαιωνίζεται το πρότυπο της κληρονομικής αριστοκρατίας.

Σύμφωνα με τον Δ. Ζακυθινό,³³⁹ «το καθεστώς γαιοκτησίας και η ιεράρχηση των κοινωνικών τάξεων ήταν έννοιες αλληλένδετες και θεμελιώθηκαν πριν από την βενετική κυριαρχία».

Πάντως, η οικονομία της πόλης βασιζόταν κυρίως στο εμπόριο³⁴⁰ καθώς όσοι κάτοικοι της Αμαξικής είχαν σχετικά μεγάλες περιουσίες σε αμπέλια και ελιές, ασχολούνταν συγχρόνως και με το εμπόριο, ενώ όσοι κατείχαν μικρή κτηματική περιουσία ή ήταν ακτήμονες είχαν και άλλες δραστηριότητες κατά κύριο λόγο ναυτιλιακές.

Το Κτηματολόγιο της πόλης (1726-1727) επί Βενετοκρατίας, οι χρήσεις γης και οι όροι δόμησης στην πρωτεύουσα της Λευκάδας - Αμαξική

Το σύνολο του χριστιανικού πληθυσμού της Αμαξικής το 1684 υπολογίζεται σε 3.000,³⁴¹ δηλαδή σε 600 περίπου οικογένειες. Στις καταγραφές στο Κτηματολόγιο του 1726³⁴² αναφέρονται 665 οικογένειες, ενώ έναν αιώνα αργότερα οι οικογένειες σύμφωνα με την καταγραφή της Ελένης Γράψα έχουν διπλασιαστεί³⁴³ και είναι 1.108, αποδεικνύοντας τη μεγάλη ακμή της πόλης την περίοδο της Βενετοκρατίας. Στα Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού

337 Gallant, σ. 215
338 Σπ. Ασδραχάς, «Το ιστορικό απόβαρο της Επτανήσου Πολιτείας» στο Αλίκη Νικηφόρου (επιμ.), *Συνταγματικά κείμενα των Ιονίων Νήσων, Αθήνα, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων*, 2008, σ. 20, Μπρεγιάννη, 2017, σ. 30.
339 Διονύσιος Ζακυθινός, «Αι ιστορικάί τύχαι της Επτανήσου», στο Φαίδων Κ.Μπουμπουλίδης, Μαρία Γ. Νυσταζοπούλου (επιμ.), *Πρακτικά Τρίτου Πανιόνιου Συνεδρίου* (23-29 Σεπτεμβρίου 1965), εν Αθήναις, 1967, τ.Β΄, σ.363, Μπρεγιάννη, 2017, σ.93.
340 Χόρτης, σ.43
341 Χόρτης, σ.43 αναφέρει ότι οι οικογένειες ανέρχονταν περίπου σε 1000 η και περισσότερες, ο ίδιος αλλού (σ.42), υπολογίζει το σύνολο των ιδιοκτητών κατοικιών της Αμαξικής σε 300. Ο Ροντογιάννης, τ.Α, σ.404, υπολογίζει το χριστιανικό πληθυσμό της πόλης το 1684 σε 3.000 δηλαδή σε 600 έως 700 περίπου οικογένειες, οι οποίες θα αυξήθηκαν μέχρι το 1730. Σε άλλο σημείο ο Ροντογιάννης (σ.550) αναφέρει ότι οι οικογένειες της πόλης ήταν 1.000.
342 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.33.
343 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.34.

Λευκάδας (ΓΑΚ_Λ) σώζονται τόμοι των Κτηματολογίων των ετών 1726-1727, με κατάλογο ιδιοκτησιών και πολεοδομικό χάρτη της πόλης της Αμαξικής, τα οποία καταρτίστηκαν από τον Βενετό αντισυνταγματάρχη μηχανικό Santo Semitecolo,³⁴⁴ ο οποίος είναι επίσης γνωστός για την επίβλεψη του έργου της κατασκευής της πυριτιδαποθήκης³⁴⁵ εντός του φρουρίου της Αγίας Μαύρας, το 1719.

Σύμφωνα με τον κτηματολογικό σχέδιο του Santo Semitecolo³⁴⁶ (Εικ. 10), το πρώτο τέταρτο του 18ου αιώνα όλοι οι ναοί της πόλης ήταν ήδη χωροθετημένοι και το βορειότερο τμήμα της Αμαξικής ήταν ήδη πολεοδομημένο και πυκνοκατοικημένο με πολύ μικρές ιδιοκτησίες, ενώ η περιοχή δυτικά του Αγίου Σπυρίδωνα και όλη η περιοχή δυτικά και ανατολικά του παζαριού ήταν αραιοκατοικημένη με πολύ μεγάλες ιδιοκτησίες, καταδεικνύοντας την ταξική διαστρωμάτωση στον αστικό χώρο. Στο Κτηματολόγιο του 1726, οι οικογένειες Ψωμά, Σουμίλα, Πυρόκαλλου, Δεβάρη, και Γκάλλου, έχουν τη μεγαλύτερη οικονομική επιφάνεια, όπως προκύπτει από τον αριθμό των ιδιοκτησιών τους.³⁴⁷ Διώροφα (casa in soler) κτίρια έχουν ήδη ανεγερθεί βορειοανατολικά της κεντρικής πλατείας. Στις άλλες περιοχές τα κτίρια είναι ισόγεια, ενώ υπάρχουν πολλά οικόπεδα κενά με την ένδειξη (fondo vacuo).³⁴⁸ Επίσης, έχει ήδη διαμορφωθεί η κεντρική οδός της πόλης που αποτελούσε και την αγορά της³⁴⁹ καθώς και ο ξύλινος ναός του Αγίου Αθανασίου³⁵⁰ σε θέση που παραχώρησε το 1717 ο προνοητής Antonio Loredan στον Αντώνιο Δοκανάρη. Στην πόλη δεν υπήρχε περιφερειακός δρόμος στην πλευρά της θάλασσας.³⁵¹ Στο νότιο και το νοτιοανατολικό μέρος της πόλης υπήρχαν μεγάλες ιδιοκτησίες με καλλιέργειες και χωρίς οικοδομές.³⁵² Από τη μελέτη του Κτηματολογίου προκύπτει και η προέλευση της ονομασίας «Πουλιού» της βόρειας περιοχής της πόλης, από το όνομα του ιδιοκτήτη μεγάλων εκτάσεων στη θέση αυτή του Γεωργουλά Πούλια.³⁵³

Νομοθεσία για την πόλη κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας

Στην περίοδο³⁵⁴ της Βενετοκρατίας δεν υπήρχαν υποχρεωτικοί όροι δόμησης και οι Επτανήσιοι έχτιζαν τα σπίτια τους σύμφωνα με τις πατροπαράδοτες συνήθειες. Για την ίδρυση όμως ναών ή μονών, είχε εκδοθεί διάταγμα³⁵⁵

344 Γράψα, 2011, σ.163, ΓΑΚ_Λ Συλλογή χαρτών, αρ.10, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.31

345 Λαμπρινού, 2018. σ.114. Στη θέση των μεσαιωνικών τειχών και του βορειοδυτικού τετραγώνου πύργου της ακρόπολης.

346 ΓΑΚ_Λ Κτηματολόγιο Santo Semitecolo (1726).

347 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32

348 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.36-37.

349 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ. 32..

350 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32.

351 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32

352 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.33.

353 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.33.

354 Αγοροπούλου Μπιρμπίλη, 1982, σ.431 σημ.28

355 Καρύδης, 2007, σ.63

Εικ.10 Κτηματολόγιο της Βενετοκρατίας του Santo Semitecolo (1726). Το σχέδιο βρίσκεται στα ΓΑΚ_Λ

της βενετικής Γερουσίας (10 Ιανουαρίου 1603), με το οποίο προβλεπόταν η απαίτηση λήψης άδειας από τη Γερουσία ή το Μεγάλο Συμβούλιο, σε όλες τις κτήσεις της, όπως ίσχυε και στην πόλη της Βενετίας. Σε αντίστοιχο διάταγμα «περί ναών και μονών» που εκδόθηκε από τον γενικό προνοητή Θαλάσσης Agostino Sagredo (26 Αυγούστου 1754),³⁵⁶ η άδεια για την ίδρυση ναού χορηγείτο από τον εκάστοτε γενικό προνοητή. Για την έκδοση της άδειας³⁵⁷ απαιτούνταν αίτηση που περιλάμβανε: τους λόγους που παρακίνησαν τον κτήτορα να προβεί στην ίδρυση του ναού, εκκλησιαστική άδεια θεμελίωσης ή ανέγερσης, άδεια πολιτικής αρχής για την ανέγερση του ναού, νοταριακή πράξη **με τα περιουσιακά στοιχεία του ναού**, αίτηση άδειας εγκαινιασμού και άδεια εγκαινιασμού. Για την εκ βάθρων ανακαίνιση ναού,³⁵⁸ απαιτείτο η αίτηση της σχετικής άδειας, συνοδευόμενη κάποιες φορές και από πράξη αφιέρωσης αγαθών. Ειδικά στις ανακαινίσεις εγκαταλελειμμένων ναών προηγούνταν απαραίτητα η γνωστοποίηση της πρόθεσης των ανακαινιστών και η πρόσκληση όσων είχαν κτητορικά δικαιώματα να εμφανιστούν, ή να συνδράμουν στο έργο.³⁵⁹

Κατά συνέπεια, παρατηρούμε ότι την εποχή της Βενετοκρατίας, περισσότερο βάρος δόθηκε στη νομοθεσία για τα εκκλησιαστικά κτίσματα παρά για τα λαϊκά, καταδεικνύοντας την πρόθεση της διοίκησης για έλεγχο των θρησκευτικών κτισμάτων.

---

356 Καρύδης, 2007, σ.64

357 Καρύδης, 2007, σ.63-64

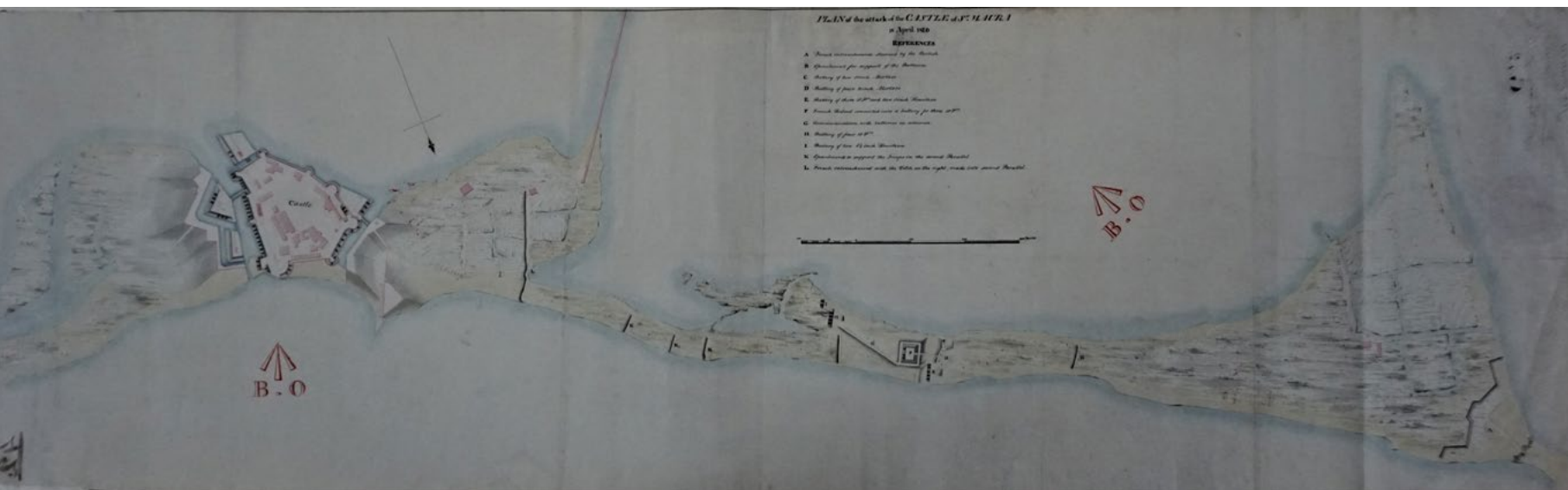
358 Καρύδης, 2007, σ.65

359 Καρύδης, 2007, σ.65

Εικ. 11 Στρατιωτικός επιτελικός χάρτης του 1810, της ευρύτερης περιοχής της Αμαξικής και του φρουρίου της Αγίας Μαύρας. Διακρίνεται το Υδραγωγείο καθώς και η θέση αποβίβασης του Αγγλικού στρατού λίγο πριν την κατάληψη της Λευκάδας απο τους Βρετανούς.

Εικ 12 Στρατιωτικός επιτελικός χάρτης των πολεμικών επιχειρήσεων για την κατάληψη του φρουρίου της Αγίας Μαύρας απο τους Βρετανούς.

Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ ΑΜΑΞΙΚΗ ΕΠΙ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ

Α. Η μορφή της πόλης από το 1810 έως το 1825. Από την κατάληψη του νησιού από τους Βρετανούς έως τον σεισμό του 1825

Η υφιστάμενη κατάσταση της πόλης και η έλλειψη πολεοδομικών παρεμβάσεων έως το 1825

Το 1810, όταν ο βρετανικός στρατός εμφανίστηκε στα τείχη του φρουρίου της Αγίας Μαύρας, η πρωτεύουσα της Λευκάδας στην απέναντι ακτή –η Αμαξική– βρισκόταν ήδη σε μεγάλη ανάπτυξη. Στοιχεία για την κατάσταση της πόλης στις αρχές του 19ου αιώνα απεικονίζονται σε δύο στρατιωτικούς χάρτες του 1810³⁶⁰ –από την εποχή των επιχειρήσεων για την κατάληψη του φρουρίου της Αγίας Μαύρας από τους Βρετανούς,– σε έναν του 1813³⁶¹ και σε έναν ακόμη του 1816,³⁶² οι οποίοι σώζονται στα National Archives στο Kew του Λονδίνου (NA_L), δίνοντάς μας μια τεκμηριωμένη εικόνα της πόλης στην αρχή της περιόδου που εξετάζουμε. Από τους χάρτες αυτούς μπορούμε να βγάλουμε χρήσιμα συμπεράσματα για τη μορφή της Αμαξικής και του φρουρίου της Αγίας Μαύρας, καθώς και για τη μεταξύ τους σχέση κατά τον 18ο αιώνα και τις αρχές του 19ου αιώνα έως το 1810, καθώς στους χάρτες διακρίνεται η ευρύτερη περιοχή της Αμαξικής, του φρουρίου και του Υδραγωγείου.

Ο πρώτος στρατιωτικός χάρτης φέρει χρονολογία 1810³⁶³ (Εικ. 11) και στην πίσω πλευρά τη σφραγίδα «inspector general of fortifications». Είναι φανερό ότι το ενδιαφέρον των συντακτών του εστιάζεται στη σχεδίαση της βόρειας πλευράς του νησιού, της Αμαξικής και της ευρύτερης περιοχής του φρουρίου της Αγίας Μαύρας, με σκοπό να απεικονιστεί ο τρόπος ανάπτυξης των βρετανικών στρατευμάτων πριν από την επίθεση στα γαλλικά στρατεύματα για την κατάληψη κατ’ αρχήν του φρουρίου της Αγίας Μαύρας και κατ’ επέκταση ολόκληρου του νησιού της Λευκάδας.

Το Λιμάνι από όπου αποβιβάστηκαν τα βρετανικά στρατεύματα σημειώνεται έξω από το φρούριο του Αλέξανδρου, όπου απεικονίζονται και οι ομώνυμες αλυκές. Επίσης, σημειώνονται οι αλυκές δίπλα στην πόλη της Αμαξικής, η οποία αποδίδεται σχηματικά με τα βασικά στοιχεία της. Διακρίνεται όμως πολύ καθαρά ο κεντρικός δρόμος που αρχίζει βόρεια στην απόληξη του

360 NA_L, ΜΡΗΗ/1/183/14 WO 38/1639

361 Σώζεται σε δύο αντίγραφα, στο πρωτότυπο και σε αντίγραφο : NA_L, ΜΡΗΗ/1/183/14 WO 38/1639 Πρωτότυπο: Plan of S(an)ta Maura/ W.Ward. Royal Engineer/ πίσω σελίδα Original/ Sta Maura/ F42. Στο αντίγραφο: / ΜΡΗΗ/1/183/13WO78/1639/ Plan of Santa Maura/ Copied by M.W.Lewis May 5th1813/ Πίσω σελίδα/Copy Sta Maura G.42/Vicinity of Santa Maura Castle/ April 1810/ Wo 78/ 1639/ 14.

362 NA_L MR 1/162/6). Χάρτης στα Ιταλικά που δεν προσδιορίζεται η χρονολογία σύνταξης του επί του χάρτη. Πιθανόν ο παλαιότερος χάρτης ο οποίος χρησιμοποιήθηκε από τους Βρετανούς κατά την κατάληψη του νησιού/ Piano di Santa Maura ed i Parte del Continente/ Fortezza di Santa Maura/ Citta di Amaxichi / Ponto/ Saline/ Molino Ballaries/Madonia/ Molino/ Campo/ Copied by T.Oben/ Ionian Islands /3. Από το αρχείο έχει προταθεί η χρονολόγηση στα 1816. Πίσω πλευρά : Santa Maura Island of/ one of the Ionian Islands and the/ N W Coast of Greece/ (1) Lat)

363 NA_L WO 78/1639/14 Στρατιωτικός χάρτης στον οποίο διακρίνεται η πόλη της Αμαξικής στις απαρχές της Αγγλοκρατίας.

οθωμανικού Υδραγωγείου και καταλήγει νότια στον ελαιώνα, διασχίζοντας την πόλη. Εκατέρωθεν του κεντρικού αυτού δρόμου αναπτύσσονται τα οικοδομικά τετράγωνα. Η σύνδεση της πόλης με το φρούριο της Αγίας Μαύρας γινόταν, είτε μέσω της Γύρας, είτε μέσω του οθωμανικού Υδραγωγείου που ήταν κατασκευασμένο στο στενό σημείο της λίμνοθάλασσας και μπορούσαν να το χρησιμοποιήσουν μόνο πεζοί. Το φρούριο της Αγίας Μαύρας απεικονίζεται να περιτριγυρίζεται από τη θάλασσα. Διακρίνεται με λεπτομέρεια η Διώρυγα και η σχέση της με το φρούριο, στο οποίο σώζονται ακόμη τα μεσαιωνικά ισχυρά προτειχίσματα, τόσο ανατολικά όσο και δυτικά, τα οποία ενισχύονταν με τάφρο. Διακρίνεται επίσης το προτείχισμα που κάλυπτε και προστάτευε την πύλη του φρουρίου. Τέλος, υπάρχει τάφρος μεταξύ του νότιου άκρου του φρουρίου και του κυρίως φρουρίου. Στη βόρεια πλευρά του φρουρίου διακρίνεται μια στενή λωρίδα γης η οποία είναι η μόνη στεριά που δεν περιλαμβάνεται εντός των τειχών.

Εικ. 12 Ο χάρτης του λοχαγού (Captain) Thackeray NA_L M.P./HH/183

Στον δεύτερο χάρτη του 1810,³⁶⁴ ο οποίος είναι προφανώς μεγέθυνση του προηγούμενου χάρτη και σώζεται σε πρωτότυπο και αντίγραφο, διακρίνονται πολύ καθαρά οι θέσεις επικοινωνίας του φρουρίου με την ανατολική και τη δυτική ακτή, τα κτίρια που προϋπήρχαν και σώζονταν το 1810 εντός του φρουρίου, καθώς και το Υδραγωγείο.

Λίγα χρόνια αργότερα, σε άλλο βρετανικό στρατιωτικό χάρτη³⁶⁵ (Εικ. 13), της ευρύτερης περιοχής του φρουρίου της Αγίας Μαύρας και της Αμαξικής –που επίσης σώζεται σε δύο αντίγραφα, στο πρωτότυπο που έχει συνταχθεί το 1813 και υπογράφεται από τον βασιλικό μηχανικό W. Ward³⁶⁶ και στο αντίγραφο που έχει συνταχθεί στις 5 Μαΐου 1813 και υπογράφεται από τον M.W. Lewis– διακρίνονται τα σημεία που βρίσκονταν οι θέσεις επικοινωνίας του φρουρίου με την ακαρνανική στεριά ανατολικά και τη Λευκάδα δυτικά, καθώς και τα προτειχίσματά του δυτικά και ανατολικά. Επίσης, διακρίνονται εντός του φρουρίου ορισμένα κτίρια που πιθανόν χρησιμοποιούσαν την εποχή αυτή οι Βρετανοί και παλαιότερα οι Γάλλοι, οι Ρώσοι και οι Βενετοί. Στον χάρτη αυτόν περιλαμβάνονται τα προτειχίσματα του φρουρίου καθώς και η τάφρος της νοτιοανατολικής άκρης του.

Στον παραπάνω χάρτη διακρίνεται με μεγαλύτερη ακρίβεια η πόλη της Αμαξικής, στην οποία απεικονίζεται με περισσότερες λεπτομέρειες ο διαμορφωμένος πολεοδομικός ιστός, με τα πυκνοδομημένα οικοδομικά τετράγωνα στα βόρεια και τα πιο αραιοκατοικημένα στα νοτιοδυτικά, ο κεντρικός δρόμος της πόλης και η πλατεία στη βορειοανατολική πλευρά με

364 Σώζεται σε δύο αντίγραφα NA_L, M.P.HH/183/G.42. Στην πίσω πλευρά του πρώτου αναφέρεται “inspector general of fortifications/ Attack of St.Maura Castle/ 18th April 1810”. Στην πίσω πλευρά του δεύτερου αναφέρεται “inspector general of fortifications/ Copy/ Plan of the attack of Sta Maura/ from Capt.n Thackeray 18th April 1810

365 NA_L MPH/1/183/13-14 WO 38/1639 Βρετανικός στρατιωτικός χάρτης (1813) της ευρύτερης περιοχής του φρουρίου της Αγίας Μαύρας, της Αμαξικής.

366 Σώζεται σε δύο αντίγραφα, στο πρωτότυπο και σε αντίγραφο : NA_L MPH/1/183/14 WO 38/1639 Πρωτότυπο: Plan of S(an)ta Maura/ W.Ward. Royal Engineer/ πίσω σελίδα Original/ Sta Mara/ F42. Στο αντίγραφο: / MPH/1/183/13 WO 78/1639/ Plan of Santa Maura/ Copied by M.W. Lewis May 5th 1813/ Πίσω σελίδα/Copy Sta Maura G.42/Vicinity of Santa Maura Castle/ April 1810/ Wo 78/ 1639/ 14.

τον καθολικό ναό. Ενδιαφέρον στον χάρτη αυτό παρουσιάζει το γεγονός ότι το 1813, διατηρείται τείχος στη νότια πλευρά της πόλης που διακόπτεται σε δύο σημεία, στην απόληξη του κεντρικού δρόμου και σε ένα ακόμη σημείο στα δυτικά. Από τα δύο αυτά ανοίγματα-πύλες ξεκινούσαν δύο δρόμοι που οδηγούσαν στα χωριά στο εσωτερικό του νησιού στη νότια πλευρά. Το τείχος αυτό μπορεί να ταυτιστεί με σχετική ακρίβεια με την οχύρωση της πόλης που επιχειρήθηκε και με τη συνδρομή του Καποδίστρια και σχετίζεται με τη σχεδιαζόμενη και αναμενόμενη επίθεση του Αλή πασά των Ιωαννίνων στη Λευκάδα το 1807,³⁶⁷ καθώς και τις ενέργειες που έγιναν για την προφύλαξη του νησιού και την εξάλειψη του κινδύνου κατάληψής του, απειλή που σωβούσε ήδη από το 1798. Την ύπαρξη τείχους και πύλης στη νότια πλευρά της πόλης πιστοποιεί και η λίγο προγενέστερη, από 14 Ιανουαρίου 1811, απόφαση της Διοίκησης³⁶⁸ στην οποία αναφέρεται ότι ο κεντρικός δρόμος (strada maestro) αρχίζει από την είσοδο της πόλης (porta de la citta) στον Άγιο Μηνά³⁶⁹ (Εικ. 14).

Ο λίγο μεταγενέστερος χάρτης του 1816,³⁷⁰ (Εικ. 15) που έχει αντιγράψει προγενέστερο χάρτη και φέρει την υπογραφή του T. Oben, αποτυπώνει στις απαρχές της Αγγλοκρατίας, αφενός την πόλη της Αμαξικής και αφετέρου τη σχέση της με το φρούριο της Αγίας Μαύρας μέσω του Υδραγωγείου και του δρόμου της Γύρας καθώς και με το υπόλοιπο νησί μέσω των εσωτερικών δρόμων. Την εποχή αυτή-διατηρούνται ακόμη τα δυτικά και ανατολικά προτειχίσματα του φρουρίου καθώς και η τάφρος στην νοτιοανατολική άκρη του³⁷¹ (Εικ. 16).

Σε χάρτη όλων των Ιονίων νησιών του 1825³⁷² (Εικ. 17) –που φέρει την υπογραφή του Σπυρίδωνα Αγιοστρατίτη(;) στις 12 Απριλίου 1825 στην Κέρκυρα–προστίθενται νέα στοιχεία. Μεταξύ άλλων ότι την εποχή αυτή το δυτικό προτείχισμα στο φρούριο της Αγίας Μαύρας έχει ήδη κατεδαφιστεί και ότι η Διώρυγα μεταξύ του φρουρίου και της δυτικής ξηράς είναι ήδη διευρυμένη. Επομένως, πιστοποιεί ότι μεταξύ των ετών 1816 και 1825 έχουν ξεκινήσει οι εργασίες διάνοιξης της Διώρυγας και η εργασία έχει προχωρήσει αρκετά³⁷³ (Εικ. 18).

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι από το 1810 έως το 1825 δεν υπάρχουν ουσιαστικές πολεοδομικές παρεμβάσεις στην πόλη, εκτός από την κατεδάφιση του τείχους και των δύο πυλών εισόδου από τη νότια πλευρά του νησιού, επειδή είχε εξαλειφθεί ο κίνδυνος από τα στρατεύματα του Αλή Πασά, καθώς και ότι οι εργασίες για τη διάνοιξη της Διώρυγας έχουν ήδη προχωρήσει αρκετά.

367 Ροντογιάννης, τ. Β΄, 1982, σ.156, Παπακώστα, 2015, σ. 172

368 Γράψα, 2011, σ. 166.

369 Λεπτομέρεια της πόλης της Αμαξικής και του φρουρίου από τον προηγούμενο χάρτη

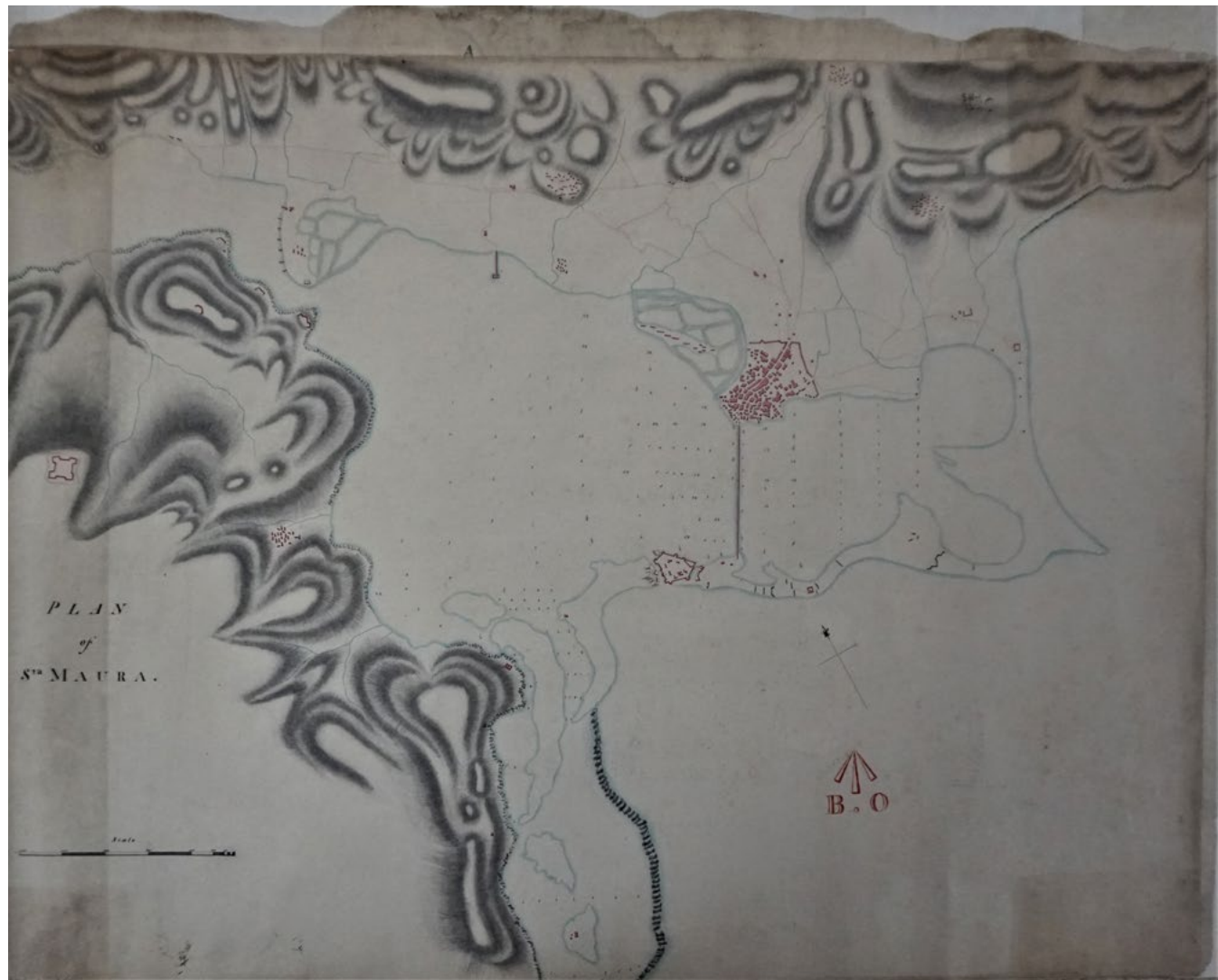
370 NA_L MR 1/162/6. Χάρτης στα Ιταλικά που δεν προσδιορίζεται η χρονολογία σύνταξης του. Πιθανόν ο παλαιότερος χάρτης ο οποίος χρησιμοποιήθηκε από τους Βρετανούς κατά την κατάληψη του νησιού/ Piano di Santa Maura ed i Parte del Continente/ Fortezza di Santa Maura/ Citta di Amaxichi / Ponto/ Saline/ Molino Ballaries/Madonia/ Molino/ Campo/ Copied by T.Oben/ Ionian Islands /3. Από το αρχείο έχει προταθεί η χρονολόγηση στα 1816. Πίσω πλευρά : Santa Maura Island of/ one of the Ionian Islands and the/ N W Coast of Greece/ (1) Lat)

371 NA_L MR 1/162/6 Λεπτομέρεια του χάρτης της Νήσου Λευκάδος κατά την Αγγλοκρατία

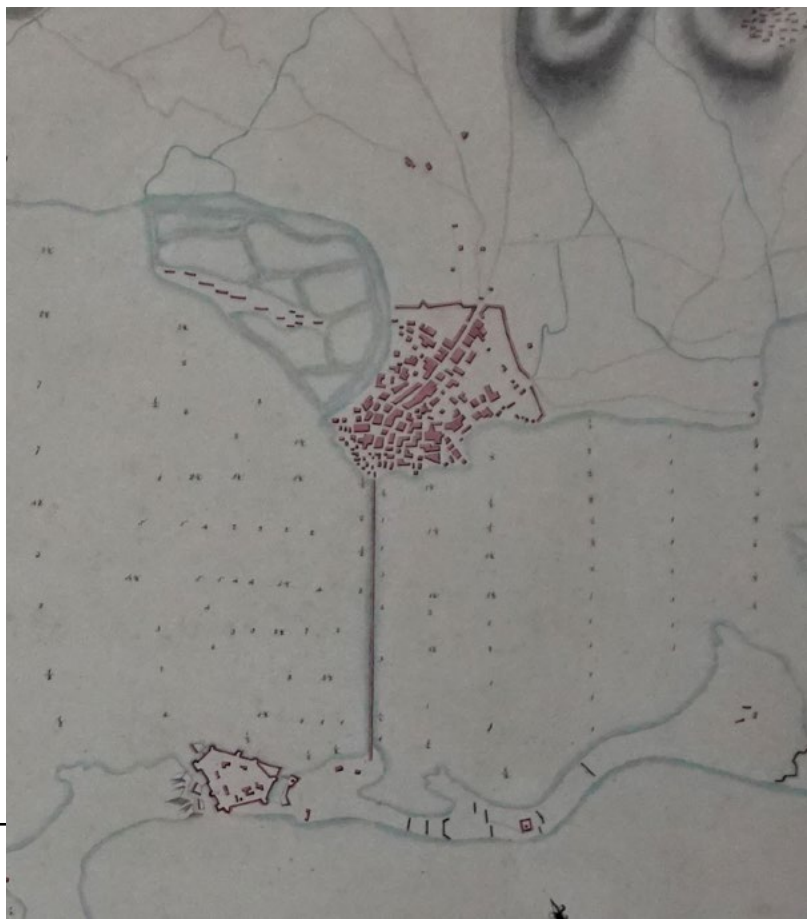
372 NA_L MR/2037/W/B/17472/CO136/937/48Απόσπασμα ευρύτερου χάρτη του Ιονίου πελάγους (1825). Φέρει στην πίσω όψη επιγραφή Corfu 12 April 1825/ Spirid. Ajiost(r)atite

373 Λεπτομέρεια του παραπάνω χάρτη

Εικ.13 Στρατιωτικός χάρτης του 1813 της ευρύτερης περιοχής του φρουρίου της Αγίας Μαύρας και της Αμαξικής λίγα μόλις χρόνια μετά την κατάληψη της Λευκάδας απο τους Βρετανούς. Διακρίνεται το τείχος και οι πύλες εισόδου στην νότια πλευρά της πόλης της Αμαξικής

Εικ.14 Λεπτομέρεια του ανωτέρω χάρτη

Εικ.15 Βρετανικός χάρτης της Λευκάδας του 1816 ο οποίος φέρει την υπογραφή του στρατιωτικού μηχανικού T.Ober

Εικ.16 Λεπτομέρεια του ανωτέρω χάρτη

Εικ.17 Λεπτομέρεια της Λευκάδας απο χάρτη του συνόλου των Επτανήσων με χρονολογία 2 Απριλίου 1825 και υπογραφή Spirid.Ajiost(r)tite

Εικ. 18 Λεπτομέρεια του προηγούμενου χάρτη με την περιοχή της Αμαξικής, του φρουρίου της Αγίας Μαύρας και της λιμνοθάλασσας

Νομοθετικό πλαίσιο για τις οικοδομές έως το 1825

Από τις απαρχές της περιόδου της Αγγλοκρατίας, όπως αναφέραμε παραπάνω, συντελείται μια μεγάλη τομή, καθώς η λειτουργία του κράτους βασίζεται πλέον σε κανόνες που έχουν ψηφιστεί από τη Γερουσία. Οι Βρετανοί, προκειμένου να διαφοροποιηθούν από τις παλαιότερες πρακτικές των Βενετών, φρόντισαν εξ αρχής για τη θέσπιση νόμων και κανονισμών μέσω των οποίων μπορούσαν να επιβάλουν την πολιτική του ηγεμονεύοντος κράτους επί του ηγεμονευόμενου. Στο γενικότερο νομοθετικό πλαίσιο εντάσσεται και η όλη νομοθεσία που αφορά τον τρόπο δόμησης των ιδιωτικών κτιρίων με τη θεσμοθέτηση πολεοδομικών κανόνων, όρων δόμησης και οικοδομικών κανονισμών, ακολουθώντας ευρωπαϊκές πρακτικές, όπως στη Βρετανία³⁷⁴ και τη Γαλλία.³⁷⁵

Προκειμένου οι κανόνες που νομοθετούνται να γίνουν ευρύτερα γνωστοί και να ακολουθούνται τόσο από τη Διοίκηση όσο και από όλους τους κατοίκους του Ιονίου κράτους, μετά την ψήφιση τους από τη Γερουσία, όλα τα νομοθετήματα και οι κανονισμοί δημοσιεύονταν. Τα σχετικά δημοσιεύματα ξεκινούν το 1812 με την έκδοση της *Gazzetta delle Isole Ionie Liberate*³⁷⁶ στη Ζάκυνθο στα ιταλικά και μάλιστα στη βενετική διάλεκτο, ενώ από τις 2 Ιουλίου 1814 η έκδοση συνεχίζεται με τη νέα ονομασία *Gazzetta Ionica*³⁷⁷ και τόπο έκδοσης την Κέρκυρα, αποτελώντας πλέον την επίσημη εφημερίδα του Ιονίου κράτους. Η υποχρεωτική δημοσίευση όλων των δημόσιων πράξεων, όπως αποφάσεων, εγκυκλίων, κανονισμών και άλλων που αφορούσαν τον τρόπο κατασκευής των δημόσιων και των ιδιωτικών έργων καθώς και την υγιεινή, αποτελεί τη βασική αρχειακή πηγή της εποχής³⁷⁸ μετά το υλικό των αρχειοφυλακείων.

Οι Βρετανοί έδωσαν μεγάλη σημασία σε νομοθετήματα³⁷⁹ σχετικά με την πόλη, με σημαντικότερο αυτό που αφορούσε την ακολουθητέα διαδικασία για την ανέγερση νέου κτιρίου ή προσθήκης σε υπάρχουσα οικοδομή στην επικράτεια των Ιονίων Νήσων. Το διάταγμα –που δημοσιεύθηκε ως πράξη

374 Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Η αστική κατοικία στην Αγγλοκρατούμενη Κέρκυρα και οι επτανησιακοί όροι δομήσεως, *Κερκυραϊκά Χρονικά*, βραβείο Ακαδημίας Αθηνών, Τόμος XXVI, Δ' Πανιώνιο Συνέδριο Πρακτικά, Τόμος Β', Κέρκυρα 1982, σ.432. Όλοι σχεδόν οι οικοδομικοί κανονισμοί που αφορούν την Κέρκυρα έχουν δημοσιευτεί από την Αφροδίτη Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη και περιλαμβάνουν αναλυτικό σχολιασμό για την προέλευσή τους και τις πρώτες εφαρμογές τους στην Βρετανία, Βοσκοπούλου, 2005, σ.185

375 Καλογιάννης, 2020, σ.48. Στην Γαλλία ο πρώτος Γενικός Οικοδομικός κανονισμός εκδόθηκε το 1607, με Διάταγμα που είχε ισχύ σε εθνικό επίπεδο και το οποίο «επέβαλλε σε όποιον επιθυμούσε να κτίσει, να ζητά προηγουμένως από την τοπική αρχή την χάραξη της οικοδομικής γραμμής. Αυτό υποχρέωσε τις αρμόδιες αρχές να εκπονήσουν ρυμοτομικά σχέδια και να προβλέψουν «ευθυγραμμίσεις και διαπλατύνσεις των πολύ στενών δρόμων». Στη συνέχεια τον 18ο αιώνα, συναρτώνται για πρώτη φορά τα ύψη των κτιρίων με τα πλάτη των οδών, για λόγους υγιεινής-ηλιασμού.

376 Μπρεγιάννη, 2017, σ.116-117, 119-120, 122-123.

377 Η *Gazzetta* είναι μια πολύτιμη πηγή πληροφοριών για την μελέτη της Ιστορίας των Επτανήσων και του κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος την εποχή αυτή, βλ. Μπρεγιάννη, 2017, σ.117-118, Ροντογιάννης, 1982, σ.367.

378 Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, 1982, σ.424 σημ.3, 425, σημ.4.

379 Αγοροπούλου Μπιρμπίλη, 1982, σ.432 σημ.32,33, 435 σημ. 35, 437 σημ.41, 42.

της Βουλής (Gazzetta φ. 86, 9/21 Αυγούστου 1819)³⁸⁰ και επικυρώθηκε από τη Γερουσία (πράξη XVI, 28 Μαρτίου 1820)—³⁸¹ δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά από την Αφροδίτη Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη.³⁸² Αποτελείται από 12 άρθρα, στα οποία περιγράφεται ότι απαγορευόταν οποιασδήποτε οικοδομική εργασία, είτε ανέγερση εξ ολοκλήρου νέας κατασκευής, είτε προσθήκη ή αλλαγή σε υπάρχουσα κατασκευή χωρίς την άδεια της Κυβέρνησης, για την οποία προϋπόθεση ήταν η κατάθεση σχεδίων. Καθώς τα άρθρα του διατάγματος έχουν μεγάλη σημασία για την ανάλυση των οικοδομικών αδειών που θα περιγραφούν στη συνέχεια τα παραθέτουμε αναλυτικά:

Άρθρο 1. Δεν θα επιτραπεί σε κανένα να ανεγείρει οικοδομή οποιασδήποτε φύσεως, εξωτερική σκάλα, αρχιτεκτονική προεξοχή, ταράτσα κ.λπ. ακόμη και επάνω από παλιά οικοδομή, αν προηγουμένως δεν πάρει άδεια της Κυβερνήσεως.

Άρθρο 2. Όποιος θέλει να πάρει τέτοια άδεια, πρέπει να υποβάλει εις τριπλούν το σχέδιο βάσει του οποίου έχει σκοπό να οικοδομήσει.

Άρθρο 3. Τα σχέδια θα δείχνουν με ακρίβεια τον χώρο του οικοπέδου στο οποίο πρόκειται να ανεγερθεί η οικοδομή, τα όριά της προς τις ιδιωτικές και τις δημόσιες ιδιοκτησίες σε κάθε πλευρά, το είδος της οικοδομής, αν είναι ισόγειο ή με όροφο, τις διαστάσεις του (ύψος, μήκος και πλάτος) υπολογιζόμενες σε γεωμετρικά πάσα,³⁸³ τον προσανατολισμό, όλες τις πόρτες, τα μπαλκόνια, τα ανοίγματα, τις αποχετεύσεις, τις προεξοχές, τα στηρίγματα, τη ροή και την κατεύθυνση των όμβριων καθώς και κάθε άλλη λεπτομέρεια χωρίς καμία εξαίρεση.

Άρθρο 4. Τα σχέδια θα δείχνουν τους γειτονικούς ιδιοκτήτες προς τους οποίους αυτός που θέλει να οικοδομήσει οφείλει να κάνει κοινοποίηση ταυτόχρονα με τη σύνταξη των σχεδίων αυτών, που πρέπει να γίνονται με κλίμακα τουλάχιστον $\frac{1}{2}$ αντίχειρα (= 0,014 μ.) για κάθε βενετικό πάσο και να γράφουν το όνομα του ιδιοκτήτη με κεφαλαία γράμματα.

Άρθρο 5. Όταν υποβληθούν τα σχέδια στον έπαρχο, αυτός θα αναθέσει στον αρμόδιο δημοτικό υπάλληλο να κάνει επιτόπιο έλεγχο και να αναφέρει υπεύθυνα αν η οικοδομή που πρόκειται να γίνει δημιουργεί βλάβη στην υγιεινή, στενοχώρια, ή υποκλοπή, ακαλαισθησία, ή ανωμαλία στο δημόσιο δρόμο, οπότε η οικοδομή αυτή δεν πρέπει να κατασκευαστεί όπως σχεδιάστηκε.

Άρθρο 6. Εφόσον ο έπαρχος βεβαιωθεί ότι η οικοδομή δεν έρχεται σε αντίθεση κατά κανένα τρόπο στα αναφερόμενα στο προηγούμενο

380 Αγοροπούλου Μπιρμπίλη, 1982, σ.431, Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.19, Γενικά Αρχεία του Κράτους, Τοπικό Αρχείο Ιθάκης, Πηγές II, Οικιστικά της Ιθάκης, Αρχιτεκτονικά σχέδια από την περίοδο 1820-1865, Εισαγωγή Μάχη Παϊζή- Αποστολοπούλου Ιθάκη 2006, σ.112.

381 Δημοσιεύτηκε στην Gazzetta Ar. 121 sabbato 10/22 Aprile 1820, Terza Sessione, Del Primo Parlamento degli Stati Uniti delle Isole Ionie, tenuta in virtu della Costituzione del 1817, No XVI, Titolo, Atto del Parlamento, con cui sifissano le condizioni necessarie per potererigere fabbricati.

382 Αγοροπούλου Μπιρμπίλη, 1982, σ.432-4

383 Αγοροπούλου Μπιρμπίλη, 1982, σ.432-4σημ.29 :κάθε πάσο αποτελείται από 5 πόδια και 12 αντίχειρες τον 1 βεν. Πάσο=5 πόδια =0,348X5=1,74μ. και 1 αντίχειρ=348:12=29 χιλ.

άρθρο, θα δώσει εντολή να τοιχοκολληθεί το ένα από τα σχέδια στην αίθουσα του Δημοτικού Συμβουλίου, ενώ τα άλλα δύο θα τα δώσει στον δικαστή των πολιτικών δικαστηρίων, που θα τοιχοκολλήσει κατά το διάστημα της ημέρας το ένα στην πόρτα της πλησιέστερης προς την οικοδομή εκκλησίας, ενώ το άλλο θα το κοινοποιήσει με τον αρχιφύλακα στον ενδιαφερόμενο.

Άρθρο 7. Αφού περάσουν 15 μέρες από την υποβολή των σχεδίων, εφόσον δεν υπάρχει ένσταση του δημοσίου ή ιδιώτη (που πρέπει να γράφεται στην αναφορά του δικαστή), ο έπαρχος δίνει την άδεια οικοδομήσεως και δεν μπορεί να υπάρξει τότε πλέον θέμα ενστάσεως.

Άρθρο 8. Όποιος τολμήσει να παραβεί οποιοδήποτε από τα προαναφερόμενα άρθρα, ή οικοδομήσει έξω από τα όρια που καθορίζονται στα σχέδια, υπόκειται σε κατεδάφιση της οικοδομής, σε οποιοδήποτε στάδιο και αν βρίσκεται και καταδικάζεται από τις αρμόδιες αρχές ως παραβάτης των νόμων.

Άρθρο 9. Αν μέσα στο δεκαπενθήμερο γίνει ένσταση, αυτή θα δικαστεί από το αρμόδιο δικαστήριο.

Άρθρο 10. Προσωρινά τα παραπάνω θα εφαρμόζονται, μόνο στις οικοδομές των πόλεων και των προαστίων. Αλλά είναι φανερό ότι στα χωριά κάθε φορά που θέλουν να χτίσουν νέα οικοδομή θα είναι αναγκαία η προηγούμενη άδεια της αρμόδιας δημοτικής αρχής.

Άρθρο 11. Οι οικοδομές στην ύπαιθρο προσωρινά δεν υποχρεούνται σε καμία από τις παραπάνω διατυπώσεις.

Άρθρο 12. Το παρόν θα σφραγιστεί, θα δημοσιευθεί και θα σταλεί όπου πρέπει για εκτέλεση.

Κανονισμοί υγιεινής έως το 1825

Εκτός από τους οικοδομικούς κανονισμούς η βρετανική προστασία επέβαλε και κανονισμούς υγιεινής. Η πρώτη πράξη που αφορά την καθαριότητα³⁸⁴ ειδικά της κερκυραϊκής πρωτεύουσας δημοσιεύεται στην Gazzetta το 1818. Αντίστοιχες διατάξεις ισχύουν και για την Αμαξική.

Επομένως, ένας σημαντικός παράγοντας που καθόρισε τη μορφή της πόλης της Αμαξικής επί Αγγλοκρατίας είναι η νομοθεσία που επέβαλαν οι Βρετανοί για τις οικοδομές. Η νομοθεσία μαζί με τον σεισμό του 1825 –που θα αναλύσουμε παρακάτω– καθόρισαν τη μορφή της πόλης της Λευκάδας κατά τον 19ο αιώνα, όσο καμίας άλλης επτανησιακής πόλης. Όπως αναλύθηκε παραπάνω, το μεγαλύτερο μέρος των κατασκευών που υπήρχαν στις αρχές του 19ου αιώνα στην πρωτεύουσα της Λευκάδας κατασκευάστηκαν σε καθορισμένο εκ των προτέρων πολεοδομικό σχέδιο την περίοδο της Βενετοκρατίας, από το

384 Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, 1982, σ.425. Απόφαση του Έπαρχου 8/20 Μαΐου, Gazzetta αρ.21 (ιταλικά), σελ. 2 ή αρ.8 (ελληνικά) σ.1.

τελευταίο τέταρτο του 17ου έως το τέλος του 18ου αιώνα. Για τις κατασκευές αυτής της περιόδου δεν σώζονται σχέδια του κάθε σπιτιού ή της κάθε εκκλησίας και των υπόλοιπων δημόσιων οικοδομών. Οι Βρετανοί αντίθετα, όπως ίσχυε και στη μητρόπολη, θεσμοθέτησαν νομοθεσία και κανόνες με τους οποίους θα γίνονταν οι οικοδομές στην πόλη, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο τον πολεοδομικό έλεγχο της Διοίκησης στο οικοδομημένο περιβάλλον και τις ιδιωτικές οικοδομές των Ιονίων νήσων.

Β. Ο σεισμός του 1825. Το πολεοδομικό σχέδιο και το νομοθετικό πλαίσιο μετά τον σεισμό

Ο σεισμός του 1825 καθοριστικός για την εξέλιξη της πόλης

Όπως όλοι γνωρίζουμε η Λευκάδα είναι μία από τις πιο σεισμογενείς περιοχές της χώρας μας, ιδιαίτερα η δυτική πλευρά όπου έχουν μετρηθεί βάθη θάλασσας μέχρι 3.000 μ.³⁸⁵ Καταγραφές σεισμών έχουμε για τη Λευκάδα τον 1ο αι. μ.Χ.,³⁸⁶ το 1444,³⁸⁷ το 1469,³⁸⁸ το 1580,³⁸⁹ το 1612,³⁹⁰ το 1613,³⁹¹ το 1625,³⁹² το 1626,³⁹³ το 1630,³⁹⁴ το 1670,³⁹⁵ το 1685,³⁹⁶ το 1699,³⁹⁷ το 1704,³⁹⁸ το 1705,³⁹⁹

385 Φίλιππα-Αποστόλου, 1992, σ.15, υποσ.19. Στην περιοχή αυτή βρίσκεται το σεισμικό ρήγμα που είναι τμήμα του ελληνικού τόξου που ξεκινά από το νότιο Ιόνιο, περνά ανατολικά της Πελοποννήσου και νότια της Κρήτης και καταλήγει στη Ρόδο. Είναι το όριο επαφής και σύγκλισης της αφρικανικής με την ευρασιατική λιθοσφαιρική πλάκα, που η πρώτη βυθίζεται περίπου 4,5 εκατοστά το χρόνο κάτω από τη δεύτερη. Η σεισμική δραστηριότητα στην περιοχή οφείλεται σε συμπίεστικές δυνάμεις ανατολικής-δυτικής κατεύθυνσης, κάθετες στη διεύθυνση των ακτών της Δυτικής Ελλάδος,

386 Ι.Ν. Σταματέλος, «Γνωμολογία περί της καταστροφείσης Λευκάδος», Εφημερίς των Φιλομαθών, αρ.727, 29-1-1870, σ.1999,

387 Αγγελική Σταυροπούλου, 2000, σ.26, σημ.14.

388 Βασίλη Παπαζάχου, Κατερίνας Παπαζάχου, Οι σεισμοί της Ελλάδας, Θεσ/νίκη 1999, σ.242.

389 οπ. 246.

390 οπ. 247, σ.248.

391 Σταματέλος ο.π., Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.146 σημ. 3.

392 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.16 σ.96,

393 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.16 σ.96

394 Α. Βλαντής, 1902, σ.96, Μάρκος Α. Γκιόλιας, Ιστορία της Ευρυτανίας στους Νεότερους χρόνους (1393-1821), Πορεία, Αθήνα 1999, σ.441, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.23

395 Παπαζάχου, Παπαζάχου, 1999, σ.248, Σταματέλος, ο.π.

396 Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, εισαγωγή

397 Αναστάσιος Γόρδιος, Αλληλογραφία (1675-1728), Έκδοση Χαρίτων Καρανάσιος, Ιωάννα Κόλια, Προλεγόμενα-Σχόλια Χαρίτων Καρανάσιος, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνες του μεσαιωνικού και νέου Ελληνισμού, Αθήνα 2011, τομ. Α', σ.359.

398 Παπαζάχου, Παπαζάχου, 1999, σ. 254, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ. 23, Γράψα, 2011, σ.164 Μαλακάσης, 1982, σ. 23.

399 Παπαζάχου, Παπαζάχου, 1999, σ. 254

το 1722,⁴⁰⁰ το 1723,⁴⁰¹ 1733,⁴⁰² το 1743,⁴⁰³ το 1767,⁴⁰⁴ το 1769,⁴⁰⁵ το 1783,⁴⁰⁶ το 1804,⁴⁰⁷ το 1815,⁴⁰⁸ το 1818⁴⁰⁹ και 1820,⁴¹⁰ από τις οποίες διαπιστώνουμε το πλήθος, τη σφοδρότητα, τις ανθρώπινες απώλειες καθώς και τις αλλεπάλληλες και μεγάλες καταστροφές στο κτιριακό απόθεμα του νησιού.

Όμως το γεγονός που θα παίξει καθοριστικό ρόλο στην ιστορία της πόλης της Λευκάδας, αλλάζοντας σε σημαντικό βαθμό τη μορφή της και υπενθυμίζοντας τον καθοριστικό ρόλο και την παντοδυναμία της φύσης, ήταν ο σεισμός του 1825. Ο συνδυασμός της φυσικής αυτής καταστροφής με τη συγκυρία της βρετανικής παρουσίας στο νησί διαμόρφωσε τις προϋποθέσεις για τις αλλαγές στον τρόπο δόμησης της πόλης που ακολούθησαν. Οι Βρετανοί θεσμοθέτησαν τις προϋποθέσεις ανοικοδόμησης της πόλης καθώς και τους ιδιαίτερους τρόπους δόμησης που απαιτούνταν λόγω του υψηλού κινδύνου από τους συχνούς σεισμούς που έπλητταν το νησί. Έτσι, από το 1825 έως και το 1864, έτος κατά το οποίο οι Βρετανοί παραχωρούν τα Ιόνια νησιά στο νεοελληνικό κράτος, παρατηρείται οικοδομικός οργανισμός στην πόλη της Αμαξικής, τον οποίο μπορούμε να παρακολουθήσουμε μέσα από τα σχέδια που σώζονται στο αρχείο της πόλης.⁴¹¹

Ο σεισμός στις 19 (ή 18) Ιανουαρίου 1825⁴¹² πρέπει να ήταν πολύ ισχυρός καθώς σημειώθηκαν ζημιές και στην Ήπειρο, κυρίως στην Πρέβεζα, καθώς και σε όλα τα Ιόνια νησιά από τη Ζάκυνθο μέχρι την Κέρκυρα. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε το θέμα και ενός πρωτόλειου ποιήματος του Αριστοτέλη

400 Παπαζάχου, Παπαζάχου, 1999, σ. 256

401 Παπαζάχου, Παπαζάχου, 1999, σ. 256, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ. 161, σημ. 9.

402 Παπαζάχου, Παπαζάχου, 1999, σ.256.

403 Παπαζάχου, Παπαζάχου, σ.264

404 Παπαζάχου, Παπαζάχου, σ. 264, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.1 46 σημ.4, σ.147.

405 Παπαζάχου, Παπαζάχου, 1999, σ.264, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.147, Μαχαιράς, 1951, σ.94-99.

406 Παπαζάχου, Παπαζάχου, 1999, σ.265.

407 Ροντογιάννης, 1982, σ.348-9 (σημ.1).

408 Ροντογιάννης, 1982, σ.349, Αγγ. Γ. Γαλανοπούλου, *Σεισμική Γεωγραφία της Ελλάδος* σ.14

409 Βασίλη Παπαζάχου, Κατερίνας Παπαζάχου, 1999, σ.270.

410 Ροντογιάννης, 1982, σ.349.

411 Μαλακάσης, 1982, σ.23

412 Ροντογιάννης, 1982, σ.350, Βασίλη Παπαζάχου, Κατερίνας Παπαζάχου, 1999, σ.271. Αναφέρει: Σεισμός στις 19 Ιανουαρίου 1825. Αναφέρει: «Ο σεισμός κατέστρεψε την πόλη της Λευκάδας και τα περισσότερα χωριά του νησιού. Τίποτα δεν έμεινε όρθιο μέσα στην πόλη παρά μόνο το σπίτι του Προέδρου της Βουλής της πόλης Ζαμπέλη. Όλα τα σπίτια ήταν τόσο κατεστραμμένα ώστε δεν μπορούσαν να επισκευαστούν. 24 άνθρωποι θάφτηκαν κάτω από τα ερείπια στην πόλη και 34 στα χωριά και τραυματίστηκαν 80 στην χώρα, εκτός των όσων έπαθαν στα χωριά. Ο σεισμός έγινε την ημέρα του Αγίου Ιωάννου του βαπτιστή. Το ακατοίκητο νησί Σέσουλα, που βρίσκεται στα δυτικά της Λευκάδας απέναντι από το χωρίο Καλαμίτσι, έβγαλε μαύρο καπνό τη στιγμή που ακούστηκε στη Λευκάδα μεγάλη βοή και αμέσως μετά έγινε ο σεισμός. Τα ορεινά χωριά έπαθαν μεγάλες ζημιές και έμειναν ανέπαφα μόνο το Φρόνι και το Αθάνι. Από τότε, τα σπίτια οικοδομούνται με τοίχους θωρακισμένους με σανίδες ώστε να φαίνονται ξύλινα. Ο σεισμός έγινε αισθητός σ' όλα τα Ιόνια νησιά από τη Ζάκυνθο μέχρι την Κέρκυρα. Στις 20 Ιανουαρίου στις 2h και 4h το πρωί έγιναν νέες δονήσεις που ανέτρεψαν δύο μικρά σπίτια (Perrey 1848, Barbiani 1864, Σταματέλος 1870, Χιώτης 1886, Γαλανόπουλος 1955). Αυτή θεωρεί ο Σταματέλος ως τη δωδέκατη καταστροφή της Λευκάδας μετά το 1612».

Βαλαωρίτη⁴¹³ με τίτλο «Ο σεισμός της Λευκάδος τω 1825» (πιθανόν πριν από το 1848), όπου μεταξύ των άλλων αναφέρει:

Αλλά οπότε ένευσεν ο σύγχρονος των χρόνων

στο νεύμα του υπήκουσες και ως το φύλλον τρέμεις

εις πάντα τόπον χαλασμών και ερειπίων γέμεις.

Η κόνις ανυψώνεται, τον ουρανόν εγγίζει

και του αέρος τα πτηνά σκοτίζουσα κρημνίζει.

Μετά τον κύριο σεισμό φαίνεται ότι επακολούθησαν αρκετοί μετασεισμοί.⁴¹⁴ Η σφοδρότητα του φαινομένου επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι προκάλεσε μεγάλες ανθρώπινες απώλειες, δηλαδή 24 νεκρούς στην πόλη και 34 στα χωριά καθώς και 92 σοβαρά τραυματισμένους, ενώ σύμφωνα με τον Σταματέλο ⁴¹⁵ οι νεκροί μόνο στην πόλη ανέρχονταν στους 60 και οι τραυματίες στους 80.

Οι υλικές⁴¹⁶ καταστροφές του σεισμού του 1825 ήταν ανυπολόγιστες καθώς σύμφωνα με τη μαρτυρία του έπαρχου Δημητρίου Πετριτσόπουλου στην πόλη κατέρρευσαν 6 εκκλησίες και 14 οικίες. Από το σύνολο των 1.021⁴¹⁷ κατοικιών του οικισμού οι 170 (δηλαδή το 16,65%) δεν είχαν υποστεί βλάβες, οι 165 κρίθηκαν ετοιμόρροπες, οι 123 επισκευάσιμες, και οι 563 μη επισκευάσιμες. Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ότι καταστράφηκε το 83,35%⁴¹⁸ των οικιών και απαιτείτο άμεση αντιμετώπιση για να μπορέσει να στεγαστεί ο πληθυσμός της πόλης. Αντίστοιχη κατάσταση επικρατούσε και στα χωριά του νησιού, όπου 4 εκκλησίες και 145 οικίες είχαν καταρρεύσει, 400 οικίες κρίθηκαν επισκευάσιμες, 166 μη επισκευάσιμες, ενώ 1.872 κατοικίες είχαν παραμείνει άθικτες.⁴¹⁹

Επομένως, έως το 1825 σώζονταν στην Αμαξική πολλές κατασκευές που είχαν αναγερθεί παλαιότερα, κυρίως έως τα τέλη του 18ου αιώνα. Ο σεισμός όμως του 1825, σε συνδυασμό με τους προηγούμενους σεισμούς των αρχών του 19ου αιώνα, προκάλεσε πολύ σοβαρά προβλήματα στις κτιριακές υποδομές της πόλης και αποδείχθηκε ένας από τους πιο καταστρεπτικούς που συνέβησαν ποτέ στο νησί. Η ανθρωπιστική κρίση που ήταν επακόλουθο του σεισμού, καθώς πολλές οικογένειες έμειναν χωρίς κατοικία, απαιτούσε την

413 Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ο σεισμός της Λευκάδος τω 1825, https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/browse.html?cnd_id=3&text_id=337.

414 Αναφέρονται τα εξής: «Ενθύμησις / «Το Σάββατο 29 7μβρίου παλαιόν ημερ. 11 8βρίου Νέον ημερολ. 2 ώρες και ¼ έπειτα από τα μεσάνυχτα, ξημερώνοντας Κυριακή, έγινε ένας φοβερός και τρομερός σεισμός, το σείσμα τους έως τρις λεπτά οπού εάν ήθελε έχει κλώτзон, ήθελε προξενήσει μεγαλότατον αφανισμόν χώρα και χωριά. Το σείσμα του ήταν τρεις φορές περισσότερον από τον σεισμόν την 7/19 Ιανουαρίου 1825. Δεν επηκολούθησεν ουδέν ζημία»

415 Ι.Ν. Σταματέλος, «Γνωμολογία περί της καταστραφείσης Λευκάδος», Εφημερίς των Φιλομαθών, αρ.727, 29-1-1870, σ.1999.

416 Ροντογιάννης, 1982, σ.350, Βασίλη Παπαζάχου, Κατερίνας Παπαζάχου, 1999, σ.271.

417 Μαλακάσης, 1982, σ.23 «Στις 7 Ιανουαρίου του 1825 μεγάλος σεισμός (περιθόητον τον αναφέρει ο υποθηκοφύλακας Αυγερινός) κατέστρεψε εντελώς τη Λευκάδα ρίχνοντας στο έδαφος 264 σίττια και κάνοντας ανεπανόρθωτες ζημιές σε άλλα 850 σίττια».

418 Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, εισαγωγή

419 Ροντογιάννης, 1982, σ.350, Βασίλη Παπαζάχου, Κατερίνας Παπαζάχου, 1999, σ.271.

άμεση αντίδραση του κρατικού μηχανισμού και προσέφερε τη δυνατότητα στη Βρετανία να λειτουργήσει νομιμοποιητικά ως ηγεμόνας προς τους ηγεμονευόμενους στην προσπάθειά της να βελτιώσει την εικόνα της στα μάτια των Λευκαδίων, που είχε ιδιαιτέρως τρωθεί ύστερα από τη στάση που είχε κρατήσει στην εξέγερση του 1819. Επίσης, οι καταστροφές που έγιναν στα κτίρια έδωσαν τη δυνατότητα στους Βρετανούς να επιχειρήσουν επανασχεδιασμό της πολεοδομικής χάραξης της πόλης, όπως θα δούμε παρακάτω.

Βασικές αρχές και χαράξεις του πολεοδομικού σχεδίου του 1825

Το Πολεοδομικό Σχέδιο του 1825 αποτελεί τομή για την εξέλιξη της Αμαξικής και είχε αφορμή τον καταστροφικό σεισμό της 19ης Ιανουαρίου, ο οποίος λειτούργησε ως ευκαιρία, προκειμένου να επιβληθεί ο ηγεμονικός χαρακτήρας της βρετανικής προστασίας και να δημιουργηθεί η επιθυμητή ρήξη με το βενετσιάνικο παρελθόν της πόλης. Οι νεωτερισμοί που επιβλήθηκαν σκοπό είχαν, αφενός να αμβλύνουν τις αρνητικές επιπτώσεις από την αντίδραση των ηγεμονευόντων Βρετανών στην εξέγερση του 1819,⁴²⁰ και αφετέρου να συμβαδίσει η πόλη με τις ευρωπαϊκές πολεοδομικές καινοτομίες.

Στην Ευρώπη ήδη από τις αρχές του 19ου αιώνα, το σχέδιο πόλεως γίνεται το επίκεντρο «μιας τεχνολογίας κατανόησης της πόλης», με σκοπό «η πόλη να είναι προσβάσιμη και ο εσωτερικός της χώρος προσαρμοσμένος για να ωθήσει την οικονομική ανάπτυξη».⁴²¹ Στο πλαίσιο αυτό μετά τον σεισμό του 1755 εκπονείται το πολεοδομικό χέδιο της Λισαβόνας από τον Eugenio dos Santos de Carvalho (1711-1760 Πορτογάλο αρχιτέκτονα και στρατιωτικό μηχανικό)⁴²² (Εικ. 19).

Σημαντικό τεκμήριο για τη μορφή της πόλης το 1825 αποτελεί το πολεοδομικό σχέδιο (Εικ. 20) που σώζεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού Λευκάδας (ΓΑΚ_Λ) και έχει εκπονηθεί από το Επιτελείο του Βασιλικού Συντάγματος (Royal Stuff Corps) με χρονολογία Φεβρουάριος του 1825, δηλαδή λίγο μετά τον καταστρεπτικό σεισμό της 19^{ης} Ιανουαρίου 1825⁴²³ –δυστυχώς δεν σώζονται οι υπογραφές των Βρετανών μηχανικών που το συνέταξαν. Στο σχέδιο αυτό αποτυπώνεται η υπάρχουσα κατάσταση της πόλης το 1825 πριν από τον σεισμό και κατά συνέπεια η μορφή και η εξέλιξή της από την ίδρυσή της από τους Βενετούς (1684), διασώζοντας και αποσαφηνίζοντας πολλά στοιχεία από την αρχική μορφή της Αμαξικής: έναν λαβυρινθώδη μεσαιωνικών καταβολών ιστό. Καθώς στον χάρτη αναγράφονται τα περισσότερα ονόματα

420 Για τον τρόπο επιβολής της ηγεμονίας στην περίπτωση της Ιταλίας από το 1921 έως το 1938 επί της Δωδεκανήσου βλ. Κατερίνα Βλαχάκη, Υακίνθη Καπερώνη, Ίχνη βιομηχανικής αρχιτεκτονικής της ιταλικής διοίκησης στα Δωδεκάνησα. Η τεχνολογία ως τρόπος επιβολής και κυριαρχίας, Ερευνητική Εργασία Πολυτεχνείο Κρήτης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Επιβλέπουσα καθηγήτρια Αμαλία Κωτσάκη, Χανιά 2013, σποράδην.

421 Καλογιάννης, 2020, σ. 49

422 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/_/5/5a/Pombaline_Baixa_Lisbon_map_1756.jpg

423 Πολεοδομικό σχέδιο της Αμαξικής επί Αγγλοκρατίας (1825). ΓΑΚ_Λ, αριθμός χάρτη 35. Τσερές, 2017, σ.177

των δρόμων και των εκκλησιών της πόλης, είναι εφικτό να προσδιοριστούν με σχετική ακρίβεια τα όρια των 6 μαχαλάδων⁴²⁴ της Αμαξικής από την ίδρυσή της.

Το σημαντικότερο όμως στοιχείο είναι ότι επί του σχεδίου του 1825, αφενός αποτυπώνονται τα υπάρχοντα, οικοδομικά τετράγωνα με κόκκινο χρώμα, αφετέρου με κίτρινο χρώμα σημειώνονται όλες οι αλλαγές που προβλέπονταν προκειμένου η πόλη μετά τον σεισμό να αποκτήσει τις λειτουργίες και τις υποδομές που απαιτούνταν για να συμβαδίσει με τις νέες, ευρωπαϊκές πολεοδομικές αντιλήψεις, όπως στο σχέδιο της Λισαβόνας μετά τον σεισμό του 1755 που εκπονήθηκε από τον Πορτογάλο Αρχιτέκτονα και στρατιωτικό μηχανικό Eugenio dos Santos de Carvalho (1711-1760).⁴²⁵

Για να γίνουν περισσότερο κατανοητές και σαφείς οι αλλαγές που προβλέπονταν, στο σχέδιο περιλαμβάνεται αναλυτικό υπόμνημα.⁴²⁶ Ο κύριος δρόμος η strada maestra που διέσχιζε την Αμαξική και αποτελούσε την κεντρική αγορά της πόλης, το παζάρι, διατηρείται στο μεγαλύτερο μέρος του στην αρχική του χάραξη με πολύ μικρές διαφοροποιήσεις, όπως διαπλατύνει στη νότια πλευρά όπου σημειώνεται με το γράμμα Κ⁴²⁷ μια μικρή μετατόπιση προς τα ανατολικά.

Η σημαντικότερη πρόταση στο σχέδιο περιλαμβάνει την κατασκευή ενός κάθετου και ενός μικρότερου παράλληλου στο κεντρικό δρόμο, περίπου στη μέση της διαδρομής. Ο κάθετος δρόμος σημειώνεται με τα γράμματα Α.Α.Α. και χαράσσεται ένθεν κακείθεν του κεντρικού εμπορικού δρόμου της πόλης, συνδέοντάς τον με δύο νέες προτεινόμενες αγορές, δημιουργώντας έτσι μια κάθετη επέκταση της αγοράς της πόλης. Στην ανατολική, πυκνοκατοικημένη, πλευρά, σχεδιάζεται η μικρότερη αγορά των φρούτων και λαχανικών, που σημειώνεται στο σχέδιο με το γράμμα C (διαστάσεις 110 x 96 πόδες, δηλ. 33,53 x 29,26 μ.) η οποία θα περιλάμβανε 20 μικρά καταστήματα. Στη δυτική, πιο αραιοκατοικημένη, πλευρά σχεδιάζεται η μεγαλύτερη αγορά των ψαριών και του κρέατος που σημειώνεται στο σχέδιο με το γράμμα Β (διαστάσεις 150 x 156 πόδες, δηλ. 45,72 x 47,55 μ.) και η οποία θα περιλάμβανε 32 μικρά καταστήματα.

Προς τα δυτικά ο δρόμος δεν ήταν ευθύγραμμος αλλά σχημάτιζε αμβλεία γωνία και η συνέχειά του –σημειώνεται με το γράμμα F– οδηγούσε στη βορειοδυτική προκυμαία, συνδέοντας τη δυτική με την ανατολική παραλία. Στην άκρη του δρόμου αυτού, κοντά στη λιμνοθάλασσα και σε απομονωμένο σημείο –με το γράμμα e– περιγράφεται η θέση για τα σφαγεία.

Νοτιότερα, επί της δυτικής προκυμαίας⁴²⁸ με το γράμμα d έχει σημειωθεί ο χώρος αγκυροβολίου και ναυπήγησης μικρών σκαφών. Στα National Archives

424 Γράψα, 2011, σ.171-2. Ο προσδιορισμός έχει γίνει ύστερα από ενδελεχή έρευνα της Ελένης Γράψα στα κατάστιχα των ιδιοκτησιών της Λευκάδας.

425 https://en.wikipedia.org/wiki/Eug%C3%A9nio_dos_Santos, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5a/Pombaline_Baixa_Lisbon_map_1756.jpg

426 Αρχείο ΓΑΚ_Λ χάρτης Αγγλοκρατίας 1825 αρ.35.

427 Λαμπρινού, 2018, σ.234. Αναφέρει:(Κ) η ευθυγράμμιση του κεντρικού δρόμου (παζάρι) (Ι,Λ, Η). (Α,Α)

428 Λαμπρινού, 1997, σ.234.

Εικ.20 (Κάτω) το πολεοδομικό σχέδιο της Αμαξικής επί Αγγλοκρατίας μετά τον σεισμό του 1825.

Εικ. 19 (Επάνω) το Σχέδιο της Λισαβόνας, μετά το σεισμό του 1755, από τον Πορτογάλο αρχιτέκτονα και στρατιωτικό μηχανικό Eugenio dos Santos de Carvalho (1711-1760)

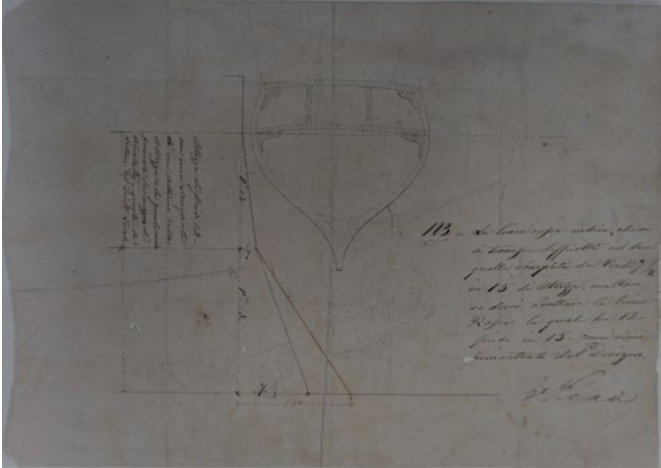
σώζονται τα σχέδια δύο πλοίων,⁴²⁹ που ναυπηγήθηκαν σε άγνωστη θέση στο Ιόνιο κράτος και παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τη ναυπηγική τους τέχνη κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των Βρετανών για τη ναυπηγική, οι οποίοι αφενός είχαν οι ίδιοι μεγάλη ναυτική παράδοση, αφετέρου είναι πιθανόν να αξιοποίησαν την τεχνογνωσία από τη μακρά ναυπηγική παράδοση των τεχνιτών των Ιονίων νήσων, όπως αποδεικνύει σχέδιο πλοίου⁴³⁰ στα National Archives του Λονδίνου (Εικ. 21).

Στη θέση της συμβολής των δρόμων AAA και F προτεινόταν η διάνοιξη νέου κάθετου σε αυτούς δρόμου και περίπου παράλληλου με τον δρόμο του παζαριού, ο οποίος σημειώνεται με το γράμμα D.D.D (μήκος 700 πόδες, δηλ. 213,36 μ.). Κατά μήκος αυτού του δρόμου –με το γράμμα EE–⁴³¹ σημειώνονται έξι διπλά οικοδομικά τετράγωνα εκατέρωθεν του δρόμου, στα οποία προτείνεται η κατασκευή ξύλινων οικιών⁴³² για τους αλιείς, τους κατασκευαστές πλοιαρίων και την φτωχότερη τάξη που περιλάμβανε συνολικά 72 οικογένειες. Στη συνοικία αυτή που ονομάστηκε Νέα Χώρα και στη μορφή που τελικά έλαβε, θα αναφερθούμε παρακάτω.

Μια δεύτερη μεγάλη πολεοδομική παρέμβαση σημειώνεται γύρω από το κέντρο της βενετοκρατούμενης Αμαξικής, δηλαδή στην κεντρική πλατεία όπου βρισκόταν ανατολικά η καθολική εκκλησία και δυτικά ο ορθόδοξος ναός του Αγίου Σπυρίδωνα. Με το γράμμα G⁴³³ σημειώνεται η πρόταση, σε δύο παραλλαγές, για την αλλαγή της πλατείας, που σύμφωνα με το υπόμνημα αφορά εργασίες βελτίωσης. Η πρώτη παραλλαγή σημειώνεται με συνεχόμενη έντονη γραμμή και εμφανίζει διεύρυνση της πλατείας προς βορράν με ενσωμάτωση της πρώτης σειράς των κατοικιών, μικρή στροφή της πλατείας ώστε να είναι κάθετη στον υπάρχοντα δρόμο και διάνοιξη του τελευταίου –που σημειώνεται με κίτρινο χρώμα και το γράμμα H– μετά την πλατεία προς βορράν, προκειμένου να ευθυγραμμιστεί με τον υπόλοιπο δρόμο του παζαριού. Η δεύτερη παραλλαγή σημειώνεται με εστιγμένη γραμμή και εμφανίζει διεύρυνση της πλατείας προς τα δυτικά. Στο **περίγραμμα** αυτό περιλαμβάνεται ο ναός του Αγίου Σπυρίδωνα και τμήμα του καθολικού ναού, υπονοώντας την κατεδάφισή τους. Με την ίδια εστιγμένη γραμμή ο δρόμος του παζαριού –σημειώνεται με το γράμμα L– σχεδιάζεται ευθυγραμμισμένος προς τη βόρεια πλευρά, **κόβοντας** όλα τα υπάρχοντα οικοδομικά τετράγωνα του υπάρχοντος πολεοδομικού ιστού στην περιοχή αυτή.

Οι δύο δρόμοι, ο L που περνά από τη δυτική πλευρά της πλατείας και ο H, σχηματίζουν μια νέα οικοδομική ενότητα τραπεζοειδούς μορφής. Με το γράμμα I και κίτρινη διαγράμμιση σχεδιάζεται μια μικρότερης έκτασης παρέμβαση που σχηματίζει μια τριγωνική οικοδομική ενότητα, κάνοντας λιγότερες επεμβάσεις επί του διαμορφωμένου δρόμου του παζαριού. Στη συμβολή του δρόμου H, σημειώνεται με f.f. η προτεινόμενη θέση των Δικαστηρίων, του κτιρίου διαμονής του Τοποτηρητή και της Αστυνομίας, δηλαδή στο βόρειο άκρο της πόλης και την είσοδό της από το οθωμανικό Υδρανωνείο.

429 NA_L, CO 136/937 3, 60
430 NA_L, CO/136/937/3
431 Λαμπρινού, 1997, σ.234.
432 Τσερές, 2017, σ.177.
433 Λαμπρινού, 1997, σ.234.

απέναντι από το φρούριο. Το κτίριο αυτό ποτέ δεν κατασκευάστηκε στη θέση αυτή, αλλά μεταφέρθηκε στο νέο εμπορικό και οικονομικό κέντρο της πόλης που είχαν σχεδιάσει οι Βρετανοί πέριξ της Αγοράς των κρεάτων και ψαριών και του συγκροτήματος των Εργατικών κατοικιών της Νέας Χώρας. Το γεγονός ότι το αρχικό κτίριο του Δικαστηρίου και Τοποτηρητηρίου, είχε σχεδιαστεί στις δύο πλευρές του δρόμου, δυτικά και ανατολικά, πιθανόν εξηγεί τη μορφή του δίδυμου κτιρίου σε ενιαίο οικόπεδο που τελικά υλοποιήθηκε.

Στα ανατολικά της βόρειας πλευράς της προκουμαίας με το γράμμα b⁴³⁴ σημειώνεται η προτεινόμενη θέση του Υγειονομείου, δίπλα στο τότε κτίριο του τελωνείου. Η υφιστάμενη αυτήν την εποχή θέση του Υγειονομείου σημειώνεται πάλι ανατολικά αλλά νοτιότερα, κοντά στην εκκλησία του Αγίου Χαράλαμπος.

Στη συνέχεια προς βορά με τα γράμματα a.a.a. σημειώνεται η προτεινόμενη επέκταση του περιμετρικού κρηπιδώματος της νέας προκουμαίας που θα περιτριγύριζε την πόλη ανατολικά, βόρεια, ενώ στη δυτική ακτή είχε ήδη κατασκευαστεί το 1810.⁴³⁵ Με τα γράμματα c.c.⁴³⁶ σημειώνεται η προτεινόμενη θέση του νέου σχολείου και με το γράμμα g⁴³⁷ η θέση του νεκροταφείου που είναι προσαρτημένο στην εκκλησία της Αγίας Μαύρας στα νοτιοανατολικά της πόλης. Στο ίδιο πολεοδομικό σχέδιο έχουν σημειωθεί οι θέσεις των τεσσάρων κρηνών, κατά μήκος του δρόμου του παζαριού.

Σημειώνονται, επίσης, όλοι οι ναοί της πόλης. Ο Άγιος Αντώνιος, ο Άγιος Παντελεήμων, ο Άγιος Αθανάσιος –που κατεδαφίστηκε λίγο αργότερα–, ο Άγιος Μαρτίνος (Άγιος Μηνάς), η Ευαγγελίστρια, οι Άγιοι Ανάργυροι, τα Εισόδια της Θεοτόκου, ο Παντοκράτορας, Αγία Κιάρα (Αγία Κάρα), η Παναγία των Ξένων, ο Άγιος Βασίλειος, η Αγία Παρασκευή, ο Άγιος Σπυρίδωνας, ο Άγιος Χαράλαμπος, ο Άγιος Ιωάννης Θεολόγος και στην κεντρική πλατεία η Chiesa Latine, που κατεδαφίστηκε λίγο αργότερα. Επίσης, σημειώνονται οι πλατείες Piazza, Largo Petriziopoulos, Largo Memso, Largo de la Laguna, borgo S. Pemeto. Οι δρόμοι που σημειώνονται είναι οι Strada 1re St. Martino, Strada 2do S. Martino, Strada dei Mercanti, Strada de la Carerre, Strada Anargiri, Calle Tsemesin, Calle Inale S. Salvatore, Calle Salino, Strada alla Sanita, Calle di Molo, Strada del ponte, vocolo S. Georgio, κ.λπ.

Τα μέτρα του Ιονίου κράτους και της Βρετανικής προστασίας – Το νομοθετικό πλαίσιο για τους σεισμούς

Η αντιμετώπιση του σεισμού της Λευκάδας αποτέλεσε προτεραιότητα της αρμοστείας και από την πλευρά της Διοίκησης λήφθηκαν άμεσα μέτρα πρόνοιας στον κοινωνικό τομέα, με οικονομική συνδρομή στους άπορους σεισμόπληκτους και τη χορήγηση δανείων στους κατοίκους για την επισκευή ή ανακατασκευή των κατοικιών τους καθώς και για την κατασκευή νέων⁴³⁸ στη θέση εκείνων που είχαν καταστραφεί. Εκτός από τη Λευκάδα, αντίστοιχη πρόνοια ελήφθη και στις

434 Λαμπρινού, 1997, σ.234.
435 Λαμπρινού, 1997, σ.234.
436 Λαμπρινού, 1997, σ.234.
437 Λαμπρινού, 1997, σ.234.
438 Ροντογιάννης, 1982, σ.352, Gekas, σ.178.

περιπτώσεις φυσικών καταστροφών από τους σεισμούς στη Ζακύνθο το 1820 και στη Κεφαλονιά το 1825.⁴³⁹

Η πρόνοια αυτή φαίνεται από την απόφαση για την ανοικοδόμηση της πόλης, και των χωριών της Αγίας Μαύρας καθώς τρεις μήνες μετά τον σεισμό, στις 11/23 Απριλίου 1825 δημοσιεύεται στην *Gazzetta*⁴⁴⁰ η 27η Πράξη, της 2ης περιόδου, της 2ης Γερουσίας που συγκροτήθηκε βάσει του Συντάγματος του 1817. Σε αυτήν αναφέρονταν όλα τα μέτρα που λάμβανε το Ιόνιο κράτος για τους σεισμόπληκτους Λευκαδίτες. Στο Προοίμιο αναφέρεται ότι

προκειμένου να ανακουφισθούν, κατά το δυνατόν, οι συμφορές των κατοίκων της νήσου της Αγίας Μαύρας και για να επανέλθουν σε κατάσταση όχι κατώτερη από εκείνη στην οποία βρίσκονταν πριν από τη μεγάλη δυστυχία που τους συνέβη στις 19 Ιανουαρίου, λαμβάνοντας υπόψη μάλιστα ότι η κατάστασή τους και πριν από την καταστροφή αυτή δεν ήταν καλή και επειδή δεν μπορούν με τα τοπικά μέσα να απολαύσουν κανένα από τα αναφερόμενα καλά καθώς και μετά από έρευνες που έκανε η Τοπική Διοίκηση της νήσου αυτής μετά από διαταγή της Διοικήσεως αποδείχθηκε ότι με την βοήθεια των απαραίτητων χρηματικών κεφαλαίων, μπορεί η κατάσταση να καλυτερεύσει, για τον λόγο αυτό με την εξουσία της Αυτής Υψηλότητος του Προέδρου και της Εκλαμπροτάτης Βουλής και τη γνώμη και συναίνεση της Ευγενεστάτης Νομοθετικής Συνέλευσης του Ενωμένου Κράτους των Ιονίων νήσων στη δεύτερη σύνοδο της δεύτερης Γερουσίας και μετά την επικύρωση της Αυτού Εξοχότητος του Λόρδου Μεγάλου Αρμοστή του Βασιλέως Προστάτου, νομοθετούνται και διορίζονται τα ακόλουθα:

Άρθρο 1. Ποσό εκατό πενήντα χιλιάδων δίστηλων τάλιρων (150.000) θα δοθεί στη Διοίκηση, για να ανακουφίσει τις δυστυχίες που υπέφεραν οι κάτοικοι της Αγίας Μαύρας εξαιτίας του σεισμού που έγινε στις 19 Ιανουαρίου 1825 και για να διορθώσει και να ανοικοδομήσει την πόλη και τα χωριά.

Άρθρο 2. Τα χρήματα αυτά πρέπει να δίνονται σαν δάνειο ή σαν βοήθημα και πρέπει να διατίθενται με τρόπο που θα προσδιορισθεί από τη Διοίκηση.

Άρθρο 3. Όπου είναι αναγκαίο, για την εκτέλεση των παραπάνω σκοπών, η Διοίκηση θα καταλαμβάνει κάθε ιδιοκτησία, θα την εκτιμά και θα την πληρώνει στους ιδιοκτήτες με τον τρόπο που προσδιορίζει το ακόλουθο 4ο άρθρο.

Άρθρο 4. Η βάση της εκτίμησης οποιασδήποτε ιδιοκτησίας την οποία θα πάρει η Διοίκηση σύμφωνα με το τρίτο Άρθρο θα είναι όλο το ενοίκιο που επληρώνετο για αυτήν πριν από τον σεισμό και αν δεν επληρώνετο ενοίκιο γι' αυτήν, θα χρησιμεύει σαν οδηγία για αυτό η σύγκριση της εκτίμησης αντίστοιχου ενοικίου. Από το ενοίκιο αυτό θα αφαιρούνται οι τακτικές χρονικές διορθώσεις ή έξοδα, και επάνω στο υπόλοιπο εισόδημα, θα υπολογίζεται η τιμή της αγοράς. Σε κάθε έξη

δίστηλα τάλιρα (6) ξεκαθαρισμένο εισόδημα, θα πληρώνονται εκατό δίστηλα τάλιρα (100).

Άρθρο 5. Επιτροπή, που θα αποτελείται από τρία πρόσωπα, επιλεγμένα από τη Διοίκηση, θα κρίνει και θα επιδικάζει με συνοπτικό και σύντομο τρόπο καθώς και με επιείκεια, όλες τις διαφορές που μπορεί να προκύψουν όσον αφορά ζημιές στις ιδιοκτησίες εξαιτίας του σεισμού, ή που αφορούν την επανόρθωση και την ανοικοδόμηση της πόλης και των χωριών. Η επιτροπή αυτή θα επιδικάζει τις διαφορές με πλειοψηφία. Κάθε άλλη διαφορά ή κρίση που αφορά γεγονότα πριν από τον σεισμό, δεν είναι αρμοδιότητας αυτής της επιτροπής να την κρίνει. Αυτή θα μπορεί να κρίνει περί κυριότητας, και όχι περί δικαιώματος, και οι αποφάσεις της θα μπορούν ελεύθερα να αποστέλλονται για αναθεώρηση στον Έπαρχο και στον Τοποτηρητή μέσα στο διάστημα δέκα μόνο ημερών. Εάν στην έκκληση αυτή, υπάρξει ασυμφωνία, αυτή θα επιλύεται από τη Διοίκηση. Όλες οι αποφάσεις της Επιτροπής αυτής, για τις οποίες δεν θα υπάρχουν ενστάσεις μέσα στο παραπάνω διάστημα, θα θεωρούνται σαν τελειωμένες, όπως και εκείνες του Έπαρχου και του Τοποτηρητή.

Άρθρο 6. Τα δάνεια της Διοίκησης που θα δοθούν για την ανοικοδόμηση ή την επισκευή, θα ασφαλίζονται επάνω στις ίδιες τις οικοδομές που κατασκευάστηκαν, ή επισκευάστηκαν και θα έχουν προτεραιότητα σε σχέση με κάθε άλλο δάνειο και υποχρέωση που είχε προκύψει νωρίτερα, ή που θα γίνει σε μεταγενέστερο χρόνο επάνω στις παραπάνω οικοδομές, ακόμη και στις περιπτώσεις της προσημείωσης.

Άρθρο 7. Όλες οι υποχρεώσεις και οι συμφωνίες που έγιναν πριν από τον σεισμό επάνω σε κάθε οικοδομή, θα έχουν ισχύ και κύρος (με την επιφύλαξη πάντοτε της προτεραιότητας των δανείων της Διοίκησης που έχει κυρωθεί με το προηγούμενο άρθρο) και θα εννοούνται σαν ασφαλισμένες όχι μόνο πάνω σε αυτές τις οικοδομές, εάν είναι οι ίδιες που κατοικούνται από τον ιδιοκτήτη, αλλά επί πλέον επάνω σε άλλες οικοδομές, που ο ιδιοκτήτης μπορούσε να λάβει αντί για τις πρώτες, ή για την αναπλήρωση ζημίας, ή διά μέσου ανοικοδόμησης και επισκευής ή κινήσεως επειδή υπόκεινται μόνο στην απόφαση της Επιτροπής που διά του πέμπτου άρθρου συστήνεται σε εκείνες τις μερικές περιπτώσεις που δι' αυτού αποσαφηνίζεται. Στις διατάξεις αυτές περιλαμβάνονται για κάθε τέλος και σκοπό που αποφέρει η αγορά κάθε οικοδομής που η διοίκηση ιδιοποιείται και λαμβάνει κατά το 3ο και 4ο άρθρο.

Άρθρο 8 Επειδή όλες οι εκκλησίες της πόλης της Αγίας Μαύρας, με μία μόνο εξαίρεση, κατακρημνίστηκαν τελείως, ή εβλάβησαν σε μεγάλο βαθμό και εξημιώθηκαν και επειδή είναι αναπόφευκτα αναγκαίο να εφαρμοστεί η προσήκουσα εκτέλεση της θείας λατρείας, και η εκπλήρωση των χριστιανικών τελετών, για τούτο η Διοίκηση έχει την εξουσία να πάρει τα αναγκαία μέτρα για να ανοικοδομηθούν τόσες εκκλησίες, όσες μπορεί να κρίνει αναγκαίες για την εκτέλεση της ιερής λειτουργίας και να δώσει τα αγαθά και τα εισοδήματα των άλλων εκκλησιών σε όσες θα ανοικοδομηθούν ή θα επισκευαστούν.

Άρθρο 9. Η παρούσα θα τυπωθεί και θα σταλεί προς όποιον ανήκει για

439 Μπρεγιάννη, 2017, σ.175.

440 Gazzetta degli stati uniti delle Isole Ionie, Corfu, Sabato 11/23 Aprile 1825, Num.38 2, σ. 2

την εκπλήρωσή της.

Κέρκυρα 22 Απριλίου 1825.

Όπως αναφέρεται στην παραπάνω απόφαση, η ανασυγκρότηση της πόλης προβλεπόταν να γίνει μέσω της χορήγησης δανείων στους κατοίκους, προκειμένου να επισκευάσουν ή να ξανακτίσουν τα κατεστραμμένα από τον σεισμό σπίτια τους, διαθέτοντας έναν σημαντικό προϋπολογισμό 150.000 τάλιρων για τον σκοπό αυτό.⁴⁴¹

Η σύσταση αντισεισμικών κανονισμών και η θέσπιση νέων όρων δόμησης για τη Λευκάδα το 1827

Το 1827⁴⁴² δημοσιεύεται ο πρώτος Αντισεισμικός Οικοδομικός Κανονισμός για τη Λευκάδα και την ίδια χρονιά⁴⁴³ θεσπίζονται νέοι όροι δόμησης, διαφορετικοί από αυτούς που ίσχυαν στα υπόλοιπα Επτάνησα. Καθορίζονται τα υλικά και τα πάχη των τοίχων, τα ύψη των κτιρίων καθώς και το μέγιστο ύψος της λιθοδομής του ισογείου, η απόσταση μεταξύ των κτιρίων για καλύτερο αερισμό και προστασία σε περίπτωση πυρκαγιάς αλλά και σεισμού (αντισεισμικός αρμός μεταξύ των κτιρίων). Επίσης, ο κανονισμός αυτός ορίζει⁴⁴⁴ ότι μόνον το ισόγειο μεγίστου ύψους 10 βενετικών ποδών (περίπου 3 μ.) θα κτίζεται από πέτρα. Οι όροφοι θα κατασκευάζονται από ξύλο. Στις περιπτώσεις που πρόκειται να κατασκευαστεί κτίριο ψηλότερο από το όριο, Πολιτικός μηχανικός δημόσιος υπάλληλος θα ελέγχει το έδαφος και θα καθορίζει τις διαστάσεις των θεμελίων. Τα κτίρια με ελαφρές ζημιές έπρεπε να επισκευαστούν. Ο κανονισμός ίσχυε τόσο για τα κτίρια της πόλης όσο και για εκείνα των χωριών. Οι παραβάτες θα τιμωρούνταν αυστηρά.

Το Κτηματολόγιο της Αγγλοκρατίας 1826

Εκτός από το πολεοδομικό σχέδιο η Αμαξική είχε και κτηματολογικό σχέδιο⁴⁴⁵ (Εικ. 22). Σύμφωνα με το υπόμνημα⁴⁴⁶ που υπάρχει στο κάτω δεξί άκρο του σχεδίου, έχει εκπονηθεί στις 2 Ιουλίου 1826 από τον G. Giromi, ο οποίος αντέγραψε το σχέδιο που είχε εκπονήσει εκατό χρόνια πριν, το 1726, ο Βενετός μηχανικός Santo Semitecolo. Το σχέδιο συσχετίζει τις ιδιοκτησίες στην πόλη με τον κτηματολογικό κατάλογο και με τον τρόπο αυτόν είναι εφικτός ο έλεγχος των κατασκευών στην πόλη.

441 Gekas, σ.222

442 Gazzetta delle Isole Ionie, Corfu Sabato 18/30 Giugno 1827, Λαμπρινού, 1997, σ. 233.

443 Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ. 19.

444 Λαμπρινού, 1997, σ. 233.

445 ΓΑΚ_Λ Συλλογή σχεδίων. Κτηματολόγιο Αγγλοκρατίας, 1826

446 Αναφέρει τα εξής: «Piano / Delle Case, e Fondi / Esistenti nella Citta di / Amaxichi nell' Isola di Leucade / Copiato da quello del In.re Conte Santo Semitecolo, del 1726/ il quale corrisponde, al Catta-logo e Cattastico vilasciato dal / me (.....) da me G.Giromi / Per C(.....)ssione del P(...) / SENATO / delle 2 Juiglio / 1826

Στο κάτω αριστερό άκρο υπάρχει περίτεχνο σχέδιο που πλασιώνει το υπόμνημα. Το τελευταίο είναι γραμμένο επάνω σε οβάλ πλάκα με κορνίζα το σχήμα της οποίας διαμοφώνεται από τον κορμό φιδιού και στο πάνω μέρος της βρίσκεται το κεφάλι του. Στο κάτω αριστερά τμήμα της πλάκας λέοντας κρατά στο δεξί μπροστινό πόδι του τα επτά βέλη του Ιονίου κράτους ενώ περιβάλλεται από άνθη τριανταφυλλιάς και κλαδιά ελιάς. Το πάνω άκρο της πλάκας στηρίζεται σε τμήμα ιωνικού ραβδωτού κίονα που στη βάση του φέρει ταινία από φύλλα λωτού και στην τετράγωνη βάση υπάρχει μαϊάνδρος. Στη δεξιά πλευρά του σχεδίου απεικονίζεται το φρούριο της Αγίας Μαύρας, το οθωμανικό Υδραγωγείο, η Διώρυγα και ένα ιστιοφόρο να πλέει στη θάλασσα ανατολικά. Η σύνθεση αποπνέει ατμόσφαιρα νεοκλασικής έμπνευσης, προσιωνίζοντας τις νέες αρχαιολατρικές αντιλήψεις των αρχών του 19ου αιώνα και συγχρόνως ρομαντική διάθεση.

Το σχέδιο αυτό του κτηματολογίου είναι πολύτιμο για την ιστορία της νέας πρωτεύουσας, της Αμαξικής, από πολλές απόψεις. Κυρίως διότι αποτυπώνει την κατάσταση της πόλης στο τέλος του πρώτου τέταρτου του 19ου αιώνα.⁴⁴⁷ Ο κτηματολογικός αυτός χάρτης και ο κατάλογος των κατοίκων της αποτελούν τη βάση για την ανάλυση των κατοικιών που περιγράφονται στο αρχείο των σχεδίων καθώς και για τον εντοπισμό καθενός από αυτά στον ιστό της πόλης. Επίσης, στο κτηματολογικό σχέδιο απεικονίζεται, η μορφή της πόλης του 18ου αιώνα, αποτελώντας ταυτόχρονα τη βάση για τον μετασχηματισμό της πόλης της Λευκάδας μετά τον σεισμό του 1825, καθώς πολλές μεγάλες ιδιοκτησίες θα κατατμηθούν και θα κατασκευαστούν σε αυτές νέες κατοικίες.

Χωρικός αντικατοπτρισμός της σχέσης ηγεμονεύοντος - ηγεμονευόμενου

Το νέο αυτό σχέδιο της πόλης της Λευκάδας από τους Βρετανούς προτείνει ρηξικέλευθες και καθοριστικές αλλαγές για τη μορφή της πόλης του 18ου αιώνα, με τους καμπύλους δαιδαλώδεις δρόμους. Οι Βρετανοί⁴⁴⁸ εισάγουν τη νέα ευρωπαϊκή αντίληψη του εξορθολογισμού στον σχεδιασμό των πόλεων του 19ου αιώνα, με ορθοκανονική χάραξη, με κύριους ευθύγραμμους δρόμους, κάθετους και δευτερεύοντες παραλλήλους. Επίσης, με το σχέδιο αυτό επιχειρείται η μετατόπιση του διοικητικού κέντρου της εποχής της Βενετοκρατίας σε νέα θέση όπου συνδυαζόταν με το νέο οικονομικό κέντρο της πόλης, προκειμένου να εδραιωθεί η αντίθεση της εποχής της βενετικής κυριαρχίας με αυτή της νέας βρετανικής ηγεμονίας.

Η ραχοκοκαλιά της πόλης, η χάραξη της οποίας ανάγεται στα χρόνια της Τουρκοκρατίας,⁴⁴⁹ όπως αναλύσαμε παραπάνω, είναι ο κεντρικός δρόμος που τη διασχίζει από βορρά προς νότο. Στο χάρτη του 1825 αναφέρεται ως strada dei Mercanti ή strada pubblica dei mercanti,⁴⁵⁰ Calle dei Mercanti,⁴⁵¹ ενώ στις άδειες

447 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.31.

448 H.J.Dyos, *The growth of cities in the Nineteenth century: A review of some recent writing*, Vicotian Studies, Indiana university press, Mar.1966, vol.9, pp.225-237, <https://www.jstor.org/stable/3825724>

449 Τσερές, 2017

450 Βλ. Οικία Μήτρου Ματζούκα 1826, (134).

451 Στον δρόμο αυτό αναφέρονται η Οικία Στάθη Αρματά 1827, (184)

αναφέρεται ως *strada maestra*⁴⁵² ή «παζάρι»,⁴⁵³ καθώς κατά μήκος του δρόμου αυτού αναπτύσσονταν όλες οι εμπορικές δραστηριότητες που εξυπηρετούσαν το νησί κατά τον 18ο αιώνα. Στο σχέδιο, στον καμπύλης μορφής αρχικό κεντρικό δρόμο γίνονται παρεμβάσεις προκειμένου να ευθυγραμμιστεί κατά το δυνατόν ενώ παράλληλα προτείνεται και ένας κάθετος σε αυτόν δρόμος που ενώνει την ανατολική με τη δυτική ακτή. Επίσης, στο σχέδιο δίνεται σημασία στην προκυμαία γύρω από την πόλη προτείνοντας έναν περιμετρικό δρόμο.

Βασικά χαρακτηριστικά του σχεδίου είναι η χωροθέτηση ενός **σύγχρονου** εμπορικού κέντρου που περιλαμβάνει δύο χωριστές νέες αγορές. Ο διαχωρισμός της αγοράς των κρεάτων και των ψαριών από εκείνο των λαχανικών και των φρούτων αποφασίστηκε για προφανείς λόγους υγιεινής. Οι ίδιοι λόγοι οδηγούν επίσης τα σφαγεία στις παρυφές της πόλης στη μη κατοικημένη αυτήν την εποχή δυτική ακτή.

Μια επίσης σημαντική σχεδιαστική επιλογή είναι η δημιουργία νέας συνοικίας που απευθύνεται στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις (αλιείς, εργάτες κ.λπ.) –με προφανή στόχο την άσκηση φιλολαϊκής πολιτικής– σε κοντινή απόσταση από το νέο διοικητικό και εμπορικό κέντρο. Τα γεγονότα της εξέγερσης του 1819 και η βρετανική πολιτική απέναντι στην Επανάσταση του 1821 είχαν κλονίσει την εμπιστοσύνη των κατοίκων της Λευκάδας και είχε υποστεί πλήγμα η επικοινωνία της ηγεμονεύουσας δύναμης με τις κατώτερες οικονομικά και κοινωνικά τάξεις των εργατών και των αγροτών. Η κατασκευή εργατικών κατοικιών αντιπροσωπεύει αντίστοιχες τάσεις στη Βρετανία την εποχή αυτή και συγχρόνως απευθύνεται στις βαρύτερα πάσχουσες μετά τον σεισμό οικογένειες, σε μια προσπάθεια να αποκατασταθεί ο ηγεμονεύων σε αυτές ρόλος μέσω της φιλανθρωπίας.⁴⁵⁴ Μια περίπτωση ανάλογων κατοικιών αφορά μια ομάδα κατοικιών σε δύο παράλληλες σειρές στο Preston.⁴⁵⁵ (Εικ. 23).

Η θέση και η χάραξη της κεντρικής πλατείας της Λευκάδας, που αποτελεί την καρδιά της πόλης, παρέμεινε αναλλοίωτη από το τελευταίο τέταρτο του 17ου αιώνα, μέχρι το πρώτο τέταρτο του 19ου αιώνα, καθώς απεικονίζεται το 1726 στο σχέδιο του Santo Semitecolo, επί Βενετοκρατίας, αποδεικνύοντας ότι η θέση αυτή ήταν και προγενέστερα η καρδιά της πόλης όπου συγκεντρώνονταν οι κύριες δραστηριότητες. Η πλατεία της πόλης βρίσκεται έκκεντρα προς στα ανατολικά του κεντρικού δρόμου. Σε αυτήν συνυπήρχαν τα δύο θρησκευτικά δόγματα, με τον αρχαιότερο ορθόδοξο ναό του Αγίου Σπυρίδωνα να οριοθετεί το δυτικό άκρο της πλατείας και τον καθολικό ναό το ανατολικό άκρο της.

452 Γράψα, 2011, σ.166.

453 Φίλιππα-Αποστόλου, 1992, σ.47-49. Αντίστοιχη κεντρική αρτηρία υπάρχει και στο ύπαιθρο της Λευκάδας όπου «Οι κοινωνικές λειτουργίες διατάσσονται σε ορισμένα χωριά κατά μήκος ενός κεντρικού άξονα, με συνέπεια σχετική συγκέντρωση δόμησης όπως στον Αγ. Πέτρο, Καρυά, Εξάνθεια».

454 Gekas, σ.280-81

455 <https://www.mylearning.org/resources/architectural-plan-showing-the-design-of-cottages-in-victorian-preston>. Το 1842 εκδόθηκε το έργο του John Clay “The Report on the Sanitary Condition of Preston”, όπου αναφέρεται ότι η υψηλή θνησιμότητα αφορούσε τις κακές συνθήκες των κατοικιών και τις ανεπαρκείς συνθήκες ύδρευσης και φαγητού.

Εικ. 22 Κτηματολόγιο της Αμαξικής επί Αγγλοκρατίας, 2 Ιουλίου 1826. Αντιγραφή από τον μηχανικό G.Giromi του βενετικού κτηματολογίου του Santo Semitecolo.

Στην πλατεία βρίσκονταν οι διοικητικές αρχές με το βενετικό Διοικητήριο⁴⁵⁶ που περιλάμβανε και το γραφείο της Υψηλής Αστυνομίας⁴⁵⁷ που καταλάμβανε τη νοτιοανατολική γωνία της πλατείας (Εικ. 24).⁴⁵⁸

Στο σχέδιο του 1825 προτείνεται σημαντική παρέμβαση στη μορφή της πλατείας, προκειμένου να μετατοπιστεί η θέση της στο κέντρο του κεντρικού δρόμου, με την κατεδάφιση των ναών και την απομάκρυνση του διοικητικού κέντρου. Ουσιαστικά με την πολεοδομική αυτή πρόταση η βρετανική κυριαρχία καθιστά **σαφή** την πρόθεσή της για τη διαγραφή της Βενετοκρατίας, τη θέση του ηγεμονευόμενου κράτους προς το ηγεμονεύον και τη σχέση της νέας κυριαρχίας προς την προγενέστερη.

Το σχέδιο της βρετανικής προστασίας δεν διστάζει μάλιστα να καταργήσει τους δύο ναούς—ορθόδοξο και καθολικό—, τονίζοντας κυρίως με την κατεδάφιση του δεύτερου την αντιπαράθεση των Βρετανών με την Καθολική Εκκλησία. Οι μεγάλες παρεμβάσεις που προτείνονται στην κεντρική πλατεία της Λευκάδας, πιθανόν οφείλονται στην ανάγκη της Βρετανίας να διαφοροποιηθεί από τους Βενετούς, καταργώντας τη διοικητική σημασία που είχε γι' αυτούς η πλατεία και σχεδιάζοντας καταρχάς, το διοικητικό κέντρο στο βόρειο άκρο της πόλης στην προκυμαία απέναντι από το φρούριο της Αγίας Μαύρας και μεταφέροντας το εν τέλει στην περιοχή πέριξ της Αγοράς (Μαρκάς).

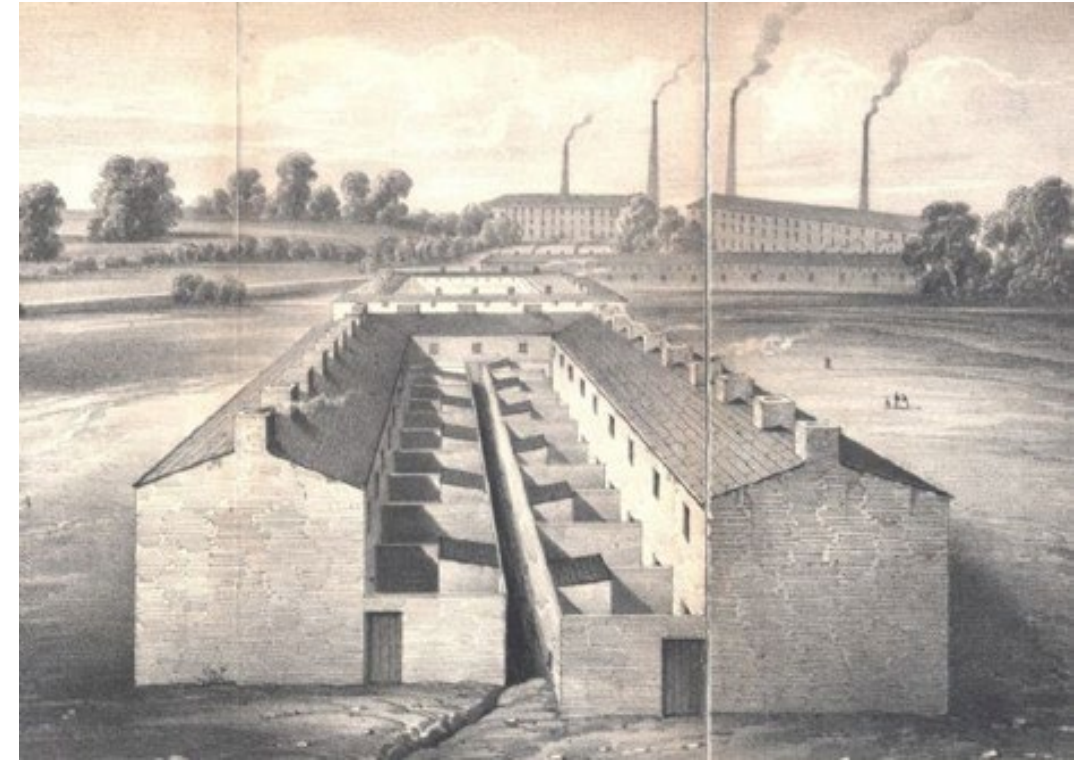
Επίσης, η πλατεία στο κέντρο της πόλης σχεδιάζεται ώστε να αποκτήσει αστική σημασία, καθώς προτείνεται η διεύρυνσή της ακόμη και με την κατεδάφιση μιας σειράς οικιών. Στον αρχικό σχεδιασμό των Βρετανών διακρίνει κανείς τις βασικές αρχές διαμόρφωσης της αστικής πλατείας του 19ου αιώνα: ευκρίνεια του σχήματος, καθαρότητα της μορφής, μεγάλες διαστάσεις και συμμετρία ως προς έναν κεντρικό άξονα, ο οποίος αποτελεί και την κύρια πρόσβαση σε αυτήν.⁴⁵⁹ Το γεγονός βέβαια ότι η πλατεία της Λευκάδας ήταν ήδη σχεδιασμένη από τους Βενετούς τον 18ο αιώνα απαιτούσε μεγάλες επεμβάσεις για τη μετατροπή της σε αστική πλατεία του 19ου αιώνα, τις οποίες οι Βρετανοί τελικά δεν ήταν διατεθειμένοι να κάνουν. Έτσι, το συγκεκριμένο

⁴⁵⁶ Βιολέττα Σάντα, Η ιστορία ενός κτιρίου στην Κεντρική Πλατεία της Λευκάδας, Άρωμα Λευκάδας, 20 Μαρτίου 2019, Βοσκοπούλου 2005, σ.76, (σημ.166), 168-169, Λούντζης Ε., σ.79, Μαχαίρας Κ., Η Λευκάς επί ενετοκρατίας (1684-1797), Αθήνα, 1951), Ροντογιάννης 1980, σ.530, σημ. 165., Ροντογιάννης, 1982, σ.16 σημ. 2. Η Βενετική διοίκηση εγκαταστάθηκε τον πρώτο χρόνο (1684-85) στο φρούριο της Αγίας Μαύρας, στις 23 Φεβρουαρίου 1685 σε μέρος της κάτω από το φρούριο πόλεως που λέγεται Χώρα και τον επόμενο χρόνο, με νομοθετική ρύθμιση του γενικού προβλεπτή F. Grimaldi (1685) επιβλήθηκε φόρος στους κατοίκους για να συγκεντρωθούν χρήματα για την κατασκευή κατάλληλου οικήματος για τις συνεδριάσεις του Συμβουλίου και για το αρχείο της Κοινότητας, στη δυτική γωνία της κεντρικής οδού και της πλατείας, όπου στεγάστηκε αργότερα η ξυλαποθήκη Σταμπόγλη,

⁴⁵⁷ Ροντογιάννης, 1982, σ.280-281. Κατά την εξέγερση του 1819, όλα τα τουφέκια, κουσκέτα, τρομπόνια, πιστόλια και άλλα πυροβόλα όπλα, που ανήκαν ή ευρίσκονται στη διάθεση οποιουδήποτε ατόμου της πόλεως Αγίας Μαύρας, θα έπρεπε να μεταφερθούν «μεταξύ της μεσημβρίας και της 2ας ώρας μετά μεσημβρίαν της σήμερα στην πλατεία απέναντι του γραφείου της Υψηλής Αστυνομίας» και θα έπρεπε να παραδοθούν στο πρόσωπο που θα οριζόταν γι' αυτό. Το παραπάνω σημαίνει ότι το γραφείο της Υψηλής Αστυνομίας παρέμενε στην πλατεία, τουλάχιστον την πρώτη δεκαετία της Αγγλοκρατίας (1810-1820).

⁴⁵⁸ Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.31 Από όπου και η γκραβούρα.

⁴⁵⁹ Μυρτώ Τεμπελοπούλου, Νεοκλασικές Αστικές πλατείες, Ζητήματα ανθεκτικότητας και δημοφιλίας στη διαδρομή δύο αιώνων, επιβλέπουσα καθηγήτρια Αμαλία Κωτσάκη, Ιούνιος 2014, Ερευνητική Εργασία Πολυτεχνείο Κρήτης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, σ.4

Εικ. 23 Εργατικές κατοικίες στο Preston.

Εικ 24 Η πλατεία της Λευκάδας το 1930

σχέδιο φαίνεται ότι εγκαταλείφθηκε σύντομα και υλοποιήθηκε εν μέρει.

Κατά μήκος του κεντρικού δρόμου της πόλης, πέραν των εμπορικών δραστηριοτήτων, χωροθετούνται οι περισσότερες και παλαιότερες εκκλησίες της πόλης, οι οποίες –ως γνωστόν– την εποχή της Βενετοκρατίας στα Επτάνησα κατασκευάζονταν ως συναδελφικές, δηλαδή με τη συμμετοχή μιας ομάδας σημαντικών προσώπων της κοινότητας, σε προϋπάρχοντα ιδιόκτητα οικόπεδα, που παραχωρούνταν από τους Βενετούς και βρίσκονταν στις καλύτερες και πιο περιόπτες θέσεις της πόλης. Θα πρέπει να τονιστεί ότι δεδομένου ότι οι ναοί κτίζονταν σε σχετικά μικρά οικόπεδα κατά μήκος του κεντρικού δρόμου, δεν ήταν πάντα εφικτό να έχουν τα ιερά τους σε αμιγώς ανατολικό προσανατολισμό. Οι ναοί του Αγίου Σπυρίδωνα και του Αγίου Μηνά έχουν βορειοανατολικό προσανατολισμό, ενώ οι ναοί του Παντοκράτορα και των Εισοδίων της Θεοτόκου έχουν νοτιοανατολικό. Η παρέκκλιση αυτή καταδεικνύει τη βαθιά επιθυμία των Λευκαδιτών, οι σημαντικότερες ορθόδοξες εκκλησίες να χωροθετηθούν στο κεντρικότερο σημείο της πόλης, προβάλλοντας την αστική τους παρουσία.

Όλα τα παραπάνω καθορίζουν τον ρόλο ενός σύγχρονου οργανωμένου κράτους που σέβεται τους πολίτες τους, κατά τον 19ο αιώνα. Στην κλίμακα της μικρής μεσογειακής πόλης, αντανακλώνται μέσω του σχεδίου οι θεωρίες του Adam Smith⁴⁶⁰ για την ελεύθερη αγορά, του Jeremy Bentham⁴⁶¹ και του John Stuart Mill,⁴⁶² για τον ωφελιμισμό δίνοντας σημασία στη λειτουργικότητα της πόλης και στη φιλελεύθερη λειτουργία της αγοράς.

Όμως εκτός από τους σεισμούς, η πόλη αντιμετώπιζε έναν επιπρόσθετο κίνδυνο αυτό των πυρκαγιών, καθώς στα περισσότερα κτήρια ήταν ευρεία η χρήση της ξυλείας. Ο κίνδυνος απασχολούσε τους κατοίκους της πόλης από την ίδρυσή της και αποτυπώνεται στην αγωνία της Δημογεροντίας για το φοβερό κίνδυνο πλήρους καταστροφής της πόλης από πυρκαγιά κατά τις πολεμικές επιχειρήσεις του Αλή Πασά εναντίον της Λευκάδας στις 25 και 26 Οκτωβρίου 1798.⁴⁶³

Πληροφορίες για καταστροφές από πυρκαγιές που συντελούντο σε σπίτια και καταστήματα της πόλης, κατά την διάρκεια της Αγγλοκρατίας αντλούμε από την Gazzetta. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η παρακάτω περιγραφή καταστροφής δύο καταστημάτων στην πόλη της Λευκάδας λίγο πριν τα Χριστούγεννα του 1848.

460 Sir Frederick Adam Smith (1723-1790), Σκωτσέζος, οικονομολόγος πατέρας της θεωρίας της ελεύθερης αγοράς, https://en.wikipedia.org/wiki/Sir_Frederick_Adam_Smith

461 Jeremy Bentham (1748-1832) Βρετανός Φιλόσοφος και νομικός, πνευματικός ηγέτης του ριζοσπαστικού κινήματος στην Βρετανία και ιδρυτής του σύγχρονου Ωφελιμισμού που υπήρξε πρόδρομος του φονξιοναλισμού στην αρχιτεκτονική, που αναπτύχθηκε αργότερα μέσα στον 20^ο αιώνα https://en.wikipedia.org/wiki/Jeremy_Bentham

462 John Stuart Mill (1806-1873), Βρετανός φιλόσοφος και οικονομολόγος, μέλος του Αγγλικού κοινοβουλίου. Θεωρείται σημαίνων κλασικός φιλελεύθερος στοχαστής του 19^{ου} αιώνα. https://en.wikipedia.org/wiki/John_Stuart_Mill

463 Ροντογιάννης, 1982, σ.44

Τας⁴⁶⁴ 17 ενεστώτος Δεκεμβρίου μηνός (1848) περί την ενδεκάτην ώραν της νυκτός ενεφάνισαν φλόγες μεταξύ του εργαστηρίου του εμπόρου Κυρ.Βασιλείου Δισέλου, (Δεσύλας) και εκείνου του υποδηματοποιού Κωνσταντίνου Ζεβελέκη, (Τζεβελέκης) κειμένην κατά την πρωτεύουσαν οδόν ταύτης της Πόλεως. Δια της βοηθείας της Δημοσίου Δυνάμεως, και της αξιεπαίνου συμπράξεως πολλών εγκατοίκων, ηδυνήθησαν να ασφαλίσωσι μέγα μέρος των εις το εργαστήριον του Κυρ. Δισελού ευρισκομένων πραγματειών, και παν ότι υπήρχεν εις εκείνο του Ζεβελέκη. Τα ειρημένα εργαστήρια, τα οποία ήσαν κατασκευασμένα εκ ξύλου, κατηναλώθησαν υπό του πυρός εις ολίγον διάστημα καιρού. Εστάθη δε η ευτυχία ότι ηδυνήθησαν να εμποδίσωσι την πρόοδον του πυρός, επειδή τα περί ου ο λόγος εργαστήρια ήσαν ηνωμένα υπό την αυτήν στέγην, με έτερα κατασκευασμένα εκ της ίδιας ύλης. Η πυρκαϊά αυτή δεν παρουσιάζει υποψίαν κακουργήματος».

Ενδιαφέρον τέλος παρουσιάζει η περιγραφή του Ansted ⁴⁶⁵ για την πόλη στο τέλος της περιόδου που εξετάζουμε : Αναφέρει ότι υπάρχουν λίγα κτίρια με περισσότερους από έναν ορόφους και ότι όλα είναι από ξύλο εξ' αιτίας του σεισμού του 1825 που κατέστρεψε όλη την πόλη και οι κατασκευές έχουν στο ισόγειο παχείς λιθόκτιστους τοίχους και στους υπόλοιπους ορόφους ξύλινο σκελετό με τούβλα και κονίαμα, τα οποία αντέχουν στους σεισμούς όχι όμως και στην πυρκαγιά. Τα καλύτερα σπίτια έχουν μεγάλα δωμάτια με γαλλικά παράθυρα, ενώ τα μικρότερα σπίτια είναι σκοτεινά, μικρά και πληκτικά. Οι εκκλησίες δεν είναι μεγάλες, έχουν προσαρτημένο δίλοβο καμπαναριό και ζωγραφική στο εσωτερικό τους. Ο μεγάλος αριθμός τους σε σχέση με τον πληθυσμό της πόλης οφείλεται στον γεγονός ότι η Αγία Μαύρα είναι αρχιεπισκοπή. Στο τέλος πια της περιόδου που εξετάζουμε, στα 1870, ο λόγιος κάτοικος της Σταματέλος,⁴⁶⁶ αναφέρει ότι ανάμεσα στα αρνητικά της

464 Gazzetta Ufficiale degli Stati Uniti delle Isole Ionie, (Εφημερίς Επίσημος του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων (1814-1858), Αρ. 1848 209

465 Ansted D.T. The Ionian island, 1863, σ.137, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.41070/page/n149/mode/2up>

466 Ι.Ν. Σταματέλος, «Γνωμολογία περί της καταστροφείσης Λευκάδος», Εφημερίς των Φιλομαθών, αρ.727, 29-1-1870, σ.2000 ο οποίος μετά την ένωση με την Ελλάδα του 1864 και τους σεισμούς του 1867 και 1869, συνοψίζει εύστοχα τον τρόπο λειτουργίας της πόλης κατά τα προηγούμενα χρόνια και αναφέρει με έμφαση: «3^{ον} Πολλάκακά έχει ο τόπος μας. Τέσσαρα είναι μεγαλύτερα, οι συνεχείς και καταστρεπτικοί σεισμοί, η γειννίασις μας εις την Ακαρνανίαν, την φωλεάν των ληστών, το νοσώδες του κλίματος, και η εν γένει πενία μας. Αν θέλεις και πέμπτον, έχομεν την διχόνοια των Βουλευτών μας. 4^{ον} Ολίγα καλά έχει ο τόπος μας. Τα μεγαλύτερα είναι τρια, το φίλεργον των χωρικών μας, ο δυτικός άνεμος, όστις μετριάζει το νοσώδες του τόπου μας, και η αναγεννωμένη ελπίς του να επανέλθωμεν, ως τον άσωτον υιόν του Ευαγγελίου, εις τον λιτόν βίον των πατέρων μας. 5^{ον} Η πόλις μας περιελάμβανε περί τας 1000 οικοδομάς, εξ ών αι 800 ήταν προς οίκησιν». Εκ τούτων μόνον 30-40 διεσώθησαν. Ίσπε η πόλις έχει χρείαν γενικής ανοικοδομήσεως. 6^{ον} Εις την ανοικοδόμησιν της πόλεως μας τρία τινά πρέπει να επιστήσασει την προσοχή μας -1^{ον} η θέσις, όπου πρέπει να ανεγερθή, 2^{ον} η ρυμοτομία αυτής, 3^{ον} το σχέδιον των οικιών. 7^{ον} Οι μεν νοήμονες φρονοούν ότι είναι εκ των αναγκαιοτάτων να μετατεθή η πόλις, το δε πλήθος ομοιάζει τον χοίρον, όστις δεν επιθυμεί ποτέ να εξέλθει της λάσπης του. 8^{ον} Η μετατόπισις της πόλεως μας θέλει πραγματοποιηθεί ευκολώτατα, εάν πρώτη η Κυβέρνησις δείξη το παράδειγμα, οικοδομούσα αλλαχού τα δημόσια καταστήματά της. 9^{ον} Αι 800 οικογένειαι της πόλεώς μας δύνανται να διαιρεθώσιν εις τέσσαρας τάξεις. Αι μεν 100, δεν έχουσιν ανάγκην ξένης συνδρομής εις ανοικοδόμησιν των οικιών των, αι δε 150, έχουν χρείαν δανείου μετά τόκου, αι δε άλλαι 150 δανείου άνευ τόκου, αι δε λουταί 400, εισίν άξiai ελέους. 10^{ον} Απεδείχθη τρανώτατα, ότι επί του λευκαδίου εδάφους είναι αδύνατον ν' ανθήξη λιθίνη οικία. Αλλ' ουδέ ξυλίνη εάν

Λευκάδας ήταν οι σεισμοί.

Γ. Η πόλη της Αμαζικής από το 1825 έως το 1864

Το πολεοδομικό σχέδιο των Βρετανών, που αποτελούσε ένα μεγαλεπήβολο σχέδιο επιβολής των απόψεων του ηγεμονεύοντος κράτους επί του ηγεμονευόμενου, υλοποιήθηκε εν μέρει, λόγω των αντιδράσεων που πιθανόν προκάλεσαν οι μεγάλες επεμβάσεις που πρότεινε.

Η καθοριστική αλλαγή με τη διεύρυνση του εμπορικού κέντρου μέσω της διάνοιξης κάθετου δρόμου, δεν πραγματοποιήθηκε προς την ανατολική ακτή παρά μόνο προς τη δυτική, όπου πιθανόν υπήρχαν περισσότερα δημόσια οικόπεδα. Έτσι, ενώ δεν κατασκευάστηκε στα ανατολικά η μικρότερη αγορά των λαχανικών, κατασκευάστηκε στα δυτικά η Αγορά –ο Μαρκάς⁴⁶⁷ όπως ονομάστηκε από τους Λευκάδιους–, όπου στεγάστηκε τόσο η αγορά των λαχανικών όσο και η αγορά των ψαριών και των κρεάτων. Επίσης, τα σφαγεία κατασκευάστηκαν μέσα στην αγορά και όχι στη θέση που αρχικά είχαν χωροθετηθεί στο άκρο του δυτικού δρόμου.⁴⁶⁸

Σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με το αρχικό σχέδιο αποτελεί, επίσης, η κατασκευή του διοικητηρίου κοντά στο νέο εμπορικό κέντρο και το συγκρότημα των εργατικών κατοικιών της νέας χώρας και όχι στη βόρεια είσοδο της πόλης.

Μια ακόμη σημαντική διαφοροποίηση αφορά τη μη υλοποίηση των δύο εναλλακτικών προτάσεων τροποποίησης της κεντρικής πλατείας που υπήρχε από την εποχή της Βενετοκρατίας. Στην περίπτωση που υλοποιούνταν το σχέδιο αλλαγής της πλατείας,⁴⁶⁹ θα έπρεπε να κατεδαφιστούν κατοικίες που ανήκαν σε επιφανείς κατοίκους της πόλης, όπως ο Σπυρίδων Βαλαωρίτης και άλλοι. Επίσης, θα έπρεπε να κατεδαφιστούν ο ναός του Αγίου Σπυρίδωνα και ο καθολικός ναός. Ενώ ο ναός του Αγίου Σπυρίδωνα όπως και τα σπίτια γύρω από την πλατεία διατηρήθηκαν, εν τούτοις οι σοβαρές ζημιές και η καθίζηση που υπέστη ο καθολικός ναός στον σεισμό του 1825, οδήγησαν στην κατεδάφισή του. Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι Βρετανοί δεν θέλησαν **σε καμία**

1^{ov} δεν ηναι μονόροφος, 2^{ov} εάν δεν έχη στηρίγματα εξ αγρίων δοκών, 3^{ov} εάν δεν έχη ταπεινόν το ύψος. 11^{ov} Τίνες (επανελθόντες ως οι χοίροι εις την λάσπη των) ήρχισαν από τούδε να επισκευάζωσιν οπωσδήποτε τας ετοιμορρόπους οικίας των επί κερδοσκοπία. Ούτοι ομοιάζουσι τον Ιούδα, όστις δια να κερδίση ολίγα αργύρια, παρέδωκεν εις θάνατον τον Ιησούν. 12^{ov} Άλλοι πάλι επισκευάζουσιν επί ιδία χρήσει. Ούτοι ομοιάζουσι τον μετά προθυμίας τρέχοντα ποντικόν εις τον δόλον της δοκάνου. Αλλά και του αλόγου τούτου αλογώτεροι φαίνονται, διότι στήνουν οι ίδιοι το όργανον του ολέθρου των. 13^{ov} Είπον πολλοί των συμπολιτών μας και ξένοι ότι η συμφορά μας απολύτως μεν είναι μεγίστη, σχετικώς δε προς τας περιστάσεις είναι ελαχίστη, καθόν έχομεν υπέρμαχον ισχυρόν άνδρα, τον Γερουσιαστήν μας Βαλλαωρίτην. Ούτως ο Θεός ηθέλησεν μεν να μας τιμωρήση, δεν ηθέλησεν δε μας καταστρέψη. *Εν Λευκάδι 12 Ιανουαρίου 1870*», Βασίλη Παπαζάχου, Κατερίνας Παπαζάχου, 1999, σ.287, 289

467 Βιολέττα Σάντα, «Ο Μαρκάς», Άρωμα Λευκάδας, 15 Ιουνίου 2016 <https://aromalefkadas.gr>

468 Βιολέττα Σάντα, «Ο Μαρκάς», Άρωμα Λευκάδας, 15 Ιουνίου 2016 <https://aromalefkadas.gr>

469 Λαμπρινού, 1997, σ.234.

περίπτωση να έρθουν σε αντιπαράθεση με τους άρχοντες της πόλης και την Ορθόδοξη Εκκλησία. Η κατεδάφιση όμως της καθολικής εκκλησίας συντέλεσε στη διεύρυνση της πλατείας προς τα ανατολικά, διατηρώντας όμως όλη την υπόλοιπη μορφή της, όπως ήταν κατά τη Βενετοκρατία.

Εκτεταμένες κατεδαφίσεις κατοικιών θα απαιτούνταν και στην περίπτωση που υλοποιούνταν τα μεγαλεπίβολα σχέδια διάνοιξης του δρόμου του παζαριού προς βορρά, πράγμα που επίσης δεν πραγματοποιήθηκε ίσως λόγω των αντιδράσεων των κατοίκων καθώς και του γεγονότος ότι το παζάρι με τον τρόπο αυτό θα ήταν εκτεθειμένο στους βόρειους ανέμους.⁴⁷⁰

Τελικά, πραγματοποιήθηκε μια πολύ πιο συντηρητική υλοποίηση του σχεδίου, με τις άκρως απαραίτητες αλλαγές: αυξήθηκε το μέγεθος της πλατείας με την κατεδάφιση της καθολικής εκκλησίας· συγκεντρώθηκε το διοικητικό, οικονομικό και εμπορικό κέντρο δυτικά στον διανοιγμένο κάθετο δρόμο του παζαριού με την κατασκευή της Αγοράς (Μαρκά) λαχανικών, κρεάτων και ψαριών, καθώς και την κατασκευή Τοποτηρητηρίου και Δικαστηρίου. Ο συσχετισμός του εμπορικού κέντρου με τα δικαστήρια τονίζει τη σχέση του εμπορίου με τις αστικές δικαστικές υποθέσεις και την προσήλωση των Βρετανών στη λύση των διαφορών μέσω των νόμων και της δικαστικής εξουσίας. Τέλος, υλοποιήθηκε η σταδιακή αναβάθμιση και επέκταση της προκουμαίας⁴⁷¹ καθώς και η κατασκευή στην παραλία του Boschetto.

Το σχέδιο αντανakλά στοιχεία από τις ευρωπαϊκές αντιλήψεις του 19ου αιώνα στην Βρετανία που αποκρυσταλλώθηκαν στο σημαντικό έργο του Ebenezer Howard⁴⁷² για ένα νέο τρόπο οικοδόμησης των πόλεων που διαμορφώθηκε στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού εξορθολογισμού, της ανάπτυξης των αγορών και των ωφελιμιστικών λογικών κατά 19ου αιώνα.

Τα αστικά χαρακτηριστικά της πόλης

1) Η κυκλοφορία στην πόλη - Χαράξεις και ονοματοδοσία

Στις τελικές επεμβάσεις που υλοποιούνται από τους Βρετανούς, η ραχοκοκαλιά του κεντρικού δρόμου του παζαριού διατηρείται εν πολλοίς στην αρχική μορφή με μικρές διανοίξεις, διαπλατύνσεις και διαφοροποιήσεις.

Στις άδειες εμφανίζονται όλα τα ονόματα των δρόμων της Λευκάδας που εμφανίζονται και στον χάρτη του 1825 και μεταξύ άλλων είναι οι εξής: δρόμοι στην προκουμαία, όπως Calle delle marine,⁴⁷³ Strada della Marine,⁴⁷⁴ Strada al Molo,⁴⁷⁵ strada alla Mollo,⁴⁷⁶ Strada

470 Λαμπρινού, 1997, σ.234.

471 Λαμπρινού, 1997, σ.234.

472 <http://urbanplanning.library.cornell.edu/DOCS/howard.htm>, Ebenezer Howard, *Garden Cities of To-Morrow* (London, 1902. Reprinted, edited with a Preface by F. J. Osborn and an Introductory Essay by Lewis Mumford. (London: Faber and Faber, [1946]):50-57, 138- 147

473 Οικία Μήτσου Αντύπα 1827,(182).

474 Περίφραξη Ιωάννη και Αφων Βαλαωρίτη 1827, (183)

475 Οικία Αθανασίου Βεροιώτη του Ευσταθίου 1848, (273), οικία Μαστρακα-Δεσύλλα 1850, (581,307)

476 Οικία Αφων Μαριέλη 1827, (180)

mollo,⁴⁷⁷ Calle 2a al Molo,⁴⁷⁸ Strada del Molo,⁴⁷⁹ Strada S. Mollino,⁴⁸⁰ Στράτα δημόσιος της προκυμαίας,⁴⁸¹ Θαλάσσιος δρόμος,⁴⁸² Δρόμοι σε εκκλησίες της πόλης, όπως Strada San Martino,⁴⁸³ Strada San Giovanni Battista, Strada S. Basilio,⁴⁸⁴ οδός Αγίου Βασιλείου,⁴⁸⁵ Strada San Giovanni Teologo,⁴⁸⁶ Strada San Giovanni Preccinteres,⁴⁸⁷ Strada le presentazione S.M. Vergine,⁴⁸⁸ Strada le B.V.A.,⁴⁸⁹ Strada S.n Anargiri,⁴⁹⁰ Strada la B.V. dei Foresti ή strada la Beata Vergine dei Foresti,⁴⁹¹ Strada la B.V.,⁴⁹² Stada San Demetrio,⁴⁹³ Strada Santa Veneranda,⁴⁹⁴ Strada Saint Spiridione,⁴⁹⁵ Κειμένην της εκκλησίας του Αγίου Σπυρίδωνος,⁴⁹⁶

477   Οικία Πάνου Καλιβιώτη 1829, (625), οικία Θωμά Κατοπόδη 1827, (153, 173)

478   Κατάστημα Σπυρίδωνα Καλκάνη 1827, (177)

479   Οικοδομή οικογένειας Καλκάνη 1851, (311)

480   Οικία Βασιλείου Λεκατσά 1847, (885, 893)

481   Οικία Αφων Καββαδά 1854, 446)

482   Οικία Αφων Παπαδοπούλου 1855, (385, 441, 463)

483   Οικία Στάθη Γατζ(α 1844, (842γ), οικία Νικολή Μπογδάνου 1848, (881, 277), οικία Γε-ωργίου Σακοράφα 1842, (801, 815), Οικία Θεόδωρου Μαχαिरά 1843, (821), οικία Θεόδωρου Χαλικιά, 1844, (838^α, 842β)

484   Οικία Αποστόλη Αρακλιώτη 1843, (820, 836), οικία Ιωάννη Δεβάρη 1827, (171), οικία Νικολάου Μπουμπουλα 1827, (172), οικία Σπυρίδωνος Σκουφά 1844, (838), οικία Τζιώτη Ζήση, 1841, (813)

485   Οικία Γιώτη Ζήση 1852, (350,366, 332), οικία Σπυρίδωνα Λαζαράκο, 1852, (333, 346, 365), οικία Αντωνίου Πατρικίου 1844, (840)

486   Οικία Λουκά Αρνόπουλου 1845, (846, 857), οικία Αποστόλη Καβαδία 1827, (170), οικία Αφων Μαχαिरά 1847, (887), οικία Νικολάου Πιατσεντίνου 1847, (890), οικία Νικολάου Ρεκατσίνα (675, 313, 325), κατάστημα Πέτρου Σταματόπουλου 1847, (394)

487   Οικία Θεόδωρου Σούρμπη 1847, (889)

488   Οικία Γεωργίου Αρώνη 1847, (292,886,891,895)

489   Οικία Αποστόλη Κοτρή 1846, (867, 536)

490   Οικία Ανδρέα Βεροιώτη 1844, (842^α, 864)

491   Οικία Βασιλείου Βερύκιου, Δρ. Σταύρου Νικόλαου, Δε. Βλαντή Ανδρέα 1843,(822), οικία Νικολέτου Μπουρελλά 1849, (288), οικία Αθανασίου Σκλαβενίτη 1845, (855, 859), οικία Σπυρί-δωνα Σκουφά 1843, (819), οικία Κωνσταντίνου Φίλιππα, 1845, (847, 882, 269^α), οικία Κωνσταντί-νου Φίλιππα, 1846, (874)

492   Οικία Σπύρου Λάζαρη 1843, (829)

493   Οικία Δημητρίου Γαλάτη 1841, (786), Οικία Δημητρίου Μήτσουρα 1843, (832, 835), κατάστημα Μηνά Μπελλή 1841, (788, 798, 799), οικία Ιερομόναχου Νεκτάριου και αφων Παпанελόπουλου 1827, (163), οικία Κωνσταντίνου Πράσινου 1849, (284)

494   Οικία Αθανασίου Μπίρλου 1849, (278), οικία Εμμανουήλ Μπουμπουλη 1841, (802)

495   Οικία Αναστασίου Δεσύλλα 1849, (283), οικία Σπυρίδωνα Καμινάρη 1845, (858), οικία Αθανασίου Καπαρίδα 1841, (785,796), οικία Αθανασίου Καπαρίδα 1843, (831), οικία Σπυρίδω-νος Κονιδάρη 1850, (302), οικία Θεόδωρου Λουπέτη 1842, (807), οικία Θεόδωρου Λουπέτη 1847, (884, 896), οικία Δημητρίου Λουριώτη 1840, (803), οικία Αθανασίου Τριανταφύλλου, 1844-45, (843,442,853), οικία Μήτσου Πολυκαλά 1846, (851, 856), οικία Σπυρίδωνα Σκιαδαρέση 1848, (272), κατάστημα Πέτρου Σταματόπουλου 1849, (281), fabbrichetta και γέφυρα οικία Νικολάου Σταύρου, 1851, (310)

496   Οικία Ιωάννη Τούμπα, 1860, (518, 525, 529, 551, 580)

Fondo San Spiridione,⁴⁹⁷ Strada San Salvatore,⁴⁹⁸ Strada San Caralambo,⁴⁹⁹ Stra- da San Antonio,⁵⁰⁰ Strada del B.V. Annunziata,⁵⁰¹ Calle san Gerorgio,⁵⁰² Strada S. Giovanni alla Laguna,⁵⁰³ Strada de Dottori di Ragion,⁵⁰⁴ Calle promisque cole,⁵⁰⁵ Calle promiscua condoglio,⁵⁰⁶ Calle,⁵⁰⁷ Strada Morta,⁵⁰⁸ Calle Morta,⁵⁰⁹ Calle propria,⁵¹⁰ Calle impraticabile del medesime Peristeri⁵¹¹ Calleta pro,⁵¹² Callet- ta morta,⁵¹³ Calleta pubblica,⁵¹⁴ Calle promiscua,⁵¹⁵ Calleta promiscua,⁵¹⁶ Calle

497   Οικία Κωνσταντίνου Φίλιππα, 1845, (847, 882, 269α), οικία Κωνσταντίνου Φίλιππα, 1846, (874)

498   Οικία Rafaelo Zannone 1848, (270), οικία Αντωνίου Σεττίνη 1841, (792), οικία Σπυρίδωνα Σκουφά 1849, (293)

499   Οικία Κατερίνας Κοκορομπα 1848, (275)

500   Οικία Θεόδωρου Λιάττα 1827, (816)

501   Οικία Αντωνίου Λογοθέτη 1846, (870)

502   Οικία Σπυρίδωνα Μαυρή 1827, (186)

503   Οικία Μιχάλη Πολίτη 1826, (138)

504   Ανακατασκευή καταστήματος Θωμά και υιών Σουμίλα 1826 (145).

505   Οικία Πάνου και Δημητρίου Αραβανή 1846, (877)

506   Οικία Ακριβής Κοντολιου 1825, (35)

507   Οικία Ιωάννη Ψωμά, 1825, (14)

508   Οικία Ιωάννη Δεβάρη 1827, (171), καταστήματα Αθανάσιου Καπαρίδα 1829, (632), οικία Σπύρου Κονδύλη 1841, (789), οικία Ιωάννη Σισυλιάνου

509   Οικία Αλεξάνδρου Αρμούτη 1829, (618), οικία Νικολάου Βαλαμόντε 1827, (195), οικία Σπυρίδωνα Βασιλάκη 1828, (242), οικία Ιωάννη Βεντούρα 1827, (190), οικία Μαρίας χήρας Στάθη Βλασόπουλου 1827, (162), οικία Δημητρίου Βλάχου 1829, (633), οικία Άννας χήρας Ευσταθίου Γαζή 1833, (680), οικία Φραντζέσκου Γανζία 1836, (725), οικία Νικολάου Γερολύμου 1827, (193), οικία Αφων Δεβάρη 1841, (814), οικία Ιωάννη Ζάκα 1831, (661), masieva Γεωργίου Καβαδία 1827, (191), οικία Ευστάθιου Καββαδία 1830, (644), οικία Μαρία Κοντή 1827, (192), οικία Ελιάς Κοτρή 1833, (678), οικία Ελιάς Κοτρή 1834, (688), οικία Δημητρίου Λάσκαρη 1836, (712), οικία Νικολάκη Λάσκαρη 1851, (314, 330), οικία Κωνσταντίνου Ματαράγκα 1827, (164), οικία Σπυ-ρίδωνα Μαυροειδή 1833, (677), οικία αφων Μεγαγιάννη 1839, (759), οικία Αριστείδη Μεταξά 1843, (837), οικία Χρήστου και Μηνά Μοντεσάντο 1835, 699, οικία Αφων Νησιώτη 1835, 706, οικία Δημητρίου Πετρίτη 1849, 287, οικία Τιμόθεου Πιασεντίνου 1827, (187), οικία Γρηγορίου Σκυριανού, οικία Γκαετάνο Σκυριανού 1835, (702), οικία Αφων Σούνδια 1838, (751), οικία Πέτρου Σταματόπουλου 1835, (687), οικία Αναστασίου Σταμπόγλη 1827, (188), οικία Θεόδωρου Χαλικιά, 1844, (838^α, 842β)

510   Οικία Σπυρίδωνα Μαυροειδή 1835, (701), οικία Αφων Μεγαγιάννη 1830, (663), οικία Σπύρου Πότζη 1836, (711), fabbrichetta και γεφυρα οικίας Νικολάου Σταύρου, 1851, (310)

511   Οικία Αναστασίου Περιστέρη 1825, (27)

512   Οικία Αθανασίου Μοντεσάντο 1826, (92)

513   Οικία Αθανασίου Βεροιώτη του Ευσταθίου 1848, (273), οικία Ιωάννη Λεκατσά 1844, (842, 865)

514   Οικία Αντωνίου Λογοθέτη 1827, (636)

515   Οικία Θεόδωρου Βουργαρέλη 1825, (33), οικία Σπυρίδωνα Λογοθέτη 1826, (68), οικία Νικολέτου Μπουρελλά 1849, (288), οικία Κωνσταντίνου Πράσινου 1849, (284), οικία Θεόδωρου Σούρμπη 1847, (889)

516   Οικία Παπά Παναγιώτη Αρτινού 1826, (60), οικία Γεωργίου Γαβαλά 1826, (113), οικία Διονυσίου Γαζή 1825, (21), οικία Σπύρου Γιαννιώτη 1825, (44), οικία Νικολάου Δρακονταειδή 1826, (91), οικία Γεωργίου Θεοχάρη 1826, (132), οικία Πελαγίας Καβαδία 1825, (42), οικία Φυλίτζη Καβαδία 1826, (65), οικία Σπυρίδωνα Καλκάνη 1826, (131), οικία Μαύρας Φίλιππα, 1826, (71,72), οικία Μαύρας Φίλιππα, 1826, (508), οικία Κατερίνας Κονάκη 1827, (208), οικία Γερολύμου Άκαρδου Κοντή, οικία Δημητρίου Κουνάβα 1827, (198), οικία Δημήτρη Λέφκα 1826, (125), οικία Μηνά Λουπέτη 1826, (122, 151), οικία Αφων Μεσσήνη 1826, (115), οικία Ιωάννη

s.a.f.e alla Laguna,⁵¹⁷ Calleta impraticabile,⁵¹⁸ Calleta,⁵¹⁹ Calleta di proiettile,⁵²⁰ Callicella,⁵²¹ Cortile,⁵²² Calle alle saline,⁵²³ Calle ottava,⁵²⁴ Calle fra lo Vecchio,⁵²⁵ Calleta promiscua,⁵²⁶ Vicolo commune,⁵²⁷ Vicolo appartenente alle chiesa,⁵²⁸ Marciapiede Παραδρόμιο,⁵²⁹ Δημόσιος στράτα φέρουσα εις την μεγάλην Βρύσην,⁵³⁰ Δημόσιος στράτα φέρουσα εις τα Περιβόλια,⁵³¹ Strada la deltie chivea,⁵³² Στενωπός,⁵³³ Σοκάκιο,⁵³⁴ Ιδιαίτερον σοκάκιον,⁵³⁵ Σοκάκι άκτιστο και αδιάβατο,⁵³⁶ Σοκάκι κοινό άχρηστο,⁵³⁷ Strada de Pelecani,⁵³⁸ Calle de Sabirinto,⁵³⁹ Via pubblica,⁵⁴⁰ Strada del proprietario,⁵⁴¹ Cortico proprio,⁵⁴² Παραδρόμιον,⁵⁴³ Vicolo,⁵⁴⁴ Σοκάκι αμοιβαίο με αδελφό.⁵⁴⁵

Συγκρίνοντας αυτά τα ονόματα των δρόμων που συναντάμε στις οικοδομικές άδειες με τους δρόμους που αναγράφονται στον χάρτη του 1825 και τα νούμερα που σημειώνονται στον κτηματολογικό χάρτη μπορούμε να εντοπίσουμε με σχετικά μεγάλη ακρίβεια τις θέσεις κάποιων ακινήτων στην πόλη της Λευκάδας.

Μικέλη 1829, (624, 639,)

517 Οικία Μιχάλη Πολίτη 1827, (166)

518 Οικία Αφων Γκίνη 1829, (279)

519 Οικία Σπύρου Θεοχάρη

520 Οικία αφων Κικιρη 1839, (758)

521 Οικία Ζαφείρων Γούναρη

522 Καταστήματα Βασιλείου Βερύκιου 1843, (827), (οικία Σπύρου Κονιδάρη 1827, 200)

523 Οικία Ευστάθιου Βλαντή 1827, 175)

524 Φούρνος Ιωάννη Βραχλιώτη

525 Οικία Αφων Καλκάνη 1829, (626)

526 Οικία Στάθη Τσιπρίκου, 1825, (41)

527 Οικία Μαρίας Ζαβερδινού 1842, (812)

528 Οικία Ιωάννη Καβαδία 1845, (852, 861)

529 Οικία Νικόλαου Ζαβιτσάνου 1853, (358)

530 Οικία Κωνσταντίνου Ζωιτά 1857, (406,488)

531 Οικία Κωνσταντίνου Ζωιτά 1857, (406, 488)

532 Οικία Ιωάννη Καβαδία 1845, (852,861)

533 Οικία Μαρίνου Καλκάνη 1865, (612)

534 Οικία Χρήστου Καρφάκη 1860, (517,524,534,550)

535 Οικία Σταυρούλας Κοθρή 1861, (540, 554)

536 Οικία Δημητρίου Λουριώτη 1855, (384, 464, 447)

537 Οικία Πέτρου Σταματόπουλου 1852, (341, 374)

538 Οικία Αφων Κράλλη 1830, (660)

539 Οικία Νικολάου Λαγού 1827, (179)

540 Οικία Αντωνίου Λογοθέτη, οικία Αντωνίου Πατρικίου 1844, (840)

541 Οικία Αφων Μεγαγιάννη 1835, (750)

542 Οικία Φίλιππου, Κωσταντή Μεσσολογκίτη 1826, (106)

543 Οικία Μιχαήλ Περδικάρη 1854, (381, 436, 457)

544 Οικία Σπυρίδωνα Σκουφά 1849, (293)

545 Οικία Νικολάου Σταφυλάτου, 1859, (493)

2) Συνοικίες – Ο χωρικός αντικατοπτρισμός των ταξικών διαφορών

Η πόλη της Λευκάδας ήταν χωρισμένη σε συνοικίες (κοντράδες) από την εποχή της Βενετοκρατίας,⁵⁴⁶ όπως φαίνεται στα κατάστιχα του Κτηματολογίου της Αγίας Μαύρας του 1726. Μερικές φορές η τοποθεσία των οικιών προσδιορίζεται με το όνομα της κοντινής τους εκκλησίας.⁵⁴⁷ Στην απογραφή του 1788, την εποχή της Βενετοκρατίας, ο πληθυσμός της πόλης της Λευκάδας απογράφεται, κατά κοντράδες με ονόματα 10 εκκλησιών.⁵⁴⁸ Η ίδια διαίρεση ισχύει και στην Αγγλοκρατία με τη διαφορά του επιπρόσθετου χωρισμού της πόλης σε έξι (6) sestieri με δύο αρχηγούς capi di contrada στον καθένα,⁵⁴⁹ σύμφωνα με το διάταγμα της 10ης Δεκεμβρίου 1810. Στις 14 Ιανουαρίου 1811⁵⁵⁰ με απόφαση της Διοίκησης η πόλη χωρίστηκε σε δύο τμήματα, το νοτιοανατολικό και το βορειοδυτικό, με γραμμή διαχωρισμού τους τον κεντρικό δρόμο, τη Strada maestra, που αρχίζουν από την είσοδο της πόλης –porta de la citta στον Άγιο Μηνά– και καταλήγουν στη λιμνοθάλασσα, στη γέφυρα –ronte του Υδραγωγείου. Στην από 20 Οκτωβρίου 1811 πράξη της Διοίκησης, περιγράφονται 16 κοντράδες,⁵⁵¹ κάθε οικογένεια καταγράφεται σε κατάλογο ανά Contrada και σπίτι, με αναφορά του τέλους φωτισμού που όφειλε να πληρώνει. Ξεχωριστή καταγραφή υπάρχει για όσους κατείχαν καταστήματα και εργαστήρια και το ποσό που οφείλουν να πληρώσουν για τον ίδιο λόγο.

Οι κάτοικοι της πόλης χωρίζονται σε τρεις⁵⁵² κατηγορίες (πλούσιοι, μεσαίοι και φτωχοί) και ανάλογα με την κατηγορία που ανήκει καθένας, ορίζεται να πληρώνει ένα ποσό για την καθαριότητα της πόλης.

Το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης, ανησύχησε του Βρετανούς οι οποίοι εξέδωσαν στις 27 Μαΐου 1822⁵⁵³ το «διάταγμα της Αγίας Μαύρας» που επικυρώθηκε από τη Βουλή στις 11 Ιουνίου του ίδιου έτους. Με αυτό

---

546 Gallant, σ.215

547 Γράψα, 2011, σ.165, Λούτζης, *Περί της πολιτικής καταστάσεως της Επτανήσου επί Ενετών*, εκδ. Κάλθος, Αθήνα 1969, σ.254.

548 Γράψα, 2011, σ.165 Παρόλο που οι ναοί είναι 18. «Στα κατάστιχα των νοταρίων της περιόδου της Βενετοκρατίας αναφέρεται, συνήθως σε διαθήκες και πωλήσεις αστικών ακινήτων, *Contrada* αλλά και γειτονιά, και όχι μόνο με το όνομα εκκλησίας αλλά και με το όνομα διακεκριμένου κατοίκου, ακόμη και δρόμου, γεγονός που συνηγορεί στο ότι η *Contrada* στην Αγία Μαύρα είναι η γειτονιά, η συνοικία και όχι η ενορία».

549 Γράψα, 2011, σ.166

550 Γράψα, 2011, σ.166 «Το καθένα από τα τμήματα αυτά χωρίζεται σε δύο *sestieri* και ορίζονται για το καθένα δύο υπεύθυνοι –*ispettori di contrada*. Στην ανατολική πλευρά, το πρώτο *sestiere* αρχίζει από τη θρύση της πλατείας – *Fontana della piazza*, περιλαμβάνει τις εκκλησίες των Αγίων Χαραλάμπους και Ιωάννου του Θεολόγου και καταλήγει στο τέλος της πόλης στη λιμνοθάλασσα, με *ispettori di contrada* τους Σπυρίδωνα Λογοθέτη και Χαράλαμπο Τρέκα. Το δεύτερο *sestiere* περιλαμβάνει την υπόλοιπη περιοχή μέχρι την είσοδο της πόλης, με *ispettori di contrada* τους Νικόλαο Γκίνη και Σωτήρη Βεντούρα. Στο βορειοδυτικό τμήμα το πρώτο *sestiere* περιλαμβάνει τις εκκλησίες του Αγίου Σπυρίδωνα και της Αγίας Παρασκευής με όρια διαχωρισμού του από το δεύτερο συγκεκριμένες ιδιοκτησίες και φτάνει έως τη θάλασσα. *Ispettori di contrada* ορίζονται ο Αντώνιος Μάστρακας και Κωνσταντίνος Μεταξάς. Το δεύτερο *sestiere* του βορειοδυτικού τμήματος καταλαμβάνει το υπόλοιπο τμήμα έως τον Άγιο Μηνά με *ispettori di contrada* τους Αλέξανδρο Βερύκιο και Σπυρίδωνα Πολίτη».

551 Γράψα, 2011, σ.167

552 Γράψα, 2011, σ.167

553 Γράψα, 2011, σ.169

ορίζονταν σε κάθε χωριό του νησιού προεστοί, οι οποίοι επωμίζονταν την ευθύνη να ενημερώνουν την Αστυνομία για οτιδήποτε συνέβαινε στον χώρο ευθύνης τους. Στις 19 Μαΐου 1823⁵⁵⁴ λαμβάνεται η απόφαση από το Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης και εκδίδεται διάταγμα του Εγχώριου Συμβουλίου (Regolamento Municipale), υπογεγραμμένο από τον έπαρχο Πέτρο Πετριτζόπουλο και επικυρωμένο από τον τοποτηρητή Octavio Temple, για τη εκ νέου διαίρεση της πόλης σε 6 sestieri-μαχαλάδες και τη διάκριση των οικογενειών σε 20 τάξεις-classi, ανάλογα με το εισόδημά τους. Στο διάταγμα αναφέρεται ότι είναι απαραίτητο να εφαρμοστούν και στην πόλη τα μέτρα τάξης που είχαν ληφθεί στα χωριά. Οι μαχαλάδες (siestere) ονομάζονταν με το όνομα της εκκλησίας που βρισκόταν κοντά. Ο μαχαλάς 1 αντιστοιχούσε στη συνοικία (condtrada) του Αγίου Μηνά, ο 2 στη συνοικία της Αγίας Παρασκευής, ο 3 στη συνοικία του Αγίου Σπυρίδωνα, ο 4 στη συνοικία του Αγίου Ιωάννη Θεολόγου, ο 5 στη συνοικία του Αγίου Νικολάου, και ο 6 στη συνοικία του Παντοκράτορα.

Πάντως παρατηρούμε ότι οι συνοικίες της πόλης δεν αντικατοπτρίζουν ταξικούς διαχωρισμούς. Πλούσιοι και φτωχοί κάτοικοι, ανώτερες και κατώτερες τάξεις ζουν δίπλα-δίπλα ανακατεμένοι στις διάφορες συνοικίες και γειτονιές. Ο προσδιορισμός της γειτονιάς ή Contrada, **συνέβαλε στον εντοπισμό της θέσης της κατοικίας σε σχέση με τον γειτονικό του** ναό, χωρίς όμως να ταυτίζεται με ό,τι εννοούμε σήμερα ως ενορία, αφού όλοι οι ναοί ήταν συναδελφικοί⁵⁵⁵ και τα μέλη των θρησκευτικών αδελφοτήτων που τους ίδρυσαν, όπως και αρκετά νέα που εγγράφονταν στο δυναμικό τους, δεν κατοικούσαν απαραίτητα στην περιοχή όπου βρισκόταν ο ναός. Οι περισσότεροι ναοί κατείχαν εκτός από τον χώρο για την ταφή των ενοριτών τους και τμήματα γης που τα παραχωρούσαν με λίβελο σε νέους κατοίκους με την υποχρέωση να **ενορεύονται** στον ναό, συμβάλλοντας έτσι στη διευθέτηση της κατοίκησης των νεοφερμένων.⁵⁵⁶

Για τον εντοπισμό με μεγαλύτερη ακρίβεια της θέσης που βρισκόταν η κάθε οικοδομή δίνονται επί πλέον στοιχεία, όπως η ονομασία του δρόμου,⁵⁵⁷ ή της περιοχής. Ονομασίες περιοχών της πόλης, που προέκυψαν από τις οικοδομικές άδειες είναι: του Πουλιού,⁵⁵⁸ luoco vacuo,⁵⁵⁹ molo,⁵⁶⁰ luoco di

ragione pubbllica⁵⁶¹, luoco della chiesa di S. Martino.⁵⁶² *Με ανάλογο τρόπο ήταν δομημένη η ενορία και στα άλλα νησιά του Ιονίου και ιδιαίτερα στην Κέρκυρα.*⁵⁶³

Πάντως, παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός των συνοικιών, ανάλογα με την κοινωνική διαστρωμάτωση των κατοίκων. Η μοναδική συνοικία που αποτελεί έναν καθαρά εργατικό συνοικισμό, είναι η Νέα Χώρα που κατασκευάζεται από τους ίδιους τους Βρετανούς, αντανακλώντας την προσπάθειά τους να προσεγγίσουν τις κατώτερες τάξεις μέσω της δωρεάν στέγασης των χαμηλότερων εισοδηματικά στρωμάτων του πληθυσμού.

3) Οι δημόσιοι χώροι

Πλατείες

Η κεντρική πλατεία της Λευκάδας. Ζητήματα αστικής παρουσίας των Βρετανών και ανθεκτικότητας του δημόσιου χώρου

Έως το 1826, όπως φαίνεται στον κτηματολογικό χάρτη της πόλης, η διάταξη των δύο εκκλησιών στην κεντρική πλατεία⁵⁶⁴ (Εικ. 25) της Αμαζικής παρέμενε. Η διαφοροποίηση συντελέστηκε αμέσως μετά το 1826 όταν κατεδαφίστηκε η καθολική εκκλησία, καθώς είχε υποστεί σημαντικές φθορές λόγω καθίζησης, που επιδείνωσαν τις ήδη υπάρχουσες φθορές από τον σεισμό του 1820⁵⁶⁵ και έκτοτε δεν ξανακτίστηκε αφήνοντας ελεύθερο τον χώρο στην πλατεία⁵⁶⁶ και ταυτόχρονα μεγεθύνοντας τις διαστάσεις της σε σχέση με την προγενέστερη περίοδο της Βενετοκρατίας⁵⁶⁷ προς την ανατολική πλευρά. Την ίδια περίπου εποχή κατεδαφίζεται το βενετικό Διοικητήριο, όπου αργότερα κατασκευάστηκε η ξυλαποθήκη του Σταμπόγλη και στη συνέχεια το κτήριο της Ομόνοιας.

Η πλατεία της Λευκάδας αναφέρεται στις οικοδομικές άδειες με τις εξής

561 Οικία Δρ. Γεωργίου Μοντεσάντο 1827, 156

562 Οικία Σπύρου Σδρίνια 1827, 248

563 Σπύρος Καρύδης, «Εκκλησιαστική οργάνωση», Βενετοκρατούμενη Ελλάδα, προσεγγίζοντας την ιστορία της, Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, Βιβλιοθήκη αρ.30, Επιστημονική Διεύθυνση Χρύσα Μαλτέζου, Επιμέλεια Κειμένων Δέσποινα Βλάσση-Αγγελική Τζαβάρα, Αθήνα-Βενετία 2010,τομ.Α΄, σ.309. Στην Κέρκυρα, η ενορία δεν εμφανίζεται δομημένη με βάση τη γεωγραφική διαίρεση της εκκλησιαστικής περιφέρειας, αλλά με βάση την προσωπική σχέση των πιστών και των οικογενειών τους με τους ναούς. Επομένως, η ενορία αποτελούσε το σύνολο των προσώπων εκείνων που κατείχαν τον τίτλο του ενορίτη σ' έναν ναό, κριτήριο δε για την απόκτηση του τίτλου ήταν η απόκτηση ή η κατοχή οικογενειακού τάφου στον ναό καθώς και η δυνατότητα κληρονομικής μεταβίβασης του δικαιώματος αυτού, η οποία θεμελιώνει σε σταθερή βάση τη σχέση ναού και πιστού και αποτελούσε την αφετηρία για την εκδίπλωση των ενοριακών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων τόσο των ενοριτών απέναντι στο ναό και στον εφημέριο όσο και του εφημερίου του ναού απέναντι στους ενορίτες του.

564 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.31

565 Ροντογιάννης, 1982, σ.349.

566 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.35

567 Για την σημασία της πλατείας κατά την Βενετική περίοδο στα Ιόνια βλ. Βοσκοπούλου, 2005, σ.129-131, 147-148, 153, 190.

554 Γράψα, 2011, σ.163, και σημ.17, σ.171 «Ο όρος μαχαλάς, επιβίωση των χρόνων της Τουρκοκρατίας, συναντάται στα νοταριακά κατάστιχα της περιόδου της Βενετοκρατίας». Σε σχέση με τις τάξεις: «Η πρώτη κατηγορία που δέχεται τις 4 πρώτες τάξεις απογράφει τους πλούσιους ιδιοκτήτες –richi proprietari η δεύτερη, που δέχεται τις τάξεις 5-10, απογράφει τους μεσαίους ιδιοκτήτες proprietariii secondarii, η τρίτη κατηγορία απογράφει τις τάξεις 11-14 τους κύριους τεχνίτες –principali artefici, τους κύριους καταστηματάρχες –principali bottegai και τους μικρούς ιδιοκτήτες –piccoli proprietari. Η τελευταία τέλος κατηγορία συμπεριλαμβάνει τις τάξεις 15-20 τους μικρότερους τεχνίτες –artigiani, τους μαγαζάτορες λιανικής πώλησης –bottegai di minuta vendita, τους εργάτες -lavoratori και τέλος τους φτωχούς –indigenti».

555 Σπύρος Χρ. Καρύδης, *Ορθόδοξες αδελφότητες και συναδελφικοί ναοί στην Κέρκυρα (15^{ος}-19^{ος} αι.)*, εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα 2004,

556 Γράψα, 2011, σ.164

557 Βλ. παραπάνω στις ονομασίες των δρόμων

558 Οικία Χρήστου Θέμελη 1827, 178, οικία Χρήστου Καρακούλη 1827, 165, οικία Νικολάου Πεφάνη 1862, 546, 563, 566.

559 Οικία Αφων Καβαδία 1827, 236, οικία αφων Κονδύλη 1833, 683, οικία Αφων Μαλακάση 1827, 220

560 Οικία Αφων Μαυρομάτη 1836, 715

ονομασίες: Piazza,⁵⁶⁸ Pubblica piazza,⁵⁶⁹ Piazza pubblica, piazza dei Mercanti,⁵⁷⁰ Piazza Nagente,⁵⁷¹ Strada pubblica della Piazza,⁵⁷² Δημόσια πλατεία, Δημόσια αγορά.

Σε γκραβούρα της ανατολικής πλευράς της κεντρικής πλατείας και τμήμα της νότιας, μετά το δεύτερο τέταρτο του 19ου αιώνα,⁵⁷³ απεικονίζεται η οικία Σούρμπη⁵⁷⁴ που είχε πόντζο δηλαδή ξύλινο χαγιάτι. Στη μέση η διώροφη οικία του εμπόρου Π. Φίλιππα,⁵⁷⁵ ενώ η οικία Ψωμά⁵⁷⁶ απεικονίζεται στα δεξιά. Η υποβάθμιση της περιοχή της κεντρικής πλατείας είχε ξεκινήσει πριν από τον σεισμό του 1825 καθώς στην απογραφή του 1824⁵⁷⁷ οι παλιοί αριστοκράτες ιδιοκτήτες της περιοχής **είχαν νοικιάσει τα καταστήματα των ισογείων**, σε ταβερνιάρηδες εμπόρους, κουρείς από τα χωριά του νησιού, της Ηπείρου και των Δαλματικών ακτών. Πάντως, αργότερα κτίζονται σημαντικά και ενδιαφέροντα κτίρια στην πλατεία, όπως το 1853 το κτίριο του Σταματόπουλου.⁵⁷⁸

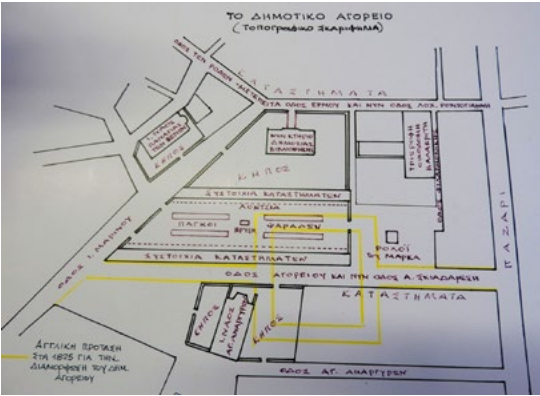
Πλατεία Boschetto

Σε σχέδιο που σώζεται στα National Archives στο Λονδίνο (NA_L) απεικονίζεται η μορφή που είχαν σχεδιάσει αρχικά οι Βρετανοί για τη διαμόρφωση του Boschetto, ⁵⁷⁹ (Εικ. 26) που θα πει μικρό άλσος, ανθόκηπος. Στην άκρη του Boschetto υπήρχε η καθολική εκκλησία της Άσπιλης Σύλληψης.⁵⁸⁰ Στο σχέδιο η εκκλησία φαίνεται να βρίσκεται στο κέντρο της πλατείας και να οδηγεί σε αυτήν πλατιά οδός, η ύπαρξη της οποίας διαπιστώνεται και από φωτογραφία. Επίσης, δείχνει ότι αρχικά η πρόθεση του σχεδιασμού ήταν το Boschetto να έχει διπλάσιο μέγεθος και να φτάνει μέχρι την οικία Τζεβελέκη. Ο σχεδιασμός όμως

568 Οικία Σπυρίδωνος Λάγκαρη 1838, 755.
569 Οικία Ανδρέα Φέτση, 1840, 804, στοά στο εργαστήριο Ιωάννη Σταύρου, 1839, 772, κατασκευή πότζου και στοάς στην οικία και το εργαστήριο Ιωάννη Σταύρου, 1839, 777,
570 Εργαστήριο Ιωάννη και Βασιλείου Μεγαγιάννη 1845, 850, 863
571 Οικίσκος Κωνσταντίνου Ζαμπέλη 1850, 297
572 Φούρνος και οικία Πέτρου Σταματόπουλου 1853, (354, 409, 425), οικία Σπυρίδωνα Κορζή 1837, 1839, (768)
573 Καθώς στην γκραβούρα δεν απεικονίζεται η λατινική εκκλησία, και ως εκ τούτου πιστοποιείται ότι απεικονίζει την πόλη μετά το 1826.
574 Στο κτίριο αυτό στεγάστηκε το πρώτο κατάστημα της Φιλαρμονικής(;) και αργότερα μετασκευασμένο στέγασε την Δημαρχία ως το 1970.
575 Μετά στεγάστηκε το ξενοδοχείο «Πάτραι».
576 Π. Ροντογιάννη, *Οι Πρωτεύουσες της Λευκάδος*, Αθήναι 1988, Έκδοση ΕΛΜ, σ.286.
577 Λαμπρινού, 1997, σ.232
578 Οικία Πέτρου Σταματόπουλου, 1852 (341,374). Μαλακάσης, 1982, σ. 624.
Ο ναός και το καμπαναριό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Παναγίας) στην Κατούνα Λευκάδας, Λευκαδίτικα Νέα, www.lefkada.at, 20-5-2016, Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, Ναοί της Κατούνας στην Λευκάδα, Λευκάδα 2013
579 NA_L, CO 136/937 13. Το σχέδιο δεν φέρει ημερομηνία, όνομα συντάκτη και τίτλο. Πάντως με κάποια επιφύλαξη πρέπει να απεικονίζει το Boschetto της Λευκάδας. Άγνωστος πάντως παραμένει ο ακριβής χρόνος της κατασκευής του.
580 Σύμφωνα με φωτογραφία του 1931 από το προσωπικό αρχείο του κου Δ. Τσερέ, διακρίνεται το οινοποιείο Vinegia και η καθολική εκκλησία της «Ασπίλου Σύλληψεως», που σήμερα καταλαμβάνονται το ξενοδοχείο «Ιόνιον Στάρ» και την οικία Καράμπαλη.

Εικ. 27 Ο δρόμος του παζαριού στο ύψος της πλατείας

Εικ. 28 Ο Μαρκάς (σκίτσο του Νίκου Βαγενά)

Εικ. 26 Σχέδιο του Booschetto που εντοπίστηκε στα National Archives στο Kew του Λονδίνου

δεν υλοποιήθηκε καθώς, αφενός ο δρόμος αυτός δεν συνεχίζει στην πόλη όπως φαίνεται στο σχέδιο αλλά διακόπτεται από το επίμηκες κτίριο του τελωνείου, και αφετέρου στα ανατολικά της καθολικής εκκλησίας κατασκευάστηκε το οινοποιείο vineria.

Ο ευθυγράμμιση του κεντρικού δρόμου και η σύνδεση του με το Boschetto δεν υλοποιήθηκε, ματαιώνοντας την προσδοκία για απόδοση ευρωπαϊκής εικόνας κήπου αναψυχής στην πόλη, προσανατολισμένου σε ένα σαφώς ευρωπαϊκό πρότυπο. Η κατασκευή του Boschetto, συνιστά κλασική επιλογή του 19ου αιώνα προκειμένου να αποδώσει στις εργατικές τάξεις ένα αστικό πάρκο ως χώρο αναψυχής,⁵⁸¹ όπως το Victoria Park του Λονδίνου που άνοιξε για το κοινό το 1845.

Αγορές

Μαρκάς

Ο Μαρκάς,⁵⁸² όπως ονομαζόταν η αγορά τροφίμων –όπου στεγάζονταν και τα σφαγεία– διατηρούνταν έως τις αρχές τις δεκαετίας του 1930. Σύμφωνα με *σκίτσο του Νίκου Βαγενά*⁵⁸³, (Εικ. 27) ήταν ένα μεγάλο ορθογώνιο κτίριο με πρόσοψη προς τον δρόμο που οδηγεί στα δικαστήρια. Επαγγελματίες ευπαθών προϊόντων (ψάρια, κρέατα, λαχανικά) είχαν ένα μόνιμο πόστο, μια μπάνγκα (banca). Αποτελούνταν από δύο παράλληλες σειρές συνεχόμενων ισόγειων μαγαζιών. Η στέγη ήταν κεραμοσκεπής που προεξείχε 2,5 περίπου μέτρα και σχημάτιζε υπόστεγο το οποίο στηριζόταν σε ξύλινες κολώνες.⁵⁸⁴ Ο εξωτερικός τοίχος είχε μικρά παράθυρα (διαστάσεις 80 x 52 εκ.) σε μεγάλο ύψος από το έδαφος και σε απόσταση 3,20 μ. το ένα από το άλλο.⁵⁸⁵ Η αγορά ήταν δημοτική και τα μαγαζιά νοικιάζονταν από τον δήμο σε ιδιώτες με δημοπρασία. Στέγασε κυρίως κρεοπωλεία αλλά και κάποια ακόμη άλλα μαγαζιά, όπως βαφεία, καπελάδικο, καρεκλάδικο, καθώς και ένα καφενείο που εξυπηρετούσε τις ανάγκες μαγαζατόρων και πελατών.⁵⁸⁶ Στη μέση υπήρχαν πάγκοι για ψάρια και

581 Σταύρος Ελ. Καλογιάννης, *Σχέδια πόλεως και Δημόσιος Χώρος*, κατά την οθωνική περίοδο (1833-1862), Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Καλών Τεχνών, Τμήμα Εικαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης, Ιωάννινα 2020, σ. 53.

582 <https://www.mylefkada.gr/lefkadas-secrets/o-markas-48418>, Βιολέττα Σάντα, «Ο Μαρκάς», *Άρωμα Λευκάδας, 15 Ιουνίου 2016* <https://aromalefkadas.gr>

583 Βιολέττα Σάντα, «Ο Μαρκάς», *Άρωμα Λευκάδας, 15 Ιουνίου 2016* <https://aromalefkadas.gr>

584 <https://www.mylefkada.gr/lefkadas-secrets/o-markas-48418>, Βιολέττα Σάντα, «Ο Μαρκάς», *Άρωμα Λευκάδας, 15 Ιουνίου 2016* <https://aromalefkadas.gr>

585 <https://www.mylefkada.gr/lefkadas-secrets/o-markas-48418>, Βιολέττα Σάντα, «Ο Μαρκάς», *Άρωμα Λευκάδας, 15 Ιουνίου 2016* <https://aromalefkadas.gr>

586 <https://www.mylefkada.gr/lefkadas-secrets/o-markas-48418>, Βιολέττα Σάντα, «Ο Μαρκάς», *Άρωμα Λευκάδας, 15 Ιουνίου 2016* <https://aromalefkadas.gr>

οπωρικά, εσπεριδοειδή κ.λπ. Ο Μαρκάς κατεδαφίστηκε –εστία πια μόλυνσης και σε παρακαμή– το 1928. Υπήρχε επίσης έως τη δεκαετία του 1920 χτιστό, πυργωτό, τετράπλευρο ρολόι που όταν έπεσε, ο μηχανισμός του μεταφέρθηκε στον Άγιο Νικόλαο.⁵⁸⁷

Όταν είχε αρχικά κατασκευαστεί ο Μαρκάς στεγαζόταν με τζαμαρία πιθανόν κατ'αντιστοιχία με το Chrystal Palace που περιγράφει σε μεταγενέστερη εποχή ο Ebenezer Howrad.⁵⁸⁸ Επίσης, κλειστή αγορά σχεδιάστηκε το 1820 και ολοκληρώθηκε το 1834 στην Κέρκυρα.⁵⁸⁹

Παζάρι

Ο κεντρικός δρόμος της πόλης, που διατηρήθηκε από τη Βενετοκρατία, εξακολουθεί να είναι το παζάρι. Ο Ansted⁵⁹⁰ αναφέρει ότι πρόκειται για ανοικτές αποθήκες, χωρίς βιτρίνες, βρώμικες και ανατολίτικου τύπου.

Στοές-Πότζοι

Από τα στοιχεία που διατίθενται στα Γενικά αρχεία του Κράτους Νομού Λευκάδας (ΓΑΚ_Λ),⁵⁹¹ προκύπτει ότι υπήρξε κεντρικός σχεδιασμός για την κατασκευή στοών κατά μήκος του δρόμου του παζαριού (Strada dei Mercanti) της πόλης από μηχανικό της Διοίκησης το 1838. Από τα σχέδια προκύπτουν συγκεκριμένες μορφολογικές επιλογές για τις στοές, προκειμένου να υπάρχει ομοιομορφία στην πόλη. Τα τέσσερα σχέδια που σώζονται είναι ανυπόγραφα, αλλά επειδή συνοδεύονται από σχετικό ενυπόγραφο υπόμνημα γνωρίζουμε ότι αρχικά είχαν σχεδιαστεί 7 παραλλαγές από τον Βρετανό στρατιωτικό μηχανικό λοχαγό (Captain) William O'Brien. Το υπόμνημα⁵⁹² (Εικ. 28) που συνοδεύει τα σχέδια απευθύνεται στη Διοίκηση και συγκεκριμένα στον έπαρχο Αλέξανδρο Μπατάλια, προκειμένου να αποφασίσει για τις προσφορότερες λύσεις

Στην παραλλαγή 1 (Εικ.29) το σχέδιο της στοάς είναι το πιο απλό, με ξύλινους στύλους που στηρίζονται σε τετράγωνες λίθινες βάσεις και ξύλινα δοκάρια. Στην παραλλαγή 2 (Εικ. 30) το σχέδιο της στοάς, περιλαμβάνει γωνιακές ξύλινες αντηρίδες και οριζόντιες ενισχύσεις μεταξύ των στύλων και των οριζόντιων ξύλινων δοκαριών. Στην παραλλαγή 3 (Εικ. 31) στο σχέδιο της στοάς οι ξύλινες βάσεις των στύλων είναι μεγαλύτερες και στις ξύλινες

587 <https://www.mylefkada.gr/lefkadas-secrets/o-markas-48418>, Βιολέττα Σάντα, «Ο Μαρκάς», *Άρωμα Λευκάδας, 15 Ιουνίου 2016* <https://aromalefkadas.gr>

588 Τσαμτζή Δήμητρα, *Ουτοπία ή δυστοπία; Η μελλοντική πόλη στην ουτοπική θεωρία, την κινηματογραφική επιστημονική φαντασία και στη σύγχρονη πραγματικότητα*, ΑΠΘ Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, επιβλέπων καθηγητής Παπαγιαννάκης Απόστολος, σ.32

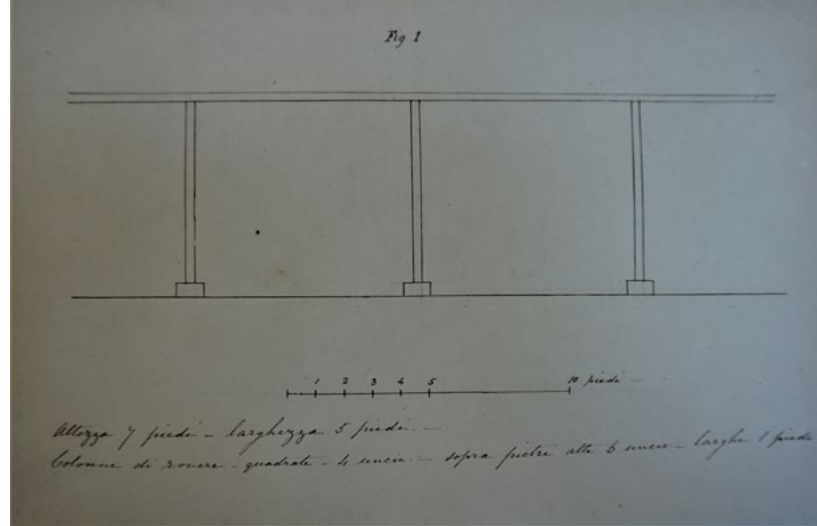
589 Gekas, σ. 213

590 Ansted D.T. The Ionian island, 1863, σ.136-7, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.41070/page/n149/mode/2up>

591 ΓΑΚ_Λ 07 01/02/01/151 Έγγραφο του William O'Brien στις 28 Φεβρουαρίου 1838, προς τον έπαρχο Αλέξανδρο Μπατάλια.

592 ΓΑΚ_Λ 07 01/02/01/151

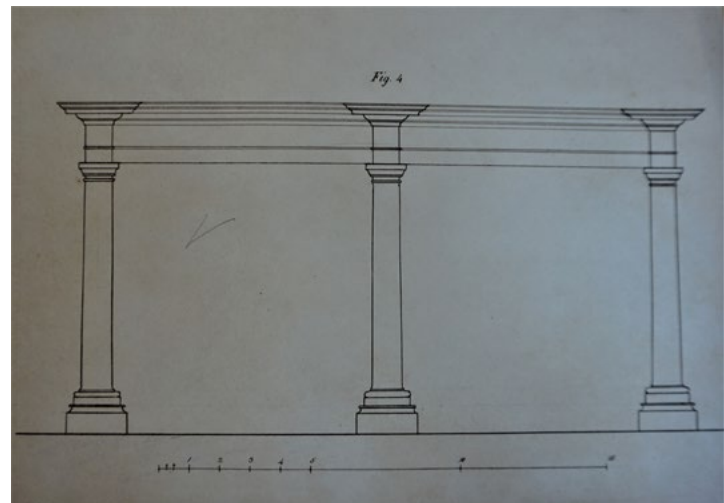
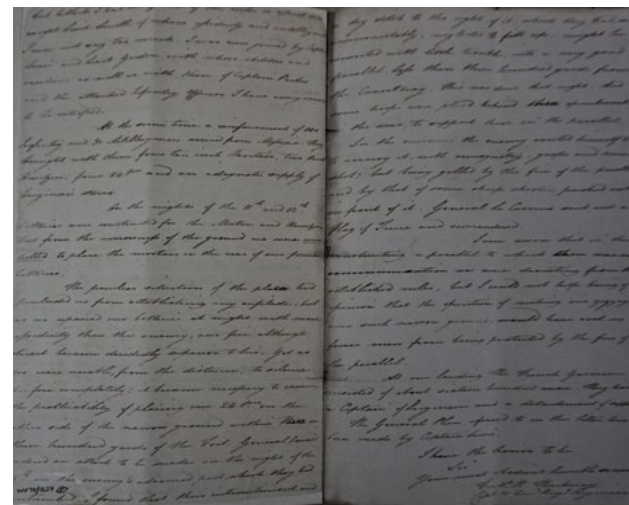
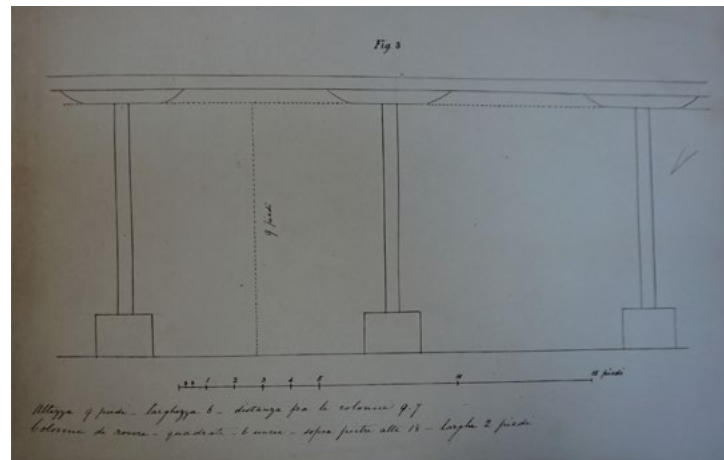
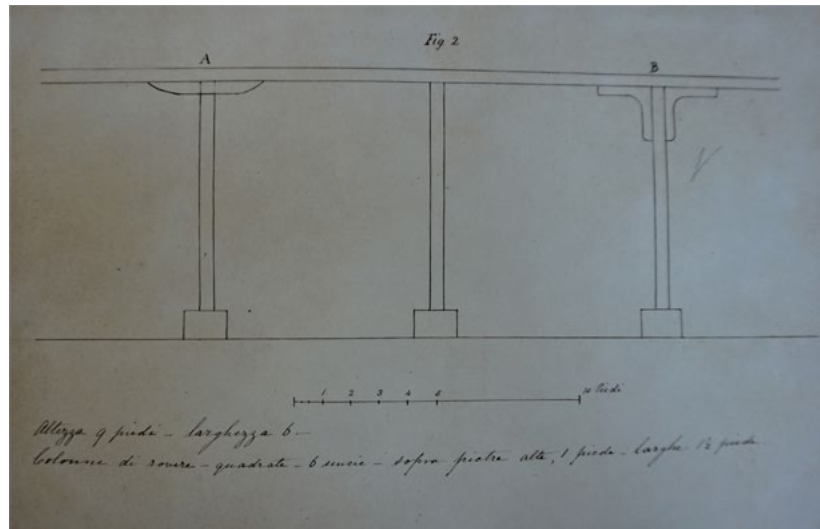
Εικ. 29 Έγγραφο του πολιτικού Μηχανικού William O' Brien προς τον Έπαρχο Αλέξανδρο Μπατάλια σχετικά με τις στοές της πόλης

Εικ.30 Παραλλαγή 1

Εικ. 31 Παραλλαγή 2

Εικ.32 Παραλλαγή 3

Εικ.33 Παραλλαγή 4

ενισχύσεις των κόμβων μεταξύ ξύλινων στύλων και οριζόντιων δοκών τοποθετείται οριζόντια κορνίζα. Την μορφή αυτή της στοάς γνωρίζουμε από παλαιά φωτογραφία της κεντρικής αγοράς της Λευκάδας. Στην παραλλαγή 4 (Εικ. 32) η στοά σχεδιάζεται σε κτιστές κολώνες και περίτεχνες βάσεις, κιονόκρανα και επιστήλια με κυμάτια. Η μορφή αυτή, εμφανίζει πολλά στοιχεία από την νεοκλασική αρχιτεκτονική και λιγότερο από την αρχιτεκτονική της Λευκάδας. Δυστυχώς δεν έχουν εντοπιστεί τα υπόλοιπα τρία σχέδια που θα μας έδιναν επιπλέον στοιχεία για τον σχεδιασμό του William O'Brian.

Είναι όμως χαρακτηριστικό ότι μετά τα σχέδια αυτά του 1838 υπάρχουν άδειες προσθήκης στοών σε υπάρχοντα κτίρια της Λευκάδας κυρίως σε επαγγελματικούς χώρους, αλλά και σε οικίες της πόλης.

Το 1839 εκδίδονται οικοδομικές άδειες για κατασκευή στοάς σε υπάρχοντα κτήρια στο εργαστήριο (Εικ. 33) των Αναστασίου Σκιαδαρέση και Νικολάου Ζαμπέλη (774), για κατασκευή στοάς με έξι κολώνες (Εικ. 34) στα εργαστήρια του Ιωάννη Σταύρου (772), για κατασκευή πότζου και στοάς (Εικ. 35) εργαστηρίων Ιωάννη Σταύρου (777).

Το 1840 εκδίδεται οικοδομική άδεια για προσθήκη στοάς (Εικ. 36) σε εργαστήριο Αντωνίου Κόνταρη (806). Η άδεια προσθήκης στοάς σε υπάρχον κατάστημα είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για στοά, με τέσσερις κολώνες και μονόρριχτη στέγη, διαστάσεων 42 x 7 ποδών, που ανήκε στην ιδιοκτησία του ευγενή Αντωνίου Κόνταρη. Απλή λαϊκή κατασκευή με ξύλινα υποστυλώματα και κεραμοσκεπή. Το κατάστημα βρισκόταν στην ενορία του Αγίου Νικολάου στην πλατεία της Λευκάδας. Συνόρευε με δύο δημόσιους δρόμους και την ιδιοκτησία του ευγενή Ν. Σταύρου. Υπογράφει ο γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και σημειώνεται ο προσανατολισμός.

Το 1854 εκδίδεται άδεια κατασκευής μιας ξύλινης στοάς (Εικ. 37) μπροστά από το υπάρχον εργαστήριο του Ιωάννη Μαραγκού (451) είναι γραμμένη στα ιταλικά και βρίσκεται στην οδό των Εμπόρων.

Το 1841 εκδίδεται οικοδομική άδεια επισκευής οικίας και κατασκευής στοάς (Εικ. 38) ιδιοκτησίας Αντωνίου Σεττίνη (792). Η οικία βρισκόταν στον S.6, C.2, N.53, στον δρόμο του Παντοκράτορα. Η άδεια επισκευής του τοίχου του ισογείου και της κατασκευής στοάς της οικίας είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα, διαστάσεων 36,70 x 10,11 ποδών με στοά στο ισόγειο με δύο παράθυρα και δίρριχτη στέγη, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Αντωνίου Σεττίνη, ο οποίος είχε ορίσει πληρεξούσιο τον Φίλιππο Δραγέτο. Οι όψεις του ισογείου και του ορόφου σχεδιάζονται επιχρισμένες. Συνόρευε με δημόσιους δρόμους. Έχουν πληρωθεί δύο (2) πένες. Υπογράφει ο Pano Gini uffigio ingegnere. Το σχέδιο υπογράφεται από τον Ανδρέα Κοψιδά. Υπογράφει επίσης ο γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

4) Υποδομές

Ο Φωτισμός της πόλης της Λευκάδας επί Αγγλοκρατίας και η συνεισφορά των ιδιωτών – Υποδομές

Το 1810, με την εγκατάσταση των Βρετανών⁵⁹³ στη Λευκάδα η πόλη πρέπει ήδη να φωτιζόταν τουλάχιστον σε κάποια σημεία. Οι πρώτες ενδείξεις για τον φωτισμό ανάγονται στις αρχές του 19ου αιώνα. Στις 18 Οκτωβρίου 1804,⁵⁹⁴ ύστερα από εισήγηση του γιατρού Αναστασίου Κονάκη, η Διοίκηση για πρώτη φορά αποφάσισε να τοποθετηθούν από ιδιώτες φανάρια στους δρόμους της Αμαξικής. Επειδή όμως πολλοί ήταν φτωχοί και δεν θα μπορούσαν να αναλάβουν τα σχετικά έξοδα, αποφασίστηκε τα φανάρια να τοποθετηθούν μόνο από τις πιο ευκατάστατες τάξεις της πόλης.

Αν και την πρώιμη εποχή της Αγγλοκρατίας, στις 5 Νοεμβρίου 1812,⁵⁹⁵ σε απόφαση του Επαρχιακού Συμβουλίου Λευκάδος αναφέρεται η καθαριότητα και ο φωτισμός της πόλης, εν τούτοις από το 1816 και το 1817 τα έξοδα για τον φωτισμό και την καθαριότητα καταβάλλονταν σε ειδικό ταμείο και προέρχονταν από τον φόρο του Υγειονομείου και του Σιτονομείου (Casa Granaria) που ενοικιαζόταν για 6 χρόνια. Σε επίρρωση των παραπάνω, στις 28 Μαρτίου 1818 αναφέρεται ότι καταργήθηκε στη Λευκάδα ο βαρύς φόρος επί των ενοικίων για τον νυχτερινό φωτισμό της πόλης, τον οποίο πλήρωναν μόνον οι ευκατάστατοι.⁵⁹⁶

Όλα τα παραπάνω συμβαδίζουν με ένα ενδιαφέρον εύρημα στις οικοδομικές άδειες επί Αγγλοκρατίας. Σε πρώιμο σχέδιο οικοδομικής άδειας του 1828 που απεικονίζει την όψη του τριώροφου με δίρριχτη στέγη σπιτιού των Γεωργίου και Ιωάννη Σούνδια⁵⁹⁷ –επιφανούς οικογένειας της πόλης– απεικονίζεται ένας φανός σε ψηλό ιστό προς τον πλευρά του ενός από τους δύο δημόσιους δρόμους όπου βρισκόταν το σπίτι, ο οποίος στηρίζεται στην ισόδομη λιθοδομή του δεύτερου ορόφου, βρίσκεται ψηλότερα από τον ξύλινο τρίτο όροφο και δίπλα σε παράθυρο της ξύλινης στέγης του σπιτιού. Είναι πιθανόν το παράθυρο αυτό να είχε κατασκευαστεί προκειμένου να γίνεται ευκολότερα το άναμμα του φανού. Ο φανοστάτης αυτός μας δίνει μια εικόνα του τρόπου που φωτιζόνταν οι δρόμοι στην Λευκάδα το πρώτο τέταρτο του 19ου αιώνα. Δεν έχει εντοπιστεί σε άλλο σχέδιο στο αρχείο των οικοδομικών αδειών παρόμοιος ή διαφορετικής μορφής φανοστάτης. Η λεπτομέρεια στο σχεδιασμό αποδεικνύει τη σημασία της κατασκευής (Εικ. 39).

Το 1863, με αφορμή τον εορτασμό της ένωσης της Επτανήσου με την Ελλάδα, ο έπαρχος Ε. Τζαρλαμπάς, απευθυνόμενος στον πρόεδρο των δικα-

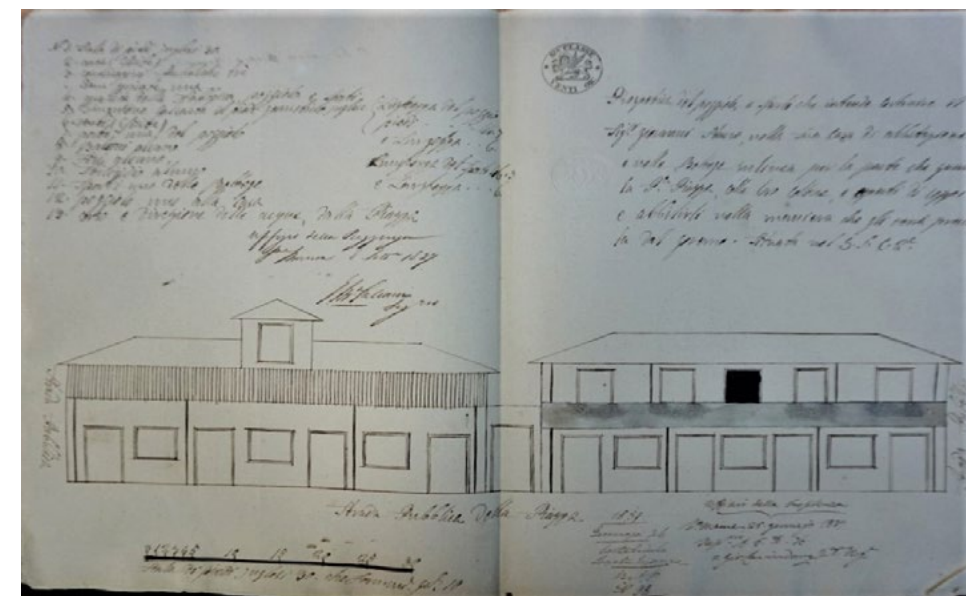
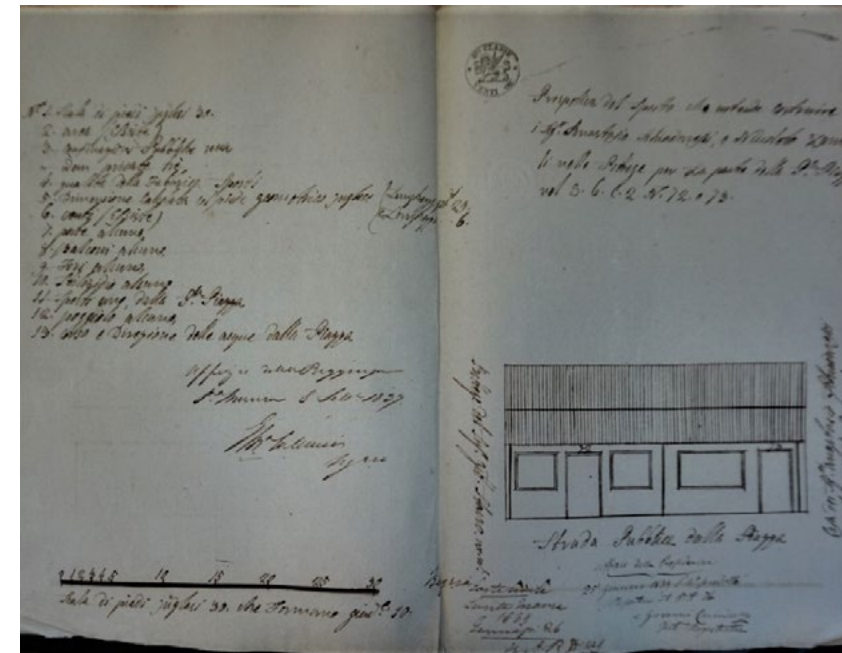
593 Σύμφωνα με τον Ανδέα Ανδρεάδη, Η οικονομική Διοίκηση επί Ενετοκρατίας Α 206: δεν βρέθηκε «επί Βενετοκρατίας ούτε ίχνος φόρου επί των ενοικίων για τον νυχτερινό φωτισμό, καθώς όπως προκύπτει από τα παραπάνω ο φόρος αυτός επιβλήθηκε αργότερα στις αρχές του 19^{ου} αιώνα».

594 Ροντογιάννης, 1982, σ.86.

595 Ροντογιάννης, 1982, σ.87.

596 Καραπιδάκης, Καμονάχου, 1986, σ.442-3.

597 Ελένη Δ. Γράφα, Γεώργιος Μπαρμπαρίγος, Δημόσιος Νοτάριος της Αγίας Μαύρας, βιβλίο πρώτο 1707-1709, προλεγόμενα Σ.Ι. Ασδραχάς, Λευκάδα 2006, σ. 102-104, Δήλωση ονομάτων των ιδρυτών-ιδιοκτητών της εκκλησίας των Αγίων Μηνά, Βίκτωρος και Βικεντίου, σ.119-121. Διαθήκη Αγγελικής χήρας Γεωργίου Σούντια. Υπάρχει παλαιό δίπλω στο σπίτι του παπά Αναστάση Ζαμπέλη και καινούργιο σπίτι. Στην απογραφή του 1823 ο Γεώργιος Σούνδιας, ανήκει στην τάξη 6 και αναφέρεται ως Δόκτωρ, ενώ ο Ιωάννης Σούνδιας του Πιερή, ανήκει στην τάξη 9.

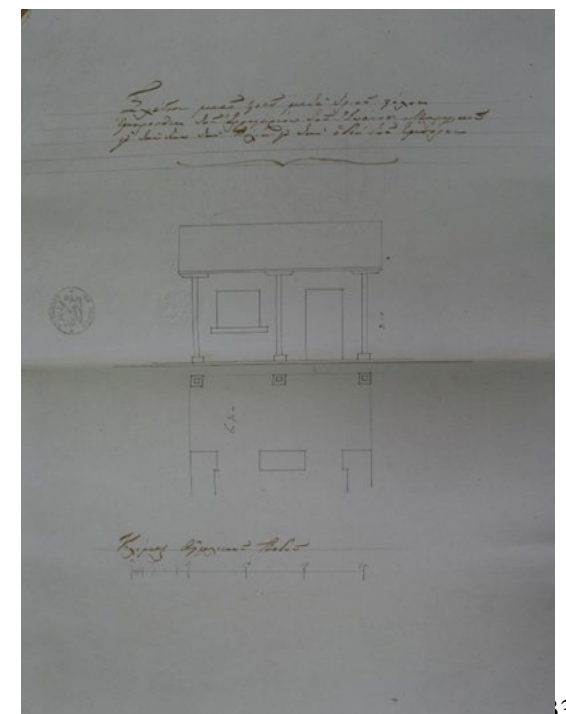

Οικοδομικές άδειες για κατασκευή στοών σε υπάρχοντα κτήρια

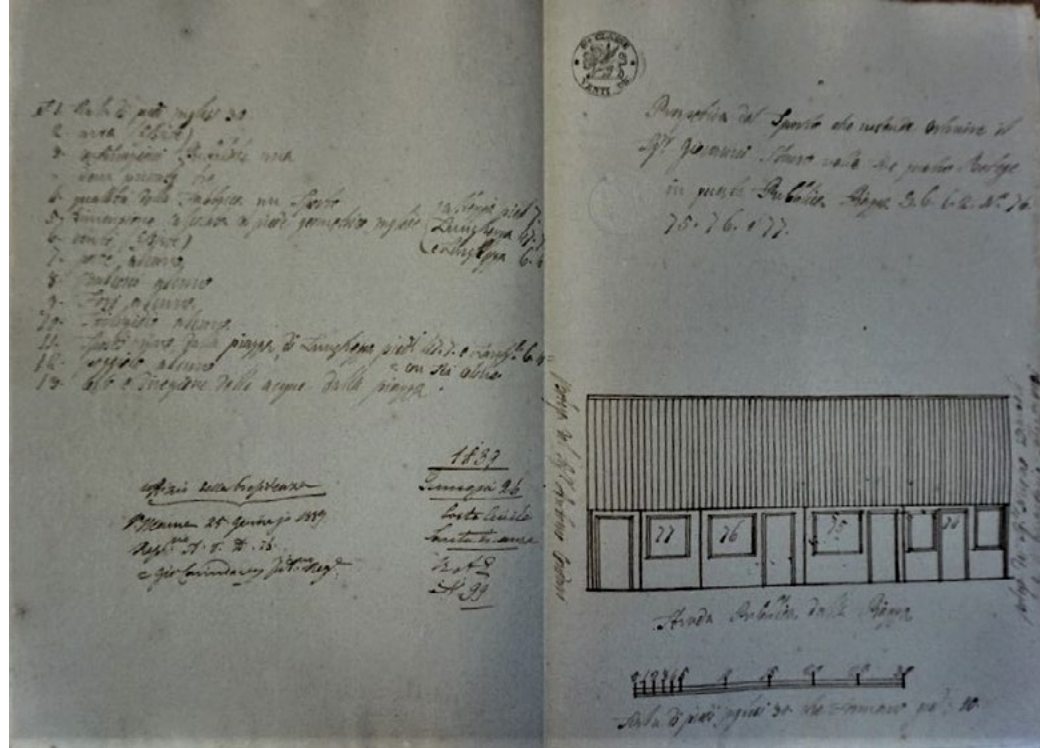
Εικ. 34 1839-Εργαστήριο Αναστασίου Σκιαδαση και Νικολάου Ζαμπέλη (774)

Εικ.35 1839-Εργαστήριο Ιωάννη Σταύρου (772)

Εικ.36 1839 Εργαστήριο Ιωάννη Σταύρου (777)

στηρίων, τον εισαγγελέα, τον αρχειοφύλακα, τον διευθυντή του Λυκείου, τον διευθυντή της Προκαταρκτικής Εκπαίδευσης, τον ταμεία, τον διευθυντή της Αστυνομίας και του Υγειονομείου,⁵⁹⁸ τονίζει:

και όπως η εορτή αυτή αποβή λαμπρότερα και ανταξία του μεγάλου αυτού αντικειμένου θέλει κατά το εσπέρας της Παρασκευής φωταγωγηθώσι λαμπρώς τα παρά υμών εξαρτώμενα αρχεία διό προσκαλείσθε να λάβητε εγκαίρως τας προς τούτο αναγκαιούσας δαπάνας.

Επίσης την ίδια εποχή, πληροφορίες για τον φωτισμό της πόλης και τις κατοικίες παρέχει ο Ansted,⁵⁹⁹ ο οποίος βρισκόταν στις 10 Μαρτίου 1863 στην Αμαξική, όπου παρακολούθησε τις τελετές που γίνονταν στη Λευκάδα με αφορμή τον γάμο του διαδόχου Εδουάρδου της Βρετανίας με την Αλεξάνδρα της Δανίας. Λόγω του γεγονότος αυτού είχαν φωταγωγηθεί τα δημόσια κτίρια, οι κατοικίες του τοποτηρητή και του επάρχου με την τοποθέτηση στα παράθυρα καντήλια και λάμπες-, η αγορά –με σειρές από λάμπες– και το παζάρι, παρόλο που σημειώνει ότι δεν είναι τόσο λαμπρό όσο η Regent street.⁶⁰⁰

Ο φωτισμός⁶⁰¹ των πόλεων αποτελεί μια νεωτερικότητα για τη Λευκάδα του 19ου αιώνα. Υπάρχουν ενδείξεις βέβαια ότι ήδη την εποχή της Επτανήσου Πολιτείας γίνονταν σχετικές προσπάθειες, οι οποίες θα πρέπει να ευοδώθηκαν κατά την Αγγλοκρατία. Οι Βρετανοί ως τεχνολογικά πιο εξελιγμένοι, χρησιμοποίησαν τη νέα τεχνολογία για να εντυπωσιάσουν τους ηγεμονευόμενους –ιδιαίτερα τις εξέχουσες προσωπικότητες της πόλης– αλλά και για να βελτιώσουν την εικόνα τους απέναντι στους κατοίκους του νησιού, ικανοποιώντας ένα αίτημα που αναγόταν τουλάχιστον στην πρώτη δεκαετία του 19ου αιώνα. Παράλληλα, –κατά την Αγγλοκρατία– ο φωτισμός αναφέρεται μεταξύ των τεχνικών έργων τα οποία επηρέασαν το αστικό τοπίο της πόλης της Κέρκυρας και όλων των Ιονίων νήσων.⁶⁰²

Υδρευση – Κρήνες στο παζάρι – Αποχέτευση – Αστικός εξοπλισμός και υγιεινή

Καθώς η χάραξη του κύριου οδικού άξονα στη Λευκάδα σχετίζεται με το Υδραγωγείο που κατασκευάστηκε από τους Οθωμανούς το 1564,⁶⁰³ γνωρίζουμε ότι κατά μήκος του κεντρικού δρόμου του παζαριού της Λευκάδας, υπήρχαν κρήνες πριν από την έλευση των Βρετανών το 1810. Υπάρχει μάλιστα η πληροφορία⁶⁰⁴ ότι τον Απρίλιο του 1803, **επειδή** οι κρήνες της πόλης ήταν σε

598 Ροντογιάννης, 1982, σ.453

599 Ansted D.T. The Ionian island, 1863, σ.145-165, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.41070/page/n149/mode/2up>

600 Ansted D.T. The Ionian island, 1863, σ.164, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.41070/page/n149/mode/2up>

601 Βασιλείου Αλεξάνδρα, Βουκελάτου Αικατερίνη, Ο τεχνητός φωτισμός στις κατοικίες του ελληνικού μεταπολεμικού μοντερνισμού, Επιβλέπουσα Αμαλία Κωτσάκη, Ερευνητική εργασία Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Χανιά, Απρίλιος 2021, σποράδην.

602 Βοσκοπούλου, 2005, σ.185.

603 Τσερές, 2017

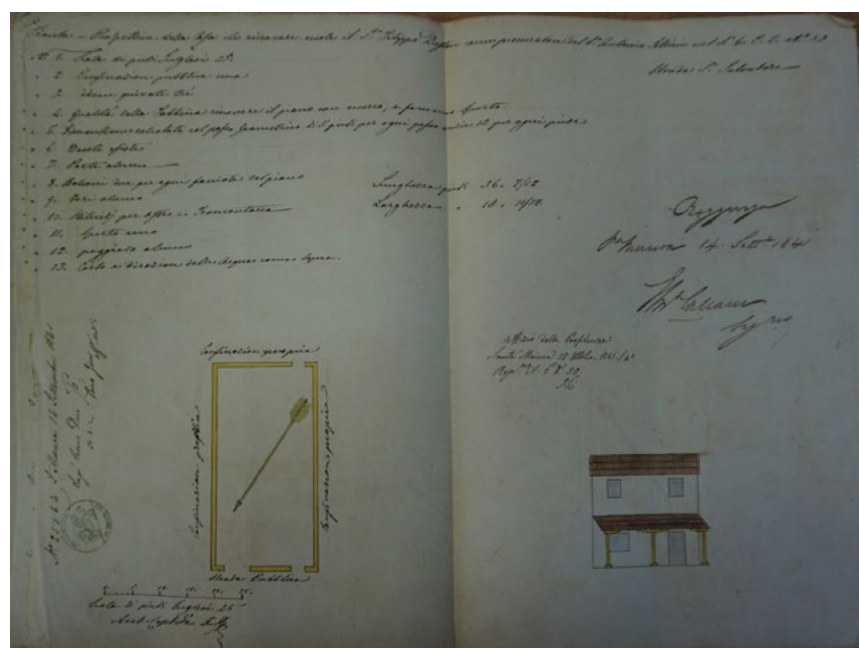
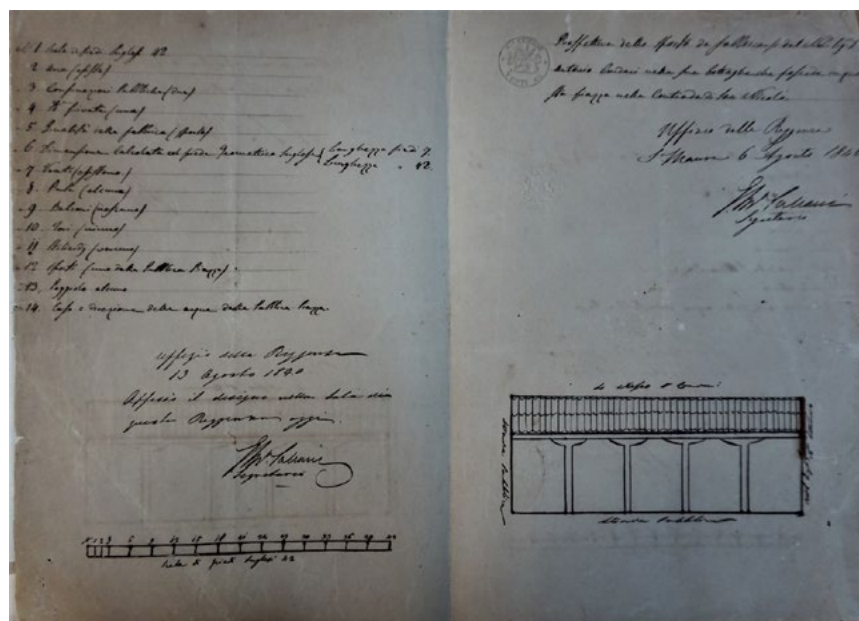
604 Ροντογιάννης, 1982, σ.86

Οικοδομικές άδειες κατασκευής στοών σε υπάρχοντα κτήρια

Εικ.37 1841 Εργαστήριο Αντωνίου Κόνταρη (806)

Εικ.38 1854 Εργαστήριο Ιωάννη Μαραγκού (451)

Εικ.39 1841 Οικία Αντώνη Σεττίνη (792 134

πολύ κακή κατάσταση, έπρεπε να επισκευαστούν από ειδικούς τεχνίτες. Καθώς αντίστοιχοι τεχνίτες δεν υπήρχαν στη Λευκάδα, αποφασίστηκε να σταλεί ο Σπυρίδων Αρνόπουλος να φέρει εξειδικευμένους τεχνίτες από την Πάτρα. Την εποχή αυτή πιθανόν πραγματοποιήθηκαν εκτεταμένες επισκευές σε όλες της κρήνες της πόλης.

Με την έλευση των Βρετανών οι κρήνες εξακολουθούσαν να λειτουργούν. Πάντως καθ' όλη την περίοδο της Αγγλοκρατίας δεν φαίνεται να κατασκευάστηκε νέο δίκτυο ύδρευσης παρά μόνο συμπληρώσεις και βελτιώσεις του ήδη υπάρχοντος.

Πέντε κρήνες σχεδιάζονται και στο πολεοδομικό σχέδιο του 1825,⁶⁰⁵ η Απάνω Βρύση –βρισκόταν προς νότο κοντά στον Άγιο Μηνά–, η Βρύση του Συρόπουλου⁶⁰⁶ –βρισκόταν βορειότερα–, η Βρύση του Αγγελή– κοντά στο ύψος του Αγίου Νικολάου-, η Βρύση του Αρέθα –κοντά στην κεντρική πλατεία, ενώ η Κάτω Βρύση –στο βορειότερο άκρο του παζαριού αποδεικνύοντας την σημασία της ύδρευσης της πόλης μέσω αυτών από την εποχή ακόμη του οθωμανικού υδραγωγείου (Εικ. 40).

Αν δεχθούμε ως υπόθεση εργασίας ότι η Βρύση του Συρόπουλου πρέπει να κατασκευάστηκε από τον ίδιο και βρισκόταν κοντά στο σπίτι του, και παράλληλα λαμβάνοντας υπόψη την πληροφορία ότι η περιουσία του Συρόπουλου μετά τον θάνατό του περιήλθε στον ιδιοκτησία του Παναγιώτη Δοξαρά, θα πρέπει να υποθέσουμε ότι το σπίτι βρισκόταν στην ίδια θέση με αυτήν της οικίας του Ιωάννη Δοξαρά για την οποία σώζεται το σχέδιο της ανακατασκευής το 1825 που χωροθετείται σύμφωνα με τα στοιχεία (άδεια και κτηματολογικός χάρτης) στο S.5, C.3 Νο 24, δηλαδή πίσω ακριβώς από την εκκλησία του Παντοκράτορα. Επομένως, η βρύση αυτή θα πρέπει να βρισκόταν ακριβώς μπροστά από την εκκλησία του Παντοκράτορα και πιθανόν κατασκευάστηκε το πρώτο τέταρτο του 18ου αιώνα. Η δεύτερη παρατήρηση σε αυτήν την υπόθεση εργασίας θα ήταν ότι το σχέδιο ανακατασκευής του σπιτιού του Δοξαρά θα μπορούσε, με κάθε επιφύλαξη βέβαια, να έχει τη μορφή του σπιτιού του Δημήτρη Συρόπουλου από τις αρχές του 18ου αιώνα.

Κατ' αναλογία, θα μπορούσαμε να δεχθούμε ως υπόθεση εργασίας ότι η Βρύση του Αγγελή, η οποία **πρέπει** να βρισκόταν κοντά στον ναό του Αγίου Νικολάου, πιθανόν κατασκευάστηκε από τον ιπότη Αγγελή Σουμίλα,⁶⁰⁷ επίσης κοντά στο σπίτι του. Η οικογένεια Σουμίλα απέκτησε πλούτη και τιμές λόγω της σχέσης του Αγγελή Σουμίλα με τους Βενετούς κατά τον νικηφόρο για του Βενετούς, Β΄ Βενετο-τουρκικό Πόλεμο.

Η Βρύση του Αρέθα πρέπει να βρισκόταν στο νότιο άκρο της πλατείας

605 Τσερές, 2017, σ.64, εικόνα 10 *Ο Τσερές αναδημοσιεύει σχέδιο του Ροντογιάννη, σύμφωνα με το οποίο υπήρχαν πέντε κρήνες στην πόλη, τοποθετημένες επί του άξονα του δρόμου.*

606 Πρόκειται για σημαντική οικογένεια της Λευκάδας κατά την Βενετοκρατία, βλ. Χόρτης, 2012, σ.14 κατά την Βενετοκρατία παραχωρούνται 84 στρέμματα χωράφια και 102 ρίζες ελιές στον Δημήτρη Συρόπουλο, σ.14 Στους Πελοποννήσιους αδελφούς Δοξαρά παραχωρούνται μετά το θάνατο του Δημ. Συρόπουλου τα κτήματά του, σ.124.Στα 1716 μεταξύ των ενοικιαστών των αλυκών, του φόρου της λιανικής πώλησης του κρασιού (ντάτσιο της σπίνας), του μονοπωλίου του ψωμιού και της εκμετάλλευσης των ιχθυοτροφείων είναι ο Δημ. Συρόπουλος, βλ. Σπύρος Καρύδης, Ο ιερομόναχος Συρόπουλος, Κεφαλληνικά Χρονικά 2014, εκδόσεις Καραβία 2015.

607 Παπακώστα, 2015, σ.173-182.

στο σημείο που συναντιόταν με το παζάρι. Η οικογένεια Αρέθα,⁶⁰⁸ ήταν επίσης σημαντική οικογένεια ευγενών την εποχή της Βενετοκρατίας. Τέλος, η Κάτω Βρύση βρισκόταν στην ίδια θέση που βρίσκεται σήμερα. Από τα παραπάνω θα πρέπει να υποθέσουμε ότι οι κρήνες που σώζονταν κατά μήκος του παζαριού της πόλης, στις αρχές του 19ου αιώνα είχαν ανακατασκευαστεί ή επισκευαστεί επί Βενετοκρατίας από επώνυμους ευγενείς κατοίκους της Λευκάδας.

Πάντως στη Λευκάδα δεν φαίνεται να υπήρχε δίκτυο μεταφοράς νερού στις κατοικίες. Αντίθετα, τα σπίτια της πόλης της Κέρκυρας εφοδιάζονταν με νερό από κεντρικό δίκτυο ύδρευσης.⁶⁰⁹ Σώζεται, μάλιστα, το σχέδιο του 1832 στα National Archives που εκπονήθηκε από τους P. Giromi⁶¹⁰ και J.W. Worthy (Εικ. 41) οι οποίοι ανήκαν στο Τμήμα Επιθεώρησης Δημοσίων Έργων. Το σχέδιο αυτό αποδεικνύει το ενδιαφέρον των Άγγλων για την σύγχρονη για την εποχή ύδρευση της Κέρκυρας που ήταν και η πρωτεύουσα του Ιονίου Κράτους.

Για την πόλη της Λευκάδας δεν έχει εντοπιστεί πρόνοια για την κατασκευή δικτύου αποχέτευσης κατά την Αγγλοκρατία. Αντίθετα οι Βρετανοί ενδιαφέρθηκαν για το σύστημα αποχέτευσης των στρατιωτικών εγκαταστάσεών τους στο φρούριο της Αγίας Μαύρας, το οποίο θα αναλύσουμε παρακάτω. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η πόλη της Κέρκυρας,⁶¹¹ είναι από τις λίγες πόλεις των Ιονίων νήσων που είχαν αποχετευτικό δίκτυο,⁶¹² κατασκευασμένο αρχικά από τους Βενετούς, το οποίο συμπληρώθηκε και βελτιώθηκε από τους Βρετανούς.⁶¹³

Συμπερασματικά

Οι Βρετανοί, το 1825, προσπάθησαν να επέμβουν δραστικά στην πόλη της Αμαξικής ιδιαίτερα σε πολεοδομικό επίπεδο, μεταφέροντας το εμπορικό κέντρο νοτιότερα από την αρχική πλατεία της εποχής της Βενετοκρατίας, την οποία προσπάθησαν να μετατρέψουν σε αστική πλατεία του 19ου αιώνα. Όμως, πιθανόν φοβούμενοι τις αντιδράσεις των κατοίκων, από τις εκτεταμένες κατεδαφίσεις που θα απαιτούνταν να γίνουν στην πόλη κατέληξαν να

608 Eugene Rizo Rangabe (auteur du livre d' or de la noblesse Phanarriorite), Livre d' or de la Noblesse Ionienne- Corfou, Maison d' edition "Eleftheroudakis", Athenes 1925, σ.288, Μαλακάσης, 1982, σ.46.

609 NA_L, MFQ 1/673 part 2 CO 136 /937 19 Στο υπόμνημα αναφέρεται dipartimento dell' intendente delle/ opera Pubbliche/ Progetto per un Sistema generale/ di condotti nella città di Corfu/ Ara.Be: Il color rosso indica I condotti di recente costruiti, ed il giallo quelli da costruirsi/ Corfu 15, Agosto 1832/ P.Giromi/ J.W.Worthy/ Int.op. Pub. Με κόκκινο χρώμα σημειώνεται το τμήμα του δικτύου που είχε κατασκευαστεί πρόσφατα και με κίτρινο χρώμα το τμήμα του δικτύου που θα κατασκευαζόταν στο επόμενο διάστημα, ενώ με μπλε χρώμα πιθανόν σχεδιάζεται το τμήμα του δικτύου που ήταν ήδη κατασκευασμένο παλαιότερα. Βοσκοπούλου, 2005, σ.185 Το 1856 οι Βρετανοί κατασκεύασαν Υδραγωγείο φέρνοντας νερό από τις Μπενίτσες, οπότε αχρηστεύτηκαν οι στέρνες των οποίων το νερό ήταν κακής ποιότητας.

610 NA_L, CO 136/937 28. Το 1855, ο P. Giromi (Ufficio dell ingeniere Consulente) εκπονεί το σχέδιο του δρόμου από την Κέρκυρα στην πηγή της Οδηγήτριας και στο Πετροπούλου

611 Βοσκοπούλου, 2005, σ.190

612 Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, «Κέρκυρα», Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Ανατολικό Αιγαίο-Σποράδες-Επτάνησα, τ.1, εκδ. Μέλισσα, σ.236, σημ.45

613 Βοσκοπούλου, 2005, σ.185. Για την ύδρευση της πόλης της Κέρκυρας δεν υπήρχε Υδραγωγείο ως τον 18° αιώνα, καθώς τις ανάγκες του πληθυσμού εξυπηρετούσαν οι δημόσιες στέρνες και τα ιδιωτικά πηγάδια.

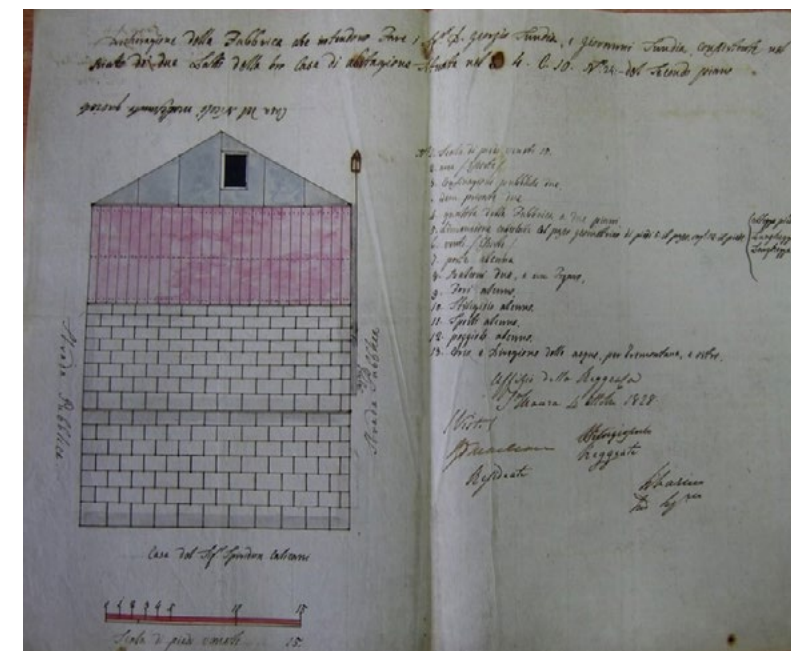
εγκαταλείψουν τα μεγαλεπήβολα σχέδιά τους και να παραμείνουν σε κάποιες επιφανειακές παρεμβάσεις.

Η κοινωνία των Ιονίων νήσων διέθετε ένα πολύ ισχυρό βενετικό υπόβαθρο, το οποίο σε πολεοδομικό επίπεδο υπερίσχυσε και η τελική εικόνα της πόλης παρέμεινε περισσότερο βενετσιάνικη παρά της περιόδου της Αγγλοκρατίας. Βέβαια, είναι εμφανής η βρετανική οργάνωση μέσω της υποχρεωτικής εφαρμογής των νόμων που ψηφίστηκαν την εποχή αυτή για τη δόμηση και την υγιεινή, **καθώς** και της μορφής που έλαβαν τα περισσότερα ιδιωτικά κτίρια που κατασκευάστηκαν μεταξύ 1825 και 1864 επειδή τα παλαιότερα στην πλειονότητά τους είχαν καταστραφεί στον σεισμό –και τα οποία θα αναλύσουμε παρακάτω.

Παρά το γεγονός ότι η έννοια μνημείο δεν εμφανίζεται πουθενά την περίοδο αυτή, είναι εμφανές ότι η αντιμετώπιση των υφιστάμενων μνημείων (με την σημερινή έννοια) μετά τον σεισμό του 1825 δεν ήταν ενιαία αλλά **διττή**. Στην περίπτωση των δημόσιων κτιρίων, όπως το βενετικό Διοικητήριο και η καθολική εκκλησία στην πλατεία της πόλης, που **αντιπροσώπευαν** τη βενετική διοίκηση και τη μη **αποδεκτή** βενετσιάνικη περίοδο της πόλης δεν διατηρήθηκαν. Οι ζημιές που υπέστησαν από τον σεισμό στάθηκαν αφορμή για την ολοκληρωτική κατεδάφισή τους καθώς δεν συνέβαλαν στην επιθυμητή εικόνα του ηγεμονεύοντος κράτους που επέβαλε νεωτερισμούς και καινοτομίες στην πόλη που πρέσβευε η βρετανική προστασία.

Από την άλλη πλευρά, για τα παλαιότερα μνημεία, όπως οι ορθόδοξες εκκλησίες της πόλης και τα μεγάλα αρχοντικά του 18ου αιώνα, υπήρξε πρόνοια, είτε να επισκευαστούν, είτε να ανακατασκευαστούν σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο, καθώς συνέβαλαν στις ομαλές σχέσεις του ηγεμονεύοντος κράτους με τον ντόπιο πληθυσμό και στην ομαλή επιβολή πιο σημαντικών ζητημάτων χωρίς αντιδράσεις.

Επίσης, την εποχή αυτή παρατηρούμε μια προσπάθεια αναδιοργάνωσης της πόλης μέσω του σχεδιασμού της με βάση τις ευρωπαϊκές πολεοδομικές πρακτικές του 19ου αιώνα. Το πολεοδομικό κληροδόχημα της Αγγλοκρατίας στη Λευκάδα είναι η εδραίωση του δυτικού τύπου προσανατολισμού και στον τομέα της πολεοδομίας. Η πόλη αποκτά σταδιακά νεοκλασική αρχιτεκτονική, ακολουθώντας τις σύγχρονες τάσεις της εποχής έως και την ενσωμάτωσή του Ιονίου κράτους στην Ελλάδα.

Εικ.40 1828- Λεπτομέρεια φανοστάτη στο σχέδιο του σπιτιού των Γεωργίου και Ιωάννη Σούνδια

Εικ. 41 Κρήνες στον κεντρικό δρόμο της πόλης απο την περίοδο της Αγγλοκρατίας

Εικ. 42 Το εκτεταμένο σύστημα ύδρευσης στην Κέρκυρα. Σχέδιο του 1832 των P.Giromi και J.W Worthy

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ - ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ

Στο κεφάλαιο αυτό θα μας απασχολήσει ο τρόπος κατασκευής των δημόσιων έργων στη πόλη της Αμαξικής κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας. Μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα το ενδιαφέρον των Βρετανών την περίοδο 1810-1864 για δημόσια⁶¹⁴ κοινωφελή έργα, αν δούμε την κατάσταση που επικρατούσε την περίοδο αυτή στη Δύση. Στην Ευρώπη, κυρίως στην Βρετανία και τη Γαλλία, έχει ήδη αρχίσει να αναπτύσσεται η βιομηχανική παραγωγή με τη χρήση των ανακαλύψεων των ερευνητών και εφευρετών του προηγούμενου αιώνα (ατμομηχανή κ.λπ.). Η αυξημένη μετακίνηση προς τις πόλεις, αποτέλεσμα της δυνατότητας απασχόλησης μεγάλων μαζών αγροτών σε εργοστάσια, ορυχεία κ.λπ., είχε άμεση επίπτωση στη διάρθρωση και την ποιότητα ζωής στα αστικά κέντρα. Έτσι, κατέστη αναγκαία η εκπροσώπηση των τάξεων αυτών στις κυβερνητικές αποφάσεις. Για να ανταποκριθεί το κράτος στις νέες ανάγκες προγραμμάτισε και χωροθέτησε δημόσια και ιδιωτικά έργα. Στα πενήντα τέσσερα χρόνια που διήρκεσε η βρετανική προστασία στα Επτάνησα τέθηκαν οι βάσεις του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, η παιδεία έγινε αγαθό όχι μόνο της άρχουσας τάξης, οργανώθηκε η κοινωνική πρόνοια, αναπτύχθηκε η ναυτιλία και το εμπόριο. Τέλος, στη Λευκάδα, τουλάχιστον, πραγματοποιήθηκαν σε ελάχιστο χρονικό διάστημα, δημόσια έργα υποδομής, όπως η Διώρυγα και το Νέο Λιμάνι, που συνέβαλαν αποφασιστικά στην οικονομική ανάπτυξη του νησιού.

Σε ισολογισμό του 1817 για τα Ιόνια νησιά –που σώζεται στα National Archives του Λονδίνου—⁶¹⁵ για τους δρόμους δαπανήθηκαν 900 λίρες, ενώ στη δεκαετία 1849-1858⁶¹⁶ δαπανήθηκαν 20.850 λίρες για δημόσια έργα, δηλαδή κατά μέσο όρο 2.085 λίρες το χρόνο.

Από αυτά οι 15.403 λίρες δαπανήθηκαν για την Κέρκυρα, από τις οποίες οι 9.779 για τη συντήρηση των δημόσιων κτιρίων, και οι 6.624 για έργα οδοποιίας. Μόνο οι 5.447 λίρες δαπανήθηκαν για έργα στα υπόλοιπα νησιά. Στη Ζάκυνθο 3.866 λίρες και την Κεφαλονιά 1.581 λίρες. Το 1847 το ποσό που δαπανήθηκε για δημόσια έργα στο Ιόνιο κράτος είναι 10.331 λίρες, ενώ το 1848 5.407 λίρες. Από το 1840 τα δημόσια πολιτικά έργα,⁶¹⁷ όπως νοσοκομεία, λιμενοβραχίονες, φυλακές, δρόμοι, αποχετεύσεις κ.λπ. χρηματοδοτούνταν με δάνεια από την Ιονική Τράπεζα.

Στη Λευκάδα δεν έγιναν πολλά σημαντικά δημόσια κτίρια, όπως στην Κέρκυρα. Η διοίκηση έδωσε βάρος στην κατασκευή υποδομών, όπως η Διώρυγα και το Λιμάνι, καθώς και το οδικό δίκτυο στο νησί, ενώ όσον αφορά τα δημόσια

614 Λαμπρινού, 1997, σ. 229, Ροντογιάννης, 1982, σ. 265, 546

615 NA_L, Co 136/937

616 Ροντογιάννης, σ.265, 546

617 Gekas, σ. 187

κτίρια περιορίστηκε στην κατασκευή του Διοικητηρίου, του Δικαστηρίου και του Νοσοκομείου. Για τα υπόλοιπα κτίρια, του Τελωνείου, του Υγειονομείου και των σχολείων, επισκευάστηκαν ήδη υπάρχουσες κατασκευές.

Η οργάνωση των δημόσιων τεχνικών υπηρεσιών

Προκειμένου να γίνουν δημόσια έργα, ήταν απαραίτητη η στελέχωση του διοικητικού μηχανισμού με μηχανικούς. Την έλλειψη μηχανικών στα Ιόνια νησιά διαπιστώνει, ήδη τον Μάρτιο του 1812, ο Γάλλος Francois-Xavier Donzelot⁶¹⁸ σε επιστολή του από την Κέρκυρα, αναφερόμενος στην εξασφάλιση από τον ίδιο και τη Γερουσία των σπουδών αρχιτεκτονικής του νεαρού τότε Γεράσιμου Πιτζαμάνου,⁶¹⁹ προκειμένου αυτός να αναλάβει μελλοντικά έναν εκπαιδευτικό ρόλο στην Ιόνιο Πολιτεία. Σημειώνει στην επιστολή: «Επίσης θα ήθελα ο νεαρός αυτός να μπορέσει να ασχοληθεί και με την πολιτική αρχιτεκτονική και να τη μάθει. Η γνώση αυτή θα του είναι πολύ χρήσιμη σε αυτήν τη χώρα, δεδομένου ότι είναι σχεδόν άγνωστη εδώ» και «λαμβάνοντας υπόψη ότι τα νησιά αυτά πάσχουν από πλήρη έλλειψη ενός καθηγητή αυτής της υψηλής και χρησιμότητας τέχνης».

Σύμφωνα με την Σταλίνα Βουτσινά⁶²⁰ «οι καλλιτέχνες Πιτσαμάνος, Προσαλέντης δεν είναι μόνο μία τάση της ευρωπαϊκής τέχνης μέσα στην οποία έχουν γαλουχηθεί κατά την διάρκεια των σπουδών τους, αλλά το εφελτήριο που εξασφαλίζει τόσο την επανασύνδεση με την τέχνη -ως άξιοι απόγονοι ένδοξων προγόνων- όσο και τον συγχρονισμό των Επτανησίων με την ευρωπαϊκή καλλιτεχνική πραγματικότητα, αρκετά πιο νωρίς από την ίδρυση του ελληνικού κράτους».

Όμως φαίνεται ότι η κατάσταση αλλάζει από το 1825 έως το 1864. Την περίοδο της Αγγλοκρατίας, οι διοικητικές υπηρεσίες στα Ιόνια νησιά στελεχώθηκαν από 2.200 υπαλλήλους σε συνολικό πληθυσμό 240.000 κατοίκων, αριθμός που προκαλεί εντύπωση και στον William Ewart Gladston.⁶²¹ Ανάμεσα σε όλους αυτούς του υπαλλήλους, περιλαμβάνονται και τεχνικοί υπάλληλοι, απαραίτητοι για την υποστήριξη των τεχνικών έργων του Ιονίου κράτους. Η έρευνα στα Γενικά Αρχεία του Κράτους της Κέρκυρας οδήγησε στην σύνταξη ενός οργανογράμματος του Επιχώριου Συμβουλίου όπου εμφανίζεται και η θέση στην πυραμίδα της διοίκησης και των τεχνικών υπαλλήλων⁶²² (Εικ. 42). Στην Λευκάδα εντοπίζονται λογαριασμοί δημοσίων έργων που υπογράφονται από Πολιτικούς Μηχανικούς⁶²³ (Εικ. 43)

618 www.wikipedia.org, Francois-Xavier Donzelot (1764-1843), Γάλλος στρατιωτικός, διοικητής των Ιονίων Νήσων και της Μαρτινίκας.

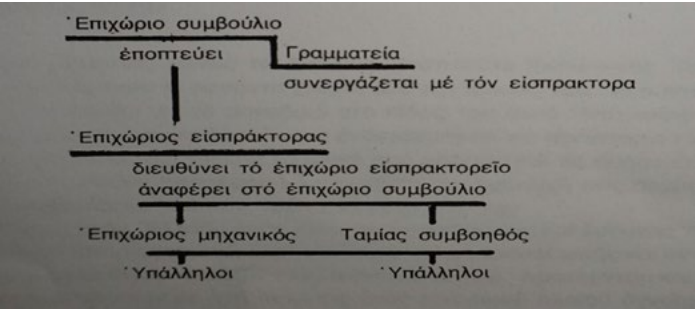
619 Κούλη, 2013, σ.33. Ο Γεράσιμος Πιτζαμάνος ήταν γιος του αγιογράφου Βικέντιου-Βίκτωρα από την Κεφαλονιά.

620 Σταλίνα Βουτσινά, «Γλυπτική και πολιτική διαπλοκή στα Επτάνησα του 19^{ου} αιώνα», Τα ιστορικά, έτος 36,° Απρίλιος 2019, εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Μουσείο Μπενάκη, σ.26

621 Ροντογιάννης, 1982, σ. 548

622 Οργανόγραμμα Επιχώριου Συμβουλίου 184501864 Ν. Καραπιδάκης, 1986, σ.442

623 ΓΑΚ_Λ, 07-01-05-001, Έγγραφο λογαριασμού με την υπογραφή του Πολιτικού Μηχανικού Ν. Βερύκιου.

DIPARTIMENTO Jonio Civile 20.10.1851

Conto d'Avviso delegato della spesa sostenuta per l'edificazione di un edificio per la sede del Tribunale di Corfu, con l'acquisto di un terreno e la costruzione di un muro di cinta.

PROGETTO del Tracaglio che si progetta di fare per la costruzione di un edificio per la sede del Tribunale di Corfu, con l'acquisto di un terreno e la costruzione di un muro di cinta.

Indicazione del Tracaglio.	Materiali, Opere, etc.	Prezzo	L.	S.	D.
1. Muro di cinta di 100 metri di lunghezza e 1 metro di altezza.	100 metri di muro di cinta.	100	100	00	00
2. Muro di cinta di 100 metri di lunghezza e 1 metro di altezza.	100 metri di muro di cinta.	100	100	00	00
3. Muro di cinta di 100 metri di lunghezza e 1 metro di altezza.	100 metri di muro di cinta.	100	100	00	00
4. Muro di cinta di 100 metri di lunghezza e 1 metro di altezza.	100 metri di muro di cinta.	100	100	00	00
5. Muro di cinta di 100 metri di lunghezza e 1 metro di altezza.	100 metri di muro di cinta.	100	100	00	00
6. Muro di cinta di 100 metri di lunghezza e 1 metro di altezza.	100 metri di muro di cinta.	100	100	00	00
7. Muro di cinta di 100 metri di lunghezza e 1 metro di altezza.	100 metri di muro di cinta.	100	100	00	00
8. Muro di cinta di 100 metri di lunghezza e 1 metro di altezza.	100 metri di muro di cinta.	100	100	00	00
9. Muro di cinta di 100 metri di lunghezza e 1 metro di altezza.	100 metri di muro di cinta.	100	100	00	00
10. Muro di cinta di 100 metri di lunghezza e 1 metro di altezza.	100 metri di muro di cinta.	100	100	00	00

Montante a Lire Sterline 1000.00

Pence 1000.00

Visto Residente

Registrato Auditore Gen.

N.°

Intend. delle Opere Pubbliche.

Autifisco in qui sottoscritto che la sopra mentovata casa sono in pieno di cadere

1

Εικ. 43 Οργανόγραμμα Επιχώριου Συμβουλίου

Εικ. 44 Έγγραφο απο τον φάκελο για τα Δημόσια Έργα

Εικ. 45 Λογαριασμός με την υπογραφή του Πολιτικού Μηχανικού Ν.Βερύκιου

Σύμφωνα με την 56η πράξη της Γερουσίας (8 Μαΐου 1832),⁶²⁴ σε κάθε νησί στο Τμήμα των Δημοσίων Έργων θα έπρεπε να υπηρετεί ένας Πολιτικός μηχανικός, που θα ανήκε διοικητικά στην Τοπική Διοίκηση. Θα πλαισιωνόταν από βοηθούς, όπου απαιτείτο, στους οποίους θα προΐστατο ο επιστάτης (Intendente) των Δημοσίων Έργων ως γενικός προϊστάμενος της Κεντρικής Κυβέρνησης.⁶²⁵ Επίσης, η ίδια πράξη επέβαλε τη σύνταξη μελετών με σχέδια και προϋπολογισμό για τα δημόσια έργα που είχαν προγραμματιστεί, την υποχρεωτική δημοπράτησή τους, την επίβλεψή τους και τον απολογισμό κάθε έργου μετά την ολοκλήρωσή του. Διοικητικά η επιστασία των δημόσιων έργων ανήκει στον έπαρχο⁶²⁶ με τη συμμετοχή του Επιχώριου Συμβουλίου.⁶²⁷ Με την αλληλοσυμπλήρωση της έρευνας, τόσο στο αρχείο των ΓΑΚ - Νομού Λευκάδας, όσο στα National Archives του Λονδίνου, διαπιστώθηκε ότι η λειτουργία των τεχνικών υπηρεσιών και η κατασκευή των δημόσιων έργων, βασίστηκε στη στελέχωση του διοικητικού μηχανισμού, αφενός από Βρετανούς –τις περισσότερες φορές στρατιωτικούς–, και αφετέρου από Έλληνες τεχνικούς. Τα πρώτα χρόνια οι Βρετανοί τεχνικοί ήταν περισσότεροι, ενώ αργότερα υπήρξε μεγάλη συμμετοχή και Ελλήνων τεχνικών στις δημόσιες τεχνικές υπηρεσίες και την κατασκευή δημόσιων έργων. Επομένως, σημαντική καινοτομία της περιόδου της Αγγλοκρατίας είναι η οργάνωση ειδικών κρατικών υπηρεσιών για τη διευθέτηση των τεχνικών θεμάτων,⁶²⁸ ακολουθώντας αντίστοιχες ευρωπαϊκές εξελίξεις και πρακτικές.

Καθώς η έρευνα στον τομέα αυτό είναι ακόμη σε εξέλιξη, πρέπει να αναφερθούν τα ονόματα Ελλήνων μηχανικών που έχουν εντοπιστεί σε σχέδια στο αρχείο των National Archives. Ο μεγάλος χάρτης των Ιονίων νήσων του 1825 υπογράφεται από τον Σπυρίδωνα Αγιοστρατίτη. Το σχέδιο του λιμανιού της Ζακύνθου,⁶²⁹ και το τοπογραφικό της περιοχής του τελωνείου στην Ζάκυνθο, με χρονολογία 26 Ιουλίου 1862⁶³⁰ υπογράφει ο Γ. Τριχάς ως εκτε(λών) χρέη διευθυντού των Δημοσίων Έργων το πρώτο και ως «Διευθυντής των Δημοσίων Έργων» το δεύτερο. Τον χάρτη των Κυθήρων του 1853 υπογράφει ο Ιωάννης

624 Αγοροπούλου Μπιρμπίλη, 1982, σ. 430 και (Gaz.αρ.74/1832)

625 Αγοροπούλου Μπιρμπίλη, 1982, σ.431: Η υπ’ αρ. 9 πράξη της Κυβερνήσεως της 8^{ης} Απριλίου 1846 (Gaz. Αρ. 67/1846) και η υπ’ αρ. 11 πράξη της Βουλής της 25^{ης} Μαΐου 1850 (Gaz. Αρ. 78/1850) καθόριζαν ότι όλα τα έργα θα γίνονταν με εργολαβία βάσει εγκεκριμένης μελέτης εκτός από περιπτώσεις δημοσίου συμφέροντος. Η απόφαση της Γερουσίας της 15^{ης} Ιουλίου 1850 (Gaz.αρ.82/1850) διαχώριζε τα δημόσια έργα σε δύο κατηγορίες: τα εκτελούμενα από το Κεντρικό Ταμείο και τα εκτελούμενα από τα Επιχώρια Ταμεία και ρύθμιζε τα σχετικά με την εκτέλεση και τη διαχείριση. Η πράξη της Κυβερνήσεως της 17^{ης} Μαρτίου 1852 (Gaz.αρ. 14/1852) όριζε νέα διαδικασία δημοπρασιών σχετικά με τις δικαιοδοσίες του Επιχώριου μηχανικού και του Μηχανικού συμβούλου. Και τέλος η απόφαση της Γερουσίας της 22ας Μαΐου 1862 (Gaz.αρ. 592/1862) αφορούσε στο περιεχόμενο των διακηρύξεων των δημοπρασιών και στη διενέργεια διαγωνισμών.

626 Ροντογιάννης, 1982, σ.257

627 Καραπιδάκης, Καμονάχου, 1986, σ.440: Τη λέξη «εγχώριος» συναντούμε στην ορολογία των γραφείων του Ιονίου Κράτους κατά το 1852-1853 δίπλα στην παλιότερη «επιχώριος», ως μετάφραση του ιταλικού municipale, και στις διατυπώσεις: επιχώριο συμβούλιο, επιχώριος περιουσία, επιχώριοι πρόσοδοι.

628 Αγοροπούλου Μπιρμπίλη, 1982, σ.429, Βοσκοπούλου, 2005, σ.185

629 NA_L, CO 136/937 51, 52, 53

630 Ζήβας, 1976, σ.134

Κορωναίος.⁶³¹ Την ευρύτερη περιοχή του καζίνου της Κέρκυρας υπογράφει, στις 24 Αυγούστου του 1858, ο εγχώριος μηχανικός στο γραφείο του εγχώριου μηχανικού στην Κέρκυρα ο Ιωάννης Καλοσγούρος.⁶³² Ένα απροσδιόριστο τοπίο με ελιές σχεδιάζει ο Ιωάννης Βαλσάμος.⁶³³ Στα αρχεία των ΓΑΚ - Νομού Κεφαλονιάς αναφέρονται οι εξής διευθυντές δημοσίων έργων και το αντίστοιχο διάστημα που υπηρέτησαν: G. Coraffan (-1828), C. Inglessi, A. Inglessi, Ιωάννης κόμης Δελλαδέτσιμας (1841-1843), Φωτεινός Αλιπράντης (-1849), Ιωάννης Βάλσαμος (1851-;..), Χριστόδουλος Μεταξάς Αγγούριας (1851-;)⁶³⁴

Σημαντική προσωπικότητα για τα τεχνικά έργα στα Επτάνησα πρέπει να αποτέλεσε ο Νικόλαος Ζαβός, ο οποίος καταγόταν από την Ιθάκη και ο πατέρας του ήταν ο Μαρίνος Ν. Ζαβός. Πιθανόν είναι συγγενής του Ανδρέα Ζαβού και του Λάμπρου Ζαβού⁶³⁵ (1791-1850), γνωστού αρχιτέκτονα και συνεργάτη του Ιωάννη Καποδίστρια μετά τη συγκρότηση του νεοελληνικού κράτους. Ο Νικόλαος Ζαβός φαίνεται ότι εργάζεται στην Ιθάκη από το 1836 έως το 1844. Το όνομά του εμφανίζεται σε σχέδια που αφορούν την Ιθάκη,⁶³⁶ ως Comantande a Lavori Pubbliche⁶³⁷ και ως Direttore Locale delle strade. Από το 1838⁶³⁸ αναφέρεται

631 NA_L, CO 136/937 7 Αν και ο χάρτης περιλαμβάνεται στο αρχείο δεν είναι σίγουρο ότι ο Ιωάννης Κορωναίος ήταν υπάλληλος του Ιονίου Κράτους καθώς αναφέρεται στον χάρτη «Σχεδιασθείς και Λιθογραφ(η)θείς επιμελεία και δαπάνη υπό Ιωάννου Κορωναίου Εν Κύθηρα 1853»

632 NA_L, CO 136/937 30

633 NA_L, CO 136/937 50

634 Μοσχονάς, Καρδαμίτση-Αδάμη, Μπεριάτος, 2013, σ.26

635 Ιποκράτης Καραβίας, «Ο Εθνικός αγωνιστής και διαπρεπής Αρχιτέκων (1791-1850)», Πρώτοι Έλληνες τεχνικοί επιστήμονες περιόδου απελευθέρωσης, επιμέλεια-κείμενα Παύλος Κυριαζής, καλλιτεχνική επιμέλεια Μιχ. Νικολινάκος, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, Αθήνα 1976, σ.101-108: «Ο Λάμπρος Ζαβός σπούδασε στην Ιταλία Πολιτικός μηχανικός και Αρχιτέκτονας, αγωνίστηκε στο Μεσολόγγι και σαν φίλος του Καποδίστρια τον βοήθησε κατά την διακυβέρνησή του στην διοικητική διαίρεση του νεοσύστατου κράτους. Ο Λάμπρος Ζαβός κατασκεύασε τους στρατώνες στο Άργος, το λοιμοκαθαρήριο και το ναό του Αγίου Νικολάου στην Σύρο».

636 Παϊζη-Αποστολοπούλου, 2006, σ.89 (Σχέδιο για ανέγερση κατοικίας του Παναγή Μαρούλη του Σπυρίδωνος στη θέση Κονταράτα (συνοικία 1^η) 4-7-1836, σ.91 (Σχέδιο για ανακατασκευή κατοικίας «παλατιού» του Νικολάου Φερεντίνου Μανγκούρη στην 1^η συνοικία, 29-12-1837)

637 Παϊζη-Αποστολοπούλου, 2006, σ.87 (Σχέδιο για ανέγερση κατοικίας τύπου «παλατιού» του Νικολού Τζινάκη του Αναστασίου στον Άγιο Σπυρίδωνα Μπαζίγου (συνοικία 1^η), 14/26-1-1836

638 Παϊζη-Αποστολοπούλου, 2006, σ.93 (Σχέδιο για ανέγερση κατοικίας τύπου «παλατιού» του Χαραλάμπη Παϊζη, 21-7-1838), σ.95 (Σχέδιο για κατασκευή κουζίνας του Χρήστου Τζανάτου 11-12-1838), σ.83 (Σχέδιο για κατασκευή τοίχου περίφραξης του Ευσταθίου Μακρή στη 2η συνοικία της πόλης, 17-7-1839), σ.103 (Σχέδιο για κατεδάφιση της παλιάς κατοικίας και ανέγερση νέας τύπου «παλατιού» των αδελφών Δημητρίου, Ιωάννη και Αναστασίου Μουζάκη του Πέτρου 14/26-11-1839), σ.105 (Σχέδιο για κατασκευή εξώστη στην πρόσοψη της κατοικίας του Αναστασίου Αρσένη, σύνορο με τον παραλιακό δρόμο, 3-9-1840), σ.107 (Σχέδιο για ανακατασκευή ισόγειας κατοικίας με 2 προσθήκες για χρήση κουζίνας του Δημητρίου Μπάρκα, 25-2-1840), σ.109 (Σχέδιο για ανέγερση κατοικίας τύπου «Παλατιού» των αδελφών Παναγάκη, Στάθη, Γεωργίου και Μιχάλη Σκιώτη (Συκιώτη) στην 1η συνοικία της πόλης 23-3-1840), σ.111 (Σχέδιο για ανοικοδόμηση κατοικίας τύπου «παλατιού» του Ευσταθίου Πεταλά του Θεοδώρου στην 3η συνοικία 8-4-1840), σ.113 (Σχέδιο για ανοικοδόμηση κατοικίας τύπου «παλατιού» του Κωνσταντίνου Ροδίτη με κατεδάφιση δύο παλαιών, c.1840), σ.115 (Σχέδιο για ανέγερση κατοικίας τύπου «παλατιού» του επισκόπου Παισίου Καραβία Δραγανίγου στο προάστιο Βουνάκι, 1840, c), σ.119 (Σχέδιο για ανέγερση κατοικίας τύπου «παλατιού» του Αναστασίου Χάνου του Τζανέτου στην 4^η συνοικία, 17-16-1841), σ.121 (Σχέδιο για ανακατασκευή κατοικίας στον τύπο «παλατιού» του Κυριάκη Φερεντίνου στην 1^η συνοικία της πόλης. 1-9-1841), σ.123 (Σχέδιο για ανέγερση κατοικίας τύπου

με τις ιδιότητες του Direttore Locale,⁶³⁹ ingegnere Civile,⁶⁴⁰ Αρχιτέκων⁶⁴¹ και Μηχανικός.⁶⁴² Αμέσως μετά συναντάμε τον Νικόλαο Ζαβό ως υπάλληλο της Διοίκησης στην Λευκάδα, όπου υπογράφει από το 1846 ως Direttore locale delle strade, δηλαδή επιχώριος μηχανικός των δημόσιων δρόμων του νησιού. Τα σημαντικότερα όμως δημόσια έργα στη Λευκάδα, των οποίων τα σχέδια υπογράφει το 1850 ο Νικόλαος Ζαβός ως διευθυντής Δημοσίων Έργων, είναι αυτά του Νοσοκομείου και του νέου νέου λιμανιού. Τον συναντάμε αργότερα, ίσως λόγω της εμπειρίας που αποκόμισε από την κατασκευή του νέου λιμανιού της Λευκάδας, να υπογράφει το τοπογραφικό σχέδιο του Όρμου Ζακύνθου ως «Διευθυντής των Δημοσίων Έργων της νήσου Λευκάδος», με χρονολογία 19 Αυγούστου 1856⁶⁴³ και τόπο έκδοσης τη Ζάκυνθο. Από δημοσιευμένα έγγραφα του Αρχείου της Κεφαλονιάς,⁶⁴⁴ προκύπτει ότι το όνομα του Νικόλαου Ζαβού αναφέρεται συχνά, ενώ κάποια άλλα υπογράφονται από τον Φώτη Ζαβό, το όνομα του οποίου εμφανίζεται συχνά στο Αρχείο της Ιθάκης,⁶⁴⁵ όπου επιχωριάζει και το όνομα του nestor (vestor) zavo. Ο Νικόλαος Ζαβός επιστρέ-

---

«παλατιού» του Ιωάννη Τζαπραλή και κατασκευή τοίχου περίφραξης στη γύρω ιδιοκτησία του ύψους 7 ποδιών στην 3^η συνοικία, 1-9-1841), σ.125 (Σχέδιο για ανέγερση κατοικίας τύπου «παλατιού» των αδελφών Παναγή και Ιωάννη Παϊζη του Κωσταντίνου στην 4^η συνοικία, 8-12-1841), σ.127 (Σχέδιο για ανέγερση ισόγειας κατοικίας του Ιωάννη Κουγιανού στην 8^η συνοικία της πόλης, 12-10-1842), σ.129 (Σχέδιο για ανέγερση κατοικίας του Ιωάννη Τζανέτη στην 6^η συνοικία, 13-5-1842), σ.131 (Σχέδιο για ανακατασκευή της παλαιάς κατοικίας του Ευσταθίου Βερύκιου του Κωνσταντίνου στην 1^η συνοικία, 6-10-1842), σ.135 (Σχέδιο για ανέγερση κατοικίας τύπου «παλατιού» του Γεωργίου Μαρούλη του Κωσταντίνου στην 2^η συνοικία , 21-7-1842), 137 (Σχέδιο για αναμόρφωση πλευρών του «αρχοντικού» του Γεωργίου Βλασσόπουλου του Νικολού στην 4^η συνοικία 16-2-1842), 139 (Σχέδιο για ανέγερση δύο κτισμάτων για χρήση κουζινών των αδελφών Παναγή και Ιωάννη Παϊζη του Κωσταντίνου, 1-8-1842), σ.141 (Σχέδιο για μετατροπή κατοικιών σε τύπο «παλατιού» των αδελφών Πέτρου και Αναστασίου Αρσένη του Ευσταθίου στην 3^η συνοικία 24-1-1842), , 143 (Σχέδιο για κατασκευή νέου τοίχου περίφραξης του Επάρχου Ανδρέα Δρακούλη και αδελφών του, Γερασίμου και Νικολού, 17-10-1842), σ.153 (Σχέδιο για επέκταση κατοικίας του Παναγή Μολφέση του Δημητρίου, 13-4-1843),

639 Παϊζη-Αποστολοπούλου, 2006, σ.147 (Σχέδιο για ανακατασκευή της παλιάς κατοικίας σε νέα τύπου «παλατιού» του Σπύρου Δευτεραίου του Ευσταθίου στην 6^η συνοικία, 4-5-1843), σ.149 (Σχέδιο για ανέγερση κατοικίας του Γερασίμου Πεταλά Πέτα στις Φρίκες εξωγής, 27-1-1843), 151 (Σχέδιο για ανέγερση κατοικίας του Τιμόθεου Βλησμά του Γεωργίου στην 3^η συνοικία της πόλης, 27-9-1843), σ.157 (Σχέδιο για ανακατασκευή παλιάς κατοικίας σε τύπο «παλατιού» του Παναγή Κοντομίχαλη του Στα΄θη, 23-7-1844),

640 Παϊζη-Αποστολοπούλου, 2006, σ.203 (Σχέδιο για ανακαίνιση παλιάς κατοικίας του Νικολάου και Σπυρίδωνος Φερεντίνου του Αθανασίου 1-8-1854).

641 Παϊζη-Αποστολοπούλου, 2006, σ. 217 (Σχέδιο για ανακατασκευή κατοικίας «παλατιού» του γιατρού Παναγιώτη Κοκκίνη (Εγχώριου Συμβούλου) στην κεντρική πλατεία του Βαθιού, 8-3-1859)

642 Παϊζη-Αποστολοπούλου, 2006, σ. 221 (Σχέδιο για ανακατασκευή κατοικίας των αδελφών Αθανασίου και Σπυρίδωνα Λαυράντου του Παναγή, 22-9-1861), σ. 227 (Σχέδιο για ανακατασκευή παλιάς κατοικίας σε νέα τύπου «παλατιού» του επισκόπου Ιθάκης Παισίου Καραβία 5-4-1861),

643 Ζήβας, 1976, σ.134 Αναφέρει επίσης «μετά των εν αυτώ σημειώσεων ζητηθεισών παρά της Εκλαμπροτάτης Γερουσίας, δια τας εκετλεσθείσας εργασίας επί της μεγάλης Προκυμιάς, όπως ληφθώσι τα μέτρα εκείνα άτινα νομίση κατάλληλα». Για το σχέδιο αυτό, στη δημοσίευσή του ο Διονύσιος Ζήβας σχολιάζει, ότι μας γίνεται γνωστή η μορφή του λιμένος της Ζακύνθου την εποχή αυτή καθώς και το είδος των εργασιών που εξετελούντο για τη διαμόρφωση και την ολοκλήρωσή του.

644 Ν.Γ. Μοσχονάς, Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη, Ηλίας Μπεριάτος, *Αρχιτεκτονικά-Πολεοδομικά Σχέδια Κεφαλονιάς στην περίοδο του Ιονίου Κράτους*, Κέντρο Μελετών Ιονίου, Ίδρυμα Κεφαλληνίας και Ιθάκης, Αθήνα 2013, σ. 32

645 Μοσχονάς, Καρδαμίτση-Αδάμη, Μπεριάτος, 2013, s.195 και αλλού

φει στην Ιθάκη και υπογράφει πάλι σχέδια από το 1854 έως το 1861,⁶⁴⁶ όταν σχεδιάζει το Λιμάνι στο Κιόνι της Ιθάκης και σε δεύτερο σχέδιο αποτυπώνει με λεπτομέρειες την παραλία, τον λιμενοβραχίονα, το κτίριο για τα πλοία, και τα γραφεία του Υγειονομείου του ίδιου λιμανιού.

Βρετανοί τεχνικοί που εργάζονται στα Ιόνια είναι ο T. Oben που υπογράφει το 1816 τον χάρτη της Λευκάδας. Άγνωστος, καθώς η υπογραφή δεν είναι ευδιάκριτη,⁶⁴⁷ υπογράφει το 1839 το Λιμάνι του Φισκάρδου στην Κεφαλονιά. Ο Read (Director General of Public Works) υπογράφει το 1839 και εγκρίνεται στις 30 Ιανουαρίου 1939 από τον Thomas John Gisborne (Segretario del Senato al Dipto.General, στην Κέρκυρα) το σχέδιο του Λιμενοβραχίονα της πόλης της Ζακύνθου. Ο Major R. Engineer J.F.L. Symonds⁶⁴⁸ υπογράφει στις 14 Φεβρουαρίου 1850, το σχέδιο της ακτής καθώς και λεπτομέρεια της κατασκευής του λιμενοβραχίονα της Αγίας Ευφημίας στην Κεφαλονιά. Ο A. Thompson⁶⁴⁹ υπογράφει το σχέδιο του λιμενοβραχίονα του λιμανιού του Ληξουρίου. Ο Samis Wilson υπογράφει το 1828 το σχέδιο της περιοχής της Μάλτας ή του Γιβραλτάρ(;). Ο P. Giromi και ο J.W. Worthy υπογράφουν το 1832, το σχέδιο του δικτύου ύδρευσης της πόλης της Κέρκυρας. Ο Harper⁶⁵⁰ υπογράφει στις 29 Μαρτίου 1836 το σχέδιο της περιοχής γύρω από τη λίμνη Χαλικιόπουλου. Ο F. Cofio⁶⁵¹ υπογράφει στις 3 Νοεμβρίου 1837 το σχέδιο της περιοχής των αλυκών στους Καστράδες της Κέρκυρας. Ο λογαγος (captain) E. Ogle⁶⁵² υπογράφει το 1855 το σχέδιο της περιοχής γύρω από το καζίνο της Κέρκυρας. Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα συγκεντρωτικά μετεωρολογικά στοιχεία από την 1η Ιανουαρίου 1839 έως 31η Δεκεμβρίου 1848 που παρουσιάζουν λεπτομέρειες θερμοκρασίας, πίεσης και κατεύθυνσης ανέμων τα οποία έχουν καταγραφεί από τον D. Mackenzie.

Λογαριασμός που υπογράφεται από τον Πολιτικό μηχανικό Ν. Βερύκιο

Στη Λευκάδα, ονόματα τεχνικών υπαλλήλων, τόσο Βρετανών, όσο και Ελλήνων, περιλαμβάνονται ως στελέχη της δημόσιας διοίκησης στο αρχείο των δημοσίων έργων. Στις 18 Ιουνίου 1835 ο Α. Βερύκιος⁶⁵³ υπογράφει ως Πολιτικός μηχανικός (ingegnere civile) λογαριασμούς των δημόσιων έργων που εκτελούνται την εποχή αυτή (Εικ. 44). Το 1838 ο λοχαγός (captain) William O Brien⁶⁵⁴ υπογράφει ως Πολιτικός μηχανικός τα σχέδια των στοών στην πόλη, που δείχνουν ότι υπήρξε κάποια τυποποίηση που ζητήθηκε από τη Διοίκηση, προκειμένου να διασφαλιστεί η ομοιομορφία στις όψεις της πόλης, ιδιαίτερα του κεντρικού δρόμου του παζαριού.

---

646 NA_L, CO 136/937 8

647 NA_L, CO 136/937 1

648 NA_L, CO 136/937 2

649 NA_L, CO 136/937 49

650 NA_L, CO 136/937 20

651 NA_L, CO 136/937 21

652 NA_L, CO 136/937 29

653 ΓΑΚ_Λ, 07-01-05-001

654 ΓΑΚ_Λ, 07.01.02.01.151, 12 Ιανουαρίου 1838,

Τα δημόσια έργα επί Αγγλοκρατίας στην Αμαξική

Το 1863, ο David Thomas Ansted⁶⁵⁵ αναφέρει ότι στη Λευκάδα η αρχιτεκτονική των δημόσιων κτιρίων δεν είναι «πρότυπο αρχιτεκτονικής»,⁶⁵⁶ σχόλιο καθόλου τιμητικό για τα πεπραγμένα της βρετανικής προστασίας, στο τέλος της Αγγλοκρατίας.

Οι υποδομές

Οι Βρετανοί, αφού θεσμοθέτησαν νόμους για τον τρόπο λειτουργίας της διοίκησης στο Ιόνιο κράτος, προγραμματίσαν μερικά βασικά δημόσια έργα που εξυπηρετούσαν πρώτιστα τις ανάγκες της ναυτικής αυτοκρατορίας τους, η οποία είχε συνδέσει τη δύναμη και τη μοίρα της με τη θάλασσα. Ακολουθώντας, η διοίκηση κάθε νησιού αξιολόγησε τις εγκαταστάσεις που απαιτούνταν, προκειμένου κάθε νησί να λειτουργήσει με επάρκεια και αυτάρκεια αλλά και να εκμεταλλευτεί τα πλεονεκτήματά του.

Στη Λευκάδα οι βασικές υποδομές και τα κύρια δημόσια έργα που απαιτούνταν για να λειτουργήσει τόσο το σύνολο του νησιού όσο και η πρωτεύουσά του Αμάξικη ήταν η Διώρυγα, το Λιμάνι, το οδικό δίκτυο, το τελωνείο, το διοικητήριο, το Νοσοκομείο, τα σχολεία και οι στρατιωτικές εγκαταστάσεις στο φρούριο της Αγίας Μαύρας.

Διώρυγα

Στην υπό εξέταση περίοδο η Βρετανία, ως ναυτική δύναμη, από την αρχή της κυριαρχίας της στη Λευκάδα το 1810 αντιλήφθηκε τη στρατηγική σημασία του στενού περάσματος ανάμεσα στις ακαρνανικές ακτές και το νησί. Η διάνοιξη Διώρυγας θα συντελούσε στην ασφαλή ναυσιπλοΐα και θα διευκόλυνε το εμπόριο και τις επικοινωνίες από την Ιταλία και τις Δαλματικές ακτές προς την ανατολική Μεσόγειο. Έτσι, από τα πρώτα έργα υποδομής, που η βρετανική προστασία αποφάσισε να υλοποιήσει στο Ιόνιο κράτος, ήταν η διάνοιξη της Διώρυγας. Ίσως αυτός να ήταν και ο λόγος της πρώτης επίσκεψης του αρμοστή Sir Thomas Maitland αμέσως μετά την ανάληψη της εξουσίας στα τέλη του 1816.⁶⁵⁷ Αυτό το έργο προκάλεσε την εξέγερση του 1819 και ολοκληρώθηκε το 1843 επί John Colborn Seaton.⁶⁵⁸

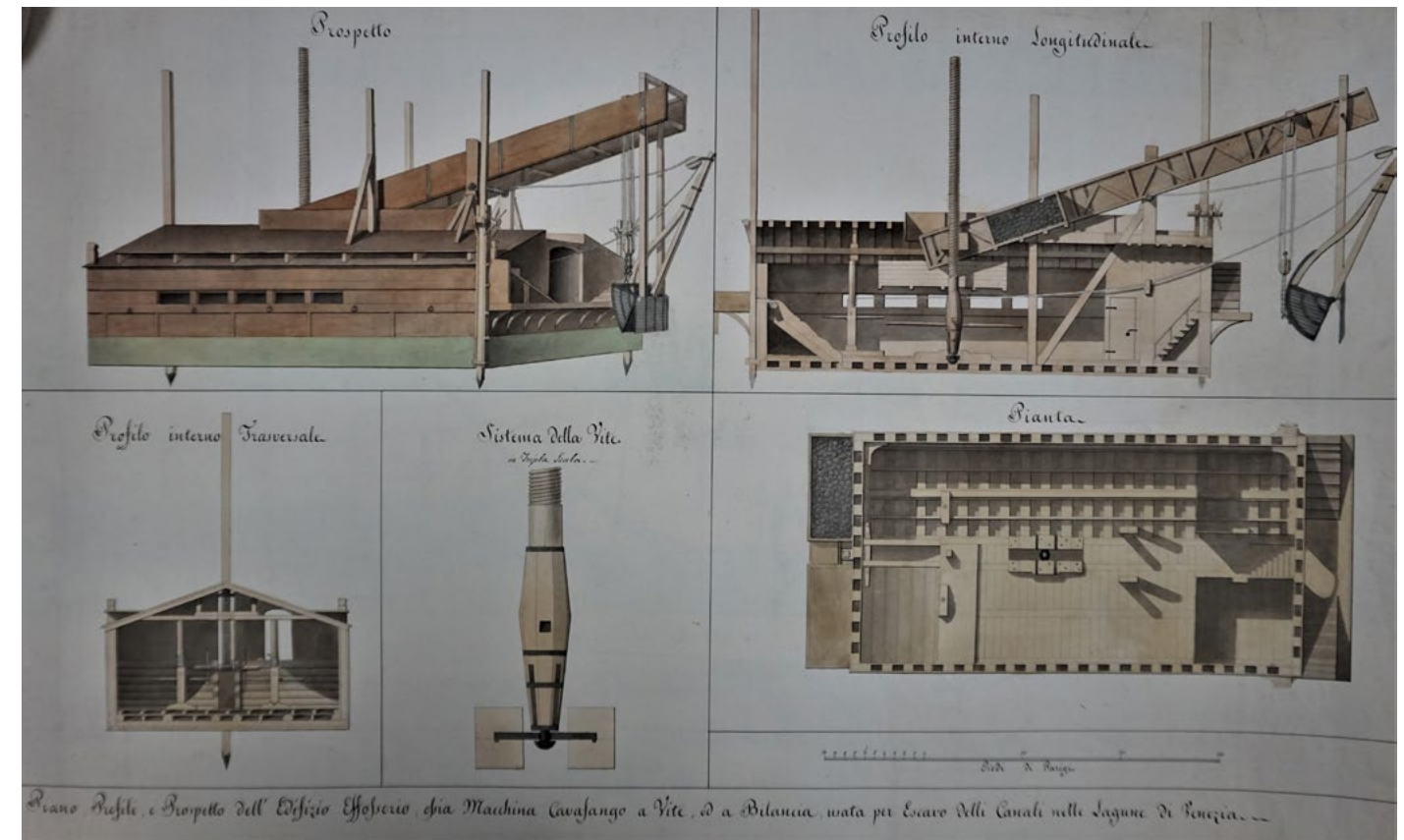
Τη σημασία διάνοιξης Διώρυγας και της δυνατότητας διέλευσης πλοίων είχαν αντιληφθεί πρώτοι οι Κορίνθιοι κατά την αρχαιότητα, οι οποίοι είχαν κατασκευάσει ένα μεγάλο τεχνικό έργο στη θέση αυτή –το διώρυκτο– το οποίο

655 Ansted D.T. The Ionian island, 1863, σ.137, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.41070/page/n149/mode/2up>

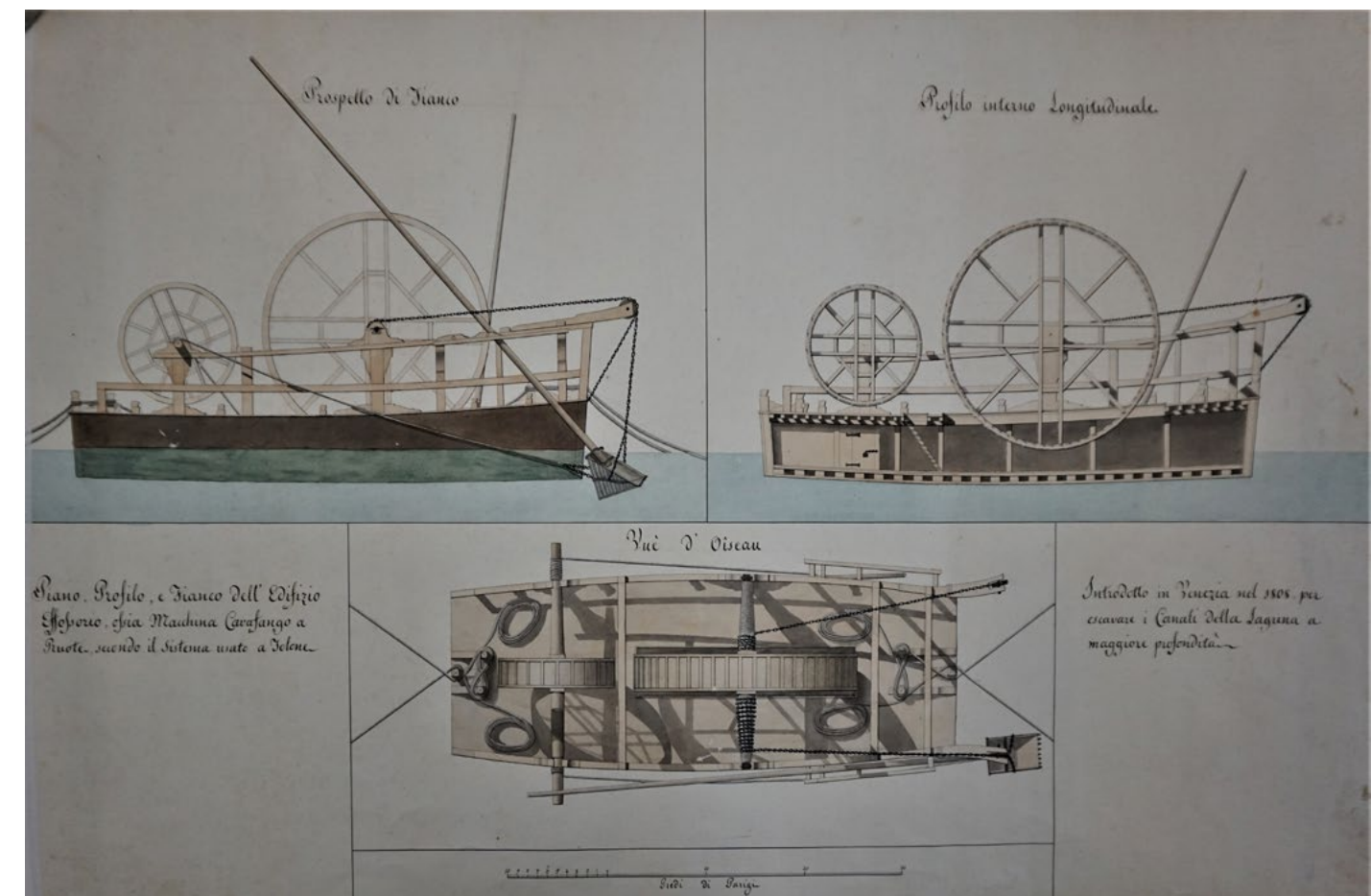
656 ο.π., models of architectural beauty

657 Σταλίνα Βουτσινά, Γλυπτική και πολιτική διαπλοκή στα Επτάνησα του 19^{ου} αιώνα, Τα ιστορικά, έτος 36^ο, Απρίλιος 2019, εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Μουσείο Μπενάκη, σ.22 Είχε προταθεί, στην υποδοχή του Maitland στη Λευκάδα να περιλαμβάνεται η διακόσμηση των κεντρικών οδών της πόλης με κεριά και καθρέπτες, ενώ τη στιγμή της άφιξης του Αρμοστή θα ρίπτονταν ψωμί και χρήματα προς τον λαό, γύρω από τεχνητή κρήνη, που αντί για νερό θα πετούσε κρασί από ένα συντριβάνι. Αποκορύφωμα των εορτασμών θα ήταν η στιγμή που θα απονέμετο προίκα σε δύο ορφανές.

658 Gekas, σ.222

Εικ. 45, Εικ. 46 Σχέδια διάταξης πλωτών μέσων που πιθανόν χρησιμοποιήθηκαν για την διάνοιξη της Διώρυγας και την εκβάθυνση λιμανιών.

εξυπηρετούσε, τόσο την ασφαλή ναυσιπλοΐα, όσο και τους εμπορικούς λόγους για τους οποίους ίδρυσαν την αποικία στη Λευκάδα. Το αρχαίο αυτό τεχνικό έργο, με το πέρασμα των αιώνων απαρχειώθηκε και στη συνέχεια η πρόσβαση από το *διώρυκτο ήταν πλέον αδύνατη*.

Επί της βενετικής διοίκησης της Λευκάδας, ήδη από το 1722, ο έκτακτος προβλεπτής του νησιού Anzolo Magno σε αναφορά του στον δόγη επισήμανε τις συνέπειες τόσο για την άμυνα, όσο και για το εμπόριο του νησιού από την καταστροφή του λιμενοβραχίονα sette αλλά και τις επιχώσεις στη θαλάσσια λωρίδα μεταξύ Λευκάδας και Ακαρνανίας. Το γεγονός αυτό ανάγκαζε τα μεγάλα πλοία να προσεγγίζουν στον κόλπο Δέματα στην περιοχή του Αγίου Νικολάου της Ακαρνανίας, με συνέπεια τα εμπορεύματα να μεταφέρονται από εκεί με πλοία, διαδικασία που συντελούσε στην αύξηση των εξόδων φόρτωσης και εκφόρτωσης.⁶⁵⁹

Για το θέμα αυτό *σώζεται έκθεση του Σπυρίδωνος Τσαρλαμπά και του κόμη Αγγέλου Ντόριο (Angelo D' Orio) «περί της ανορύξεως του αύλακος» του 1806.*⁶⁶⁰ Στις 27 Ιουνίου 1806, η Διοίκηση της Επτανήσου Πολιτείας, αποφάσισε να επιβάλει φόρο 20% επί των εσόδων του Δημοσίου Ταμείου και *ειδική, νέα, πρόσθετη φορολογία στους κατοίκους του νησιού, προκειμένου να συγκεντρωθούν τα χρήματα για το έργο*⁶⁶¹ της εκσκαφής του εσωτερικού διαύλου με τον οποίο η πόλη θα επικοινωνούσε με την περιοχή του φρουρίου της Αγίας Μαύρας *προκειμένου να καταστεί δυνατή η μεταφορά εμπορευμάτων με μικρά πλοία.*⁶⁶²

*Όλοι αυτοί οι λόγοι, οδήγησαν το Υπουργείο Αποικιών της Βρετανίας,*⁶⁶³ *να αποφασίσει τη διάνοιξη της Διώρυγας, αφού είχε προηγηθεί σύσκεψη στο τοπικό συμβούλιο τα αποτελέσματα της οποίας ενέκρινε ο τοποτηρητής Patrick Ross.*⁶⁶⁴

Το πρώιμο ενδιαφέρον των Βρετανών για την κατασκευή της Διώρυγας, διαπιστώνεται από μια σειρά σχεδίων πλωτών μηχανημάτων, τα οποία κατά πάσα πιθανότητα απεικονίζουν αυτά που χρησιμοποιήθηκαν για τη διάνοιξη της Διώρυγας της Λευκάδας, –τα σχέδια φυλάσσονται στα National Archives στο Λονδίνο (Εικ. 45). Το γεγονός ότι τα σχέδια της Διώρυγας βρίσκονται σταχωμένα μέσα στον φάκελο που περιέχει και τα σχέδια του λιμανιού του νησιού, ενισχύει την υπόθεση αυτή. Τα σχέδια αυτά συμπληρώνουν την εικόνα μας για τον μηχανολογικό εξοπλισμό και τις διάταξης των πλωτών μέσων που χρησιμοποιήθηκαν στα λιμενικά έργα την περίοδο της βρετανικής προστασίας στα Ιόνια νησιά.

659 Χόρτης, 2012, σ.209.

660 ΓΑΚ_Λ, Φάκελος αριθμ. 3 Άπαντα τα σχετικά με την εκσκαφήν της Διώρυγος Λευκάδος,

661 Gallant, σ.129.

662 Ροντογιάννης, 1982, σ.546

663 Gallant, σ.129, 217

664 <https://www.wikitree.com/wiki/Ross-7186>, Sir Patrick Ross (1778-1850), Στο στρατό εισήλθε το 1794 και υπηρέτησε για 9 χρόνια στην Ινδία. Στην συνέχεια υπηρέτησε στα Ιόνια νησιά σαν τοποτηρητής στην Αγία Μαύρα και στην Ζάκυνθο και σαν στρατηγός στην Κέρκυρα. Στην συνέχεια υπήρξε κυβερνήτης της Αντίγκουα και την Βερμούδα. Επέστρεψε στην Βρετανία το 1834. Το 1846 ήταν κυβερνήτης της Αγίας Ελένης, Λαμπρινού, 1997, σ.229.

Στο φύλλο του σχεδίου απεικονίζονται πέντε επί μέρους σχέδια⁶⁶⁵ που περιλαμβάνουν κάτοψη, όψη και τομές και αποδίδουν μηχανήμα βυθοκόρου, δηλαδή μηχανήματος που χρησιμοποιείται για διανοίξεις, διαπλατύνσεις και γενικά καθαρισμούς του βυθού για τη διαμόρφωση λιμανιών. Από τα στοιχεία που σημειώνονται στο έγγραφο διαπιστώνεται ότι το συγκεκριμένο μηχανήμα χρησιμοποιήθηκε αρχικά στο Λιμάνι της Τουλόν και εν συνεχεία το 1808 για την εκβάθυνση ης λιμνοθάλασσας της Βενετίας.

Επομένως, ο χρόνος έναρξης του ενδιαφέροντος της Βρετανίας για τη διάνοιξη της Διώρυγας εντοπίζεται στη αρχή της δεύτερης δεκαετίας του 19ου αιώνα, αμέσως μετά την κατάκτηση της Λευκάδας, καθώς είναι φανερό ότι αναζητήθηκαν παρόμοια προγενέστερα έργα σε αντίστοιχες περιπτώσεις εκβαθύνσεων σε Λιμάνια, όπως της Τουλόν στη Γαλλία και της Βενετίας, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ως υποδείγματα για τα μηχανήματα που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τη εκβάθυνση του βυθού του διαύλου της Λευκάδας.

Επίσης, σε ένα δεύτερο φύλλο απεικονίζονται τα σχέδια ενός διαφορετικού πλωτού μέσου με τροχό, το οποίο επίσης είχε χρησιμοποιηθεί στη διάνοιξη των καναλιών της λιμνοθάλασσας της Βενετίας.⁶⁶⁶ Δεν υπάρχουν γραπτές πληροφορίες, αν τα πλωτά αυτά μέσα μεταφέρθηκαν από άλλες περιοχές (όπως τη Βενετία ή τη Τουλόν), ή αν ναυπηγήθηκαν στη Λευκάδα με βάση τα σχέδια αυτά. Το πλωτό αυτό μηχανήμα (Εικ. 46), που σώζεται στα National Archives και χρησιμοποιήθηκε για τη διάνοιξη της Διώρυγας, πιθανόν ταυτίζεται με τον ελληνικής ονομασίας «ατμοβορβοροφάγο» που σημειώνεται στο υπόμνημα του τοπογραφικού σχεδίου με χρονολογία 19 Αυγούστου 1856, το οποίο υπογράφει ο «Διευθυντής των Δημοσίων Έργων της νήσου Λευκάδος» και απεικονίζει τον Όρμο της Ζακύνθου. Το σχέδιο είχε εντοπίσει ο Διονύσιος Ζήβας⁶⁶⁷ στο Αρχείο της Ζακύνθου, ενισχύοντας την άποψη ότι το μηχανήμα που χρησιμοποιήθηκε στις εκσκαφές του λιμανιού της Λευκάδας χρησιμοποιήθηκε αργότερα και για το Λιμάνι της Ζακύνθου.

*Η κατασκευή της Διώρυγας μεταξύ Λευκάδας και Ακαρνανίας από το Λιμάνι του Αλεξάνδρου μέχρι το φρούριο της Αγίας Μαύρας άρχισε το 1818.*⁶⁶⁸ *Σε αυτό περιλαμβανόταν η κατασκευή: λιμανιού*⁶⁶⁹ *βορειοδυτικά του φρουρίου· επιθαλάσσιου δρόμου παράλληλα σχεδόν με το παλαιό οθωμανικό Υδραγωγείο· προκυμαίας και τάφρου γύρω από την Αμαξική, στην οποία ελλιμενίζονταν τα μικρά σκάφη της λιμνοθάλασσας (μονόξυλα).*

Όπως προαναφέρθηκε, για την κάλυψη των εξόδων της διάνοιξης επιβλήθηκαν πρόσθετοι φόροι στους χωρικούς. Μάλιστα, *σώζεται ονομαστικό κατάστιχο –με ημερομηνία 23 Απριλίου 1819– με τα ποσά της αναγκαστικής*

665 NA_L MFQ 1/673/61-62, dated 1815-1863.

666 NA_L MFQ 1/673/61-62, dated 1815-1863.

667 Ζήβα, 1976, σ.134

668 Ροντογιάννης, 1982, σ.548

669 Λαμπρινού, 2018, σ.61

εισφοράς που έπρεπε να πληρώσουν οι κάτοικοι της Λευκάδας.⁶⁷⁰ Η οικονομική δυσπραγία προκάλεσε δυσανεμία στον πληθυσμό και έδωσε την αφορμή για να εκδηλωθεί η ένοπλη εξέγερση των χωρικών το 1819,⁶⁷¹ η οποία στρεφόταν τόσο εναντίον των Βρετανών όσο και των Ελλήνων που συνεργάζονταν με αυτούς. Η εξέγερση ξεκίνησε από το χωριό Σφακιώτες και σύντομα γενικεύτηκε σε όλο το νησί.⁶⁷² Οι χωρικοί ηττήθηκαν από τον στρατό του Sir Frederik Stovens⁶⁷³ και η εξέγερση κατέληξε σε συλλήψεις, δίκες και απαγχονισμούς,⁶⁷⁴ που δημιούργησαν ακόμη μεγαλύτερη δυσανεμία έναντι των Βρετανών.⁶⁷⁵ Η εξέγερση των χωρικών της Λευκάδας το 1819 είναι το σημαντικότερο περιστατικό των χρόνων της βρετανικής προστασίας για το νησί,⁶⁷⁶ μετά την Επανάσταση του 1821 και την Ένωση (1864).

Λόγω των γεγονότων, το έργο κατασκευής της Διώρυγας διακόπηκε προσωρινά. Όμως, μετά την καταστολή της εξέγερσης και τη διασφάλιση των οικονομικών πόρων, με την 23η Πράξη (18 Απριλίου 1820),⁶⁷⁷ αποφασίστηκε η συνέχιση των εργασιών κατασκευής της Διώρυγας και του λιμανιού της Αγίας Μαύρας. Για την αποπεράτωση του έργου, επιβλήθηκε η καταβολή από το Δημόσιο Ταμείο Λευκάδας 4.000 τάλιρων τον χρόνο. Από τα χρήματα αυτά τα 3.000 τάλια τον χρόνο –με ανώτερη ατομική εισφορά 200 τάλια και κατώτερη 10– θα προέρχονταν από τις εισφορές του σώματος των Συγκλητικών της πόλης και των ευκατάστατων εμπορευόμενων της πόλης και της εξοχής. Τα υπόλοιπα θα προέρχονταν από τους τελωνειακούς δασμούς στα επτανησιακά –εκτός από τα λευκαδίτικα– ή με ξένη σημαία πλοία, που θα περνούσαν είτε άδεια είτε έμπορτα από τον δίαυλο, ή θα αγκυροβολούσαν στο νέο Λιμάνι της Λευκάδας κάτω από το **φρούριο**, αναλόγως με τη χωρητικότητα του καθενός. Δεν επιβλήθηκε, όμως, φόρος στα σιτηρά και τα όσπρια καθώς και στα ζώα των Λευκαδίων. Φόρος στο κρασί και το λάδι (1/8 του τάλιρου και 1 τάλιρο το βαρέλι, αντίστοιχα) προβλεπόταν μόνο κατά την εξαγωγή των προϊόντων αυτών.⁶⁷⁸

Στο αρχείο των ΓΑΚ - Νομού Λευκάδας σώζεται σχέδιο τομής –με ημερομηνία 21 Ιουνίου 1820– που έχει εκπονήσει ο στρατιωτικός μηχανικός J.P. Kennedy⁶⁷⁹

670 ΓΑΚ_Λ, αριθμ. 3 Άπαντα τα σχετικά με την εκσκαφήν της Διώρυγος Λευκάδος,

671 Gekas, σ. 65-73, όπου αναφέρονται τα αίτια της εξέγερσης.

672 Gallant, σ. 217, 129.

673 Ο συνταγματάρχης Sir Frederick Stovin, γνωστός για τα ανθελληνικά του αισθήματα. Διετέλεσε Έπαρχος (ή τοποτηρητής) στην Ζάκυνθο το 1828, *Επιστολαί Ι.Α. Καποδίστρια Α΄ Κυβερνήτη της Ελλάδος, Διπλωματικά, Διοικητικά και ιδιωτικά γραφείσαι από 8 Απριλίου 1827 μέχρις 26 Σεπτεμβρίου 1831*, Συλλεγείσαι και καταταχθείσαι φροντίσι των αδελφών αυτού, «Τω Κ. συνταγματάρχη Στόβενς υπάρχω της νήσου Ζακύνθου», Εκδοθείσαι δε παρά Ε.Α. Βέταν ενός των γραμματέων του Κυβερνήτου, Ελληνιστί δε εκδίδονται δαπάναις, Π.Δ. Στεφανίτση Λευκαδίου, ιατρού, Μεταφρασθείσαι εκ του Γαλλικού παρά Μιχαήλ Γ. Σχινά, Τύποις Κωνσταντίνου Ράλλη, Αθήνησιν 1841, τόμος Α΄.σ.355.

674 Gekas, σ.94

675 Gallant, σ.129, 130.

676 Ροντογιάννης, 1982, σ.265-268

677 *Της Τρίτης συνόδου της πρώτης Βουλής των Ενωμένων Κρατών της Επτανήσου*

678 Ροντογιάννης 1982, σ. 300

679 Ο J.P. Kennedy είναι γνωστός και από την δράση τους στην Κεφαλλονιά. ΓΑΚ_Λ, Φάκ. αριθμ. 3 Άπαντα τα σχετικά με την εκσκαφήν της Διώρυγος Λευκάδος, «Project with accompanying estimate for altering the direction of the Canal new Carrying on at Santa Maura/ from the line originally intended BO. To ....n tarked RKD continuity it to the town and forming /upon one side

(Liutenant Royal Engineers), στο οποίο διαπιστώνεται ότι τα έργα έχουν ήδη ξεκινήσει. Στο σχέδιο απεικονίζεται η θέση της Διώρυγας σε σχέση με το **φρούριο** και σημειώνεται το οθωμανικό Υδραγωγείο το οποίο αναφέρεται ως κατεστραμμένο. Το σχέδιο για την κατασκευή της Διώρυγας, περιλαμβάνει της λιμνοθάλασσα και τον Αβλέμονα ξεκινώντας από το Λιμάνι «Drapano» μέχρι το Λιμάνι «San Nicolo»,⁶⁸⁰ (Εικ. 47).

Επίσης σε μετάλλιο του 1820,⁶⁸¹ το οποίο επίσης έχει σχεδιάσει ο J.P. Kennedy, απεικονίζεται στη μία πλευρά ο Patrick Ross, και στην άλλη η τομή της Διώρυγας.

Σε σκαρίφημα, μάλλον του 1820, που σώζεται στα ΓΑΚ - Νομού Λευκάδας, αποδίδεται όλη η διαδρομή της Διώρυγας από το Λιμάνι του Δραπάνου και το φρούριο του Αγίου Γεωργίου μέχρι το φρούριο της Αγίας Μαύρας μέσω της λιμνοθάλασσας, η οποία δεν είναι ευθύγραμμη. Τα έργα κατασκευής της Διώρυγας συνεχίστηκαν έως το 1834.⁶⁸²

Στο υπ’ αριθμ. 252 φύλλο της Ιονίου Εφημερίδος (12 Οκτωβρίου 1835) αναφέρονται ως δημόσια έργα της χρονιάς στη Λευκάδα το Νοσοκομείο, η διάνοιξη της Διώρυγας, η γέφυρα από την πόλη μέχρι το φρούριο. Το 1836⁶⁸³ εκβαθύνθηκε ο βυθός στο κρηπίδωμα από τις φυλακές μέχρι το σημερινό εσωτερικό Λιμάνι, και από το Λιμάνι μέχρι την Αγία Κάρα.

Τα έργα διάνοιξης της Διώρυγας και του αυλέμωνα από το Λιμάνι του Αλεξάνδρου μέχρι το **φρούριο** της Αγίας Μαύρας ολοκληρώθηκαν το 1843 επί αρμοστή John Colborn Seaton, δημιουργώντας την προκυμαία της πόλης. Επίσης, το 1844 ανοίχτηκε Διώρυγα που συνέδεε τον εξωτερικό λιμένα με την πόλη, προκειμένου να διευκολυνθεί η μεταξύ τους επικοινωνία με μικρά πλοία. Η Διώρυγα της εποχής εκείνης θρискόταν ακριβώς στο σημείο που είναι και η σημερινή. Καθώς όμως ήταν πολύ στενότερη, δύσκολα μπορούσαν οι βάρκες να περάσουν με τη χρήση κουπιών, καθώς αυτά προσέκρουαν δεξιά και αριστερά στα κρηπιδώματα. Έτσι, οι ναυτικοί έσερναν τα πλοία τους με σκοινιά βαδίζοντας οι ίδιοι στον στενό δρόμο, όταν αυτός κατασκευάστηκε λίγο αργότερα.⁶⁸⁴

Λιμάνι

Κατά τον 19ο αιώνα η Βρετανία, συγχρόνως με την πολυδάπανη υποδομή της

of it a Road of 16 feet; a..d atoc for Building a quay BDF taking into condideration the expense of repairing the damaged ...one Bridge, and the value of the Materials it would / supply towards the formation of the propossed Works./ AB Part of Canal at present completed/ C. Intended termination according to original Plan./ BKD. Line of proposed alteretion, showing new Road/ CHI. Old Canal/ EDF. Proposed quay/ FG. Damaged stone Bridge./ Scale of 100 yards to an inch/ Fortress/ Section of Canal with proposed Road/ J.P.Kennedy/ Lieut.t Royal Engineers. June 21 1820

680 ΓΑΚ_Λ φακ. Αριθμ. 3

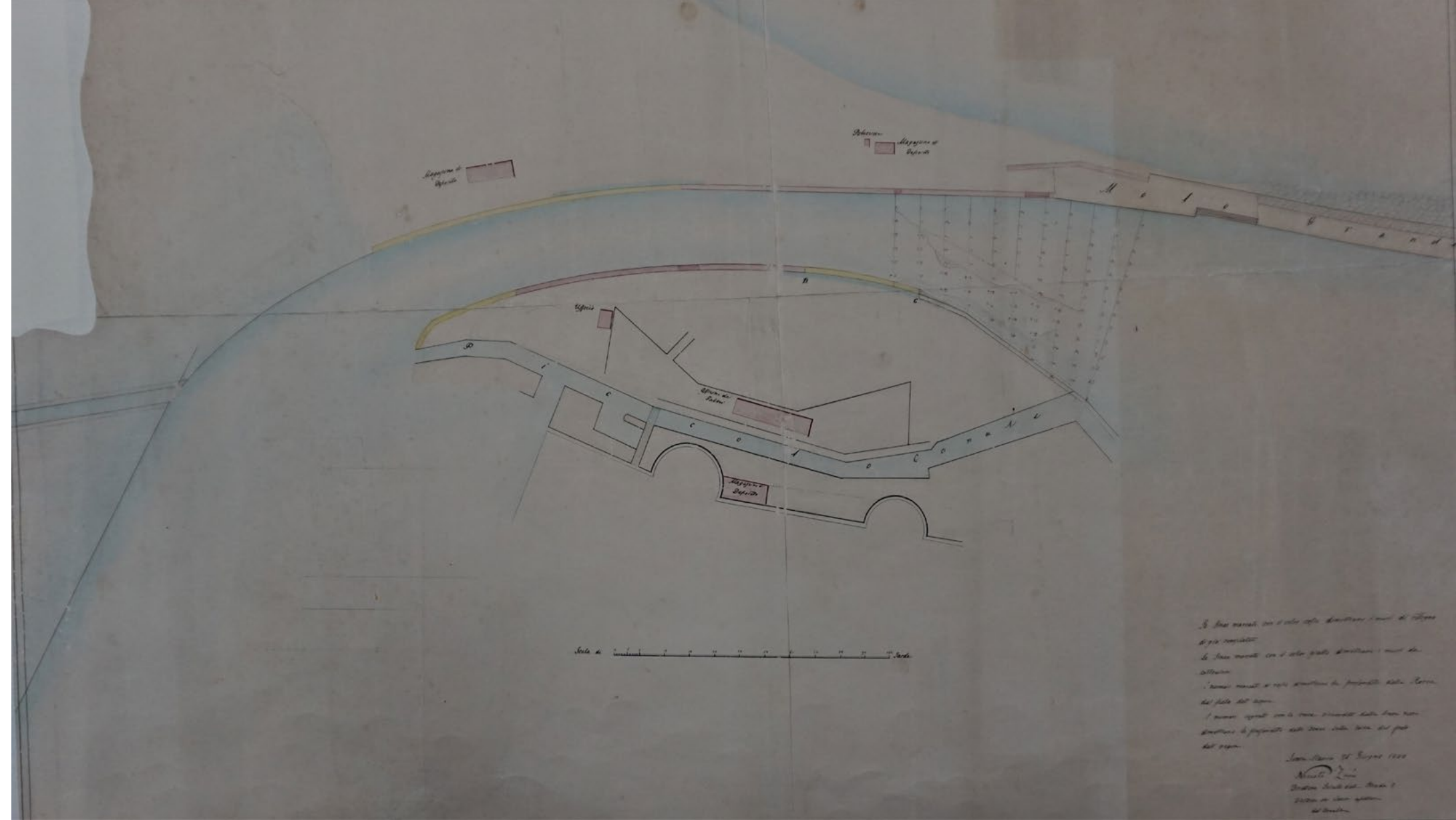
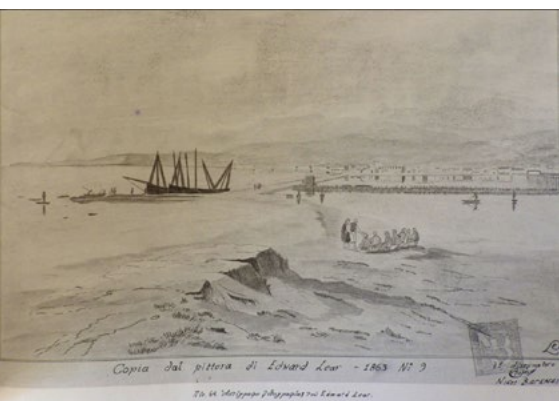
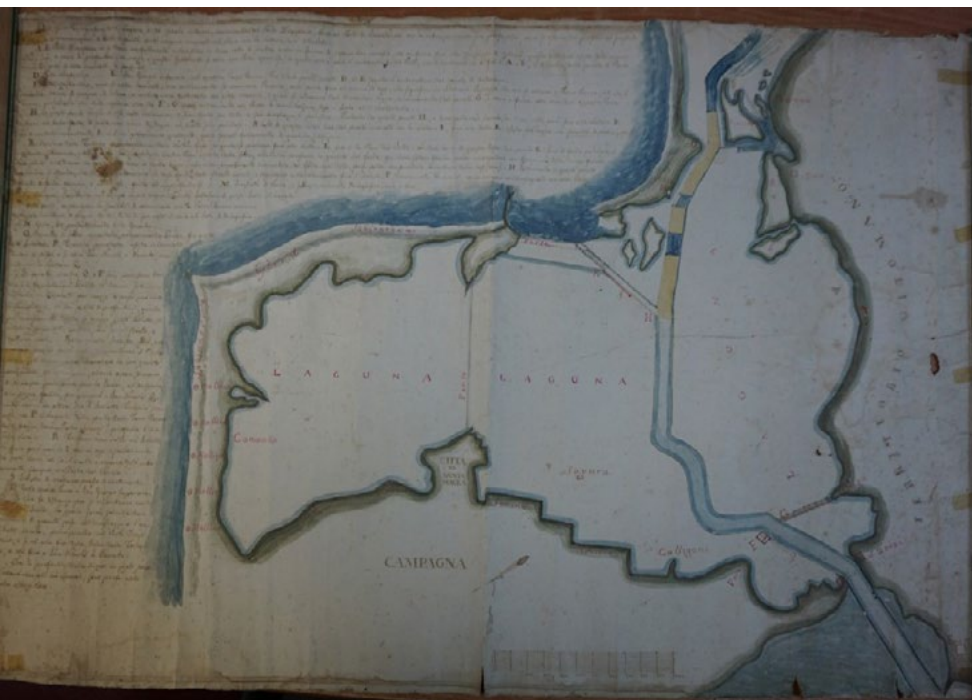
681 ΓΑΚ_Λ, φάκ. αριθμ. 3, Επίσης στον ίδιο φάκελο σώζονται στοιχεία από νέα διάνοιξη της Διώρυγας το 1889 μεά την ένωση των Ιονίων νήσων με το Ελληνικό κράτος

682 Λαμπρινού, 1997, σ. 235

683 Ροντογιάννης, 1982, σ. 550

684 Ροντογιάννης, 1982, σ. 551. Στην κατάσταση αυτή διατηρήθηκε η Διώρυγα αυτή ως το 1898-1903..

Εικ.47 Σχέδιο για την κατασκευή της Διώρυγας, απο την περιοχή του λιμανιού «Δράπανο» μέσω του Αβλέμονα και της λιμνοθάλασσας μέχρι το Λιμάνι «San Nicolò»

Εικ.48 Το Νέο Λιμάνι υπό κατασκευή. Το σχέδιο υπογράφει ο Νικόλαος Ζαβός το 1850

Εικ.49 Το νέο Λιμάνι σε σχέδιο του Edward Lear

Εικ.50, Εικ.51 Το Νέο Λιμάνι το 1931 σε φωτογραφίες του Γεωργίου Βαφειοδάκη

Εικ.52 Το Πέραμα το 1931

Εικ. 53 Ο Εξωτερικός Λιμενοβραχίονας του Νέου Λιμανιού

Εικ.54 Τμήμα του νέου λιμανιού κατεστραμμένο το 1965

Διώρυγας, σχεδίασε και υλοποίησε στη Λευκάδα ένα νέο σύγχρονο Λιμάνι⁶⁸⁵ που λειτουργούσε συμπληρωματικά του πρώτου έργου.

Τον προηγούμενο αιώνα, μεταξύ 1700 και 1720, η Λευκάδα είχε αποτελέσει σημαντικό ναυτεμπορικό κέντρο και με λευκαδίτικα πλοία⁶⁸⁶ γινόταν το εμπόριο των σιτηρών που διατίθεντο στις πόλεις της Ιταλίας και τη Μάλτα. Παρά το γεγονός ότι η *Βενετική Δημοκρατία* ήταν κατεχοχήν ναυτική δύναμη και εστίασε την προσοχή της στην κατασκευή και τη βελτίωση των λιμενικών έργων⁶⁸⁷ που θα εξυπηρετούσαν τις ανάγκες της, εν τούτοις το 1760 η ναυτιλία του νησιού χαρακτηρίζεται από τον Francesco Morosini⁶⁸⁸ παρακμασμένη σε σχέση με το παρελθόν ενώ η εμπορική και ναυτιλιακή της δραστηριότητα σε ύφεση.⁶⁸⁹

Τα δύο έργα –Διώρυγα και Λιμάνι– ήταν αναγκαία κατά το πρώτο μισό του 19ου αιώνα, τόσο για τη μεταφορά των προϊόντων του νησιού, όσο και για την εξωστρέφεια και την εμπορική επικοινωνία του με τον υπόλοιπο κόσμο. Η κατασκευή του λιμανιού στο βόρειο άκρο του νησιού δίπλα στο **φρούριο**, αφενός επέλυε το πρόβλημα της αδυναμίας ελλιμενισμού πλοίων από την πλευρά της ανοικτής θάλασσας που ήταν εκτεθειμένη στους ανέμους, αφετέρου εξασφάλιζε τη στρατιωτική προστασία του.

Από το 1833, το πρώτο ατμόπλοιο των Lloyds of Trieste συνέδεσε τα νησιά του Ιονίου κράτους, Κέρκυρα, Παξούς, Λευκάδα, Κεφαλονιά, Ζάκυνθο, τόσο με την Πάτρα όσο και με την Αγκώνα, και έτσι γινόταν και η διακίνηση της αλληλογραφίας.⁶⁹⁰ Στη Λευκάδα το ατμόπλοιο ερχόταν από την Κέρκυρα κάθε Κυριακή πρωί.⁶⁹¹ Οι θαλάσσιες μεταφορές με ατμόπλοια από τα Λιμάνια του Ιονίου προς την Τεργέστη, το Λιθόρνο και άλλες πόλεις ήταν πύλες «μεταφοράς ανθρώπων, προϊόντων, ιδεών και τρόπου ζωής».⁶⁹²

Πάντως, το 1837, έμποροι και πλοιοκτήτες διαμαρτυρήθηκαν για τις υποδομές των λιμανιών. Ο «εξωτερικός» λιμένας, όπως λεγόταν τότε, ή ο «νέος λιμήν», όπως λεγόταν πριν από το 1808, βορειοδυτικά του **φρουρίου** με κρηπίδωμα προς τα δυτικά και λιμενοβραχίονα μήκους 50 μ. άρχισε να κατασκευάζεται το 1843. Για την κατασκευή του πραγματοποιήθηκε εκβραχισμός της πλάκας της Γύρας μπροστά από τη δυτική πύλη του **φρουρίου**, προκειμένου να αποκατασταθεί η σύνδεση της βόρειας με τη νότια είσοδο του αβαθούς στενού μεταξύ της βορειοανατολικής ακτής του νησιού και της απέναντι ακτής της Στερεάς. Πιθανόν χρησιμοποιήθηκαν τα πλωτά μηχανήματα με τα οποία είχε γίνει λίγο νωρίτερα η διάνοιξη της Διώρυγας. Ενώ σύμφωνα με το σχέδιο που συντάχθηκε στην Αγία Μαύρα στις 26 Ιουνίου 1850 από

685 Λαμπρινού, 1997, σ.232

686 Χόρτης, 2012, σ.101-102.

687 Βοσκοπούλου, 2005, σ.167

688 Χόρτης, 2012, σ.208. Στη Relazione της 15^{ης} Νοεμβρίου 1760

689 Χόρτης, 2012, σ.129.

690 Gekas, σ. 158-9, σ. 209 Ήδη από το 1820 είναι οργανωθεί η ασφαλής διακίνηση της αλληλογραφίας στα νησιά.

691 Ansted D.T. The Ionian island, 1863, σ. 133, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.41070/page/n149/mode/2up>

692 Gekas, σ. 11.

τον Νικόλαο Ζαβό,⁶⁹³ το Λιμάνι που ονομάστηκε νέο Λιμάνι, και το οποίο στη *Gazetta* ονομάζεται «Νέο Λιμάνι της Αγίας Μαύρας», απεικονίζεται την εποχή αυτή ημιτελές, αλλά σε προχωρημένο στάδιο. Επομένως, η ολοκλήρωσή του δεν πρέπει να καθυστέρησε πολύ.

Σε επίρρωση των παραπάνω, στις 22 Μαΐου 1848, 1η Ιουνίου 1850⁶⁹⁴ και 11 Μαΐου 1850, δημοσιεύονται στη *Gazetta* προσκλήσεις, που υπογράφονται από τον γενικό διευθυντή του Υγειονομείου W.H. Lawrence, για κατάθεση προσφορών για προμήθεια ελαιολάδου που θα χρησιμοποιούνταν, μεταξύ άλλων, και στον φανό του «Νέου λιμένος της Αγίας Μαύρας», των επιτηρητειών και των φυλακών, για το χρονικό διάστημα από 1η Αυγούστου 1848 έως 31 Ιουλίου 1849, από 1η Αυγούστου 1850 έως 31 Ιουλίου 1851, από 1η Αυγούστου 1850 έως 31 Ιουλίου 1851, αντιστοίχως. Το γεγονός αυτό πιθανόν σημαίνει ότι, παρά το γεγονός ότι δεν είχαν ολοκληρωθεί οι εργασίες του λιμανιού, εν τούτοις είχε ήδη κατασκευαστεί ο φάρος και το Λιμάνι λειτουργούσε και ελλιμενίζονταν τα πλοία που έρχονταν από άλλα Λιμάνια. Ο αγγλικός φάρος του **φρουρίου** μάλλον καταστράφηκε στις 11 Ιανουαρίου 1891 ημέρα των Αγίων Θεοδώρων,⁶⁹⁵ όπως αναφέρει σχετική σημείωση.

Το σχέδιο που υπογράφει ο Νικόλαος Ζαβός, το 1850⁶⁹⁶ (Εικ. 48) αποδεικνύει ότι το Νέο Λιμάνι ήταν ήδη υπό κατασκευή. Σύμφωνα με το υπόμνημα στο σχέδιο⁶⁹⁷ του Νικολάου Ζαβού, το 1850, το τμήμα του λιμανιού που σημειώνεται με κόκκινο χρώμα είχε ήδη ολοκληρωθεί, ενώ αυτό που σημειώνεται με κίτρινο χρώμα βρισκόταν υπό κατασκευή. Επίσης, σημειώνονται τα σημεία που θα έπρεπε να γίνει περαιτέρω εκβάθυνση του λιμανιού και της Διώρυγας, προκειμένου να γίνει λειτουργικό το Λιμάνι και να είναι εφικτή η διέλευση των πλοίων.

Στην πλευρά προς το **φρούριο**, ανάμεσα στο Λιμάνι και το **φρούριο** σημειώνεται μια στενή λωρίδα θάλασσας (Piccolo canale), αποθηκευτικός χώρος (magazeno di deposito), ένα μακρόστενο κτίριο (Assicina de/Gabbri) και ένα γραφείο (ufficio). Στην απέναντι πλευρά σημειώνεται ο λιμενοβραχίονας (molo grande), δύο κτίρια αποθηκών (Magassino di/ deposito) και ένα ακόμη κτίριο (Polvericia).

Συγκρίνοντας το σχέδιο του Νικολάου Ζαβού, με εκείνο που απεικονίζει το **φρούριο** στις αρχές της Αγγλοκρατίας, διαπιστώνουμε ότι προκειμένου να κατασκευαστεί η Διώρυγα, το Λιμάνι και το βοηθητικό κανάλι δίπλα στο **φρούριο**, πραγματοποιήθηκαν επεμβάσεις⁶⁹⁸ που κατέστρεψαν το δυτικό προτείχιμα, και έκλεισαν το κανάλι που υπήρχε ανάμεσα στο κυρίως **φρούριο** και το βορειοδυτικό τμήμα του τείχους. Οι αλλαγές αυτές διατάραξαν τη σχέση του **φρουρίου** με τον άμεσο περιβάλλοντα χώρο του, όπως αυτός

693 NA_L MFQ 1/673/10, CO 136/937. Ο Νικόλαος Ζαβός έχει καταγωγή από την Ιθάκη, καθώς σώζεται στο αρχείο Ιθάκης σπίτι των αδελφών Διονυσίου και Νικολάου Ζαβού και πολλά άλλα σπίτια τα οποία υπογράφει ως Μηχανικός, Παΐζη-Αποστολοπούλου, 2006, σ. 232-233

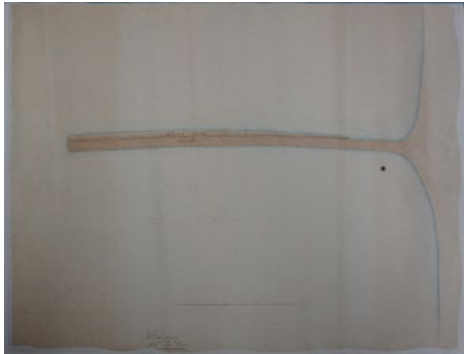
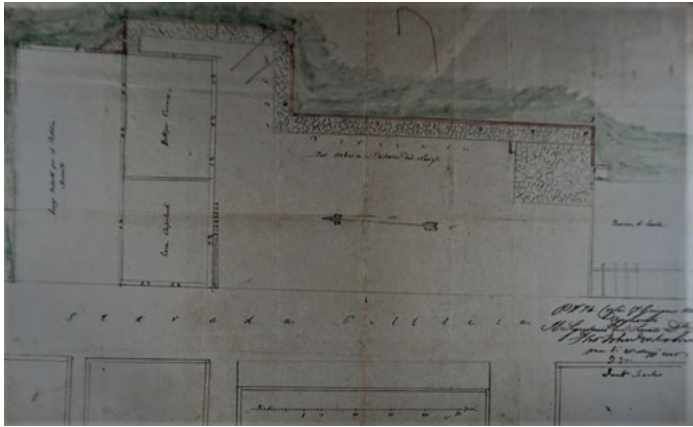
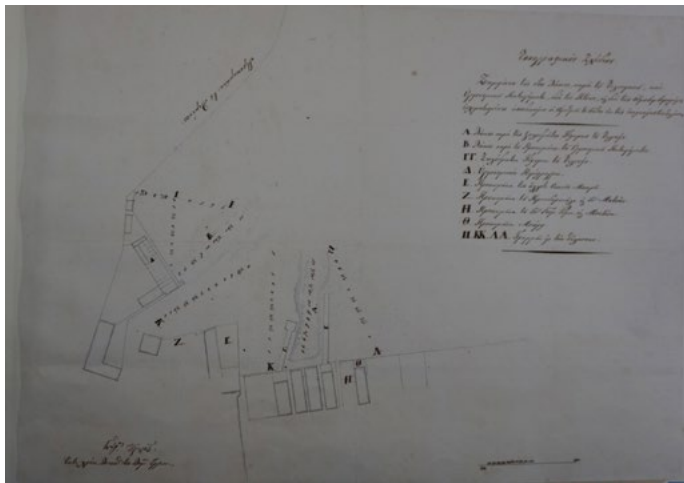
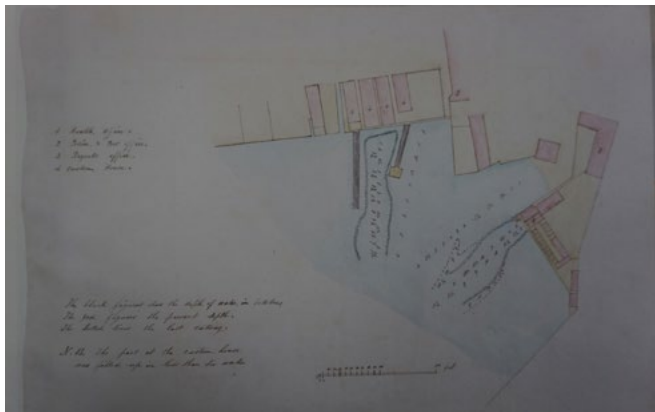
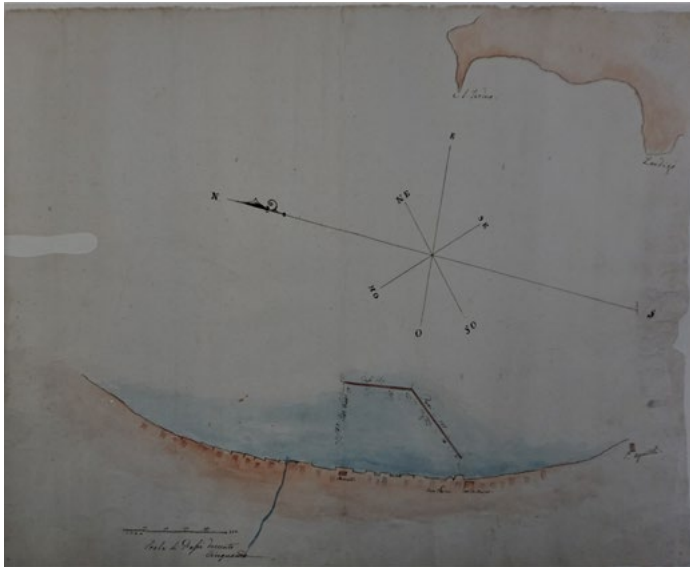
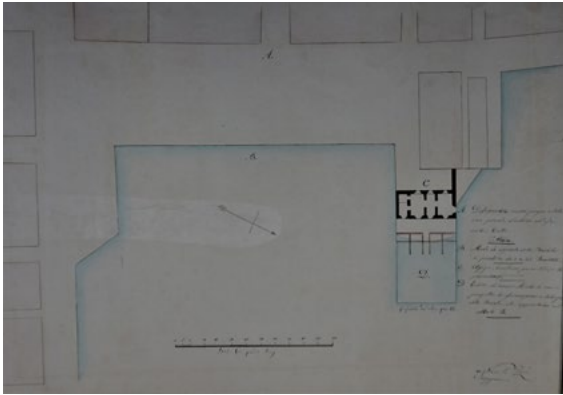
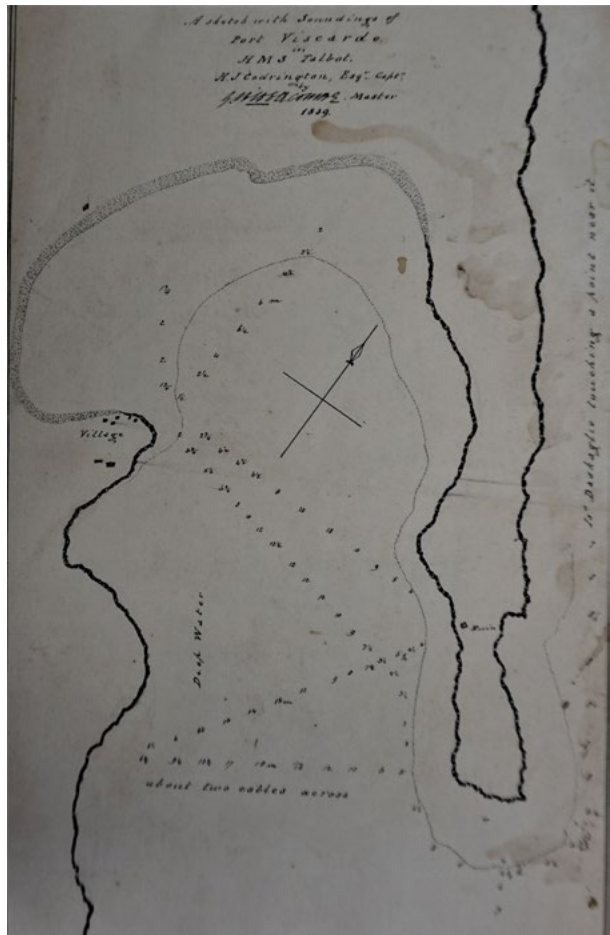
694 Gazetta ufficiale degli stati uniti delle isole Jonie 20 Μαΐου /1 Guigno 1850

695 ΓΑΚ_Λ, Φάκ. αριθμ. 3 Άπαντα τα σχετικά με την εκσκαφήν της Διώρυγος Λευκάδος,

696 NA_L MFQ /673/10, CO 136/937

697 NA_L MFQ 1/673/10, CO 136/937.

698 Λαμπρινού, 2018, σ.67

Τα Λιμάνια

Εικ.55 Κέρκυρας

Εικ.56, Εικ.57 Βαθύ Ιθάκης

Εικ.58 Κιόνι Ιθάκης

Εικ.59 Φρίκες Ιθάκης

Εικ.60 Αργοστολίου Κεφαλονιάς

Εικ.61 Ληξουρίου Κεφαλονιάς

Εικ.62 Αγίας Ευφημίας Κεφαλονιάς

Εικ.63 Φισκάρδου Κεφαλονιάς

Εικ. 64, Εικ.65, Εικ.66, Εικ.67 Ζακύνθου

Εικ.68 Μάλτας

είχε διαμορφωθεί μετά την κατασκευή του και τις τελευταίες οχυρωματικές επεμβάσεις των Βενετών. Επομένως, η κατασκευή του νέου λιμανιού επί Αγγλοκρατίας ήταν μια μεγάλη, καθοριστική επέμβαση που κατέστρεψε πολλά στοιχεία της εξωτερικής οχύρωσης του **φρουρίου** της Αγίας Μαύρας.

Η κατασκευή της προκυμαίας του εξωτερικού λιμανιού, διήρκεσε πολλά χρόνια και έως το 1857 είχαν δαπανηθεί για αυτό το έργο 90.000 τάλιρα, ενώ χρειάζονταν και άλλα για την κατασκευή επικουρικών έργων. Από τις παλαιότερες φωτογραφίες⁶⁹⁹ αλλά και τα κατάλοιπα του νέου λιμανιού⁷⁰⁰ που σώζονται στην εξωτερική πλευρά του φρουρίου –τα οποία περιλαμβάνουν και τις πέτρινες δέστρες των πλοίων– φαίνεται ότι ο λιμενοβραχίονας του νέου λιμανιού ήταν κατασκευασμένος με μεγάλους λίθους, που σύμφωνα με τον Νίκο Βαγενά⁷⁰¹ προέρχονται από το λατομείο που είχαν οι Βρετανοί στην Πλάκα Σουλίου. Το νέο Λιμάνι της Λευκάδας εμφανίζεται και σε σχέδιο του Edward Lear⁷⁰², (Εικ. 49) ο οποίος επισκέφτηκε την Λευκάδα πριν από το 1863.

Σε δύο φωτογραφίες του 1931⁷⁰³ (Εικ. 50, Εικ. 51) εικονίζεται ο φάρος επάνω στον προμαχώνα του **φρουρίου** που σώζεται και σήμερα, μέρος του βορειοδυτικού **φρουρίου**, καθώς και το «πέραμα», δηλαδή το μέσο με τον οποίο γινόταν η μετακίνηση από τη μία ακτή στην άλλη. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η απεικόνιση της θέσης στην οποία προσαρμοζόταν το πλωτό μέσο, η μορφή του οποίου διακρίνεται στη δεύτερη φωτογραφία του 1931, ενώ σε φωτογραφία του 1956 φαίνεται μισοκατεστραμμένη η θέση ελλιμενισμού του πλωτού αυτού μεταφορικού μέσου. Στο σχέδιο του 1850 η θέση αυτή πιθανόν σημειώνεται με κίτρινο χρώμα στο στόμιο της θόρειας εξόδου του λιμανιού απέναντι από τον λιμενοβραχίονα. Επίσης σε φωτογραφία του 1931 εμφανίζεται το Πέραμα δηλαδή το πλωτό για την μεταφορά εμπορευμάτων και ατόμων (Εικ. 52), ενώ σε άλλη ο εξωτερικός λιμενοβραχίονας του (Εικ. 54). Σε φωτογραφία του 1965 εμφανίζεται τμήμα του νέου λιμανιού κατεστραμμένο (Εικ. 53)

Από το σωζόμενο αρχαικό υλικό, οι Βρετανοί την εποχή αυτή επανασχεδίασαν υπάρχοντα Λιμάνια, έκαναν έργα σε πολλά από αυτά και δημιούργησαν νέα Λιμάνια στις αποικίες τους στην Ιθάκη, στην Ζάκυνθο, στην Κεφαλονιά, στη Μάλτα και στο Γιβλαλταρ, εξασφαλίζοντας την επικοινωνία μεταξύ των αποικιών τους σε όλη τη Μεσόγειο καθώς και με την ίδια την Βρετανία.

Σε σχέδια από τα National Archives του Λονδίνου υπάρχουν απεικονίσεις

699 Βιολέττα Σάντα, «Δύο παλιές φωτογραφίες της Λευκάδας και το Νέο Λιμάνι», *Aroma Lefkadas*, 19 Ιανουαρίου 2019.
700 Λαμπρινού, 2018. σ.84 και χάρτης φρουρίου σ.134-5
701 Βιολέττα Σάντα, «Δύο παλιές φωτογραφίες της Λευκάδας και το Νέο Λιμάνι», *Aroma Lefkadas*, 19 Ιανουαρίου 2019.
702 Edward Lear, *Νέο Λιμάνι*
703 Βιολέττα Σάντα, «Δύο παλιές φωτογραφίες της Λευκάδας και το Νέο Λιμάνι», *Aroma Lefkadas*, 19 Ιανουαρίου 2019, www.elia.org.gr, φωτογραφος Γεώργιος Βαφιαδάκης.

της ευρύτερης περιοχής της Κέρκυρας⁷⁰⁴ (Εικ. 55) προς την ηπειρωτική Ελλάδα με τα Λιμάνια της. Σε σχέδιο που υπογράφει ο Νικόλαος Ζαβός το 1861 απεικονίζεται το λιμάνι στο Βαθύ της Ιθάκης⁷⁰⁵ (Εικ. 56), ενώ σε σχέδιο επίσης του 1861 απεικονίζεται το Λιμάνι στο Κιόνι της Ιθάκης⁷⁰⁶ (Εικ. 58)

Στα Γενικά Αρχεία του Κράτους Ιθάκης, σώζεται σχέδιο του 1846 που υπογράφει ο Δημήτριος Ζαβός και απεικονίζει το λιμάνι στο Βαθύ⁷⁰⁷ (Εικ. 57) και σχέδιο με ημερομηνία 23 Απριλίου 1853, που απεικονίζει το λιμάνι στις Φρίκες⁷⁰⁸ (Εικ. 59). Η «επιτεδογραφία» σχεδιάστηκε από τον αρμόδιο της Υπηρεσίας Δημοσίων Έργων για δικαστική χρήση. Σημειώνεται ο οικισμός γύρω από το Λιμάνι, κατοικίες, εργαστήρια-καταστήματα και τα ονόματα των ιδιοκτητών τους σε ελληνική γλώσσα.

Σχέδιο ανυπόγραφο και δεν έχει υπόμνημα μπορεί να ταυτιστεί με το λιμάνι του Αργοστολίου⁷⁰⁹ (Εικ. 60) καθώς απέναντι βρίσκεται το ακρωτήριο των Αγίων Θεοδώρων. Στο δεύτερο σχέδιο⁷¹⁰ με μολύβι, απεικονίζεται ο ίδιος **λιμενοβραχίονας** αλλά σε μεγέθυνση και πολλά κτίρια δίπλα στο Λιμάνι.

Στη Κεφαλονιάς σχέδιο του Α. Thompson απεικονίζει το Λιμάνι στο Ληξούρι (Εικ. 61) και σχέδιο του 1850 που έχει συνταχθεί από τον Major Symonds⁷¹¹ εμφανίζει τον κόλπο της Αγίας Ευφημίας και σχεδιάζεται ο λιμενοβραχίονας σε κάτοψη, όψη κατά πλάτος και κατά μήκος (Εικ.62).

Σε σχέδιο του 1839 του Φισκάρδου στην Κεφαλονιά περιλαμβάνεται η ευρύτερη περιοχή του Λιμανιού. Στο σχέδιο αναφέρεται το πλοίο «HMS Talbot» το οποίο είχε λάβει μέρος στη ναυμαχία του Ναυαρίνου. Ο H(enri)J(hon) Codrington⁷¹² που αναφέρεται με τον τιμητικό τίτλο Esq(ui)re Captn(ai)n, είναι μάλλον ανιψιός του Edward Cordington που ήταν επικεφαλής των Βρετανών στη ναυμαχία. Η δυσανάγνωστη υπογραφή πιθανόν ανήκει στον μηχανικό που συνέταξε το σχέδιο (Εικ. 63).

Σε σχέδιο του Λιμανιού της Ζακύνθου που υπογράφει ο Γεώργιος Τριχάς ως εκτελών χρέη διευθυντή Δημοσίων Έργων, αναφέρεται στο υπόμνημα «Τοπογραφικόν Σχέδιον Σημειώνων τους δύο λάκ(κ)ους, παρά τω Τελωνειακώ, και Υγειονομικώ Καταστήματι, διά των Πτύων, και διά της ατμοβορβοροφάγου εσχιματισμένους αποδεικνύων οι αριθμοί το βάθος εκ της επιφανείας της θαλάσσης». Σε αυτό το σχέδιο εντοπίζουμε άλλον έναν Έλληνα τεχνικό, ο οποίος μας πληροφορεί για τα ονόματα των μηχανημάτων που χρησιμοποιούνταν για την εκβάθυνση των λιμανιών (Εικ. 64, Εικ. 65). Επίσης, το Λιμάνι της Ζακύνθου

704 MR 1/162
705 NA_L, CO 136/937 9
706 NA_L, CO 136/937 8
707 Παϊζη-Αποστολοπούλου, 2006, σ.174-175
708 Παϊζη-Αποστολοπούλου, 2006, σ.200-201
709 NA_L, CO 136/937 4
710 NA_L CO 136/937 5
711 NA_L CO 136/937 2
712 NA_L, CO 136/937 1

και ο λιμενοβραχίονας του σχεδιάζονται το 1839 από τον Read, Thomas John Gisborne (Εικ. 66)

Τέλος από το Λιμάνι της Μάλτας το οποίο ήταν για τους Βρετανούς ένα σημαντικό Λιμάνι, σώζεται σχέδιο του 1840 στο οποίο εμφανίζονται αρκετά οχυρωματικά έργα και περιλαμβάνεται η περιοχή του λοιμοκαθαρητηρίου (Εικ. 67).

Οδικό δίκτυο

Το 1821 εκδίδεται στο Λονδίνο το έργο του John Mac Adam⁷¹³ (1756-1836), που αφορούσε **τον τρόπο κατασκευής** των δρόμων, το οποίο επηρέασε τις κατασκευές των δρόμων καθ’ όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα σε όλη την Ευρώπη. Το βιβλίο αυτό πρέπει να επηρέασε και τις κατασκευές των δρόμων σε όλα τα νησιά στον Ιόνιο Κράτος. Γνωρίζουμε ότι πολύ νωρίς -το 1822- εφάρμοσε τις μεθόδους αυτές στην Κεφαλονιά ο Τοποτηρητής Napier.⁷¹⁴ Η κατασκευή των δρόμων βασίστηκε και στην αμειβόμενη υποχρεωτική όμως εργασία των κατοίκων των χωριών κάθε νησιού.⁷¹⁵

Οδοποιία στο σύνολο του νησιού

Το πλέγμα των οικισμών και των μοναστηριών του νησιού επέβαλε τη δημιουργία ενός πυκνού δικτύου δρόμων,⁷¹⁶ προκειμένου να διασφαλιστεί επαρκής επικοινωνία της πόλης με τους οικισμούς της υπαίθρου καθώς και σύνδεση των οικισμών με δευτερεύοντα τοπικά δίκτυα του αγροτικού χώρου. Το πλέγμα αυτό των δρόμων παρέμεινε για αιώνες αμετάβλητο. Συγκρίνοντας μάλιστα τους δρόμους κατά την εποχή της πρώιμης Βενετοκρατίας (1688) (Εικ. 68), όπως φαίνονται στον *χάρτη της Λευκάδας του* Vincenzo Coronelli, και εκείνους κατά την εποχή της πρώιμης Αγγλοκρατίας όπως του T. Oben *του* 1816 (Εικ. 69), και του *Σπυρίδωνα Αγιοστρατίτη του* 1825, (Εικ. 70) φαίνεται να παραμένουν αμετάβλητοι. Για την επιδιόρθωσή τους επιστρατεύονταν οι χωρικοί, όπως αναφέρεται στο *Libro processo verbal della Reggenza* με ημερομηνία 28 Ιουλίου 1805 - 15 Δεκεμβρίου 1805⁷¹⁷ κατά την οποία οι απαραίτητες εργασίες έπρεπε να γίνουν με προσωπική εργασία των άμεσα ενδιαφερομένων για τους δρόμους χωρικών.

Για την πραγματοποίηση των έργων οδοποιίας, κατά την Αγγλοκρατία,

ψηφίστηκε κατάλληλη νομοθεσία⁷¹⁸ προκειμένου οι εργασίες όλων των δημόσιων έργων να γίνονται με διαφανείς διαδικασίες. Το 1822⁷¹⁹ ήταν ήδη σε χρήση ένας δημόσιος δρόμος από τα ερείπια της αρχαίας Νηρίκου προς τον Εγκλημενό και το Κατωχώρι, ο οποίος δεν ήταν παράλληλος με την ακτή, αλλά στην ενδοχώρα.

Έως και το 1850⁷²⁰ το οδικό δίκτυο στο νησί δεν ήταν σε καλή κατάσταση. Για τον λόγο αυτόν ο Ιωάννης Μαρίνος κατά την 9η συνεδρίαση (1η/13 Μαρτίου 1852) της Ιονίου Βουλής πρότεινε την αύξηση του ποσού των 600 λιρών στερλινών που είχαν ψηφισθεί για την οδοποιία Λευκάδας λίγο πριν

Επειδή πρόκειται περί οδοποιίας και επειδή η Λευκάς κατά τούτο ευρίσκεται εις ειδικήν θέσιν, διότι στερείται παντελώς και κυρίων και δευτερευόντων δρόμων εις τρόπον ώστε η διάβασις των χωρικών από πολλά μέρη είναι εις άκρον επικίνδυνος.

Μάλλον όμως δεν εισακούστηκε γιατί οι μόνοι δρόμοι που αποφασίστηκε να γίνουν ήταν από τα περιθώλια μέχρι τα Ζερβάτα (Καλλιγόνι) (προφανώς ο ανατολικότερος δρόμος από Άγιο Μηνά προς Καλλιγόνι), από εκεί μέχρι τον κάμπο της Κατούνας και από την πόλη στη Μεγάλη Βρύση, τον Άγιο Θωμά και την Απόλπεινα.⁷²¹

Το 1853⁷²² με προσωπική εργασία των κατοίκων και με δαπάνη και του Εγχωρίου και του Γενικού Ταμείου άρχισαν να ανοίγονται οι δρόμοι των χωριών της κεντρικής και της δυτικής ορεινής Λευκάδας προς τη Βασιλική, έργο που από τη φύση του ήταν πολυδάπανο και χρονοβόρο. Πριν από το 1854⁷²³ είχε πραγματοποιηθεί η σύνδεση του λιμανιού της Βασιλικής στον νότο με την πόλη της Λευκάδας από την πεδινή ανατολική πλευρά του νησιού. Την ίδια χρονιά άρχισαν οι διανοίξεις των επαρχιακών δρόμων προς τα χωριά γύρω από την πόλη. Το 1855 είχε προχωρήσει η κατασκευή⁷²⁴ του δρόμου «του διχοτομούντος την νήσον» μέσω της Οδηγήτριας προς τα κεντρικά χωριά, και το 1856 το Επαρχιακό Συμβούλιο αποφάσισε να συνεχίσει το έργο, ώστε να συνδέσει το Λιμάνι της Λευκάδας με το Λιμάνι της Βασιλικής με αμαξιτό δρόμο. Το 1860-1862⁷²⁵ έγινε ο δρόμος Καρυάς - Εγκλουθής· την κατασκευή του επόπτευσε ο ίδιος ο τοποτηρητής (residente), καθώς ήταν το πιο ορεινό σημείο και για την πραγματοποίησή του είχαν γεφυρωθεί λαγκάδια και χείμαρροι, είχαν ισοπεδωθεί διαβάσεις με μεγάλες κλίσεις, σε βραχώδες ή τελείως σαθρό έδαφος.⁷²⁶

Πάντως, παρά το γεγονός ότι στη διάρκεια της Αγγλοκρατίας πραγματοποιήθηκαν έργα υποδομής στην ύπαιθρο, η μεταφορά των

713 John Loudon Mac Sir Frederick Adam, *Remarks on the present system of road making: with observations, deduced from practice and experience, with a view to a revision of the existing laws, and the introduction of improvement in the method of making, repairing, and preserving roads, and defending the road funds from misapplication*, εκδ. Longman, London 1821

714 Gekas, σ.199

715 Gekas, σ.202-204

716 Μάρω Φίλιππα-Αποστόλου, Παναγιώτης Αργυρός, «Τα μοναστήρια της Λευκάδας, η σχέση τους με το γεωγραφικό χώρο και η αρχιτεκτονική τους», Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου, Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.67

717 Ροντογιάννης, 1982, σ.87

718 Αγοροπούλου 1982, σ.429-430

719 Ροντογιάννης, 1982, σ.548-9

720 Ροντογιάννης, 1982, σ.552

721 Ροντογιάννης, 1982, σ.552.

722 Ροντογιάννης, 1982, σ.552.

723 Λαμπρινού, 1997, σ.235

724 Ροντογιάννης, 1982, σ.553

725 Ροντογιάννης, 1982, σ.553

726 Λαμπρινού, 1997, σ.235

αγροτικών προϊόντων, έως και τις αρχές του 20ού αιώνα εξακολουθούσε να γίνεται με υποζύγια.⁷²⁷ Η δυσκολία μεταφοράς των προϊόντων αποτέλεσε λόγο που εμπόδισε την οικονομική ανάπτυξη του νησιού. Ο Βρετανός συγγραφέας Andted⁷²⁸ σημειώνει ότι η έλλειψη αμαξιτών δρόμων στο νησί το 1863 ήταν μεγάλη και πως η συγκοινωνία γινόταν μόνο με μουλάρια και άλογα τα οποία κινούνταν επάνω στα πανάρχαια ορεινά μονοπάτια.

Οδοποιία στην πόλη και το παραλιακό μέτωπο

Την περίοδο της Αγγλοκρατίας έγιναν σημαντικές παρεμβάσεις στο παραλιακό μέτωπο τη πόλης. Ήδη από το 1810⁷²⁹ η τοπική διοίκηση του νησιού με την έγκριση της βρετανών ξεκίνησε την κατασκευή ενός κρηπιδώματος στην παραλία της πόλης από τη θέση Μαϊστράτο, δηλαδή το νοτιοανατολικό άκρο του λιμανιού, μέχρι τις φυλακές. Το πρώτο αυτό έργο ολοκληρώθηκε το 1811 και στοίχισε 3.337 κολονάτα. Στο έργο της κατασκευής περιμετρικού κρηπιδώματος κατά μήκος της βορειοδυτικής παραλίας της πόλης, εργάστηκαν Ηπειρώτες κτίστες υπό τις οδηγίες του Ιταλού εμπειροτέχνη Manfred και με διορισμένο επιβλέποντα τον Πάνο Λάη. Τα χρήματα που δαπάνησε το Δημόσιο Ταμείο αποσβέστηκαν σύντομα, όταν ο επιχωματωμένος χώρος μεταξύ της παλιάς γραμμής της παραλίας και του κρηπιδώματος πωλήθηκε. Σύμφωνα με την απόφαση της Επιχώριας διοίκησης,⁷³⁰ προσφέρθηκε η δυνατότητα απόκτησης κυριότητας σε ιδιώτες επί του οικοπέδου που θα δημιουργούνταν από την επίχωση λωρίδας πλάτους 40-60 μ. και της επιφάνειας της λιμνοθάλασσας μέχρι το κρηπίδωμα, υπό την προϋπόθεση ότι η εργασία θα γινόταν από τους ίδιους. Επιπλέον αυτοί υποχρεούνταν να παραχωρήσουν 4 μ. μέχρι το κρηπίδωμα, προκειμένου να διαμορφωθεί παραλιακός δρόμος. Έτσι, δεν επιβαρυνόταν το Δημόσιο Ταμείο, καθώς την κατασκευή αναλάμβαναν εξ ολοκλήρου οι ιδιώτες, οι οποίοι προέρχονταν από την οικονομική και κοινωνική ελίτ της πόλης. **Με τον τρόπο αυτό**, χτίστηκαν στην παραλία μεγάλα αρχοντικά, τα περισσότερα από τα οποία ανήκαν σε ευνοούμενους των Βρετανών (Καλκάνης, Σούνδιας, Βαφέας κ.λπ).

Τον Ιανουάριο του 1856⁷³¹ το Εγχώριο Συμβούλιο αποφάσισε για την επομένη διετία την κατασκευή πολλών δημόσιων έργων, τόσο μέσα στην πόλη και τα περίχωρα, όσο και στην εξοχή. Για την πόλη αποφασίστηκε: η κατασκευή των μεσημβρινών δρόμων, γιατί σ' αυτό το μέρος η πόλη ήταν χαμηλή και πλημμύριζε από τα νερά, ιδίως τον χειμώνα· η κάλυψη των χαμηλών άδειων γηπέδων· η κατασκευή αφοδευτηρίων· και η ανύψωση και πλακόστρωση της πλατείας.⁷³² Το 1856 συνεχίζεται ακόμη η κατασκευή του επιθαλάσσιου δρόμου μεταξύ **φρουρίου** και πόλης.

727 Φίλιππα, 1992, σ.11.

728 Ροντογιάννης, 1982, σ.553 Οι δρόμοι της Λευκάδας έγιναν μετά την ένωση και γύρω στο 1900.

729 Ροντογιάννης, 1982, σ.548

730 Δημήτρης Τσερές, Λιμνοθάλασσα Λευκάδας, Διαχρονικές κατόψεις του τοπίου (7^{ος} αι. π.Χ. έως σήμερα), Λευκάδα Ζην, 9 Μαΐου 2018

731 Ροντογιάννης, 1997, σ.235

732 Η οποία τελικά πλακοστρώθηκε το 1890.

Ο δρόμος που συνέδεσε την πόλη με το **φρούριο** μέσα από τη λιμνοθάλασσα άρχισε να κατασκευάζεται, ενταγμένος στο γενικότερο σχέδιο των λιμενικών έργων της πόλης, πριν από το 1858.⁷³³ Ο δρόμος αυτός αντικατέστησε το Υδραγωγείο και χαρακτηριζόταν από το Επαρχιακό Συμβούλιο μεγάλης εμπορικής σημασίας, καθώς θα συνέδεε την προκυμαία της πόλης – τον εξωτερικό δηλαδή λιμένα– με την πόλη αποτελώντας αναπόσπαστο μέρος της προκυμαίας. Αυτός ο δρόμος σωζόταν έως το 1900 και παρόλο που ήταν πολύ στενός, ήταν υπερδιπλάσιος του προγενέστερου δρόμου επάνω στο οθωμανικό Υδραγωγείο.

Κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας, στην πόλη της Λευκάδας κατασκευάζονταν ευρέως λιθόστρωτοι δρόμοι, (Εικ. 71) τμήματα των οποίων σώζονται και σήμερα σε αρκετά σημεία. Το ίδιο είδος λιθόστρωτου βρίσκουμε και μέσα στο **φρούριο** στην περιοχή των στρατιωτικών φυλακών και σε μονοπάτια που συνέδεαν τα κτίρια της Αγγλοκρατίας μεταξύ τους. Στη δυτική πύλη⁷³⁴ σώζεται επίσης λιθόστρωτο δάπεδο από πλάκες Παξών. Σύμφωνα με τον Ansted,⁷³⁵ οι κύριοι δρόμοι της πόλης ήταν στενοί, βρώμικοι και κακότεχνα λιθοστρωμένοι.

Επίσης, αντίστοιχης κατασκευής λιθόστρωτοι δρόμοι σώζονται κατά τόπους σε ορισμένες περιοχές της πόλης της Κέρκυρας (δρόμος δίπλα στην Annunziata).⁷³⁶ Το οδικό δίκτυο της Κέρκυρας καθορίστηκε από τις ανάγκες των πομπών στις γιορτές, καθώς και των επίσημων τελετών.⁷³⁷ Η ίδια πρακτική υπήρχε στην Ζάκυνθο και κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας. Ο Buchon,⁷³⁸ που πήγε στην Ζάκυνθο το 1841, γράφει ότι

Οι δρόμοι της Ζακύνθου είναι πολύ καλά λιθοστρωμένοι και ο φωτισμός είναι επαρκής. Οι Βρετανοί έχουν κάνει τα πάντα, ώστε τα χρήματα που πληρώνονται από τους φορολογούμενους να χρησιμεύουν στην υλική πρόοδο του νησιού. Κάθε δυνατή μέριμνα έχει ληφθεί από τη δημοτική αρχή και την τοπική κυβέρνηση για την κατασκευή των δρόμων και τον φωτισμό, για τις κρήνες και την καθαριότητα.

Τα δημόσια πολιτικά κτήρια

Σε κάθε νησί⁷³⁹ υπήρχε Δημόσιο Ταμείο, Υγειονομείο, στο οποίο υπαγόταν και το Ταχυδρομείο, το Λιμεναρχείο, το Τελωνείο, το Αγορανομείο, το Υποθηκοφυλακείο και το Συμβολαιογραφείο. Σε κάθε πρωτεύουσα των Ιόνιων νησιών υπήρχε σχολείο μέσης εκπαίδευσης («Λύκειο») ενώ αλληλοδιδασκτικά σχολεία

⁷³³ Ροντογιάννης, 1982, σ.551, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ. 34

⁷³⁴ Λαμπρινού, 2018· σ.92

⁷³⁵ Ansted, σ.137

⁷³⁶ Ν.Καραπιδάκης, Μ.Καμονάχου, «Κέρκυρα, Αρχείο Εγχωρίου Διαχειρίσεως», Τα Ιστορικά, Περιοδική έκδοση ιστορικών σπουδών, εκδ. οίκος Μέλισσα, τ.3, τευχ. 6, Δεκ. 1986, σ.442-4.

⁷³⁷ Βοσκοπούλου, 2005, σ.185, 190

⁷³⁸ Διονύση Α.Ζήβα, «Η Ζακυνθινή Αρχιτεκτονική, γύρω από την περίοδο της απελευθέρωσης», Πρώτοι Έλληνες τεχνικοί επιστήμονες περιόδου απελευθέρωσης, επιμέλεια-κείμενα Παύλος Κυριαζής, καλλιτεχνική επιμέλεια Μιχ. Νικολινάκος, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, Αθήνα 1976, σ.134

⁷³⁹ Ροντογιάννης, 1982, σ.262

υπήρχαν στα χωριά. Σύμφωνα με τον Ansted, ο οποίος επισκέφθηκε τα Ιόνια νησιά τα τελευταία χρόνια της Αγγλοκρατίας, στα δημόσια κτίρια περιλαμβάνονταν το Τοποτηρητήριο, το Δικαστήριο, το Δημαρχείο, το Καζίνο ή Κλαμπ, οι εκκλησίες, η αγορά, το Υγειονομείο στο οποίο περιλαμβάνόταν το Ταχυδρομείο και η Φυλακή.

Διοικητήριο

Κατά τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας, πιθανόν να χρησιμοποιήθηκε το Διοικητήριο της εποχής της Βενετοκρατίας που βρισκόταν στη νοτιοανατολική γωνία της πλατείας της πόλης της Λευκάδας. Όμως, λόγω του σεισμού του 1825, κατά την περίοδο της αρμοστείας του Sir Frederick Adam⁷⁴⁰ (1824-1832), και συγκεκριμένα το 1826-1830, με βάση τον κανονισμό αντισεισμικής δόμησης,⁷⁴¹ χτίστηκε δίπλα στον ναό της Ευαγγελίστριας⁷⁴² ένα *δίδυμο κτίριο* (διαστάσεις 13,79 x 24,49 μ., επιφάνεια 337,72 τ.μ.⁷⁴³) που στέγασε το *Δικαστήριο*⁷⁴⁴ και το *Τοποτηρητήριο*⁷⁴⁵ (Εικ. 72). Το κτίριο αυτό αναφέρεται από τον Ansted, στο τέλος της περιόδου που εξετάζουμε, ως παλάτι και κατοικία του βρετανού Τοποτηρητή.

Το δίδυμο νεοκλασικού ύφους διώροφο κτίριο έχει λιθόκτιστο ισόγειο με ορθογωνισμένες πλάκες, όροφο με ξύλινο⁷⁴⁶ σκελετό, ξύλινη εξωτερική επένδυση, ανάγλυφα θυρώματα και πλαίσια παραθύρων, προεξέχον γείσο και τονισμένες γωνίες. Το ξύλινο πάτωμα, ο ξύλινος όροφος και η κεραμοσκεπή, στηρίζονται σε ξύλινα υποστυλώματα (ποντελάρισμα). Στο τμήμα του κτιρίου που στεγάζονταν τα Δικαστήρια⁷⁴⁷ υπήρχε επιβλητική σκάλα και η διάταξη των αιθουσών ήταν συμμετρική. Σύμφωνα με τον Π. Ροντογιάννη⁷⁴⁸ τα δύο αυτά κτίρια κατασκευάστηκαν από τον Ευστάθιο Προσαλέντη, ο οποίος ήταν εκτός από ξυλογλύπτης και εργολάβος. Οι επισκευές που έγιναν στο κτίριο το 1833 υπογράφονται από τον Πολιτικό μηχανικό P. Giromi⁷⁴⁹ (Ingeniere Civile), ο οποίος αντικατέστησε από το 1832 τον P. Stuart. Στην αίθουσα των *Δικαστηρίων*, λίγο πριν από την Ένωση διεξήχθησαν οι εκλογές⁷⁵⁰ του 1863.

⁷⁴⁰ Μπρεγιάννη, 2017, σ.174, Μαλακάσης, 1982, σ.54.

⁷⁴¹ Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, εισαγωγή

⁷⁴² Στην οικοδομική άδεια επισκευής της Ευαγγελίστριας αναφέρεται σαν τόπος της εκκλησίας το Προαύλιο του Τοποτηρητού.

⁷⁴³ Παπαδάτου-Γαννοπούλου 2014, σ.69.

⁷⁴⁴ Μπρεγιάννη, 2017, σ.144-145, Gallant, σ.184, 145

⁷⁴⁵ Ansted D.T. The Ionian island, 1863, σ.136, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.41070/page/n149/mode/2up>, Οι πληροφορίες του καθώς είναι σύγχρονες της εποχής είναι πολύτιμες, Λαμπρινού, 1997, σ.233-4

⁷⁴⁶

⁷⁴⁷ Ροντογιάννης, 1982, σ. 548, 562, Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.62, 65-66, Εικ. 54 (Φωτ. Αδελφοί Τσιρίμπαση).

⁷⁴⁸ Ροντογιάννης, *Η Χριστιανική Τέχνη στην Λευκάδα*, σ.477, Έκδοση ΕΛΜ, Αθήνα 1974

⁷⁴⁹ ΓΑΚ_Λ φακ. αριθμ.5 Άπαντα τα σχετικά με την επιδιόρθωση των οικημάτων του Δικαστηρίου και του Τοποτηρητού. Έγγραφα με ημερομηνία 18 Οκτωβρίου 1832 και 23 Ιανουαρίου 1833.

⁷⁵⁰ Ροντογιάννης, 1982, σ.440, 444 *Υποψήφιοι είχαν προταθεί οι εξής 1) Ιππότης Αριστ. Βαλαωρίτης, 2) δρ. Ανδρ. Βλαντής, 3)δρ. Μάρκος Καλκάνης, 4) δρ. Δημ. Κόνδαρης, 5) δρ. Ιωάν. Μα-*

Εικ. 72 Λιθόστρωτοι δρόμοι

Εικ.73 Το δίδυμο κτίριο Τοποτηρητηρίου και Δικαστηρίου

Τελωνείο

Το Τελωνείο⁷⁵¹ φαίνεται ότι υπήρχε ήδη από το 1795. Σύμφωνα με τον Ροντογιάννη στην εξέγερση του 1819⁷⁵² όλοι όσοι κατείχαν μπαρούτι, όφειλαν να το παραδώσουν στο Τελωνείο στα πρόσωπα που είχαν ορισθεί γι' αυτόν το σκοπό, και τα οποία θα έδιναν αποδείξεις στους κατόχους.

Υγειονομείο - Λοιμοκαθατήριο - Λαζαρέτο

Οι Βρετανοί έδιναν μεγάλη σημασία στην υγιεινή των πόλεων και την αντιμετώπιση των λοιμωδών ασθενειών, όπως έκαναν με μεθοδικότητα και προσοχή στην επιδημία χολέρας που έπληξε τα Ιόνια νησιά το 1816-1817.⁷⁵³ Κατά την περίοδο της αρμοστείας του Sir Frederick Adam,⁷⁵⁴ η προσπάθεια προφύλαξης από τις λοιμώδεις και μεταδοτικές ασθένειες στράφηκε στη οργάνωση Λοιμοκαθατηρίων και Υγειονομείων. Ο αρχίατρος Μεσογείου επί Αγγλοκρατίας Hennen,⁷⁵⁵ βεβαιώνει ότι οι κανονισμοί στο λοιμοκαθατήριο της Λευκάδας τηρούνταν αυστηρά και οι αξιωματικοί του λοιμοκαθατηρίου εργάζονταν κατά τρόπο υποδειγματικό. Έτσι, παρά το ότι οι ακτές της ηπειρωτικής Ελλάδας ήταν πολύ κοντά, δεν παρουσιάζονταν συχνά κρούσματα.

Το Υγειονομείο της Λευκάδας ή Λαζαρέτο, τόπος καραντίνας γνωστό ως λοιμοκαθατήριο, από την εποχή της Βενετοκρατίας βρισκόταν στη θέση Δέματα, στην αμμουδιά δεξιά του φρουρίου, στη βορειοανατολική πλευρά του λιμανιού. Το Υγειονομείο της Λευκάδας απεικονίζεται στο χαρακτηριστικό του Joseph Cartwright (1780-1829) και παρόλο που βρίσκεται σε απομακρυσμένο σημείο από την πόλη, εν τούτοις εμφανίζεται ως πολύβουη, πολυπληθής και με έντονη κίνηση περιοχή με αποθήκες, πρόχειρες κατασκευές και υπόστεγα που εξυπηρετούσαν τη λειτουργία του λιμανιού και πλήθος ανθρώπων που ζούσαν ή εργάζονταν εκεί.⁷⁵⁶ Η θέση του Υγειονομείου (Lazaret) απεικονίζεται σε όλα τα σχέδια του φρουρίου της Αγίας Μαύρας που έχουν συνταχθεί από Βρετανούς στρατιωτικούς μηχανικούς: Στο σχέδιο του 1839 που αντιγράφηκε από τον J. Nightingale και υπογράφηκε από τον C.E. Stanley. Στο σχέδιο του 1845 που **υπογράφεται** από τον αντισυνταγματάρχη (Lieutenant) F.C.Hassard και τον λοχαγό (Captain) J.Portlock. Τέλος στο σχέδιο του 1846 που υπογράφεται από τον F.C. Hassard και τον E. Emmet.⁷⁵⁷ Μια ακόμη ένδειξη ότι υπήρχε

ρίνος, 6) *δρ. Γερας*. Σέρβος και 7) *δρ. Ευσταθ, Φίλιππας*. Από αυτούς απέτυχε ο *Ανδρ. Βλαντής*.
751 ΓΑΚ_Λ, Φάκ. αριθμ. 4 Σχετικά με την ανέγερση Τελωνείου
752 Ροντογιάννης, 1982, σ.281
753 Gekas, σ.41-46.
754 Μπρεγιάννη, 2017, σ.174 Στην ίδια συγκυρία (εκδήλωση πανώλης στην περιοχή της Λευκίμης) ο Campbell διέταξε την εκτέλεση του Βρετανού στρατιώτη G.Till για παράβαση υγειονομικών κανόνων προφύλαξης από τη νόσο.
755 Βάννα Πανδη-Αγαθοκλή, Καραντίνες και λοιμοκαθατήρια στα Ιόνια νησιά, Ιατρικά Χρονικά Βορειοδυτικής Ελλάδος 2011, τόμος 8, τεύχος 2, 18-20 ,
756 Βοσκοπούλου, 2005, σ.137.
757 Βάννα Πανδη-Αγαθοκλή, Ιατρικά Χρονικά Βορειοδυτικής Ελλάδος 2011, τόμος 8, τεύχος 218 Σύμφωνα με κάποια άποψη επί Αγγλοκρατίας ένα νησάκι, που βρίσκεται βόρεια του Β.Α. άκρου του ισθμού, χρησιμοποιείτο για καραντίνα. Ήταν το νησί του Αγίου Νικολάου, όπου αργότερα ήταν

Υγειονομείο δίπλα στο **φρούριο** αποτελεί η πληροφορία σύμφωνα με την οποία καθέναν⁷⁵⁸ που εισερχόταν στην πόλη της Λευκάδας, αν έφερε όπλα, θα έπρεπε να τα παραδίδει στο **φρούριο** ή την Κούλια ή το Υγειονομείο, και θα έπαιρνε απόδειξη για να τα παραλάβει φεύγοντας. Την εποχή αυτή, στα Λιμάνια, μαζί με τα γραφεία του Υγειονομείου στεγαζόταν και το Ταχυδρομείο.⁷⁵⁹

Σύμφωνα με το σχέδιο της Αμαξικής του Φεβρουαρίου 1825 υπήρχε Υγειονομείο, πριν από την εποχή αυτή στη βορειοανατολική πλευρά της πόλης⁷⁶⁰ (Εικ. 74).

Υγειονομείο επίσης φαίνεται ότι λειτουργούσε και στο **φρούριο** Αλέξανδρος καθώς στο πρωτόκολλο παράδοσης-παραλαβής το 1864 αναφέρεται: «Ο⁷⁶¹ Διευθυντής κος Μπίνης παραδίδει προς τούτοις προς την Επιτροπή και ο μικρόν Φρούριον “ο Αλέξανδρος” μετά των εν αυτώ ευρισκομένων οικημάτων, αλλ’ όπερ εναπομένει εν τη διακατοχή του ιδίου Κου Μπίνη καθώ Διευθυντού Υγειονομείου, προς χρήσιν την Υγειονομικής υπηρεσίας ως εγένετο άχρως ώρας».

Σε σχέδιο του λιμανιού της Ζακύνθου που υπογράφει ο Γεώργιος Τριχάς ως εκτελών χρέη διευθυντού των Δημοσίων Έργων σημειώνεται η θέση του Τελωνείου και του Υγειονομείου⁷⁶² (Εικ. 74). Σε σχέδιο του λιμανιού στο Βαθό Ιθάκης για τη διαμόρφωση της προβλήτας στις 26 Μαΐου 1846 έχει σημειωθεί ο χώρος του Υγειονομείου.⁷⁶³

Νοσοκομείο

Κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας, καθώς το **φρούριο** χρησιμοποιήθηκε αμιγώς για στρατιωτικούς σκοπούς, το Νοσοκομείο που είχε ιδρυθεί το 1686 στη βόρεια πλευρά μέσα στο **φρούριο** της Αγίας Μαύρας ως Πολιτικό και ως στρατιωτικό⁷⁶⁴ –με διάταγμα του Βενετού προβλεπτή της Λευκάδας Petro Bembo– διατηρήθηκε μόνο για στρατιωτική χρήση. Το Νοσοκομείο αυτό είχε δυναμότητα 80 κλινών και το ιατρικό προσωπικό την εποχή της Βενετοκρατίας αποτελούνταν από έναν παθολόγο και έναν χειρουργό. Τα φάρμακα προμήθευε ο Βενετός Δομένικος Σεττίνης,⁷⁶⁵ ο οποίος εγκατέστησε την κατοικία του μέσα στο **φρούριο** της Αγίας Μαύρας και έλαβε άδεια στις 29 Απριλίου 1690 να λειτουργήσει το πρώτο φαρμακείο στο ίδιο κτίριο. Το

το σπίτι του Σικελιανού.

758 Ροντογιάννης, 1982, σ.153

759 Ροντογιάννης, 1982, σ.555 (σημ.2)

760 <https://aromalefkadas.gr>, Βιολέτα Σάντα, Η πανώλη και τα λοιμοκαθαρτήρια στη Λευκάδα, Άρωμα Λευκάδας, 25-12-2020, <https://www.sansimera.gr/articles/776>, Στο μέρος που υπήρχε το λοιμοκαθαρτήριο το 1743 χρόνος που απαλλάχθηκε η Λευκάδα από την πανώλη κτίστηκε ο ναός της Αγίας Κάρας αφιερωμένος στον Άγιο Βησσαρίωνα Αρχιεπίσκοπο Λαρίσης, του οποίου η κάρα μεταφέρθηκε από την μονή Δουσίκου κοντά στα Τρίκαλα.

761 Ροντογιάννης, 1982, σ.474

762 CO 136/937 (51)

763 Παΐζη-Αποστολοπούλου, 2006, σ.174-175

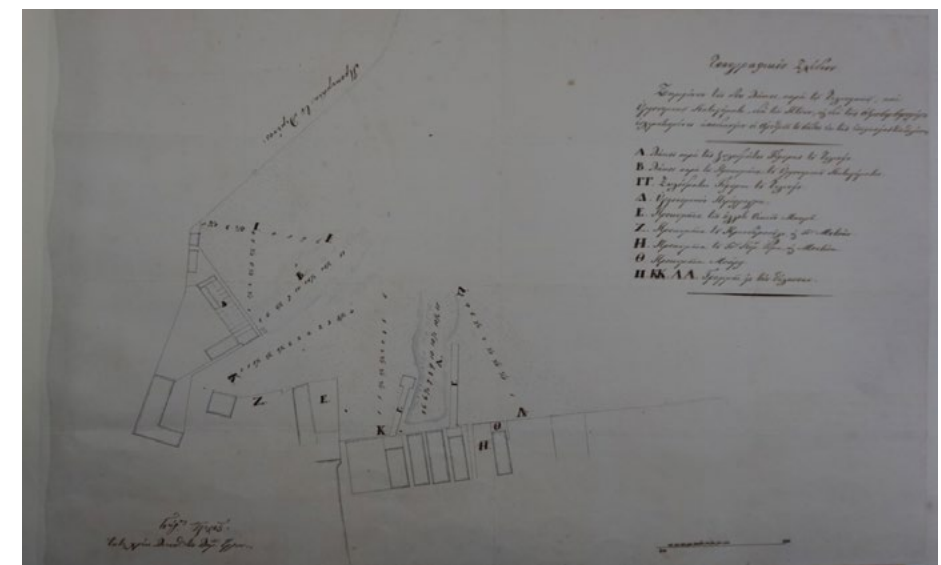
764 Μαχαιράς, 2008, σ.61, 62, Ροντογιάννης, 1982, σ.548, Βοσκοπούλου, 2005, σ.115, 169

765 Μαχαιράς, 2008, σ.61, 2

Εικ.74 Το Υγειονομείο της Λευκάδας όπως το απεικόνισε ο Joseph Cartwright

Εικ.75 Το Λιμάνι της Ζακύνθου όπου απεικονίζεται το Υγειονομείο και το Τελωνείο

1717,⁷⁶⁶ με διάταγμα του γενικού προνοητή Θαλάσσης Α. Loredan, βελτιώθηκε η λειτουργία του Νοσοκομείου ενώ σώζονται στοιχεία για τα ετήσια έξοδα των ετών 1756-1757,⁷⁶⁷ τους μισθούς του ιατρού, του χειρουργού και του διευθυντή. Το Νοσοκομείο λειτουργεί το 1798⁷⁶⁸ καθώς σε προϋπολογισμό των Γάλλων εγγράφονται οι μισθοί των υγειονομικών που εργάζονται σε αυτό. Επί της εποχής της Επτανήσου Πολιτείας, το 1802, ιδρύθηκε στην Κέρκυρα το Κολλέγιο των Γιατρών⁷⁶⁹ με σκοπό την προαγωγή της ιατρικής και της υγείας του πληθυσμού όλων των νησιών.

Το 1836⁷⁷⁰ εκδόθηκε απόφαση του Επαρχιακού Συμβουλίου για την κατασκευή πολιτικού Νοσοκομείου στην Αμαξική. Η μορφή του πρώτου Νοσοκομείου στην πόλη της Λευκάδας, που αποτελείτο από έξι μικρούς οικίσκους, διακρίνεται στο σχέδιο που έχει εκπονήσει και υπογράψει ο Νικόλαος Ζαβός το 1850.

Ανάμεσα στις οικοδομικές άδειες στο αρχείο των ΓΑΚ - Νομού Λευκάδας σώζεται το μοναδικό σχέδιο που αφορά δημόσιο κτίριο της πόλης της Λευκάδας, το οποίο και χρονολογείται στις 5 Ιανουαρίου 1850, ενώ υπογράφεται από τον Νικόλαο Ζαβό⁷⁷¹ (Εικ. 75) και αφορά την αναμόρφωση και επέκταση του Νοσοκομείου.

Στα δύο πάνω σχέδια (όψη και κάτοψη) είναι αποτυπωμένη η υπάρχουσα κατάσταση των έξι οικίσκων που αποτελούσαν το αρχικό Πολιτικό Νοσοκομείο της Λευκάδας, τουλάχιστον την περίοδο 1836-1850. Στα υπόλοιπα τέσσερα σχέδια αποτυπώνονται δύο όψεις και δύο κατόψεις του νέου Νοσοκομείου που φαίνεται ότι αποτελούσαν δύο εναλλακτικές λύσεις του ίδιου κτιρίου. Η πρώτη εναλλακτική λύση αφορούσε την κατασκευή ενός μεγαλύτερου σε πλάτος κτιρίου το οποίο θα χωρούσε σε κάθε θάλαμο δύο σειρές κρεβατιών· η δεύτερη εναλλακτική λύση ήταν ένα μικρότερο σε πλάτος κτίριο που θα χωρούσε σε κάθε θάλαμο μία σειρά κρεβατιών. Υπήρχαν διαφορετικοί θάλαμοι για τις μεταδοτικές και μη ασθένειες, ενώ προβλέπονταν ξεχωριστοί θάλαμοι για τις γυναίκες. Υπήρχαν χώροι για νοσοκόμους, φύλακες, αποθήκες για τις προμήθειες νοσοκομειακού εξοπλισμού και τροφίμων, χώροι μπάνιου και εσωτερικές τουαλέτες, κουζίνα, εργαστήριο, χειρουργείο, χώρος για τον ιερέα του Νοσοκομείου, χώρος διαμονής έξι γιατρών, χώρος εξέτασης, καθώς και νεκροθάλαμος για έξι νεκρούς. Όλοι οι χώροι επικοινωνούσαν με έναν κεντρικό διάδρομο. Όλο το Νοσοκομείο ήταν υπερυψωμένο και η άνοδος γινόταν από δύο διπλές εξωτερικές σκάλες, οι οποίες στα δύο σχέδια εμφανίζονται ως παραλλαγές ανοικτής και κλειστής μορφής. Ο Νικόλαος Ζαβός

766 Κωνσταντίνος Μαχαίρας, *Λευκάς και Λευκάδιοι επί Αγγλικής προστασίας (1810-1864)*, Κέρκυρα 1940, βιβλιοπωλείο Διονυσίου Νότη Καραθία Αθήνα, σ.119, σημ.1, Βοσκοπούλου, 2005, σ.169. Αναφέρει ότι στη Λευκάδα ιδρύθηκε Νοσοκομείο στα 1717, που δεν είναι σωστό καθώς το Νοσοκομείο είχε ήδη ιδρυθεί το 1686.

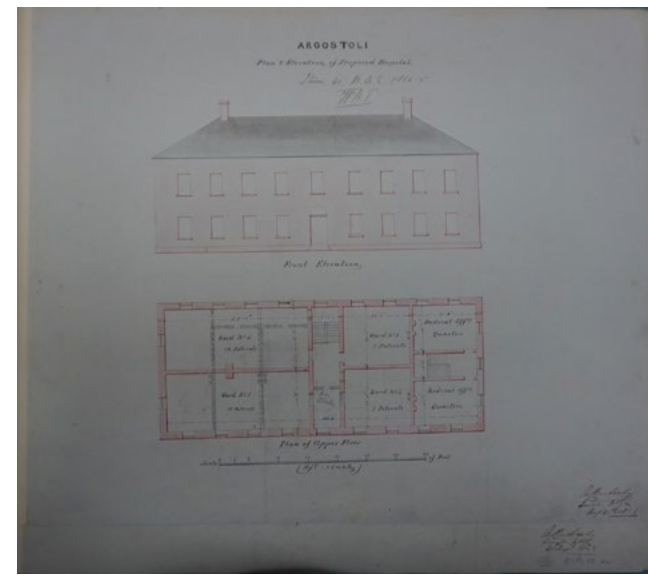
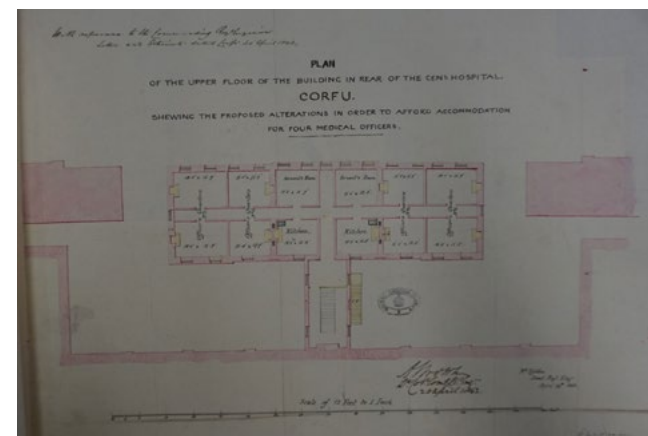
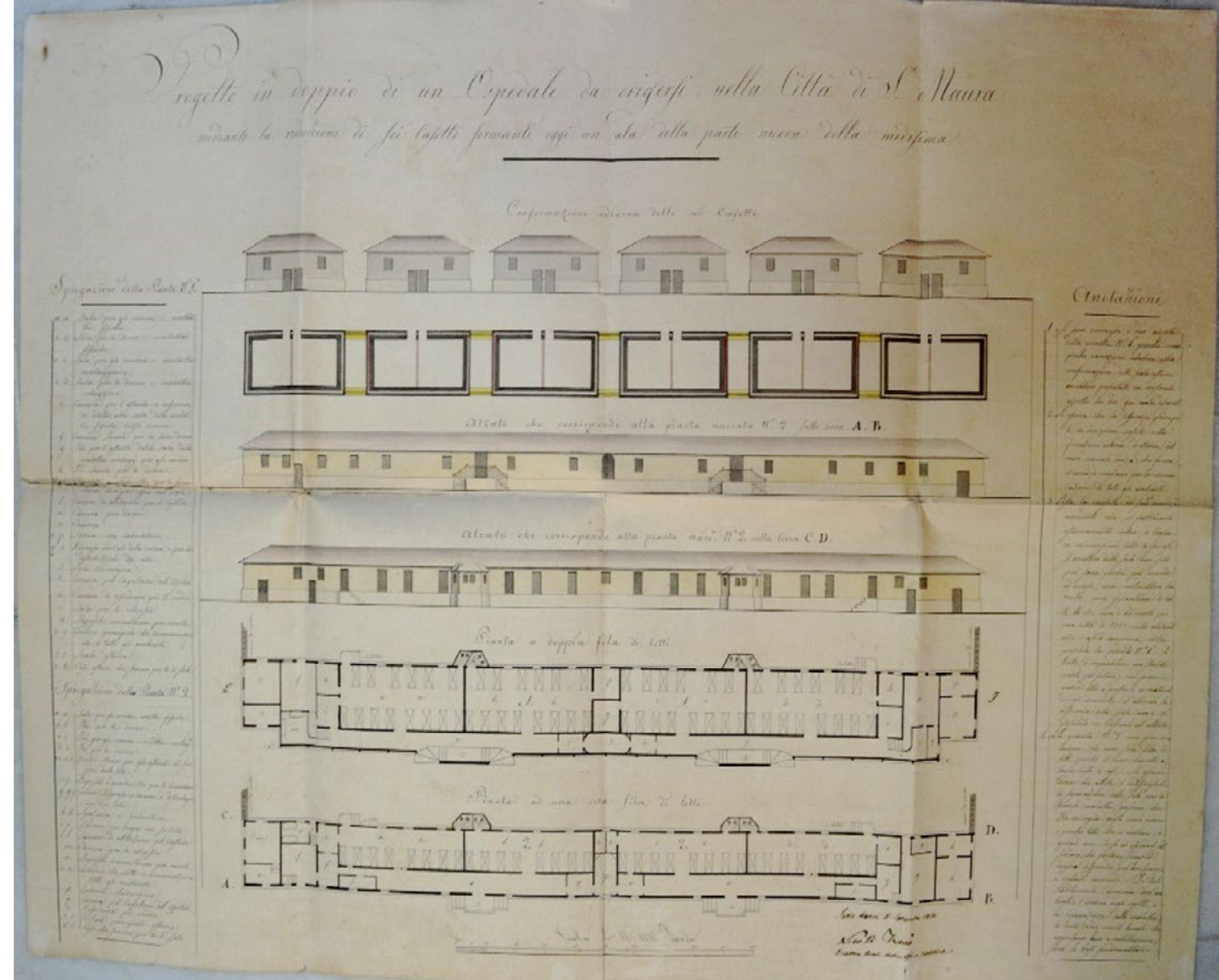
767 Μαχαίρας, 2008, σ.221 όπου φαίνεται ότι ο γιατρός ήταν καλοπληρωμένος με 62 τσεκίνια, του χειρουργού 41 τσεκίνια και 12 λίρες, ενώ ο διευθυντής του Νοσοκομείου πληρωνόνταν 18 τσεκίνια και 18 λίρες. Και ο διοικητής των όπλων 49 τσεκίνια 21 λίρες και 12.

768 Ροντογιάννης, 1982, σ.32

769 Gekas, σ.33. Μέλος του υπήρξε και ο Ιωάννης Καποδίστριας που είχε σπουδάσει γιατρός της Πάδοβα

770 Ροντογιάννης, 1982, σ.549.

771 ΓΑΚ_Λ. 07-01-06-044.

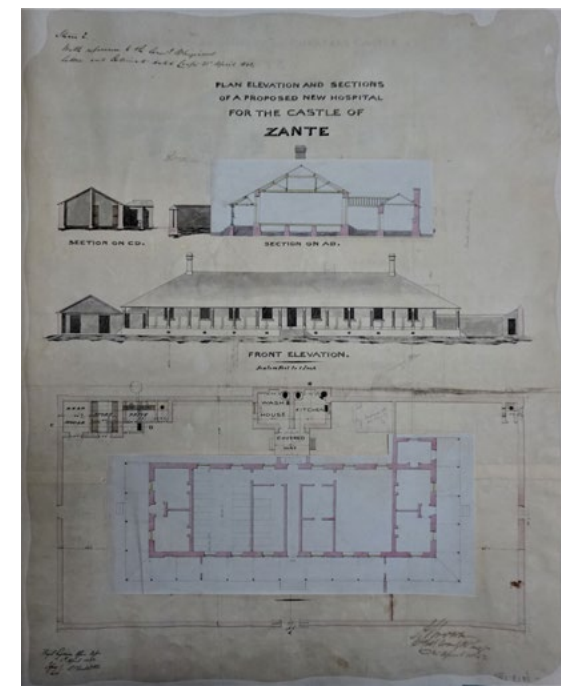

Εικ.76 Νοσοκομείο Λευκάδας (Σχέδιο Ν.Ζαβού 1850)

Εικ. 77 Νοσοκομείο στο φρούριο Κέρκυρας

Εικ.78 Νοσοκομείο Κεφαλονιάς

Εικ.79 Νοσοκομείο Ζακύνθου

αναφέρει ότι οι κάτοικοι της πόλης ήταν 5.000 και το Νοσοκομείο θα έπρεπε να καλύψει τις ανάγκες μελλοντικής αύξησης του πληθυσμού.

Στα National Archives του Λονδίνου σώζονται σχέδια και από άλλα νοσοκομεία των Ιονίων νήσων, τα οποία παρουσιάζουν ενδιαφέρον αν τα συγκρίνει κανείς με το Νοσοκομείο της Λευκάδας.

Το Νοσοκομείο που βρισκόταν μέσα στο φρούριο της Κέρκυρας⁷⁷² (Εικ. 76) ήταν ένα πολύ **μεγαλύτερο κτίριο, σχεδιασμένο για μεγαλύτερο πληθυσμό.**

Το Νοσοκομείο της Κεφαλονιάς, (Εικ. 77) το οποίο ήταν και στρατιωτικό, κατασκευάστηκε στο Αργοστόλι, περιτριγυρισμένο από περίβολο. Ήταν διώροφο και στην πίσω πλευρά υπήρχαν βοηθητικά εξωτερικά κτίσματα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η λεπτομέρεια των εξωτερικών σιδερένιων στύλων του χαγιατιού.

Το Νοσοκομείο της Ζακύνθου (Εικ. 78) ήταν ένα μονώροφο κτίριο με μεγάλη τετράρριχτη στέγη με προεξοχή

Σχολεία

Η σύσταση της δημόσιας παιδείας στα Επτάνησα έγινε από την Επτάνησο Πολιτεία (1800-1807)⁷⁷³ και στη⁷⁷⁴ Λευκάδα ιδρύθηκαν δύο τριτάξια «Προκαταρκτικά Σχολεία».

Κατά την πρώτη περίοδο της Αγγλοκρατίας, οι Βρετανοί δεν ενθάρρυνε πολύ τη δημοτική εκπαίδευση.⁷⁷⁵ Αντίθετα, στο δεύτερο μισό της περιόδου⁷⁷⁶ δόθηκε έμφαση στην εκπαίδευση και ιδρύθηκαν αλληλοδιδασκτικά δημοτικά σχολεία στα περισσότερα χωριά, καθώς και Λύκεια στις πόλεις, πανεπιστήμιο στην Κέρκυρα, ωδείο στη Λευκάδα και φιλαρμονική, δημοτική βιβλιοθήκη (1833), θεατρικοί σύλλογοι και τυπογραφεία.

Οι αιδεσιμότατοι⁷⁷⁷ Louds και Krogan είχαν ιδρύσει έως το 1828 περισσότερα από τριάντα αλληλοδιδασκτικά σχολεία μεθοδιστών σε όλα τα νησιά, με στόχο την εξάλειψη του αναλφαριθμητισμού και τη προαγωγή της θρησκευτικής εκπαίδευσης. Το 1833, στη Λευκάδα⁷⁷⁸ υπήρχαν επτά κοινά αλληλοδιδασκτικά σχολεία από το σύνολο των 137 που είχαν ιδρυθεί σε όλο το Ιόνιο κράτος.

Όσον αφορά τη μέση εκπαίδευση, λειτουργούσαν στις αρχές της δεκαετίας του 1820⁷⁷⁹ πέντε **δευτεροβάθμια** σχολεία στις σημαντικότερες

⁷⁷² Βοσκοπούλου, 2005, σ.182

⁷⁷³ Ροντογιάννης, 1982, σ.95

⁷⁷⁴ Ροντογιάννης, 1982, σ.95

⁷⁷⁵ Ροντογιάννης, 1982, σ.265

⁷⁷⁶ Λαμπρινού, 1997, σ.235

⁷⁷⁷ Gallant, σ.210

⁷⁷⁸ Μπρεγιάννη, 2017, σ.214-215

⁷⁷⁹ Μπρεγιάννη, 2017, σ.210. Οι άλλες πρωτεύουσες είναι η Κέρκυρα Αργοστόλι, Ληξούρι,

επτανησιακές πόλεις, ανάμεσά τους και στην πόλη της Λευκάδας.

Πρώτος διευθυντής του δευτεροβάθμιου σχολείου Λευκάδας, του «Λυκείου Λευκάδος» –και αυτός που το εγκαινίασε καθώς διορίστηκε στις αρχές Ιανουαρίου του 1829– γίνεται ο σπουδαίος ελληνιστής Αθανάσιος Ψαλίδας⁷⁸⁰ (1767 - 20 Ιουλίου 1829), (Εικ. 79) ο οποίος έρχεται στη Λευκάδα από τα Ιωάννινα, όπου δίδασκε τα προηγούμενα χρόνια. Στο κτίριο που άρχισε να κτίζεται ως σχολείο το 1824 τελικά εγκαταστάθηκε το Δικαστήριο το 1835.⁷⁸¹

Από το 1836⁷⁸² γενικεύτηκε η διδασκαλία των ελληνικών στην κατώτερη και τη μέση εκπαίδευση, προκειμένου να δημιουργηθούν στελέχη της διοίκησης που να κατέχουν την ελληνική γλώσσα σε καλό επίπεδο. Με αυτόν τον τρόπο, τα ελληνικά προοδευτικά θα αντικαθιστούσαν τα ιταλικά ως γλώσσα της διοίκησης. Στην Κέρκυρα, μάλιστα, ιδρύθηκε το 1839⁷⁸³ ιδιωτικό κολλέγιο (Γυμνάσιο) εξαετούς φοίτησης με καταβολή διδάκτρων, στο οποίο φοιτούσαν υποψήφιοι με σκοπό να στελεχώσουν τον διοικητικό μηχανισμό ή να συνεχίσουν τις σπουδές τους στην ανώτατη εκπαίδευση υπό την προστασία του αρμοστή Sir Howard Douglas. Στη Λευκάδα⁷⁸⁴ λειτουργούσαν επίσης μερικά ιδιωτικά σχολεία θηλέων, με μικρό όμως αριθμό μαθητριών.

Για τις θέσεις των σχολείων επί Αγγλοκρατίας γνωρίζουμε μόνο ό,τι αφορά το κτίριο του Τοποτηρητηρίου και των Δικαστηρίων, το οποίο αρχικά προοριζόταν για σχολείο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, και τη θέση του σχολείου στο πολεοδομικό σχέδιο του G. Giromi. Άλλες θέσεις και κτίρια σχολείων δεν έχουν εντοπιστεί στις οικοδομικές άδειες στο αρχείο των ΓΑΚ - Νομού Λευκάδας. Επίσης στα National Archives στο Λονδίνο δεν εντοπίστηκαν σχολικά κτίρια. Για την παιδεία από το 1835 έως το 1849 δαπανήθηκαν 10.000 λίρες, ενώ μόνο για την κατώτερη παιδεία 1.034 λίρες, καθώς οι δάσκαλοι

Ζάκυνθο). Στα διδακτικά αντικείμενα περιλαμβάνεται η ελληνική, λατινική, ιταλική και Βρετανική γλώσσα, μαθηματικά, ιστορία κλπ.

780 Μπρεγιάννη, 2017, σ.211, Ροντογιάννης, 1982, σ.563-564. Ο Ψαλίδας έρχεται στην Λευκάδα το δεύτερο δεκάημερο Ιανουαρίου και ανοίγει το σχολείο. Ως τις 6-2-1829 είχαν γραφεί 145 μαθητές. Δίδαξε Ελληνικά, Γεωγραφία, Ιστορία, Κατήχηση. Το σχολείο διηύθυναν κατόπιν ο Γάλλος Σολαίρ, ο Ιταλός Ναννούτσης, ο Λευκαδίτης Κωνσταντίνος Στρατούλης, ο Σπυρίδων Βρεττός, ο Κων/νος Μανάρης, Ηπειρώτης, ο Ιωάννης Σταματέλος, ο Πέτρος Βρυώνης και ο Πάνος Κοντογιώργης, Λευκαδίτες, www.wikipedia.org (όπου και βιβλιογραφία), Ο Αθανάσιος Ψαλίδας, λόγιος, συγγραφέας και διδάσκαλος, από τις σημαντικότερες μορφές του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, γεννήθηκε το 1767 στα Ιωάννινα και ήταν γιος εμπόρου που δραστηριοποιείτο στη Βλαχία και την Ρωσία. Αφού τελείωσε τα ανώτερα σχολεία στην γενέτειρά του συνέχισε την μόρφωσή του στη Σλαβική Ιερατική Σχολή της Πολτάβα (1785-1787), στη Ρωσική Αυτοκρατορία όπου ήταν εγκατεστημένοι οι αδελφοί του. Στη συνέχεια μετέβη στη Βιέννη, συνοδεύοντας τον νεαρό Θεοχάρη Κεφαλά, γιο του πλούσιου βαρώνου Θεοχάρη Ολύμπιου Κεφαλά, προεστού της Θεσσαλίας. Εκεί θα διαμείνει για αρκετά χρόνια (1787-1795), αναπτύσσοντας μία πλούσια δραστηριότητα, συγγραφική και εκδοτική. Το 1791 εξέδωσε το φιλοσοφικό έργο του «Αληθής Ευδαιμονία», γραμμένο σε αρχαίζοντα ελληνικά και στα λατινικά. Ο Α. Ψαλίδας κατέφυγε στην Κέρκυρα, όπου ορίστηκε επίτιμος διδάκτορας της Ιονίου Ακαδημίας, όμως δεν του δόθηκε η άδεια να διδάξει λόγω των προοδευτικών του απόψεων. Ορίστηκε διευθυντής του σχολείου Λευκάδας, όπου και πέθανε στις 20 Ιουλίου 1829.

781 Gekas, σ.299

782 Μπρεγιάννη, 2017, σ.210

783 Μπρεγιάννη, 2017, σ.212

784 Μπρεγιάννη, 2017, σ.219

μισθοδοτούνταν από το κράτος μόνο με 3 τάλिरα το μήνα.⁷⁸⁵

Το 1859 ο διευθυντής του σχολείου της Λευκάδας Κοντογιώργης απαγόρευσε το ανέβασμα παράστασης στο σχολείο αναφέροντας χαρακτηριστικά:

Λευκάδι τη 3η Ιανουαρίου 1859. Κοσμιώτατε Κύριε, Επειδή η εν τω λυκείω παράστασις εκ τινών ουχί απάντων μαθητών, ήθελε και τας παραδόσεις διακόψει και ζημίαν ήθελεν επιφέρει εις το υλικόν του καταστήματος, διότι σκηνήν ήθελον στήσει και οι αναπτόμενοι λύχνοι ήθελον μαυρίσει τότε τα μεσοχωρίσματα, εξ ων το έν είναι εκ σανίδων ασβεστασπρισμένων, και την οροφήν, μη ούσα πολλά υψηλήν, και ίσως δυσάρεστον τι ηδύνατο να ακολουθήσει εξ απροσεξίας νεανίσκων, διό ότε μοι εξητήθη η πραχώρησις του καταστήματος, διασκεψάμενος τοις απειποιήθην και τους προέτρεψα να ζητήσωσι το ενταύθα προς τοιούτον σκοπόν χρησιμεύον και νυν αργούν ιδιωτικόν θεατρίδιον, ο και ευτυχώς ποιησάντες προ της αποστολής του υπό χρονίαν 3 οδευοντος υμετέρου επιστήμου, μέλλει να παραστήσωσιν ουχί τραγωδιαν τινά των τριών εξόχων της Αρχαίας Ελλάδος Δραματικών, αλλά την «Χριστίνα» του Κυρ. Ζαμπελίου και άλλας ίσως του αυτού.

Οι στρατιωτικές εγκαταστάσεις στο φρούριο της Αγίας Μαύρας

Οι Βρετανοί χρησιμοποίησαν εξαρχής το φρούριο μόνο για στρατιωτικούς σκοπούς και το αναμόρφωσαν προκειμένου να καλύψουν τις δικές στρατιωτικές χρήσεις και ανάγκες τους, επισκευάζοντας από το 1813 τις ζημιές στα τείχη του και εκσυγχρονίζοντας την άμυνά του. Η στρατηγική σημασία του φρουρίου, ακριβώς απέναντι από την επικράτεια του οθωμανικού κράτους, επαυξανόταν και από τη στρατηγική επιλογή της διάνοιξης του διαύλου και της κατασκευής του νέου λιμανιού δυτικά του φρουρίου. Η αμιγής χρήση του φρουρίου για στρατιωτικούς σκοπούς είχε ήδη καθιερωθεί από τους Βενετούς. Μετά την κατάκτηση της πόλης της Λευκάδας από τον στρατηγό Francisco Morosini, οι Βενετοί ενδιαφέρθηκαν για την αμυντική αναδιοργάνωση της πόλης της Λευκάδας προκειμένου να χρησιμοποιηθεί ως συνοριακό οχυρό⁷⁸⁶ που θα έλεγχε την Πρέβεζα, τη Βόνιτσα και την Άρτα. Από το 1684 έως το 1717, τα τείχη του φρουρίου προσαρμόζονται στα ευρωπαϊκά αμυντικά πρότυπα,⁷⁸⁷ ενώ από το 1717 έως το 1719⁷⁸⁸ διαμορφώθηκε σε κέντρο στρατιωτικής και διοικητικής εξουσίας και έχασε οριστικά τον χαρακτήρα της οχυρωμένης πόλης που είχε έως τότε, καθώς η πρωτεύουσα μεταφέρθηκε στην Αμαξική. Η στρατιωτική δύναμη⁷⁸⁹ της Λευκάδας αποτελούνταν από τέσσερις λόχους, Ιταλών ή Δαλματών μισθοφόρων, που διοικούνταν από αντισυνταγματάρχη (Governatore delle armi), καθώς και από τετρακόσιους Λευκαδίτες οπλίτες που υποχρεούνταν να

785 Ροντογιάννης, ο.π.

786 Βοσκοπούλου, 2005, σ.167

787 Λαμπρινού, 2018. σ.125

788 Λαμπρινού, 2018. σ.126

789 Βλαντής, 2008, σ.123

υπηρετούν αμισθί. Ο διοικητής των τελευταίων, που αναφερόταν στον έκτακτο προνοητή, μπορούσε να είναι και ντόπιος. Στα αρχεία της Βενετίας σώζονται πολλά σχέδια του φρουρίου της Αγίας Μαύρας⁷⁹⁰ (Santa Maura) που παρέχουν στοιχεία για τις χρήσεις και τη μορφή του κατά τη Βενετοκρατία. Σπουδαίοι μηχανικοί του 18ου αιώνα, όπως ο Santo Semitecolo,⁷⁹¹ υπογράφουν τα σχέδια αυτά.

Μετά την Επανάσταση του 1821 τα σχέδια που είχαν εκπονηθεί από τους Βρετανούς για δημιουργία στρατού του Ιόνιου κράτους από ντόπιους εγκαταλείφθηκαν ως επικίνδυνα και χωρίς οφέλη.⁷⁹² Η οργάνωση μιας αποτελεσματικής αστυνομίας και ενός αποτελεσματικού στρατού που αποτελούνταν από λίγες χιλιάδες στρατιωτών στην Κέρκυρα και λίγες εκατοντάδες στα άλλα νησιά, συνολικά περίπου 3.500 Βρετανούς στρατιώτες, ήταν αρκετή για τη διατήρηση της τάξης στα νησιά και τη διασφάλιση της άμυνας του κράτους την εποχή μετά τους Ναπολεόντειους Πολέμους.⁷⁹³ Τα έξοδα του Ιονίου κράτους για τον στρατό ανέρχονταν μεταξύ του 1825 και του 1863 στο πολύ υψηλό πόσο του 1.200.000 λιρών. Πολλά από αυτά δαπανήθηκαν στις οχυρώσεις και την ενοικίαση χώρων αλλά και την κατασκευή νέων στρατώνων.⁷⁹⁴

Στα National Archives φυλάσσεται μια σειρά από χάρτες που απεικονίζουν το φρούριο της Αγίας Μαύρας την εποχή της Αγγλοκρατίας στους οποίους περιγράφεται με σαφήνεια η θέση και η χρήση όλων των στρατιωτικών κτιρίων, η κατασκευή νέων και η αναμόρφωση ήδη υπαρχόντων κτισμάτων.

Το σώμα των στρατιωτικών μηχανικών (Royal engineers)⁷⁹⁵

Από τα στοιχεία που σώζονται αποδεικνύεται ότι οι Βρετανοί στις αρχές του 19ου αιώνα, είχαν ήδη εντάξει στον στρατό τους ένα καλά οργανωμένο σώμα στρατιωτικών μηχανικών (Royal engineers)⁷⁹⁶ οι οποίοι, αφενός ασχολούνταν

790 Λαμπρινού, 2009

791 Βοσκοπούλου, 2005, σ. 169.

792 Gekas, σ.76

793 Gekas, σ.76

794 Gekas, σ.188

795 Για το σώμα των Royal Engineers “The Corps of Royal Engineers”, Chatham England Institution of Royal Engineers, 1950, Whitworth Porter, History of the Corps of Royal Engineers, London, New York, Longmans, Green, 1889, Peter Kendall, Principle inspector of Ancient Monuments, The Royal Engineers at Chatham 1750-2012

796 βλ. Λεωνίδας Κ. Στανέλλος, Η Βρετανική στρατιωτική αρχιτεκτονική στην Κέρκυρα. Οι επεμβάσεις των Βρετανών στα φρούρια, στις οχυρώσεις, στα κτίρια και στις στρατιωτικές εγκαταστάσεις (1814-1864), διδακτορική διατριβή ΕΜΠ, Κέρκυρα 2016, σ.77-86, USAFA Harmon Memorial Lecture #22 Perspectives in the History of Military Education and Professionalism Richard A. Preston, 1980, σ.7-8, 10 Οι απαρχές της ίδρυσης των στρατιωτικών σχολών μηχανικών βρίσκονται στην ίδρυση το 1794, από τον Ροβεσπέρο, στην Γαλλία την Κεντρική Σχολή Δημοσίων Έργων, η οποία ένα χρόνο αργότερα έγινε η Πολυτεχνική σχολή στην οποία εκπαιδεύονταν τεχνικοί τόσο για τον στρατό όσο και για τις δημόσιες υπηρεσίες. Το 1803 ιδρύθηκε η Πολυτεχνική Σχολή St. Cyr. Τα μαθήματα περιλάμβαναν θεωρία και πράξη, μαθηματικά και επιστήμες. Μετά το 1856 περιλαμβάνονταν μαθήματα για στρατιωτική ιστορία και λογοτεχνία, Το επίπεδο της εκπαίδευσης των Γάλλων αξιωματικών σε σχέση με τους αντίστοιχους Βρετανούς ήταν ανώτερο, Οι Βρετανοί ίδρυσαν τεχνική στρατιωτική Ακαδημία για μηχανικούς και αξιωματικού του μηχανικού

με κατασκευές που διευκόλυναν τον στρατό κατά τη διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων, αφετέρου ασχολούνταν με κατασκευές που αφορούσαν στρατιωτικές εγκαταστάσεις σε καιρό ειρήνης. Οι στρατιωτικοί μηχανικοί στα Ιόνια νησιά είναι μόνο Βρετανοί. Στα αρχεία των ΓΑΚ - Νομού Λευκάδας και τα National Archives στο Λονδίνο αναφέρονται ονόματα πολλών στρατιωτικών μηχανικών, οι οποίοι ασχολήθηκαν τόσο με στρατιωτικά όσο και με πολιτικά έργα στο Ιόνιο κράτος.

Σε πρώτη εποχή αναφέρεται το όνομα του λοχαγού (captain) Thackeray, ο οποίος έχει λάβει μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις των Βρετανών για την κατάληψη του φρουρίου της Αγίας Μαύρας που τότε κατείχαν οι Γάλλοι. Στις 22 Μαρτίου 1810⁷⁹⁷ ο Thackeray υπογράφει έγγραφο που συνοδεύεται από σχέδια της περιοχής γύρω από το φρούριο της Αγίας Μαύρας καθώς και της περιοχής όπου αποβιβάστηκαν τα βρετανικά στρατεύματα. Το σχέδιο αυτό αντιγράφεται από τον Richard Searle τον Αύγουστο του 1810.⁷⁹⁸ Επίσης ο Thackeray, στις 18 Απριλίου 1810,⁷⁹⁹ εκπονεί το σχέδιο της ευρύτερης περιοχής του φρουρίου και της πόλης της Αμαξικής, αντιγράφοντας το προηγούμενο⁸⁰⁰ και συνοδεύοντάς το με υπόμνημα με ημερομηνία 17 Απριλίου 1810.⁸⁰¹

Ο T. Oben⁸⁰² εκπονεί το 1816 τον χάρτη της Λευκάδας και της απέναντι ακαρνανικής ακτής. Επίσης, μια σειρά σχεδίων του φρουρίου εκπονούνται από τους Βρετανούς στρατιωτικούς μηχανικούς W. Ward,⁸⁰³ το οποίο αντιγράφει ο M.W. Lewis⁸⁰⁴ στις 5 Μαΐου 1813, και από τον αντισυνταγματάρχη (Lieutenant) C.E. Stanley⁸⁰⁵ στις 11 Οκτωβρίου 1839, το οποίο αντιγράφει ο J. Nightingale στις 19 Νοεμβρίου 1839. Επίσης, γενικά σχέδια του φρουρίου της Αγίας Μαύρας και των στρατώνων του, εκπονούνται από τους αντισυνταγματάρχη (Lieutenant) C.E. Stanley και συνταγματάρχη (LT Col.) A. Brown οι οποίοι υπογράφουν στις 24 Οκτωβρίου 1839,⁸⁰⁶ καθώς και τον συνταγματάρχη (Lietenant Colonel) R.Thomson που υπογράφει στις 8 Σεπτεμβρίου 1845.⁸⁰⁷ Ο αντισυνταγματάρχης (Lieutenant) H. Fane Keane και ο συνταγματάρχης (Lieutenant Colonel) R. Thomson υπογράφουν στις 7 Απριλίου 1845⁸⁰⁸ σχέδια ενός κτιρίου διαμονής αξιωματικών. Ο αντισυνταγματάρχης (Lieutenant Colonel) R. Thomson στις 8

το 1741 στο Woolwich που ονομάστηκε Royal Military Academy (RMA). Από το 1761 οι απόφοιτοι της Σχολής προσλαμβάνονταν στο Σώμα των Royal Engineers. Μέχρι το 1855 φοιτούσαν μετά από σύσταση εξέχοντος προσώπου. Τα μαθήματα περιλάμβαναν μαθηματικά, Γαλλικά, Γερμανικά, Ιστορία, Γεωγραφία, Σχέδιο και μηχανική, με πρακτικά μαθήματα στα κανόνια, τοπογραφία, εργασίες πεδίου και γεωλογία.

797 NA_L, MPH 1/183/15
798 NA_L MPH 1/183/12
799 NA_L, MPH 1/183/1
800 NA_L, MPH 1/183/2,
801 NA_L, MPH 1/183/3.
802 NA_L, MR 1/162/6
803 NA_L, MPH 1/183/13
804 NA_L, MPH 1/183/14.
805 NA_L, MPH 1/183/11
806 NA_L, MPH 1/886/6
807 NA_L, MFQ 1/480/29
808 NA_L, MFQ 1/480/30aand/ 30band /31aand 31band 32

Σεπτεμβρίου 1845⁸⁰⁹ υπογράφει τα σχέδια επίπλων για τους χώρους διαμονής των στρατιωτικών. Ο Lieutenant F.C. Hassard και ο λοχαγός (Captain) J. Portlock υπογράφουν στις 23 Δεκεμβρίου 1845⁸¹⁰ το σχέδιο του φρουρίου της Αγίας Μαύρας με υπόμνημα των κτιρίων, των δεξαμενών και των πηγαδιών. Ο αντισυνταγματάρχης (Lieutenant) F.C. Hassard και ο συνταγματάρχης (Lieutenant Colonel) A.Emmett υπογράφουν στις 21 Απριλίου 1846⁸¹¹ τις στρατιωτικές φυλακές στην Αγία Μαύρα. Ο αντισυνταγματάρχης (Lieutenant) R. Tylden και συνταγματάρχης (Lieutenant Colonel) A. Brown υπογράφουν στις 6 Οκτωβρίου 1841 και ο ταγματάρχης (Major) Edward Vicars στις 16 Απριλίου 1846⁸¹² τα σχέδια για τις φυλακές απομόνωσης της Αγίας Μαύρας. Ο αντισυνταγματάρχης (Lieutenant) H. Montagu υπογράφει στις 30 Αυγούστου 1853⁸¹³ το σχέδιο των στρατώνων στη Λευκάδα.

Καθ' όλη τη διάρκεια της Αγγλοκρατίας έδρασαν στα Επτάνησα οι εξής στρατιωτικοί μηχανικοί: ο αντισυνταγματάρχης (Lieutenant) R. Tylden και ο συνταγματάρχης (Lieutenant Colonel) A. Brown υπογράφουν στις 21 Απριλίου 1842⁸¹⁴ τους νέους στρατώνες και το Νοσοκομείο στο φρούριο της Ζακύνθου. Τα σχέδια του χώρων των στρατιωτών και των μαγειρειών υπογράφονται στις 30 Αυγούστου 1853⁸¹⁵ από τον Lieutentant H. Montagu, ενώ έχει εγκριθεί από τον W.B. Tylden).

Ο Lieutenant F.C. Hassard στις 9 Απριλίου και ο Lieutenant Colonel A. Emmett στις 21 Απριλίου 1846⁸¹⁶ υπογράφουν τα σχέδια για τις στρατιωτικές φυλακές στο νησί Βίδο της Κέρκυρας. Επίσης, οι δύο στρατιωτικοί υπογράφουν στις 18 Απριλίου 1846⁸¹⁷ τα σχέδια των φυλακών στο φρούριο της Κέρκυρας. Επίσης, ο Lieutenant F.C. Hassard υπογράφει στις 21 Απριλίου 1846⁸¹⁸ σχέδιο στο Αργοστόλι της Κεφαλονιάς και μαζί με τον A. Emmet στις 21 Απριλίου 1846⁸¹⁹ τα σχέδια των στρατώνων της Κεφαλονιάς και στις 22 Απριλίου 1846⁸²⁰ τις φυλακές απομόνωσης της Ζακύνθου.⁸²¹

Ο αντισυνταγματάρχης (Lieutenant) E.T. Ford στις 19 Απριλίου 1842⁸²² και ο A. Brown στις 21 Απριλίου 1842 υπογράφουν τους νέους στρατώνες στο φρούριο της Ζακύνθου.

Ο αντισυνταγματάρχης (Liutenant) George Wynne υπογράφει στις 21

809 NA_L, MFQ 1/480/33
810 NA_L, MFQ 1/480/28
811 NA_L, MPH 1/931/18.
812 NA_L WO/55/914
813 NA_L, MPH 1/931/38.
814 NA_L, MPH 1/931/6
815 NA_L, MPH 1/931/35, MPH 1/931/36
816 NA_L, MPH 1/931/16
817 NA_L, MPH 1/931/21
818 NA_L, MPH 1/931/17
819 NA_L, MPH 1/931/22
820 NA_L, MPH 1/931/23
821 NA_L, MPH 1/931/26
822 NA_L, MPH 1/931/7

Φεβρουαρίου 1842⁸²³ και ο A. Brown στις 21 Απριλίου 1842 το Νοσοκομείου και τη Λέσχη στο φρούριο της Ζακύνθου.

Ο αντισυνταγματάρχης (Lieutenant Colonel) R. Thomson και ο ταγματάρχης (Major) Edward Vicars στις 31 Μαΐου 1844⁸²⁴ υπογράφουν τα σχέδια της Λέσχης και της κατοικίας αξιωματικών στο φρούριο της Ζακύνθου.

Ο Lieutenant George Ross και ο Lieutenant Colonel A. Emmet υπογράφουν στις 18 Απριλίου 1846⁸²⁵ σχέδια στρατιωτικών εγκαταστάσεων. Επίσης, ο Lieutenant George Ross, υπογράφει το 1847 το σχέδιο του νησιού Βίδου στην Κέρκυρα.

Ο W.B. T(ylden) και ο Lieutenant H. Montagu, υπογράφουν στις 3 Νοεμβρίου 1852⁸²⁶ το σχέδιο του Βίδου που απεικονίζει τη θέση δεξαμενών νερού.

Ο E. Ogle υπογράφει στις 30 Σεπτεμβρίου 1852⁸²⁷ το σχέδιο των προτεινόμενων θυρών στο γενικό Νοσοκομείο Κέρκυρας, στις 4 Οκτωβρίου 1852⁸²⁸ τα μπάνια και τις δεξαμενές του γενικού Νοσοκομείου Κέρκυρας και στις 23 Ιουλίου 1853⁸²⁹ το σχέδιο των εγκαταστάσεων του πυροβολικού στην Κέρκυρα.

Ο αντισυνταγματάρχης (Lieutenant) J.C. De Butts υπογράφει στις 28 Αυγούστου 1852 τους στρατώνες⁸³⁰ στην Κεφαλονιά, τα σχέδια⁸³¹ θυρών, παραθύρων και δαπέδων σε δωμάτια που χρησιμοποιούνται ως βιβλιοθήκες, ραφείο ή υποδηματοποιείο, και το σχέδιο⁸³² των στρατώνων στην Ιθάκη. Ο ίδιος υπογράφει στις 11 Σεπτεμβρίου 1852⁸³³ το σχέδιο χώρων βιβλιοθήκης, ραφείου και υποδηματοποιείου στο Αργοστόλι Κεφαλονιάς, και στις 13 Σεπτεμβρίου 1852⁸³⁴ το σχέδιο αποθήκης στο Αργοστόλι. Τέλος, ο De Butts υπογράφει στις 15 Σεπτέμβρη 1852⁸³⁵ το σχέδιο της λέσχη των αξιωματικών στην Ιθάκη.

Ο λοχαγός (Captain) F.A. Yorke υπογράφει στις 26 Ιουλίου 1852⁸³⁶ το σχέδιο των πλυντηρίων και μαγειρείων στη Ζάκυνθο, στις 30 Ιουλίου 1852⁸³⁷ το σχέδιο της καντίνας στον στρατώνα Ζακύνθου, και στις 12 Αυγούστου 1852⁸³⁸ τον χώρο των μεταδοτικών ασθενειών στο Νοσοκομείο της Ζακύνθου. Όλα τα

823	NA_L, MPH 1/931/11, MPH 1/931/13, MPH 1/931/14
824	NA_L, MPH 1/931/9and12
825	NA_L, MPH 1/931/20
826	NA_L, MFQ 1/329/19
827	NA_L, MPH 1/931/24
828	NA_L, MPH 1/931/25
829	NA_L, MPH 1/931/34
830	NA_L, MPH 1/931/26
831	NA_L, MPH 1/931/26
832	NA_L, MPH 1/931/29
833	NA_L, MPH 1/931/28
834	NA_L, MPH 1/931/27
835	NA_L, MPH 1/931/30
836	NA_L, MPH 1/931/31
837	NA_L, MPH 1/931/33
838	NA_L, MPH 1/931/32

παραπάνω θεωρήθηκαν από τον W.B. T(ylden).

Ο A. Leahy υπογράφει στις 10 Αυγούστου 1853⁸³⁹ το Λαζαρέτο της Κεφαλονιάς, στις 24 Αυγούστου 1853⁸⁴⁰ το σχέδιο παλιάς εκκλησίας του φρούριου Αγίου Γεωργίου στην Κεφαλονιά που περιλαμβάνει και νέο δάπεδο, τα σχέδια του νέου Νοσοκομείου⁸⁴¹ στην Κεφαλονιά, στις 31 Αυγούστου 1853⁸⁴² το σχέδιο του νέου Νοσοκομείου Αργοστολίου και στις 14 Ιανουαρίου 1854⁸⁴³ το σχέδιο του Νοσοκομείου Κεφαλονιάς το οποίο θεωρείται από τον W.B. T(ylden).

Ο λοχαγός (Captain) Charles A. Broke υπογράφει τον Αύγουστο 1853⁸⁴⁴ το σχέδιο ενός χώρου καθαριότητας, στις 20 Ιουλίου 1853⁸⁴⁵ ενός φυλακίου στο Νοσοκομείο, και στις 15 Αυγούστου 1853⁸⁴⁶ το σχέδιο δεξαμενής στο φρούριο της Ζακύνθου. Όλα τα σχέδια του 1853 υπογράφονται και από τον Colonel W.B. T(ylden).

Οι J. Marshall (clerk of work), J. Baston (colour sergeant Royal Sapprs & Miners, E. Ogle (Captain), υπογράφουν την 1η Νοεμβρίου 1854 το σχέδιο του φρουρίου της Κέρκυρας,⁸⁴⁷ το σχέδιο της Λέσχης αξιωματικών⁸⁴⁸ στο φρούριο της Κέρκυρας, το σχέδιο των ουρητηρίων,⁸⁴⁹ το σχέδιο της αποθήκης της μηχανής,⁸⁵⁰ το σχέδιο των καταστημάτων των στρατώνων⁸⁵¹ και το σχέδιο του γραφείου συντήρησης.⁸⁵²

Ο J. Marshall (clerk of works) υπογράφει στις 9 Σεπτεμβρίου 1856 το σχέδιο του νέου επιπέδου των στρατώνων του παλαιού φρουρίου της Κέρκυρας,⁸⁵³ το σχέδιο του φυλακίου του νέου φρουρίου της Κέρκυρας,⁸⁵⁴ το σχέδιο της αποκατάστασης του κλιμακοστασίου της φρουρά (garrison school) στο διαμέρισμα του γενικού διοικητή,⁸⁵⁵ τη νέα πύλη στον στρατώνα του Λαζαρέτου της Κεφαλονιάς,⁸⁵⁶ τις προσθήκες στο στρατιωτικό Νοσοκομείο της Κεφαλονιάς.⁸⁵⁷

839	NA_L, MPH 1/931/39
840	NA_L, MPH 1/931/40
841	NA_L, MPH 1/931/41-44
842	NA_L, MPH 1/931/41, MPH 1/931/42, MPH 1/931/43, MPH 1/931/44, MPH 1/931/45
843	NA_L, MPH 1/931/37
844	NA_L, MPH 1/931/46
845	NA_L, MPH 1/931/47
846	NA_L, MPH 1/931/48.
847	NA_L, MPH 1/931/49
848	NA_L, MPH 1/931/50, MPH 1/931/51
849	NA_L, MPH 1/931/52
850	NA_L, MPH 1/931/53
851	NA_L, MPH 1/931/54
852	NA_L, MPH 1/931/55
853	NA_L, MPH 1/931/65
854	NA_L, MPH 1/931/66
855	NA_L, MPH 1/931/67
856	NA_L, MPH 1/931/68
857	NA_L, MPH 1/931/69

Οι Lieutenant J.B. Edwards και λοχαγός (Captain) C.A. Rice υπογράφουν την 1η Σεπτεμβρίου 1856⁸⁵⁸ το σχέδιο του νεκροταφείου στο Βαθύ της Ιθάκης. Τη μικρή αποθήκη στο Λαζαρέτο της Ιθάκης υπογράφει στις 9 Σεπτεμβρίου 1856⁸⁵⁹ ο C.A. Rice. Όλα τα παραπάνω υπογράφηκαν στις 22 Δεκεμβρίου 1856⁸⁶⁰ και από τον L.A. Hall.

Σημαντικός για την Κέρκυρα επί Αγγλοκρατίας ήταν ο στενός συνεργάτης του Sir Thomas Maitland, στρατιωτικός μηχανικός Whitmore,⁸⁶¹ ο αρχιτέκτονας των ανακτόρων Αγίου Γεωργίου και Αγίου Μιχαήλ. Ο ίδιος⁸⁶² ενδιαφέρθηκε και για την εκπαίδευση αρχιτεκτόνων στο Ιόνιο κράτος, χαρακτηρίζοντας το εργαστήρι του Προσαλέντη ως καταφύγιο για όσους «αγαπούσαν ή υποκρίνονταν πως αγαπούσαν τις Τέχνες».

Σημαντικοί φορείς αλλαγών στην οργάνωση και λειτουργία του χώρου της Κεφαλονιάς⁸⁶³ υπήρξαν ο διοικητής Charles De Bosset (1810-1814),⁸⁶⁴ ο οποίος κατασκεύασε τη Γέφυρα⁸⁶⁵ του Αργοστολίου, καθώς και ο τοποτηρητής (Resident) Ch. J. Napier (1822-1830), οι οποίοι σχεδίασαν και εκτέλεσαν έργα αξιοποιώντας τους Βρετανούς στρατιωτικούς μηχανικούς.

Σχετικά με τα έξοδα για τα νησιά σημειώνεται⁸⁶⁶ ότι: 25.000 λίρες δαπανήθηκαν για τον στρατό· 20.000 λίρες τον χρόνο από το 1817-1834 για τον αρμοστή και τους τοποτηρητές και από το 1835-1849 15.000 λίρες τον χρόνο· 14.500 λίρες για την Υψηλή Αστυνομία· 15.000 λίρες για τις συντάξεις των Βρετανών· 20.000 λίρες για διάφορα και απρόβλεπτα· 1.000 λίρες έπαιρνε καθένα από τα δύο μέλη του Ανώτατου Συμβουλίου της Δικαιοσύνης· 1.200 λίρες πήγαιναν για τις δύο θαλαμηγούς του αρμοστή.

Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας δεν μνημονεύονται Έλληνες τεχνικοί σε στρατιωτικά έργα. Όμως, λίγα χρόνια πριν, κατά την περίοδο της Γαλλοκρατίας, στην Κέρκυρα ως σχεδιαστής των οχυρωματικών έργων μνημονεύεται ο Πιτζαμάνος από το 1807-1809.⁸⁶⁷ Το 1808, μάλιστα, αποσπάται ως χαρτογράφος στο τοπογραφικό γραφείο που ίδρυσε ο Berthier. Κατόπιν εργάστηκε στα οχυρωματικά έργα της Κέρκυρας υπό τις διαταγές του διοικητή οχυρώσεων, συνταγματάρχη Baudrand.

858 NA_L, MPH 1/931/70

859 NA_L, MPH 1/931/71

860 NA_L, MPH 1/931/65-71

861 Κούλη, τ.Α΄ 2013, σ.43

862 Κούλη, τ.Α΄ 2013, σ.43

863 Μοσχονάς, Καρδαμίτση-Αδάμη, Μπεριάτος, 2013, σ.51

864 Gekas, σ.32 Με την συμβολή του Κυβερνήτη της Κεφαλονιάς De Bosset το 1811 επανασυστάθηκε η Αγροτική Εταιρεία υπό τον Φραγκίσκο Ζουλάτη.

865 Gekas, σ.63 όπου αναφέροντα στοιχεία για την αντίδραση του Συμβουλίου της Κεφαλονιάς στην κατασκευή της Γέφυρας.

866 Ροντογιάννης, 1982, σ.548

867 Κούλη, τ.Α, 2013, σ.29

Νέες κατασκευές και επισκευές μέσα στο φρούριο της Αγίας Μαύρας κατά την εποχή της Αγγλοκρατίας

Οι Βρετανοί από το 1810 έως το 1864 μετέτρεψαν το **φρούριο** της Αγίας Μαύρας σε διοικητική και «στρατιωτική **μηχανή**» που εξυπηρετούσε τους σκοπούς τους. Από την αρχή φρόντισαν για την αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης και την προσαρμογή των χώρων του **φρουρίου** στις ανάγκες τους. Στα National Archives σώζονται πέντε σχέδια από το 1810 έως το 1846 τα οποία απεικονίζουν το **φρούριο** και τις μεταβολές που προήλθαν από τις εργασίες που έγιναν σε αυτό καθ' όλη τη διάρκεια της Αγγλοκρατίας.

Το σχέδιο της περιοχής του **φρουρίου** και της Γύρας⁸⁶⁸ (Εικ. 80) υπογράφεται από τον C.E. Stanley L(ui)t(enant) R(oyal) E(ngineer) με ημερομηνία 25 Οκτωβρίου 1839 και από τον αντισυνταγματάρχη A. Brown L(ui)t(enant) Col(onel) C(.....)R(oyal)E(ngineer), με ημερομηνία 25 Οκτωβρίου 1839 και βασίζεται στο παλαιότερο σχέδιο του 1810. Το σχέδιο συνοδεύεται από επιστολή με την ίδια ημερομηνία.⁸⁶⁹ Η *κλίμακα σχεδίασης είναι σε γιάρδες* (1:2274).

Στο σχέδιο φαίνεται τμήμα της Γύρας, τμήμα της λιμνοθάλασσας και του Υδραγωγείου. Το **φρούριο** αποδίδεται σχηματικά, περιτριγυρίζεται από θάλασσα, ενώ το νοτιοανατολικό άκρο του διαχωρίζεται με τάφρο. Επίσης, σημειώνεται τόσο η είσοδος από τα ανατολικά, όσο και από τα δυτικά, δίπλα στον κυκλικό προμαχώνα. Είναι πολύ ενδιαφέρον ότι την εποχή αυτή, δηλαδή έως το 1839, σώζονται τόσο τα ανατολικά όσο και τα δυτικά προτειχίσματα, καθώς όπως φαίνεται καθαρά δεν έχει ακόμη αρχίσει να κατασκευάζεται το νέο Λιμάνι. Στο σχέδιο αυτό δεν αποτυπώνεται η διάνοιξη της Διώρυγας, η οποία όμως πρέπει να είχε ξεκινήσει, όπως είδαμε νωρίτερα, τουλάχιστον από το 1819. Επομένως, είναι φανερό ότι στην αρχή της εγκατάστασής τους οι Βρετανοί χρησιμοποίησαν το **φρούριο** όπως το είχαν αφήσει οι Βενετοί και οι Γάλλοι και όλες οι σημαντικές εργασίες εντός του **φρουρίου** ξεκίνησαν μετά το 1839.

Το σχέδιο του **φρουρίου** της Αγίας Μαύρας⁸⁷⁰ (Εικ. 81) που περιλαμβάνει και τμήματα της ευρύτερης περιοχής, υπογράφεται την 11η Οκτωβρίου 1839 από τον C.E. Stanley/ L(ui)t(enant) R(oyal). Eng(inee)r και αντιγράφεται την 19η Νοεμβρίου 1839 από τον J. Nightingale. Το σχέδιο συνόδευε τον προϋπολογισμό των στρατώνων του 1840-1841.

Στον *χάρτη του 1839* διακρίνονται αρκετά κτίσματα στο **φρούριο** που πιθανόν ανταποκρίνονται σε στρατιωτικά κτίρια, τόσο των Γάλλων, όσο και παλαιότερα των Βενετών, με τα οποία μπορεί να γίνει σύγκριση με τα μεταγενέστερα των Βρετανών.

Το **φρούριο** περιβάλλεται από τη θάλασσα. Η βορειοανατολική όμως

868 NA_L, MPH 886/N 40/5, WO 44/137. Fort of S(ant)a Maura/ Lake/Sea/ Scale 1:600 yards/ A.Brown/ Lt Col Com(ding) R(oyal) Eng(ineer)/ 25 Oct. 1839/ C.E Stanley/ L(ieutenan)t Roy(al) Eng(inee)rs/ 24 Oct(ombe)r 1839. Ο χάρτης βασίζεται σε παλαιότερο χάρτη του 1810???? MPH 1/183/1. Plan of the attack of the Castle of S(ant)a Maura/ 18 April 1810

869 Η επιστολή δεν είναι σταχωμένη μαζί με το σχέδιο και θα πρέπει να αναζητηθεί χωριστά

870 Maps and Plans in the Public Record Office, 4 Europe and Turkey, ed. Geraldine Beech, London 1998. Entry 2454, NA_L, MPH 1/183/11, G42 WO38/1639/11

προεξοχή έχει πλέον επιχωματωθεί και αποτελεί προέκταση του **φρουρίου**. Έχουν σχεδιαστεί οι ανατολικοί προμαχώνες και η ξύλινη γέφυρα που οδηγούσε από την ανατολική πύλη του **φρουρίου** προς την ανατολική ακτή. Προς τη δυτική ακτή διακρίνεται **επιχωμάτωση** προς το Λαζαρέτο, ξύλινη γέφυρα με στενή δίοδο προς τη θάλασσα. Από το σχέδιο αυτό φαίνεται ότι είχε ήδη γίνει η διάνοιξη της Διώρυγας, αλλά δεν είχε διαμορφωθεί ακόμη το Λιμάνι. Πιθανόν τα δυτικά προτειχίσματα είχαν αρχίσει να καταστρέφονται.

Ήδη το 1839 ήταν χωροθετημένες εντός του **φρουρίου** οι εξής χρήσεις που αναφέρονται στο υπόμνημα και οι οποίες ήταν οι εξής: Α. φυλάκιο (νότια της εισόδου)· Β. παλαιά αποθήκη που θα κατεδαφιστεί (στο εσωτερικό του τείχους)· Γ. πολιτικές φυλακές σε χώρους του παλαιού φρουρίου· Δ. Λέσχη αξιωματικών· Ε. υπνωτήρια αξιωματικών· Φ. κύριοι στρατώνες· Γ. αμυντικοί πύργοι· Η. αποθήκη στρατιωτικού υλικού· Ι. εστιατόριο υπαξιωματικών· J1. αποθήκη πυροβολικού· J2. σκοπευτήριο· K1. Νοσοκομείο· K2 κουζίνα και νεκροθάλαμος· Λ. κελιά απομόνωσης· Μ. τουαλέτες· N1. αμυντικός πύργος που περιλαμβάνει ξυλουργείο και αποθήκες· N2. αποθήκη δυναμίτιδας· Ο. ερειπωμένα κτήρια· P1. παράπηγμα προσωρινών στάβλων· P2. φυλακή· P3. αποθήκη· P4. αποθήκη· Q. χώροι αξιωματικών· Ρ. στρατώνες στρατιωτών· Δ. στρατώνες αξιωματικών, Σ. στρατώνες στρατιωτών· Τ. γραφείο στοιχημάτων(;) booking house· Υ. Στρατώνες στρατιωτών· V1. ερειπωμένα κτίρια· V2. καντίνα.⁸⁷¹ W. στρατώνες στρατιωτών· Χ. το ίδιο, α & Ι. ερειπωμένα κτίρια, Νο 1. προτεινόμενο υπόστεγο πλυντηρίων, 2. προτεινόμενος χώρος μηχανής.

Εικ. 83 Σχέδιο του φρουρίου της Αγίας Μαύρας (23 Δεκεμβρίου 1845). ΠΗΓΗ: The National Archives, Public Record Office, War Office, MFQ 1/480/28, WO55/912

Το σχέδιο του φρουρίου της Αγίας Μαύρας⁸⁷² που περιλαμβάνει υπάρχουσες στρατιωτικές υποδομές και χωροθέτηση νέων, υπογράφεται την 23η Δεκεμβρίου 1845 από τον F.C. Hassard Royal Engineer και τον λοχαγός (Captain) J. Portlock Commanding Royal Engineer. Αρχικά περιλαμβανόταν σε επιστολή με ημερομηνία 23 Δεκεμβρίου 1845 που στάλθηκε από την Κέρκυρα. Μαζί με τα υπάρχοντα κτίρια διακρίνονται και κάποια που προτείνεται να κατασκευαστούν.

Στο σχέδιο του φρουρίου του 1845⁸⁷³ δίνεται μεγάλη σημασία στις δεξαμενές νερού και τα πηγάδια που βρίσκονταν διάσπαρτα στον εσωτερικό χώρο⁸⁷⁴ ενώ παρατίθεται πίνακας με τη συνολική ποσότητα νερού (σε γαλόνια), που είναι αποθηκευμένη. Επίσης αναφέρονται στο υπόμνημα οι εξής λειτουργίες: Ο. χώροι διαμονής αξιωματικών· Σ. στρατώνες στρατιωτών

⁸⁷¹ Σε ανασκαφές που έγιναν στην θέση αυτή εντοπίστηκαν φούρνοι σε σειρά που αποδεικνύουν την ύπαρξη καντίνας στην θέση αυτή, που θα εξυπηρετούσε τους Βρετανούς στρατιώτες που στρατοπέδευαν στο φρούριο, βλ. Λαμπρινού, 2018. σ.114.

⁸⁷² Maps and Plans in the Public Record Office, 4 Europe and Turkey, ed. Geraldine Beech, London 1998. Entry 2454, NA_L, MPH 1/183/11, G42 WO38/1639/11

⁸⁷³ Plan of the fortress of Santa Maura

⁸⁷⁴ Μεγάλη κυκλικού σχήματος δεξαμενή κατασκευάστηκε στο κέντρο του ελεύθερου χώρου του φρουρίου το 1719, όπως δηλώνεται σε σχέδιο του Santo Semitecolo. Η θέση της σήμερα διακρίνεται από μαντεμένα χειροκίνητη αντλία και βρύση, που περιβάλλονται από δάπεδο διαμορφωμένο με κουρασάνι κατά την Αγγλοκρατία.

/ Om. Λέσχη αξιωματικών· Μ. καταστήματα· Γ. φυλάκιο· Ρ. φυλακές· Γ. καντίνα· Τ. δεξαμενή νερού· W. πηγάδια· Δ. δίκτυο αποχέτευση· Ν. τουαλέτες· Η. Νοσοκομείο· Λ. λαζαρέτο· Ρ. ερείπια· Χ. προτεινόμενη θέση γραφείων, Διώρυγα, λαζαρέτο, τουαλέτα, δεξαμενή, Λέσχη αξιωματικών, αποθήκη στρατών, στρατώνες στρατιωτών· G.d room, φυλακές· Υ. προτεινόμενη θέση καταστήματος· V. στρατώνες αξιωματικών· Ζ. κατάστημα· Α. αμυντικοί πύργοι· Ι. τρεις χώροι κατοικίας αξιωματικών· J. αποθήκη πυροβολικού· Κ. κουζίνα· Β. αυλή αποθήκης.

Το σχέδιο του φρουρίου της Αγίας Μαύρας⁸⁷⁵ (Εικ. 83) που περιλαμβάνει υπάρχουσες στρατιωτικές υποδομές και πρόταση για κατεδάφιση κτιρίων και χωροθέτηση νέων, υπογράφεται την 8η Σεπτεμβρίου 1845 από τον αντισυνταγματάρχη R. Thomson, (Luitenant Colonel Commanding Royal Engineer). Αρχικά περιλαμβάνονταν σε επιστολή με ημερομηνία 8 Σεπτεμβρίου 1845 που στάλθηκε από την Κέρκυρα.

Το σχέδιο του 1845 περιλαμβάνει στοιχεία τόσο για το εξωτερικό άμεσο περιβάλλοντα χώρο του φρουρίου, όσο και για το εσωτερικό του. Εξωτερικά σημειώνεται η Διώρυγα (canal) η οποία είναι σε πλήρη λειτουργία, παρόλο που είναι ακόμη στενή και διακρίνεται η ξύλινη γέφυρα που συνέδεε το **φρούριο** με την απέναντι ακτή. Υπάρχει το Λαζαρέτο στη βορειοδυτική άκρη του, ενώ το Λιμάνι δεν έχει ακόμη διαμορφωθεί. Στο εσωτερικό του είναι σημειωμένα όλα τα υπάρχοντα κτίρια, που λειτουργούσαν την εποχή αυτή. Τουαλέτες υπάρχουν επάνω στα τείχη προς την πλευρά της θάλασσας, ο προμαχώνας σημειώνεται στη θέση του donjon. Σημειώνεται το φυλάκιο, οι φυλακές, η Λέσχη αξιωματικών, οι αποθήκες των στρατώνων, οι στρατώνες στρατιωτών και αξιωματικών, ο χώρος των μηχανών, η Λέσχη, ο στάβλος. Με μαύρο χρώμα σημειώνεται ερειπωμένο ιδιωτικό κτίριο που πιθανόν είναι αυτό των «απομάχων»,⁸⁷⁶ δηλαδή το κτίριο που παραχωρήθηκε με δύο παραχωρητήρια διαμονής στους παλαίμαχους αδελφούς de Zorzi, μετά την καταστροφή της οικίας τους από ανατίναξη του βόρειου τείχους το 1714. Στα σχέδια επίσης με κίτρινο χρώμα περιλαμβάνονται δύο κτίρια που προτείνεται να κατασκευαστούν καθώς και όλες οι εγκαταστάσεις μέσα στο **φρούριο** (αποχέτευση, δεξαμενές νερού, πηγάδια κ.λπ.). Το δίκτυο που σημειώνεται στα σχέδια αφορά το αποχετευτικό δίκτυο που μετέφερε όλα τα λύματα στη θάλασσα,⁸⁷⁷ οι δεξαμενές νερού και τα πηγάδια σημειώνονται με γαλάζιο χρώμα. Με κίτρινο χρώμα σημειώνονται τα προτεινόμενα κτίρια.

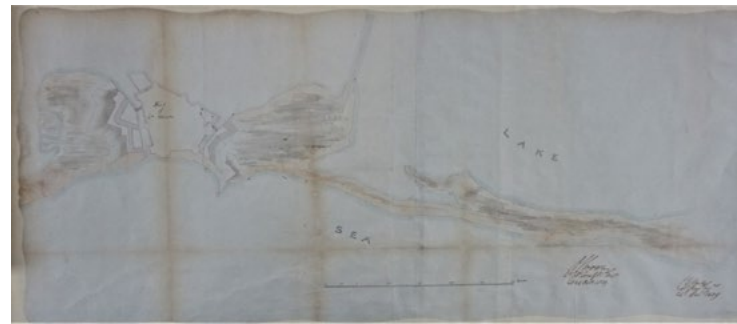
Το σχέδιο του **φρουρίου**⁸⁷⁸ (Εικ. 84) που υπογράφεται από τον αντισυνταγματάρχη F.C. Hassard (Lieutenant, Royal Engineer) στις 21 Απριλίου 1846 και τον συνταγματάρχη A. Emmett, (Lieutenant Colonel, Commanding Royal Engineer), στις 21 Απριλίου 1846 **συνόδευε επιστολή** και προϋπολογισμό του Βασιλικού Μηχανικού που δεν σώζονται στο συγκεκριμένο αρχείο με

⁸⁷⁵ Σχέδιο του φρουρίου της Αγίας Μαύρας (8 Σεπτεμβρίου 1845). ΠΗΓΗ: The National Archives, Public Record Office, War Office, MFQ 1/480/29, WO 55/912.

⁸⁷⁶ Λαμπρινού, 2018. σ. 116

⁸⁷⁷ Αγοροπούλου Μπιρμπίλη 1982, σ. 428.

⁸⁷⁸ NA_L, MPH 1/931/18, WO 55/913.

Εικ.80 Σχέδιο της περιοχής του φρουρίου και της Γύρας (1839)

Σχέδια του φρουρίου της Αγίας Μαύρας

Εικ.81 1839

Εικ. 82 1845

Εικ.83 1845

Εικ.84 1846

Εικ.85 Υπάρχουσα κατάσταση του φρουρίου της Αγίας Μαύρας (2020)

χρονολογία επάνω στο σχέδιο «Κέρκυρα, Ιόνιοι Νήσοι, 22 Απριλίου 1846». Το σχέδιο φέρει υπόμνημα, με βάση το οποίο, κατά την Αγγλοκρατία, εντός του **φρουρίου**, ήταν χωροθετημένα τα εξής κτίρια: Α. φρουρά· C. πολιτικές φυλακές· D. Λέσχη αξιωματικών· F. κύρια αποθήκη στρατών· H. κύρια αποθήκη στρατιωτικού υλικού· K1. Νοσοκομείο· K2. κουζίνα και νεκροθάλαμος/ S.U.X.W στρατώνες στρατιωτών· R. στρατώνες στρατιωτών και υπαξιωματικών· Q. διαμονή αξιωματικού· P. κελιά απομόνωσης, λαζαρέτο (Υγειονομείο).

Σήμερα, στο φρούριο της Αγίας Μαύρας, ορισμένα από τα κτήρια της περιόδου της Αγγλοκρατίας διατηρούνται σε καλή κατάσταση όπως οι φυλακές απομόνωσης, ενώ άλλα μένουν είτε ερειπωμένα είτε έχουν εντελώς καταρεύσει ή κατεδαφιστεί (Εικ. 85).

Επισκευή του υπάρχοντος στρατιωτικού Νοσοκομείου

Το Νοσοκομείο στο εσωτερικό του **φρουρίου** σημειώνεται στη βόρεια πλευρά σε επαφή με το βόρειο τείχος. Όλα τα σχέδια των Βρετανών τοποθετούν το Νοσοκομείο στη θέση αυτή, διατηρώντας την καθ' όλη τη διάρκεια της Αγγλοκρατίας. Στα σχέδια που φυλάσσονται στο National Archives δεν **σώζονται** σχέδια ανακατασκευής του Νοσοκομείου. Καθώς το κτίριο σωζόταν σε καλή κατάσταση,⁸⁷⁹ πιθανόν να πραγματοποιήθηκαν πρόχειρες και περιορισμένες επισκευές. Είναι πιθανόν οι λίθινες υποδοχές των υποστυλωμάτων της αντισεισμικής κατασκευής⁸⁸⁰ να υπήρχαν στο Νοσοκομείο πριν από την έλευση των Βρετανών το 1810 και τον σεισμό του 1825.

Στα National Archives σώζονται σχέδια της βιβλιοθήκης του γραφείου του κύριου στρατιωτικού γιατρού στην Κέρκυρα (Εικ. 86)

Το νέο κτίριο της Λέσχης Βρετανών αξιωματικών

Σε όλα τα σχέδια της Αγγλοκρατίας που σώζονται **η θέση αυτή** αναφέρεται ως Λέσχη των αξιωματικών.⁸⁸¹ Το κτίριο αυτό πιθανόν βρισκόταν σε καλή κατάσταση από την εποχή της Βενετοκρατίας και οι Βρετανοί το διατήρησαν, προσαρμόζοντάς το στις ανάγκες τους, χωρίς να κάνουν επιπλέον εργασίες. Δεν υπάρχουν σχέδια που να αποδεικνύουν ότι κατασκευάστηκε νεότερο κτίριο στη θέση αυτή κατά τη διάρκεια της Αγγλοκρατίας. Σε άλλες περιοχές, όπως στη Ζάκυνθο (Εικ. 87), όπου δεν υπήρχε αντίστοιχο κτίριο κατασκευάστηκε εξ αρχής νέο κτίριο Λέσχης αξιωματικών.

Το νέο κτήριο κατοικίας και γραφείου του αξιωματούχου και της επιμελητείας (1845)

Στην αποτύπωση του 1839 η κατοικία του αξιωματούχου απεικονίζεται στη

879 Λαμπρινού, 2018. σ.111.

880 Λαμπρινού, 2018, σ.111

881 Λαμπρινού, 2018. σ.107 και χάρτης φρουρίου 134-5.

βόρεια πλευρά του **φρουρίου**, δίπλα στη Λέσχη των αξιωματικών. Ένα κτίριο στη νότια πλευρά εμφανίζεται ως ερειπωμένο και δύο ακόμη κτίρια στην ανατολική πλευρά του **φρουρίου** επίσης ως ερειπωμένα. Στο σχέδιο του 1845 τα ερειπωμένα κτίρια στα ανατολικά του **φρουρίου** έχουν ήδη κατεδαφιστεί.

Το σχέδιο ενός νέου κτιρίου εμφανίζεται ως προτεινόμενο έργο σε δύο σχέδια του **φρουρίου** της Αγίας Μαύρας του 1845. Το σχέδιο δείχνει ότι πρόκειται για κτίριο που προοριζόταν για κατοικία υψηλόβαθμου αξιωματικού και περιλάμβανε γραφείο και τμήμα επιμελητείας (Εικ. 88). Η θέση του νέου κτιρίου βρίσκεται περίπου στην περιοχή των προηγούμενων δύο, στην ανατολική πλευρά του **φρουρίου**, που την εποχή αυτή έχουν πλέον κατεδαφιστεί. Πρόκειται⁸⁸² για διώροφο κτίριο με υπερυψωμένο κεντρικό χώρο και σκάλα ανόδου στον όροφο με δύο ανεξάρτητες ισόγειες κεραμοσκεπείς επεκτάσεις δεξιά και αριστερά. Η κάτοψη είναι συμμετρική σύμφωνα με τα νεοκλασικά πρότυπα. Στο ισόγειο του κεντρικού χώρου υπήρχε γραφείο και κουζίνα, ενώ δύο διπλά τζάκια θέρμαιναν τους χώρους δεξιά και αριστερά της σκάλας, όσο και τους χώρους του καθιστικού και του δωματίου στον όροφο. Στο σχέδιο εμφανίζεται σε ριζόχαρτο η επέκταση προς την αυλή, η οποία περιλαμβάνει αποθηκευτικούς χώρους στις δύο πλευρές της καθώς και χώρους μπάνιου και τουαλέτας, τα λύματα των οποίων κατέληγαν σε σηπτικό βόθρο, ο οποίος συνδεόταν με αυτόνομο αποχετευτικό σύστημα με τη θάλασσα, στη βορειοανατολική πλευρά του **φρουρίου**, σύστημα το οποίο σχεδιάζεται και στην κάτοψη. Ο όροφος και το ισόγειο είχαν ξύλινο πάτωμα, και η στέγαση γινόταν με ξύλινη δίρριχτη στέγη. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κάθετες θυρίδες για τον αερισμό της στέγης.

Το κτίριο αυτό στο μεταγενέστερο σχέδιο του 1846 δεν εμφανίζεται και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η κατασκευή του δεν πραγματοποιήθηκε.⁸⁸³ Οι λόγοι που το κτίριο δεν κατασκευάστηκε στη βορειοανατολική πλευρά, πιθανόν είναι οικονομικοί ή κατασκευαστικοί, καθώς η θέση όπου είχε χωροθετηθεί βρίσκεται στο παλαιότερο τμήμα του **φρουρίου**, της αρχικής φάσης κατασκευής και ως εκ τούτου στη θέση αυτή θα υπήρχαν αλλεπάλληλα στρώματα παλαιότερων κτισμάτων καθιστώντας τη θεμελίωση του νέου κτιρίου **επισφαλή και δύσκολη**.

Τελικά, το 1846 τα διαμερίσματα του αξιωματικού μετακινήθηκαν στο νοτιοδυτικό τμήμα του **φρουρίου**, μπροστά από το μεταπρομαχώνιο χώρο του νοτιοδυτικού τείχους,⁸⁸⁴ που αποτελούσε μετασκευή του παλαιότερου –πιθανόν της εποχής της Βενετοκρατίας– και ήταν ήδη ερειπωμένος. Τα διαμερίσματα αυτά θα παραμείνουν στη θέση αυτή έως το 1864, όταν πλέον οι Βρετανοί στρατιώτες θα αποχωρήσουν από το φρούριο της Αγίας Μαύρας.

Το νέο κτήριο της αποθήκης προμηθειών (1845)

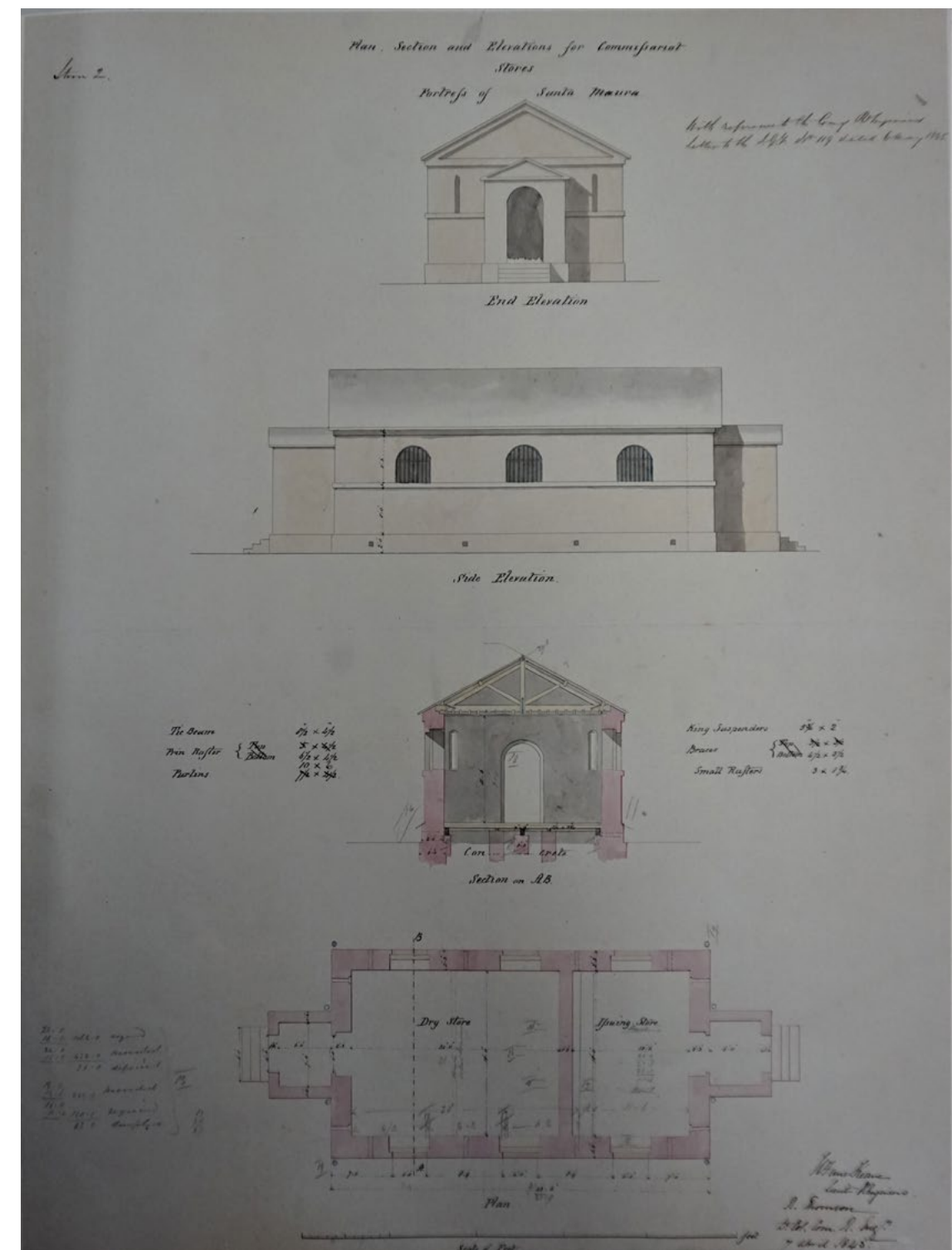
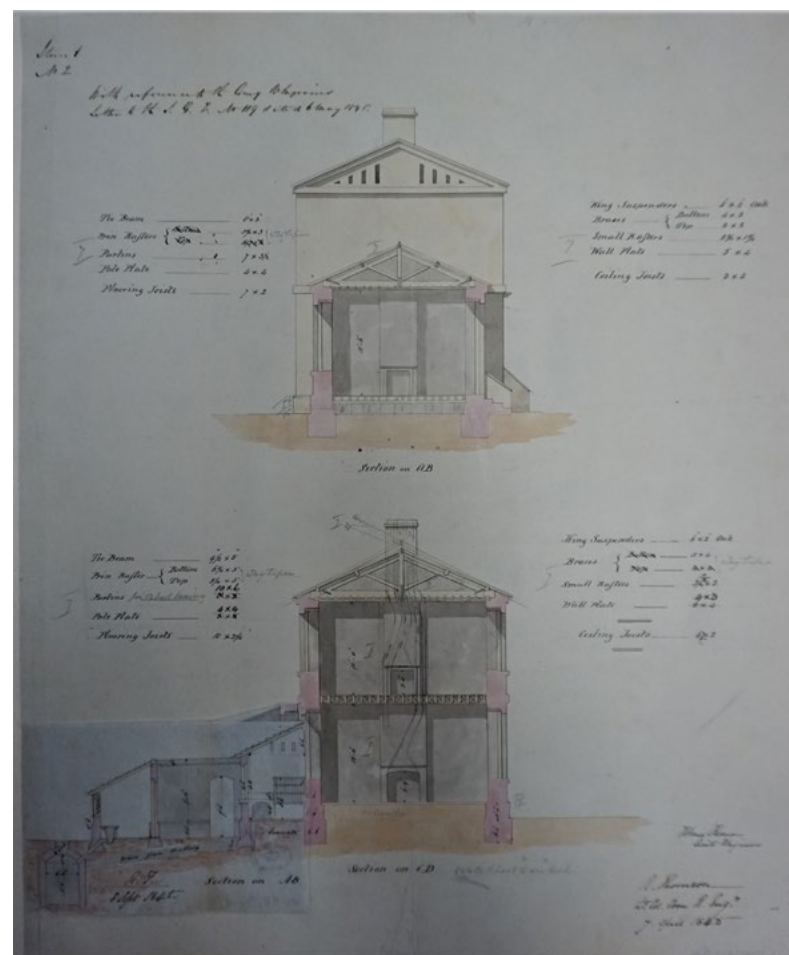
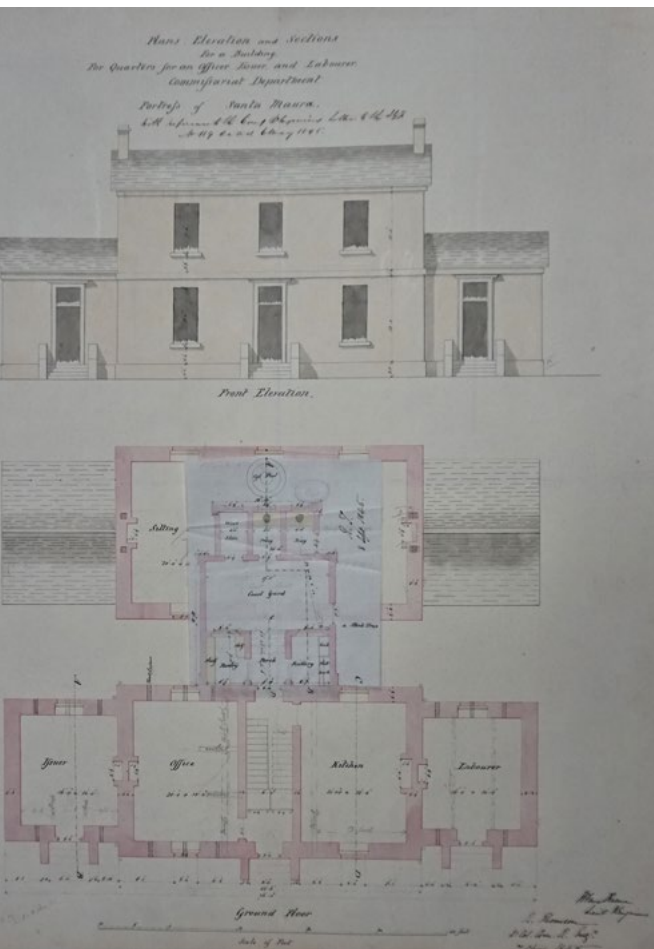
Το σχέδιο αυτό, όπως και το σχέδιο των διαμερισμάτων του αξιωματικού,

882 NA_L, WO 55/912/ 30B , WO55/912/ 31B

883 Στο φρούριο της Κέρκυρα επίσης έχουν εντοπιστεί σχέδια που δεν κατασκευάστηκαν ποτέ, βλ Στανέλλος, 2016, σ.186-192

884 Λαμπρινού, 2018. σ.115.

Σχέδια κτιρίων για το φρούριο της Αγίας Μαύρας Λευκάδας

Εικ.88 1845 Κατοικία αξιωματικού (κάτοψη όψη και τομές-δεν υλοποιήθηκε)

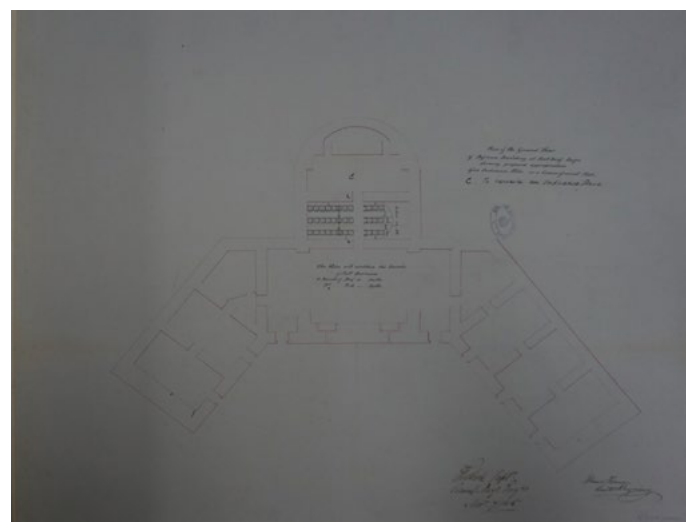
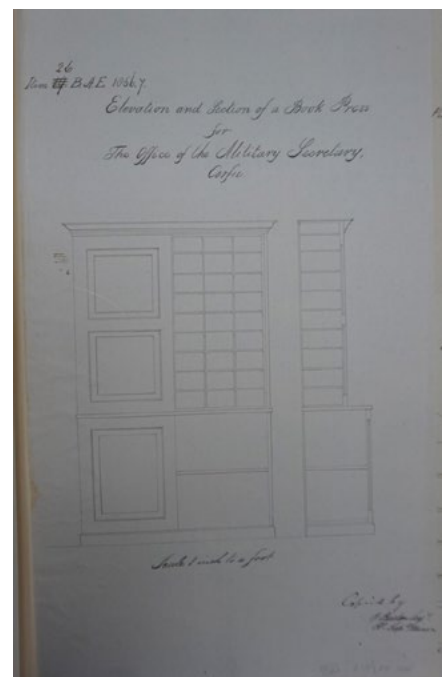
Εικ.89 1845 Αποθήκη

Σε άλλες περιοχές των Επτανήσων

Εικ.86 Βιβλιοθήκη για το γραφείο του στρατιωτικού γιατρού στην Κέρκυρα

Εικ.90 Αποθήκη στο φρούριο της Κέρκυρας

Εικ.87 Λέσχη αξιωματικών Ζακύνθου

αποτελούν τα δύο προτεινόμενα με κίτρινο χρώμα στα δύο σχέδια του 1845 (βλ. εικ. 88, 89). Πρόκειται για λιθόδομητο,⁸⁸⁵ ισόγειο, με ξύλινο υπερυψωμένο δάπεδο και ξυλόστεγο με δίρριχτη στέγη κτίριο, που διέθετε δύο ξεχωριστές εισόδους, καθώς οι δύο του χώροι δεν επικοινωνούσαν μεταξύ τους (Εικ. 89)

Και αυτό το κτίριο δεν κατασκευάστηκε ποτέ πιθανόν, είτε για οικονομικούς, είτε για κατασκευαστικούς λόγους, καθώς η θέση όπου είχε χωροθετηθεί βρίσκεται σε σημείο όπου υπήρχαν κτίσματα από την αρχική φάση κατασκευής του **φρουρίου** και ως εκ τούτου θα πρέπει να υπήρχαν αλληπάλληλα στρώματα παλαιότερων κτισμάτων καθιστώντας τη θεμελίωση νέου κτιρίου στη θέση αυτή θα ήταν επισφαλής και δύσκολη.

Στην Κέρκυρα υπήρχαν πολλές και μεγάλες αποθήκες (Εικ. 90) καθώς οι ανάγκες ήταν πολλαπλάσιες από τις ανάγκες στα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου Κράτους. Επίσης, οι Βρετανοί στρατιωτικοί μηχανικοί είχαν σχεδιάσει έπιπλα για τις ανάγκες όλου προσωπικού (Εικ. 91)

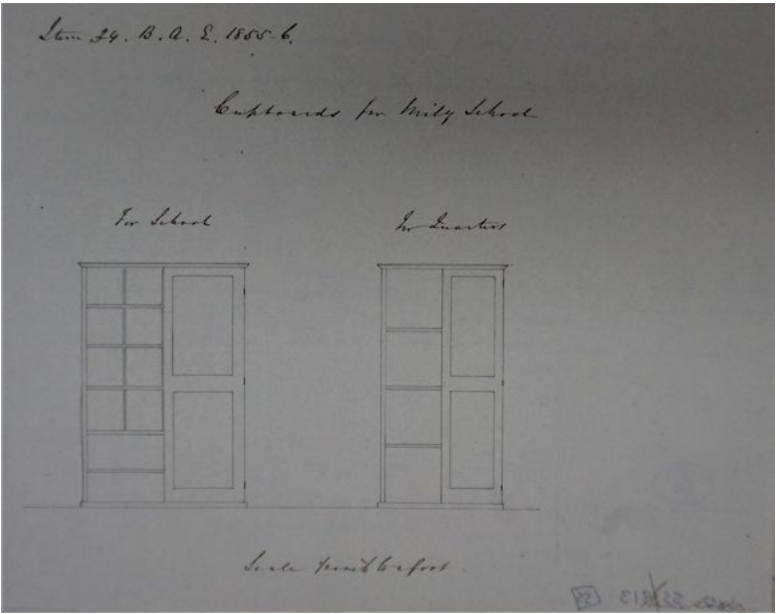
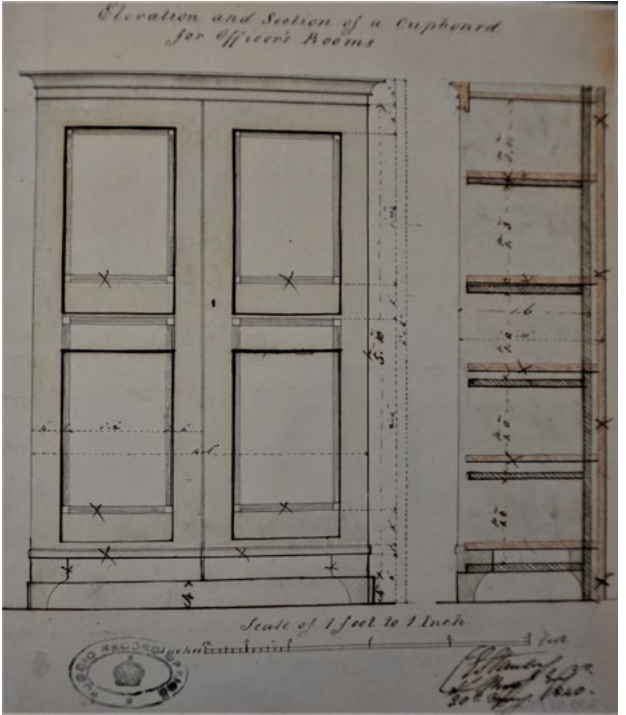
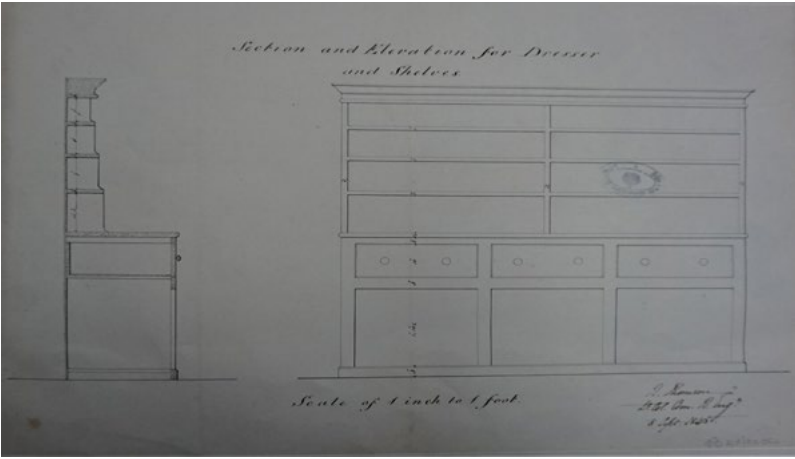
Οι αγγλικές πολιτικές φυλακές (επανάχρηση τμήματος του τείχους)

Σε όλους του χάρτες του **φρουρίου** κατά την διάρκεια της Αγγλοκρατίας οι πολιτικές φυλακές εμφανίζονται πάντα στην ίδια θέση στη βορειοδυτική πλευρά στα ισόγεια κτίσματα του εξωτερικού τείχους,⁸⁸⁶ όπου σύμφωνα με τις μαρτυρίες είχαν φυλακιστεί και οι πρωταίτιοι της εξέγερσης του 1819. Αντίθετα στην Ιθάκη σχεδιάζεται νέα πολιτική φυλακή (Εικ. 92).

Οι νέες στρατιωτικές φυλακές απομόνωσης (1846-1847)

Στο σχέδιο της υπάρχουσας αυτήν τη στιγμή κατάστασης απεικονίζονται οι φυλακές απομόνωσης⁸⁸⁷ (Εικ. 93) που είχαν χωροθετηθεί εντός του **φρουρίου**. Το σχέδιο υπογράφεται από τους αντισυνταγματάρχη R. Tylden (Lieutenant, Royal Engineers) και συνταγματάρχη A. Brown (Lieutenant, Colonel Commanding Royal Engineer) στις 6 Οκτωβρίου 1841 καθώς και από τον ταγματάρχη Edward Vicars, (Major Royal Engineers) στις 16 Απριλίου 1846. Η θέση των στρατιωτικών φυλακών απομόνωσης, αποτελούμενες από τρία ισόγεια κελιά, που περικλείονται από περίφραξη, **περιλαμβάνονται και στο τοπογραφικό σχέδιο του 1846.**

Το σχέδιο αυτό αμέσως μετά τροποποιήθηκε⁸⁸⁸ και δημιουργήθηκε μια **μεγαλύτερη** κατασκευή, με ευρύτερο προαύλιο χώρο, με δεύτερο όροφο, η πρόσβαση στον οποίο γινόταν με εξωτερική σκάλα στη νότια πλευρά. Στον όροφο υπήρχε βεράντα με μεταλλικές κολώνες και κάγκελα, τζάκια στους πάνω χώρους και ξύλινη δίρριχτη στέγη. Στο ισόγειο υπήρχαν αεραγωγοί. Στον όροφο χωροθετήθηκαν χώροι διαμονής στρατιωτών και αξιωματικού, αποθηκευτικοί χώροι και κουζίνα. Στο σχέδιο με διαφορετικό χρώμα αποδίδονται τα τρία κελιά που προϋπήρχαν και με διαφορετικό χρώμα η προσθήκη. Το σχέδιο υπογράφεται από τον συνταγματάρχη (Lieutenant Colonel) A. Emmet. Το κτίριο αυτό σώζεται έως σήμερα, ισόγειο, χωρίς την περίφραξή του και αποτε-

Εικ.91 Σχέδια επίπλων για τις ανάγκες του Βρετανικού στρατού στα Επτάνησα

885 NA_L, WO55/912/31/ 8
886 Λαμπρινού, 2018, σ.76, σ. 88, 98, και χάρτης φρουρίου 134-5.
887 NA_L, MPH 1/931/19, WO 55/913.
888 NA_L, WO 55/913 (19) Αποτελεί πιθανόν αναθεώρηση του προηγούμενου σχεδίου.

λείται και σήμερα από πέντε διαμερίσματα.⁸⁸⁹ Εξωτερικά σώζεται δάπεδο από βοτσαλωτό που προφανώς ανήκει στην περίοδο της Αγγλοκρατίας.

Επίσης, στα National Archives σώζονται σχέδια φυλακών από το Αργοστόλι Κεφαλονιάς (Εικ. 94) από την Ζάκυνθος (Εικ. 95) και αφορούν σε φυλακές απομόνωσης στο φρούριο, από την Κέρκυρα και το Γιβραλτάρ που αφορούν σε στρατιωτικές φυλακές.

Οι νέοι βρετανικοί στρατώνες (1853)⁸⁹⁰

Στα σχέδια του **φρουρίου** απεικονίζονται τέσσερα όμοια ορθογώνια κτίρια που φέρουν διπλή εξωτερική σκάλα. Η χρήση τους ως χώροι στρατωνισμού⁸⁹¹ (Εικ. 96) **σημειώνεται** σε όλα τα σχέδια. Τα θεμέλια καθώς και οι σκάλες των κτιρίων αυτών σώζονται ακόμη και σήμερα σε ερειπιώδη μορφή.

Το σχέδιο⁸⁹² των στρατώνων εντός του **φρουρίου**, που υπογράφεται από τον αντισυνταγματάρχη H. Montagu, (Lieutenant Royal Engineers) στις 30 Αυγούστου 1853, απεικονίζει ένα μακρόστενο κτίριο από λιθοδομή στο ισόγειο και ξύλινη κατασκευή στον όροφο με δύο εισόδους στις οποίες απέληγε διπλή σκάλα. Ο όροφος έχει δύο πόρτες και έξι παράθυρα στη μακρά πλευρά. Στη στενή πλευρά υπάρχουν δύο παράθυρα. Η στέγη ήταν ξύλινη τετράρριχτη. Αντίθετα από όλα τα άλλα κτίρια που φαίνεται να είχαν διαφορετική κατασκευή, ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατασκευή του ορόφου, που είναι εμφανής ξύλινη με κάθετα, οριζόντια και χιαστί ξύλα, τα οποία παραπέμπουν στις αντισεισμικές κατασκευές των σπιτιών της Λευκάδας. Η επιλογή αυτής της τεχνολογίας κατασκευής των στρατώνων, αφενός αποδεικνύει ότι έχουν κατασκευαστεί από ντόπια συνεργεία, και αφετέρου ότι εξασφάλιζαν τους στρατιώτες της φρουράς της Λευκάδας από κινδύνους σε περίπτωση σεισμού στο νησί.

Από τις διαστάσεις των στρατώνων μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η στρατιωτική αμυντική δύναμη του νησιού πρέπει να ήταν περίπου εβδομήντα στρατιώτες. Στο σχέδιο μάλιστα αναφέρεται ότι όλα τα κτίρια ήταν γεμάτα.

Σε όλες τις στρατιωτικές εγκαταστάσεις των Βρετανών στα υπόλοιπα Ιόνια νησιά υπάρχουν σχέδια στρατώνων.

Εικ. 97 Στρατώνες στην Κέρκυρα

Οι στρατώνες στην Κέρκυρα είναι πολύ μεγάλες εγκαταστάσεις αποδεικνύοντας ότι μπορούσαν να φιλοξενήσουν μεγάλο αριθμό στρατιωτών. Σύμφωνα με τις πηγές, στην Κέρκυρα στάθμευαν 3.000 στρατιώτες.⁸⁹³ Επίσης στρατώνες σχεδιάζονται από τους Βρετανούς στρατιωτικού μηχανικούς για το Αργοστόλι της Κεφαλονιάς (Εικ. 98) και για το φρούριο της Ζακύνθου (Εικ. 99).

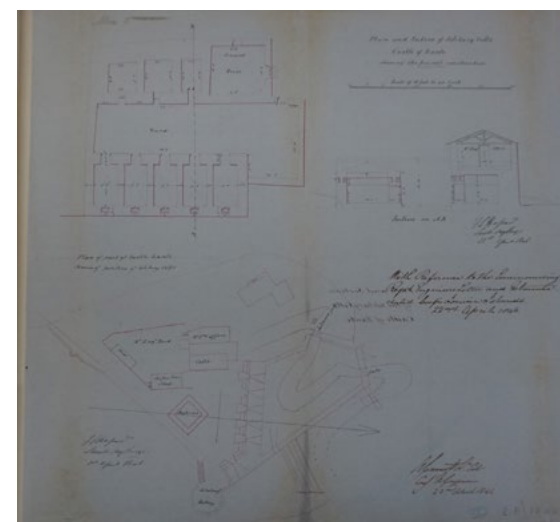
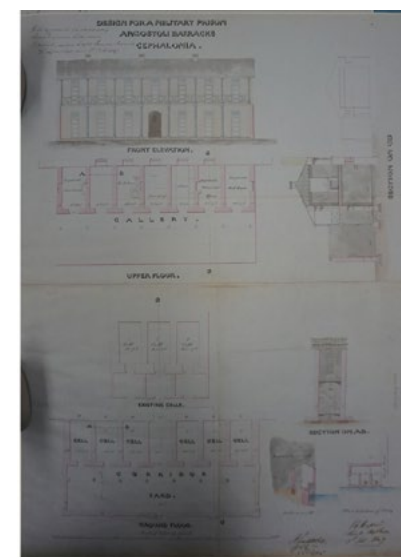
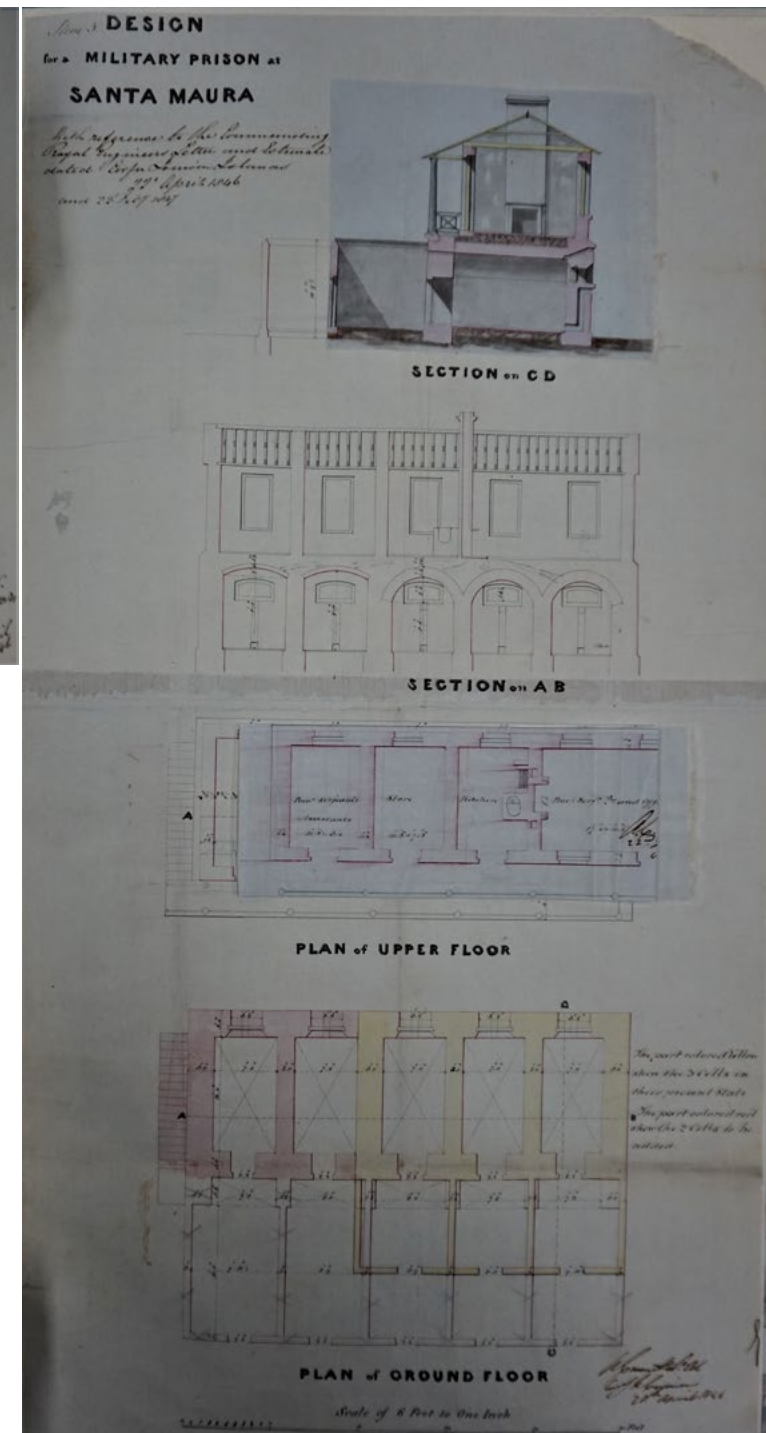
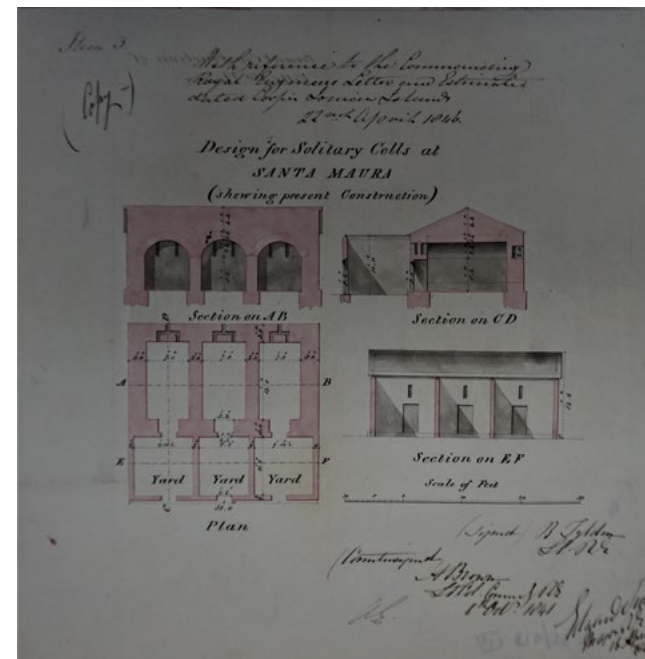
889 Λαμπρινού, 2018. σ.118

890 Για την αρχιτεκτονική των Αγγλικών στρατώνων James Douet, British Barracks, Their Architecture and Role in society, The Stationery Office, 1998

891 NA_L MPH 1/931/38, WO 55/913, Βοσκοπούλου, 2005, σ.183-184, Λαμπρινού, 2018. σ.118

892 NA_L, MPH 1/931/38, WO 55/913.

893 Gekas, σ.57

Στο φρούριο της Αγίας Μαύρας

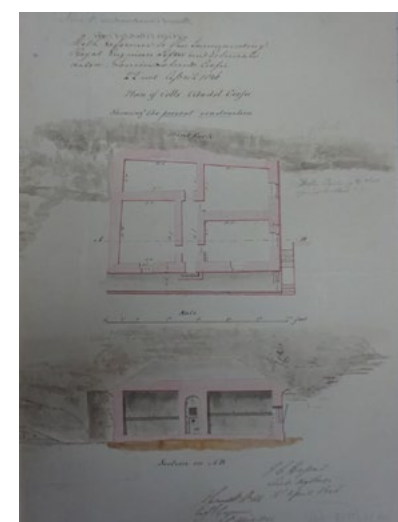
Εικ.93 Σχέδιο φυλακών απομόνωσης (αρχική και επέκταση)

Φυλακές στα υπόλοιπα Επτάνησα

Εικ.94 Αργοστόλι

Εικ.92 Ιθάκη (πολιτική φυλακή)

Εικ.95 Ζάκυνθος

Συμπερασματικά

Το ισοζύγιο εσόδων και εξόδων στο Ιόνιο κράτος, ίσως και εξαιτίας της κοστοβόρας γραφειοκρατίας,⁸⁹⁴ δεν άφηνε περιθώρια να διατεθούν μεγάλα χρηματικά ποσά σε δημόσια έργα,⁸⁹⁵ ιδιαίτερα καθώς οι δημόσιες κατασκευές απαιτούσαν και συντήρηση.⁸⁹⁶

Η κατασκευή σημαντικών έργων υποδομής που σχεδιάστηκαν και πραγματοποιήθηκαν τα πρώτα χρόνια της Βρετανικής Προστασίας, όπως η Διώρυγα, το Λιμάνι, οι δρόμοι και η πολεοδομική αλλαγή της πόλης της Αμαξικής, συντέλεσαν στη διευκόλυνση της μεταφοράς των προϊόντων από το νησί στα λιμάνια των άλλων νησιών του Ιονίου κράτους και στη Δύση. Αν και στη Λευκάδα δεν υπάρχουν στοιχεία που να **εξελίσσουν την** αρχιτεκτονική, όλα τα παραπάνω έργα **επηρέασαν το** αλλαγή της μορφής του περιβάλλοντος του νησιού.

Ο αντισεισμικός τρόπος κατασκευής, του συγκροτήματος των εργατικών κατοικιών της Νέας Χώρας, του δίδυμου κτιρίου των Δικαστηρίων και του Τοποτηρητηρίου, και κυρίως των στρατώνων εντός του φρουρίου, αποδεικνύει ότι οι Βρετανοί, αναγνωρίζουν τους κινδύνους εξ αιτίας των σεισμών. Χρησιμοποιούν στοιχεία παλαιότερης τεχνολογίας, που τα ενσωματώνουν σε κανονισμούς που προάγουν και βελτιώνουν τις αντισεισμικές κατασκευές των δημόσιων και των ιδιωτικών κατασκευών στο νησί.

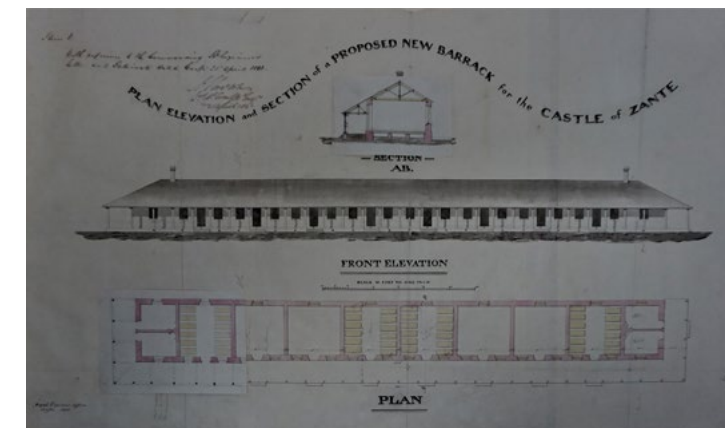
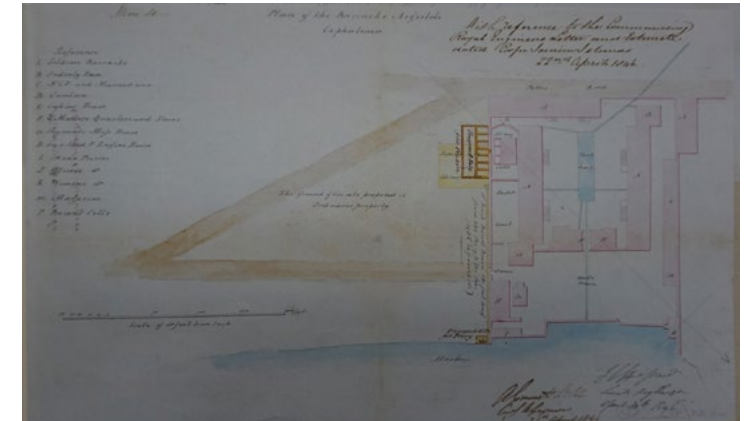
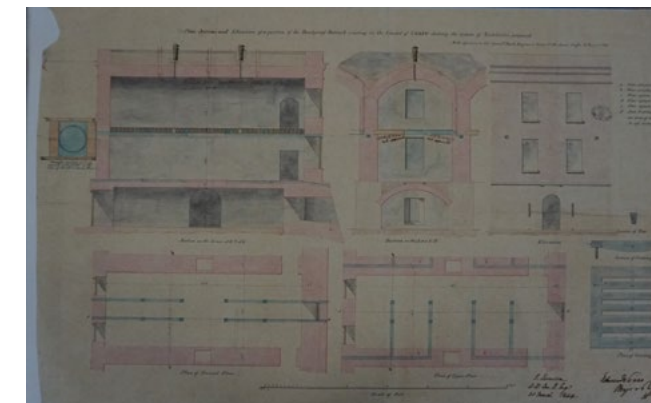
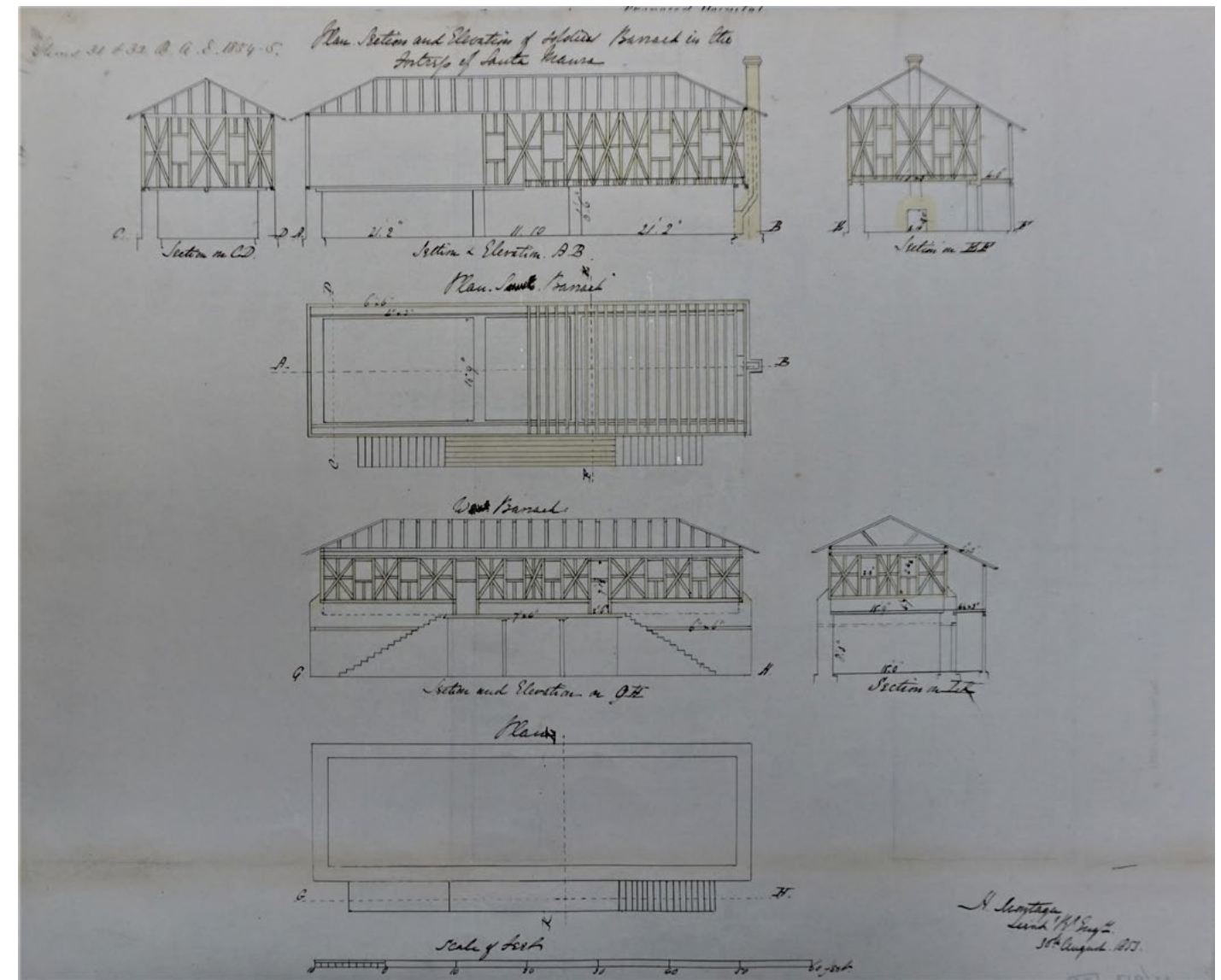
Η εφαρμογή του συχνά φιλόδοξου προγράμματος της βρετανικής οικονομικής πολιτικής, όπως η κατασκευή πολυδάπανων δημόσιων έργων προβολής, **παραδείγματος χάριν το** ανάκτορο του Αγίου Μιχαήλ και Γεωργίου στην Κέρκυρα,⁸⁹⁷ δεν παρατηρείται στη Λευκάδα. Οι Βρετανοί κατασκευάζουν μόνον τα απαραίτητα γι' αυτούς πολιτικά και στρατιωτικά έργα και όχι έργα προβολής.

894 Gekas, σ.191,192. Οι υπάλληλοι στο Ιόνιο Κράτος ήταν το 1817 476 με κόστος 22.687 Λίρες,, ενώ το 1863 ανέρχονταν στους 1.551 υπαλλήλους με κόστος 71.000 Λίρες, 26 εκ των οποίων ήταν Βρετανοί οι οποίοι έπαιρναν και τους πολύ μεγαλύτερους μισθούς

895 Gekas, σ.174

896 Gekas, σ.175

897 Για το ανάκτορο των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου βλ. Μαρία Ασπιώτη, *Το ανάκτορο των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου-Η βασιλική έπαυλη Mon Repos*, Σχερία, Κέρκυρα, 1964, Ιορδάνης Δημακόπουλος, *Ο George Whitmore στην Κέρκυρα, Το ανάκτορο των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου και το Μνημείο Maitland*, Υπουργείο Πολιτισμού ICOM, Ελληνικό τμήμα, Αθήνα, 1994, Joan Johnson, *The General, The travel memoirs of General Sir George Whitmore*, Alan Sutton, 1987.

Εικ.96 Στρατώνες φρουρίου Αγίας Μαύρας

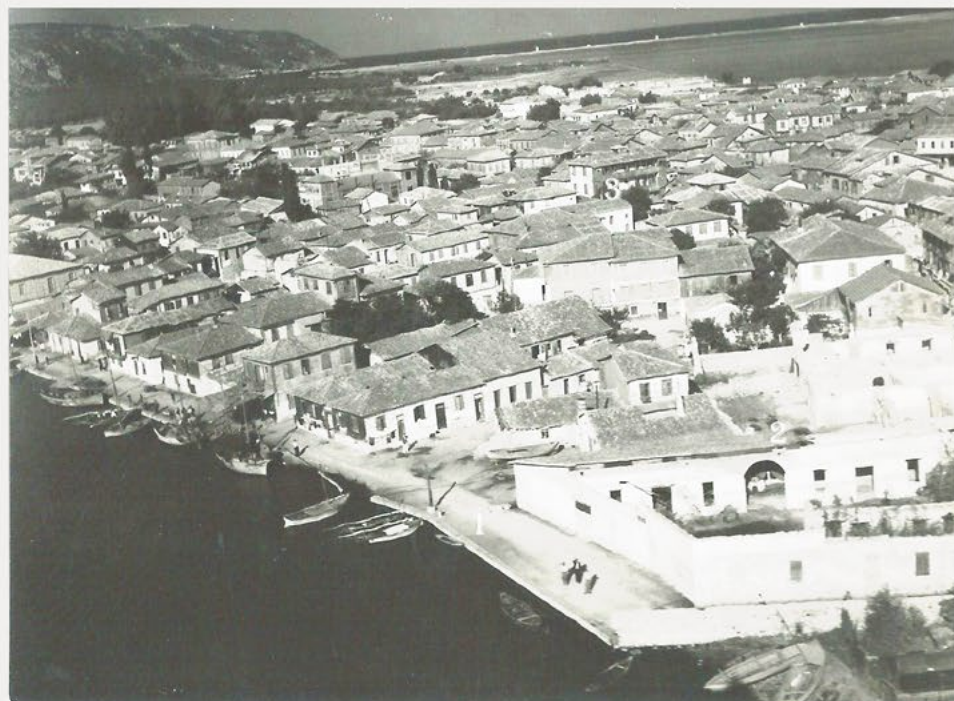
Εικ.97 Στρατώνες Κέρκυρας

Εικ.98 Στρατώνες Αργοστολίου

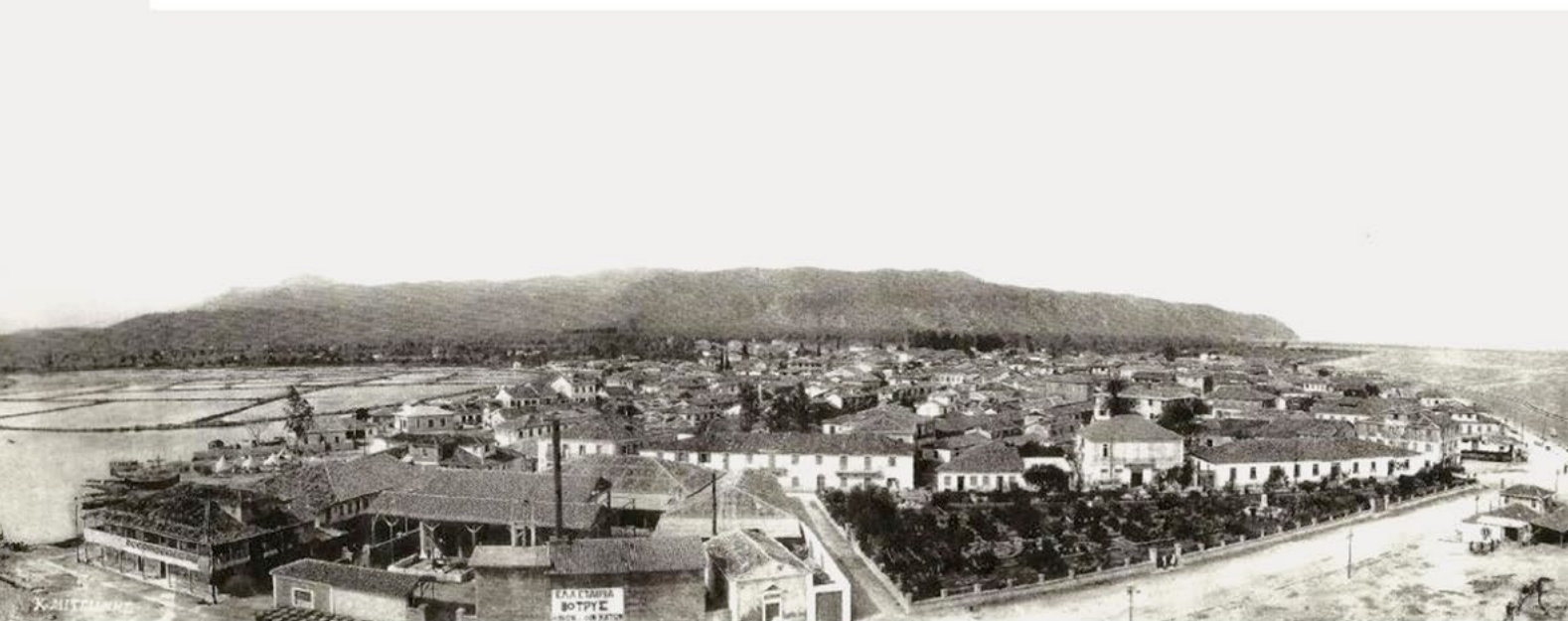
Εικ.99 Στρατώνες φρουρίου Ζακύνθου

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ - ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΕΡΓΑ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΕΡΓΑ

Στο κεφάλαιο αυτό θα μας απασχολήσει ο τρόπος δόμησης των ιδιωτικών κτηρίων της πόλης της Αμαξικής κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας. Όπως αναλύσαμε παραπάνω την εποχή αυτή σε όλα τα Επτάνησα για να επισκευαστούν οι παλαιότερες οικοδομές, ή για να ανοικοδομηθούν νέες απαιτείτο έκδοση οικοδομικής άδειας. Οι άδειες αυτές σώζονται στα κατά τόπους Γενικά Αρχεία του Κράτους για όλα τα Ιόνια νησιά: οι περισσότερες, περίπου 2.000, έχουν εκδοθεί για την Κέρκυρα.⁸⁹⁸ Άδειες σώζονται για τους Παξούς, την Ιθάκη,⁸⁹⁹ την Κεφαλονιά,⁹⁰⁰ τη Ζάκυνθο⁹⁰¹ και τα Κύθηρα.

Στη Λευκάδα, παρά το γεγονός ότι ο νόμος για την υποχρεωτική κατάθεση σχεδίων έχει δημοσιευτεί στις 28 Μαρτίου 1820, οι πρώτες οικοδομικές άδειες εντοπίζονται μετά τον σεισμό του 1825.⁹⁰² Μια πιθανή αιτία είναι ίσως η αναταραχή που υπήρξε μετά την εξέγερση του 1819 για την κατασκευή της διώρυγας, μείζον γεγονός για το νησί, το οποίο αφενός απέτρεψε τους κατοίκους από την κατασκευή νέων κατοικιών, αφετέρου κρατούσε τη διοίκηση απασχολημένη με την αναχαίτιση της αναταραχής και την τιμωρία των ενόχων.⁹⁰³

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, -στο ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ,- η πόλη διαμορφώθηκε εκ νέου μετά τον σεισμό του 1825 και απέκτησε νέο πολεοδομικό σχέδιο. Με βάση τη νομοθεσία του Ιονίου Κράτους, *συγκροτήθηκε αρχείο οικοδομικών*

⁸⁹⁸ Αγοροπούλου Μπιρμπίλη, 1982, σ.431, Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.19, Κοστένη Χ.-Ψαρρή Α. Αρχιτεκτονικά Σχέδια Αρχείου, Λευκάδας, Θεσσαλονίκη 1983

⁸⁹⁹ Παϊζη-Αποστολοπούλου, 2006, σ.13. Είναι περίπου 220.

⁹⁰⁰ Μοσχονάς, Καρδαμίτση-Αδάμη, Μπεριάτος, 2013

⁹⁰¹ Το αντίστοιχο υλικό της Ζακύνθου δεν σώζεται δεδομένου ότι το μέγιστο μέρος του Αρχείου της καταστράφηκε με την πυρκαγιά που ακολούθησε το σεισμό του 1953, Διονύσης Α. Ζήβας, «Μία άδεια οικοδομής από τη Ζάκυνθο του 1848», *Μουσείο Μπενάκη*, τ.5 Αθήνα 2005, σ.155-160

⁹⁰² Από την περίοδο της Βενετοκρατίας δεν σώζονται απεικονίσεις για την οικοδομική δραστηριότητα τόσο στην κατασκευή δημοσίων όσο και ιδιωτικών έργων. Είναι γνωστό ότι υπήρξαν σχέδια από σημαντικούς μηχανικούς της εποχής της Βενετοκρατίας, για τις στρατιωτικές εγκαταστάσεις στο φρούριο όσο και το γνωστό σχέδιο της πόλης της Αμαξικής Βλ. Λαμπρινού, 2009.

⁹⁰³ Για την εξέγερση αυτή έχουν γραφεί πολλές σελίδες, δεν έχει όμως εξαντληθεί το θέμα. Βλ. Η Εξέγερση των Λευκαδίων κατά της Αγγλοκρατίας το 1819, Πρακτικά ΚΔ΄ Συμποσίου, Πνευματικό κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1819, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2020

αδειών για όλες τις ιδιωτικές κατασκευές της πόλης, από το οποίο διαθέτουμε όλα σχεδόν τα στοιχεία των κτηρίων που αδειοδοτήθηκαν και κατασκευάστηκαν από το 1825 έως το 1864. Σύμφωνα με τα στοιχεία που σώζονται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους - Νομού Λευκάδας που περιλαμβάνονται στους φακέλους των οικοδομικών αδειών ιδιωτικών κτηρίων, δηλαδή επαγγελματικών χώρων, κατοικιών και εκκλησιών, το διάστημα αυτό καταμετρήθηκε η έκδοση περίπου 923 οικοδομικών αδειών. Στο Κτηματολόγιο του 1823 υπάρχει αναφορά για 1.234 οικογένειες που κατοικούσαν στην Αμαξική την εποχή αυτή. Δεν είναι γνωστό αν υπάρχουν και άλλοι φάκελοι στο αρχείο των οικοδομικών αδειών στα ΓΑΚ - Νομού Λευκάδας που λανθάνουν, ή δεν έχουν ταξινομηθεί, ή αν υπήρχαν κτήρια που διατηρήθηκαν μετά τον σεισμό χωρίς να απαιτηθεί ούτε καν η επισκευή τους.

Η ατυχής συγκυρία του σεισμού του 1825, που στέρησε την πόλη και το νησί από το κτηριακό απόθεμα της πρώιμης φάσης ίδρυσής της, είχε ως ευτυχές αποτέλεσμα να διασωθεί μεταξύ των αδειών μια ιδιαίτερη ομάδα ιδιωτικών κτηρίων τα οποία «επισκευάζονται» ή «ανακατασκευάζονται σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο» τα πρώτα χρόνια μετά τον μεγάλο σεισμό. Από την ομάδα αυτή των αδειών μπορούμε με ασφάλεια να βγάλουμε συμπεράσματα για τη μορφή των ιδιωτικών κτηρίων στην πόλη της Αμαξικής που είχαν κατασκευαστεί κατά τον 18ο αιώνα και το πρώτο τέταρτο του 19ου αιώνα. Η γνώση αυτή είναι πολύτιμη, καθώς από αυτά τα σχέδια δίνεται η εικόνα των ιδιωτικών κτηρίων της περιόδου της Βενετοκρατίας, που προηγήθηκε της Αγγλοκρατίας και κατά συνέπεια της πόλης που ιδρύθηκε από τους Βενετούς.

Όπως είπαμε παραπάνω, σύμφωνα με την απογραφή του 1823, οι κάτοικοι της Αμαξικής ήταν χωρισμένοι σε 20 τάξεις. Τους ευγενείς, τους αστούς και τις κατώτερες εισοδηματικά τάξεις. Με βάση αυτήν την κατάταξη γίνεται και ο διαχωρισμός των κατοικιών, καθώς στο μέγεθος και τη μορφολογία τους υπάρχει σαφής διάκριση.

Η έκδοση των ιδιωτικών οικοδομικών αδειών. Διαδικασία, προδιαγραφές.

Όλα τα στοιχεία των ιδιωτικών οικοδομικών αδειών έχουν ληφθεί από τον φάκελο του Αρχείου των ΓΑΚ - Νομού Λευκάδας «AIS 07 Ιόνιο Κράτος 01 Διοίκηση 06 Οικοδομικές - Δημ. Έργα», που περιλαμβάνει 61 υποφακέλους.

Με την έναρξη της Αγγλοκρατίας, διαπιστώνουμε την προσπάθεια βελτίωσης και εκσυγχρονισμού τόσο των υποδομών όσο και της οργάνωσης της κρατικής μηχανής για την παραγωγή των δημόσιων και των ιδιωτικών έργων, καθώς και την κυριαρχία των τεχνικών στην οικοδομική δραστηριότητα, γεγονός που δεν είναι γνωστό σε τέτοια έκταση στην προηγούμενη περίοδο της βενετικής κυριαρχίας.⁹⁰⁴

Ο ιδιαίτερα καταστροφικός σεισμός του 1825⁹⁰⁵ κινητοποίησε τη διοίκηση και επέσπευσε τη συστηματική εφαρμογή της νομοθεσίας για την

904 Βοσκοπούλου, 2005, σ.185.

905 Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.68.

έκδοση οικοδομικών αδειών και την κατασκευή πολλών νέων ιδιωτικών έργων στην πόλη της Λευκάδας, οδηγώντας στην ανανέωση των περισσότερων οικοδομών της πόλης και την αλλαγή των μορφολογικών της χαρακτηριστικών προς τις νέες τάσεις του νεοκλασικισμού του 19ου αιώνα, χωρίς ωστόσο την απεμπόληση των παλαιότερων δοκιμασμένων οικοδομικών τεχνικών της ξύλινης κατασκευής που καθόρισαν μορφολογικά την πόλη, όπως θα αναπτυχθεί στη συνέχεια.

Διοικητικά⁹⁰⁶ οι πολίτες για τη χορήγηση οικοδομικών αδειών απευθύνονται στο Επιχώριο Συμβούλιο. Για την εξέταση της άδειας θα έπρεπε να κατατεθεί μία αίτηση από τον ιδιοκτήτη της οικοδομής. Σε κάποιες περιπτώσεις η αίτηση και η άδεια κατατίθεται από τον πληρεξούσιο του ιδιοκτήτη όπως η άδεια της 13^{ης}-10-1838 του Βασίλειου Βερύκιου η οποία κατατίθεται από τον πληρεξούσιό του Σπυρίδωνα Αλβανίτη. Επίσης στο αρχείο σώζονται στοιχεία της αλληλογραφίας με άλλους φορείς, όπως η εκκλησία, το πρωτοδικείο,⁹⁰⁷ η αστυνομία⁹⁰⁸ κ.λπ., καθώς για να θεωρηθεί έγκυρη η άδεια θα έπρεπε να αναρτηθεί στην εκκλησία της ενορίας προκειμένου να τη δουν οι γείτονες που ήταν και οι άμεσα ενδιαφερόμενοι. Για παράδειγμα, το σχέδιο της οικοδομικής άδειας του 1853 της οικίας-καταστήματος του Γεωργίου Αρώνη⁹⁰⁹ απεστάλη από το γραφείο του Επάρχου, στη Γραμματεία του Μονομελούς Πρωτοδικείου Λευκάδας, το οποίο φρόντισε να επιδοθεί στους γείτονες: εν προκειμένω στη χήρα Πανάγω, κληρονόμο του Διονυσίου Κοκορέλη, και στον Σπυρίδωνα Σίδερη του Γεωργίου. Ένα αντίγραφο δόθηκε στον εισαγγελέα της πόλης και ένα ακόμη τοιχοκολλήθηκε στη θύρα της εκκλησίας της Αγίας Παρασκευής προκειμένου να λάβει γνώση κάθε ενδιαφερόμενος.

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι μετά τον σεισμό οι εφημέριοι των ναών αναλαμβάνουν την υποχρέωση διεκπεραίωσης ενός τμήματος της διαδικασίας έκδοσης άδειας για όλες τις οικοδομές της πόλης, με την ανάρτηση των σχεδίων για ορισμένο χρονικό διάστημα, προκειμένου να δοθεί η ευκαιρία στους γείτονες να διατυπώσουν τυχόν αντιρρήσεις ή ενστάσεις τους για το κτήριο που επρόκειτο να κατασκευαστεί.

Η εμπλοκή της Εκκλησίας στην διαδικασία της αδειοδότησης των ιδιωτικών κτηρίων οφείλεται, αφενός στο γεγονός ότι ο διαχωρισμός της πόλης γίνεται με βάση της εκκλησίες που αντιστοιχούν σε κάθε sestiere (μαχαλά),⁹¹⁰ και αφετέρου ότι πολλοί από τους ενορίτες περιλαμβάνονται στους συναδέλφους του κάθε ναού. Άλλωστε, η είσοδος του ναού είναι το κατάλληλο σημείο για να ενημερώνονται άμεσα οι κάτοικοι του μαχαλά για το νέο κτήριο το οποίο επρόκειτο να κατασκευαστεί.

Από την ανάλυση των στοιχείων του αρχείου των ΓΑΚ προκύπτει ότι οι άδειες των επισκευών και ανακατασκευών των σεισμοπλήκτων, εκδίδονταν σχετικά γρήγορα, ενώ από το 1825 έως το 1827, επισκευάζονται,

906 Ροντογιάννης, 1982, σ.257

907 Για το πρωτοδικείο βλ. Ροντογιάννης, 1982, σ.24

908 Για την Υψηλή Αστυνομία Ροντογιάννης, 1982, σ.24

909 ΓΑΚ_Λ, 07-01-06-048, 07-01-06-049, 07-01-06-050

910 1 Άγιος Μηνάς, 2 Αγία Παρασκευή, 3 Άγιος Σπυρίδωνας, 4 Άγιος Ιωάννης Θεολόγος, 5 Άγιος Νικόλαος, 6 Παντοκράτορας

ανακατασκευάζονται και κατασκευάζονται νέες κατοικίες για 72 οικογένειες.⁹¹¹

*Σε όλες τις επισκευές αναφέρεται η νομοθεσία βάσει της οποίας εκδίδεται η άδεια, παραθέτοντας την παρακάτω φράση:*⁹¹²

Σύμφωνα με τη Δημοτική Αστυνομία, και μετά από επιτόπια αυτοψία, σχολαστική επιμέτρηση και αναφορά στην κυβέρνηση, σε συμμόρφωση του Άρθρου 16 της 28ης Μαρτίου 1820 της Γερουσίας.

Εικ. 100 Μετάλλια με εμβλήματα για τα Ενωμένα Κράτη των Ιονίων Νήσων

Στα σχέδια των αδειών υπάρχει σφραγίδα στην οποία απεικονίζεται ο ιονικός φτερωτός λέων που ακουμπά επάνω σε επτά βέλη που συμβολίζουν τα νησιά του Ιονίου Κράτους.⁹¹³ Το έμβλημα αυτό υπήρξε το σύμβολο της Ιονίου Κράτους και αποτέλεσε αντικείμενο σχεδιασμού τα πρώιμα χρόνια της Αγγλοκρατίας,⁹¹⁴ από τον αρχιτέκτονα Γεράσιμο Πιτζαμάνο, ο οποίος σχεδιάζει το 1817⁹¹⁵ μετάλλιο και το 1819⁹¹⁶ οβολό τα οποία φέρουν παράσταση λιονταριού.

Εικ. 101 Αλληγορική σύνθεση «Η Πολιτεία των Επτανήσων και ο Δαίμων της Ελλάδος» Γ.Πιτζαμάνος

Η χρήση διαφορετικών γλωσσών στα έγγραφα για την έκδοση οικοδομικής άδειας

Στην αρχή της Αγγλοκρατίας, σε όλα τα Επτάνησα και στη Λευκάδα η γλώσσα που χρησιμοποιείται στα έγγραφα των αδειών είναι τα ιταλικά, δηλαδή η επίσημη γλώσσα την εποχή της Βενετοκρατίας, αποδεικνύοντας, αφενός τις βαθιές ρίζες που άφησαν τα 110 χρόνια της βενετικής διοίκησης, και αφετέρου το γεγονός ότι οι Βρετανοί δεν ενδιαφέρονταν για δραστικές αλλαγές των μηχανισμών της διοίκησης, προκειμένου να μην προκαλέσουν αναταραχή και δυσaráσκειες στον τοπικό πληθυσμό. Η χρήση των ιταλικών οφείλονταν επί πλέον στους Λευκάδιους διανοούμενους⁹¹⁷ πολλοί από τους οποίους είχαν έρθει σε επαφή με τις χώρες της κεντρικής Ευρώπης μέσω σπουδών, ταξιδιών

911 Λαμπρινού, 1997, σ.233

912 ΓΑΚ_Λ Rimesso at Municipale della Polizia Civile, povelu dietro sopra luoco ad esatia misurazione che farà nella/ nud.ma offer al Governo il kio Rapporto, in conformità all’ atti del Parlamento N. 1628 Margo 1820

913 Κούλη, τ.Α, 2013., σ.62

914 Κούλη, τ.Α, 2013, εικ.62, 156

915 Κούλη, τ.Α, 2013, (εικ.156, 152, 157, πιν.91 α-δ

916 Μπρέγιαννη, σ.58, Κούλη, τ.Α, 2013, εικ.156, πιν.33, πιν. 80,82. Το λιοντάρι θα αποδοθεί και στον τύπο του «διαβάτη παρατηρητή», να περπατά και να κοιτά κατά πρόσωπο και στην αλληγορική σύνθεση «Η Πολιτεία των Επτανήσων και ο Δαίμων της Ελλάδος». Ταυτόχρονα όμως το λιοντάρι αποτέλεσε και το ιδιαίτερο σύμβολο της Βρετανίας που τα χρόνια αυτά θα αποδίδεται σχεδόν σταθερά ξαπλωμένο δίπλα στην Britannia. Η όλη σύνθεση αποτελεί δε δημιουργική επαναδιατύπωση συγκεκριμένων συνθέσεων από τους Canova και Tharvaldsen.

917 Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Επισκόπηση των Λευκαδικών Μελετών, Ανάτυπο από τα Πρακτικά ΣΤ Διεθνούς Πανιόνιου Συνεδρίου Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997, Κέντρο Μελετών Ιονίου, Εταιρεία Ζακυνθιακών σπουδών, τ. Α΄, εκδ. university studio press, Αθήνα 1997, σ.372

και ανάγνωσης ξένων βιβλίων. Άλλωστε τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, οι τοπικοί υπάλληλοι, οι γιατροί και οι δικηγόροι είχαν σπουδάσει κυρίως στην Ιταλία⁹¹⁸ αλλά και τη Γαλλία και γνώριζαν καλά την ιταλική γλώσσα. Έτσι, για τους κατοίκους της πόλης, η γνώση τουλάχιστον της ιταλικής, ως δεύτερης μητρικής γλώσσας, καθώς και η επαφή με την ιταλική παιδεία, συνεχίζεται κατά την Αγγλοκρατία, επιβιώνοντας μάλιστα και μετά την Ένωση με την Ελλάδα. Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι, ενώ οι νοτάριοι της πόλης συντάσσουν τις πράξεις τους στην ιταλική γλώσσα, οι νοτάριοι της υπαίθρου τις συντάσσουν στην ελληνική γλώσσα.⁹¹⁹

Τα αγγλικά χρησιμοποιούνται για τα στρατιωτικά έργα που σχεδιάζονται από Βρετανούς στρατιωτικούς μηχανικούς και απευθύνονται στους Βρετανούς στρατιωτικούς και πολιτικούς υπαλλήλους, οι οποίοι διαμένουν στο νησί και επικοινωνούν με τον Αρμοστή και τη διοίκηση της μητρόπολης Βρετανίας.

Εντέλει, «νόμω» υποχρεωτική έγινε η χρήση της ελληνικής γλώσσας από τη Θ΄ Βουλή (1849-1851).⁹²⁰ Στη σχετική εκτελεστική Πράξη της επτανησιακής Γερουσίας αναφέρεται ότι, «το Ιονικόν Κράτος προετοιμάσθη ήδη αρκούντως, ώστε χωρίς να προξενηθεί εμπόδιον τι εις την δημόσιαν υπηρεσίαν, τα Γραφεία του Κράτους όλα δύνανται να παραδεχθώσι την γλώσσαν του λαού απομακρύνοντα την ξένην».⁹²¹ Η ολοκλήρωση της διαδικασίας αυτής επιτεύχθηκε όταν ο λόγος του Αρμοστή στη Βουλή στις 20 Μαρτίου 1852 που ανέγνωσε ο Γενικός Εισαγγελέας «ήταν γραμμένος στην ελληνική γλώσσα και όχι στην ιταλική όπως γινόταν ως τότε».⁹²²

Στο Αρχαιοφυλακείο της Λευκάδας η πρώτη άδεια γραμμένη στα

918 Γράψα, 2006, σ.14-15

919 Γράψα, 2006, σ.14

920 Ροντογιάννης, 1982, σ.76-77, 82-83, 361, 386, 388, Μπρεγιάννη, 2017, σ.124-126. Το ζήτημα της μετεξέλιξης της επίσημης γλώσσας των Επτανήσων από τα Ιταλικά στα Ελληνικά αποτελεί αίτημα των Λευκαδίων προγενέστερο της Αγγλοκρατίας. Ήδη από το 1802, οι χωρικοί απαιτούσαν να χρησιμοποιείται στα δικαστήρια το «απλό ρωμαίικο ιδίωμα». Με το Σύνταγμα του 1803 αναγνωρίζεται η ελληνική γλώσσα και προβλέπεται να μη διορίζεται κανείς σε δημόσια θέση μετά το 1810 αν δεν ξέρει να γράφει και να διαβάζει Ελληνικά. Σχετική πρόβλεψη για τη μελλοντική αντικατάσταση των ιταλικών υπάρχει και στο νέο Σύνταγμα του 1817, μετά την έλευση των Βρετανών, καθώς τα ελληνικά θεωρούνταν η καθιερωμένη γλώσσα του κράτους, ενώ στο συνταγματικό κείμενο γίνεται αποδεκτό ότι η γλώσσα του έθνους θα έπρεπε να καταστεί μελλοντικά και γλώσσα της δημόσιας διοίκησης. Επίσης, το Σύνταγμα όριζε ότι η ελληνική γλώσσα έπρεπε να εισαχθεί από το 1820 σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες. Παρ’ ότι στον εναρκτήριο λόγο του την 1^η Μαρτίου 1833 ο Αρμοστής Nugent ανάμεσα σε άλλες εξαγγελίες εισηγήθηκε τη χρησιμοποίηση της Ελληνικής γλώσσας στις δημόσιες υπηρεσίες μέσα σε 2 χρόνια, εν τούτοις η Ε΄ Βουλή (1834) επί αρμοστείας Douglas ανέβαλε τη χρησιμοποίηση της ελληνικής γλώσσας στις δημόσιες υπηρεσίες για 5 χρόνια. Στα μέσα του Ιουνίου 1849, οι δύο γεροντότεροι δικηγόροι της πόλης της Λευκάδας ο Απόστολος Ψωμάς και ο Ανδρέας Σταύρος, ήταν οι πρώτοι στα Επτάνησα, που συζήτησαν στα Ελληνικά μια πολιτική υπόθεση στο Αστοδικείο, ενώ ο Ναπολέων Ζαμπέλιος και ο Κερκυραίος Σωκράτης Κουρής υπέβαλαν νομοσχέδιο περί ατομικής ελευθερίας. Από την άλλη, ο Αρμοστής Sir Henry George Ward απαγόρευσε τις παραστάσεις των έργων του Ιωάννη Ζαμπελίου, που ήταν δικαστής στο Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο, ο οποίος παραιτήθηκε το 1850 εξ αιτίας των απόψεων του σχετικά με διάφορα ζητήματα μεταξύ των οποίων και για την γλώσσα.

921 Μπρεγιάννη, 2017, σ.127

922 Ροντογιάννης, 1982, σ.399ΙΣΤΟΡΙ

ελληνικά είναι του Ιωάννη Ψωρούλα (322) το 1851.⁹²³ Ύστερα από αυτή για κάποιο διάστημα άλλες άδειες είναι γραμμένες στα ελληνικά και άλλες στα ιταλικά. Πάντως, είναι χαρακτηριστικό ότι η μοναδική δίγλωσση άδεια, στα ιταλικά και τα ελληνικά, αφορά άδεια προσθήκης στην οικία του Ιωάννη Βαλαωρίτη⁹²⁴ του 1852. Ύστερα από αυτήν όλες οι άδειες –με πολύ λίγες εξαιρέσεις– είναι γραμμένες στα ελληνικά. Ανάμεσα στις άδειες μετά το 1852 που έχουν συνταχθεί στα ιταλικά, είναι της Μαύρας χήρας Φίλιππα (508), του Αθανάσιου Τριανταφύλλη του 1853 (407, 442) και του Αποστόλη Μαχαιρά του Γεωργίου του 1861 (536).

Οι προδιαγραφές σχεδίασης και υποβολής των απαραίτητων δικαιολογητικών

Οι διατυπώσεις στις άδειες είναι τυποποιημένες και σκοπό έχουν να είναι εύκολα αναγνωρίσιμες από όλους.⁹²⁵ *Τα σχέδια των αδειών περιλαμβάνονται σε μία σελίδα, όπου το σχέδιο και ο τίτλος βρίσκονται πάντα στην εμπρόσθια όψη της.*⁹²⁶ *Ο τίτλος είναι συνοπτικός αλλά περιεκτικός με αναφορά του ονόματος του ιδιοκτήτη και μερικές φορές του τίτλου του (nobile, dr.). Από το τίτλο nobile του ιδιοκτήτη μπορούμε να συμπεράνουμε επίσης –με βεβαιότητα– ποιοι κάτοικοι της πόλης είχαν δικαίωμα ψήφου.*⁹²⁷ *Στο τίτλο εκτός από το όνομα και την ιδιότητα του ιδιοκτήτη, αναφέρεται η χρήση του ακινήτου (κατάστημα, εργαστήριο, φούρνος, ελαιοτριβείο, υδρόμυλος, κατοικία).* Σημαντικό στοιχείο για την ταύτιση του ακινήτου στον κτηματολογικό χάρτη της πόλης αποτελούσε η *συμβολική αναγραφή των στοιχείων που προσδιόριζαν τη θέση του μέσα στην πόλη και περιλάμβαναν τρία γράμματα* S.(siestere - *συνοικία*), C. (contrada-*γειτονιά*, που δεν ταυτίζεται πάντα με την ενορία) και N.(νούμερο του ακινήτου, δηλαδή ο αριθμός κτηματολογίου του ακινήτου που παραπέμπει στους αριθμούς του κτηματολογικού χάρτη). *Το* S.1 *βρίσκεται στην περιοχή του Αγίου Μηνά (Μαρτίνου), το* S.2 *βρίσκεται στην περιοχή της Αγίας Παρασκευής, το* S.3 *βρίσκεται στην περιοχή του Αγίου Σπυρίδωνα, το* S.4 *βρίσκεται στην περιοχή του Αγίου Ιωάννη Θεολόγου, το* S.5 *βρίσκεται στην περιοχή του Αγίου Νικολάου*

923 Μαλακάσης, 1982, σ.10. «Από το 1850 οι έγγραφες αναφορές γράφονται στην ελληνική γλώσσα, παλιότερα στην ιταλική και ποτέ στην Βρετανική γλώσσα».

924 Gekas, 29 Ο πατέρας του ποιητή Αριστοτέλη Βαλαωρίτη ήταν ένας επιτυχημένος έμπορος που έσπασε τον αποκλεισμό των Βενετών στην Γένοβα και την Κέρκυρα. Αντιπροσώπευσε την Λευκάδα μέχρι το 1856.

925 Μπρεγιάννη, 2017, σ.124-126..

926 Από τον γραφικό χαρακτήρα και τον τρόπο σχεδίασης είναι δυνατόν να αναγνωριστεί ο σχεδιαστής. Σύμφωνα με τον Δήμο Μαλακάση, 1982, σ.9 Σε ορισμένα τοπογραφικά οι έγγραφες αναφορές στους όρους δομήσεως γράφονται από τους βοηθούς του σχεδιαστή, που πολλές φορές δεν είναι εγγράμματοι. Όταν γράφονται με το χέρι του σχεδιαστή τότε είναι καλλιγραφημένες, ορθογραφημένες και κατανεμημένες στο σχεδιακό πλαίσιο, με ορθό καταμερισμό και διάταξη. Πάντα γράφονται (οι όροι δομήσεως και οι επεξηγήσεις) σε ιχνογραφημένες γραμμές, με μολύβι μαύρο σκούρο, για ν’ ακολουθεί η γραφή το ίχνος της ίσιας γραμμής.

927 Βλέπε παραπάνω στην διοικητική και κοινωνική οργάνωση. Οι κάτοικοι αυτοί είναι οι εξής: Ιωάννης Σταύρος, Ανδρέας Σταύρος, Τζανέτος Σταύρος, Βασίλειος Βερύκιος, Ιωάννης Βαλαωρίτης, Γεώργιος Βαφέας, Τζαννέτος Δετζώρτζης, Ιωάννης Δοξαράς, Άγγελος Χαλικιόπουλος, Γεράσιμος Ζαμπέλης, Ιωάννης Ψωμάς, Απόστολος Ψωμάς, Καλκάνης, Άγγελος Ντόριο, Φεβρώνιος Κόνταρης, Θωμάς Κατοπώδης, Σπύρος Κονιδάρης, Σταμάτης Κονιδάρης, Αντώνιος Κονιδάρης, Θεοδώσιος Σούνδιας, Κοντής, Δημήτριος Πετριτζιόπουλος, Αντώνιος Σεττίνης, Πέτρος Σκιαδαρέσης, Σπυρίδων Σκιαδαρέσης,

και το S.6 *βρίσκεται στην περιοχή του Παντοκράτορα. Σε αρκετές περιπτώσεις ο προσδιορισμός της θέσης περιλαμβάνει και άλλα στοιχεία όπως ο δρόμος ή ο κοντινός στο ακίνητο ναός. Σε λίγες περιπτώσεις όλα αυτά τα στοιχεία λείπουν κάνοντας δύσκολο τον προσδιορισμό της θέσης του ακινήτου σήμερα*⁹²⁸.

*Συνήθως στην πίσω όψη του φύλλου ή κάποιες φορές και στην εμπόσθια όψη, γράφονται 13 σημεία μέσω των οποίων περιγράφονται επιγραμματικά τα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν το κτήριο και αφορούν: 1. την κλίμακα του σχεδίου· 2. τις ακριβείς του διαστάσεις ως προς το πλάτος, το μήκος και το ύψος, σε αρκετές περιπτώσεις με ιδιαίτερη μνεία στο ύψος της στέγης (οι διαστάσεις επίσης αναγράφονται τις περισσότερες φορές και στα σχέδια της κάτοψης και της όψης). Το μετρικό σύστημα ποικίλλει ανάλογα με τη χρονική περίοδο. Στην αρχή της περιόδου, πριν από το 1828, αναφέρονται τα βενετικά πάσα. Στις περισσότερες όμως άδειες αναφέρεται το μετρικό σύστημα που επικρατούσε την εποχή αυτή στο Ιόνιο Κράτος, το οποίο ήταν τα αγγλικά ή ιονικά πόδια. Το ενιαίο σύστημα μέτρων και σταθμών εισήχθη στο Ιόνιο Κράτος το 1828,⁹²⁹ με την Πράξη της 9ης/24ης Απριλίου 1828 της Γ΄ Βουλής,⁹³⁰ προκειμένου να επιβληθεί ένας ομοιόμορφος τρόπος μέτρησης **της αξίας** των πραγμάτων, το οποίο βασίζεται στα βρετανικά πρότυπα. Με το άρθρο 3 ορίστηκε το μέτρο μήκους να είναι από την 1η Φεβρουαρίου 1829 ίσο με την αυτοκρατορική βρετανική γιάρδα. Ένας πίνακας με μέτρα σώζεται στα ΓΑΚ - Νομού Λευκάδας, δεν εντοπίστηκαν όμως και τα πρότυπά τους, 3. τα δημόσια και ιδιωτικά σύνορα, δηλαδή τη σχέση του κτίσματος με τον δημόσιο χώρο (δημοτικούς δρόμους, τον κεντρικό δρόμο των εμπορών, πλατείες, αδόμητες περιοχές) καθώς και τις όμορες ιδιοκτησίες για τις οποίες αναφέρονται τα ονοματεπώνυμα των ιδιοκτητών *τους και η ακριβής θέση τους· 4. τους ορόφους του κτηρίου στους οποίους περιλαμβάνονται και οι σοφίτες (luminale)· 5. το μέτρο (βενετικά, αγγλικά ή ιονικά πόδια)· 6. σε ποιους ανέμους είναι εκτεθειμένο το κτήριο· 7. τον αριθμό των θυρών· 8. τον αριθμό των παραθύρων.*⁹³¹ *9. τα άλλα ανοίγματα του κτηρίου· 10. τις υδρορροές και τις θέσεις απορροής των όμβριων, οι οποίες γίνονταν πάντα σε κοινόχρηστους χώρους δηλαδή σε δρόμους και πλατείες·11. τις προεξοχές· 12. τον πόντζο· 13. τις κλίσεις της στέγης.**

Επίσης, στη συντριπτική πλειονότητα των σχεδίων σημειώνεται με ακρίβεια ο προσανατολισμός του ακινήτου. Στο σχέδιο του Σπυρίδωνα Μανιάτη (276) του 1848 (Εικ. 102) εκτός από την ένδειξη του βορρά, αναφέρονται

928 Αυτό μπορεί να γίνει έμμεσα από τις γειτονικές ιδιοκτησίες.

929 Μπρεγιάννη, 2017, σ.68-69

930 Ροντογιάννης, 1982, σ.529 σημ.1 Η γιάρδα είναι ίση προς 0,914 του γαλλικού μέτρου) και να ονομάζεται Ιονική Γιάρδα. Αυτή η Ιονική Γιάρδα θα ήταν το επίσημο μέτρο μήκους και μ’ αυτήν θα υπολογιζόταν κάθε άλλο μέτρο μήκους. Τα κλάσματα και τα πολλαπλάσια της Ιονικής Γιάρδας ήταν τα εξής: 1 γιάρδα=3 πόδια, 1 πόδι=12 ουγιές. Επίσης, ορίστηκε ότι για τα μέτρα και τα σταθμά θα παραγγέλλονταν μοντέλα στην Βρετανία και θα φυλάσσονταν στη Γραμματεία του Νομοθετικού Σώματος. Όμοια υποδείγματα τους, όπως και των υποδιαίρέσεων τους, θα αγοράζονταν με έξοδα του Δημοσίου Ταμείου και θα φυλάσσονταν και στα Επαρχιακά Συμβούλια των νησιών, για να χρησιμεύουν ως κανόνες (norma) για τον έλεγχο των μέτρων και των σταθμών.

931 Μοσχονάς, Καρδαμίτση-Αδάμη, Μπεριάτος, 2013, σ.21 σημ.17 Επίσης αναφέρεται ότι η σημασιολογική ταύτιση των δύο λέξεων προβάλλει στο σχέδιο αριθ. 104, όπου αναφέρεται ρητά balcony ossia finestre (balconi ήτοι finestre). Η λέξη balcon στην βενετική διάλεκτο δηλώνει αρχικά το κοινό παράθυρο, αλλά και το εδωφιαίο παράθυρο (ή θύρα) με προστατευτικό κιγκλίδωμα ή άλλου τύπου στηθαίο.

ονομαστικά όλα τα κύρια σημεία του ορίζοντα, tramontana (βορράς), levante (ανατολή), ostro,ostria (νότος), ponente (δύση). Επίσης, πολλές φορές αναφέρονται και οι ενδιάμεσοι άνεμοι greco (βορειοανατολικός), scirocco (νοτιοανατολικός), garbino (νότιοδυτικός), maestro (βορειοδυτικός).⁹³²

Για κάθε άδεια (χωρίς αυτό να αναφέρεται σε όλες), ο ιδιοκτήτης όφειλε να πληρώσει το ποσό των 2,5⁹³³ πενών προκειμένου να ολοκληρωθεί η έκδοσή της.

Τα σχέδια διακρίνονται για την απλότητα του γραμμικού σχεδίου και περιλαμβάνουν στην πλειονότητά τους το περίγραμμα της κάτοψης με τα ανοίγματά της, δηλαδή τις πόρτες και τα παράθυρα που υποδεικνύονται με **συμβολικό** τρόπο και περιλαμβάνουν στοιχεία, εκτός από το ισόγειο, και για τους υπερκείμενους ορόφους. Επίσης περιλαμβάνουν την προβολή του πόντζου και της εξωτερικής σκάλας, όπου υπάρχει.

Στις άδειες περιλαμβάνονται τα σχέδια των κύριων όψεων των κτηρίων, όπου αποτυπώνονται τα ανοίγματα (πόρτες και παράθυρα, καθώς και τα περιθυρώματά τους, όπου προβλέπονται, και άλλα διακοσμητικά στοιχεία, οι κλίσεις των στεγών και οι προεξοχές τους, οι εξώστες (πόντζοι, μικροί εξώστες, ή μεγάλες βεράντες), οι κλίμακες ανόδου αν είναι εξωτερικές. Επίσης, σε πολλά σχέδια απεικονίζονται κατασκευαστικές λεπτομέρειες, όπως οι γωνιόλιθοι στις όψεις, τα περιθυρώματα των ανοιγμάτων, η μορφή της ξύλινης επικάλυψης των όψεων (οριζόντιες ή κάθετες σανίδες) στους ορόφους πάνω από το ισόγειο, το ισόδομο λιθόκτιστο ισόγειο, η ξύλινη κατασκευή με τα χιαστί ξύλα και τις ενισχύσεις στις γωνίες των αντισεισμικών οικιών, τα ξύλινα ή λίθινα μέλη των στύλων των στοών. Όλες αυτές οι λεπτομέρειες που αποτυπώνονται στα σχέδια, σε συνδυασμό με τα συμβολαιογραφικά έγγραφα που έχουμε στη διάθεσή μας, μας παρέχουν τη δυνατότητα να έχουμε πλήρη εικόνα του τρόπου δόμησης των κατασκευών.

Σε πολλές περιπτώσεις, οι δύο όψεις των κτηρίων παρουσιάζονται σε αξονομετρικά σχέδια, όπως στην οικία Νίκου Γιολδάση (137) (Εικ. 103)που εκδόθηκε το 1826.⁹³⁴

932 Μαλακάσης, 1982, σ.8-9

933 Για τα νομίσματα του Ιόνιου Κράτους βλ. Ροντογιάννης, 1982, σ. 59, 63, 70, 72, 88-89, 522.

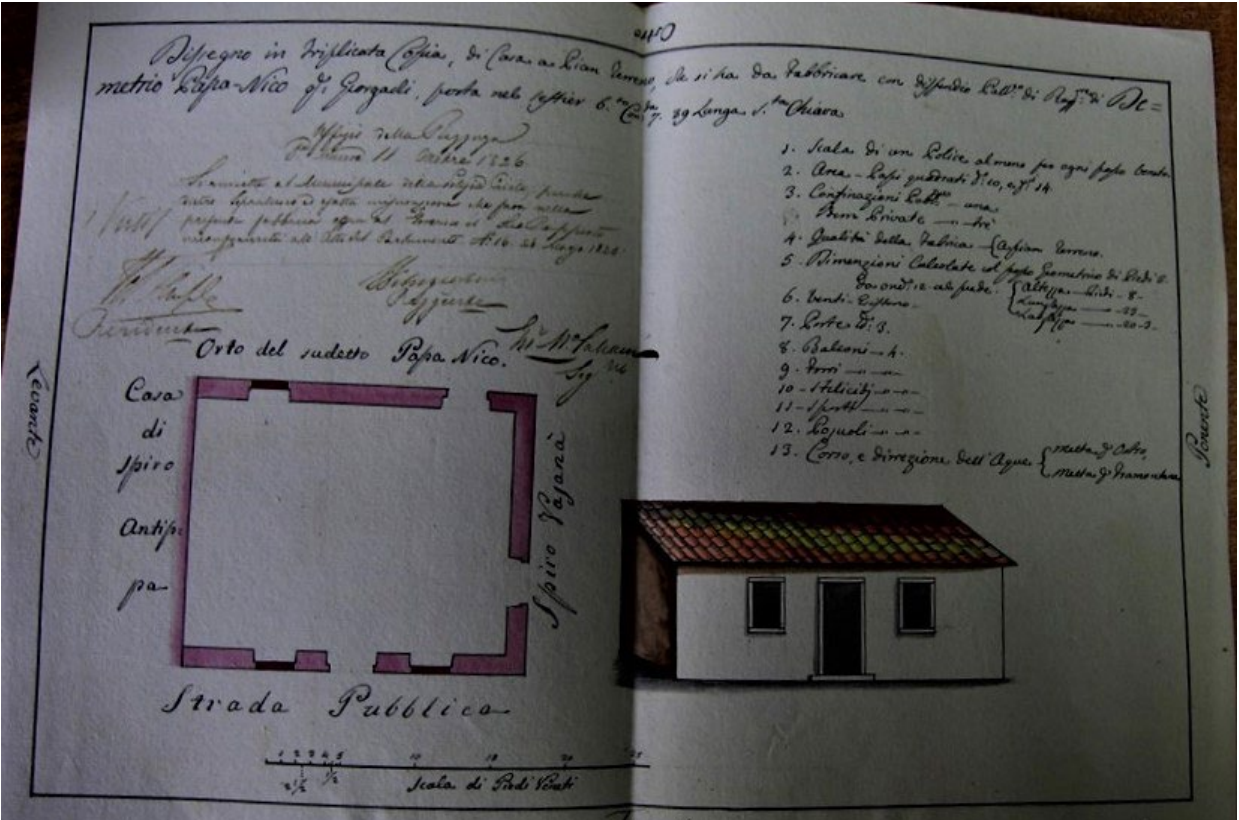
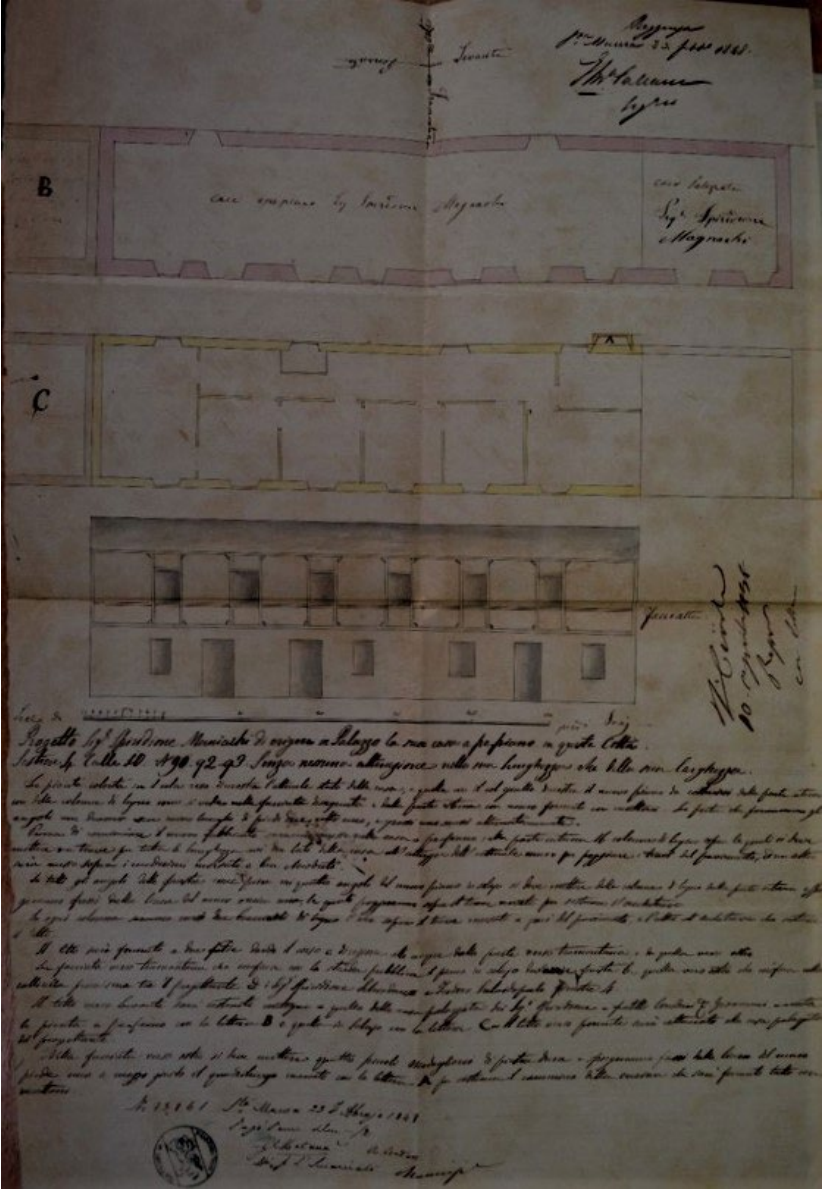
934 όπως η ανακατασκευή της οικίας του Βασιλείου Βερύκιου (1825) (11), η οικία Σπύρου Γκουρμπούλη (1825), η επισκευή οικίας Χρυσάφως Ζουλινού (1825) (1), η επισκευή της οικίας Αφών Σωτήρη Λουριώτη (1825) (49), η επισκευή και ανέγερση εργαστηρίου Αφών Μπαρμπαρίγου του Διονυσίου (1825) (37), η επισκευή του ελαιοτριβείου Νικολάου Σταύρου (1825) (20), η οικία Πάπα-Νίκου Γιολδάση (1826) (137), η οικία Ζαφείρων χήρας Γεωργίου και Χανθής του Βαγγέλη Γούναρη (1826) (136), η κατασκευή β' πόντζου-Διάνοιξη θυρών και παραθύρων οικίας Ιωάννη Ζαμπέλη (1826) (54,83), η οικία Σπύρου Καβαδία (1826), η επισκευή οικίας Αντωνίου Λογοθέτη (1826) (82), η οικία κληρονομιάς Πιαζεντίνου (1826) (62), η οικία Μιχάλη Πολίτη (1826) (138), η οικία Ντόνας Γεωργούλας Ραφτοπούλου χήρας Νικολάου (1826) (144), η οικία Ακριβής χήρας Μαρίνου Σταύρακα (1826) (142), η επισκευή και προσθήκη κουζίνας στην αυλή της οικίας Γρηγόρη Δίπλα (1827) (221), η επισκευή οικίας Ανδρέα Μπαττέρη (1826) (63), η οικία Ιωσήφ Καβαδά (1827) (185), τα καταστήματα Αφών Καλκάνη (1829) (626), η οικία Αποστόλου Σταύρακα (1834) (691), η προσθήκη πόντζου οικίας Έλενας Κώστα Δελημάρη (1839) (767), η ανακατασκευή οικίας Αναστασίου Χόρτη (1842) (808), το κατάστημα Πέτρου Σταματόπουλου (1847) (894), η οικία Rafaelo Zannone (1848) (270), η οικία Κωνσταντίνου Πράσινου (Verde), (284), η οικία Πέτρου Γιαλινά (1865) (608), Μαλακάσης, 1982, σ.8.

Εικ.101 Μετάλλια και εμβλήματα του Ιονίου Κράτους

Εικ.102 1848-Οικία Σπυρίδωνα Μανιάτη

Εικ.103 1826-Οικία Νίκου Γιολδάση

Στις οικοδομικές άδειες ανιχνεύουμε ποικίλης ποιότητας χαρτιά με διάφορα υδατόσημα.⁹³⁵ Συνήθως χρησιμοποιείται χονδρό κανσόν χαρτί, προκειμένου να δεχθεί χρώματα ακουαρέλας, προκειμένου να αποτυπωθούν τα χρώματα⁹³⁶ που θα χρησιμοποιηθούν σε κάθε οικοδομή.

Η ποιότητα των σχεδίων -όπως θα αναλύσουμε παρακάτω- διαφέρει ανάλογα με τον συντάκτη τους. Ορισμένα από αυτά είναι ιδιαίτερα επιμελημένα και άλλα περιέχουν όλα εκείνα τα στοιχεία που απαιτούνταν από την διοίκηση προκειμένου το κτήριο να είναι απόλυτα ταυτοποιημένο με τον ιδιοκτήτη του και με την θέση του στον αστικό ιστό.

Επίσης, όπως διαφαίνεται από τα σχέδια, δινόταν σημασία στην μορφή που θα είχε το κτήριο, ώστε να συνάδει με τον περιβάλλοντα αυτό χώρο και να δημιουργείται ένα αρμονικό οικιστικό σύνολο.

Οι συντάκτες των οικοδομικών αδειών - Μελετητές, κατασκευαστές και έλεγχος

Πολλά σχέδια του αρχείου φέρουν τα ονόματα των συντακτών τους. Υπάρχουν όμως και ονόματα για τα οποία δεν αποσαφηνίζεται η ιδιότητά τους. Κάποια πρόσωπα είναι γνωστά, ενώ άλλα είναι άγνωστα και δεν γνωρίζουμε την επαγγελματική διαδρομή, την προέλευση και τις σπουδές τους. Ανάμεσά τους μπορούμε να ξεχωρίσουμε αρχιτέκτονες (Bernardi, Filippo Michaeli), ζωγράφους (Σπυρίδων Βεντούρας, Ιωάννης Δοξαράς με επιφύλαξη, Σπυρίδων Γαζής) και εμπειροτέχνες σχεδιαστές (Ιωάννης και ο Ευστάθιος Ρούσσο, Ανδρέας και Νικόλαος Κοψιδάς, Αναστάσιος και Νικόλαος Πότσης). Ο σχεδιασμός των έργων από εμπειροτέχνες δικαιολογείται επειδή στη Λευκάδα δεν υπήρχε επαρκής αριθμός μηχανικών και αρχιτεκτόνων⁹³⁷ και η εργασία τους αυτή γινόταν αποδεκτή από τη διοίκηση.

Επίσης, υπάρχουν κάποιοι γνωστοί Λευκαδίτες ζωγράφοι, που ζουν και εργάζονται στη Λευκάδα την εποχή αυτή, τα ονόματα των οποίων δεν μπορούμε να ταυτίσουμε σε σχέδια του αρχείου, όπως ο Γεώργιος Πατσαράς (1825-1890)⁹³⁸ και ο Σπυρίδων Σταμπόγλης.⁹³⁹

Όλοι οι παραπάνω, είτε είχαν καταγωγή από τη Λευκάδα, όπως οι Σπυρίδων Βεντούρας, Σπυρίδων Γαζής, Ιωάννης Δοξαράς, Νικόλαος Κοψιδάς και άλλοι, είτε βρέθηκαν για μικρό χρονικό διάστημα στο νησί, όπως οι Bernardi και Filippo Michaeli.

935 Κούλη, τ.Α, 2013., σ.62.

936 Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.69, Λαμπρινού, 1997, σ.233

937 Μαλακάσης, 1982, σ.9. α

938 Ροντογιάννης, 1982, σ.686

939 Παναγιώτης Θ.Κουνιάκης, Η νήσος Λευκάς από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς:Ήθη –Έθιμα, Εξέλιξις και Δράσις των πολιτικών αυτής ανδρών, 1928, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ανέμη, Ψηφιακή βιβλιοθήκη Νεοελληνικών σπουδών.

Αρχιτέκτονες, μηχανικοί, ζωγράφοι, σχεδιαστές

Ο Ιταλός αρχιτέκτονας Bernardi βρέθηκε στη Λευκάδα το 1850. Δεν είναι έως σήμερα γνωστά στοιχεία για την καταγωγή, τις σπουδές του και τον λόγο που βρέθηκε στο νησί. Εμφανίζεται όμως στο αρχείο της Λευκάδας να σχεδιάζει πολύ ενδιαφέροντα κτήρια. Ένα εμβληματικό κτήριο το οποίο δεν είναι γνωστό αν πράγματι είχε κατασκευαστεί είναι η Fabbrichietta με γέφυρα της οικίας Νικολάου Σταύρου (1851) και η επέκταση της οικίας Ιωάννη Βαλαωρίτη (1852) (337).⁹⁴⁰

Στην οικοδομική άδεια της οικίας Σπυρίδωνα Σκιαδαρέση (305) του 1850 σώζεται η υπογραφή του Filippo Michaeli.⁹⁴¹

Στο αρχείο εντοπίζονται σχέδια του Σπυρίδωνα Βεντούρα⁹⁴² (1761-1835) από την περίοδο 1825-1833. περίοδο 1825-1833. Για τη ζωή και το έργο του γνωρίζουμε πολύ περισσότερα στοιχεία. Ο Βεντούρας γεννήθηκε στη Λευκάδα το 1761, τη χρονιά που ο Νικόλαος Δοξαράς ζωγράφιζε την ουρανία του Αγίου Μηνά.⁹⁴³ Γονείς του ήταν ο Αντώνιος Βεντούρας, κερκυραϊκής καταγωγής ο οποίος ήρθε πιθανόν από την Κέρκυρα μετά το 1718⁹⁴⁴ και η Γιαννούλα Π. Μελά. Την εποχή που γεννήθηκε και μεγάλωσε, στη Λευκάδα σημειωνόταν μεγάλη πνευματική και καλλιτεχνική δραστηριότητα,⁹⁴⁵ καθώς ανεγείρονταν νέοι ναοί και υπήρχε ανάγκη για καλούς τεχνίτες και ζωγράφους,⁹⁴⁶ όπως οι Δοξαράδες και ο Νικόλαος Παπανελοπούλος,⁹⁴⁷ που είχαν σπουδάσει ζωγραφική στην Ιταλία.

Ο ζωγράφος Σπυρίδων Βεντούρας⁹⁴⁸ φαίνεται ότι έπαιξε σημαντικό

940 Μαλακάσης, 1982, σ.9..

941 Μαλακάσης, 1982, σ.9. (Στην σ.88-90 Το σχέδιο αποδίδεται στον Bernardi). Τα σχέδια, που έχουν παρόμοια γράμματα με αυτά του Filippo Michaeli. Οικίας Δρ. Κωσταντίνου Αλβανίτη (543, 565), οικία Ευάγγελου Αλβανίτη του Ευσταθίου (541, 558), οικία Δημητρίου Γκίνη-1860 (516, 523, 549), Οικία Κωνσταντίνου Μαστρακα-Δεσύλλα-1850 (581, 307), οικία Κωνσταντίνου Ζωιτά-1863 (596), οικία Αποστόλη και αφων Μαχαιρά του Γεωργίου -1861 (535, 579), οικία Σπυρίδωνα Σέρβου-1854 (455), οικία Αθανάσιου Σκλαβενίτη-1865 (610), οικία Πέτρου Σταματόπουλου-1864 (594).

942 Ροντογιάννης, 1982, σ.575 . Σύμφωνα με τον Ροντογιάννη γεννήθηκε το 1769 και δουλεύει ως το 1825, Κουνιάκης, 1928, Σύμφωνα με τον Κουνιάκη γεννήθηκε το 1761, Μίλτος Καρκαζής, *Νεώτερα στοιχεία για τον ζωγράφο Σπυρίδωνα Βεντούρα (Λευκάδα, 1761-1835)*, 2015, www. Academia.edu,

943 Χρίστος Σολδάτος, Χριστιανική Ζωγραφική, Η μεταβυζαντινή και επτανησιακή τέχνη στις εκκλησίες και μοναστήρια της Λευκάδας (15^{ος} -20^{ος} αι.) Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 1999, σποράδην.

944 Σολδάτος, 1999.

945 Σολδάτος, 1999.

946 Σολδάτος, 1999.

947 Σολδάτος, 1999.

948 Ο Βεντούρας μαθήτευσε κοντά στον Παναγιώτη Δοξαρά, ο οποίος πραγματοποίησε τη μεταστροφή από την παράδοση της μεταβυζαντινής αγιογραφίας στη δυτική ζωγραφική. Το 1785 ταξίδεψε στη Βενετία και για δύο χρόνια, σπούδασε ζωγραφική στην Ακαδημία Καλών Τεχνών της Βενετίας, καλλιτεχνικό κέντρο που επηρέασε τα καλλιτεχνικά δρώμενα της Λευκάδας του 18^{ου} αιώνα. Όταν επέστρεψε στην Λευκάδα, διακρίθηκε πολύ ως ζωγράφος θρησκευτικών θεμάτων (εικόνα Αγίου Ευσταθίου, σκηνή από τη ζωή του Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου κλπ), αλλά και κοσμικών θεμάτων (προσωπογραφίες, γυμνά και άλλα), με ιταλική τεχνολογία και εργάστηκε κατά τον ελεύθερο δυτικό τρόπο, αποτελώντας ένας από τους τελευταίους εκπροσώπους

ρόλο στην ανασυγκρότηση της πόλης της Λευκάδας μετά τον σεισμό του 1825. Την υπογραφή του φέρουν οι εξής 21 οικοδομικές άδειες: η κατασκευή οικίας Αναγνώστη Αλέτρα (1825) (29), η ανακατασκευή οικίας Ιωάννη Βεντούρα (1825), (155), η ανακατασκευή οικίας Βασιλείου Βερύκιου (1825) (11), η ανακατασκευή όψης της οικίας Καββαδία (Κοτοπούλη) Κατερίνας χήρας (1825) (53), η ανακατασκευή τοίχου του Ιωσήφ Νέγρη (1825) (23), η ανακατασκευή οικίας Νικολάου Βεροιώτη (1826) (90), η ανακατασκευή οικίας Μήτσου Βλάχου (1826) (79), η ανακατασκευή οικίας Μήτσου Βλάχου (1826) (111), η ανακατασκευή οικίας Καμπίσου Γεωργίου (1826), (93), η ανακατασκευή οικίας Λάμπρως Κουσουρή (1826) (89), η ανακατασκευή οικίας Ιωάννη Λανγκούση (1826) (127), η ανακατασκευή οικίας Αντωνίου Μαλακάση (1826) (96), η ανακατασκευή οικίας Άγγελου Ντόριο (1826) (97), η ανακατασκευή παραθύρου και πόρτας της οικίας Πάνου Ρούσου (1826) (140), η ανακατασκευή οικίας Αντωνίου Σίδερη (1826) (268), η ανακατασκευή οικίας του Νικολάου Τάνταρου (1826) (98), η ανακατασκευή οικίας Δημητρίου Τσιγκάρα (1826) (128), η ανακατασκευή οικίας Πάνου Φοντάνα (1826) (87), η οικία Ιωάννη Βεντούρα (1827) (190), η ανακατασκευή οικίας Σπύρου και Σωτήρη Βεντούρα (1827) (213), η ανακατασκευή οικίας Αντωνίου Κονιδάρη (1827) (201).

Είναι όμως τόσο χαρακτηριστικός και αμετάβλητος ο τρόπος που συντάσσει τις άδειες, όπως και ο γραφικός του χαρακτήρας, που με ασφάλεια μπορούμε να ταυτίσουμε τις παρακάτω 117 άδειες⁹⁴⁹ με τη μεγάλη καλλιτεχνική προσωπικότητα του Σπυρίδωνα Βεντούρα: η κατασκευή οικίας της Άννας Αλμπερτάν (1825) (3)· η ανακατασκευή οικίας του Ζέππου Σκλαβούνου (1825) (2)· η ανακατασκευή οικίας του Ζέπου Σκλαβούνου (1825) (4)· η ανακατασκευή οικίας της Τιμεφτής Στρούτζα (1825) (6)· η ανακατασκευή καταστήματος του Άγγελου Χαλικιόπουλου (1825) (9)· η ανακατασκευή οικίας των Ιωάννη και Απόστολου Ψωμά (1825) (14)· η ανακατασκευή οικίας της Κατερίνας Πανάτσο (1825) (15)· η ανακατασκευή οικίας του Σπύρου Στεφανίτση (1825) (16)· η ανακατασκευή οικίας της Άννας Κάουτζ (Χάρου) (1825) (24)· η ανακατασκευή οικίας του Σπύρου Αρβανίτη (1825) (25)· η ανακατασκευή οικίας του Γεωργίου

της Επτανησιακής Σχολής του 18^{ου} αιώνα. Το 1797 αμείφθηκε με 120 λίτρες για μια εικόνα της Πεντηκοστής και το 1817 με 23 γρόσια για να δουλέψει στο δεσποτικό του ναού των Εισοδίων της Θεοτόκου στη Λευκάδα. Το 1819 κατέφυγε στα δικαστήρια με αγωγή εναντίον του Αλή Πασά και του προξένου του στη Πρέβεζα Μαρίνου Λάζαρη, γιατί δεν του είχε πληρώσει την προσωπογραφία του Αλή Πασά, την οποία είχε παραδώσει ο ζωγράφος ένα χρόνο πριν. Τελευταία του έργα θεωρούνται οι απόστολοι και ο Χριστός στο τέμπλο του Αγίου Μηνά Λευκάδας, για τα οποία αμείφθηκε με 20 γρόσια. Άλλα ζωγραφικά έργα του στην Λευκάδα βρίσκονται στην Παναγία των Ξένων, στο στηθαίο του γυναικωνίτη του Αγίου Μηνά και στον ναό του Παντοκράτορα. Για τον ναό του Αγίου Νικολάου της Λευκάδας ζωγράφισε μια σειρά από φορητούς πίνακες με θέματα κυρίως από τον κύκλο των θαυμάτων του αγίου Νικολάου, καθώς και απεικονίσεις της Υπαπαντής, Σαμαρείτιδας, Μαρίας μη μου Άπτου και οι Γάμοι εν Κανά που αποτελεί αντίγραφο από έργο του Βερονέζε, το συντηρητικότερο δεσποτικό στον Άγιο Νικόλαο, το δωδεκάορτο και ίσως και το δωδεκαπόστολο, στην Παναγία (Κιάφα) του Αλέξανδρου. Ο Βεντούρας εργάστηκε επίσης στην Κεφαλονιά και στην Κέρκυρα. Ο Σπυρίδων Βεντούρας στο τέλος της ζωής του υπέφερε από τα μάτια του, πέθανε άγαμος στη Λευκάδα στις 18 Ιουνίου 1835 και τάφηκε σε οικογενειακό τάφο μέσα στο ναό της Παναγίας των Ξένων. Χρίστος Σολδάτος, Χριστιανική Ζωγραφική, Η μεταβυζαντινή και επτανησιακή τέχνη στις εκκλησίες και μοναστήρια της Λευκάδας (15^{ος} -20^{ος} αι.) Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 1999, Χρίστος Σολδάτος, «Φορητές εικόνες και ουρανίες στην Πόλη», Πρακτικά Γ' Συμποσίου, Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.123.

949 ΓΑΚ_Λ βλέπε Παράρτημα

Τάνταρου (1825) (30)· η ανακατασκευή οικίας της Σουζάνας χήρας Ιωάννη Παπανελόπουλου (1825) (43)· η ανακατασκευή οικίας της Ζαφείρως Βελή του Δημητρίου (1825) (50)· η ανακατασκευή οικίας του Θεόδωρου Βουλγαρέλη (1825) (33)· η ανακατασκευή οικίας του Διονυσίου Γαζή (1825) (21)· η ανακατασκευή οικίας της Ρεγγίνας Γερολύμου χήρας νικολάου (1825) (45)· η ανακατασκευή οικίας του Σπύρου Γιαννιώτη (1825) (44)· η ανακατασκευή οικίας της Ακριβής χήρας Τζάνιου Κοντόλιου (1825) (35)· η κατασκευή οικίας των αφων Νικολάου και Ιωάννη Κακούση (1825) (18)· η ανακατασκευή οικίας του Ιωάννη Μίδα (1825) (31)· η ανακατασκευή οικίας της Αγγελικής Κονταρίνη (38)· η ανακατασκευή οικίας του Στάθη Πολίτη (1825) (46)· η ανακατασκευή καταστήματος του Θεόδωρου Καραντηνού (19)· η ανακατασκευή οικίας του Χρήστου Κατοχιανού (1825) (8)· η ανακατασκευή οικίας του Ουστάσιο Μελά (1825) (17)· η ανακατασκευή οικίας των αφων Σπύρου και Ιωάννη Μεσσήνη (1825) (115), η ανακατασκευή οικίας της Σουζάνας Μπαριάμη του Βασίλη (1825) (34)· η ανακατασκευή οικίας του Στάθη Τσιπρίκου (1825) (41)· η ανακατασκευή οικίας του Πορφύριο Στεφανίτση (1825) (52)· η ανακατασκευή οικίας του παπα-Παναγιώτη Αρτινού (1826) (60)· η ανακατασκευή οικίας του Θεόδωρου Σουλαιδόπουλου (1826) (70)· η ανακατασκευή οικίας του παπα-Παναγιώτη Αιτινού (1826) (150)· η ανακατασκευή οικίας του Άκαρδου κόντε Γερόλαμου (1826) (58)· η ανακατασκευή οικίας της Μαύρας Φίλιππα χήρας Μιχάλη (1826) (71, 72, 508)· η ανακατασκευή οικίας του Νικολάου Στεφανίτση (1826) (88)· η ανακατασκευή οικίας του Πάνου Παπαδημήτρη (1826) (107)· η ανακατασκευή οικίας της Αννέτας Βάλβη (1826) (109), η ανακατασκευή οικίας του Αθανασίου Αυλωνίτη (1826) (120), η κατασκευή ανοιγμάτων στην οικία της Άννας Βάλβη (1826) (141)· η ανακατασκευή οικίας του Ζήσιμου Βουλισμά (1826) (108)· η ανακατασκευή οικίας του Γεωργίου Γαβαλά (1826) (113)· η ανακατασκευή οικίας του Ευσταθίου Γαζή (1826) (77)· η ανακατασκευή οικίας του Νικολάου Γκολέμη (1826) (126)· η ανακατασκευή οικίας του Γεωργίου Στράτου (1826) (117)· η ανακατασκευή οικίας του Νικολάου Δρακονταειδή (1826) (91)· η ανακατασκευή οικίας του Τζιάκομο Ζαγορίτη (1826) (59, 67)· η ανακατασκευή οικίας του Φυλίτζη Καβαδία (1826) (65)· η ανακατασκευή οικίας της Μαριώς Καγιά του Νικολό (1826) (76)· η ανακατασκευή της οικίας Σπυρίδωνα Καλκάνη (1826) (131)· η ανακατασκευή παραθύρου και πόρτας της οικίας Πάνου Ρούσου (1826) (140)· η διάνοιξη παραθύρου στο μαγαζί-εργαστήριο Σπυρίδωνα Καλκάνη (1826) (147)· η ανακατασκευή του μαγαζιού-εργαστηρίου Αναστασίου Σέτζιου (1826) (148)· η ανακατασκευή της οικίας Σπύρου Καμινάρη (1826) (133)· η ανακατασκευή της οικίας Θεόδωρου Καμπίσου (1826) (75)· η ανακατασκευή του τοίχου της οικίας Ιωάννη Καρίνταβα (1826) (129)· η ανακατασκευή της οικίας Κυριακής Κατοπόδη (1826) (110)· η ανακατασκευή της οικίας Λάμπρως χήρας του Στάθη, Αργυρώς χήρας του Κωνσταντή και Κατερίνας χήρας του Βασίλη Κολογιού (1826) (102)· η ανακατασκευή της οικίας Μιχάλη Κονιδάρη (1826) (57)· η ανακατασκευή της οικίας Δημήτρη Τρίπουλα (1826) (66)· η ανακατασκευή της οικίας Σπύρου Κονταρή (1826) (121)· η ανακατασκευή καθώς και προσθήκη ορόφου και σοφίτας της οικίας Γερόλυμου Άκαρδου Κοντή (1826) (58)· η ανακατασκευή της οικίας Μαριώς Τρέκκα (Τράκα) του Χαραλάμπους (1826) (78)· η ανακατασκευή της οικίας Ιωάννη Σκιαδαρέση (1826) (80)· η ανακατασκευή της οικίας Λάμπρως Κουσουρή (1826) (89)· η ανακατασκευή της οικίας Μαριώς Λάζαρη (1826) (118)· η ανακατασκευή της οικίας Κατερίνας Λάικο χήρας Αντωνίου (1826) (73, 152)· η ανακατασκευή της οικίας Ακριβής Τζουσεππίνο (1826) (74)· η ανακατασκευή

της οικίας Ιωάννη Λανγκούση (1826) (127)· η ανακατασκευή της οικίας Gizzi Λέφκα (1826), (114)· η ανακατασκευή της οικίας Δημήτρη Λέφκα (1826) (125)· η ανακατασκευή της οικίας Χρήστου Λιουιτζάνου (1826) (130)· η ανακατασκευή της οικίας Σπυρίδωνα Λογοθέτη (1826) (68)· η ανακατασκευή της οικίας Σταμάτη Λογοθέτη (1826) (101)· η επισκευή της οικίας Μηνά Λουπέτη (1826) (122, 151)· η ανακατασκευή της οικίας Φιλίππου και Κωνσταντή Μεσσολογκίτη (1826) (106)· η ανακατασκευή της οικίας Νικολάου Μοντεσάντου (1826) (85)· η ανακατασκευή της οικίας Αθανασίου Μοντεσάντο (1826) (92), η ανακατασκευή της οικίας Νικολέτου Μοντεσάντο (1826) (119)· η ανακατασκευή της οικίας Στάθη Μπαμπάκαλη (1826), (135)· η επισκευή του καταστήματος Άγγελου Ντοριο (1826) (99)· η ανακατασκευή της οικίας Αναστασίου Τζέγκου (1826) (105)· η κατασκευή του μαγαζιού-εργαστηρίου του κόντε Αντωνίου Σεττίνη (1826) (149), η ανακατασκευή των καταστημάτων Ευσταθίου Βαλαωρίτη (1827) (202)· η κατασκευή του καταστήματος Ευσταθίου Βαλαωρίτη (1827) (205)· η ανακατασκευή της οικίας Σπύρου και Σωτήρη Βεντούρα (1827) (213)· η ανακατασκευή του φούρνου Τζανέτου Δε Τζώρτζη (1827) (154)· η ανακατασκευή της οικίας Μανώλη Σούρμπη (1827) (197)· η ανακατασκευή της οικίας Κατερίνας Κονάκη (1827), (208)· η ανακατασκευή της οικίας Σπύρου Κονιδάρη (1827), (200)· η ανακατασκευή της οικίας Αντωνίου Κονιδάρη (1827), (201)· η ανακατασκευή της οικίας Δημητρίου Κουνάβα (1827) (198)· η ανακατασκευή της οικίας Μαριώς Λαζαροπούλας (1827) (203)· η ανακατασκευή της οικίας Χριστόδουλου Χαλικιά (1827) (206)· η ανακατασκευή της οικίας Αντωνίου Λογοθέτη (1827) (639)· η ανακατασκευή της οικίας Αντωνίου Μαλακάση (1827) (209)· η ανακατασκευή της οικίας Ιωάννη Σισιλιάν (1827) (210)· η ανακατασκευή της οικίας Πανταλαίου Μαυρομάτη (1827) (196)· η ανακατασκευή της οικίας Ιωάννη, Σπύρου, Νικολάου Πιασεντίνου (1827) (199)· η ανακατασκευή της οικίας Μαχαιρά Χρήστου, Θεοχάρη, Θεοδώρου, Κωνσταντίνου, Ιωάννη (1827), (214)· η κατασκευή στοάς στην οικία Νικολάου Μπογδάνου (1827) (212)· η κατασκευή της οικίας Κρυστάλλως Μποντιάνη (1827) (207)· η ανακατασκευή της οικίας Μαρίας Παίζη (1827) (211)· η κατασκευή σοφίτας στην οικία Δημήτρη Χρυσάφη (1827) (215)· η ανακατασκευή της οικίας Διονυσάκη Τετράδη (1827) (204)· η κατασκευή της οικίας Σταύρου Τζαννέτου (1828) (247)· η ανακατασκευή της οικίας Πάνου και αφων Γκίνη (1829) (619)· η κατασκευή της οικίας Δόκτορος Γεωργίου Μοντεσάντο (1829) (614)· η ανακατασκευή της οικίας Νικολάου Ντιγκόνη (1829) (622)· η διάνοιξη παραθύρου στο κατάστημα του Αντωνίου Κόνταρη (1833) (684).

Έτσι συνολικά μπορούν να αποδοθούν στον Βεντούρα 138 άδειες που χρονολογούνται ανάμεσα στο 1825 και το 1833,⁹⁵⁰ διασώζοντας τα αρχιτεκτονικά σχέδια πρώιμων λευκαδίτικων οικιών και μαγαζιών του 18ου και του πρώτου τετάρτου του 19ου αιώνα.

Για τα σχέδια των αδειών ο Βεντούρας χρησιμοποιεί χονδρό κανσόν χαρτί μεγάλης απορροφητικότητας, σινική μελάνη και ακουαρέλες. Σε όλα του τα σχέδια χρησιμοποιεί μόνον ώχρα για να απεικονίσει την επιχρισμένες επιφάνειες, ακόμη και τα κεραμίδια, γκρι ακουαρέλα για να αποδώσει τα ανοίγματα του κτιρίου και το πάχος των τοίχων στην κάτοψη σε συνδυασμό με σινική μελάνη. Χρησιμοποιεί πάντα γραμμές με μολύβι ως οδηγούς στις περιοχές που γράφονται τα κείμενα, ενώ τα γράμματα είναι κεφαλαία και ίδια

950 Μαλακάσης, 1982, σ.9.

σε όλα τα σχέδια. Τα κείμενα είναι γραμμένα σύμφωνα με τις προδιαγραφές που έθετε ο ισχύων νόμος. Ο βορράς αποδίδεται πάντα με ένα μακρύ βέλος με τόξο στην άκρη.

Σχέδια που μπορούν να αποδοθούν στον Ιωάννη(;) Δοξαρά⁹⁵¹ εντοπίζονται μεταξύ του 1825 και του 1830. Ορισμένα⁹⁵² μοιάζουν πολύ με αυτά του Βεντούρα, έχουν όμως και κάποιες σημαντικές διαφορές, όπως η χρήση μικρών καλλιγραφικών γραμμάτων στον τίτλο της άδειας, η χρήση σκιάς στα ανοίγματα, η επιμελής σχεδίαση των κεραμιδιών ένα προς ένα, χρησιμοποιώντας ώχρα και σινική μελάνη. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος σχεδίασης της τετράρριχτης στέγης, τα κεραμίδια της οποίας εμφανίζονται να ακολουθούν τη μείωση που παρατηρείται κατά την επικεράμωση τρούλων, γεγονός που πιστοποιεί πιθανή εξοικείωσή του με αντίστοιχους ναούς με τρούλο.

Με κάθε επιφύλαξη πιθανόν θα μπορούσαν να αποδοθούν στον Ιωάννη Δοξαρά (;) τα παρακάτω σχέδια αδειών. Η ανακατασκευή της οικίας Ιωάννη Δοξαρά (1825) (13)· η ανακατασκευή της οικίας Πελαγίας Καβαδία (1825) (42)· η ανακατασκευή της οικίας Γεωργίου Θεοχάρη (1826), (132)· η ανακατασκευή της οικίας Αντωνίου Σίδερη (1826) (268) (Εικ. 105)· η προσθήκη ορόφου και σοφίτας στην οικία Νικολάου και Αφων Ζαβιτσάνου (1829) (620), (Εικ. 106)· η ανακατασκευή της οικίας Σπύρου Θεοχάρη (1829) (621), η κατασκευής της οικίας Αποστόλου Ψωμά (1830) (645) (Εικ. 104)

Ο Σπυρίδων Γαζής (1835-1920) γεννήθηκε στη Λευκάδα. Όταν ήταν νέος μαθήτευσε κοντά στον Λευκαδίτη αγιογράφο Γεώργιο Πατσará και το 1853 κοντά στον Ζακυνθινό αγιογράφο Νίκα. Ο Σπυρίδων Γαζής αρχίζει να ζωγραφίζει το 1857,⁹⁵³ ενώ το 1870 πηγαίνει στην Ιταλία, με διαβατήριο που του είχε εξασφαλίσει ο τότε έπαρχος Λευκάδας.⁹⁵⁴

Ο Γαζής φαίνεται ότι σχεδίασε κάποια από τα σχέδια των οικοδομικών αδειών χωρίς όμως η υπογραφή του να είναι εμφανής. Ο Μαλακάσης αναφέρει:

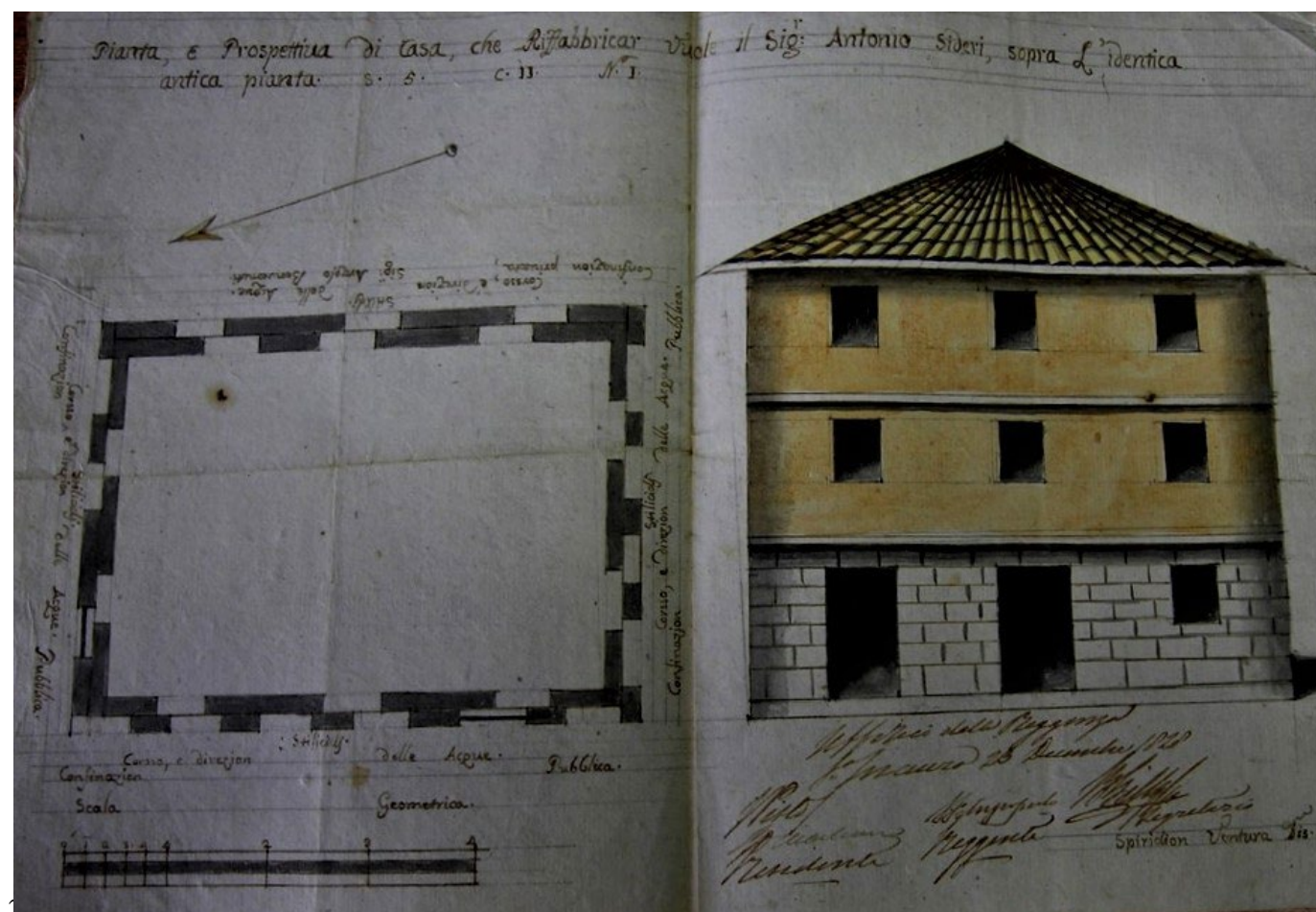
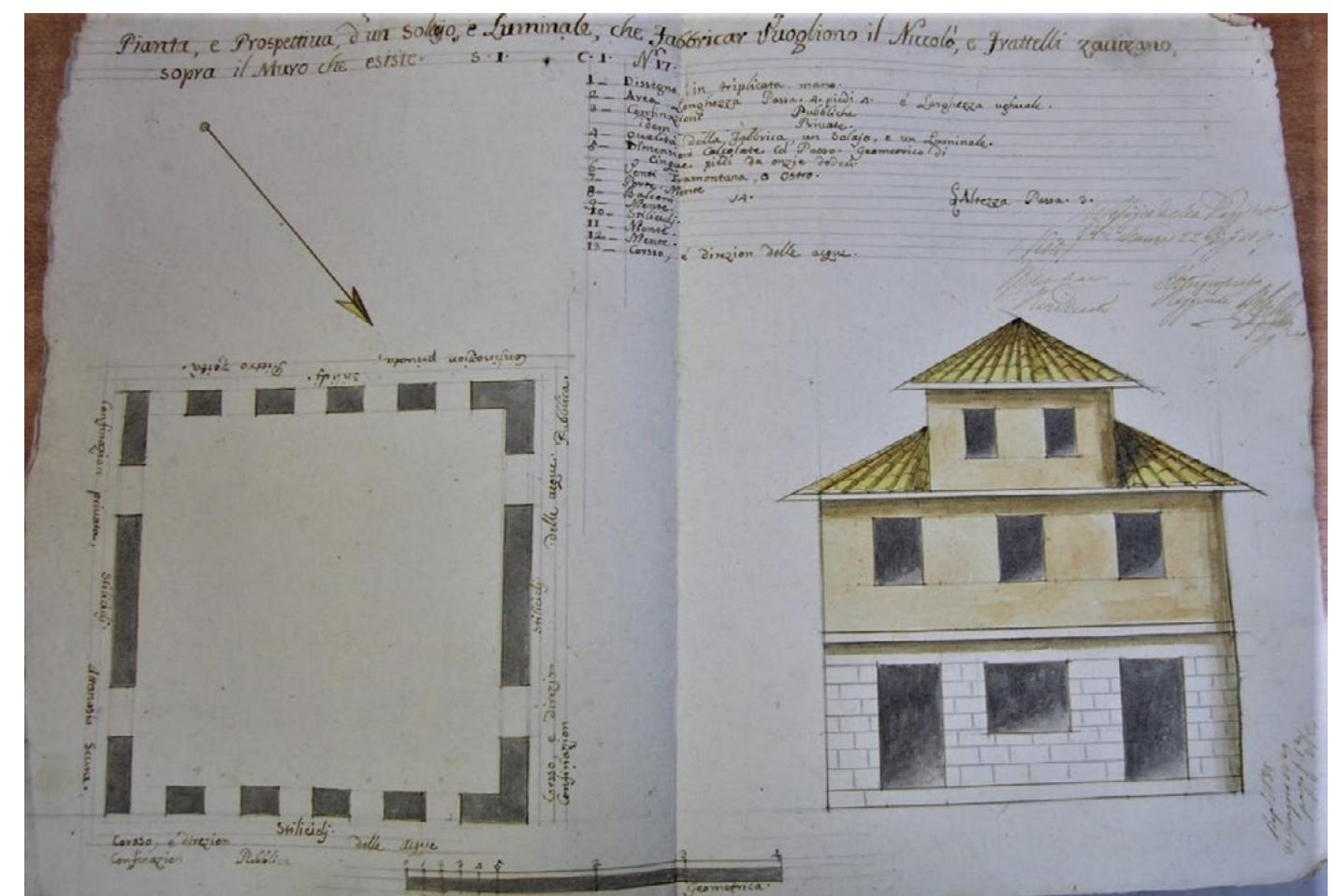
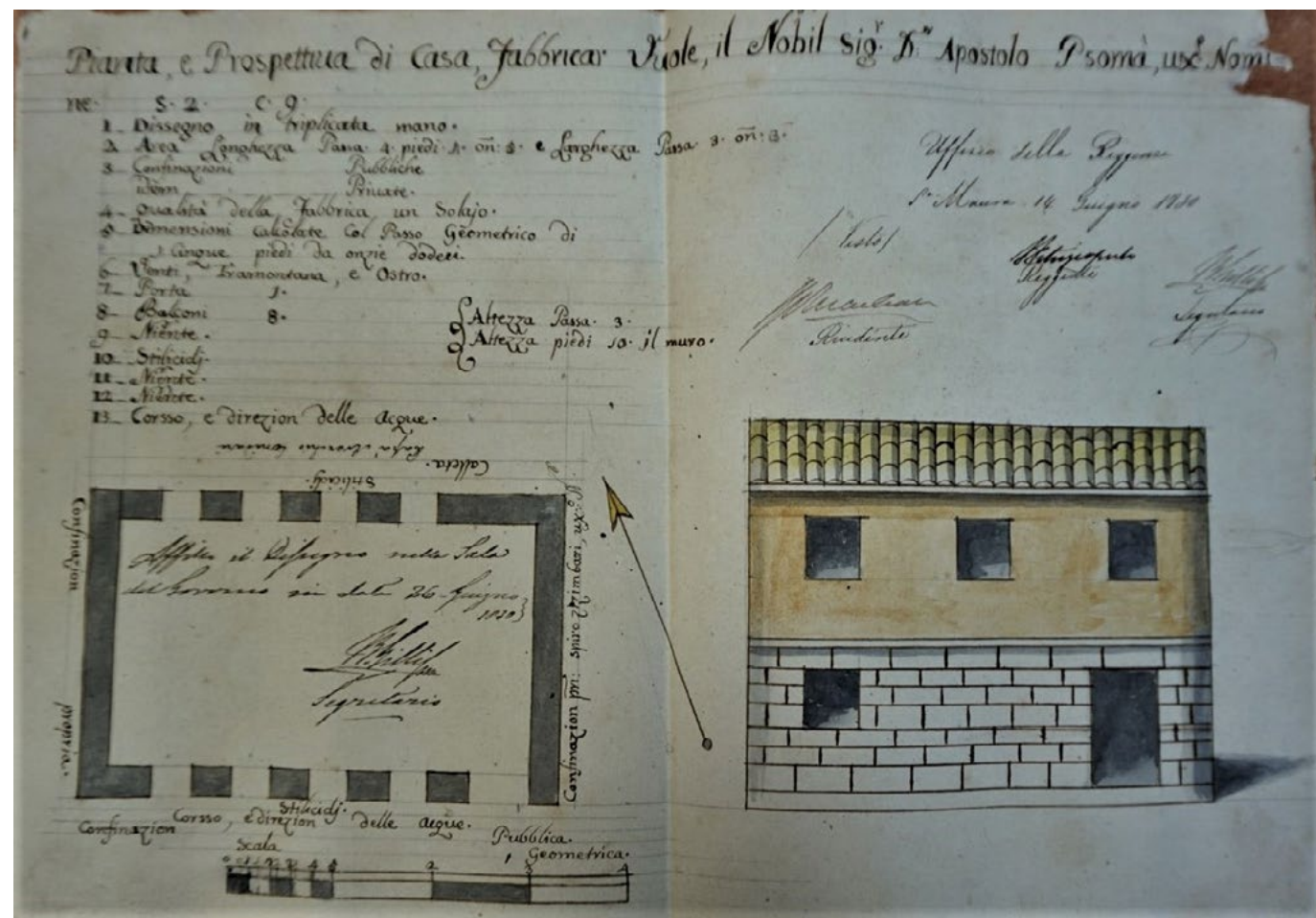
951 Πρόκειται πιθανόν για τον εγγονό του σημαντικού ζωγράφου Παναγιώτη Δοξαρά.

952 Κούλη, 2013, τ.Α, σ.45. Τυπώνεται από το Τυπογραφείο της Κυβερνήσεως ή της Διοικήσεως στην Κέρκυρα σε ένα οικονομικό χαρτί και πιθανώς σε μικρό αριθμό, αφού μας είναι γνωστά δύο μόνο αντίτυπα, το ένα στην Αναγνωστική Εταιρεία της Κέρκυρας (πιν.30), Ωραιόπουλος Φιλ., Ο Νεοελληνικός Λόγος για την Αρχιτεκτονική και την Πόλη, Αθήνα 1998

953 Ροντογιάννης, 1982, σ.575

954 Κουνιάκης, 1928. Γνωστό έργο του της εποχής αυτή είναι το πορτραίτο μιας ωραίας Δαλματής του 1873. Ο Σπυρίδων Γαζής ασχολήθηκε κυρίως με την αγιογραφία, συγχρόνως όμως ήταν πολύπλευρη καλλιτεχνική φύση: ζωγράφος, τραγουδιστής, μουσικός και ποιητής, με ιδιωτική ζωή μποέμικη, ανέμελη και με ξεχωριστή αγάπη στη θάλασσα και το ψάρεμα. Έργα του είναι: ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος πρωτόλειο και ενυπόγραφο (Εποίη Σπυρ. Γαζής 1856 Απριλίου 12), ο Άγιος Βασίλειος επίσης πρωτόλειο και της ίδιας χρονολογίας από τη Βόρεια και Νότια θύρα αντίστοιχα του Ιερού του Ναού του Αγίου Γεωργίου στην πόλη της Λευκάδας), η ελαιογραφία «Η ευλογία του Ιακώβ» στην Παναγία των Ξένων.

Εικ.104 1830-Οικία Αποστόλου Ψωμά

Εικ.105 1826- Οικία Αντωνίου Σίδηρη

Εικ.106 1829 Οικία Νικολάου και Αφών Ζαβιτσάνου

Ελπίζουμε⁹⁵⁵ σε άλλη εργασία να αναλύσουμε τα σχέδια αυτά του Βεντούρα, αλλά και του άλλου ζωγράφου του Σ. Γαζή, που μπορεί να ζωγράφιζαν εικόνες, αλλά δεν γνώριζαν και τη «μηχανική». Ωστόσο και οι δύο «αγιογράφοι-μηχανικοί», καλωπίζουν και ομορφαίνουν τα τοπογραφικά τους σχέδια βάζοντας σκιές στους θριγκούς και στις κορνίζες της μετόπης, κι έτσι το αντικείμενο προβάλλεται ανάγλυφο και παραστατικό, παρ' όλο που προοπτικά δεν φτάνει σε ορθά αποτελέσματα. Οι σιδεριές και τα κιγκλιδώματα των μπαλκονιών, ειδικότερα στα σχέδια των αρχιτεκτόνων, περιγράφονται με λεπτομέρειες και καταβάλλεται ιδιαίτερη προσοχή στη σχεδίαση κάθε σημείου που θα προσδώσει βαρύτητα κι ομορφιά. Αυτή η έμφαση δένεται, ωστόσο λειτουργικά με το σύνολο του σχεδίου.

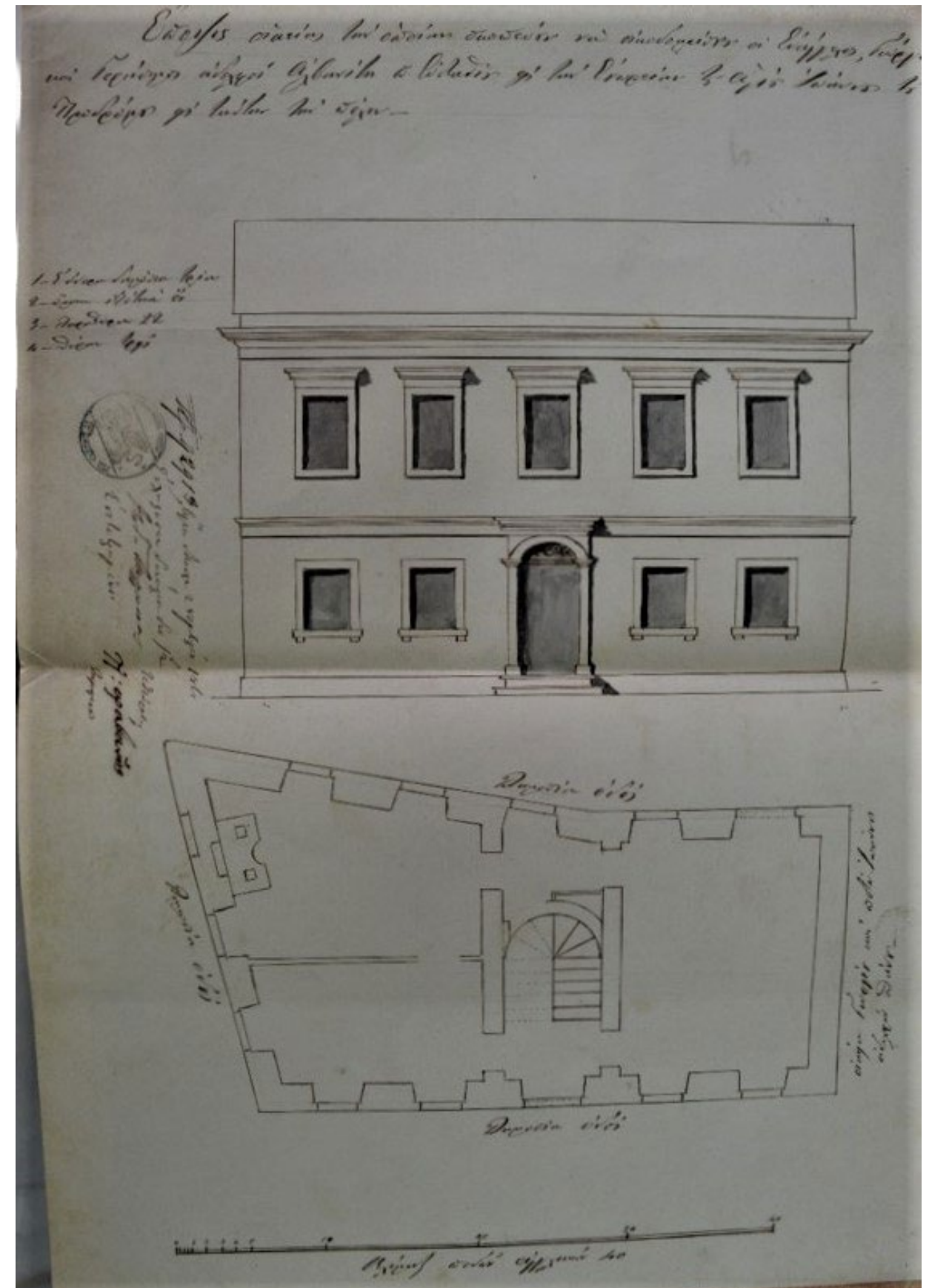
Με βάση την παραπάνω παρατήρηση του Μαλακάση και με κάθε επιφύλαξη, θα μπορούσαν να αποδοθούν στον Σπυρίδωνα Γαζή⁹⁵⁶ τα παρακάτω δεκαπέντε (15) σχέδια μεταξύ των ετών 1863 και 1865 τα οποία έχουν κοινά χαρακτηριστικά: 1853, η κατασκευή οικίας Νικολάου και αφων Κατοπόδη του Σπυρίδωνος (355, 415, 431)· 1854, η προσθήκη κλίμακας εξώστη και ανοίγματος προαυλίου στην οικία Αποστόλου και αφων Μαχαιρά (450)· 1854, η επέκταση της οικίας· σε συνέχεια της παλαιάς, Νικολάου Μαρίνου (454, 459)· 1854, η κατασκευή της οικίας Σπυρίδωνα Σέρβου (455)· 1856, η κατασκευή της οικίας Δημητρίου Καραμπουίκη (390, 471)· 1859, η κατασκευή της οικίας Βασιλείου Βεντούρα (528, 506)· 1859, η κατασκευή της οικίας Νικολάου Σταφυλάτου (493)· 1860, η κατασκευή της οικίας Ανδρέα Βλαντή (532)· 1860, η κατασκευή της οικίας Δημητρίου Γκίνη (516, 523, 549)· 1860, η κατασκευή της οικίας Χρήστου Καρφάκη (517, 524, 534, 550)· 1861, η κατασκευή της οικίας Ευάγγελου Αλβανίτη του Ευσταθίου (541, 558), (Εικ. 107)· 1862, η κατασκευή της οικίας Σπυρίδωνος Βερούκιου του Ευαγγέλου (542, 564)· 1862, η επέκταση καθ' ύψος της οικίας Ευσταθίου Γαζή (544)· 1865, η κατασκευή της οικίας Ιωάννη Φιλίνη (604).

Τα σχέδια μιας ομάδας επτά (7) οικοδομικών αδειών του 1826 και μίας (1) του 1827, ο συντάκτης των οποίων παραμένει ανώνυμος,⁹⁵⁷ τα οποία έχουν κοινά χαρακτηριστικά αποτελούν μια ιδιαίτερη περίπτωση. Σε όλα τα σχέδια

955 Μαλακάσης, 1982, σ.9

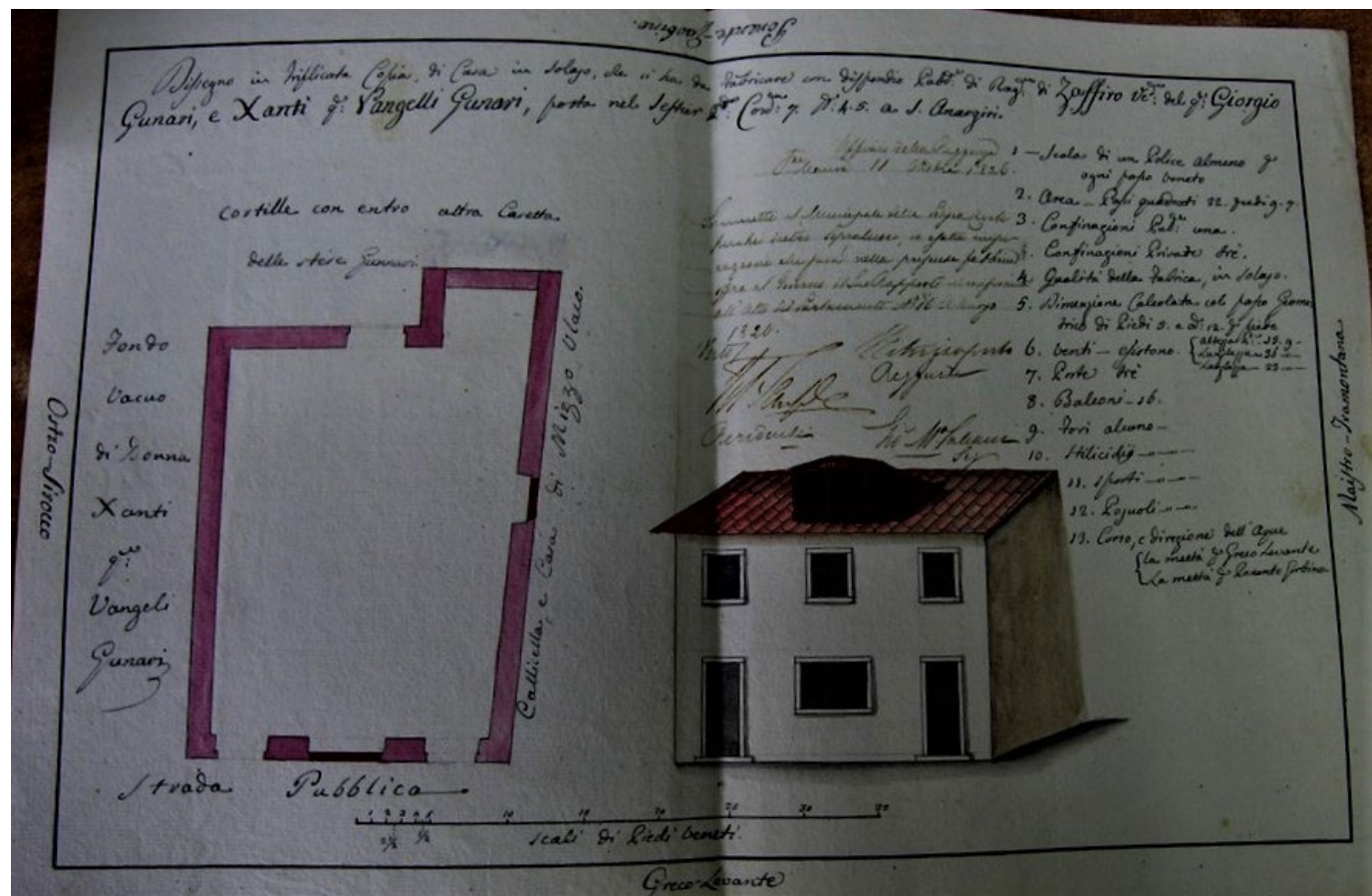
956 1853 οικία Νικολάου και αφων Κατοπόδη του Σπυρίδωνος (355, 415, 431), 1854 προσθήκη κλίμακας εξώστη και ανοίγματος προαυλίου κατοικίας Αποστόλου και Αφων Μαχαιρά (450), 1854 οικία σε συνέχεια παλαιάς οικίας Νικολάου Μαρίνου (454, 459), 1854 οικία Σπυρίδωνα Σέρβου (455), 1856 οικία Δημητρίου Καραμπουίκη (390, 471), 1859 οικία Βασιλείου Βεντούρα (528, 506), 1859 οικία Νικολάου Σταφυλάτου (493), 1860 οικία Ανδρέα Βλαντή (532), 1860 οικία Δημητρίου Γκίνη (516, 523, 549), 1860 οικία Χρήστου Καρφάκη (517, 524, 534, 550), 1861 οικία Ευάγγελου Αλβανίτη του Ευσταθίου (541, 558), 1862 οικία Σπυρίδωνος Βερούκιου του Ευαγγέλου (542, 564), 1862 Επέκταση καθ' ύψος της οικίας Ευσταθίου Γαζή (544), 1865 οικία Ιωάννη Φιλίνη (604),

957 Οι οικοδομικές άδειες αφορούν στην Οικία Παπα-Νίκου Γιολδάση 1826 (137), στην οικία Ζαφείρων χήρας Γεωργίου και Ξανθής του Βαγγέλη Γούναρη 1826 (136), στην διάνοιξη πόρτας Δημήτρη Κορντοβανά 1826 (143), στην οικία Κοσμά Μπαμπάκαλη 1826 (139), στην οικία κληρονομιάς Πιαζεντίνου 1826 (62), στην οικία Μιχάλη Πολίτη 1826 (138), στην οικία Ντόνας Γεωργούλας Ραφτοπούλου, χήρας Νικολάου 1826 (144), στην οικία Ακριβής χήρας Μαρίνου Σταύρακα 1826 (142), φούρνος Ιωάννη Βραχλιώτη 1827 (231).

Εικ.107 1861 Οικία Ευάγγελου Αλβανίτη (541,558)

Εικ. 108 1826 Οικία Ζαφεί-
ρωνς Γούναρη

Εικ. 109 1826 Οικία Δημή-
τρη Κορντοβανά

υπάρχει ένα τετράγωνο μαύρο πλαίσιο που σχηματίζει περιθώριο στο χαρτί, στο οποίο αναφέρονται τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. Η όψη του κτίσματος σχεδιάζεται τις περισσότερες φορές αξονομετρικά και οι τοίχοι της κάτοψης βάφονται με ροζ χρώμα. Δυστυχώς τα σχέδια δεν φέρουν υπογραφή και έτσι δεν γνωρίζουμε τον δημιουργό τους. Μεταξύ αυτών των σχεδίων διακρίνουμε την οικία της Ζαφείρωνς χήρας Γεωργίου και Ξανθής του Βαγγέλη Γούναρη (136) 1826 (Εικ. 108) και το σχέδιο διάνοιξης πόρτας οικίας Δημήτρη Κορντοβανά (143) του 1826 (Εικ. 109)

Ο Ιωάννης Ρούσσος⁹⁵⁸ (1779-1850), τον Ιούλιο του 1806,⁹⁵⁹ φοιτά, μαζί με άλλους 48 μαθητές, στο τμήμα της Αρχαίας και Νέας Ελληνικής Γλώσσας (Scuola Lingua Graeca Letterale et Volgare), που είναι το πρώτο δημόσιο σχολείο που ιδρύθηκε στη Λευκάδα, με δάσκαλο τον Γεώργιο Σκλαμπάνη και συμμαθητές τον Θεοφύλακτο και άλλους, ενώ ο Άγγελος Σικελιανός την ίδια περίοδο γράφεται στο τμήμα Φιλοσοφίας, όπου δίδασκε ο Wassan.

Το 1872 συναντούμε σε συμβόλαιο τον γιο του Ευστάθιο Ρούσσο. Ο Δήμος Μαλακάσης έχει αντιγράψει το συμβόλαιο στο οποίο αναφέρεται:

β) Εν Λευκάδι τη 9 Μαρτίου 1872⁹⁶⁰... Ενώπιον του συμβολαιογράφου Μιχαήλ Βεμβενουτίου... « αφ' ενός ο Ευστάθιος Ρούσσος ποτέ Ιωάννου συμβολαιογράφος και αφ' ετέρου ο Πέτρος Νικολάου Σταματόπουλος εμποροκτηματίας... Ο Σταματόπουλος τυγχάνει πιστωτής κατέναντι του Ρούσσου εκ των επομένων ομολόγων... ο Ρούσσος τα εδανείσθη παρά του Σταματοπούλου προς στήλευσιν της οικίας του βλαφθείσης υπό του σεισμού της 16 Δεκεμβρίου 1869...». Μεταγραμμένο στον τόμο 4, αριθμό 962.

Ο Ευστάθιος Ρούσος έχει εκδώσει άδειες στο όνομά του: 1832, τη διάνοιξη παράθυρου και πόρτας και κατασκευή φούρνου Ευστάθιου Ρούσου του Ιωάννη (653, 674)· 1834, την κατασκευή οικίας του Ευστάθιου Ρούσου (689)· 1836, η κατασκευή του καταστήματος Ευστάθιου Ρούσου του Ιωάννη (713)· 1837, την κατασκευή του καταστήματος Ευστάθιου Ρούσου (740)· 1846, την κατασκευή της οικίας Ευστάθιου Ρούσου (869, 271). Αν κάνουμε την υπόθεση εργασίας ότι έχει σχεδιάσει ο ίδιος τα ακίνητά του, από τον χαρακτηριστικό πλάγιο καλλιγραφικό γραφικό χαρακτήρα και τον τρόπο σχεδίασης με τη χρήση ελαφρά ροζ χρώματος στο πάχος της κάτοψης και τον τρόπο σχεδίασης της κλίμακας, μπορούμε να του αποδώσουμε τα παρακάτω επιπλέον 49 σχέδια με κάθε επιφύλαξη: 1827, την κατασκευή της οικίας Απόστολου Αρτινού (739)· 1827, την ανακατασκευή του φούρνου Τζανέτου Δε Τζώρτζη (154)· 1828, την κατασκευή της οικίας Γιάννη Γιαννέτου (817)· 1828, την επισκευή της οικίας Σπυρίδωνα Λάγγαρη (256)· 1829, την κατασκευή της οικίας Αλέξανδρου Αρμούρη (618)· 1829, την κατασκευή της οικίας Μήτσου Αντύπα (634)· 1829, την προσθήκη σοφίτας στην οικία Παύλου Δημουλίτσα (631)· 1829, την κατασκευή

958 Ροντογιάννης, 1982, σ.575

959 Ροντογιάννης, 1982, σ.346

960 Μαλακάσης, 1982, σ.39-40

της οικίας Ελιάς Κοτρή (628)· 1830, την επισκευή ιερού και τριών παραθύρων Ναού Εισοδίων της Θεοτόκου (646)· 1830, την κατασκευή της οικίας Ευσταθίου Καββαδία (644)· 1830, την κατασκευή της οικίας Ιωάννη Κουπαράνη (643, 659)· 1830, τη κατασκευή της οικίας Ιωάννη και αδελφού Μεγαγιάννη (663)· 1831, τη κατασκευή της οικίας Φραγκίσκου Γάντζια (662)· 1831, την ανακατασκευή της οικίας Δημητρίου Δίπλα (648)· 1831, την ανακατασκευή της οικίας Ευσταθίου Μπαμπάκαλη (665)· 1831, την ανακατασκευή του φούρνου κόντε Αντωνίου Σεττίνη (647)· 1832, τη κατασκευή του εργαστηρίου Σπυρίδωνα Ζαμπάρη (671)· 1833, την προσθήκη στην οικία Αθανασίου Γρηγόρη του Δημητρίου (685)· 1833, τη κατασκευή της οικίας Ελιάς Κοτρή του Ευσταθίου (678)· 1833, τη κατασκευή της οικίας Σπυρίδωνα Μαυροειδή (677)· 1834, τη κατασκευή της οικίας Νικολάκη Άκαρδου του Κόντε (692)· 1834, τη κατασκευή της οικίας Ελιάς Κοτρή (688)· 1835, τη κατασκευή της οικίας Ιωάννη Βαλαμόντε (703)· 1835, τη κατασκευή της οικίας και του φούρνου Παναγιώτη Γαζή (707)· 1835, τη κατασκευή της οικίας Γεωργίου Γιαννούλη (705)· 1835, τη κατασκευή της οικίας Βασιλείου Ζέρβα (698)· 1835, τη κατασκευή της οικίας Σπυρίδωνα Καμπίσου (696)· 1835, τη κατασκευή της οικίας Ελένης χήρας Κατσηγιάννη (694)· 1835, την κατασκευή της οικίας Ιωάννη Μεγαγιάννη (750)· 1835, τη κατασκευή της οικίας Θεοδώρου και Αφων Νησώτη (706)· 1835, τη κατασκευή της οικία Γκαετάνο Σκυριανού (702)· 1835, τη κατασκευή της οικίας Πετρου Σταματόπουλου (697)· 1836, τη κατασκευή του ναού της Αγίας Παρασκευής (ιβ)· 1836, τη κατασκευή του ναού της Παναγίας των Ξένων (ιε)· 1836, την επισκευή του ναού του Αγίου Γεωργίου (ιδ)· 1836, την επισκευή του καταστήματος Χρήστου Αντύπα του Ιωάννη (710)· 1836, τη κατασκευή της οικίας Βασιλείου Βερύκιου (723)· 1836, τη κατασκευή της οικίας Φραντζέσκου Γαντζία (725)· 1836, τη κατασκευή της οικίας Δημητρίου Λάσκαρη (712)· 1836, τη κατασκευή οικίας Νικολάου Λαυράνου (719)· 1836, τη κατασκευή της οικίας-παράγκας Κωνσταντίνου και αφων Μαυρομάτη (715)· 1836, οικία Δημητρίου Σουλιώτη (722, 726)· 1837, τη κατασκευή της οικίας Γρηγορίου Δίπλα (730)· 1837, τη κατασκευή της οικίας Νικολάου Κατοπόδη (732)· 1837, τη κατασκευή της παράγκας Ιάκωβου Σκληρού και Ευσταθίου Δεβάρη (738)· 1837, τη κατασκευή της οικίας Ιωάννη Στούνου (737)· 1838, τη κατασκευή καταστήματος Ιωάννη και αφων Βαλαωρίτη (752)· 1838, τη κατασκευή οικίας Σπυρίδωνα Λάγγαρη (755)· 1857, τη κατασκευή του κοιμητηρίου του Αγίου Χαραλάμπους (γ).

Ο Ανδρέας Κοψιδάς, για τον οποίο δεν γνωρίζουμε άλλα στοιχεία, εμφανίζεται στο αρχείο των οικοδομικών αδειών μεταξύ των ετών 1834 και 1859 να υπογράφει τις παρακάτω 53 οικοδομικές άδειες:⁹⁶¹ 1834, την κατασκευή πόντζου

961 Κατασκευή πόντζου οικίας Γεωργίου Κονταρή του Αντωνίου 1834 (733), προσθήκη οικίας Δημητρίου Μήτσουρα 1834 (687), οικία Αποστόλου Σταύρακα 1834 (691), επισκευή και προσθήκη οικίας Σπυρίδωνα Μαυροειδή 1835 (701), ανακατασκευή οικίας Αναστασίου Σκένα 1836 (718), ανακατασκευή οικίας Ιωάννη Σούρμπη 1836 (717), επισκευή τμήματος οικίας Νικολέτου Λαζαράκου 1837 (728, 729), κατασκευή τοίχου Γαλανής Χαλικοπούλου 1838 (743), επισκευή Ναού Αγίου Δημητρίου 1839 (η), οικία Ιωάννη Πετανίτη 1839 (763), οικία Αιδάρη Πετζάλη 1839 (762), οικία Μαρίας Ζαβερδινού 1840 (783), οικία Δημητρίου Λουριώτη 1840 (803), οικία Θωμά Ματαράγκα 1840 (780), επισκευή οικίας Ιάκωβου Ρομποτή 1840 (868), Οικία Πέτρου Πετριτσόπουλου, 1841 (650), οικία Πέτρου Πετριτσοπούλου 1841 (797, 784), κατασκευή τοίχου Αθανασίου Καπαρίδα 1841 (785, 796), κατάστημα Μινά Μπέλλου 1841 (788, 798, 799), οικία Εμμανουήλ Μπούμπουλη 1841 (787, 802), επισκευή οικίας Αντωνίου Σεττίνη 1841 (792), οικία Ζήση Τζιώτη 1841 (813), Οικία Μαρίας Ζαβερδινού 1842 (812), οικία Θεοδώ-

της οικίας Γεωργίου Κονταρή του Αντωνίου (733)· 1834, την προσθήκη στην οικία Δημητρίου Μήτσουρα (687)· 1834, τη κατασκευή οικίας Αποστόλου Σταύρακα (691)· 1835, την επισκευή και προσθήκη στην οικία Σπυρίδωνα Μαυροειδή (701)· 1836, την ανακατασκευή της οικίας Αναστασίου Σκένα (718), (Εικ. 110)· 1836, την ανακατασκευή της οικίας Ιωάννη Σούρμπη (717)· 1837, την επισκευή τμήματος στην οικία Νικολέτου Λαζαράκου (728, 729)· 1838, την κατασκευή τοίχου της οικίας Γαλανής Χαλικοπούλου (743)· 1839, την επισκευή του ναού Αγίου Δημητρίου (η)· 1839, την κατασκευή της οικίας Ιωάννη Πετανίτη (763)· την κατασκευή της οικίας Αιδάρη Πετζάλη 1839 (762)· 1840, τη κατασκευή της οικίας Μαρίας Ζαβερδινού (783)· 1840, τη κατασκευή της οικίας Δημητρίου Λουριώτη (803)· 1840, τη κατασκευή της οικίας Θωμά Ματαράγκα (780)· 1840, την επισκευή της οικίας Ιάκωβου Ρομποτή (868)· 1841, τη κατασκευή της οικίας Πέτρου Πετριτσόπουλου (650)· 1841, τη κατασκευή της οικίας Πέτρου Πετριτσοπούλου (797, 784)· 1841, τη κατασκευή τοίχου στην οικία Αθανασίου Κατσαρίδα (785, 796)· 1841, τη κατασκευή του καταστήματος Μινά Μπέλλου (788, 798, 799)· 1841, την κατασκευή της οικίας Εμμανουήλ Μπούμπουλη (787, 802)· 1841, την επισκευή της οικίας Αντωνίου Σεττίνη (792)· 1842, τη κατασκευή της οικίας Ζήση Τζιώτη (813)· 1842, τη κατασκευή της οικίας Μαρίας Ζαβερδινού (812)· 1842, τη κατασκευή της οικίας Θεοδώρου Λουπέτη (807)· 1842, τη κατασκευή της οικίας Γεωργίου Σακοράφα (801, 815)· 1843, την επέκταση της όψης του φούρνου Σπυρίδωνα Σκουφά (819)· 1843, τη κατασκευή οικίας αφων Βασιλείου και Αποστόλου Αλέσιου (818)· 1843, τη κατασκευή της οικίας Αποστόλη Αρακλιώτη (820, 836)· 1843, τη κατασκευή του κτηρίου Βασιλείου Βερύκιου, δόκτορος Νικολάου Σταύρου, δόκτορος Αντρέα Βλαντή (822)· 1843, τη προσθήκη πόντζου στην οικία Σπύρου Λάζαρη (829)· 1843, τη κατασκευή του καταστήματος Θεοδώρου Μαχαιρά (821)· 1843, την επισκευή οικίας Δημητρίου Μήτζουρα (832, 835)· 1843, τη προσθήκη οικίας πάνω από το κατάστημα Μινά Μπελλή (830)· 1844, τη κατασκευή της οικίας Βασιλείου και αφων Αλέσιου (841)· 1844-1845, την επισκευή της οικίας Αθανασίου Τριανταφύλλου (843, 853, 442)· 1844, τη κατασκευή της οικίας Αντωνίου Πατρίκιου (840)· 1844, τη κατασκευή της οικίας Σπυρίδωνος Σκουφά (838)· 1844, τη κατασκευή της οικίας Θεόδωρου Χαλικιά (838^Α, 842Β)· 1845, τη κατασκευή οικίας Λουκά Αρνόπουλου (846, 857)· 1845, τη κατασκευή της οικίας Μήτσου Πολυκαλά (851, 856)· 1845, τη κατασκευή της οικίας Αθανάσιου Σκλαβενίτη (855, 859)· 1845, τη κατασκευή της οικίας Κωνσταντίνου Φίλιππα (847, 882, 269^Α)· 1846, τη κατασκευή της οικίας Πάνου και Δημητρίου Αραβανή

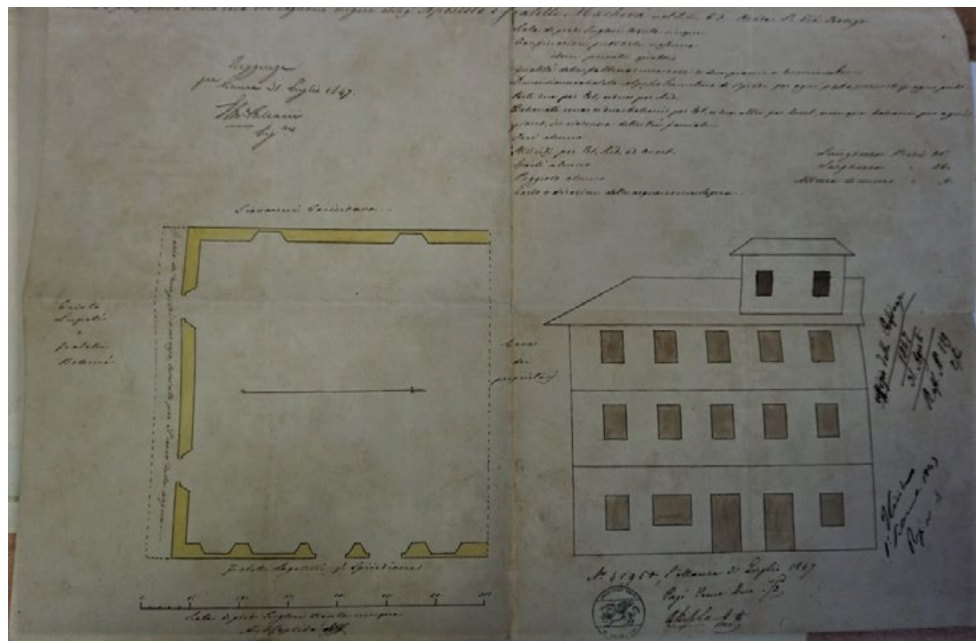
ρου Λουπέτη 1842 (807), οικία Γεωργίου Σακοράφα 1842 (801, 815), επέκταση όψης φούρνου Σπυρίδωνα Σκουφά 1843 (819), οικία Αφων Βασιλείου και Αποστόλου Αλέσιου 1843 (818), Οικία Αποστόλη Αρακλιώτη 1843 (820, 836), Κτήριο Βασιλείου Βερύκιου, Δρ.Νικολάου Σταύρου, Δρ. Αντρέα Βλαντή 1843 (822), οικία Σπύρου Λάζαρη 1843 (829), κατάστημα Θεοδώρου Μαχαιρά 1843 (821), επισκευή οικίας Δημητρίου Μήτζουρα 1843 (832, 835), προσθήκη οικίας πάνω από το κατάστημα Μινά Μπελλή 1843 (830), οικία Βασιλείου και Αφων Αλέσιου 1844, (841), Οικία Αθανασίου Τριανταφύλλου 1844-1845 (843, 853, 442), οικία Αντωνίου Πατρίκιου 1844 (840), οικία Σπυρίδωνος Σκουφά 1844 (838), οικία Θεόδωρου Χαλικιά 1844 (838^Α, 842Β) οικία Λουκά Αρνόπουλου 1845 (846, 857), οικία Μήτσου Πολυκαλά 1845 (851, 856), οικία Αθανάσιου Σκλαβενίτη 1845 (855, 859), οικία Κωνσταντίνου Φίλιππα 1845 (847,882, 269^Α), Οικία Πάνου και Δημητρίου Αραβανή (1846), επισκευή πρώτου ορόφου και ... οικίας Μαρίας Ζαβερδινού του Αλεξάνδρου 1846 (871), οικία Αποστόλου Κοτρή 1846 (867, 536), οικία Αντωνίου Λογοθέτη 1846 (870), Οικία Κωνσταντίνου Φίλιππα, 1846 (874), οικία Γεωργίου Αρώνη 1847 (292, 886, 891, 895), οικία Βασιλείου Λεκατσά του Στάθη 1847 (885, 893), οικία Αποστόλου και Αφων Μαχαιρά 1847 (887), οικία Θεοδώρου Σούρμπη 1847 (889), κατάστημα Πέτρου Σταματόπουλου 1847 (894), Οικία Σπυρίδωνα Σκουφά του Αντωνίου (1849),

(877), 1846, την επισκευή πρώτου ορόφου και ανέγερση δεύτερου ορόφου της οικίας Μαρίας Ζαβερδινού του Αλεξάνδρου (871)· 1846, την κατασκευή της οικίας Αποστόλου Κοτρή (867, 536)· 1846, την κατασκευή της οικίας Αντωνίου Λογοθέτη του Κωνσταντίνου (870)· 1846, τη κατασκευή της οικίας Κωνσταντίνου Φίλιππα, (874)· 1847, τη κατασκευή της οικίας Γεωργίου Αρώνη (292, 886, 891, 895)· 1847, τη κατασκευή της οικίας Αποστόλου και αφων Μαχαιρά (887), (Εικ. 111)· 1847, τη κατασκευή της οικίας Θεοδώρου Σούρμπη (889)· 1847, τη κατασκευή του καταστήματος Πέτρου Σταματόπουλου (894), (Εικ. 112), 1843, τη κατασκευή της οικίας Σπυρίδωνα Σκουφά του Αντωνίου (838).

Ο Νικόλαος Κοψιδάς που πιθανόν πρόκειται για τον γιο του, σχεδιάζει ίσως μετά τον θάνατο του πατέρα του δύο μόνο άδειες: 1852, τη κατασκευή της οικίας Ιωάννη Ψωρούλα (322, 323, 344)· 1859, τη κατασκευή της οικίας Δημητρίου Αρκελέ (507).

Εικ.110 1836 Οικία Αναστασίου Σκένα

Εικ.111 1847 Οικία Αφων Μαχαιρά

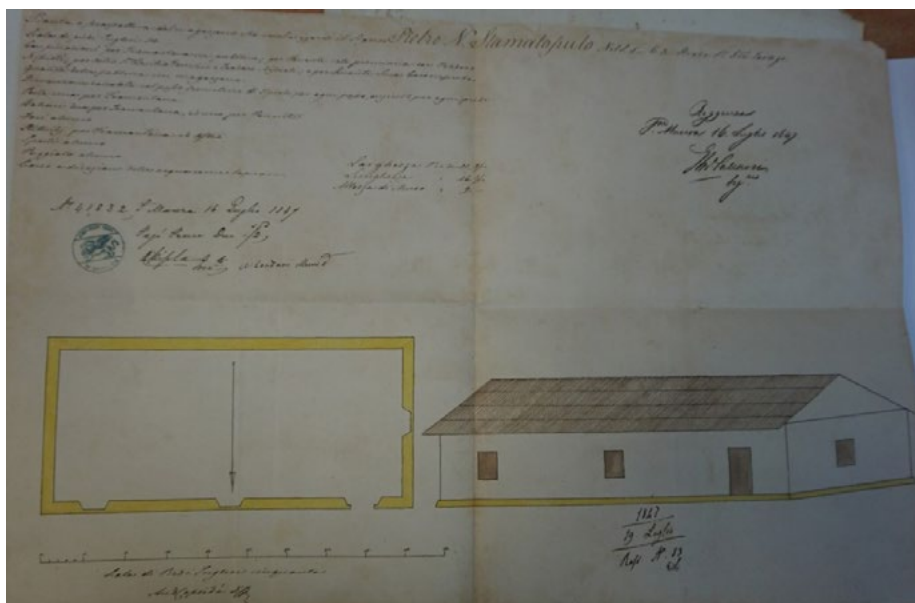
Εικ. 112 1847 Οικία Πέτρου Σταματόπουλου

Σχέδια με κοινά χαρακτηριστικά τα ίδια γράμματα, την ομοιότητα στον τρόπο σχεδιαστής, την κίτρινη σχεδιαστική κλίμακα και το κίτρινο βέλος στο σύμβολο του βορρά έχουν εντοπιστεί σε άλλα 17 σχέδια. Παρόλο που τα σχέδια αυτά δεν φέρουν την υπογραφή του, εν τούτοις μπορούν να αποδοθούν στον Αναστάσιο Πότση του Νικολάου ο οποίος ήταν και ξυλουργός-κατασκευαστής,⁹⁶² καθώς σε συμβόλαιο του 1858 αναφέρεται το όνομά του και έχει εντοπιστεί στο αρχείο η άδεια του σπιτιού στο οποίο αναφέρεται το συμβόλαιο. Συγκεκριμένα σε συμβόλαιο που έχει δημοσιεύσει ο Δήμος Μαλακάσης αναφέρονται τα εξής:

γ) Αριθμός 3746.⁹⁶³ Αγία Μαύρα 11 Ιανουαρίου 1858 (συμβολαιογράφος Σπυρίδων Δ. Βλάχος)... «αφ' ενός η Μαριώ Καμπίσο, χήρα ποτέ Φιλίππου Καββαδία, αφ' ετέρου ο κ. Αναστάσιος Πότσης του Νικολάου (σημ. γνωστός στην εποχή του γεωμέτρης-μηχανικός-σχεδιαστής)... Ο Πότσης (σημ. σε άλλα συμβόλαια αναφέρεται και Μπότσης, μ' αυτό το επώνυμο αναφέρονταν και οι τελευταίοι απόγονοί του) υπόσχεται να κατασκευάσει εν αρμενάλιον επάνω της οικίας. Το μάκρος του αρμεναλίου ποδάρια ενετικά οκτώ, αρχίζοντας από την άκραν κατά το μέρος του οσπιτίου του Αποστόλου Αιτινού. Το πλάτος του όσον είναι το πλάτος του οσπιτίου, το δε ύψος ποδάρια ενετικά επτά. Θέλει κατασκευάση εις αυτό δύο παράθυρα κατά το μέρος του δρόμου εις την φατζάδα με γρίλλιες έξωθεν, τελέρια με γιαλιά έσωθεν, όλαι αι γρίλλιαι μέλλει να είναι από πόντε και να κλειούν με σίδερα σπενελέττα. Και εν μικρόν παραθυρόπουλον στρογγυλό με γιαλί, χωρίς σκούρο δια μόνον το φως της ημέρας κατά δυσμάς. Θέλει χωρίσει το αυτό αρμενάλιον με δύο κάμεραις ταβανιασμέναις από ταύλαις σκουρέταις και με ταις κορνίζιαις του ολόγουρα και ταις πατωσαίς με ταις ταύλαις και με όλην την εντέλειαν κεκρωμέναις με ταις πόρταις εις ταις αυταίς κάμεραις...

962 Μαλακάσης, 1982, σ.11-13, Κουνιάκης, 1928.

963 Μαλακάσης, 1982, σ.39-40

Θέλει φκιάσει μίαν σκάλαν ανάλογην και κάτωθε της σκάλας θέλει κλείσει ένα ερμάριον. Όλον το αρμενάλι θέλει το πλέξει ολόγυρα με ξύλα άγρια και το κλείσει με τούβλα μυστρίζοντας το μέσα και έξω με ασθέστη, καθώς επίσης και ταις κάμεραις δηλαδή τα τραμέντζα έσωθεν και έξωθεν...». Βρίσκεται στο βιβλίο πράξεων του παραπάνω συμβολαιογράφου, στο στοιχείο «Λ», αριθμός σελίδας 162.

Από το συμβόλαιο αυτό διαπιστώνουμε και τον τρόπο κατασκευής των ξύλινων στοιχείων στο εσωτερικό του συγκεκριμένου σπιτιού της Μαριώς Καβαδία. Όπως προκύπτει από τα σχέδια του Πότζη, οι τεχνίτες των ξύλινων κατασκευών γνωρίζουν και να σχεδιάζουν. Σύμφωνα με τον Δήμο Μαλακάκη:

ειδικότερες λεπτομέρειες των ξύλινων κατασκευών, όπως της ξυλοτουβλοδομής (τσατουμάς), των εσωτερικών υποστηλωμάτων (ποντελαρίσματα) και των παραθυριών δεν συνοδεύουν τα σχέδια. Κι αυτό είναι μια βασική έλλειψη των σχεδίων του αρχαιοφυλακείου. Έτσι μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι οι λεπτομέρειες του τσατουμά και γενικά της δομής της ξυλοδεσιάς, αφήνονται στους «τέκτονες» που όπως θα δούμε από τα δημοσιευμένα εργολαβικά συμβόλαια δεν ήταν άλλοι από τους κτίστες και τους μαραγκούς. Γι' αυτό σε κάθε οικοδομή βρίσκουμε χωριστές συμφωνίες με τους κτίστες και ξεχωριστές με τους ξυλουργούς (μαραγκούς-ρεμεσιέρηδες). Έτσι από τα συμβόλαια που έχουν σωθεί, έχουμε την δυνατότητα να έχουμε εικόνα των κατασκευαστών καθώς και του τρόπου αναθέσεως.⁹⁶⁴

Οι άδειες που μπορούν να αποδοθούν με επιφύλαξη στον Αναστάσιο Πότση είναι: 1852, τη κατασκευή της οικίας Νικολάου Δουβίτσα του Σπυρίδωνος (334, 347)· 1852, τη κατασκευή της οικίας Μάρκου Γαζή του Κωνσταντίνου (367, 505)· 1854, τη κατασκευή του καταστήματος Θωμά Ματαράγκα του Θεοδωσίου (383, 444, 465)· 1854, τη κατασκευή της οικίας Θεοδώρου Παπαδόπουλου του Αναστασίου (379, 435, 452)· 1854, τη κατασκευή της οικίας Ευαγγέλου Ραίσση (399, 480)· 1855, τη κατασκευή της οικίας Ιωάννη Καβαδία του Νικολάου (601, 462)· 1855, τη κατασκευή της οικίας Χρήστου Σκλαβούνου του Ιωσήφ (387)· 1855, τη κατασκευή της οικίας Χρήστου Στάμου (445)· 1855, τη κατασκευή της οικίας Απόστολου Σταύρακα του Παναγιώτη (388, 460)· 1856, τη κατασκευή της οικίας Αποστόλου Θεοχάρη του Γεωργίου (389, 473)· 1856, τη κατασκευή της οικίας Νικολάου Γιαννουλάτου (397, 468, 476)· 1857, τη κατασκευή της οικίας Μινά Μπελή (400, 482)· 1858, τη κατασκευή της οικίας Μαρίας Καβαδία χήρας Ευτυχίου (497)· 1858, τη κατασκευή της οικίας Βεντούρα Ιωάννη (490, 512)· 1858, τη κατασκευή της οικίας Ιωάννη Τρανού του Αργύρη (492, 509)· 1860, τη κατασκευή της οικίας Κωνσταντίνου Μεσσήνη του Ευσταθίου (514, 521, 547)· 1866, τη κατασκευή της οικίας Μιχαήλ Βουτζινά του Γεωργίου (515, 522, 548).

Η οικογένεια Προσαλέντη φαίνεται ότι δραστηριοποιείται για πολλά χρόνια στη Λευκάδα. Σύμφωνα με τον Π. Ροντογιάννη⁹⁶⁵ το δίδυμο κτήριο του Τοποτηρητηρίου και του Δικαστηρίου, κατασκευάστηκε από τον εργολάβο Ευστάθιο Προσαλέντη, ο οποίος ήταν και ξυλογλύπτης. Επίσης, ο Πάνος

964 Μαλακάσης, 1982, σ.8

965 Π.Γ. Ροντογιάννης, *Η Χριστιανική Τέχνη στην Λευκάδα*, σ.477, Έκδοση ΕΛΜ, Αθήναι 1974.

Προσαλέντης ή Μαιστράλης⁹⁶⁶ (1822-1894) είχε εργαστεί στον ναό του Αγίου Δημητρίου της πόλης και σε χωριά της Λευκάδας.

Ο Νικόλαος Παпанελόπουλος⁹⁶⁷ έκανε σπουδές στην Ιταλία, και επιστρέφει όπως και όλοι οι άλλοι από τη Βενετία ή άλλες πόλεις εντελώς εξιταλισμένος. Κάνοντας την υπόθεση εργασίας ότι το σχέδιο του σπιτιού των αφων Παпанελόπουλων έχει γίνει από τον ίδιο, διαπιστώνουμε ότι επτά (7) σχέδια έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα τη λοξή σκιά στα ανοίγματα, το γέμισμα με κίτρινο χρώμα των τοίχων της κάτοψης και βαμμένη με πορτοκαλί χρώμα την κλίμακα. Τα σχέδια που μπορεί με επιφύλαξη να αποδοθούν στον Παпанελόπουλο είναι: 1827, τη κατασκευή της οικίας Νικολάου Σταύρου (159)· 1827, διάνοιξη παραθύρου στην οικία Νικολάου Γερόλυμου (193)· 1827, τη κατασκευή της οικίας Ευσταθίου Βλαντή (175)· 1827, τη κατασκευή της οικίας Μαρίας Βλασοπούλου χήρας του Στάθη και του γιου της Ανδρέα (162)· 1827, τη κατασκευή της οικίας ιερομόναχου Νεκτάριου και αφων Παпанελόπουλων (163)· 1827, τη κατασκευή της οικίας Χαράλαμπου Κοντογούρη (189)· 1827, τη κατασκευή της οικίας Ευσταθίου Σούρμπη (223).

Στα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου εντοπίζονται επίσης πολλά ονόματα αρχιτεκτόνων, μηχανικών και σχεδιαστών. Στην Κεφαλονιά⁹⁶⁸ εμφανίζονται τα εξής ονόματα: Αναστάσιος Πήλλικας, Χριστόδουλος Πήλλικας, ο γιος του Γεράσιμος Πήλλικας, Ιωσήφ Π. Τυπάλδου, Χριστόδουλος Μεταξάς Αγγούριας, Διονύσιος Τυπάλδος Πρετεντέρης, Διονύσιος Α. Βαλσαμάκης, Παναγής Βρυώνης, Πέτρος Ξυδιάς.⁹⁶⁹

Στην Ζάκυνθο αξιόλογος εκπρόσωπος της αρχιτεκτονικής του νεοκλασικισμού είναι ο αρχιτέκτονας Φίλιππος Χαρτάς,⁹⁷⁰ που γεννήθηκε στη Ζάκυνθο το 1807 και πέθανε το 1862. Σπούδασε αρχιτεκτονική στη Βενετία από όπου πήρε το δίπλωμά του το 1830 και κυριότερα έργα του ήταν το κωδωνοστάσιο του Αγίου Διονυσίου και η Λέσχη «Ο Ζάκυνθος».

Στην Κέρκυρα,⁹⁷¹ πρωτεύουσα του Ιονίου Κράτους και σπουδαίο πολιτιστικό και πνευματικό κέντρο, ο αρχιτέκτονας που έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο μεταξύ των ετών 1830 και 1855, είναι ο Ιωάννης Χρόνης,⁹⁷² από τους πρώτους τεχνικούς επιστήμονες του ελληνικού χώρου.

Παρατηρούμε από τα παραπάνω ότι δεν εμφανίζεται κινητικότητα των αρχιτεκτόνων σε όλα τα νησιά του Ιονίου, αλλά ασκούν το επάγγελμα στο νησί την καταγωγής του και της μόνιμης κατοικίας τους.

966 Ροντογιάννης, 1982, σ.686

967 Σολδάτος, 2000, σ.134. Πιθανόν σχέδια του είναι 1827 οικία Νικολάου Σταύρου (159), 1827 Διάνοιξη παραθύρου οικίας Νικολάου Γερόλυμου (193), 1827 οικία Ευσταθίου Βλαντή (175), 1827 οικία Μαρίας Βλασοπούλου χήρας του Στάθη και του υιού της Ανδρέα (162), 1827 οικία Αφων Παпанελόπουλων (163), 1827 οικία Χαράλαμπου Κοντογούρη (189), 1827-Οικία Ευσταθίου Σούρμπη (223),

968 Μοσχονάς, Καρδαμίτση-Αδάμη, Μπεριάτος, 2013, σ.25, 34, 42-44

969 Μοσχονάς, Καρδαμίτση-Αδάμη, Μπεριάτος, 2013, σ.35, 41

970 Ζήβα, 1976, σ.135

971 Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Το έργο του Κερκυραίου Αρχιτέκτονα Ι.Χρόνη, Μελέτη, Δημοσιεύματα εταιρείας Κερκυραϊκών σπουδών, Κέρκυρα 1983, σ.5

972 Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, 1983, σ.6.-9.

Ο έλεγχος των αδειών - Οι ελεγκτές μηχανικοί του Ιονίου Κράτους

Στο Ιόνιο Κράτος υπήρχε ο κατάλληλος γραφειοκρατικός μηχανισμός για τον έλεγχο των κατασκευών. *Αρμόδιες αρχές*⁹⁷³ άσκησης ελέγχου στις επτανησιακές πόλεις, σύμφωνα με το διάταγμα του 1827, ήταν ο πολιτικός μηχανικός και ο αρχηγός της πολιτικής αστυνομίας. Αυτοί ήλεγχαν και τον επιστάτη αρχιτέκτονα ή τον πρωτομάστορα που για να εξασκεί αυτό το επάγγελμα έπρεπε να παρουσιάσει ένα πιστοποιητικό ότι εργάζεται σε οικοδομή τουλάχιστον 10 χρόνια.⁹⁷⁴ Τα σχέδια στη Λευκάδα θεωρούνται από τον Τοποτηρητή⁹⁷⁵ Λευκάδας, από τον Έπαρχο⁹⁷⁶ και υπογράφονται από τον Γραμματέα⁹⁷⁷ καθώς και άλλους κρατικούς λειτουργούς, όπως τον Επιστάτη (intendente) των Δημόσιων Έργων, τον Επιτετραμμένο,⁹⁷⁸ τον Επιχώριο αξιωματικό,⁹⁷⁹ την Επιχώρια Αστυνομία,⁹⁸⁰ τον διευθυντή της Εκτελεστικής Αστυνομίας,⁹⁸¹ τον γραμματέα Πρωτοδικείου,⁹⁸² τον Εισαγγελέα,⁹⁸³ τον Συμβολαιογράφο,⁹⁸⁴ τον Επόπτη Υγειονομείου.⁹⁸⁵

Από την έρευνα του αρχείου οικοδομικών αδειών διαπιστώνουμε ότι στον μηχανισμό ελέγχου υπηρετούν τόσο Βρετανοί όσο και Έλληνες. Ανάμεσα στα ονόματα περιλαμβάνεται ο Βρετανός Barns von Callean, που αναφέρεται το 1846 στην οικία του Πάνου και Δημητρίου Αραβανή (877) και το 1848 στην οικία του Σπυρίδωνα Μανιάτη (276) (I(ntente;).Civile / 1Ο Julio 1848 / Barns von Callean). Ο ίδιος ίσως πολιτικός μηχανικός υπογράφει στο σχέδιο του Ελαι-

973 Αγοροπούλου Μπιρμπίλη, 1982, σ.435, σημ. 35

974 Gallant, σ.236, Γράψα, 2011, σ.173, Gazzetta Ufficiale degli Stati Uniti delle Isole Ionie, (Εφημερίς Επίσημος του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων (1814-1858), Αρ. 1848 179 Στις 13/5/1848 στην Αγία Μαύρα W.Fyers, direttore Locale, P.Giallina Registatore.

975 Τοποτηρητές Λευκάδας φαίνονται στα σχέδια οι εξής: Octavio Temple (1825-1828), MacLean (1829, 1833), J.Mac Pail (1833), Αρθουρ Στάνλει (1833-1835), Αντρίου Γκαλλογουαίη (1835-1838), Ρ.Μωκσμπη (1839-1841), Ερ.Ουίλλιαμς (1841), Γεργ.Χουτκισον (1842-1846), Ερρ. Ουίλλιαμς (1846-1849), Κάρλος σερ Μραιτ Βαρώνος d’ Everton (1849-1864), Donald H.M.Barner (1863). Επίσης βλ.Ροντογιάννης, 1982, σ.598, 440, 442, 472, Gallant, σ.135, Λαμπρινού, 1997, σ.229.

976 Έπαρχοι στην Λευκάδας που υπογράφουν τα σχέδια είναι οι εξής: Πέτρος Πετριτζόπουλος (1825-1832), Απόστολος Ψωμάς (1833, 1839, 1841-1844), Αλέξανδρος Μπατάλια (1835-1838), Άγγελος Σούνδιας (1839), Ιωάννης Καβαδάς (1840), Μιχαήλ Σικελιανός (1845-1849), Ανδρέας Φέτσης (1851), Δημήτριος Κονιδάρης (1851-1852, 1857-1858, 1860-1862), Μάρκος Τσαρλαμπάς (1852-1857), Ευάγγελος Τσαρλαμπάς (1858-1864)

977 (Καθ’ ολο το διαστημα υπογράφει ο Ιωάννης Μαρία Καλκάνης εκτός από λίγα διαλείμματα κατά τα οποία υπογράφει ο Ι.Πήλικας (1831-1832), Ανδρέας Φέτσης (1829, 1833), Κ.Μικρώνης (1853, 1853-354, 1863).

978 Π.Αραβανής Δημογέρων (1861)

979 Μ.Σαρής, 1853-(361),

980 Π.Δίπλας (1842-811, 1850-302 municipale, 1853 επιτελής), Πάνος Τζίνης (1842-811, 1849 (281), Γ. Μεταξάς 1850 (805), Π. Φίλιππας 1850 (805), Θ.Πήλικας (1861), Polizia Civile (1826-60),

981 Γ. Μπίνης (1864)

982 Μακρής (1853-292,886)

983 Εμμανουήλ Λαμπρινός (1852-337 οικία Βαλαωρίτη)

984 Α.Μπενβενούτι, 1831-Ανακατασκευή φούρνου Κόντε Αντώνιου Σεττίνη (647)

985 Sanitario Ind.ο Α. Benvenuti (1831 Οικία Δημητρίου Δίπλα),

οτριβείου Ευστάθιου και αφων Βαλαωρίτη (676) του 1833.

Ο Νικόλαος Ζαβός βρίσκεται στη Λευκάδα ως μηχανικός του δημοσίου μεταξύ των ετών 1846 και 1856. Με τον τίτλο του Διευθυντή Δημόσιων Έργων υπογράφει στην οικία Νικολάου Ζαβιτσάνου του Πάνου 1853 (358).

Το όνομα του πολιτικού μηχανικού Α. Βερύκιου που υπογράφει λογαριασμούς σε δημόσια έργα, όπως είδαμε παραπάνω, το συναντάμε και στην οικοδομική άδεια ανακατασκευής της οικίας του Αναστασίου Σκένα (718) το 1836.

Το όνομα του Πάνου Φέτση (uffigio ingineer) συναντάμε το: 1833, στην οικία Αθανασίου Καπαρίδα (Τριανταφύλλου) (831)· 1841, στην επισκευή της οικίας Αντωνίου Σεττίνη (792)· 1841, στην κατασκευή τοίχου Αθανασίου Κατσαρίδα (785, 796)· 1842, στην οικία Γεωργίου Σακοράφα (801, 815)· 1842, στον φούρνο των αφων Βαλαωρίτη (811, 828).

Τέλος ο G. Caridanos *αναφέρεται* το: 1838, στη κατασκευή της οικίας Άγγελου Τάργα (745)· 1839, στην κατασκευή οικίας με όροφο και κουζίνα των αφων Πάνου και Δημητρίου Τζίνη (764).

Τα είδη των οικοδομικών αδειών

Στο αρχείο των ΓΑΚ - Νομού Λευκάδος περιλαμβάνονται οικοδομικές άδειες για επισκευές, ανακατασκευές και ανεγέρσεις νέων κτηρίων: α) με εμπορική και βιοτεχνική χρήση· β) με μεικτή χρήση οικίας και καταστήματος· γ) με αμιγή χρήση κατοικίας· και δ) αφιερωμένα στη θρησκευτική λατρεία.

ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΤΗΡΙΑ

Η άνθηση του εμπορίου την εποχή αυτή απεικονίζεται και από τον αριθμό των ενενήντα πέντε (95) επαγγελματικών χώρων που λειτουργούσαν στη Λευκάδα το διάστημα 1825-1864 από τα οποία ένας (1) νερόμυλος και επτά (7) ελαιοτριβείο. Όλες οι άδειες για τα καταστήματα - αποθήκες - εργαστήρια και βιοτεχνίες είναι γραμμένες στα ιταλικά.

Η κατασκευή πολλών ελαιοτριβείων, υδρόμυλων και ανεμόμυλων μαρτυρεί την ανάπτυξη και την αύξηση της αγροτικής παραγωγής.⁹⁸⁶ Επίσης, σημαντική την εποχή αυτή ήταν η *αμπελοκαλλιέργεια*,⁹⁸⁷ καθώς και η *παραγωγή και εμπορεία σταφίδας*.⁹⁸⁸ *Το 1852,*⁹⁸⁹ *όμως, με την περίοδο της 10ης Βουλής συμπίπτει και η μεγάλη καταστροφή των αμπελιών της Λευκάδας και των άλλων Επτανήσων από το ωίδιο της αμπέλου. Το 1856*⁹⁹⁰ *το Επαρχιακό Συμβούλιο Λευκάδος συγκρότησε μια επιτροπή από τον Δημογέροντα της*

986 Φίλιππα-Αποστόλου, 1992, σ. 11.

987 Φίλιππα-Αποστόλου, 1992, σ. 11.

988 Gekas, σ. 135-144

989 Ροντογιάννης, 1982, σ. 422-3

990 Ροντογιάννης, 1982, σ. 423

Γεωργίας, τον Μιχαήλ Σικελιανό, τον Αριστοτέλη Βαλαωρίτη και τον Αντώνιο Πήλικα, για να μελετήσει λεπτομερώς το όλο θέμα και τον τρόπο της θειώσεως και να εισηγηθεί σχετικά.⁹⁹¹

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ 1825

Μια ομάδα των αδειών αυτών περιλαμβάνει κτήρια επαγγελματικών χώρων τα οποία υφίστανται προ του 1825 και επισκευάζονται ή ανακατασκευάζονται ύστερα από καταστροφές που υπέστησαν από τον σεισμό. Από τις άδειες αυτές μπορούμε με ασφάλεια να βγάλουμε συμπεράσματα για τη μορφή και το είδος των επαγγελματικών χώρων που είχαν κατασκευαστεί κατά τον 18ο αιώνα (δηλαδή την εποχή της Βενετοκρατίας) και την πρώτη εικοσαετία του 19ου αιώνα. Η γνώση αυτή είναι πολύτιμη καθώς δίνεται η εικόνα των επαγγελματικών χώρων της προηγούμενης περιόδου, πριν από τον μεγάλο σεισμό του 1825. Τα στοιχεία επιβεβαιώνουν την απογραφή της οικονομίας της Λευκάδας, που έγινε από τον Gr. Grimanì⁹⁹² το 1760, σύμφωνα με την οποία λόγω της αύξησης των καταναλωτικών αναγκών του νησιού δημιουργήθηκαν καταστήματα και γίνονταν εισαγωγές πολυτελών ειδών.⁹⁹³ Η βιοτεχνία (maniffattura) της Λευκάδας αποτελείτο από 200 μηχανές (αργαλειούς) για μαλλί (teller da lana), από 550 για λινάρι και βαμβάκι (Telleri da tela) και από 4 για μετάξι (Telleri da seda),⁹⁹⁴ καθώς επίσης και βιοτεχνία επεξεργασία δερμάτων.⁹⁹⁵

Όλα τα παραπάνω επιβεβαιώνουν ότι στην πόλη της Αμαξικής υπήρχε πριν από την Αγγλοκρατία τουλάχιστον από τα μέσα του 18ου αιώνα μια ανθούσα οικονομία που βασιζόταν στο εμπόριο και τις τέχνες, η οποία αντικατοπτρίζεται στην ύπαρξη καταστημάτων στην πόλη κατά τον σεισμό, από τα οποία όσα δεν καταστράφηκαν επισκευάζονται, προκειμένου να επανέλθει γρήγορα στην πόλη η οικονομική δραστηριότητα.

Ελαιοτριβεία

1825-Επισκευή Ελαιοτριβείου Νικολάου Σταύρου (20) (Εικ. 113)

Πρόκειται για την παλαιότερη απεικόνιση ελαιοτριβείου της Λευκάδας, το

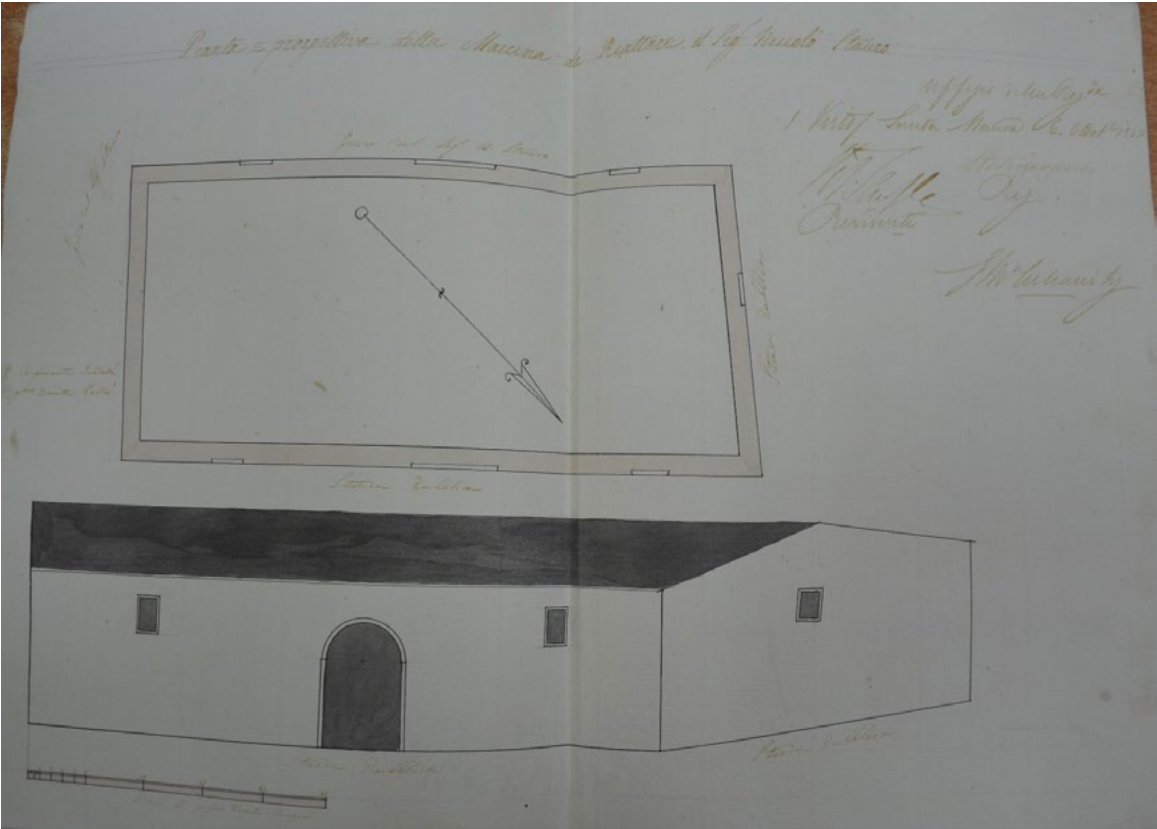
991 Φίλιππα-Αποστόλου, 1992, σ. 11-13.

992 Χόρτης, 2012, σ. 3, 84

993 Χόρτης, 2012, σ.85.

994 Χόρτης, 2012, σ.84.

995 Επίσης, στα νοταριακά έγγραφα αποτυπώνεται και η βιοτεχνία κατεργασίας δερμάτων καθώς οι ασχολούμενοι σε αυτήν είναι οργανωμένοι σε συντεχνία, τα μέλη της οποίας εκλέγουν πρωτομάστορα ο οποίος συνεπικουρούμενος από δύο άλλα μέλη της συντεχνίας απασχολείται και στην πώληση των κατεργασμένων δερμάτων. Ο συλλογικός αυτός τρόπος δράσης, τόσο στην επεξεργασία όσο και στην πώληση των δερμάτων, όπως και ο περιορισμένος αριθμός των ταμπάκηδων, διασφάλιζε τα κοινά επαγγελματικά συμφέροντα μια κλειστής όπως φαίνεται ομάδας. Πληροφορίες για την δράση και άλλων συντεχνιών βρίσκουμε σε νοταριακά έγγραφα, όπως στην περίπτωση πρόσληψης στα 1708 εργάτη από συντροφία καλατζήδων (κασσιτερωτές χάλκινων σκευών) και στην παραχώρηση στα 1708 του δεκατετράχρονο γιου του μάστορο Λορέντζου Visentin -Σίμωνα- στον μάστορο-Μανόλη Αρκαδινό από την Άσσο (Κεφαλονιάς) για εννιά χρόνια για να του μάθει την τέχνη του μαραγκού, (Βλ. Χόρτης, 2012, σ.85, Γράψα, 2006, σ. 97, 99.

Εικ. 113 1825 Ελαιοτριβείο Νικολάου Σταύρου

Εικ. 114 1827 Φούρνος Τζανέτου Δε Τζώρτζη

οποίο ανήκε σε μία από τις εξέχουσες οικογένειες της πόλης, την οικογένεια Σταύρου, η οποία κατοικούσε στην πόλη, τουλάχιστον από τον 18ο αιώνα. Κατά τον σεισμό του 1825 πιθανόν υπέστη μικρές ζημιές και για τον λόγο αυτό ζητείται μόνο η επισκευή του και επομένως απεικονίζει με ακρίβεια την μορφή που είχε το κτήριο κατά την αρχική φάση κατασκευής του. Είναι από τις πρώτες άδειες επισκευής στο αρχείο και χρονολογείται στις 6 Οκτωβρίου 1825. Στο σχέδιο απεικονίζεται η κάτοψή του και οι δύο όψεις του αξονομετρικά. Πρόκειται για ορθογωνικής κάτοψης ισόγειο κτίσμα με κεντρική τοξωτή θύρα εισόδου, μικρά ορθογώνια ανοίγματα και δίρριχτη στέγη.⁹⁹⁶ Υπογράφει από τη διοίκηση ο Τοποτηρητής Octavio Temple και ο Έπαρχος Π. Πετριτζιόπουλος.

Αρτοποιεία (φούρνοι)

*Μια ιδιαίτερη κατηγορία καταστημάτων ήταν οι φούρνοι που περιορίζονται μόνο στην παρασκευή του ψωμιού, οι οποίοι υπήρχαν στα Επτάνησα από την εποχή των Βενετών. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι τον 18ο αιώνα ο αστικός πληθυσμός του νησιού έχει μεγάλη εξάρτηση από την αγορά, καθώς όπως διαπιστώνουμε από τα κτηματολόγια, μεγάλο μέρος του αποτελείται από ακτήμονες ή άτομα με μικρό κλήρο, ενώ η καλλιέργεια των σιτηρών στην πεδιάδα της Αμαξικής, τουλάχιστον κατά την εποχή της κατάρτισης των κτηματολογίων (1727) είναι πολύ μικρή και συγχρόνως **υπάρχει** σταδιακή παρακμή του νησιού, ως εμποροναυτικού κέντρου.⁹⁹⁷*

Δεν είναι γνωστό πόσοι φούρνοι λειτουργούσαν συνολικά στην πόλη πριν από τον σεισμό του 1825. Σύμφωνα με τα στοιχεία που προέρχονται από τα ΓΑΚ - Νομού Λευκάδας, από τους φούρνους αυτούς γίνεται ανακατασκευή σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο μόνο σε δύο (2), οι οποίοι ανήκαν σε ευγενείς κατοίκους της Αμαξικής. Με άδεια του 1827 εξασφαλίζεται η ανακατασκευή του φούρνου Τζανέτου Δε Τζώρτζη (154) και με άδεια του 1831 η ανακατασκευή του φούρνου κόντε Αντωνίου Σεττίνη (647).

1827 – Ανακατασκευή φούρνου Τζανέτου Δε Τζώρτζη (154) (Εικ. 114)

Πρόκειται για μικρό ισόγειο κτίσμα μήκους 3,8 πάσων με μία πόρτα και ένα παράθυρο, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Τζανέτου Δε Τζώρτζη. Το κατάστημα βρισκόταν στο S.1 C.1 N.42 δηλαδή κοντά στον ναό του Αγίου Μηνά .

⁹⁹⁶ Το σχέδιο παραπέμπει στην ομάδων του Σχεδιαστή α

⁹⁹⁷ Ανδρεάδης (Ι.Α.Λ. Libro Capitular de dazi Vechio.... Όπου η σχετική Απόφαση, με ημερομηνία 24 Νοεμ. 1699) Σύμφωνα με τα οριζόμενα από τον Pizzamano, όλοι όσοι έχουν φούρνους στην Αμαξική και στο Μπόργο είναι υποχρεωμένοι του λοιπού να εφοδιάζουν με ψωμί μόνο τα καταστήματα τα οποία έχει καθορίσει για τη διάθεση του προϊόντος ο εκμισθωτής του φόρου και κανένα άλλο, με προβλεπόμενη για τους παραβάτες ποινή προστίμου 50 δουκάτων. Ο εκμισθωτής του φόρου, από την πλευρά του ήταν υποχρεωμένος να επιβλέπει τη διανομή το ψωμιού στα προβλεπόμενα καταστήματα και την πώλησή του από αυτά, λαμβάνοντας πρόνοια ώστε να μην υποστούν οι προμηθευτές του, ιδιοκτήτες των φούρνων, ζημία από αμέλεια του· σε περίπτωση όμως ζημίας τους, όχι μόνο θα τους αποζημιώνει, αλλά και θα εκπίπτει από το δικαίωμα της εκμίσθωσης του φόρου, καταβάλλοντας όμως το συνολικό ποσό, έναντι του οποίου του είχε παραχωρηθεί η εκμίσθωση αυτή σε 4 δόσεις. Στην απόφαση αυτή δεν ορίζεται το ύψος του εισπραττόμενου φόρου, που στα 1771 ανέρχεται σε μία (1) λίρα για κάθε εισπραττόμενο από την πώληση του προϊόντος, δηλ. σε 10% επί της συνολικής εισπράξεως.

Καταστήματα εν σειρά και μεμονωμένα καταστήματα

Από τις απεικονίσεις «επισκευών» και «ανακατασκευών σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο», μεταξύ άλλων,⁹⁹⁸ που ανήκουν σε πλούσιες και εξέχουσες οικογένειες της Λευκάδας του 18ου και του 19ου αιώνα και μας δίνουν την εικόνα των καταστημάτων πριν από το 1825, ξεχωρίζει το συγκρότημα εν σειρά καταστημάτων των αδελφών Βαλαωρίτη, ένα είδος πολυκαταστήματος της εποχής.

1827-Ανακατασκευή Καταστήματος Ευσταθίου Βαλαωρίτη⁹⁹⁹ (202) (Εικ. 115)

Η άδεια «ανακατασκευής όπως το παλαιό σχέδιο», αφορά μεγάλο ισόγειο ορθογωνικής κάτοψης συγκρότημα καταστημάτων εν σειρά το οποίο βρισκόταν στο S.1, C. 1. (δηλαδή κοντά στον Άγιο Μηνά). Το συγκρότημα διαχωρίζεται από δύο στοές στην είσοδο των οποίων υπήρχαν τοξωτές πύλες (πορτόνια),¹⁰⁰⁰ με δίρριχτη στέγη, διαστάσεων 32,3 x 6 πάσα και ύψους 10 πόδες, με δεκαέξι (16) πόρτες, δύο (2) πορτόνια, οκτώ (8) παράθυρα και οκτώ (8) παραθυράκια, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Ευστάθιου και των αδελφών Βαλαωρίτη.¹⁰⁰¹ Απλή λαϊκή κατασκευή που αποκτά, όμως, ιδιαίτερο ενδιαφέρον από τις δύο τοξωτές πύλες, οι οποίες έχουν μαρόκ βενετσιάνικες επιρροές και αποτυπώνουν τις μορφολογικές επιλογές που επικρατούσαν στην πόλη τον 18ο αιώνα. Η πρόσοψη σχεδιάζεται με επιχρισμένη λιθοδομή χρώματος ώχρα.

Εκτός από τα μεγάλα συγκροτήματα απεικονίζονται και μικρότερα μεμονωμένα καταστήματα με πιο ενδιαφέρον από αυτά το κατάστημα του Θεόδωρου Καραντηνού (19),¹⁰⁰² το οποίο ανακατασκευάζεται το 1825.

⁹⁹⁸ Αντίστοιχα συγκροτήματα εν σειρά καταστημάτων ήταν: του 1825 η επισκευή καταστήματος των Αφών Βαλαωρίτη (39), του 1825 η επισκευή καταστήματος Άγγελου Γκίλη (7), του 1826 η επισκευή του καταστήματος του Άγγελου Ντόριο (99).

⁹⁹⁹ Gekas, σ.29 Ο Ευστάθιος Βαλαωρίτης μαζί με τον Θεοτόκη ηγούταν κατά τα χρόνια μεταξύ 1797 και 1815.Είχε οριστεί από τους Γάλλους Πρόεδρος της Γερουσίας το 1809. Θεωρήθηκε μη έμπιστος από τον Maitland και ύποπτος για την εξέγερση του 1819 στην Λευκάδα

¹⁰⁰⁰ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, «Κέρκυρα», Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Ανατολικό Αιγαίο-Σποράδες-Επτάνησα, τ.1, εκδ. Μέλισσα, σ.230. Η θέση τους (μικρές πλατείες) μέσα στον πολεοδομικό ιστό δημιουργεί μια σειρά από στιγμές εντυπωσιακές στον περιπατητή, που συνήθων φθάνει σε αυτές βγαίνοντας από τα στενά και σκοτεινά καντούνια ή περνώντας κάτω από καμάρες (σημ.25. Την προέλευση των θολωτών περασμάτων (τα σοτοπόρτεγα) που συναντάμε σε όλες τις βενετοκρατούμενες περιοχές, θα πρέπει να αναζητήσουμε στην ίδια τη Βενετία, όπου αφθονούν τέτοιες διαμορφώσεις, παρά στα βυζαντινά διαβατικά, βλ. Ι.Δημακόπουλος σ.73), έχοντας την εντύπωση μιας αδιάκοπης διαδοχής χώρων κλειστών και ανοιχτών.

¹⁰⁰¹ Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και κτήρια της ιδιοκτησίας του Παντελέου Μαυρομάτη και του ιδιοκτήτη. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Oct.Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Το σχέδιο υπογράφει (Segne il Soroglio). Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

¹⁰⁰² Άλλες επισκευές ή ανακατασκευές μεμονωμένων καταστημάτων που προϋπήρχαν του 1825 είναι: του 1825 η ανακατασκευή αποθήκης-εργαστηρίου Αφών Βαλαωρίτη (47), του 1825 η επισκευή καταστήματος Αφών Βαλαωρίτη (48), του 1826 η διάνοιξη παραθύρου στο μαγαζί-εργαστήριο Σπυρίδωνα Καλκάνη (147), του 1826 η ανακατασκευή Μαγαζιού-Εργαστηρίου Κόντε Αντωνίου Σεττίνη (149), του 1827 η ανακατασκευή καταστήματος Ευσταθίου Βαλαωρίτη (205) του 1827 η επισκευή Μαγαζιού Αφών Κατοπόδη (219), και του 1827 η μετατροπή πααρθύρου καταστήματος Σπυρίδωνα Καλκάνη (177), του 1828 η επισκευή καταστήματος αφών Δημητρίου και Κωνσταντίνου Κοντογιώργη (251)

1825-Ανακατασκευή καταστήματος Θεόδωρου Καραντηνού (19) (Εικ. 116)

Αφορά την άδεια ανακατασκευής (ακριβώς όπως το παλαιό) ισόγειου καταστήματος το οποίο βρισκόταν στο S.6, C. 5, N.193, δηλαδή στην περιοχή του ναού του Παντοκράτορα. Ήταν ορθογωνικής κάτοψης, με δίδριχη στέγη (διαστάσεις 6 x 3,5 πάς και ύψος 1,5 πάσα), με τρεις (3) πόρτες και τρία (3) παράθυρα, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Θεόδωρου Καραντηνού.¹⁰⁰³ Απλή λαϊκή κατασκευή με τονισμένη την ποδιά των παραθύρων. Η πρόσοψη σχεδιάζεται με επιχρισμένη λιθοδομή χρώματος ώχρα.

Μια άλλη κατηγορία επαγγελματικών χώρων που προϋπήρχαν του σεισμού του 1825 ήταν τα εργαστήρια (botteghe),¹⁰⁰⁴ ενώ μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σχεδίαση του καταστήματος Άγγελου Χαλικιόπουλου, όπου στην πίσω πλευρά παρουσιάζεται ελεύθερος χώρος πιθανόν για καλλιέργεια λαχανικών τα οποία θα πωλούνταν στο ίδιο κατάστημα.

1825-Ανακατασκευή καταστήματος Άγγελου Χαλικιόπουλου (9) (Εικ. 117)

Πρόκειται για μακρόστενο κατάστημα του ευγενούς Άγγελου Χαλικιόπουλου¹⁰⁰⁵ χωρίς ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά. Στο πίσω μέρος σχεδιάζεται κήπος που συνοδεύει το κατάστημα και περιλαμβάνεται στην ιδιοκτησία. Ο τρόπος σχεδίασης παραπέμπει σε καλλιέργεια κατά ορθογώνια τμήματα. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι το κατάστημα ήταν μανάβικο. Το κατάστημα βρισκόταν στην ενορία του Αγίου Νικολάου, στην συνοικία 3 με τον αριθμό 12. Πρόκειται για ισόγειο, ορθογωνικής κάτοψης, διαστάσεων 18,2 x 4,2 πάσων, με δίδριχη στέγη, δύο (2) πόρτες και δύο (2) παράθυρα στην πρόσοψη.

ΜΕΤΑ ΤΟ 1825

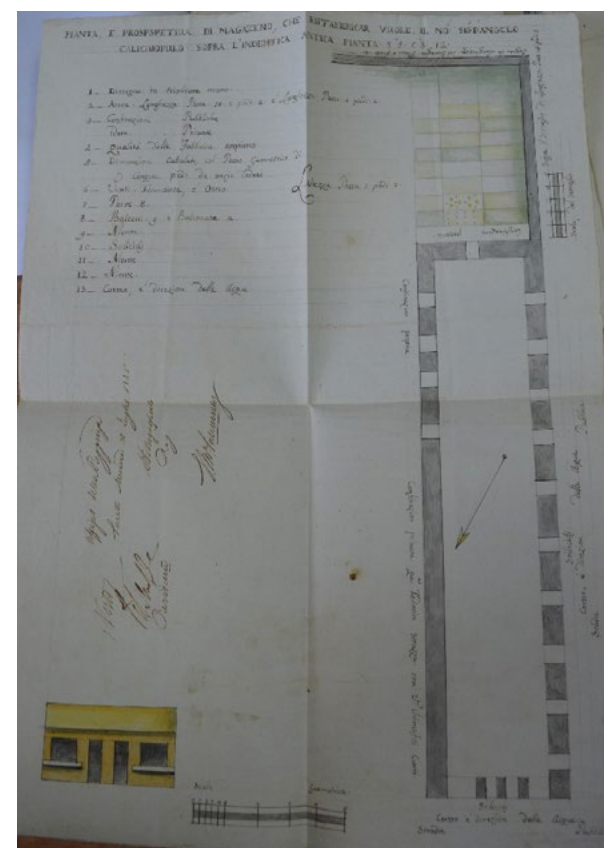
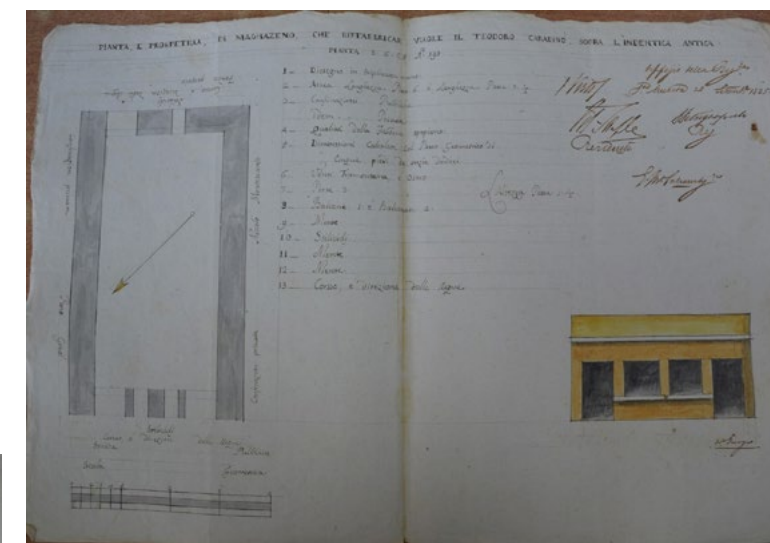
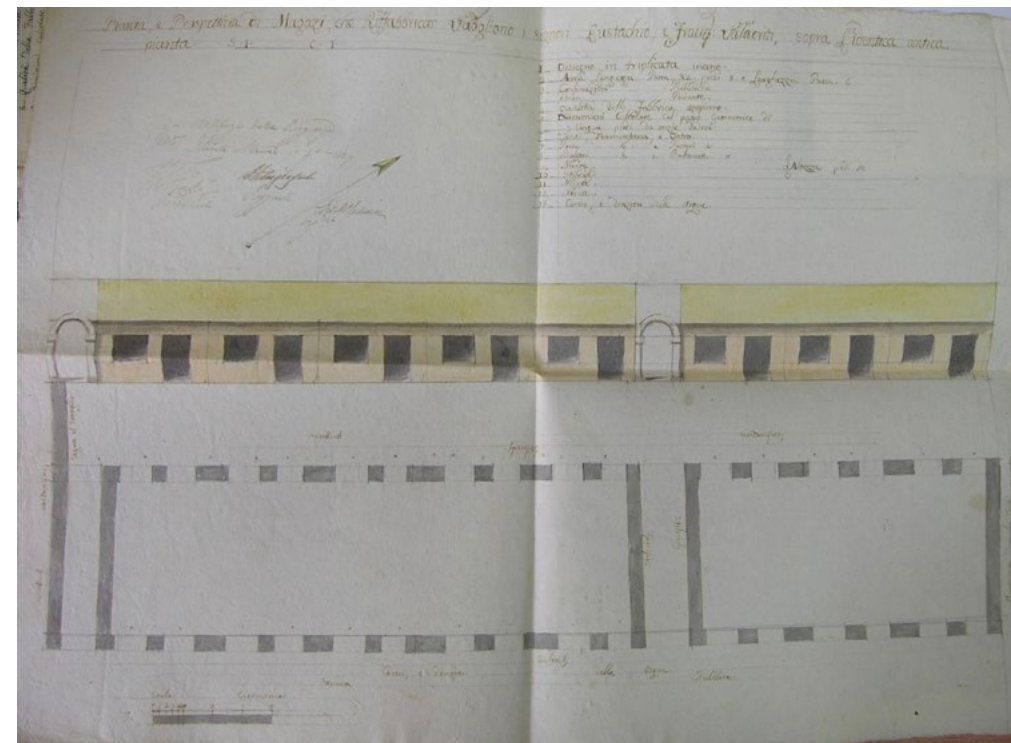
Οι Βρετανοί εκτός από τις νομοθετικές ρυθμίσεις για τη λειτουργία της οικοδομικής δραστηριότητας, μέσω της υποχρεωτικής έκδοσης οικοδομικής άδειας, φρόντισαν και για τη ρύθμιση του τρόπου λειτουργίας της αγοράς, μέσω μιας δέσμης διατάξεων,¹⁰⁰⁶ κάποιες από τις οποίες απέβλεπαν στη ρύθμιση των ωρών λειτουργίας της. Οι διατάξεις υπ' αριθμόν 85 και 90 (1836), λόγου χάρη, όριζαν ότι όλα τα καταστήματα και τα υπαίθρια πωλητήρια

¹⁰⁰³ Είναι γραμμένη στα Ιταλικά. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και κτήρια της ιδιοκτησίας του Θεόδωρου Καραντηνού, του Πάνου Γουρζή και του Νικόλαου Μοντεσάντο. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Oct. Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Το σχέδιο υπογράφει ο Πάνος Γουρζής. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό. Περιέχει δήλωση συμμόρφωσης στο άρθρο 16 της Γερουσίας της 28^{ης} Μαρτίου 1820

¹⁰⁰⁴ Άλλα κτήρια στην κατηγορία αυτή είναι: του 1825 η επισκευή και ανέγερση εργαστηρίου Αφών Μπαρμαρίγου του Διονυσίου (37), του 1826 η ανακατασκευή καταστήματος Θωμά και υιών Σουμίλα (145), του 1826 η ανακατασκευή μαγαζιού-εργαστηρίου Αναστασίου Σέτζιου (148), του 1827 η ανακατασκευή καταστήματος Αντωνίου Μαλακάση (209)

¹⁰⁰⁵ Συνορεύει με τις ιδιοκτησίες του Οδοωρή Στρούτζα και της Χυμφτής Κούρτη καθώς και με δύο δημόσιους δρόμους. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Oct. Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Το σχέδιο, αν και είναι ανυπόγραφο, τόσο από τον τρόπο σχεδίασης όσο και από την μορφή των γραμμάτων, μπορεί να αποδοθεί στον Σπυρίδωνα Βεντούρα.

¹⁰⁰⁶ Gallant, σ.86,

Εικ.115 1827 Καταστήματα Ευσταθίου Βαλαωρίτη

Εικ.116 1827 Κατάστημα Θεόδωρου Καραντηνού

Εικ. 117 1825 Κατάστημα Άγγελου Χαλικιόπουλου

έπρεπε να σταματούν κάθε συναλλαγή στις 11 μ.μ. από τις 15 Σεπτεμβρίου έως τις 15 Μαρτίου. Εξαιρούνταν μόνο τα οινοπωλεία, τα καφενεία και άλλα καταστήματα πώλησης ποτών που έπρεπε να κλείνουν στις 10 μ.μ. (διατ. 37). Η διάταξη υπ' αριθμόν 89, μάλιστα, αναθεωρούσε την τελευταία ρύθμιση, έτσι ώστε τα καταστήματα ποτών να κλείνουν, όπως και τα υπόλοιπα, στις 11 μμ. κατά τη διάρκεια του χειμώνα και στις 12 μ.μ. τους καλοκαιρινούς μήνες. Οι αγορές και τα καταστήματα έκλειναν

την Κυριακήν και Δευτέραν του Πάσχα, την ημέραν της Πεντηκοστής, την 29 Ιουνίου εορτήν των Αγίων Αποστόλων, την 15 Αυγούστου της Παναγίας, την 25 Δεκεμβρίου ημέραν των Χριστουγέννων, την 6 Ιανουαρίου ημέραν των Θεοφανίων, την 25 Μαρτίου ημέραν του Ευαγγελισμού, τας 24 Αυγούστου και 17 Δεκεμβρίου ημέρας του Αγίου Διονυσίου και εν πάσαις ταις Κυριακαίς και άλλαις εορταίς Δεσποτικαίς Θεομητορिकाίς και ταις των μεγάλων Αγίων η Μαρτύρων (διατ. 37).

Εκτός από τον χρόνο, ρυθμιζόταν και ο χώρος της αγοράς. Οι έμποροι που παρείχαν τις υπηρεσίες και τα προϊόντα τους σε υπαίθριο πωλητήριο έπρεπε να καταχωρήσουν τη θέση τους στην αγορανομία, να συναλλάσσονται μόνο σε αυτήν και να περιορίσουν το μέγεθος του πωλητηρίου στις διαστάσεις που όριζε η αστυνομία (διατ. 102). Η διάταξη υπ' αριθμόν 86 καθόριζε τα ακριβή όρια μέσα στα οποία μπορούσαν να εγκατασταθούν υπαίθρια πωλητήρια. Η αστυνομία κατέστρεφε με συνοπτικές διαδικασίες όσα βρίσκονταν έξω από τη ζώνη αυτή, και ο ιδιοκτήτης τους δεν είχε δικαίωμα αποζημίωσης.

Εκτός από τη ρύθμιση των ωρών λειτουργίας, οι διατάξεις υπ' αριθμόν 102 και 104 όριζαν ότι κάθε καταστηματάρχης έπρεπε να αναρτά ξύλινη πινακίδα επάνω στην οποία θα αναγραφόταν το όνομά του, το εμπόρευμα ή το επιτήδευμα του καθώς και ο αριθμός αδείας του. Προβλεπόταν επίσης το μέγεθος και το χρώμα που θα χρησιμοποιούνταν, καθώς και το σημείο όπου έπρεπε να αναρτηθεί η πινακίδα. Επομένως, η αγορά έπρεπε να είναι καθαρή, τακτική και ομοιόμορφη.

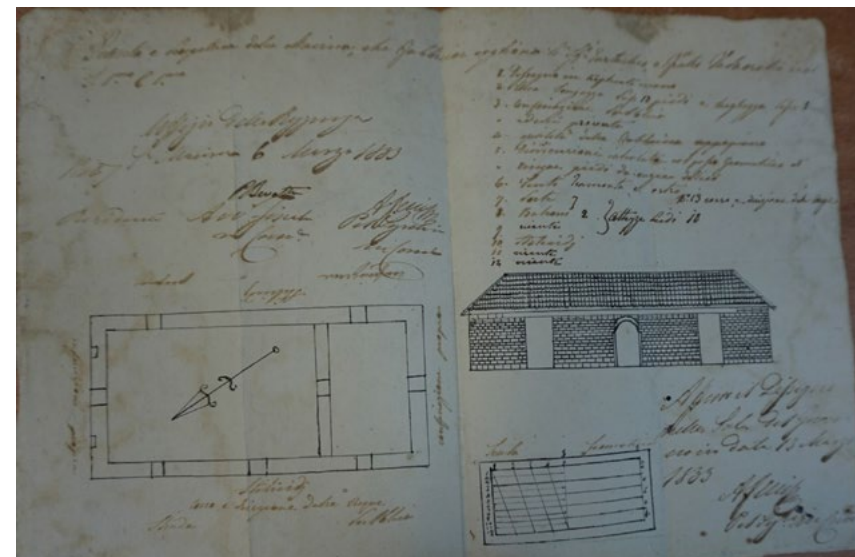
Προκειμένου οι δημοτικοί άρχοντες να ελέγχουν το εμπόριο κρέατος, θεσπίστηκαν ρυθμίσεις και κανόνες¹⁰⁰⁷ για το καθορισμό του χώρου της αγοράς και στο πλαίσιο αυτό χωροθετήθηκε η περιοχή της αγοράς κρέατος στην Λευκάδα σύμφωνα με το σχέδιο του 1825 στην νοτιοδυτική πλευρά της πόλης. Η πώληση κρέατος επιτρεπόταν μόνο στα καταχωρημένα υπαίθρια πωλητήρια που βρίσκονταν στην κεντρική δημόσια αγορά ή σε μια περιοχή καθορισμένη στα περίχωρα της πόλης, στην ακτή Άμμος.

Ελαιοτριβεία

Σημαντικός μοχλός για την οικονομική ανάκαμψη των Ιονίων κατά την Αγγλοκρατία ήταν η αγροτική παραγωγή. Στα μέτρα στήριξης του αγροτικού τομέα¹⁰⁰⁸ συγκαταλέγεται η προσπάθεια κατασκευής νέων ελαιοτριβείων το 1834 αλλά και ο εκσυγχρονισμός του τρόπου λειτουργίας τους με την

1007 Gallant, σ.87

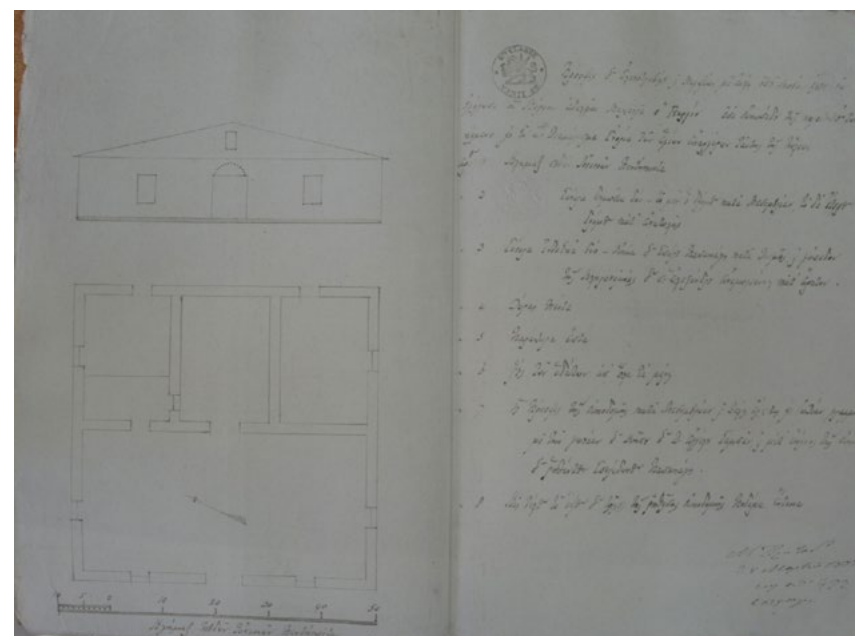
1008 Μπρεγιάννη, 2017, σ.99

Εικ.118 1833 Ελαιοτριβείο Ευσταθίου και Αφων Βα-λαωρίτη

Εικ.119 1833 Ελαιοτρι-βείο και οικία Σπυρίδωνα Θεοχάρη

Εικ.120 1857 Ελαιοτριβείο Αφων Μαχαίρα

ενσωμάτωση τεχνικών καινοτομιών. Η κυβέρνηση ανέλαβε να δανειοδοτήσει με ευνοϊκούς όρους όσους θα ήθελαν να προβούν στην κατασκευή τέτοιου έργου σε κάθε ένα από τα νησιά.

Τα μέτρα στήριξης της δραστηριότητας αυτής αποδεικνύονται από το γεγονός ότι το 1833 εντοπίζεται η έκδοση δύο αδειών εγκατάστασης ελαιοτριβείων στη Λευκάδα. Σημαντικές οικογένειες, όπως αυτές των αφών Βαλαωρίτη (1833), Θεοχάρη (1833) και Μαχαιρά (1857), οι οποίες είχαν την οικονομική άνεση, επεξέτειναν τις οικονομικές δραστηριότητές τους στην κατασκευή νέων ελαιοτριβείων.

1833-Ελαιοτριβείο Ευστάθιου και Αφων Βαλαωρίτη (676) (Εικ. 118)

Το ελαιοτριβείο είναι ένα δίχρωο ορθογωνικής κάτοψης ισόγειο κτίσμα (διαστάσεις 10 x 5 πόδες, ύψος 10 πόδες), με τετράρριχτη στέγη, επτά (7) πόρτες, από τις οποίες η μία (1) στην πρόσοψη ήταν τοξωτή και δύο (2) παράθυρα, το οποίο ανήκε στην ιδιοκτησία του Ευσταθίου και των αφων Βαλωρίτη.¹⁰⁰⁹

1833-Ελαιοτριβείο (Masiera) και οικία Σπυρίδωνα Θεοχάρη (682) (Εικ. 119)

Το ελαιοτριβείο βρισκόταν στην ενορία του Παντοκράτορα. Πρόκειται για ισόγειο με σοφίτα, ορθογωνικής κάτοψης κτίσμα, με τετράρριχτη στέγη (διαστάσεις 6 x 4 πάσα), με τρεις (3) πόρτες και δώδεκα (12) παράθυρα, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Σπυρίδωνα Θεοχάρη.¹⁰¹⁰ Απλή λαϊκή κατασκευή η πρόσοψη της οποίας σχεδιάζεται με επιχρισμένη λιθοδομή, ενώ ο μαντρότοιχος μήκους 42 γιάρδων με ισόδομη λιθοδομή.

1857-Ελαιοτριβείο-κατάστημα Αφών Μαχαιρά του Γεωργίου (405, 487) (Εικ. 120)

Η άδεια είναι γραμμένη στα ελληνικά. Πρόκειται για τρίχωρο, ορθογωνικής κάτοψης, ισόγειο κτίσμα, ύψους 11 ποδών, που περιλαμβάνει ελαιοτριβείο και καταστήματα με αυλή, με δίρριχτη στέγη και αετωματική πρόσοψη, με πέντε (5) πόρτες και επτά (7) παράθυρα, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Αποστόλη και των αφών Μαχαίρα¹⁰¹¹ του Γεωργίου. Η πρόσοψη σχεδιάζεται με επιχρισμένη λιθοδομή. Το κτίσμα βρισκόταν στην ενορία των Αγίων Αναργύρων.

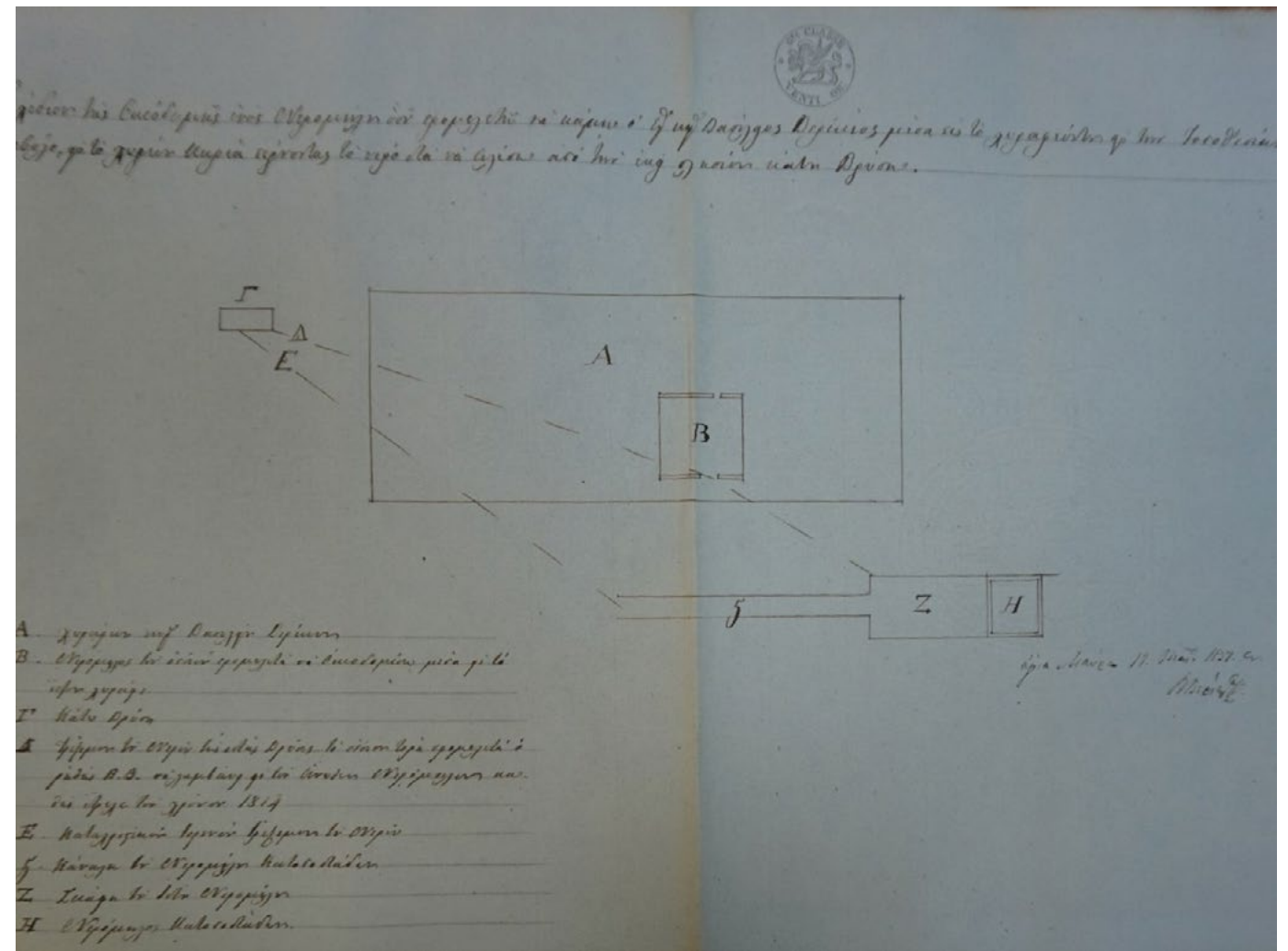
Νερόμυλος

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ήδη από τη Βενετοκρατία, η ξυλεία

1009 Η πρόσοψη σχεδιάζεται με ισόδομη λιθοδομή. Το κατάστημα βρισκόταν στο S.1 C.1. Συνόρευε με κτήρια της ιδιοκτησίας των Βαλαωρίτη. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Maclean, ο Έπαρχος ..... και ο Γραμματέας Ανδρέας Φέτσης. Επίσης υπογράφει ο Πολιτικός Μηχανικός P.Bevoči.

1010 Η άδεια νέας κατασκευής είναι γραμμένη στα Ιταλικά. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και κτήρια της ιδιοκτησίας του Αναστασίου Κορινιώτη και του Φίλιππου Νταπόνο. Δεν υπογράφει ο Τοποτηρητής. Υπογράφει ο Έπαρχος Απόστολος Ψωμάς και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

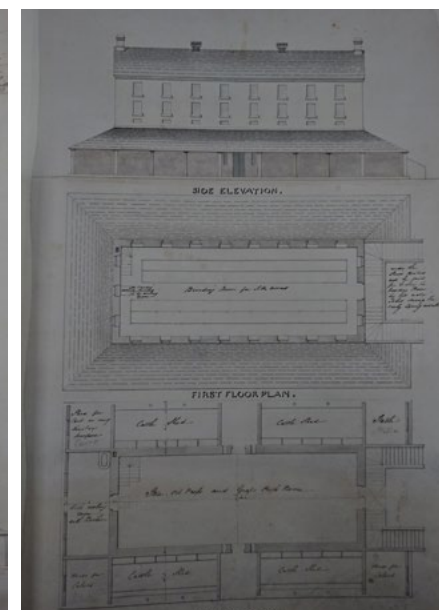
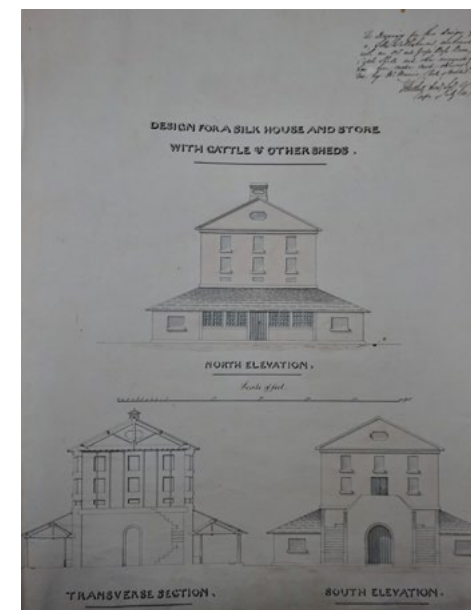
1011 Συνόρευε με δύο δημόσιους δρόμους και κτήρια της ιδιοκτησίας του Σπύρου Κασαπάκη και κληρονομιάς Αλέξανδρου Ανεμογιάννη. Στην γωνία ήταν η οικία του π.Αγγέλου Σάμσεν.

Εικ.121 1837 Νερόμυλος Βασιλείου Βερύκιου

Εικ.122 1823 Νερόμυλος στην Θηνιά Κεφαλονιάς

Εικ. 123 Σχέδια για σηροτροφείο σε άγνωστη θέση του Ιονίου Κράτους (πιθανόν δεν κατασκευάστηκε)

για κατασκευή ανεμόμυλων και νερόμυλων καθώς και για προσωπική χρήση των εισαγωγών¹⁰¹² εξαιρείται από τον τελωνειακό φόρο. Στο αρχείο των οικοδομικών αδειών περιλαμβάνεται το σχέδιο ενός νερόμυλου έξω από την πόλη της Αμαζικής, στο χωριό Καρυά. Εξετάζεται εδώ γιατί αφορά ιδιοκτησία επιφανούς κατοίκου της πόλης, έχει συμπεριληφθεί στις άδειες του αρχείου της Αμαζικής και γιατί πρόκειται για ενδιαφέρουσα τεχνολογικά κατασκευή.

1837-Νερόμυλος στην Καρυά Βασιλείου Βερύκιου (742) (Εικ. 121)

Το 1837, ο ευγενής Βασίλειος Βερύκιος ενδιαφέρεται να κατασκευάσει μέσα στο χωράφι του στην τοποθεσία Περιβόλι, στο χωριό Καρυά, έναν νερόμυλο. Στο τοπογραφικό διάγραμμα απεικονίζεται η θέση της κατασκευής καθώς και ο τρόπος της μεταφοράς του νερού από την κάτω βρύση του χωριού, κοντά στην οποία βρισκόταν το χωράφι, για την **υδροδότηση** και λειτουργία του μύλου. Η άδεια κατασκευής νερόμυλου είναι γραμμένη στα ελληνικά. Σημειώνεται μάλιστα και η θέση που όπως αναφέρεται έτρεχε το νερό το 1814.

1823 Νερόμυλος σε κτήματα του Αντωνίου Ξένου στη *Θηνιά Κεφαλονιάς* (Εικ. 122)

Αντίστοιχος νερόμυλος¹⁰¹³ σχεδιάζεται από τον Πέτρο Τυπάλδο Ξυδιά στη Θηνιά Κεφαλονιάς.

Υφαντουργεία μετάξης

Ανάμεσα στο 1820 και το 1828¹⁰¹⁴ ο Τοποτηρητής Octavio Temple μετέφερε στο νησί σπόρο μετάξης και άρχισε πιθανόν εκ νέου τη σηροτροφία και την παραγωγή μετάξης. Έγιναν τότε 4 υφαντουργεία μετάξης μέσα στην πόλη (Telleri da seda),¹⁰¹⁵ πιθανόν ακολουθώντας προγενεστέρα παράδοση από την εποχή της Βενετοκρατίας, όπως αναφέραμε παραπάνω. Να σημειωθεί ότι στην καλλιέργεια του μεταξοσκώληκα απασχολούνταν περισσότερο όσοι Χιώτες είχαν μετοικήσει στο νησί.¹⁰¹⁶ Το 1858, όμως, πληροφορούμαστε ότι δεν υπήρχε πια μεταξόσπορος και η σηροτροφία είχε σταματήσει, και γι' αυτό το Επαρχιακό Συμβούλιο αποφάσισε να φέρει ξανά σπόρο από τη Χίο.

Σχέδιο για σηροτροφείο και κατάσταση μεταξωτών σε άγνωστη θέση του Ιονίου Κράτους (Εικ. 123).

Στα National Arcives του Λονδίνου σώζεται ένα σχέδιο για σηροτροφείο και κατάσταση μεταξωτών, που επιβεβαιώνει το ενδιαφέρον των Βρετανών για την παραγωγή μεταξωτών στα Ιόνια νησιά. Το κτήριο αυτό όμως, αφενός δεν γνωρίζουμε σε ποιο νησί επρόκειτο να κατασκευαστεί, αφετέρου φαίνεται ότι ποτέ δεν κτίστηκε και έτσι δεν κατέστη δυνατή η συνέχιση της παραγωγής του πολύτιμου υφάσματος με τρόπο που να είναι ανταγωνιστική και βιώσιμη, για λόγους που δεν γνωρίζουμε.

1012 Χόρτης, 2012, σ.111.

1013 Μοσχονάς, Καρδαμίτση-Αδάμη, Μπεριάτος, 2013, σ.74

1014 Ροντογιάννης, 1982, σ.548

1015 Χόρτης, 2012, σ.84.

1016 Χόρτης, 2012, σ.84.

Αρτοποιεία - Φούρνοι

Αρκετοί νέοι φούρνοι –έξι συνολικά– κατασκευάστηκαν μετά τον σεισμό του 1825, πιθανόν λόγω της μεγαλύτερης αστικοποίησης του πληθυσμού, καθώς και της οικονομικής ανάκαμψης και της οικονομικής ευρωστίας που εξασφάλισε η Βρετανική προστασία.

1827-Φούρνος Ιωάννη Βραχλιώτη (231) (Εικ. 124)

Πρόκειται για νέα οικοδομή σε κενό οικόπεδο, ισόγεια, κάτοψης τριγωνικής, τριμερούς διάταξης (διαστάσεις 25 x 30 πόδες και ύψος 9 πόδες), με μία (1) πόρτα και τέσσερα (4) παράθυρα, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Ιωάννη Βραχλιώτη.¹⁰¹⁷ Η πρόσοψη σχεδιάζεται με ισόδομη λιθοδομή. Επίσης σχεδιάζονται στην κάτοψη ο χώρος του φούρνου και οι υπόλοιποι διαχωριστικοί τοίχοι. Ο φούρνος βρισκόταν στο S.1 C. της Παναγίας των Ξένων, στο όγδοο δρομάκι.

1832-Φούρνος Ιωάννη Σταύρου (675) (Εικ.125)

Ο φούρνος βρισκόταν στην ενορία της Ευαγγελίστριας. Επρόκειτο για ισόγειο, ορθογωνικής κάτοψης κτίσμα (διαστάσεις 15 x 9 πόδες και ύψος 6 πόδες), με δίρριχτη στέγη, με δύο (2) πόρτες και δύο (2) παράθυρα, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Ευγενούς Ιωάννη Σταύρου.¹⁰¹⁸ Η πρόσοψη σχεδιάζεται με επιχρισμένη λιθοδομή και σημειώνεται στην κάτοψη η θέση του φούρνου.

1835-Οικία-Φούρνος Παναγιώτη Γαζή (707) (Εικ. 126)

Το κτίσμα βρισκόταν στο Sestiere 1 και την Contrada 8. Η άδεια είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο, τετράγωνης κάτοψης κτίσμα που περιλαμβάνει φούρνο και σπίτι (διαστάσεις 36 x 28,5 πόδες και ύψος 10 πόδες), με δίρριχτες στέγες σε δύο επίπεδα, με τέσσερις (4) πόρτες και έξι (6) παράθυρα, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Πάνου Γαζή.¹⁰¹⁹ Η πρόσοψη σχεδιάζεται με ισόδομη λιθοδομή στο ισόγειο και ξύλινη κατασκευή στον όροφο.

1827-Φούρνος Αντωνίου Μαλακάση (637) (Εικ. 127)

Ο φούρνος βρισκόταν στο S. 2, C.9, N.1, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Σπυρίδωνα και της Πλατείας. Πρόκειται για ισόγειο, τραπεζοειδούς κάτοψης κτίσμα (ύψος 4 πόδες), με τετράρριχτη στέγη, με τρεις (3) πόρτες και τρία (3) παράθυρα, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Αντωνίου Μαλακάση.¹⁰²⁰ Η πρόσοψη σχεδιάζεται με επιχρισμένη λιθοδομή σε χρώμα ώχρας.

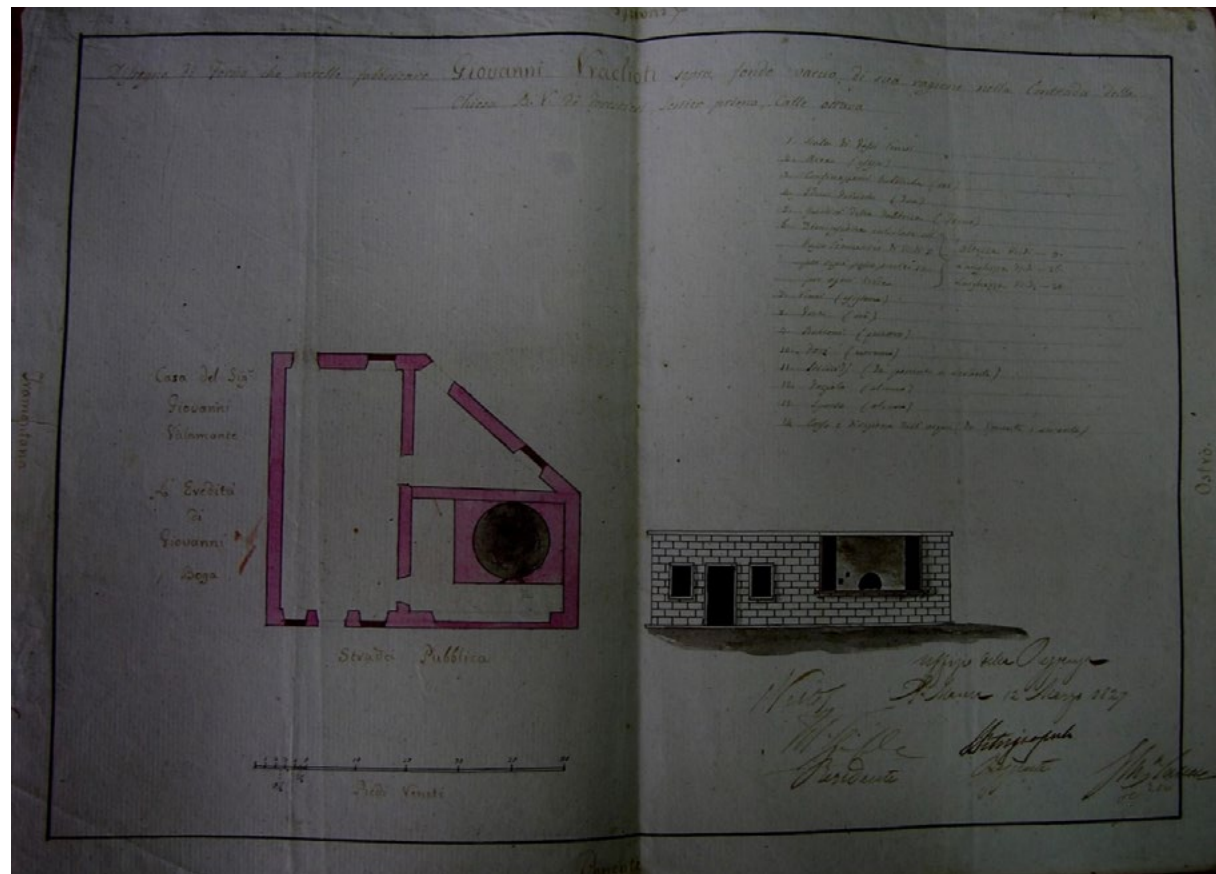
1017 Η άδεια είναι γραμμένη στα Ιταλικά. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και κτήρια της ιδιοκτησίας Ιωάννη Βαλαμόντε. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Oct.Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1018 Η άδεια είναι γραμμένη στα Ιταλικά. Συνόρευε με δύο δημόσιους δρόμους και με κτήρια της ιδιοκτησίας Μιχαήλ Μανιάκη και Σταύρου. Υπογράφει ο Έπαρχος Πέτρος Πετριζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Πήλλικας.

1019 Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και με κτήρια ιδιοκτησίας Χρήστου Κώστα και Κατερίνας Ιωάννη Ανεμογιάννη. Υπογράφει ο Γραμματέας Ιωάννης Καλκάνης.

1020 Η άδεια είναι γραμμένη στα Ιταλικά. Συνόρευε δημόσιο δρόμο, με μικρά δρομάκια. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Macklean, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

Εικ. 124 1827 Φούρνος Ιωάννη Βρα-
χλιώτη

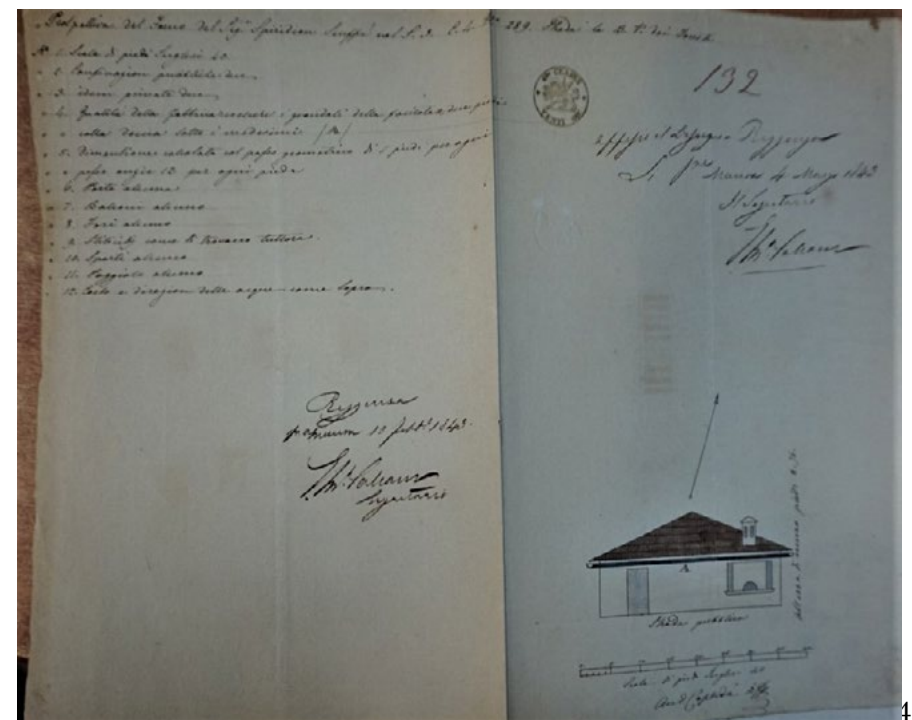
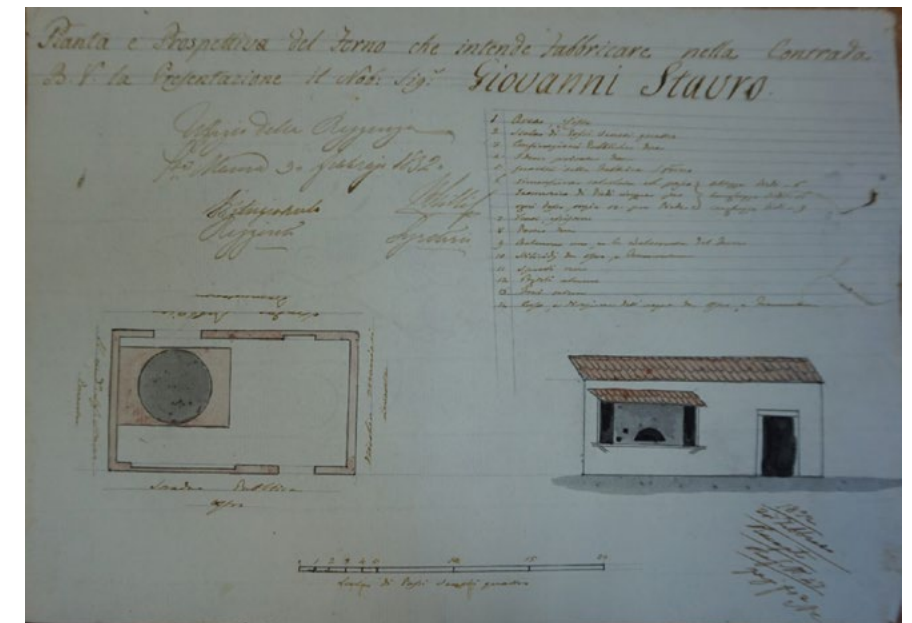
Εικ.125 1832 Φούρνος Ιωάννη Σταύ-
ρου

Εικ. 126 1835 Φούρνος Παναγιώτη
Γαζή

Εικ.127 1835 Φούρνος Αντωνίου Μα-
λακάση

Εικ.128 1842 Φούρνος Αφων Βαλαω-
ρίτη

Εικ.129 1843 Επεκταση φούρνου Σπυ-
ρίδωνα Σκουφά

1842-Φούρνος Αφων Βαλαωρίτη (811, 828) (Εικ. 128, Εικ. 129)

Υπάρχουν δύο παραλλαγές στην ίδια θέση. Η άδεια κατασκευής φούρνου είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για ισόγειο, τραπεζοειδούς κάτοψης κτίσμα, με στοά στην πρόσοψη και δίρριχτη στέγη (διαστάσεις 32,3 x 34 πόδες), που ανήκε στην ιδιοκτησία των αφων Βαλαωρίτη. Απλή λαϊκή κατασκευή με δύο σοφίτες στην πρώτη παραλλαγή. Η πρόσοψη σχεδιάζεται με ισόδομη εμφάνη λιθοδομή στη βάση, τονισμένους τους γωνιόλιθους των ακμών και επιχρισμένη τοιχοποιία στο άνω τμήμα. Ο φούρνος βρισκόταν στην πλατεία του Αγίου Σπυρίδωνα. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και κτήρια της ίδιας ιδιοκτησίας, τοίχο της ιδιοκτησίας του Μηνά Λουπέτη, καθώς και των Μαρίνου και Ιωάννη Ψιλιανού αλλά και τοίχο του Ιωάννη Γαβαλά. Υπογράφει ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχουν πληρωθεί 2 πέννες και υπογράφει ο Π. Δίπλας και ο Πάνος Τζίνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

1843-Επέκταση όψης φούρνου Σπυρίδωνα Σκουφά (819) (Εικ. 130)

Η άδεια είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για επέκταση κατά δύο πόδια υπάρχοντος κτίσματος (ύψος 8,50 πόδες), με τετράρριχτη στέγη, με μία (1) πόρτα και ένα (1) παράθυρο, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Σπυρίδωνα Σκουφά. Η πρόσοψη σχεδιάζεται με επιχρισμένη λιθοδομή και ψηλή καμινάδα στη θέση του φούρνου. Διακρίνεται υδρορροή κάτω από τη στέγη. Ο φούρνος βρισκόταν στο S 3, C.4, N.289 δηλαδή στην ενορία της Παναγίας των Ξένων. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο. Υπογράφει ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Το σχέδιο έχει συνταχθεί και υπογραφεί από τον Ανδ(ρέα) Κοψιδά.

Καταστήματα εν σειρά και μεμονωμένα καταστήματα

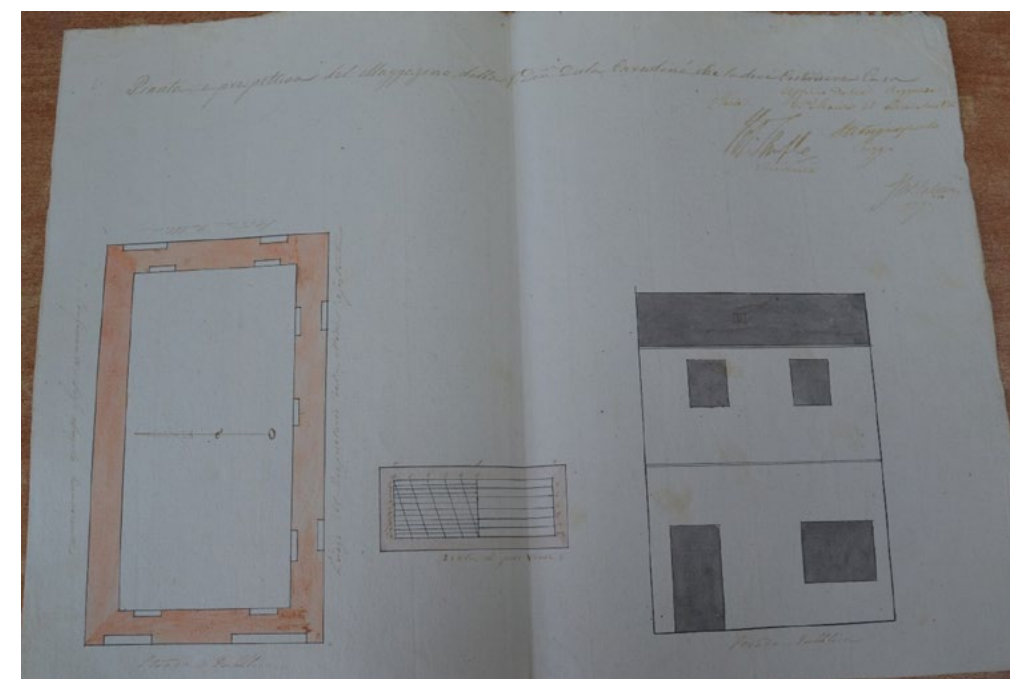
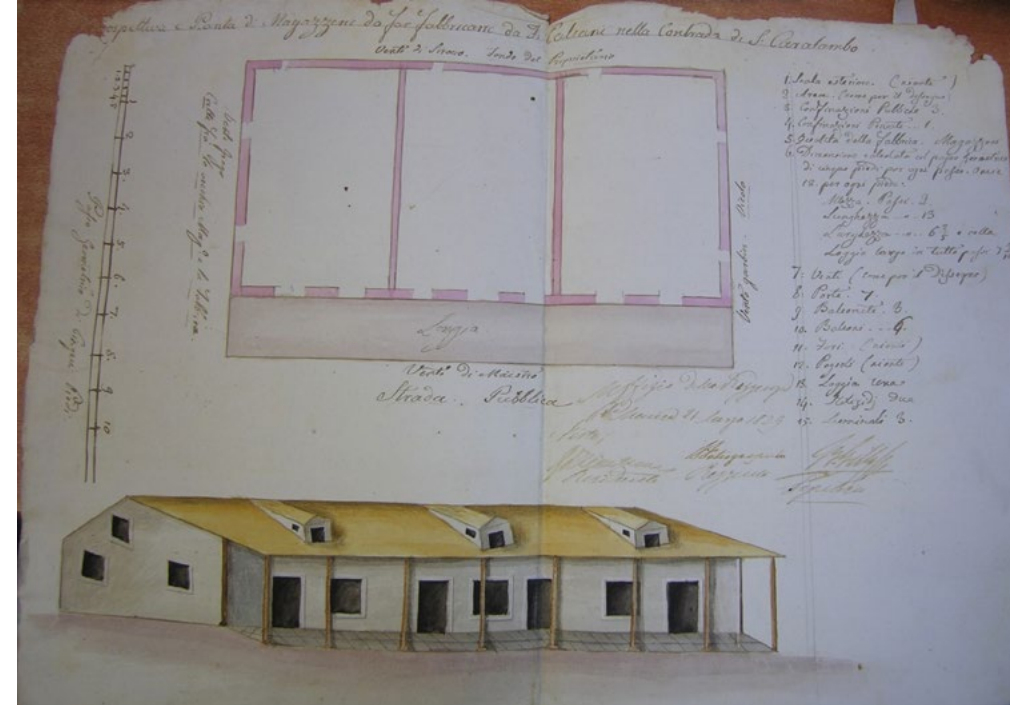
Συνεχίζεται και κατά τον 19ο αιώνα, η κατασκευή εν σειρά καταστημάτων που ανήκαν σε σημαντικές οικογένειες της πόλης.¹⁰²¹

1829-Καταστήματα Αφων Καλκάνη (626) (Εικ. 131)

Η άδεια νέας κατασκευής είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για ισόγειο, ορθογωνικής κάτοψης κτίσμα, που περιλαμβάνει τρία εν σειρά καταστήματα, με δίρριχτη στέγη (διαστάσεις 13 x 6,2 πόδες και ύψος 9 πάσα), με επτά (7) πόρτες, έξι (6) παράθυρα και τρία (3) παραθυράκια, που ανήκε στην ιδιοκτησία των αφων Καλκάνη. Απλή λαϊκή κατασκευή, με τρεις σοφίτες και στοά στην πρόσοψη, η οποία σχεδιάζεται με επιχρισμένη λιθοδομή. Το κατάστημα βρισκόταν στην ενορία του Αγίου Χαραλάμπους. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο, με δρομάκι, το παλαιό κατάστημα και άλλη ιδιοκτησία του ίδιου ιδιοκτήτη. Υπογράφει ο Τοποτηρητής J. Macklean, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

Το σχέδιο αυτό μοιάζει πολύ με το κατά πολύ μεταγενέστερο σχέδιο του Νοσοκομείου και των Στρατώνων της Ζακύνθου που έχουν σχεδιαστεί και

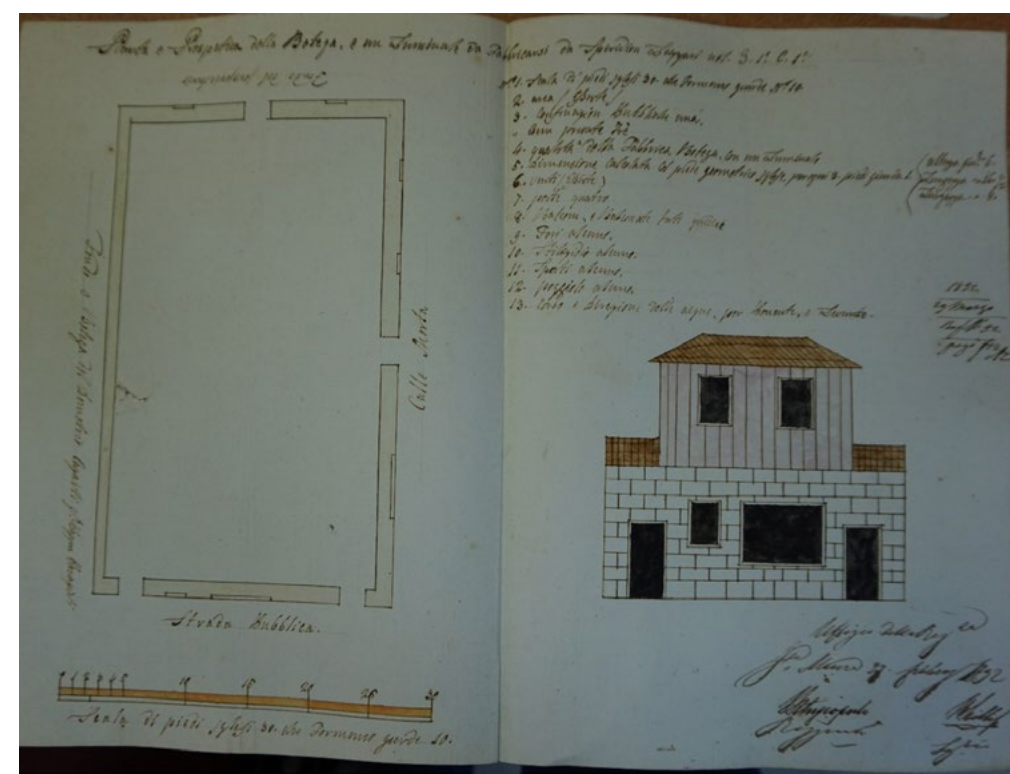
¹⁰²¹ Αντίστοιχα εν σειρά καταστήματα είναι οι άδειες του 1829 τα καταστήματα αφων Καλκάνη (626) και το εργαστήριο Ιωάννη Ασδραχά (216), του 1839 κατασκευή στοάς με έξι κολώνες του εργαστηρίου του Ιωάννη Σταύρου (772), του 1843 καταστήματα Βερύκιου Βασιλείου (827), του 1850 δύο εργαστήρια Αφων Κωνσταντίνου και Νικολάου Κόγκα του Αναστασίου (298) και του 1853 τα καταστήματα Αθανασίου Θέμελη του Χρήστου (361, 426).

Εικ.131 1829 Καταστήματα Αφων Καλκάνη

Εικ.132 1825 Κατάστημα Ντούλα Καραντηνού

Εικ.133 Εργαστήριο Σπυρίδωνα Ζαμπαρή

τα δύο, το 1842 από τον Βρετανό στρατιωτικό μηχανικό A. Brown. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι οι Βρετανοί στρατιωτικοί μηχανικοί αντέγραφαν παλαιότερες μορφολογικές και κατασκευαστικές λύσεις που επιχωρίαζαν στα Ιόνια νησιά, στα οποία ζούσαν και εργάζονταν προσωρινά.

Ανάμεσα στα καταστήματα υπάρχουν και διώροφα, όπως η άδεια του 1850 για προσθήκη σε υπάρχον μαγαζί της Μαρίας Ζαβερδινού (805, 309) και του Δον Ντούλα (Θεόδωρου) Καραντηνού (28).

1825-Κατάστημα Δον Ντούλα (Θεόδωρου) Καραντηνού (28) (Εικ. 132)

Η άδεια νέας κατασκευής είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο, ορθογωνικής κάτοψης, με δίρριχτη στέγη, με μία (1) πόρτα και επτά (7) παράθυρα, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Θεόδωρου Καραντηνού. Απλή λαϊκή κατασκευή, η πρόσοψη της οποίας σχεδιάζεται με επιχρισμένη λιθοδομή. Συνόρευε με δύο δημόσιους δρόμους και κτήρια της ιδιοκτησίας Άγγελου Μπενβενούτη και Μεταξά. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Octavio Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

Επίσης υπάρχουν καταστήματα με σοφίτες, όπως το Εργαστήριο Σπυρίδωνα Ζαπαρή που κατασκευάζεται το 1832.¹⁰²²

1832-Εργαστήριο Σπυρίδωνα Ζαπαρή (671) (Εικ. 133)

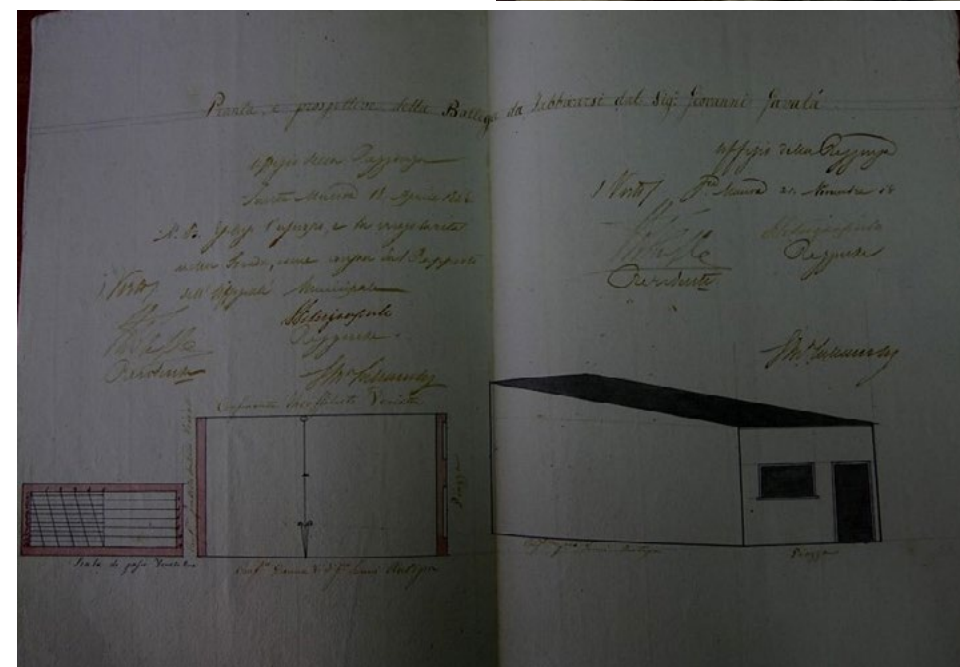
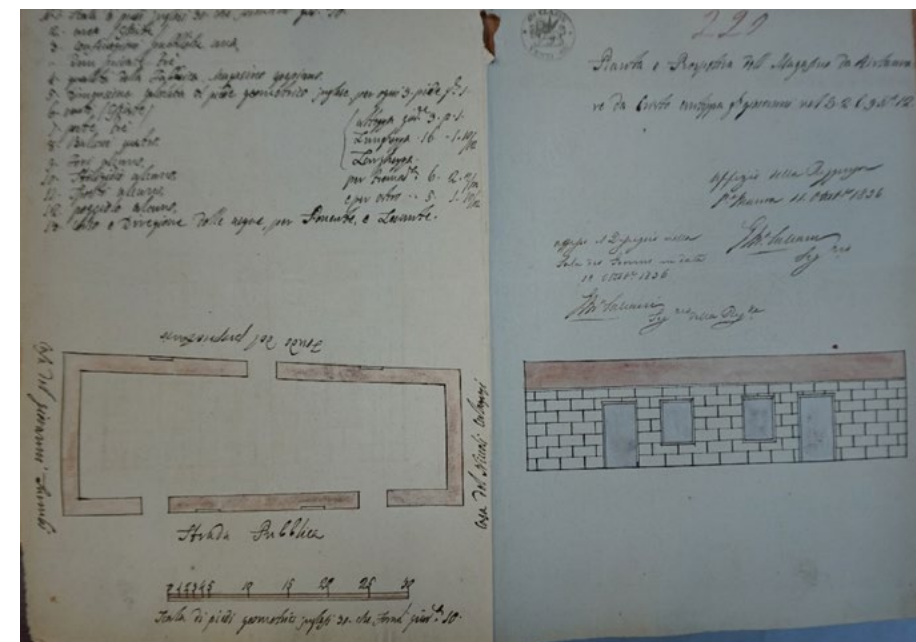
Η άδεια νέας κατασκευής είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για ισόγειο με σοφίτα, ορθογωνικής κάτοψης, με δίρριχτη στέγη (διαστάσεις 16,1 x 8 πόδες και ύψος 6 πάσα), με τέσσερις (4) πόρτες και δεκαπέντε (15) παράθυρα, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Σπυρίδωνα Ζαπαρή Απλή λαϊκή κατασκευή. Η πρόσοψη σχεδιάζεται με ισόδομη εμφανή λιθοδομή στο ισόγειο και ξύλινη σοφίτα. Το κατάστημα βρισκόταν στο S.1, C.1 δηλαδή κοντά στον Άγιο Μηνά και τον Δρόμο των Εμπόρων. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και την Calle Morta καθώς και κτήρια της ίδιας ιδιοκτησίας και το κατάστημα του Δημητρίου Κατσαίτη. Υπογράφει ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

Μικρότερο μονόχωρο κατάστημα,¹⁰²³ ήταν το κατάστημα του 1836 του Χρήστου Αντύπα του Ιωάννη (710) και του Ιωάννη Γαβαλά (100).

1836-Επισκευή Καταστήματος Χρήστου Αντύπα του Ιωάννη (710) (Εικ.

¹⁰²² όπως οι άδειες του 1832 του Εργαστηρίου Σπυρίδωνα Ζαπαρή (671), του 1849 του εργαστηρίου της Dita Βαλαωρίτη (285), του 1853 του καταστήματος Σπυρίδωνος Σκουφά (352, 418).

¹⁰²³ Άλλα ισόγεια απλά καταστήματα είναι οι άδειες : του 1826 το εργαστήριο του Ιωάννη Γαβαλά (100), του 1829 το μαγαζί των Αφών Μεγαγιάννη (635), του 1829 το κατάστημα Αθανασίου Καπαρίδα (632), του 1836 το κατάστημα Ευσταθίου Ρούσου του Ιωάννη (713), του 1837 το κατάστημα Ευσταθίου Ρούσου (740), του 1838 το κατάστημα Ιωάννη και Αφών Βαλαωρίτη (752), του 1840 το κατάστημα του Νικολή Μπογδάνου (781), του 1841 το κατάστημα του Μηνά Μπελή (788, 798, 799), του 1843 το κατάστημα του Θεόδωρου Μαχαϊρά (821), του 1845 το εργαστήριο Ιωάννη και Βασιλείου Μεγαγιάννη (850, 863), του 1845 το κατάστημα του Θεόδωρου Σουλαϊδόπουλου (849, 862), του 1847 το κατάστημα του Πέτρου Σταματοπούλου (894), του 1849 η επισκευή καταστήματος Πέτρου Σταματοπούλου (281), 1850 η επισκευή καταστήματος Σπυρίδωνος Κονιδάρη (302), του 1854 το μαγαζί του Θωμά Ματαράγκα του Θεοδοσίου (383, 444, 465), του 1857 το κατάστημα με προαύλιο του Κωνσταντίνου Ζωϊτά του Ιωάννη (406, 488).

Εικ.134 1836 Επισκευή καταστήματος Χρήστου Αντύπα

Εικ.135 1826 Εργαστήριο Ιωάννη Γαβαλά

134)

Το κατάστημα βρισκόταν στο S.2 C.9 N.12, δηλαδή κοντά στον Άγιο Σπυρίδων και την πλατεία. Η άδεια είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για επισκευή ισόγειου, τραπεζοειδούς κάτοψης, με δίρριχτη στέγη (διαστάσεις 16 x 6 πόδες και ύψος 3 πάσα), με τρεις (3) πόρτες και τέσσερα (4) παράθυρα, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Χρήστου Αντύπα του Ιωάννη. Η πρόσοψη σχεδιάζεται με ισόδομη λιθοδομή. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο. Υπογράφει ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

Εργαστήριο Ιωάννη Γαβαλά (100) (Εικ. 135)

ΚΤΗΡΙΑ ΜΕ ΜΙΚΤΗ ΧΡΗΣΗ ΟΙΚΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΣΤΕΓΗΣ

Σε ορισμένα κτίσματα παρατηρείται η μικτή χρήση κατοικίας και καταστήματος.¹⁰²⁴

1853-Οικία-καταστήματα Γεωργίου Αρωνή (359) (410), (420) (Εικ. 136)

Το κατάστημα βρισκόταν στην ενορία της Αγίας Παρασκευής. Η άδεια κατασκευής οικίας και καταστήματος επάνω σε παλαιά και νέα θεμέλια, είναι γραμμένη στα ελληνικά. Η αναφορά για τον τρόπο θεμελίωσης του κτηρίου μας υποδεικνύει ότι στη θέση υπήρχε παλαιότερα κάποιο μικρότερο κτίσμα στο οποίο θεμελιώθηκε εν μέρει το νέο που πρέπει να ήταν κατά πολύ μεγαλύτερο. Πρόκειται για ισόγειο κτίσμα σε ένα τμήμα και διώροφο με σοφίτα στο μεγαλύτερο τμήμα του, ορθογωνικής κάτοψης, με δίρριχτη και τρίρριχτη αντίστοιχα στέγη (διαστάσεις 65,2 x 16,3 πόδες και ύψος 9 πάσα ο κάθε όροφος και 8 πόδες η σοφίτα), με τρεις (3) πόρτες και πέντε (5) παράθυρα στο ισόγειο, έξι (6) παράθυρα στον όροφο και δύο (2) παράθυρα στη σοφίτα, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Γεωργίου Αρώνη. Απλή λαϊκή κατασκευή το ισόγειο της οποίας είναι λιθόκτιστη, ενώ ο όροφος και η σοφίτα από ξύλινη κατασκευή. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και τις ιδιοκτησίες του Σπυρίδωνα Σίδερη και της Πανάγως χήρας Διονυσίου Κοκορέλη. Υπογράφει ο Γραμματέας Μικρώνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

1853-Φούρνος και Οικία Πέτρου Σταματόπουλου (354, 409, 425) (Εικ. 137)

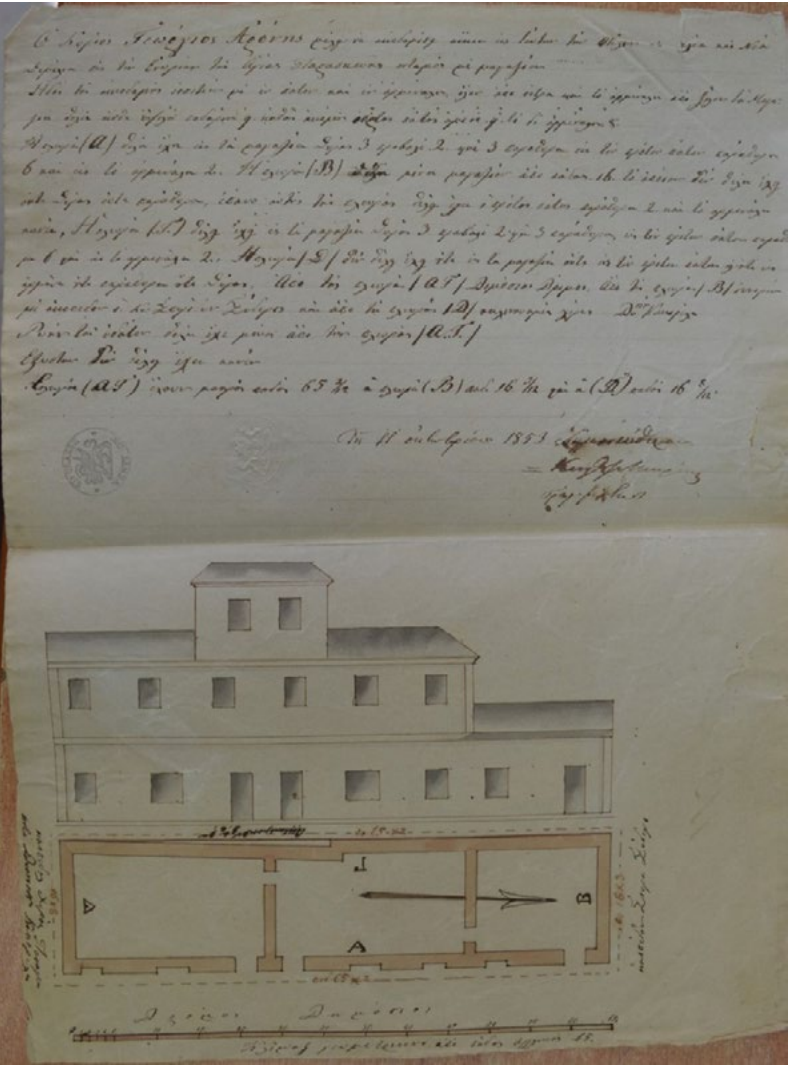
Πρόκειται για ενδιαφέρον τριώροφο κτήριο κατασκευασμένο με ισόδομη λιθοδομή στο ισόγειο όπου αναπτύσσεται και ξύλινη στοά και στέγαζε το φούρνο και την οικία του Πέτρου Σταματόπουλου (354, 409, 425). Σύμφωνα με συμβόλαιο της εποχής ο Πέτρος Σταματόπουλος,¹⁰²⁵ προκειμένου να κτίσει το κτήριο εισήγαγε από τη Σαντορίνη με ελληνικό πλοίο¹⁰²⁶ ποζολάνη¹⁰²⁷ που

1024 όπως στις άδειες του 1841 του καταστήματος και οικίας Σπύρου Κονδύλη (789), του 1853 το ελαιοτριβείο και οικία Πέτρου Σταματόπουλου (357, 412, 422), του 1853 ο φούρνος και οικία Πέτρου Σταματόπουλου (354, 409, 425), του 1853 η οικία-καταστήματα Γεωργίου Αρώνη (359, 410, 420).

1025 Ο Πέτρος Σταματόπουλος έχει εκδώσει επίσης άδειες το 1847 (894) για την κατασκευή καταστήματος και 1849 (281) για την επισκευή καταστήματος.

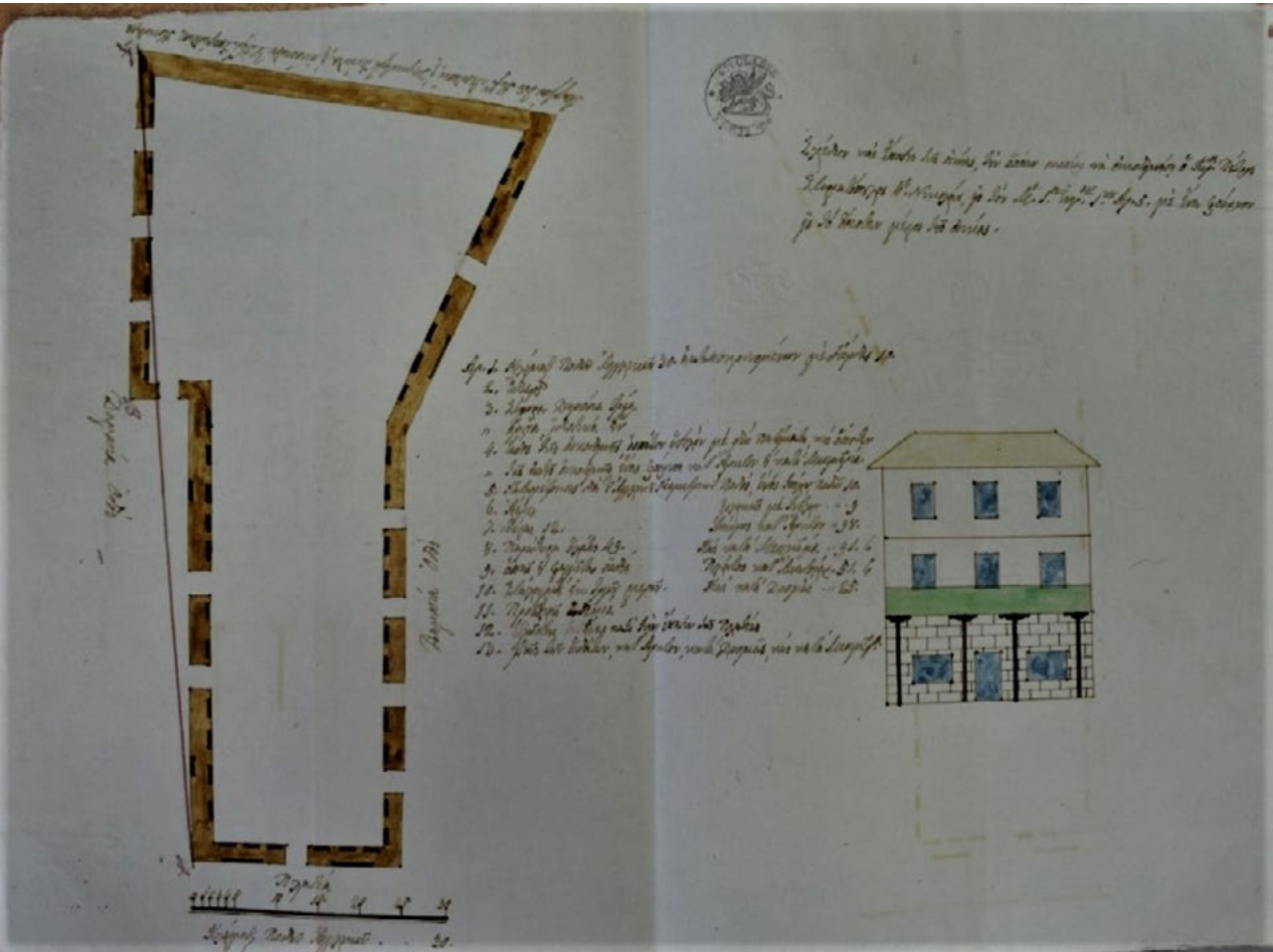
1026 Μαλακάσης, 1982, σ.29.

1027 Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.26.

Εικ. 136 1853 Οικία και καταστήματα Γεωργίου Αρώνη

Εικ. 137 1853 Φούρνος και οικία Πέτρου Σταματόπουλου

δεν υπήρχε στο νησί, η οποία χρησιμοποιείτο και για την κατασκευή άλλων κτηρίων στη Λευκάδα επίσης κατόπιν ειδικής εισαγωγής.

ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ

Από το σύνολο των 897 αδειών κατοικιών που καταγράφονται στο αρχείο της Λευκάδας, οι 39 είναι επισκευές παλαιότερων κτηρίων που άντεξαν στον σεισμό του 1825 και οι 103 είναι ανακατασκευές όπως το παλαιό σχέδιο, που σημαίνει ότι ένα ίδιο κτήριο υπήρχε στην ίδια θέση πριν από το 1825. Οι υπόλοιπες κατοικίες είναι εντελώς νέες κατασκευές, που κατασκευάστηκαν από το 1825 έως το 1864.

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ 1825 - Επισκευές - Ανακατασκευές οικιών

Όπως και στην περίπτωση των επαγγελματικών χώρων, έτσι και για τις κατοικίες σώζονται σχέδια που απεικονίζουν επισκευές και ανακατασκευές. Οι εικόνες των οικιών αυτών παραπέμπουν στις παλαιότερες κατοικίες στην πόλη της Αμαζικής. Καθώς μάλιστα, από την περίοδο της Βενετοκρατίας δεν σώζονται στο αρχείο σχέδια, τα σχέδια επισκευών και ανακατασκευών μετά τον σεισμό του 1825 είναι οι μόνες πληροφορίες που έχουμε για τη μορφή των κατοικιών της πόλης κατά τον 18ο αιώνα. Επίσης πολύ ενδιαφέρουσες περιγραφές και πληροφορίες αντλούμε μέσα από τις πράξεις νοταρίων που σώζονται στα ΓΑΚ - Νομού Λευκάδας τις οποίες μπορούμε να συσχετίσουμε με τα σχέδια που διαθέτουμε και να εξαγάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα για την πόλη του 18ου αιώνα.

Οι άδειες που αφορούν τις επισκευές δείχνουν ακριβώς ποια και πόσα κτήρια διατηρήθηκαν μετά τον σεισμό. Ενώ οι «ανακατασκευές σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο», όπως αναφέρεται στις άδειες, δίνουν την εικόνα των προγενέστερων κατασκευών οι οποίες απαιτήθηκε να κατεδαφιστούν εξαιτίας των βλαβών που υπέστησαν από τον σεισμό ανακατασκευάστηκαν όμοιες με τις αρχικές. Για μεθοδολογικούς λοιπόν λόγους τόσο οι επισκευές όσο και οι ανακατασκευές εξετάζονται μαζί.

Στα 1708 στη πράξη «Πώληση σπιτιού για απόσβεση τμήματος χρέους»¹⁰²⁸ περιγράφεται το σπίτι του Βασίλη Δεκαλάβρια που περιέρχεται αργότερα στην ιδιοκτησία του Αντώνη Κράλη και την εκτίμηση έχουν κάνει ο μάστρο Ιωάννης Αρβανίτης από το Φρίνη και ο μάστρο Ιωάννης Βλάσης από την Αμαζική:

Το οποίο είθρανε κτισμένο έως τα πατώματα και από εκεί και επάνου με ταύλες, ξύλο, κεραμωμένο, με τη σκάλα του την πέτρινη και με κάθε άλλο δικαίωμα ανώγη και κατώγη, γωνίστρα και κελάρι και το εμετρήσανε οριές τέσσαρες του μάκρου και τρείς του πλάτους εσωτερικές και το ετιμήσανε με φόβο Θεού και με την ψυχή τους, τείχους τέσσαρους ξύλο κεραμωμένο, σίδερα και μάστορη, ήγουν τον κόπον της φτειάξης, να αξίζει ριάλια εβδομήντα πέντε, έξω από τον τόπο όπου κάθεται, τον

1028 Γράψα, 2006, σ. 124-125.

οποίον ανανφότεροι τους τα μέρη, τον ετιμήσαν να αξίζει ριάλια είκοσι πέντε, μνέσκοντας ο ξώστης περ πόνεντε, ανώγη και κατώγη του κυρ Βασίλη.

1830 Επέκταση καθ' ύψος οικίας Αφων Κράλλη (650) (Εικ. 138)

Η περιγραφή αυτή πιθανόν αφορά το σχέδιο του σπιτιού των αφων Κράλη, η οποία εμφανίζεται σε άδεια του 1831 να ανακατασκευάζεται και η μορφή του παραπέμπει σε προγενέστερες του 1825 κατασκευές αρχοντικών στην πόλη της Λευκάδας. Πιθανόν να υπέστη καταστροφές στον σεισμό, να κατεδαφίστηκε ο όροφός του το 1825 και να επεκτάθηκε με την άδεια του 1830.

Σε νοταριακή πράξη του 1709 για την «Παραχώρηση τόπου για κατασκευή θεμελίων τοίχου»¹⁰²⁹ αναφέρονται τα εξής:

ήγουν, επειδή της και έχει να κτίσει ο κυρ Ασπρογέρακας το σπίτι του το παλιό, όπου συνορίζει περ τραμοντάνα με τον κυρ Δαφλώρο και με το να έχει στενοχώρια ο αυτός Αλέξης, ο οποίος μην ημπορώντας να κάμει το σπίτι του με κυβέρνηση να έχει κώμοδο, επαράκάλεσε τον κυρ Μαρίνο και του έδωσε από τον τόπο του δύο ποδάρια ήγουν όσο να κάμει του τοίχου, την οποίαν έξοδον την κάνει ο άνωθεν κυρ Αλέξης με ευχαρίστησιν του και το ποτέ καιρό όπου ο κυρ Μαρίνος ήθελε φτιάσει το σπίτι του εις τον αυτόν τόπον τον ειδικόν του, όπου εθρίσκεται πλησίον, να ημπορεί ανεμπόδιστος δίχως καμίαν εναντιότητα να κολάει εις το αυτό φονταμένο όπου αγρεικέται εν τω μέσο τους και να καρφώνει τον καθαλάρη του επάνου στο παπαδέλι του σπιτιού του κυρ Αλέξη.

Το 1709 στην πράξη «Ανταλλαγή οικιών» μεταξύ, αφενός της Ακριβής χήρας του Κεφαλονίτη Στέλιου Λοβέρδου και του γιου της Νικολού, και αφετέρου του Ιωάννη Μεταξά αναφέρεται:

ότι να έδωσε ο ποτέ Στέλιος ένα σπίτι όπου είχε χτισμένο με πλίθες ήσε τόπον αφεντικόν, διά τον οποίον επλέρωνε το νόβελο του πρένζιπε κολημένο με αυτό σπίτι εις τον κήπον του αυτού σιορ Μεταξά και από το άλλο μέρος του Δημήτρη Κατζαούνη, το οποίο έβαλαν και το εξετίμησαν τον μάστρο Παναγιώτη Λασδένη και μάστρο Γιάννη Αρβανίτη κάτοικος εις το Φρύνη διά τιμή ριάλια είκοσι πέντε επειδή και να ήτονε έτοιμο να γκρεμιστεί από το σεισμό, ως καθώς εθρίσκεται την σήμεραν χαλασμένον, διά το οποίο έδωσε εκείνο όπου είχε ο σιορ Μεταξάς ανάμεσα του Ιωάννη Δεσαλέρμου και Τζανέτου Δεβάρη, χτισμένο με πέτρες και ξύλο κεραμωμένο, όπου την σήμεραν κατοικεί η αυτή χήρα και ο προειρημένος Νικολός και αδελφια του, ανγκαλά και να το έταξαν διά λίγατο της Χάιδως θυγατρός και αδελφής των άνωθεν, το οποίο το εξετίμησαν οι προηρημένοι μαστόροι ριάλια τριάντα έξι. Και ο αυτός σιορ Μεταξάς εθέλισε και εχάρισε το περισσότερο όπου αξίζει το σπίτι όπου έδωσε του αυτού Στέλιου με υπόσχεση τόσο του ενός μέρους ωσάν και του αλλουνού, να πλερώνει ο καθένας το νόβελο όπου είναι χρεώστης, του πρένζιπε,

1029 Γράψα, 2006, σ. 128-129

ως καθώς φαίνεται εις τα λίμπρα της Καμάρας¹⁰³⁰.

Για δάνειο 70 χρυσών τζεκινιών παραχωρείται το 1738 σπίτι στην Αμαξική, ενώ σε έγγραφο του ίδιου έτους, καταγράφεται πώληση σπιτιού «χαμόγιου» (ισογείου) κατασκευασμένου από ασβέστη και πέτρες, από τον Ζαφείρη Θεριανό στον Τζουάνε Γαβαλά έναντι 60 τζεκινιών.¹⁰³¹

Επίσης, πολλά από τα σπίτια της Λευκάδας πριν από το 1825 θα πρέπει να ήταν σε κακή κατάσταση. Στοιχεία για το θέμα αυτό υπάρχουν σε αναφορά του καθηγητή στο πρώτο δημόσιο σχολείο της Λευκάδας Wassan στις 27 Δεκεμβρίου 1808 όπου αναφέρει:

το σπίτι που κρατώ ευρίσκεται σε κατάσταση που προξενεί φρίκη. Οι τοίχοι ανοιγμένοι σε διάφορα σημεία, αφήνουν, όταν βρέχη, να περνούν ποτάμια νερό, που μουσκεύουν όλο το κάτω μέρος, απλώνουν ως το κρεβάτι μου μια υγρασία θανατηφόρα και αναπτύσσουν για καταστροφή της υγείας μου όλα τα μιάσματα της σαπίλας. Τα έπιπλά μου εν μέρει έχω απομακρύνει από τους τοίχους στη μέση των δωματίων μου, τα οποία καλύπτονται από μούχλα, σαπρομύκητες βγαίνουν από τις χαραμάδες του πατώματος. Αφ' ετέρου η στέγη του σπιτιού χαλασμένη από τους ανέμους, ή τις δονήσεις των σεισμών στάζει τα νερά της βροχής απάνω στα τραπέζια, όπου βρίσκονται τα βιβλία μου. Ο συνάδελφός μου Σκλαμπάνης εγκαταστάθηκε μέσα σε ένα είδος παράγκας, που τη χρησιμοποιούσαν προηγουμένως δύο δυστυχείς στρατιώτες, που είναι τόσο ανόητα χωρισμένη, τόσο άθλια, τόσο σκοτεινή, τόσο στενάχωρη, τόσο δυσώδης, τόσο μαύρη από την καπνιά, έτσι κατεστραμμένη, τόσο απαίσια από κάθε άποψη, ώστε αληθινά δεν είναι κατάλληλη παρά για ένα από κείνα τα τετράποδα, που είναι κλεισμένα σε μια αυλή πίσω από το σπίτι μου¹⁰³².

Η περιγραφή αυτή θα μπορούσε να ανταποκρίνεται σε αρκετά από τα ισόγεια χωρίς παράθυρα σπίτια που περιγράφονται στο αρχείο των αδειών και θα παρατεθούν παρακάτω.

Οι κατοικίες μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ανάλογα με την τάξη που ανήκουν οι ιδιοκτήτες του σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: 1) οι κατοικίες των ευγενών –μεγάλα αρχοντικά του 18ου αιώνα· 2) οι κατοικίες των αστών· 3) οι κατοικίες των κατώτερων εισοδηματικά τάξεων.

Οι κατοικίες των ευγενών - Επισκευές ή ανακατασκευές σε μεγάλα αρχοντικά του 18ου αιώνα

Οι πολύ μεγάλες, τριώροφες κατοικίες που επισκευάζονται ή ανακατασκευάζονται μετά τον σεισμό του 1825 απεικονίζουν τα αρχοντικά που κατασκευάστηκαν τον 18ο αιώνα και ανήκαν στις πλουσιότερες και σημαντικότερες οικογένειες της Λευκάδας, τόσο κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας, όσο και σε αυτή της Αγγλοκρατίας.

1825 - Ανακατασκευή οικίας Βασιλείου Βερούκιου (11) (Εικ. 139).

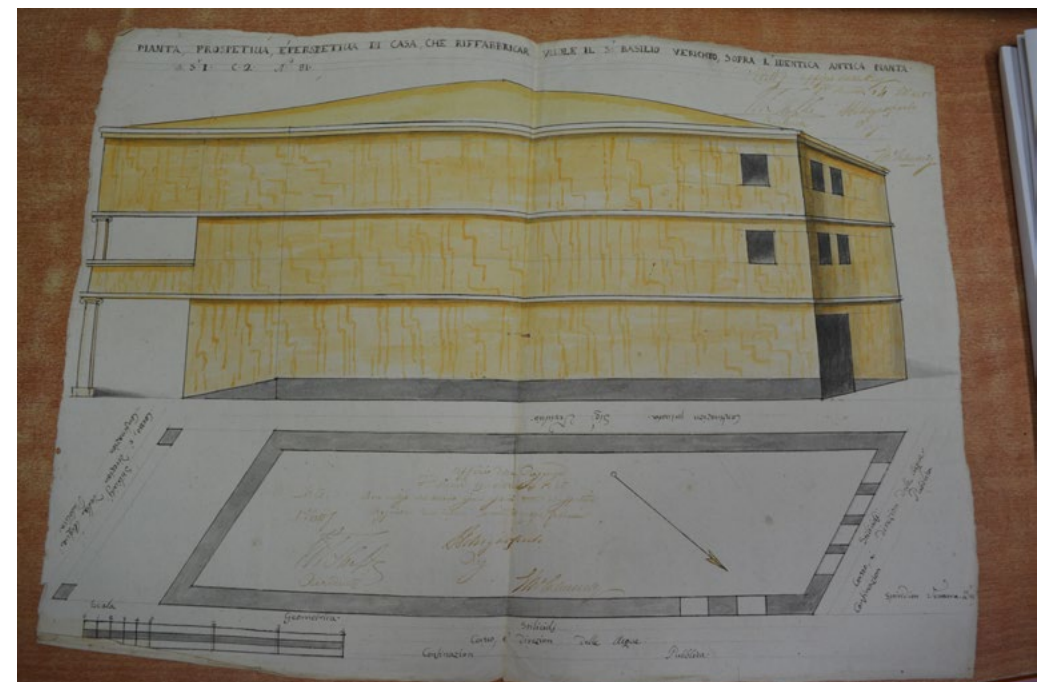
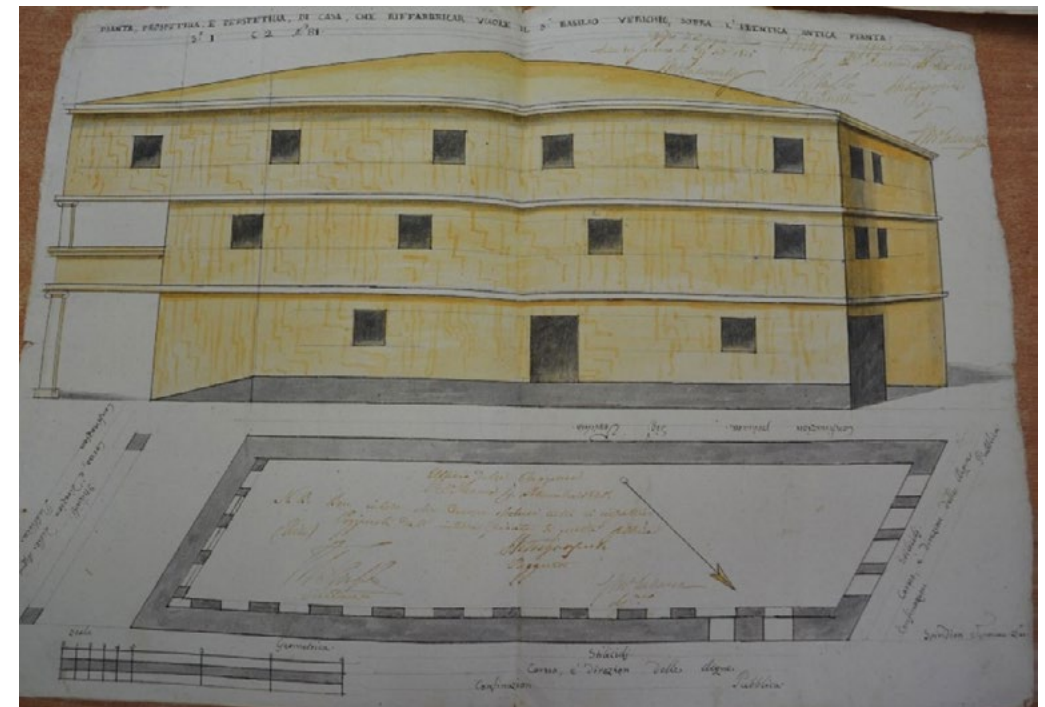
1030 Γράψα, 2006, σ.128-129

1031 Χόρτης, 2012, σ. 41

1032 Ροντογιάννης, 1982, σ.44

Εικ.138 1830 Οικία Αφων Κράλη

Εικ.139 1825 Οικία Βασιλείου Βερούκιου

Η άδεια ανακατασκευής οικίας σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο, ιδιοκτησίας του Βασιλείου Βερούκιου, η οποία βρισκόταν στο S.1, C.2, N.81, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Μηνά, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Ενδιαφέρον τριώροφο αστικό σπίτι (διαστάσεις 9,41 x 10,31 πάσα και ύψος τοίχου 4,25 πάσα) με επιχρισμένες επιφάνειες όψεων και στοά στο ισόγειο της νοτιοανατολικής του πλευράς. Η στοά στον πρώτο όροφο εξελίσσεται σε σκεπαστό πόντζο, με συμπαγές στηθαίο. Στον τρίτο όροφο ο πόντζος μετατρέπεται σε κλειστό χώρο. Οι κίνες της στοάς και του πόντζου έχουν ιωνικά κιονόκρανα. Ενδιαφέρον μορφολογικό στοιχείο αποτελούν οι κορνίζες στη στάθμη του δαπέδου κάθε ορόφου. Η νέα άδεια αφορά την κατασκευή μίας (1) πόρτας και έξι (6) παραθύρων. Η απορροή των υδάτων προβλεπόταν από τρεις πλευρές. Η οικία συνόρευε με δημόσιους χώρους και την ίδια την ιδιοκτησία. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό και υπογράφεται από τον Σπυρίδωνα Βεντούρα. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

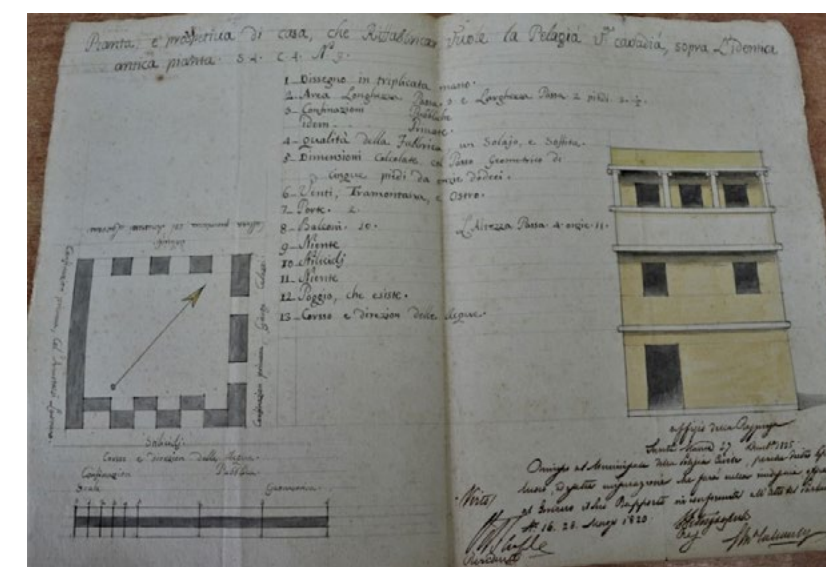
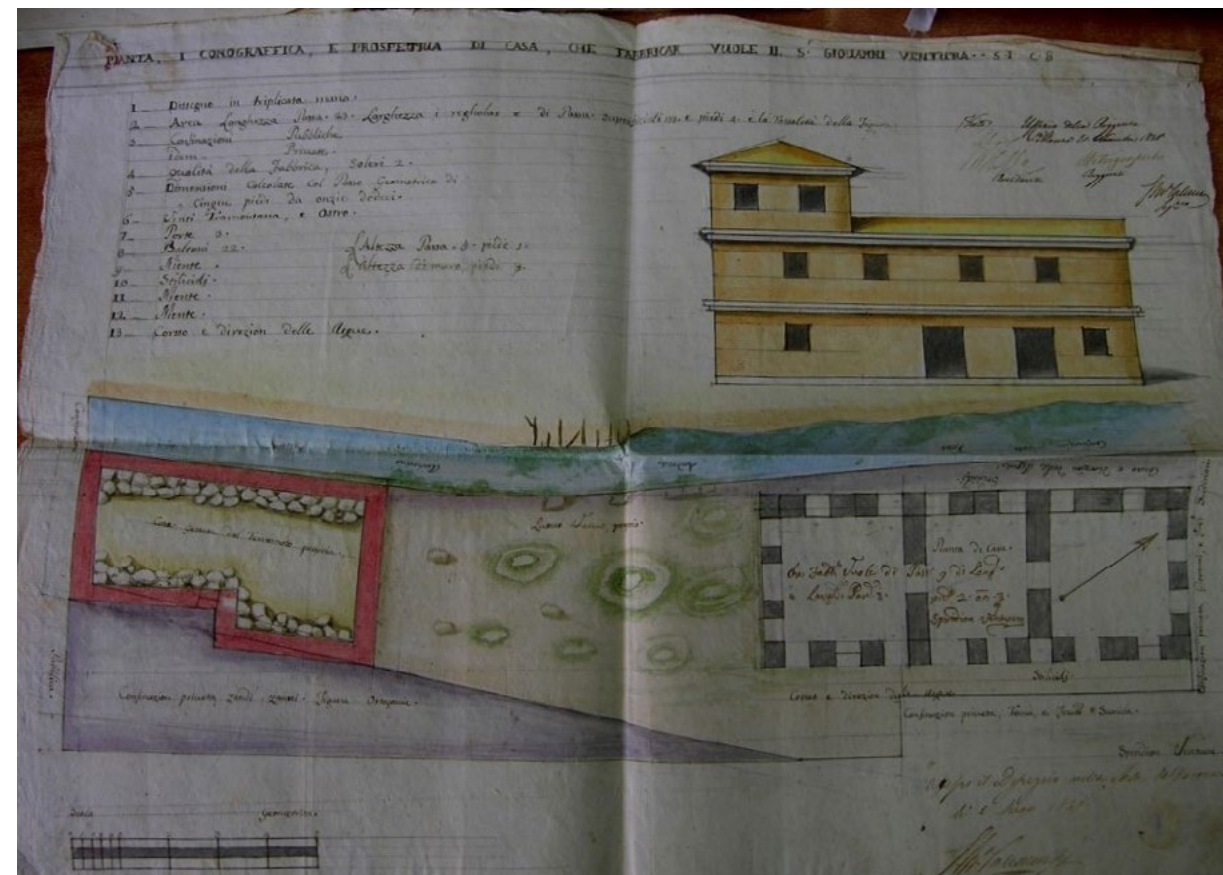
1825 – Ανακατασκευή οικίας Ιωάννη Βεντούρα (155) (Εικ. 140)

Η άδεια ανακατασκευής οικίας σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο, η οποία βρισκόταν στο S.1, C.8, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Μηνά, ιδιοκτησίας του Ιωάννη Βεντούρα, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για μεγάλο ενδιαφέρον διώροφο αρχοντικό με γωνιακή σοφίτα (διαστάσεις 23 x 139,4 πόδες και ύψος 5,3 πόδες, και 8 πόδες στο ψηλότερο σημείο), με επιχρισμένες επιφάνειες όψεων, καθώς και δίρριχτη στέγη πάνω από το διώροφο τμήμα και τετράρριχτη πάνω από τη γωνία προς τον κήπο. Είναι ενδιαφέρον ότι σχεδιάζεται και ο κήπος του σπιτιού. Οι δύο όροφοι χωρίζονται με κοσμήτες. Η οικία συνόρευε με δημόσιο δρόμο, την ίδια την ιδιοκτησία και με τις ιδιοκτησίες του Ιωάννη και των αδελφών Σορδινιάρι και του Θωμά και αδελφών Σουμίλα και Ανδρέα Αβιερινού. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό και υπογράφεται από τον Σπυρίδωνα Βεντούρα που ήταν και συγγενής του Ιωάννη, ο οποίος περιλαμβάνει στο σχέδιο και το δικό του μικρό σπίτι (διαστάσεις 9 x 3,23 πάσα). Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Τοποτηρητής Οστανίο Temple, ο Έπαρχος Π. Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1825 – Ανακατασκευή οικίας Πελαγίας Καβαδία (42) (Εικ. 141)

Η άδεια ανακατασκευής οικίας «όπως το παλαιό σχέδιο», ιδιοκτησίας της Πελαγίας Καβαδία, η οποία βρισκόταν στον S.4, C.4, N.9, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για τριώροφο κτίσμα, μικρών σχετικά διαστάσεων 3 x 2,35 ποδών, με επιχρισμένες επιφάνειες όψεων, με σκεπασμένο πόντζο με συμπαγές στηθαίο στον δεύτερο όροφο που στηρίζεται σε τέσσερις κολώνες και δίρριχτη στέγη. Η οικία **συνόρευε** με δημόσιο δρόμο και με τις ιδιοκτησίες του Αναστάσιου Λαβράνου και του Γεωργίου Καλατζή. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό και από τον τρόπο σχεδίασης μπορεί να αποδοθεί στον Σπυρίδωνα Βεντούρα. Περιλαμβάνει συμμόρφωση στο άρθρο 16 της νομοθεσίας. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Τοποτηρητής Οστανίο Temple, ο Έπαρχος Π. Πετριτζιόπουλος, και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

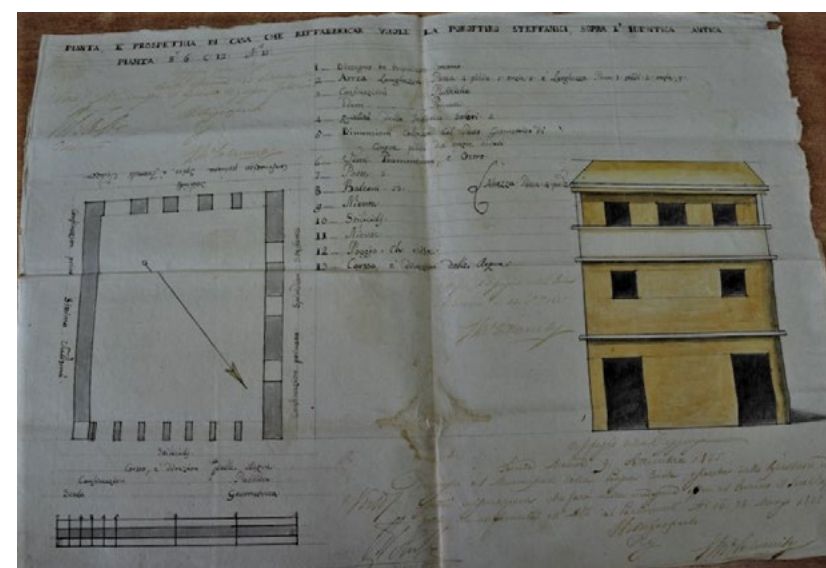
1825 – Ανακατασκευή οικίας Πορφύριου Στεφανίτση (52) (Εικ. 142)

Εικ.140 1825 Οικία Ιωάννη Βεντούρα

Εικ.141 1825 Οικία Πελαγίας Καβαδία

Εικ.142 Οικία Πορφύριου Στεφανίτση

Στο σχέδιο της οικίας του Πορφύριου Στεφανίτση ο σκεπαστός πόντζος στηρίζεται σε δύο στύλους στις δύο άκρες ενώ το στηθαίο είναι επίσης συμπαγές.

1826 - Επισκευή Οικίας Αντωνίου Κόνταρη (55, 84) (Εικ. 143)

Πρόκειται για μεγάλο, επιβλητικό τριώροφο αρχοντικό¹⁰³³ που είχε κατασκευαστεί τον 18ο αιώνα και προφανώς υπέστη λίγες φθορές στο σεισμό του 1825 οι οποίες επέτρεπαν την επισκευή του. Διέθετε μικρή σοφίτα που προεξείχε από την τετρακλινή στέγη. Διακρίνεται πόντζος στα βορειοδυτικά που στρέφεται προς τον κήπο του σπιτιού. Στην αδιαμόρφωτη, χωρίς προεξοχές πρόσοψη υπάρχουν πολλά ορθογωνικής μορφής ανοίγματα. Στον κήπο φαίνεται η ψηλή μάντρα που περιέβαλε τον κήπο.

1826 – Επισκευή οικίας Μηνά Λουπέτη (122, 151) (Εικ. 144)

Πρόκειται για τριώροφο σπίτι με δίρριχτη στέγη και οριζόντιους κοσμήτες. Το σχέδιο είναι ανυπόγραφο, ενώ η σχεδιάσή του παραπέμπει στον τρόπο σχεδίασης του Σπυρίδωνα Βεντούρα

1826 – Ανακατασκευή οικίας Αγγέλου Ντόριο (Angelo D' Orio) (97) (Εικ. 145).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το σχέδιο της ανακατασκευής της οικίας του Άγγελου Ντόριο (1826), συντάκτη του πρώτου Συντάγματος της Ιονίου Πολιτείας. Το μεγάλο τριώροφο αρχοντικό διέθετε σοφίτα, ενώ στο ισόγειο είχε ένα ενδιαφέρον τοξωτό θύρωμα, το οποίο προφανώς ήταν αντίγραφο του παλαιότερου σπιτιού του 18ου αιώνα. Δυστυχώς οι λεπτομέρειες του θυρώματος αυτού δεν σχεδιάζονται και δεν τις γνωρίζουμε. Αντίστοιχο μεγαλοπρεπές μπαρόκ θύρωμα δεν σχεδιάζεται σε άλλη κατοικία της Λευκάδας. Σίγουρα όμως θα ήταν εξίσου μεγαλοπρεπές με τα θυρώματα των ναών της πόλης.

1826 – Ανακατασκευή οικίας Γεωργίου Γαβαλά (113) (Εικ. 146).

Τριώροφο σπίτι με κοσμήτες που διαχωρίζουν τους ορόφους. Το σπίτι πρέπει να βρισκόταν στην Πλατεία, καθώς αναφέρεται σε άλλες άδειες άλλων οικιών της περιοχής της Πλατείας.

1826 – Ανακατασκευή οικίας Γεωργίου Θεοχάρη (132) (Εικ. 147).

Παρόμοιας μορφής με τα προηγούμενα τριώροφο σπίτι.

1826 – Ανακατασκευή οικίας Αντωνίου Σίδερη (268) (Εικ. 148)

Το σπίτι παρουσιάζει ενδιαφέρον και για τη σχεδιάσή του. Είχε ισόδομη λιθοδομή στο ισόγειο και επιχρισμένες επιφάνειες στον όροφο.

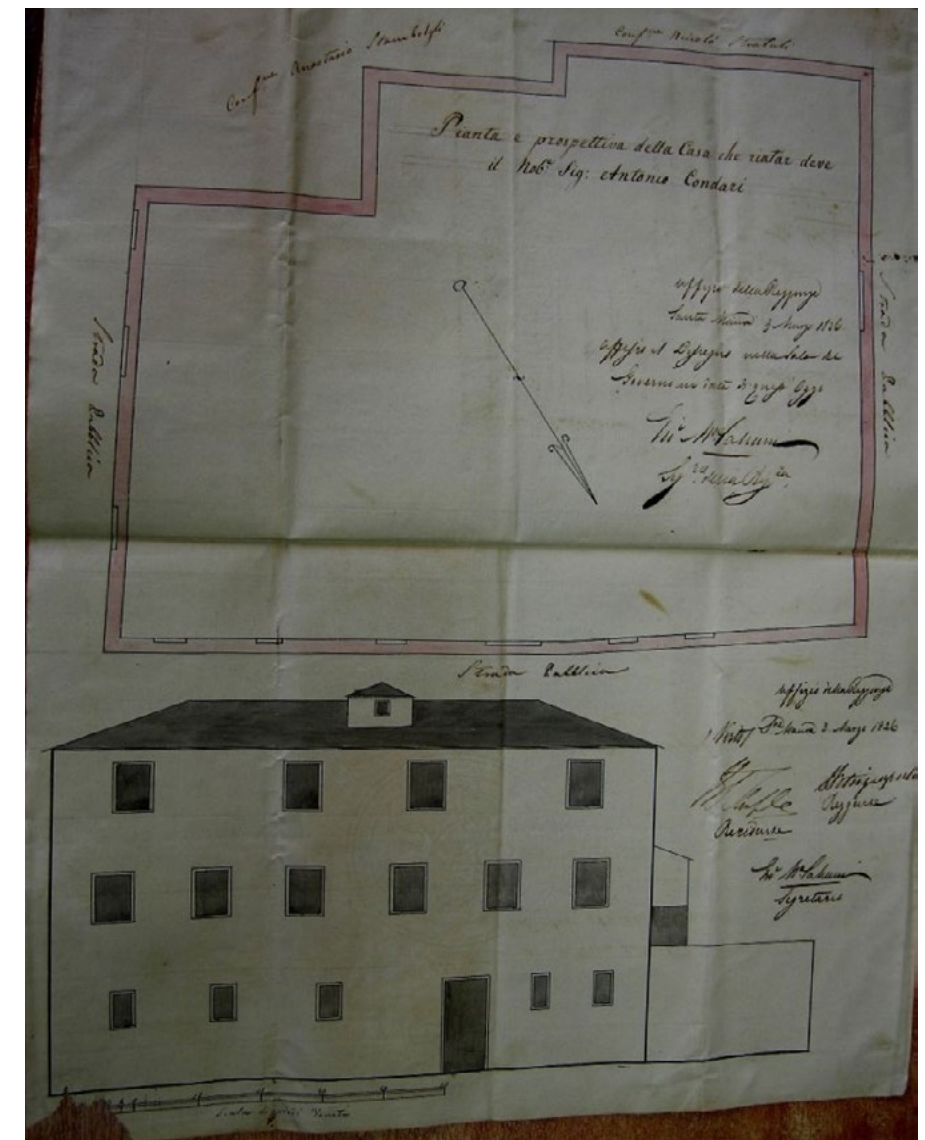
1827 – Ανακατασκευή οικίας Μανώλη Σούρμπη (197) (Εικ. 149).

Μεγάλο τριώροφο αρχοντικό με μικρή σοφίτα.

1843 – Επισκευή οικίας Δημητρίου Μήτζουρα (832, 835) (Εικ. 150).

Η οικία βρισκόταν στον S-5, C-11, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Νικολάου,

1033 Σχεδιαστής α

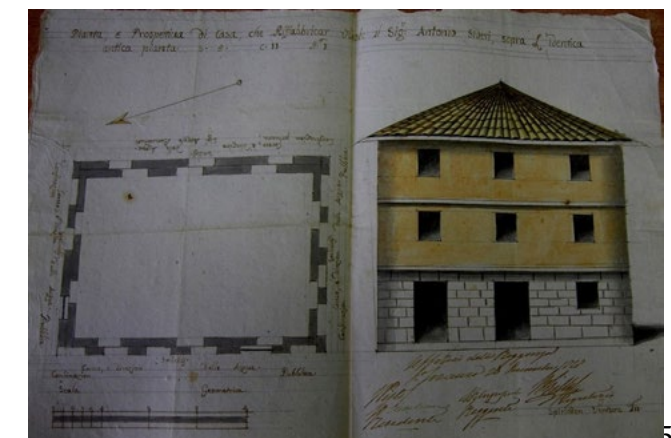
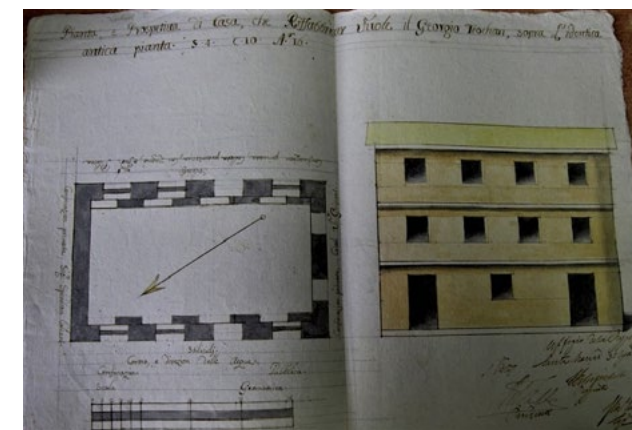
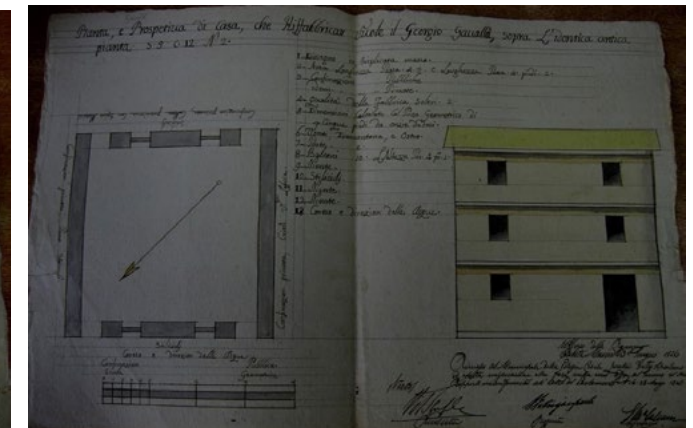
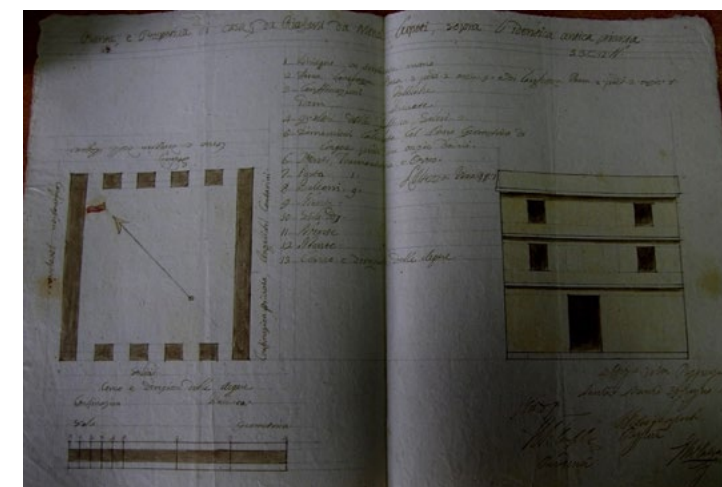
Εικ.143 1826 Οικία Αντωνίου Κόνταρη

Εικ.144 1826 Οικία Μηνά Λουπέτη

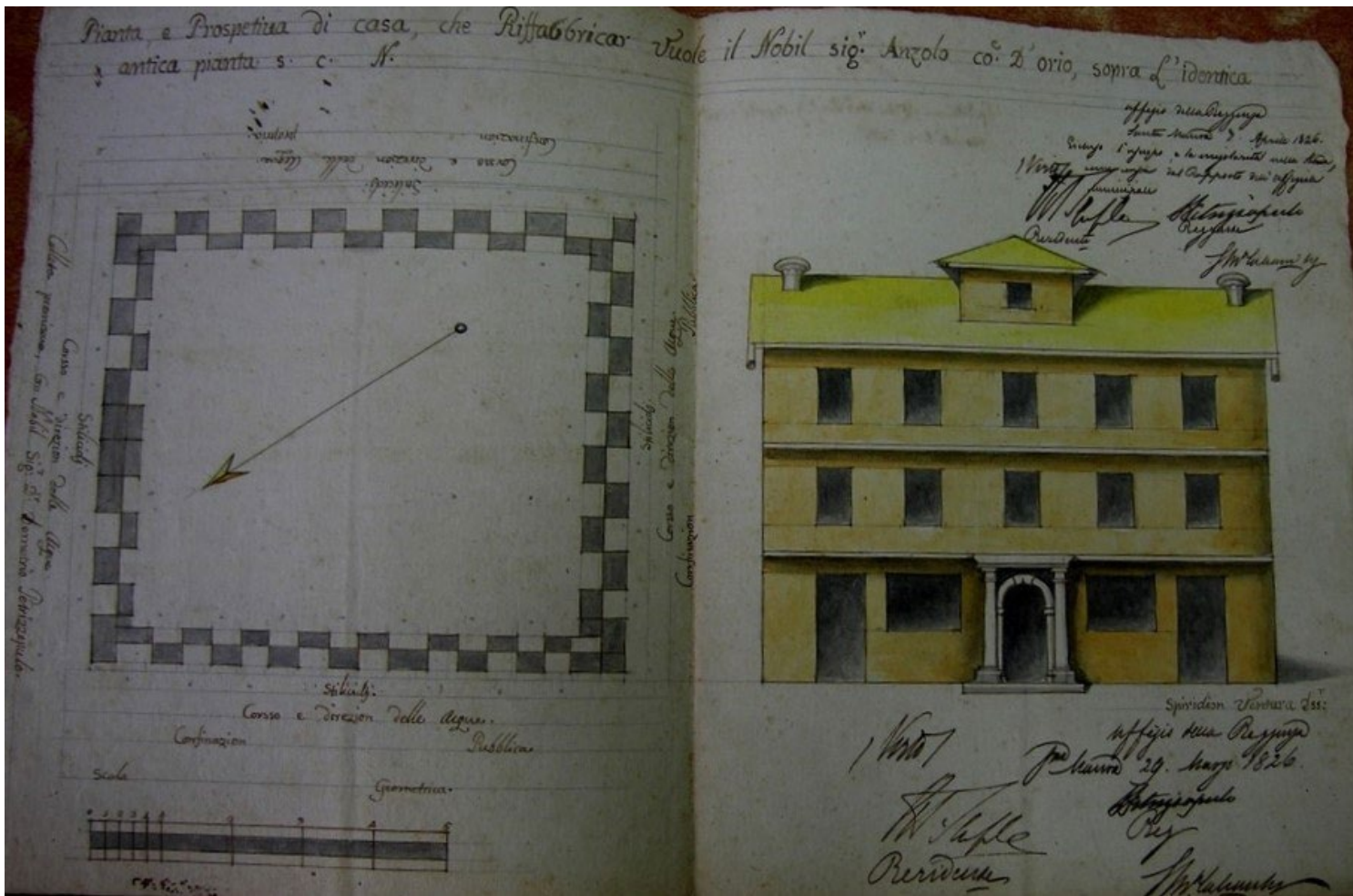
Εικ.146 1826 Οικία Γεωργίου Γαβαλά

Εικ.147 1826 Οικία Γεωργίου Θεοχάρη

Εικ.148 1826 Οικία Αντωνίου Σίδερη

στον δρόμο του Αγίου Δημητρίου. Η άδεια επισκευής οικίας είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για τριώροφο επιχρισμένο κτίσμα, με δύο παράθυρα στην πρόσοψη κάθε ορόφου και δίρριχτη στέγη, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Δημητρίου Μήτσουρα. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και τις ιδιοκτησίες του Πάνου και των αφων Φέτση, της Χιμεφτής κόρης του Πάνου Στρούτζα. Το σχέδιο υπογράφει ο Ανδρέας Κοψιδάς. Υπογράφει ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

1846 – Επισκευή πρώτου ορόφου και προσθήκη δεύτερου ορόφου οικίας Μαρίας Ζαβερδινού του Αλεξάνδρου (871) (Εικ. 151).

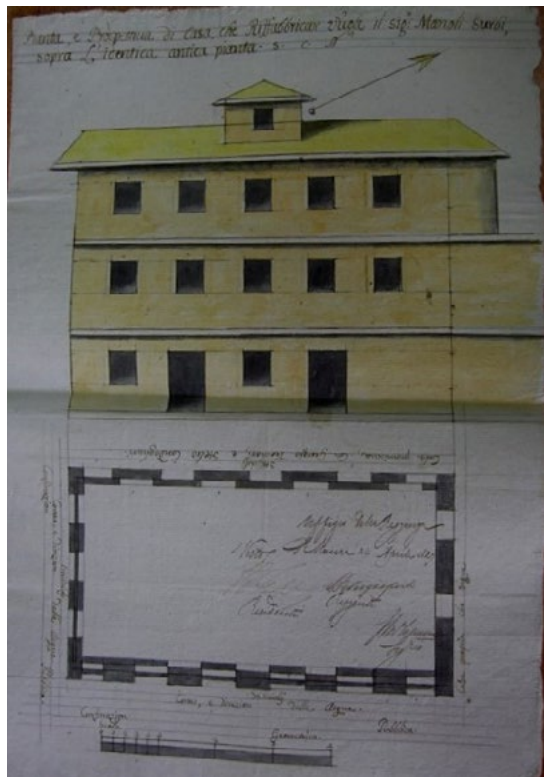
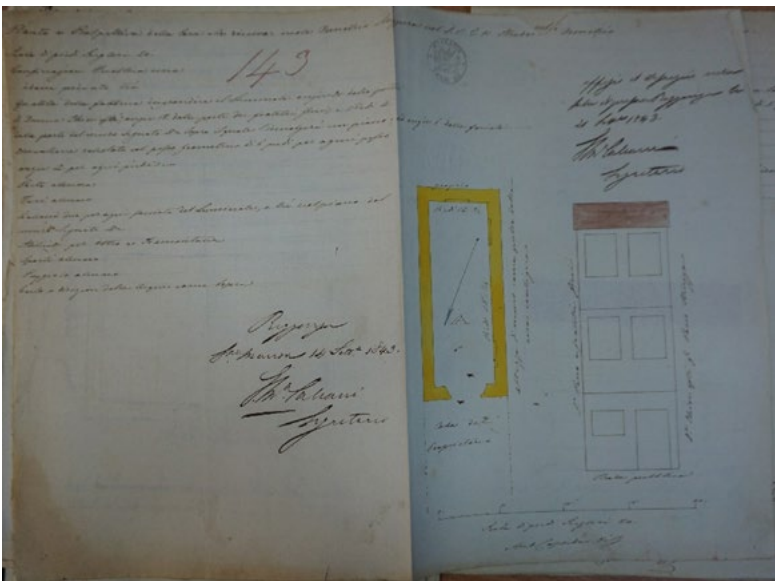
Η οικία βρισκόταν στον S.3, C.4, N.38 δηλαδή στην ενορία του Αγίου Σπυρίδωνα. Η άδεια επισκευής πρώτου ορόφου και προσθήκης δεύτερου ορόφου σε υπάρχουσα παλαιότερη οικία αφορά κτήριο που ανήκε στη Μαρία Ζαβερδινού του Αλεξάνδρου, και είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για τριώροφο κτίσμα (διαστάσεις 32,90 x 26,60 ποδών και ύψος του τοίχου 10 ποδών), με επιχρισμένες επιφάνειες όψεων, ξύλινη στοά στο ισόγειο και ανοιχτό πόντζο με συμπαγές στηθαίο στον όροφο και δίρριχτη στέγη στην απόληξη της οποίας έχει σχεδιαστεί η καμινάδα του τζακιού. Η νέα άδεια αφορά την κατασκευή τεσσάρων (4) παραθύρων στον όροφο. Το παλαιό κτίσμα διέθετε στο ισόγειο μια μεγάλη τοξωτή θύρα. Η απορροή των υδάτων γινόταν από τις δύο πλευρές. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο, την ίδια την ιδιοκτησία και με τις ιδιοκτησίες του Μιχάλη Πολίτη και των αφων Μαρίας και Φραντζέσκου Χαλικιόπουλου. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό και το υπογράφει ο Ανδρέας Κοψιδάς. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1848-Επισκευή και προσθήκη δεύτερου ορόφου οικίας Νικολάου Μπογδάνου (881, 277), (Εικ. 152)

Η οικία βρισκόταν στον S.1, C.1, N.31, στον δρόμο του Αγίου Μαρτίνου (Αγίου Μηνά) και η άδεια επισκευής και προσθήκης δεύτερου ορόφου, που αφορούσε την ιδιοκτησία του Νικολάου Μπογδάνου, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για τριώροφο κτίσμα, με επιχρισμένες επιφάνειες όψεων, με ξύλινο στεγασμένο πόντζο με συμπαγές ξύλινο στηθαίο στον όροφο και με δίρριχτη στέγη. Η νέα άδεια αφορά την κατασκευή επί πλέον ενός (1) παραθύρου σε κάθε όροφο και έξι (6) παραθύρων στον δεύτερο όροφο. Η απορροή των υδάτων προβλεπόταν από δύο πλευρές. Συνόρευε με ένα μεγάλο και δύο μικρούς δημόσιους δρόμους και με την ιδιοκτησία του Ιωάννη Σταύρου. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1827-Επισκευή και προσθήκη κουζίνας στην αυλή της Οικίας Γρηγόρη Δίπλα (221) (Εικ. 153)

Η άδεια επισκευής υπάρχοντος κτηρίου και προσθήκης μιας κουζίνας στην αυλή είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για μεγάλη διώροφη κατοικία, με δίρριχτη στέγη (διαστάσεις 33 x 22 πόδες, ύψος 18 πόδες), με έξι (6) πόρτες και δεκαοκτώ (18) παράθυρα, με μία στοά προς τον δρόμο και δύο πόντζους (έναν στο δρόμο και έναν στην αυλή), που ανήκε στην ιδιοκτησία του Γρηγόρη Δίπλα. Συνόρευε με δύο δημόσιους δρόμους. Η απορροή των ομβρίων γινόταν προς τους δημόσιους δρόμους. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Octavio Temple, ο

Εικ.145. 1826 Οικία Άγγελου Ντόριο

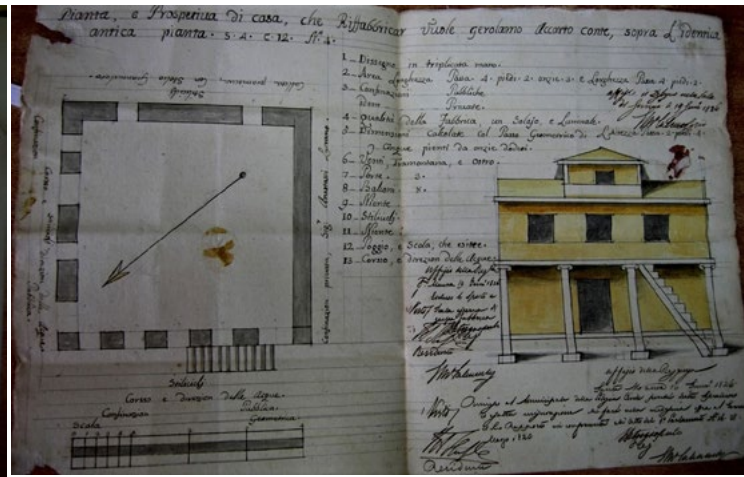
Εικ. 149 1827 Οικία Μανώλη Σούρμπη

Εικ.150 1843 Οικία Δημητρίου Μήτζουρα

Εικ.151 1846 Οικία Μαρίας Ζαβερδινού

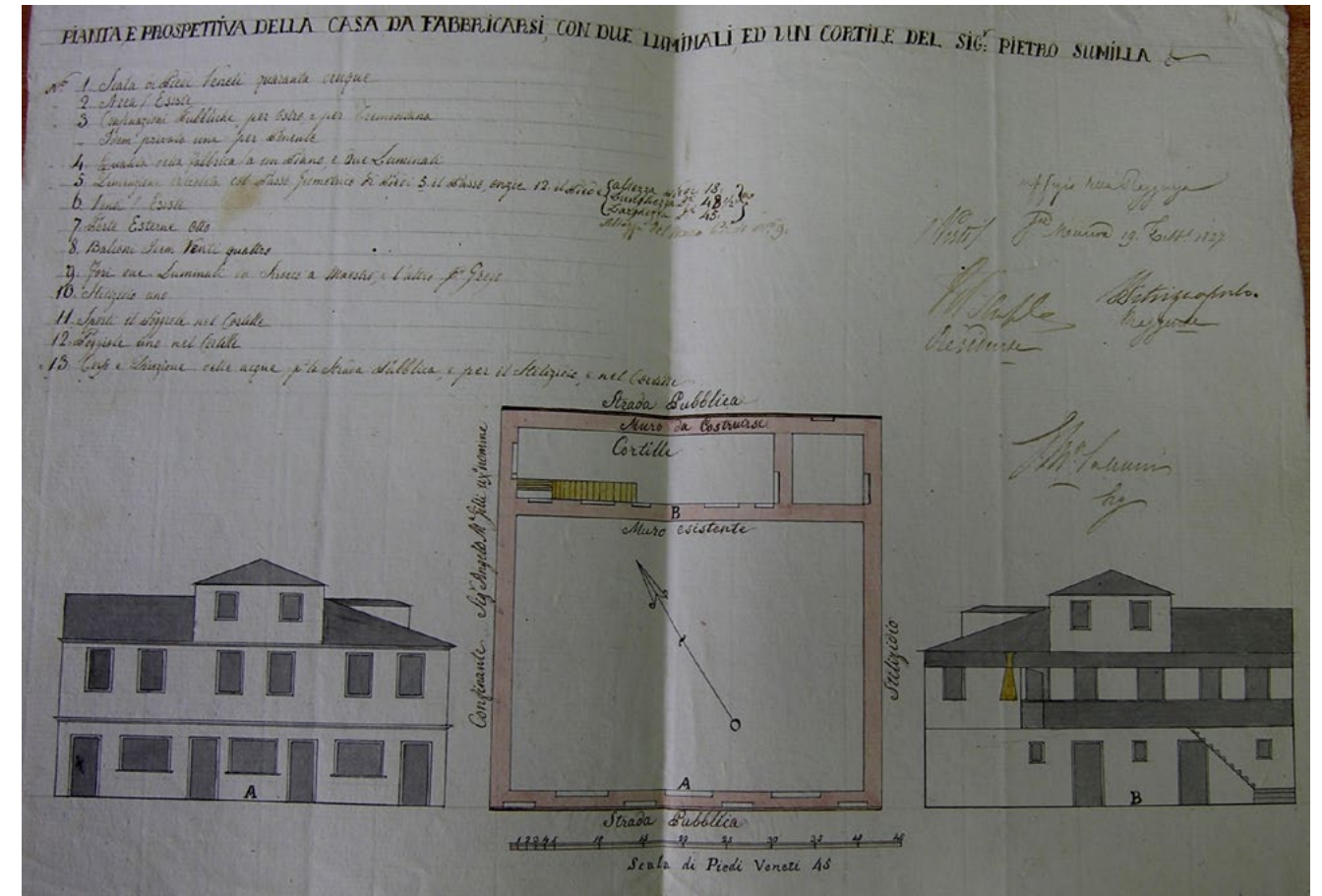
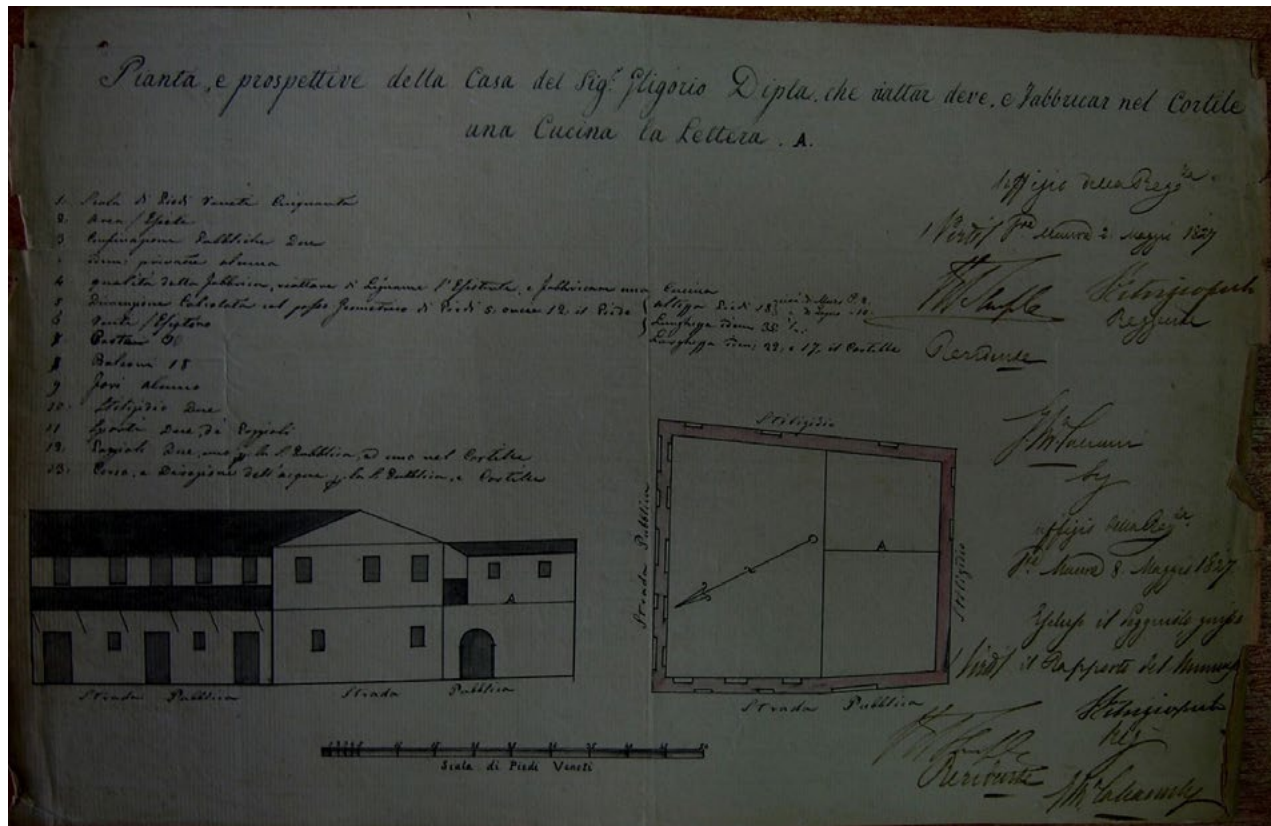

Εικ.152 1848 Οικία Νικολάου Μπογδάνου

Εικ.154 1826 Οικία Γερόλαμου Άκαρδου

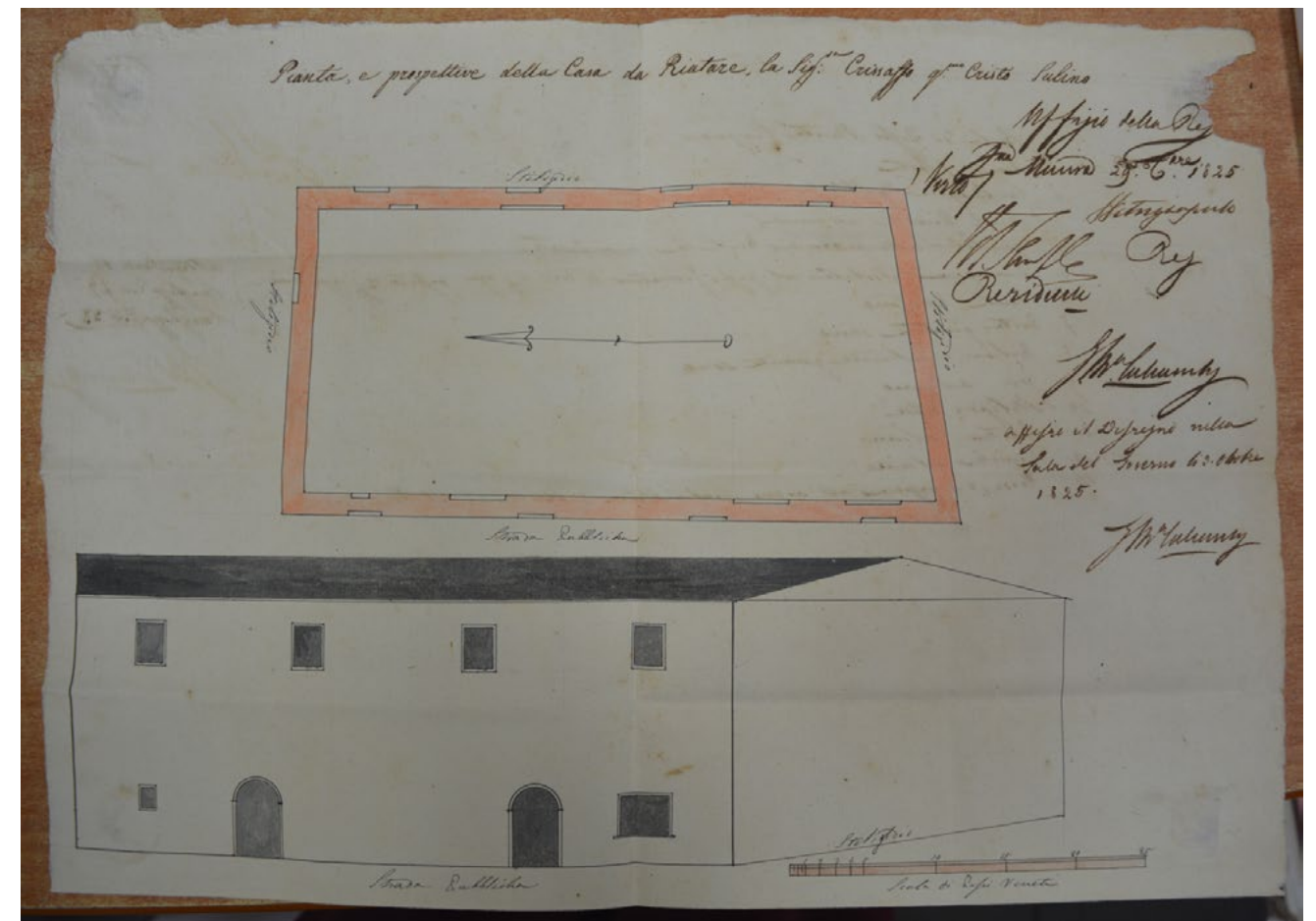
Εικ.155 1827 Οικία Σπύρου Κονιδάρη

Εικ. 153 1827 Οικία Γρηγόρη Δίπλα

Εικ.156 1827 Οικία Πέτρου Σουμίλα

Εικ.157 1825 Οικία Χρυσάφως Ζουλινού

Έπαρχος Π. Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

Στις διώροφες κατοικίες περιλαμβάνονται και όσες έχουν στοά στο ισόγειο, πότζο στον όροφο και σοφίτα. Η ύπαρξη πότζων σε κτήρια πριν από το 1825 και κατά τον 18ο αιώνα πιστοποιείται από τη διάταξη 9¹⁰³⁴ της Επιτροπής Δημόσιας Ασφαλείας στις 30 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1797, την περίοδο της Γαλλοκρατία, η οποία αναφερόταν στους «αλήτες» που γύριζαν τις νύχτες στην πόλη, κακοποιούσαν και έκλεβαν, σκαρφάλωναν στα μπαλκόνια και τους «πότζους» των οικιών και αναστάτωναν τον κόσμο.

Σε αυτήν την κατηγορία κτηρίων περιλαμβάνεται η ανακατασκευή της οικίας Ιωάννη Σούρμπη (717), το 1836 και η επισκευή όψης της οικίας Θεοδόσιου Σούνδια το 1849 (279, 290).

1826- Ανακατασκευή οικίας Κοντε Τζερόλαμο Άκαρδο (58) (Εικ. 154)

Η άδεια ανακατασκευής οικίας σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο, ιδιοκτησίας του κόντε Γερόλαμου Άκαρδου, η οποία βρισκόταν στο S.4, C.12, N.4, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα με σοφίτα (διαστάσεις 4,23 x 4,2 πάσα και ύψος 2,4 πάσα), με επιχρισμένες επιφάνειες όψεων, ξύλινη στοά στο ισόγειο και πόντζο με συμπαγές στηθαίο στον όροφο στο οποίο ανέρχεται εξωτερική σκάλα, και με δίρριχτη στέγη, που διακόπτεται από την τετράρριχτης επιστέγασης σοφίτα. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και τις ιδιοκτησίες του Αναστασίου Λαβράνου και του Στέλιου Γιαννουλάτου. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό και από τον τρόπο σχεδίασης μπορεί να αποδοθεί στον Σπυρίδωνα Βεντούρα. Περιλαμβάνει συμμόρφωση στο άρθρο 16. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Τοποτηρητής Octavio Temple, ο Έπαρχος Π. Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1827 – Ανακατασκευή οικίας Σπύρου Κονιδάρη (200) (Εικ. 155).

Ενδιαφέρον κτήριο με μεγάλη σοφίτα που καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος της δίρριχτης στέγης και εξωτερική ευθύγραμμη σκάλα, της οποίας το πλατύσκαλο εισόδου στο σπίτι στηρίζεται σε καμάρα.

1827-Προσθήκη δύο σοφιτών και μιας αυλής στην οικία Πέτρου Σουμίλα (158) (Εικ. 156).

Η άδεια αυτή αφορά την προσθήκη δύο σοφιτών, που προφανώς δεν υπήρχαν στην αρχική φάση κατασκευής του σπιτιού και μίας αυλής και είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα, με τρικλινή στέγη (διαστάσεις 48,5 x 45 πόδες, ύψος 9 πόδες), με οκτώ (8) πόρτες, εικοσιτέσσερα (24) παράθυρα και εξωτερική σκάλα ανόδου στον πόντζο του ορόφου, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Πέτρου Σουμίλα. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και με ιδιοκτησία του Άγγελου Γκίλη. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Octavio Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος, ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

1034 Ροντογιάννης, 1982, σ.20

Εικ. 158 1826 Οικία Ιωάννη Ζαμπέλη

Εικ.159 Η Οικία Ζαμπελίων σήμερα

1825-Επισκευή Οικίας Χρυσάφως Ζουλινού (1) (Εικ. 157).

Το κτήριο αυτό πιθανόν βρισκόταν στη θέση της σημερινής Βιβλιοθήκης και αντικαταστάθηκε από την οικογένεια Ζουλινού στο τέλος του 19ου αιώνα από το σωζόμενο και σήμερα μεγάλο νεοκλασικό κτήριο. **Πρόκειται για** την πρώτη άδεια που κατατέθηκε και αφορά την επισκευή πολύ ενδιαφέροντος παλαιότερου του 1825 σπιτιού από την Χρυσάφω κόρη του Χρήστου Ζουλινού. Η διώροφη ορθογωνικής κάτοψης οικία φαίνεται ότι είναι κατασκευασμένη από λιθοδομή, χωρίς προεξοχές, με δίρριχτη στέγη. Στο ισόγειο υπάρχουν δύο –συμμετρικά τοποθετημένες– τοξωτές θύρες εισόδου και δύο ανισομεγέθη παράθυρα, ενώ στο όροφο σχεδιάζονται τέσσερα παράθυρα.

1826-Κατασκευή β΄ πότζου- Διάνοιξη θυρών και παραθύρων Οικίας Ιωάννη Ζαμπέλη (54, 83) (Εικ. 158). Η οικία Ζαμπέλη όπως σώζεται σήμερα, πριν τις εργασίες αποατάστασής της (Εικ. 159).

Το κτήριο αυτό είναι από τα λίγα κτήρια παλαιότερα του 1825 τα οποία διατηρούνται ακόμη στην πόλη.¹⁰³⁵ Ανήκε σε μια πολύ σημαντική οικογένεια της Λευκάδας του Ζαμπέλιους.¹⁰³⁶ Η απεικόνιση του 1826 είναι η παλαιότερη. Η κάτοψη του είναι μορφής Γ, έχει δύο ορόφους και σοφίτα που καλύπτει την κεντρική περιοχή. Το βορειοδυτικό τμήμα του κτιρίου στη φάση αυτή δεν είναι κτισμένο και επομένως η επέκτασή του έγινε πολύ αργότερα από το 1826. Στη δυτική πλευρά διακρίνονται δύο επάλληλοι πόντζοι.

Επισκευές ή ανακατασκευές στις κατοικίες των αστών

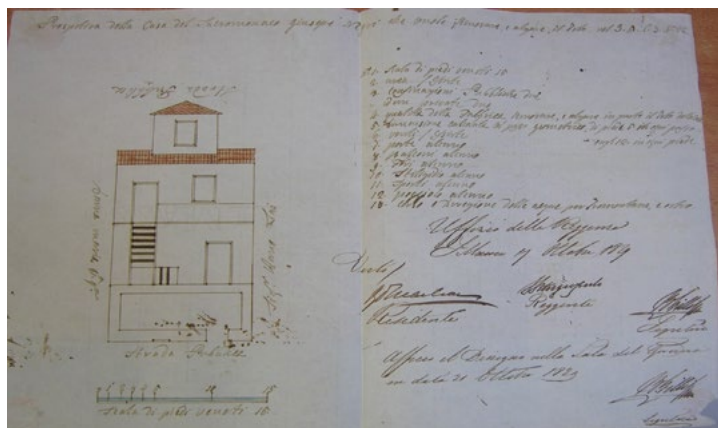
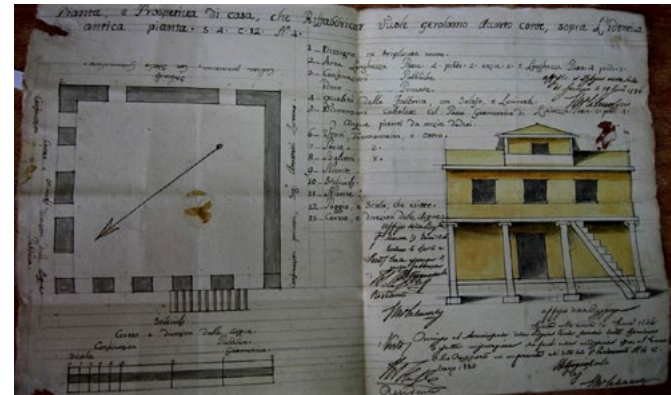
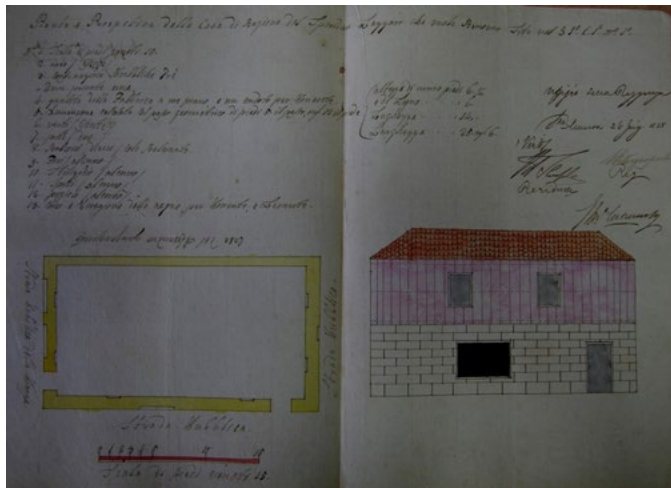
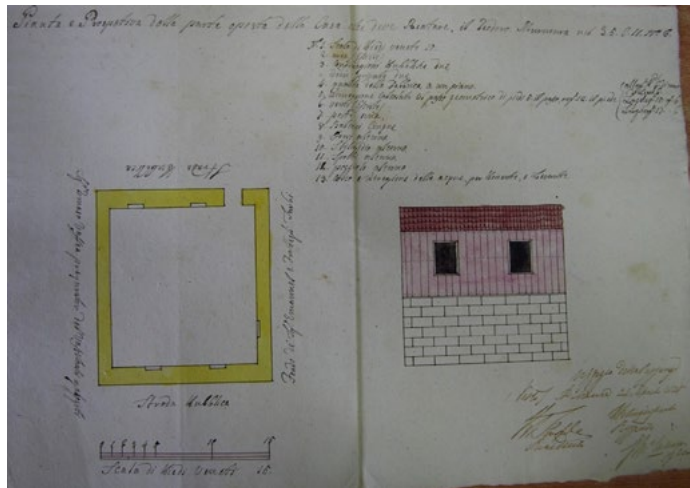
Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται διώροφες κατοικίες με ισόδομη λιθοδομή στο ισόγειο και εσωτερική ξύλινη κατασκευή η οποία στον όροφο εμφανίζεται και στο εξωτερικό του κτηρίου.

1828 – Επισκευή οικίας Θεόδωρου Μουρμούρα (255) (Εικ. 160)

Η οικία βρισκόταν στον S.5, C.11, N.6. δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Νικολάου και η άδεια επισκευής είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα, με δίρριχτη στέγη (διαστάσεις 15 x 17,6 πόδες, και ύψος 6 πόδες των τοίχων και 6 πόδες της στέγης), με μία (1) πόρτα και πέντε (5) παράθυρα,

1035 Σχεδιαστής α

1036 Gekas, σ.61Μέλος της πρώτης κυβέρνησης των Ιονίων νήσων ήταν ο γερουσιαστής Ευτύχιος Ζαμπέλη, σ.186 ο Δρ. Ν.Ζαμπέλης, μέλος της Γερουσίας ήταν από τους κύριους μετόχους της Ιονικής Τράπεζας. Για την επιφανή και πλούσια οικογένεια των Ζαμπελίων της Λευκάδας που ήταν π βλ. Gekas, σ.186-187. Ο Ιωάννης Ζαμπέλης (1788-1856), ποιητής και θεατρικός συγγραφέας, είχε σπουδάσει νομική στην Πίζα στην Ιταλία και είχε συσχετιστεί με τον Ούγο Φώσκολο και άλλους διανοούμενους. Στο Ιόνιο κράτος ήταν μέλος του ανώτατου δικαστηρίου, μέλος της Φιλικής Εταιρείας. Ο Σπυρίδων Ζαμπέλης (1810-1878) γιος του Ιωάννη, ήταν διδάκτορας της νομικής και σπούδασε την Μπολώνια και στην Πίζα της Ιταλίας. Παντρεύτηκε την υιοθετημένη κόρη του Woodhouse υπουργό οικονομικών του Ιονίου Κράτους. Ήταν πρωτεργάτης και απέκτησε φήμη λόγω της ενασχόλησής του με την Ιστορία του Βυζαντίου και ήταν μέλος της Ιονίου Βουλής. Ο Σπυρίδων Ζαμπέλης με 104 μετοχές (12%) ήταν ο κύριος μέτοχος της Ιονικής Τράπεζας. Ο Ναπολέων Ζαμπέλης (1816-....) σπούδασε νομική στην Ιταλία και την Γαλλία. Ίδρυσε την πολιτική εφημερίδα Πατρίς, στην οποία αρθρογραφούσε. Είχε εκλεγεί στην Ιόνιο Βουλή, ήταν γραμματέας της Ιονίου Βουλής και Γερουσιαστής και ήταν υπέρμαχος της μεταβολής των όρων της Βρετανικής προστασίας. Ο Ναπολέων Ζαμπέλης με 25 μετοχές (3%) ήταν ο διευθυντής στο κατάστημα της Κέρκυρας το 1842.

Εικ.160 1828 Οικία Θεόδωρου Μουρμούρα

Εικ.161 1828 Οικία Σπυρίδωνα Λάγγαρη

Εικ.162 1849 Οικία Θεοδόσιου Σούνδια

Εικ.163 1826 Οικία Γερόμαλου Άκαρδου

Εικ.164 1829 Οικία Ιωσήφ Νέγρη

Εικ.165 1832 Οικία Δημητρίου Γαλάτη

Εικ.166 1826 Οικία Μιχάλη Κονιδάρη

που ανήκε στην ιδιοκτησία του Θεόδωρου Μουρμούρα. Η οικία έχει ισόγειο με ισόδομη εμφανή λιθοδομή και ξύλινο όροφο με κατακόρυφες εξωτερικές σανίδες, βαμμένες σε χρώμα κόκκινο. Συνόρευε με δύο δημόσιους δρόμους και ιδιοκτησίες των αφων Σούρμπη και του Θωμά Βαφέα (πληρεξούσιου του Βασιλείου Ζαλογγίτη). Υπογράφει ο Τοποτηρητής Oct(avio) Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

1828 – Επισκευή οικίας Σπυρίδωνα Λάγγαρη (256) (Εικ. 161)

Η οικία βρισκόταν στον S.1, C.1, N.1, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Μηνά και η άδεια επισκευής είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα, με τετρακλινή στέγη (διαστάσεις 26,16 x 14 πόδες, και ύψος 6,5 πόδες μέχρι τους τοίχους και 6 πόδες μέχρι τη στέγη), με δύο (2) πόρτες και έντεκα (11) παράθυρα, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Σπυρίδωνα Λάγγαρη. Το ισόγειο σχεδιάζεται με ισόδομη εμφανή λιθοδομή και ο όροφος με ξύλινη επένδυση από κατακόρυφες σανίδες. Συνόρευε με τρεις δημόσιους δρόμους ο ένας προς την πλατεία και με την οικία του Αλεξάνδρου Γκανγκαρόπουλου. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Oct(avio) Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

1849-Επισκευή όψης οικίας Θεοδόσιου Σούνδια (279, 290) (Εικ. 162)

Η οικία βρισκόταν στον S.4, C.10, N.156, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, και η άδεια επισκευής της όψης της προς την πλευρά του δρόμου και προς την πίσω πλευρά, ιδιοκτησίας του Θεοδοσίου Σούνδια, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα με σοφίτα (μήκος όψης 29,80 πόδες), με επιχρισμένη επιφάνεια ισογείου και ξύλινες κατακόρυφες σανίδες στην όψη του ορόφου και της σοφίτας, με ξύλινη στοά στο ισόγειο και με δίρριχτη στέγη. Η νέα άδεια αφορά την κατασκευή δώδεκα (12) παραθύρων. Το παλαιό κτίσμα διέθετε δύο τοξωτές θύρες στο ισόγειο και κάγκελα στα παράθυρα. Η απορροή των υδάτων προβλέπονταν από δύο πλευρές. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και με τις ιδιοκτησίες του Δημητρίου Καλκάνη και Κωνσταντίνου Φρανκοντέλη καθώς και την οικία Άγγελου Σούνδια. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

Ορισμένες διώροφες κατοικίες έχουν εξωτερική κλίμακα ανόδου και σοφίτα. Οι εξωτερικές σκάλες και σε συνδυασμό με τους πότζους¹⁰³⁷ αποτελούν ενδιαφέροντα μορφολογικά στοιχεία της πόλης και απηχούν λειτουργικές ανάγκες των κατοίκων διαφορετικής λειτουργίας των δύο ορόφων.

Στην κατηγορία αυτή ανήκει η ανακατασκευή το 1826 της οικίας του κόντε Τζερόλαμο Άκαρδο (58), η επισκευή της οικίας του Ιωσήφ Νέγρη (616), και η ανακατασκευή της οικίας Δημητρίου Γαλάτη (655),

1826- Ανακατασκευή οικίας Κοντε Τζερόλαμο Άκαρδο (58) (Εικ. 163)

Η άδεια ανακατασκευής οικίας σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο, ιδιοκτησίας του κόντε Γερόλαμου Άκαρδου, η οποία βρισκόταν στο S.4, C.12, N.4, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται

για διώροφο κτίσμα με σοφίτα (διαστάσεις 4,23 x 4,2 πάσα και ύψος 2,4 πάσα), με επιχρισμένες επιφάνειες όψεων, ξύλινη στοά στο ισόγειο και πόντζο με συμπαγές στηθαίο στον όροφο στο οποίο ανέρχεται εξωτερική σκάλα, και με δίρριχτη στέγη, που διακόπτεται από την τετράρριχτης επιστέγασης σοφίτα. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και τις ιδιοκτησίες του Αναστασίου Λαβράνου και του Στέλιου Γιαννουλάτου. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό και από τον τρόπο σχεδίασης μπορεί να αποδοθεί στον Σπυρίδωνα Βεντούρα. Περιλαμβάνει συμμόρφωση στο άρθρο 16. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Τοποτηρητής Octavio Temple, ο Έπαρχος Π. Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1829 – Επισκευή οικίας Ιωσήφ Νέγρη (616) (Εικ. 164)

Η οικία βρισκόταν στον S.5, C.3, N.22, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Νικολάου και η άδεια επισκευής είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα με σοφίτα και δίρριχτη στέγη, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Ιωσήφ Νέγρη. Η άνοδος από το ισόγειο στον όροφο γινόταν με εξωτερική σκάλα με δύο σκέλη σε μορφή Γ και πλατύσκαλο. Συνόρευε με δύο δημόσιους δρόμους και με τις ιδιοκτησίες του Πάνου Λάη και της Μαρίας (δυσανάγνωστο). Υπογράφει ο Τοποτηρητής Macklean, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος, ο Γραμματέας Π. Πήλικας. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

1832 – Ανακατασκευή οικίας Δημητρίου Γαλάτη (655) (Εικ. 165)

Η κατοικία έχει τετράρριχτη στέγη και μικρή σοφίτα στο κέντρο με δίρριχτη στέγη. Η άνοδος στον όροφο γινόταν με εξωτερική σκάλα στο εσωτερικό του πότζου.

Εκτός από τη μοναδική ισόγεια κατοικία με σοφίτα, υπάρχουν αρκετές διώροφες κατοικίες με σοφίτα που επισκευάζονται ή ανακατασκευάζονται,¹⁰³⁸ αποδεικνύοντας ότι οι σοφίτες συνηθίζονταν στις κατοικίες της Αμαξικής και πριν από το 1825.

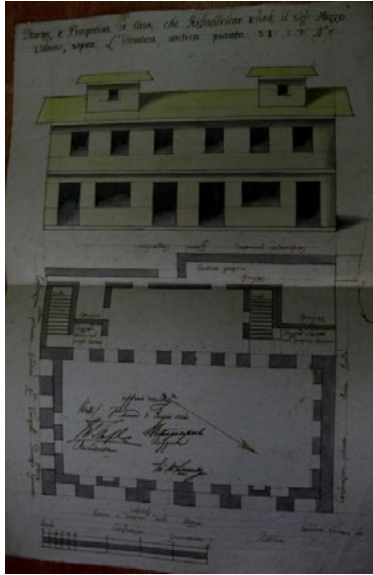
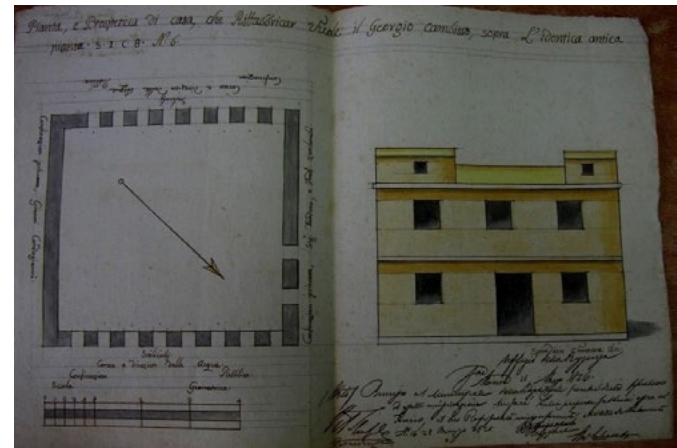
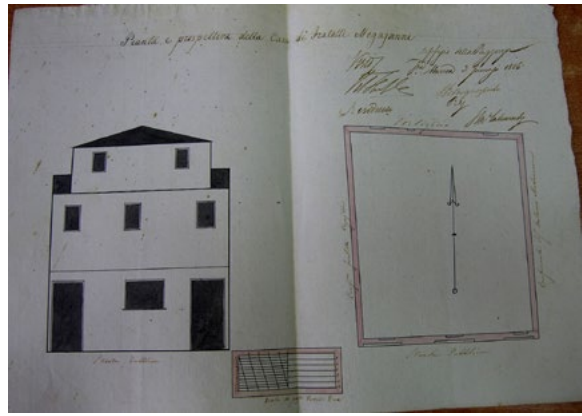
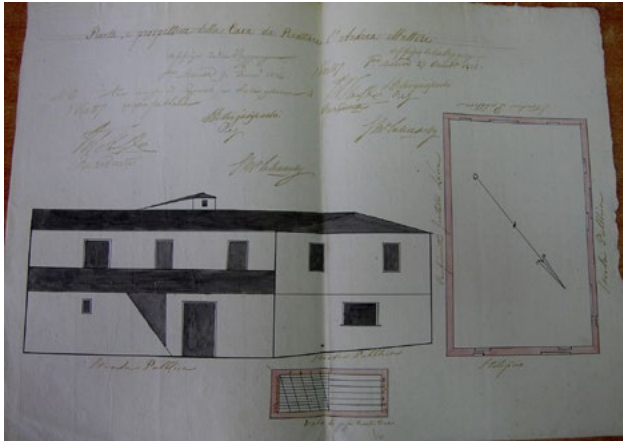
1826 – Ανακατασκευή οικίας Κονιδάρη Μιχάλη (57) (Εικ. 166)

Η οικία βρισκόταν στον S.5, C.10, N.37, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Νικολάου και η άδεια ανακατασκευής σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο, ιδιοκτησίας του Μιχάλη Κονιδάρη, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα με σοφίτα (luminale) (διαστάσεις 6,211 x 3,19 πόδες, ύψος 3 πάσα), με επιχρισμένες επιφάνειες όψεων και δίρριχτη στέγη. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και τις ιδιοκτησίες του Νικολέτου Καβαδά και Βαγγέλη Αλέσιου καθώς και του Ευστάθιου Μεταξά. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό και

¹⁰³⁸ Οι άδειες που εμφανίζουν διώροφες κατοικίες με σοφίτα είναι τα : Εμφανίζονται σοφίτες το 1825 στην ανακατασκευή της οικίας Ιωάννη Βεντούρα (155). Το 1826 στην ανακατασκευή της οικίας Μιχάλη Κονιδάρη (57, στην επισκευή οικίας Ανδρέα Ματτέρη (63), στην επισκευή οικίας Αφών Μεγαγιάννη (64), στην ανακατασκευή οικίας Γεωργίου Καμπίσιου (93), στην ανακατασκευή οικίας Αναστασίου Τζέγκου (105), στην ανακατασκευή οικίας Φίλιππου και Κωνσταντή Μεσσολογκίτη (106), στην ανακατασκευή της οικίας Μήτσου Βλάχου (111), ανακατασκευή οικίας Νικολέτου Μοντεσσάντο (119), στην ανακατασκευή οικίας Σπύρου Κονταρή (121). Το 1827 προσθήκη δύο σοφιτών και μιας αυλής στην οικία Πέτρου Σουμίλα (158), ανακατασκευή οικίας Αντωνίου Λογοθέτη (639). Το 1831 ανακατασκευή οικίας Σπυρίδωνα Κράλλη (650), το 1832 επισκευή οικίας Απόστολου Καλυβιώτη (657), Το 1836 στην ανακατασκευή οικίας Αναστασίου Σκένα (718), ανακατασκευή οικίας Κωνσταντίνου, Δημήτρη και Βαγγέλη Καββαδά του Πάνου (446)

¹⁰³⁷ Φίλιππα-Αποστόλου, 1992, σ.58-59, 61.

Εικ.167 1826 Οικία Ανδρέα Ματτέρη

Εικ.168 1826 Οικία Αφων Μεγαγιάννη

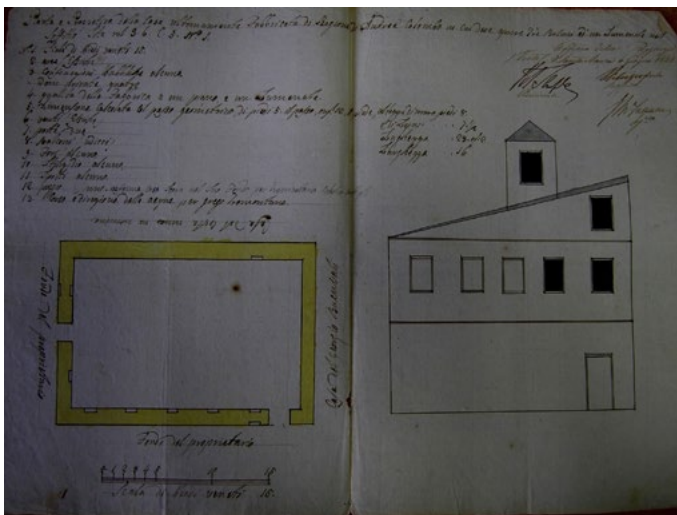
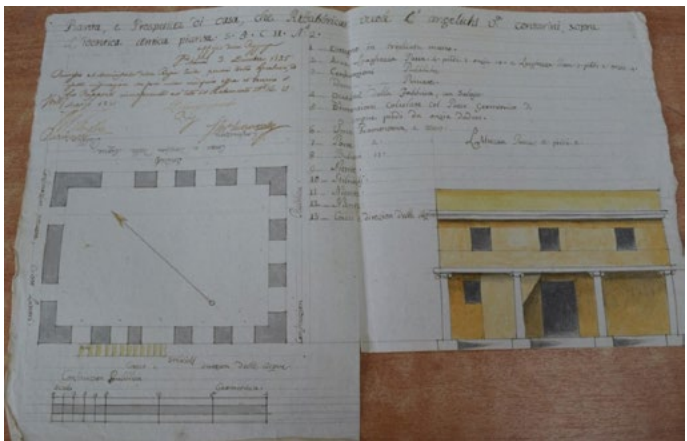
Εικ.169 1826 Οικία Γεωργίου Καμπίσου

Εικ.170 1826 Οικία Μήτσου Βλάχου

Εικ.172 1825 Οικία Αγγελικής Κονταρίνη

Εικ.171 1828 Οικία Ανδρέα Κολόμπου

Εικ.173 1835 Οικία Σπυρίδωνα Μαυροειδή

από την τεχνοτροπία της σχεδίασης μπορεί να αποδοθεί στον Σπυρίδωνα Βεντούρα. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Τοποτηρητής Οκταβίο Τεμπλε, ο Έπαρχος Π.Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1826-Επισκευή Οικίας Ανδρέα Ματτέρη (63) (Εικ. 167)

Μεγάλο διώροφο σπίτι, με εξωτερική σκάλα, ανοιχτό πόντζο και μικρό αρμενάλι (σοφίτα).¹⁰³⁹

1826 – Επισκευή οικίας Αφων Μεγαγιάννη (64) (Εικ. 168)

Διώροφο¹⁰⁴⁰ κτήριο με μεγάλη σοφίτα που καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος της δίρριχτης στέγης. Η στέγαση της σοφίτας γίνεται με τετράρριχτη στέγη.

1826 – Ανακατασκευή οικίας Γεωργίου Καμπίσου (93) (Εικ. 169)

Ενδιαφέρουσα παραλλαγή διώροφου σπιτιού με διπλή σοφίτα στις δύο άκρες της δίρριχτης στέγης.

1826 - Ανακατασκευή οικίας Μήτσου Βλάχου (111) (Εικ. 170)

Ανακατασκευή σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο μεγάλου διώροφου αστικού σπιτιού του 18ου αιώνα με δύο σοφίτες στη στέγη.

1828 – Προσθήκη παραθύρων και σοφίτας στην οικία Ανδρέα Κολόμπου (252) (Εικ. 171).

Η άδεια προσθήκης τριών (3) παραθύρων και μίας (1) σοφίτας σε πρόσφατα κατασκευασμένη οικία είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα, με μονόρριχτη στέγη (διαστάσεις 23,12 x 16 πόδες, ύψος 8 πόδες), με δύο (2) πόρτες και έντεκα (11) παράθυρα και πόντζο, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Ανδρέα Κολόμπου. Η οικία βρισκόταν στον S.6, C.5, N.1, δηλαδή στην περιοχή του Παντοκράτορα. Συνόρευε με την ίδια την ιδιοκτησία, τις οικίες του Νίνο Κώστα και του Γεωργίου Μπουνβαλή. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Οκ(ανί)ο Τεμπλε, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος, ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

Οι διώροφες κατοικίες με εξωτερική σκάλα¹⁰⁴¹ εντοπίζονται κυρίως σε ανακατασκευές κατά την πρώτη περίοδο της Αγγλοκρατίας έως το 1835. Έκτοτε δεν εμφανίζονται και σε καμία περίπτωση δεν συναντώνται στην κατασκευές νέων κτηρίων. Η παρατήρηση αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο τύπος κατοικίας με εξωτερική σκάλα επιχωρίαζε πριν από το 1825 ίσως κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα και σταδιακά καταργήθηκε στο τέλος της περιόδου που εξετάζουμε, δηλαδή το τρίτο τέταρτο του 19ου αιώνα.

1825 – Ανακατασκευή οικίας Αγγελικής Κονταρίνη (38) (Εικ. 172)

Η οικία βρισκόταν στον S.5, C.11, N.2, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Νικολά-

1039 Σχεδιαστής α

1040 Σχεδιαστής α

1041 Ανακατασκευές κατοικιών με εξωτερική σκάλα είναι: Το 1825 η ανακατασκευή οικίας Αγγελικής Κονταρίνη (38), ανακατασκευή οικίας Σπύρου Γιαννιώτη (44). Το 1835 επισκευή και προσθήκη οικίας Σπυρίδωνα Μαυροειδή (701).

ου. Η άδεια ανακατασκευής οικίας σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο, ιδιοκτησίας της Αγγελικής Κονταρίνη, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα (διαστάσεις 4,31 x 3,24 πόδες, ύψος 2,20 πόδες), με δίρριχτη στέγη, επιχρισμένες επιφάνειες όψεων, ξύλινη στοά στο ισόγειο και πόντζο με συμπαγές στηθαίο στον όροφο, στον οποίο ανέβαινε εξωτερική ευθύγραμμη σκάλα. Συνόρευε με τρεις δημόσιους δρόμους και την ιδιοκτησία του Χρήστου Λάσκαρη. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό και ο τρόπος σχεδίασης παραπέμπει στον Σπυρίδωνα Βεντούρα. Περιέχει συμμόρφωση στο άρθρο 16. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Τοποτηρητής Octavio Temple, ο Έπαρχος Π. Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1835 – Επισκευή και προσθήκη οικίας Σπυρίδωνα Μαυροειδή (701) (Εικ. 173)

Η άδεια επισκευής και προσθήκης ορόφου οικίας είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα (διαστάσεις 26,12 x 19 πόδες), με δίρριχτη στέγη, μία (1) πόρτα και τέσσερα (4) παράθυρα, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Σπυρίδωνα Μαυροειδή. Το ισόγειο και ο όροφος σχεδιάζονται με επιχρισμένη όψη. Η άνοδος από το ισόγειο στον όροφο γινόταν με εξωτερική σκάλα. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και τις ιδιοκτησίες του Θεόδωρου Σουλαϊδόπουλου, του Πέτρου Σταματόπουλου και του Αντώνιου Κανταρέ. Το σχέδιο υπογράφεται από τον Ανδρέα Κοψιδά. Υπογράφει ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

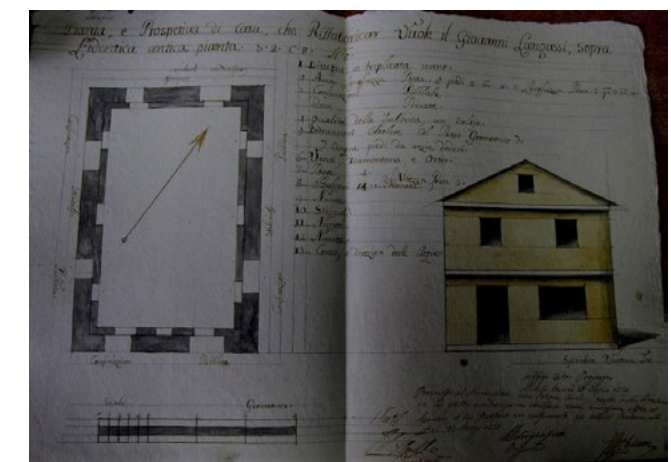
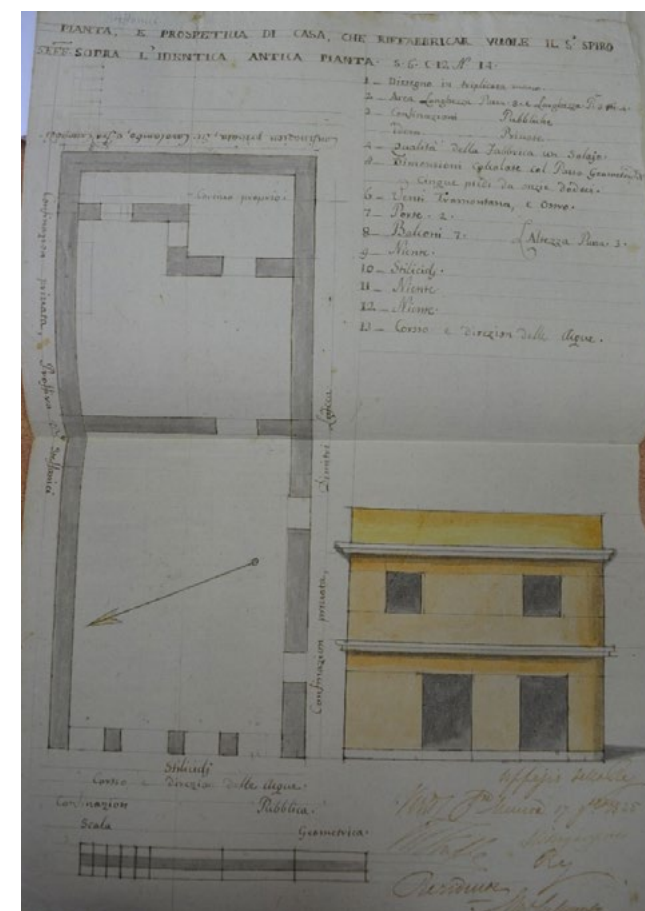
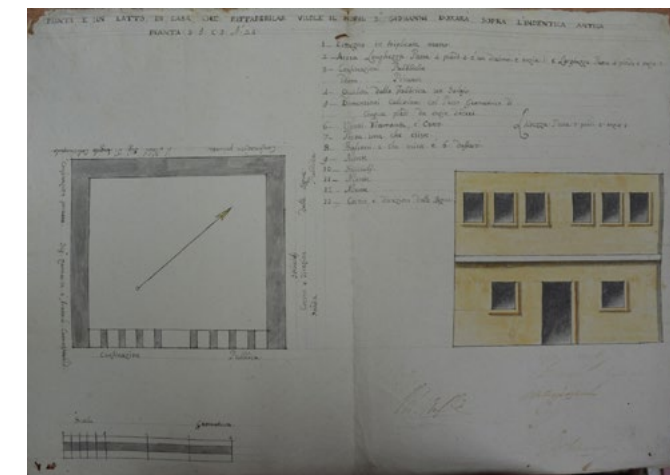
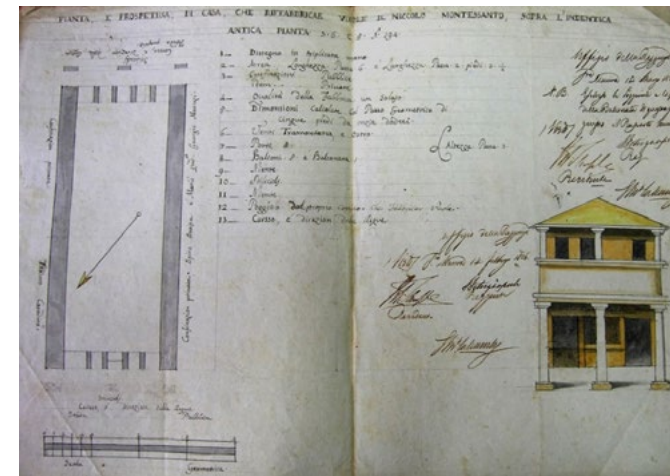
Διώροφες κατοικίες με αέτωμα πριν από το 1825 είναι μόνο δύο. Το 1826 η ανακατασκευή της οικίας Λανγκούση Ιωάννη (127) και η ανακατασκευή οικίας Νικολάου Μοντεσάντο (119)

1826 – Ανακατασκευή οικίας Νικολάου Μοντεσάντου (85) (Εικ. 174)

Το κτήριο παρά το μικρό του μέγεθος, εκτός από το αέτωμα έχει ενδιαφέρουσα στοά στο ισόγειο και πόντζο στον όροφο. Η οικία βρισκόταν στον S.6, C.5, N.194, δηλαδή στην περιοχή του Παντοκράτορα. Η άδεια ανακατασκευής της οικίας σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο, ιδιοκτησίας του Νικολάου Μοντεσάντου, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφη κατοικία με στοά στο ισόγειο που στηρίζεται σε τρία ξύλινα υποστυλώματα, ανοιχτό σκεπαστό πόντζο στον όροφο και συμπαγές στηθαίο. Το κτίσμα ήταν διαστάσεων 6 x 2,35 πάσων και ύψους 3 πάσων, με τετράρριχτη στέγη. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο, την ίδια την ιδιοκτησία και τις ιδιοκτησίες του Θεόδωρου Καραντινού, του Σπύρου Αντύπα, καθώς και της Μαριώς και του Γεωργίου Μουρούζη. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό και μπορεί να αποδοθεί από την τεχνοτροπία των σχεδίων του στον Σπυρίδωνα Βεντούρα. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Τοποτηρητής Octavio Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1826 – Ανακατασκευή οικίας Λανγκούση Ιωάννη (127) (Εικ. 175)

Η οικία βρισκόταν στον S.2, C.8, N.5, δηλαδή στην περιοχή της Αγίας Παρασκευής. Η άδεια επισκευής της οικίας του Ιωάννη Λανγκούση είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα, με αέτωμα και τετράγωνο άνοιγμα επί της δίρριχτης στέγης (διαστάσεις 5,28 x 3,31 πόδες). Συνόρευε με δημόσιο χώρο, δύο δημόσιους δρόμους και την ίδια την ιδιοκτησία. Το σχέδιο έχει

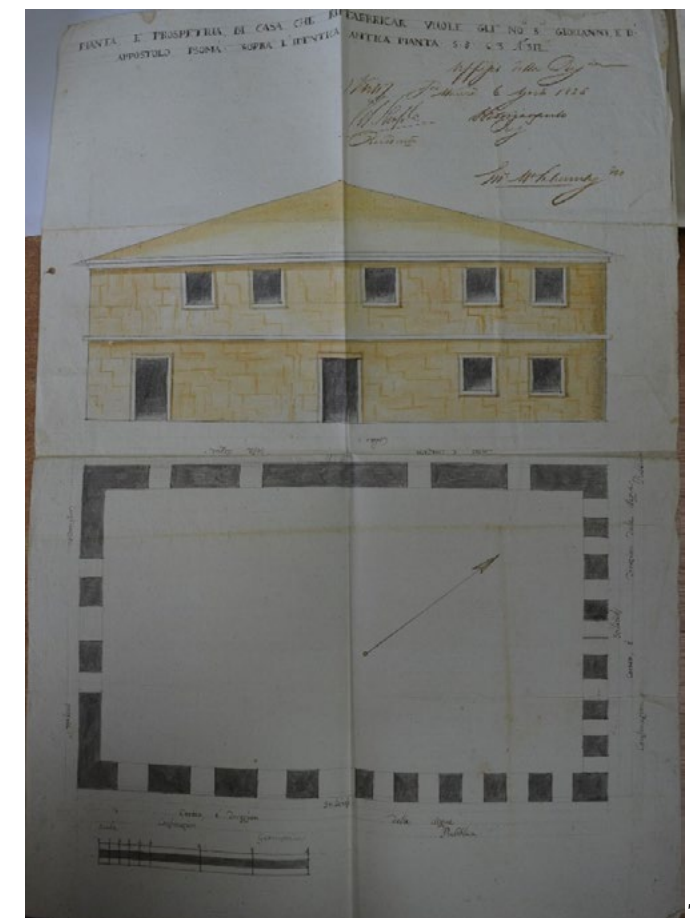
Εικ.174 1826 Οικία Νικολάου Μοντεσάντου

Εικ.175 1826 Οικία Ιωάννη Λανγκούση

Εικ.176 1825 Οικία Ιωάννη Δοξαρά

Εικ.178 1825 Οικία Σπύρου Στεφανίτση

Εικ.177 1825 Οικία Αποστόλου Ψωμά

κλίμακα και προσανατολισμό και υπογράφεται από τον Σπυρίδωνα Βεντούρα. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Τοποτηρητής Octavio Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετρίτζιόπουλος, ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

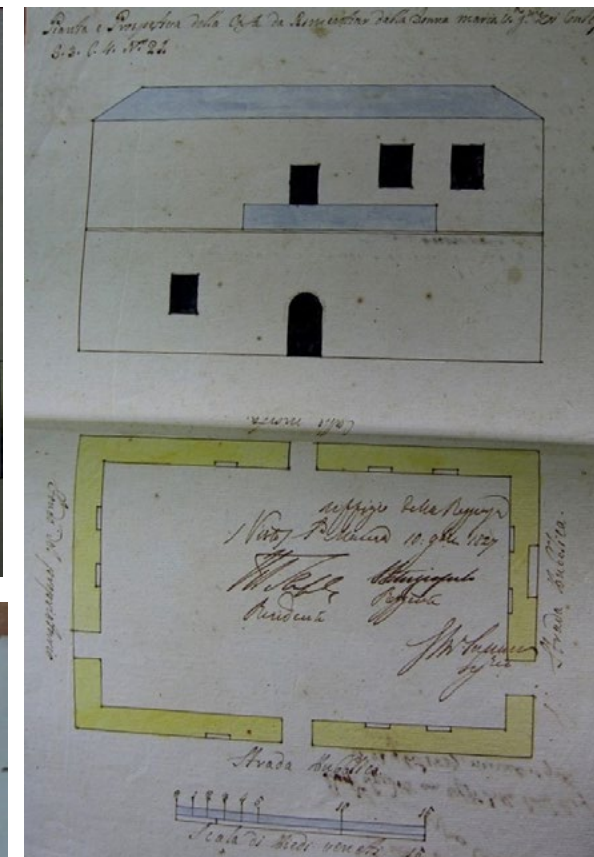
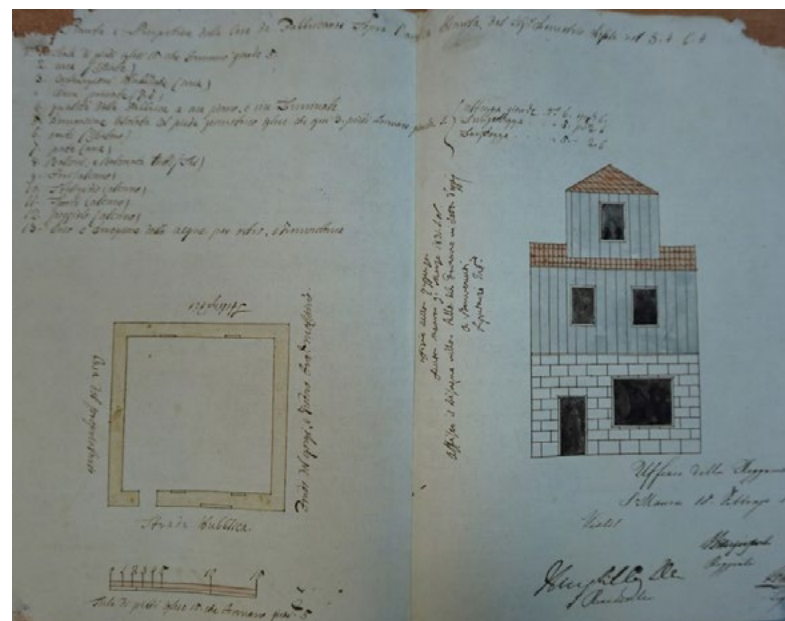
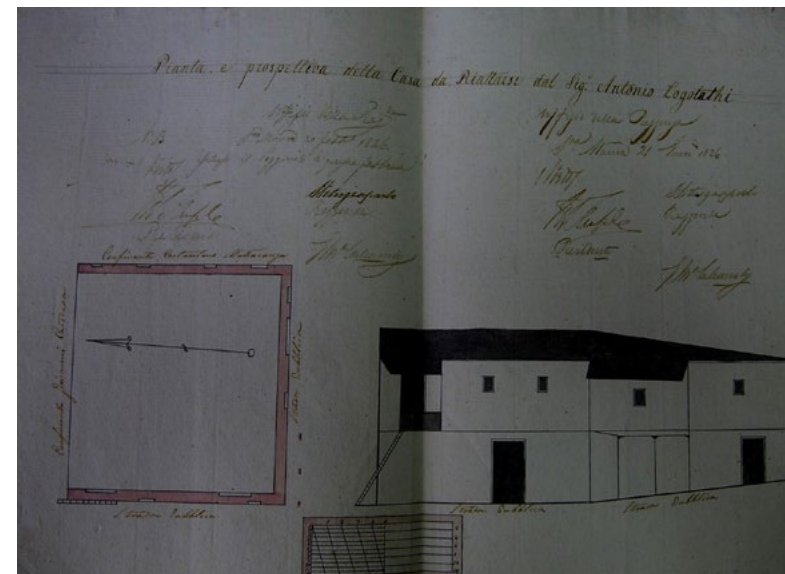
Οι μεγάλες διώροφες¹⁰⁴² λιθόκτιστες κατοικίες που επισκευάζονται ή ανακατασκευάζονται σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο και διασώθηκαν μετά τον σεισμό του 1825 αποτελούν τις παλαιότερες εικόνες της αρχικής εποχής ανάπτυξης της πόλης κατά τον 18ο αιώνα και είναι κατά χρονολογική σειρά υποβολής της άδειας οικοδομής οι εξής:

1825 – Ανακατασκευή οικίας Ιωάννη Δοξαρά (13) (Εικ. 176)

Η άδεια ανακατασκευής οικίας σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο, ιδιοκτησίας του ευγενούς Ιωάννη Δοξαρά, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Σύμφωνα με τα αναφερόμενα στην άδεια, το ισόγειο θα έπρεπε να διατηρούνταν, ο όροφος να είχε καταστραφεί στο σεισμό και με την άδεια αυτή να γίνεται η ανακατασκευή του. Η οικία βρισκόταν στον S.5, C.3, N.24, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Νικολάου. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα (διαστάσεις 4,41 x 4,12 πάσα, ύψος του τοίχου 3,43 πάσα), με επιχρισμένες επιφάνειες όψεων σε χρώμα ώχρας. Στην άδεια αναφέρεται ότι διατηρούνται μία (1) πόρτα και δύο (2) παράθυρα, ενώ έξι (6) νέα παράθυρα ανακατασκευάζονται στον όροφο. Η απορροή των υδάτων προβλέπονταν στον δημόσιο δρόμο. Συνόρευε με δύο δημόσιους δρόμους, την ίδια την ιδιοκτησία και τις ιδιοκτησίες του Ζανμαρία και των αφών Χαμοσφακίδη καθώς και του ευγενή Άγγελου Χαλικιόπουλου. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό και μπορεί να αποδοθεί από την τεχνοτροπία της σχεδίασης στον Σπυρίδωνα Βεντούρα. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Τοποτηρητής Octavio Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετρίτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1825 – Ανακατασκευή οικίας Ιωάννη και Απόστολου Ψωμά (14) (Εικ.

1042 Το 1825 επισκευή οικίας Χρυσάφως Ζουλινού (1), η ανακατασκευή οικίας Ιωάννη Δοξαρά (13), η ανακατασκευή οικίας Ιωάννη και Απόστολου Ψωμά (14), η ανακατασκευή οικίας Κατερίνας Πανάτσο (15), η ανακατασκευή οικίας Σπύρου Στεφανίτη (16), η ανακατασκευή οικίας Διονυσίου Γαζή (21), η ανακατασκευή οικίας Άννας Κάουτζ (Χάρου) (24), η ανακατασκευή οικίας Ιωάννη Μίδα (31), η ανακατασκευή οικίας Θεόδωρου Βουλγαρέλη (33), ανακατασκευή οικίας Σουζάνας χήρας Ιωάννη Παπανελόπουλου (43), επισκευή οικίας Αφών Σωτήρη Λουριώτη (49), η ανακατασκευή όψης οικίας Κατερίνας Χήρας Καββαδία (Κοτοπούλη) (53), Το 1826 κατασκευή β' πότζου-Διάνοιξη θυρών και παραθύρων οικίας Ιωάννη Ζαμπέλη (54, 83), επισκευή στέγης και προσθήκη ορόφου οικίας Γεωργίου Κανγκέλα (61), ανακατασκευή οικίας Σπυρίδωνα Λογοθέτη (68), ανακατασκευή οικίας Ακριβής Τζουσεπίνο (74), ανακατασκευή οικίας Θεόδωρου Καμπίσου (75), ανακατασκευή οικίας Μαριώς Καγιά του Νικολό (76), ανακατασκευή οικίας Ευσταθίου Γαζή (77), ανακατασκευή οικίας Μήτσου Βλάχου (79), επισκευή οικίας Αντωνίου Λογοθέτη (82), ανακατασκευή οικίας Πάνου Φοντάνα (87), ανακατασκευή οικίας Νικολάου Τάνταρου (98), στην οποία έχει σβήσει μία σοφίτα που πρέπει αρχικά να είχε σχεδιαστεί, ανακατασκευή οικίας Αντωνίου Μαλακάση (96) στην οποία επίσης έχει σβηστεί μία σοφίτα που είχε αρχικά σχεδιαστεί, ανακατασκευή οικίας Πάνου Παπαδημήτρη (107), ανακατασκευή οικίας Ζήσιμου Βουλισμά (108), ανακατασκευή οικίας Κυριακής Κατοπόδη (110), ανακατασκευή οικίας Αφών Σπύρου και Ιωάννη Μεσσήνη (115), ανακατασκευή οικίας Δημητρίου Τσιγκρά (128), ανακατασκευή οικίας Σπυρίδωνα Καλκάνη (131), ανακατασκευή οικίας Μαύρας χήρας Φίλιππα (508), ανακατασκευή οικίας Δημητρίου Κουνάβα (198), Το 1827 ανακατασκευή οικίας Ιωάννη, Σπύρου, Νικολάου Πιασεντίνου (199), ανακατασκευή οικίας Διονυσάκη Τετράδη (207), ανακατασκευή οικίας Χριστόδουλου Χαλικιά (206), ανακατασκευή οικίας Κατερίνας Κονάκη (208), επισκευή και προσθήκη κουζίνας στην αυλή της οικίας Γρηγόρη Δίπλα (221), το 1840 ανακατασκευή οικίας Ιάκωβου Ρομποτή (868), το 1843 επισκευή ισογείου και προσθήκη ορόφου οικίας Αθανασίου Καπαρίδα (831)

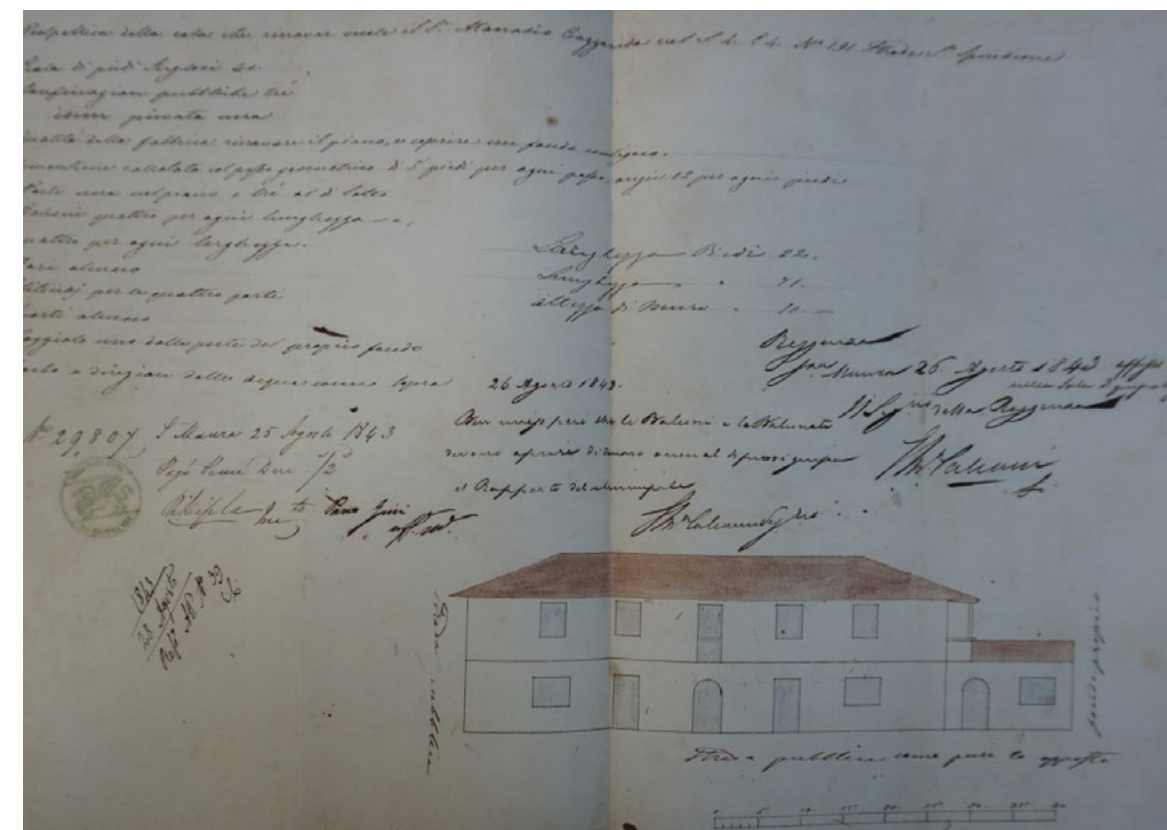

Εικ.179 1826 Οικία Αντωνίου Λογοθέτη

Εικ.180 1827 Οικία Μαρίας Κόντη

Εικ.181 1831 Οικία Δημητρίου Δίπλα

Εικ.182 1843 Οικία Αθανασίου Κατσαρίδα

177)

Η άδεια ανακατασκευής οικίας σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο, ιδιοκτησίας του ευγενούς Ιωάννη και δόκτορα Αποστόλου Ψωμά, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Η οικία βρισκόταν στον S.5, C.3., N.312, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Νικολάου. Πρόκειται για διώροφη μεγάλη αστική κατοικία (διαστάσεων 10 x 5,4 πάσα) με επιχρισμένες επιφάνειες όψεων σε χρώμα ώχρας και τετράριχτη στέγη. Η άδεια αφορά την κατασκευή τεσσάρων (4) θυρών και δέκα εννέα (19) παραθύρων. Η απορροή των υδάτων προβλέπονταν από τρεις πλευρές. Συνόρευε με δημόσιους χώρους και μικρό δρόμο, καθώς και την ίδια την ιδιοκτησία, όπως αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι υπήρχαν και στους τέσσερις τοίχους ανοίγματα. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό και μπορεί να αποδοθεί στον Σπυρίδωνα Βεντούρα. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Τοποτηρητής Oct.Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1825 – Ανακατασκευή οικίας Σπύρου Στεφανίτη (16) (Εικ. 178)

Η άδεια ανακατασκευής οικίας σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο, ιδιοκτησίας του Σπύρου Στεφανίτη, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Η οικία βρισκόταν στον S.6, C.12, N.14 δηλαδή στην περιοχή του Παντοκράτορα. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα (διαστάσεις 8 x 3,4 πάσα, ύψος τοίχου 3 πάσα), με επιχρισμένες επιφάνειες όψεων, με κοσμήτη στο ισόγειο και τον όροφο και με δίριχτη στέγη. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και τις ιδιοκτησίες Πορφύριου Στεφανίτη, Δημήτρη Λέγκα του Χαράλαμπου και αδελφών Κατοπόδη. Το σχέδιο περιλαμβάνει και στοιχεία της εσωτερικής διαρρύθμισης της κατοικίας, έχει κλίμακα και προσανατολισμό. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Τοποτηρητής Oct(avio) Temple, ο Έπαρχος Π. Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1826-Επισκευή οικίας Αντωνίου Λογοθέτη (82) (Εικ. 179).

Πρόκειται για μεγάλο διώροφο σπίτι με εξωτερική σκάλα ανόδου στον όροφο και μικρό κλειστό πόντζο πάνω από ξύλινη στοά.¹⁰⁴³

1827 – Επισκευή οικίας Μαρίας χήρας Ζώη Κόντη (192) (Εικ. 180).

Η άδεια επισκευής της οικίας είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα με τετράριχτη στέγη (διαστάσεις 27,5 x 18 πόδες, ύψος 14,5 πόδες), με πέντε (5) πόρτες και έξι (6) παράθυρα, που ανήκε στην ιδιοκτησία της Μαρίας χήρας Ζώη Κόντη. Η οικία βρισκόταν στον S.3, C.4 και στην ενορία της Ευαγγελίστριας, N.21. Συνόρευε με την calle morta, δύο δημόσιους δρόμους και την ίδια την ιδιοκτησία. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Oct(avio) Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος, ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

1831 - Ανακατασκευή οικίας Δημητρίου Δίπλα (648) (Εικ. 181)

Ενδιαφέρον μεγάλο διώροφο σπίτι με σοφίτα. Στο ισόγειο η λιθοδομή είναι εμφανής, ενώ ο όροφος και η σοφίτα είναι κατασκευασμένοι με ξύλινες κατακόρυφες σανίδες σε γρι χρώμα.

1043 Σχεδιαστής α

1843 – Επισκευή ισογείου και προσθήκη ορόφου οικίας Αθανάσιου Κατσαρίδα (831) (Εικ. 182)

Η οικία βρισκόταν στο S.4, C.4, N.191, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, στον δρόμο του Αγίου Σπυρίδωνα. Η άδεια επισκευής ισογείου και προσθήκης ορόφου είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα με τετράριχτη στέγη, με οκτώ (8) παράθυρα και τέσσερις (4) πόρτες –η μία εκ των οποίων τοξωτή– και πόντζο προς την πλευρά της ιδιοκτησίας, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Αθανασίου Καπαρίδα. Η οικία σχεδιάζεται επιχρισμένη. Έχουν πληρωθεί δύο πέννες και υπογράφει ο Δ. Δίπλας και ο Πάνος Φέτσης ως uffigio inginere. Συνόρευε με δύο δημόσιους δρόμους και την ίδια την ιδιοκτησία. Υπογράφει ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό. Σημειώνεται ο όρος ότι τα παράθυρα δεν πρέπει να διανοιχθούν στους τοίχους.

Επισκευές ή ανακατασκευές σε κατοικίες των κατώτερων εισοδηματικών τάξεων

*Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ισόγειες κατοικίες από λιθοδομή.*¹⁰⁴⁴ Στο αρχείο αναφέρονται πολλές ισόγειες κατοικίες προϋπάρχουσες του 1825 στις οποίες γίνεται επισκευή. Είναι πιθανόν οι κατοικίες αυτές να διέθεταν όροφο,¹⁰⁴⁵ ο οποίος στον σεισμό του 1825 καταστράφηκε και προκειμένου να στεγαστεί άμεσα η οικογένεια ορισμένες από αυτές να επισκευάστηκαν ως ισόγειες.

Επίσης υπάρχουν *ισόγειες κατοικίες με ισόδομη λιθοδομή*. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν ισόγειες κατοικίες που φαίνεται ότι είναι κατασκευασμένες από ισόδομη λιθοδομή.¹⁰⁴⁶

1044 Επισκευές ή ανακατασκευές απλών ισογείων οικιών που φαίνεται ότι είναι κατασκευασμένες από επιχρισμένη λιθοδομή για το 1825 η ανακατασκευή οικίας Χρήστου Κατοχιανού (8), η ανακατασκευή της οικίας Ουστάσιο Μελά (17), η επισκευή της οικίας Στάθη Γαζή (22), η ανακατασκευή της οικίας Ιωσήφ Νέγρη (23), η ανακατασκευή της οικίας Αναστασίου Περιστέρη (27), η ανακατασκευή της οικίας Ακριβής χήρας Τζάνιου Κοντόλιου (35), η ανακατασκευή της οικίας Στάθη Τσιπρίκου (41) η ανακατασκευή της οικίας Ζαφείρως Βελή του Δημητρίου (50). Το 1826 αναφέρονται: η ανακατασκευή οικίας Τζιάκομο Ζαγορίτη (59, 67), η ανακατασκευή οικίας Κατερίνας Λάικο χήρας Αντωνίου (73, 152), η ανακατασκευή οικίας Νικολάου Στεφανίτη (88), η ανακατασκευή οικίας Λάμπρος Κουσουρή (89), η ανακατασκευή οικίας Νικολάου Δρακονταειδή (91), η ανακατασκευή της οικίας Αθανασίου Μοντεσάντο (92), η ανακατασκευή οικίας Σταμάτη Λογοθέτη (101), η ανακατασκευή της οικίας Gizzi Λέγκα (114), η ανακατασκευή οικίας Γεωργίου Στράτου (117), η ανακατασκευή οικίας Δημήτρη Λέγκα (125), η ανακατασκευή της οικίας Νικολάου Γκολέμη (126), η ανακατασκευή τοίχου Ιωάννη Καρίνταβα (129), η ανακατασκευή οικίας Χρήστου Λιονιτζάνου (130), η ανακατασκευή οικίας Σπύρου Καμινάρη (133), η ανακατασκευή οικίας Στάθη Μπαμπάκαλη (135), η ανακατασκευή παραθύρου και πόρτας Πάνου Ρούσου (140), η ανακατασκευή οικίας παπα-παναγιώτη Αιτινού (150). Το 1827 η ανακατασκευή οικίας Αντωνίου Μαλακάση (209), η επισκευή οικίας Στάθη Καβαδία (230), η επισκευή τμημάτων τοίχου οικίας Θεοδώρου Λιάττα (816). Το 1828 επισκευή καταστήματος αφών Δημητρίου και Κωνσταντίνου Κοντογιώργη (251). Το 1836 η κατασκευή τοίχου Παπα-Παναγιώτη Αϊτινού (718^α). Το 1837 επισκευή τμήματος οικίας Νικολέτου Λαζαράκου (728, 729),

1045 Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, εισαγωγή.

1046 Εμφανείς ισόδομες λιθοδομές σχεδιάζονται σε επισκευές και ανακατασκευές των εξής κτιρίων. Το 1827 η επισκευή οικίας Κωνσταντίνου Ματαράγκα (164), η ανακατασκευή οικίας Ιωάννη Σταύρου (168), η ανακατασκευή οικίας Αντωνίου Κονιδάρη (201), η επισκευή τοίχου οικίας Χρήστου Κατοπόδη (218), η ανακατασκευή οικίας Ιωάννη Σισιλιάν (210), η ανακατασκευή οικίας Μαρίας Παϊζή (211). Το 1829 η ανακατασκευή οικίας Σπύρου Θεοχάρη (621), η ανακατασκευή οικί-

1827 – Επισκευή οικίας Κωνσταντίνου Ματαράγκα (164) (Εικ. 183)

Η άδεια επισκευής είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για ισόγειο δίκωρο κτίσμα, με δίρριχτη στέγη, και ισόδομη εμφανή λιθοδομή (διαστάσεις 31 x 20 πόδες, ύψος 7,5 πόδες), με δύο (2) πόρτες και έξι (6) παράθυρα, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Κωσταντίνου Ματαράγκα. Απορροή υδάτων από δύο πλευρές. Η οικία βρισκόταν στον S.3, C.3, N.4. και στην ενορία της Ευγγελίστριας. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο, την calle morta, τις ιδιοκτησίες Ιωάννη Παπανελόπουλου και Νικολάου Γκίνη. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Oct(avio) Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

1829 – Ανακατασκευή οικίας Νικολάου Ντιγκόνη (622) (Εικ. 184)

Ενδιαφέρουσα ισόγεια κατοικία με ισόδομη λιθοδομή, δίρριχτη στέγη, δύο (2) πόρτες και δύο (2) παράθυρα στην όψη καθώς και ενδιαφέρουσα σχεδίαση.

1827- Επισκευή οικίας Στάθη Καβαδία (230) (Εικ. 185)

Η άδεια επισκευής και κατασκευής δύο (2) νέων παραθύρων (finestra) είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για ισόγειο κτίσμα, με δίρριχτη στέγη (διαστάσεις 25,4 x 15,8 πόδες, ύψος 8 πόδες), με μία (1) πόρτα και πέντε (5) παράθυρα που προϋπήρχαν καθώς και δύο (2) νέα παράθυρα, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Στάθη Καβαδία. Συνόρευε με δύο δημόσιους δρόμους. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Oct(avio) Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος, ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

Αρκετές ισόγειες κατοικίες έχουν επιχρισμένη λιθοδομή.

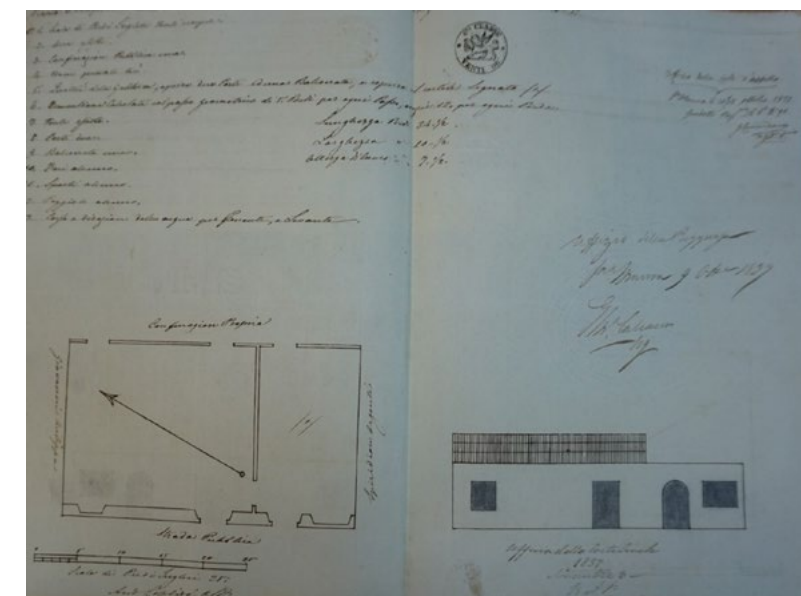
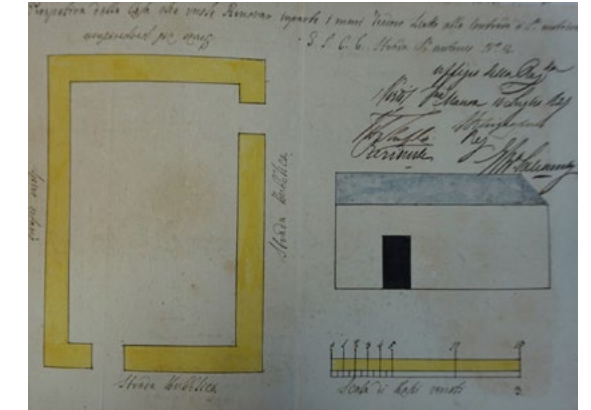
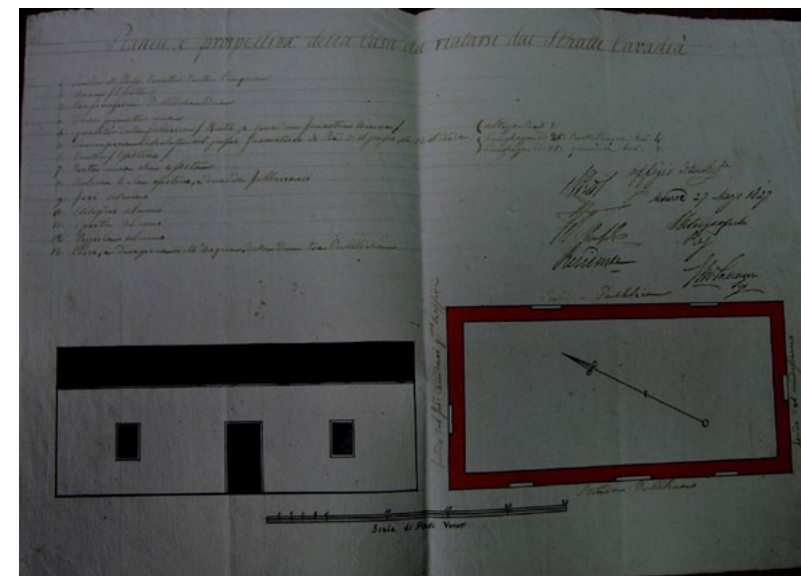
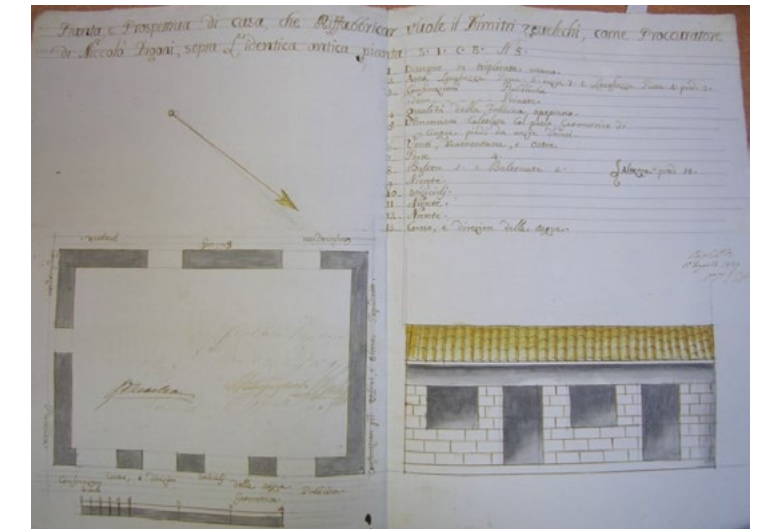
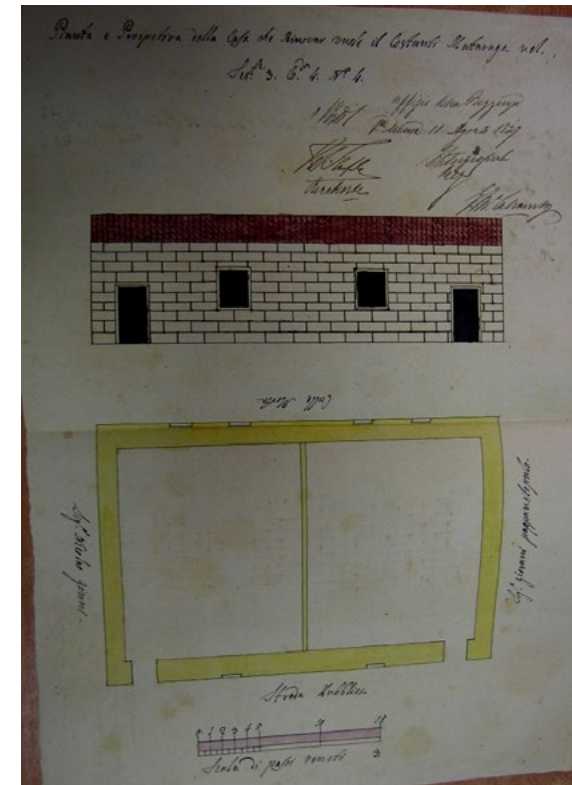
1827 – Επισκευή τμημάτων τοίχου Οικίας Θεοδώρου Λιάττα (816) (Εικ. 186)

Η οικία βρισκόταν στον S.1, C.6, N.2, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Μηνά, στον δρόμο του Αγίου Αντωνίου. Η άδεια επισκευής μέρους των τοίχων είναι γραμμένη στα Ιταλικά. Πρόκειται για ισόγειο κτίσμα, με τρίριχτη στέγη (διαστάσεις 17 x 24,3 πόδες, ύψος 6,5 πόδες), με δύο (2) πόρτες, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Θεόδωρου Λιάττα, με επιχρισμένη λιθοδομή. Συνόρευε με την ίδια την ιδιοκτησία, με δύο δημόσιους δρόμους και με ιδιοκτησία του Σπύρου Ορφανού. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Oct. Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος, ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό

1837 – Επισκευή τμήματος οικίας Νικολέτου Λαζαράκου (728, 729) (Εικ. 187)

Η οικία βρισκόταν στον S.2, C.3, N.51, δηλαδή στην περιοχή της Αγίας Παρασκευής. Η άδεια επισκευής τμήματος της αυλής και διάνοιξης δύο θυρών και ενός παραθύρου της οικίας είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για ισόγειο κτίσμα, με δίρριχτη στέγη, που ανήκε στην ιδιοκτησία του Νικολέτου Λαζαράκου. Η όψη σχεδιάζεται με επιχρισμένη λιθοδομή στην οποία περιλαμ-

ας Νικολάου Ντιγκόνη (622). Το 1833 επισκευή και ανακατασκευή τοίχων οικίας Άννας Γαζή χήρας Ευσταθίου (680 υπερυψωμένο ισόγειο). Το 1842 ανακατασκευή οικίας Αναστασίου Χόρτη (808).

Εικ.183 1827 Οικία Κωνσταντίνου Ματαράγκα

Εικ.184 1829 Οικία Νικολάου Ντιγκόνη

Εικ.185 1827 Οικία Στάθη Καβαδία

Εικ.186 1827 Οικία Θεόδωρου Λιάττα

βάνεται και ψηλή λιθόκτιστη μάντρα με τοξωτή θύρα εισόδου. Η οικία (διαστάσεις 34,50 x 20,50 πόδες, ύψος τοίχων 7,50 πόδες) συνόρευε με δημόσιο δρόμο, την ίδια την ιδιοκτησία και τις ιδιοκτησίες του Ιωάννη Αντύπα, και του Σπυρίδωνα Αργέντη. Το σχέδιο υπογράφεται από τον Ανδρέα Κοψιδά. Υπογράφει ο Έπαρχος Γ. Κονιδάρης και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

Στις περιπτώσεις των ανακατασκευών απλών μονώροφων οικιών, που προφανώς υφίσταντο και πριν με το ίδιο σχέδιο, είναι πιθανόν είτε να ήταν αρχικά ισόγειες, είτε να ανακατασκευάστηκαν ισόγειες για οικονομικούς λόγους των ιδιοκτητών τους και για γρήγορη στέγαση των οικογενειών.

1825 – Ανακατασκευή οικίας Χρήστου Κατοχιανού (8) (Εικ. 188)

Η άδεια ανακατασκευής οικίας σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο, ιδιοκτησίας του Χρήστου Κατοχιανού, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Η οικία βρισκόταν στο S.6, C.2, N.3, δηλαδή στην περιοχή του Παντοκράτορα Πρόκειται για ανακατασκευή απλού μονώροφου σπιτιού με τετράκλινη στέγη (διαστάσεις 4 x 4 πόδες, ύψος 1 πάσο και 19 πόδες), με επιχρισμένες επιφάνειες όψεων βαμμένες με ώχρα, με δύο (2) πόρτες και τέσσερα (4) παράθυρα χωρίς ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά που θα κάλυπτε τις στοιχειώδεις ανάγκες του ιδιοκτήτη. Η απορροή των υδάτων προβλέπονταν από δύο πλευρές. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο, την ίδια την ιδιοκτησία και δύο ιδιοκτησίες του δημοσίου. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό και θα μπορούσε να αποδοθεί στον Σπυρίδωνα Βεντούρα. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Τοποτηρητής Oct(ανιο) Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτσόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Περιέχει δήλωση συμμόρφωσης στο άρθρο 16 της Γερουσίας, της 28ης Μαρτίου 1820.

1826 Ανακατασκευή τοίχου Ιωάννη Καρίνταβα (120) (Εικ. 189)

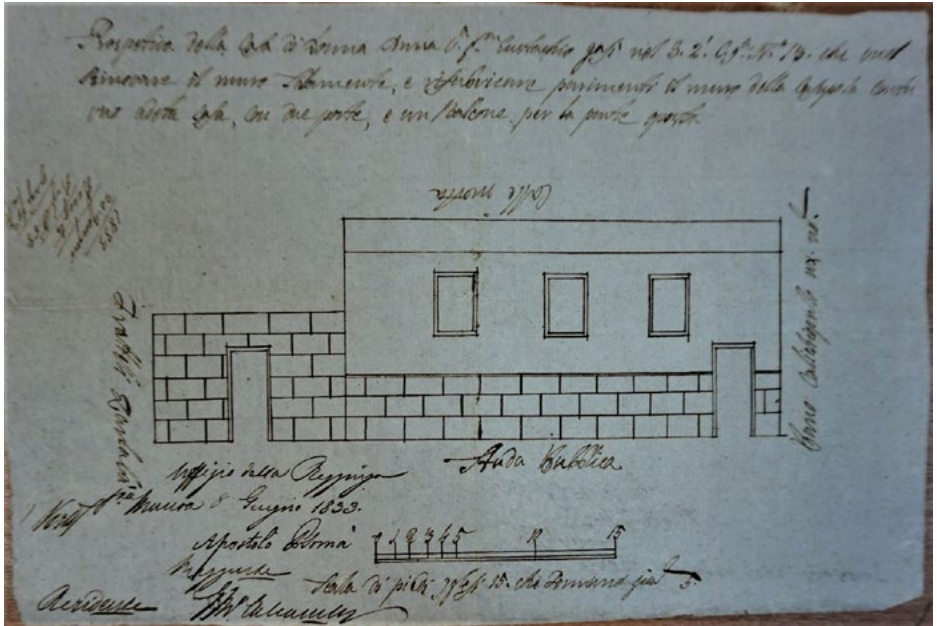
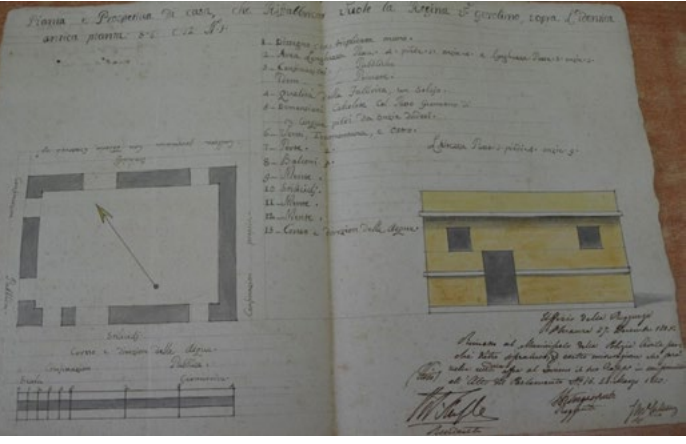
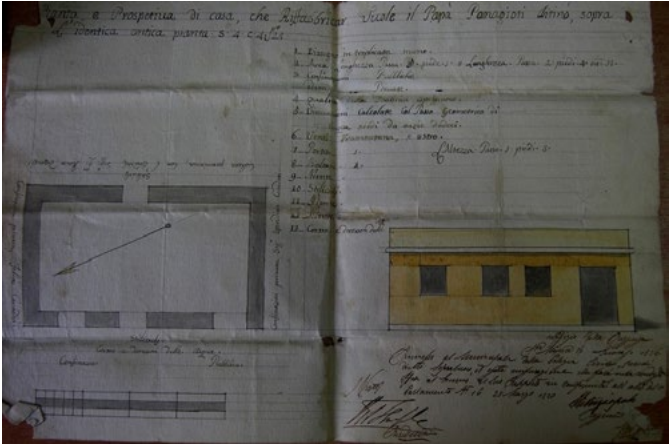
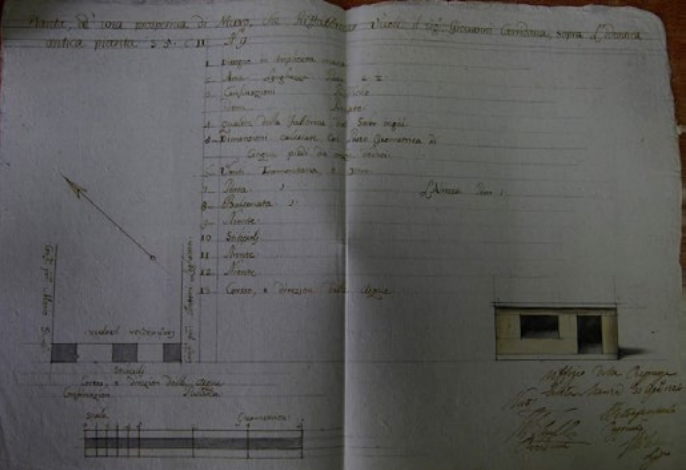
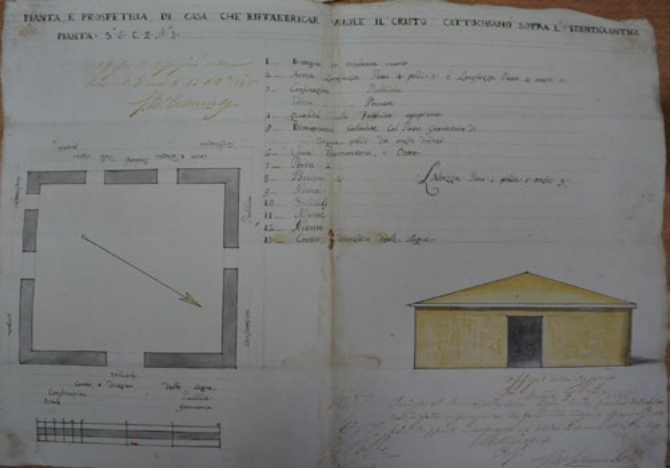
Το γεγονός ότι ο Ιωάννης Καρίνταβας ζητά την αποκατάσταση του εξωτερικού τοίχου της κατοικίας του, η οποία πιθανόν είχε καταρρεύσει κατά τη διάρκεια του σεισμού, αποδεικνύει ότι μικρά ισόγεια σπίτια υπήρχαν και πριν από τον σεισμό.

1826-Ανακατασκευή οικίας Παπα-Παναγιώτη Αιτινού (150) (Εικ. 190)

Βρισκόταν στο S.4, C.4, N.25, δηλαδή στην περιοχή της Αγίας Παρασκευής και επρόκειτο για ισόγειο κτίσμα με δίρριχτη στέγη (διαστάσεις 5,1 x 2,411 πάσα, ύψος 1,3 πάσα). Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και τις ιδιοκτησίες του Ευτύχη Καθαδία, του Σπυρίδωνα Κονιδάρη και με δρομίσκο κοινό με την ιδιοκτησία του Ρόκου Δετζώρτζη. Υπογράφει ο Τοποτηρητής Oct(ανιο) Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό και από την τεχνοτροπία του σχεδιασμού μπορεί να αποδοθεί με ασφάλεια στον Σπυρίδωνα Βεντούρα.

Υπερυψωμένες ισόγειες κατοικίες,¹⁰⁴⁷ υπάρχουν πριν από το 1825,

1047 Οι υπερυψωμένες ισόγειες κατοικίες είναι λιγότερες. Το 1825 ανακατασκευή οικίας Γεωργίου Τάνταρου (30 υπερυψωμένο ισόγειο), η ανακατασκευή οικίας Ρεγγίνας Γερολύμου χήρας Νικολάου (45). Το 1826 η ανακατασκευή οικίας Λάμπρος Κουσουρή (89). Το 1833 η επισκευή και

Εικ.188 1825 Οικία Χρήστου Κατοχιανού

Εικ.189 1826 Οικία Ιωάννη Καρίνταβα

Εικ.189 1826 Οικία Παπα-Παναγιώτη Αιτινού

Εικ.190 1825 Οικία Ρεγγίνας Γερολύμου

Εικ.191 1833 Οικία Άννας Γαζή

αποδεικνύοντας ότι και αυτός ο τύπος κτηρίου προϋπάρχει του σεισμού.

1825 - Ανακατασκευή οικίας Ρεγγίνας Γερολύμου χήρας Νικολάου (45) (Εικ. 191)

Η οικία βρισκόταν στον S.6, C.12, N.1, δηλαδή στην περιοχή του Παντοκράτορα. Η άδεια ανακατασκευής οικίας όπως το παλαιό σχέδιο, ιδιοκτησίας της Ρεγγίνας Γερολύμου χήρας Νικολάου, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για υπερυψωμένο ισόγειο κτίσμα (διαστάσεις 4,14 x 3,3 πάσα, ύψος 4,9 πάσα), με βάση που διαχωρίζεται από τον κορμό με ταινία, επιχρισμένες επιφάνειες όψεων και με δίρριχτη στέγη. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο, την ίδια την ιδιοκτησία και με την ιδιοκτησία του Θεοδώρου Κρασσολόλη. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό και από τον τρόπο σχεδίασης μπορεί να αποδοθεί στον Σπρίδωνα Βεντούροα. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Τοποτηρητής Octavio Temple, ο Έπαρχος Π. Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1833 - Επισκευή και Ανακατασκευή τοίχων Οικίας Άννας Γαζή χήρας Ευσταθίου (680) (Εικ. 192)

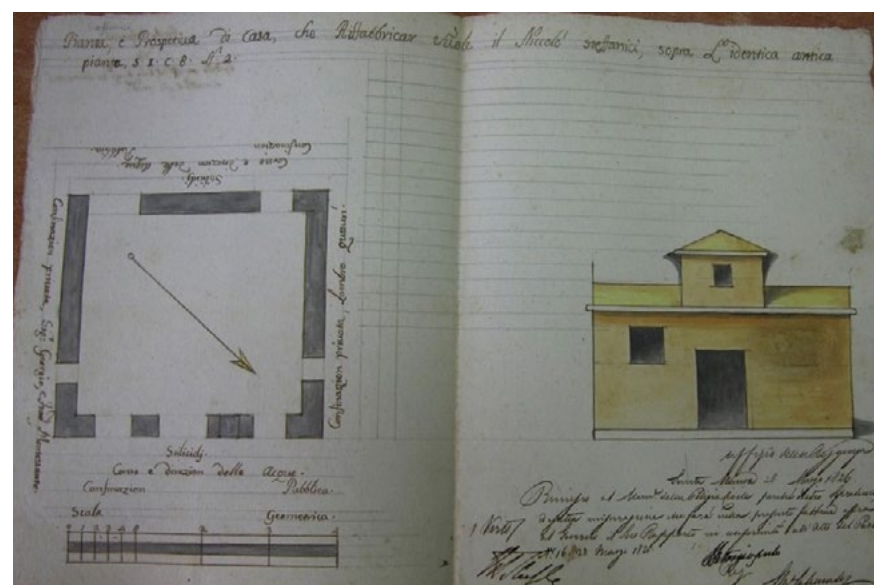
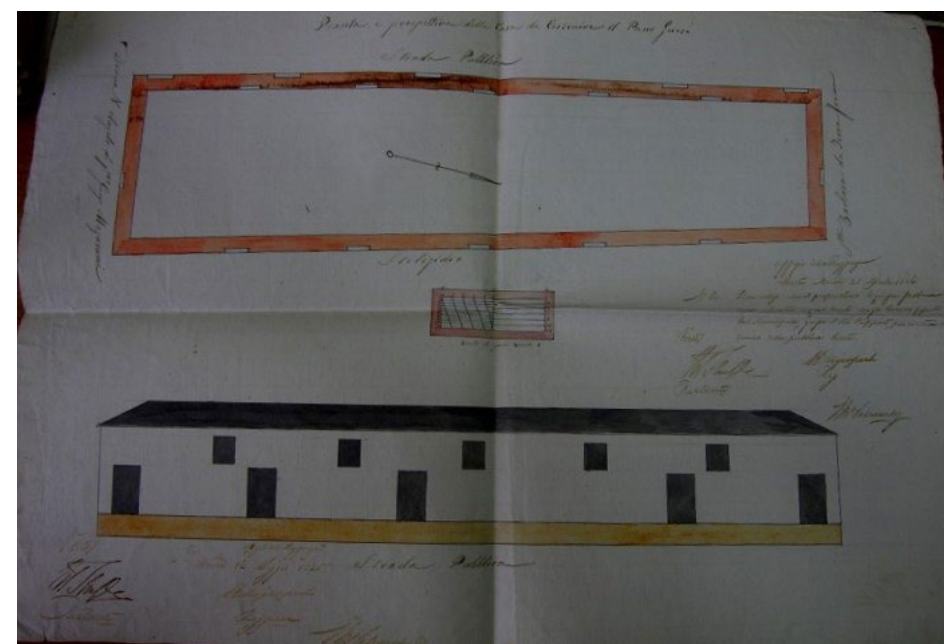
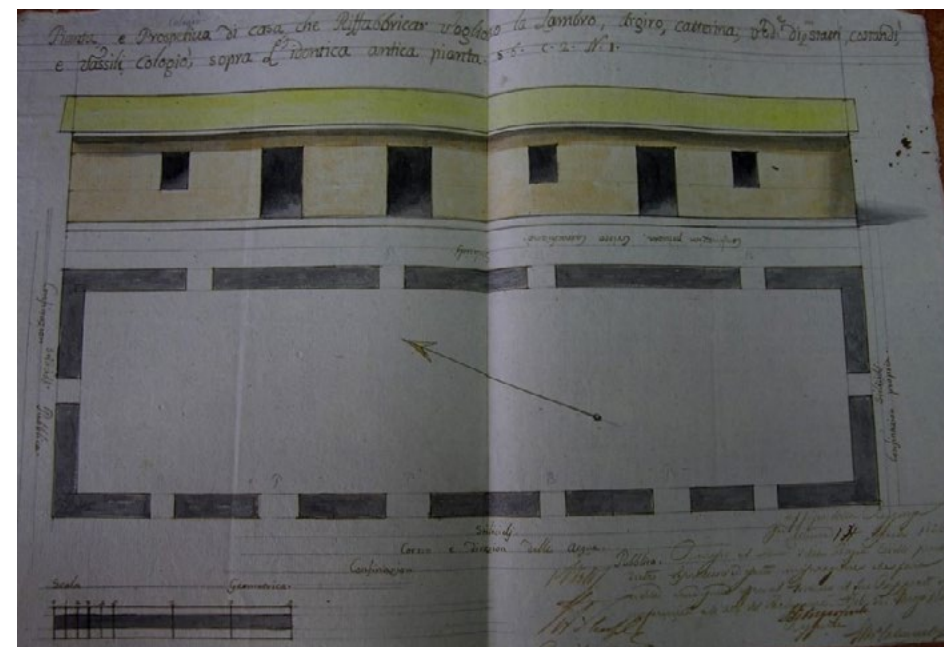
Η οικία βρισκόταν στον S.2, C.9, N.13, δηλαδή στην περιοχή της Αγίας Παρασκευής. Η άδεια μερικής ανακατασκευής του τοίχου οικίας όπως ήταν παλαιά είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για ισόγειο κτίσμα, με δίρριχτη στέγη, που ανήκε στην ιδιοκτησία της Άννας χήρας Ευσταθίου Γαζή. Η βάση του ισόγειου και ο περίβολος της αυλής σχεδιάζεται με ισόδομη εμφανή λιθοδομή, το άνω μέρος του κτηρίου με επιχρισμένη λιθοδομή. Συνόρευε με την calle morta και τις ιδιοκτησίες του Πάνου Χαλικιόπουλου και των αφών Τσαρλαμπά. Έχουν πληρωθεί δύο (2) πέννες. Υπογράφει ο Έπαρχος Απόστολος Ψωμάς και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

Οι ισόγειες κατοικίες, **εν σειρά**, που πιστοποιείται ότι ανάγονται στην πριν από το 1825 τύπο κατοικίας, ανήκαν σε μέλη της ίδιας οικογένειας και αποτελούν ενδιαφέρον τύπο πλατυμέτωπων **κατοικιών**. Αντίστοιχης μορφής ήταν η κατοικία που ανήκε στην οικογένεια του ήρωα της Επανάστασης Δημοτσέλου στο Μεγανήσι. Η μορφή αυτή οικίας δείχνει τις συνθήκες διαβίωσης και αποτυπώνει την πατριαρχική δομή της κοινωνίας, όπου τα μέλη της ίδιας οικογένειας διαβιούν σε ξεχωριστούς χώρους του ίδιου οικήματος βλέποντας σε κοινή αυλή.

1826 – Ανακατασκευή οικίας Λάμπρος χήρας του Στάθη, Αργυρώς χήρας του Κωνσταντή κα Κατερίνας χήρας του Βασίλη Καλογιού (102) (Εικ. 193)

Η άδεια ανακατασκευής οικιών εν σειρά, που ανήκουν στην ίδια οικογένεια, σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο, ιδιοκτησίας της Λάμπρος χήρας του Στάθη, της Αργυρώς χήρας του Κωνσταντή και της Κατερίνας χήρας του Βασίλη Καλογιού, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Η οικία βρισκόταν στον S.6, C.2, N.1 δηλαδή στην περιοχή του Παντοκράτορα. (διαστάσεις 34 x 20,50 πόδες, ύψος τοίχου 8 πόδες), με επιχρισμένες επιφάνειες όψεων. Συνόρευε με δημόσιους χώρους και την ίδια την ιδιοκτησία. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό και

ανακατασκευή τοίχων οικίας Άννας Γαζή χήρας Ευσταθίου (680).

Εικ.193 1826 Οικία Λάμπρος, Αργυρώς και Κατερίνας Καλογιού

Εικ.194 1826 Οικία Πάνου Γουρζή

Εικ.195 1823 Οικία Νικολάου Στεφανίτση

από την τεχνοτροπία μπορεί να αποδοθεί στον Σπυρίδωνα Βεντούρα. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Έπαρχος Πέτρος Πετритζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1826 – Οικία Πάνου Γουρζή (56, 103) (Εικ. 194)

Ενδιαφέρον πλατυμέτωπο κτήριο κατοικιών εν σειρά, ίδιας τυπολογίας με αυτό της οικογένειας Καλογιού, που ανήκει στην πρώτη περίοδο της Αγγλοκρατίας και αποδεικνύει τις παλαιότερες καταβολές αυτού του τύπου κατοικίας.

Η μόνη ισόγεια κατοικία με σοφίτα που φαίνεται ότι προϋπάρχει του σεισμού του 1825 αποτελεί η ανακατασκευή της οικίας του Νικολάου Στεφανίτση (88).

1826 – Ανακατασκευή οικίας Νικολάου Στεφανίτση (88) (Εικ. 195)

ΜΕΤΑ ΤΟ 1825 - Νέα κτήρια

Από το σύνολο των οικοδομικών αδειών που σώζονται στο αρχείο στα ΓΑΚ - Νομού Λευκάδας οι καινούριες οικοδομές είναι 720.

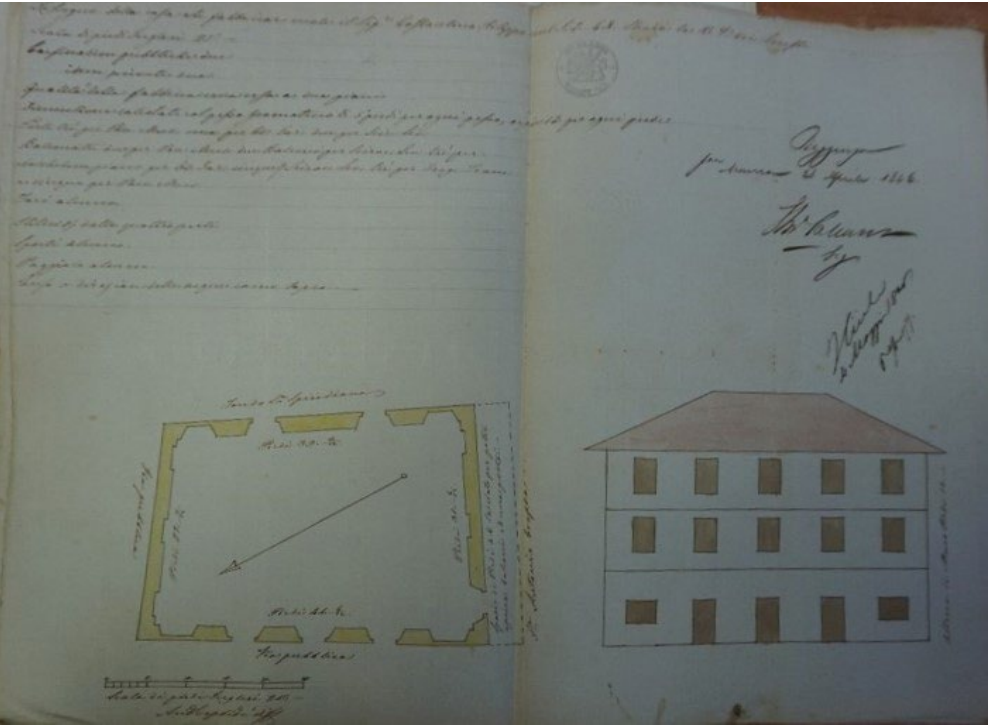
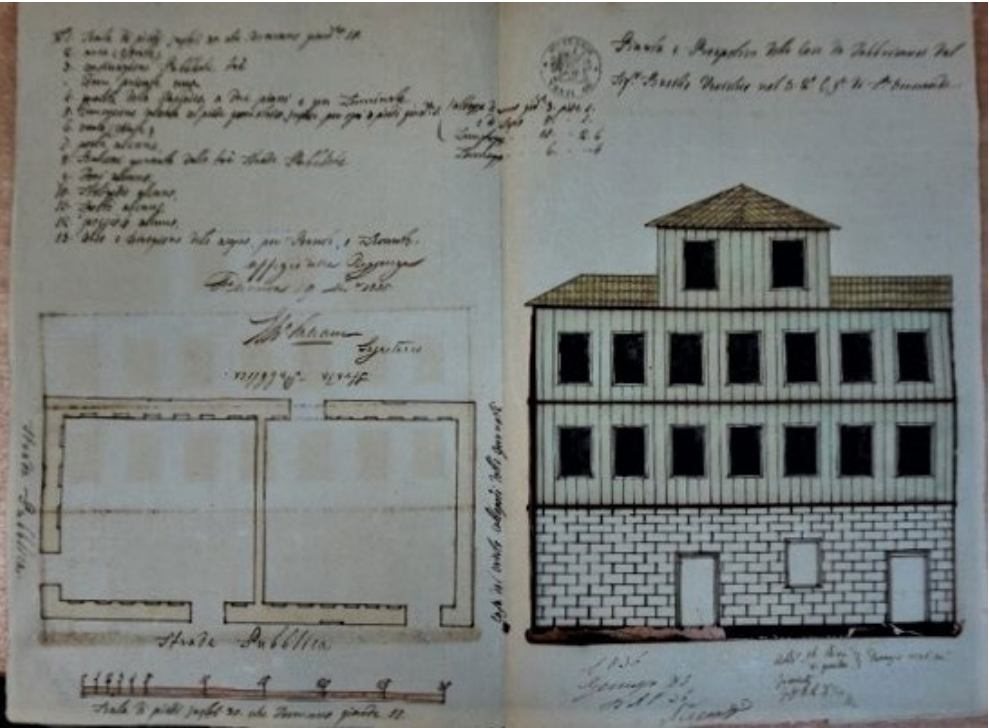
Οι κατοικίες των ευγενών

Οι νέες, τριώροφες,¹⁰⁴⁸ μεγάλου μεγέθους, μεγαλοαστικές κατοικίες που κατασκευάζονται μετά τον σεισμό του 1825 και καθ’ όλη την περίοδο που εξετάζουμε, είναι τριάντα τέσσερις (34). Όπως έχουμε αναλύσει παρά πάνω, κατά την Αγγλοκρατία **υπάρχει** πολιτική σταθερότητα και οικονομική ανάπτυξη, δίνοντας την ευκαιρία στους κατοίκους του νησιού να αναπτύξουν έντονη οικοδομική δραστηριότητα.

1836 Οικία Βασιλείου Βερύκιου (723) (Εικ. 196)

Πολύ μεγάλο τριώροφο κτήριο με ισόδομη λιθοδομή στο ισόγειο, ξύλινη κατασκευή στους δύο ορόφους και την κεντρική σοφίτα.

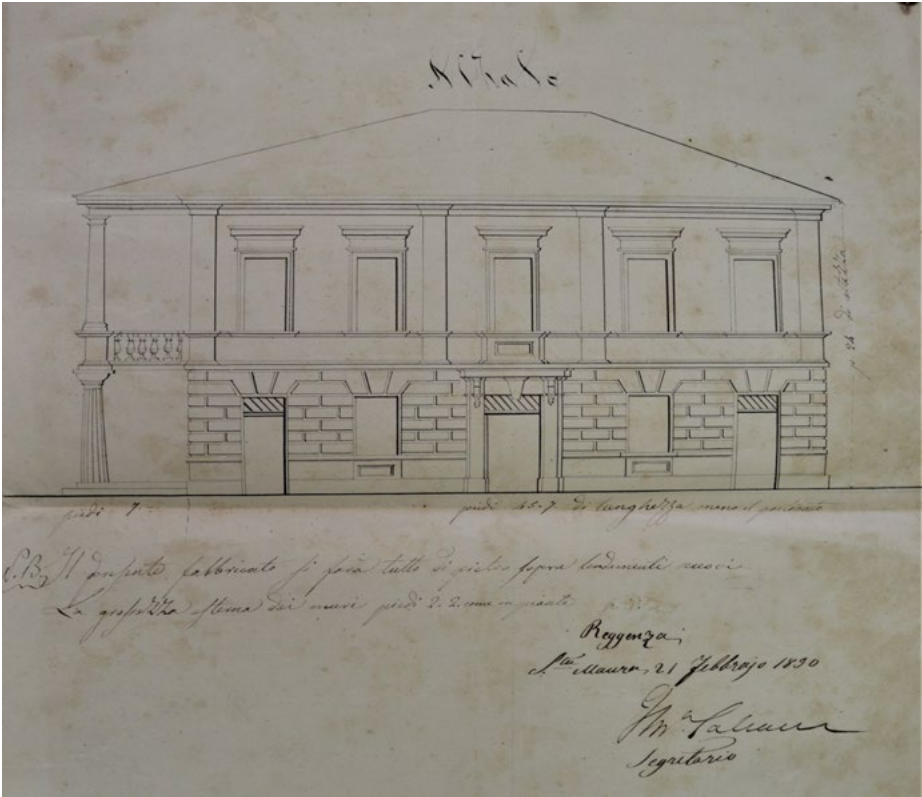
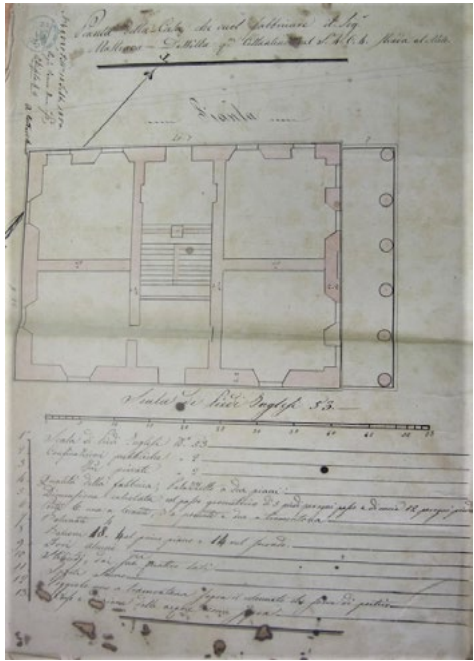
¹⁰⁴⁸ Το 1825-Οικία Μήτσου Αντύπα (10), το 1826-Οικία Δημητρίου Βλαχου (116) και 1826-Οικία Σουλαιδόπουλου Θεοδόρου (70), το 1827-Οικία Αναστάσιου Σταμπόγλη (188), το 1828-Οικία Γεωργίου, Ιωάννη Σούντια (264), το 1829-Οικία Δημητρίου Βλάχου (633), το 1836-Οικία Βασιλείου Βερύκιου (723), το 1838-Οικία Βασιλείου Βερύκιου (744), το 1839-Προσθήκη πτότζου στην οικία Βασιλείου Βερύκιου (773), Προσθήκη Πότζου Οικίας Έλενας Κώστα Δελημάρηφ (767) και Οικία με όροφο και κουζίνα Αφων Πάνου και Δημητρίου Τζίνη (764), το 1840-Οικία Μαρίας Ζαβερδινού (783), το 1842-Οικία Μαρίας Ζαβερδινού (812), το 1843-Οικία Αφων Βασιλείου και Αποστόλου Αλέσιου (818) και Προσθήκη 2 πτότζων στην Οικία Αριστείδη Μεταξά (837), το 1844-1845 Οικία Αθανασίου Τριανταφύλλου (843, 853, 442), το 1846-Επισκευή πρώτου ορόφου οικίας Μαρία Ζαβερδινού του Αλεξάνδρου (871) και Οικία Κωνσταντίνου Φίλιππα (874), το 1847-Οικία Αποστόλου και Αφων Μαχαρά (887), το 1849-Οικία Αναστασίου Δεσύλλα (283), το 1850-Οικία Ιωάννη Ψωρούλα του Σπυρίδωνος (306), το 1852-Οικία Ψωρούλα Ιωάννη (322, 323, 344), το 1853-Οικία Αρταβάνη (νυν Βερύκιου), Οικία Νικολάου Ζαβιτσάνου του Πάνου (358) και 1853-Οικία Ζαβιτάνου Νικολάου (411=423), το 1854-Οικία-Παλάτι Αφών Παντελέου και Βασιλείου Λαυράνου (437, 458, 380) και διώροφη Οικία Βασιλείου Λαυράνου του Ιωάννου (449, 475), το 1858-Οικία Κωνσταντίνου Αλβανίτη (491, 511), το 1861-Προσθήκη καθ’ ύψος οικίας Σπυρίδωνα Καμινάρη (538, 556, 570), προσθήκη 2 ορόφων Οικίας Σταυρούλη Κοθρή (540, 554), Οικία Αποστόλη και αφων Μαχαρά του Γεωργίου (535, 579), το 1862-Οικία Σπυρίδωνος Βερύκιου του Ευαγγέλου (542, 564), το 1865 Οικία Δεβάρη Σπυρίδωνα και Αδελφών του Ευσταθίου (609).

Εικ.196 Οικία Βασιλείου Βερύκιου

Εικ.197 Οικία Κωνσταντίνου Φίλιππα

Εικ.198 1850 Οικία Κωνσταντίνου Μαστρακά-Δεσύλλα

Εικ.199 1854 Οικία-Παλάτι Αφων Παντελέου και Βασιλείου Λαυράνου

Εικ.200 1853 Οικία Αλέσιου

1846 Οικία Κωνσταντίνου Φίλιππα (874) (Εικ. 197)

Μεγάλο τριώροφο κτήριο στην συνοικία της Παναγίας των Ξένων.

Μια ομάδα κτιρίων στο αρχείο των οικοδομικών αδειών της Λευκάδας έχουν χαρακτηριστεί από τους ιδιοκτήτες τους ως παλάτια (Palazzi). Τα κτήρια αυτά προφανώς ήταν τα πιο πολυτελή και πλούσια της πόλης.¹⁰⁴⁹ Στο αντίστοιχο αρχείο οικοδομικών αδειών¹⁰⁵⁰ της Ιθάκης ως παλάτια χαρακτηρίζονται διώροφα ή τριώροφα κτήρια. Το όνομα προέρχεται από την προηγούμενη περίοδο της Βενετοκρατίας και συνδέεται με τα μεγάλα palazzi¹⁰⁵¹ της Βενετίας.

1848 Σπίτι παλάτι του Σπυρίδωνα Μανιάτη (276) (Εικ. 105)

Η ανάγκη προστασίας των οικιών από την υγρασία του νότου περιγράφεται στην άδεια του 1848 για το σπίτι-παλάτι του Σπυρίδωνα Μανιάτη (276), όπου αναφέρεται ιδιαίτερα επιμελής κατασκευή γείσου από πέτρα και επίχριση της πλευράς αυτής με κατάλληλο κονίαμα.¹⁰⁵²

1850 Οικία Κωνσταντίνου Μαστρακά-Δεσύλλα (581, 307) (Εικ. 198)

Διώροφο σπίτι, με νεοκλασικά στοιχεία και τετράρριχτη στέγη, το οποίο έχει κεντρική σκάλα που οδηγεί στον όροφο και δωμάτια εκατέρωθεν. Στην μία πλευρά υπάρχει διώροφη σκεπαστή βεράντα στον όροφο και στοά στο ισόγειο. Η όψη είναι περίτεχνη με εκλεκτικιστικές επιρροές. Το ισόγειο σχεδιάζεται με πλούσιο διακόσμηση που περιλαμβάνει στοά που στηρίζεται σε κίονες με ραβδώσεις και δωρικά κιονόκρανα, ισόδομη λιθοδομή που δημιουργεί περιθυρώματα στα ανοίγματα με χαρακτηριστικά ευθύγραμμα πρέκια που σχηματίζονται από λίθους που τοποθετούνται υπό γωνία και με “κλειδί” στο κέντρο ώστε να είναι αυτοφερόμενα.

1854 Οικία-Παλάτι Αφων Παντελέου και Βασιλείου Λαυράνου (437, 458, 380) (Εικ. 199)

Πρόκειται για δίδυμο τριώροφο σπίτι με δίρριχτη στέγη.

1853 Οικία Αλεσίου αφων Βασιλείου και Σπυρίδωνος (428, 362) (Εικ. 200)

Διώροφο πλατυμέτωπο σπίτι.

1049 Κατά χρονολογική σειρά οι οικίες παλάτια είναι τα εξής: Οικία-Παλάτι Μαριώς Κονιδάρη (1845), Οικία Σπυρίδωνος Μανιάτη (1848), Οικία Μαστρακά Δεσύλλα του Κωνσταντίνου (1850), Οικία Σπυρίδωνος Αλβανίτη (1851), οικία-παλάτι Αφων Βασιλείου και Σπυρίδωνος Αλέσιου (1853), οικία Νικολάου Ζαβιτσάνου (1853), οικία-παλάτι Αφων Παντελέου και Βασιλείου Λαυράνου (1854), οικία Μιχαήλ Περδικάρη (1854), Οικία-παλάτι Άγγελου Γαβαλά (1858), Επέ-κταση και μετατροπή σε παλάτι οικίας Νικολάου Βλαντή (1863), οικία-παλάτι Γεωργίου Καβαδία του Φιλίππου (1863), οικία-παλάτι Αθανασίου Τράκα του Χρήστου (1863), οικία Σπυρίδωνα και Αφων Δεβάρη του Ευσταθίου (1865), οικία Αθανασίου Σκλαβενίτη (1865)

1050 Παϊζη-Αποστολοπούλου, 2006, σ.13.

1051 Βοσκοπούλου, 2005, σ.178-179.

1052 ΓΑΚ_Λ, 07-01-06-039, «Nella fucciata verso ostro si deve mettere quattro pinole modigliorci di pietra dicta a sporgenzaruco fussi della linea del muro/ piede uno e mezzo griusto il quadrilingo enauate con la lettera A pan sortinere il canciniero della cucina che sarà fornato tutto con maltani.

Μια μεγάλη ομάδα των κατοικιών των ευγενών περιλαμβάνει νεοκλασικές κατοικίες. Ο νεοκλασικισμός την περίοδο που εξετάζουμε εισάγεται στα Επτάνησα¹⁰⁵³ από την Ιταλία, τη Βρετανία και τις άλλες χώρες της Ευρώπης. Στα σχέδια των οικιών της Λευκάδας, τα νεοκλασικά στοιχεία εμφανίζονται πιο έντονα το τρίτο τέταρτο του 19ου αιώνα.¹⁰⁵⁴ Οι όψεις παρουσιάζουν συμμετρία, με μικρού μεγέθους μπαλκόνια με μεταλλικά στηθαία και λίθινα φουρούσια,¹⁰⁵⁵ οι στοές και οι είσοδοι πολλές φορές τονίζονται με δωρικούς ή ιωνικούς κίονες,¹⁰⁵⁶ διαμορφώνονται σχηματικά περιθυρώματα γύρω από τα ανοίγματα, κοσμήτες καθώς και ενισχύσεις με γωνιόλιθους στις ακμές των κτηρίων.¹⁰⁵⁷

1834 Οικία Αποστόλου Σταύρακα (691) (Εικ. 201)

Διώροφη οικοδομή με συμμετρικά ανοίγματα και κεντρική τοποθέτηση της σοφίτας.

1851 Επέκταση καθ' ύψος οικοδομής οικογένειας Καλκάνη (311) (Εικ. 202)

Μεγάλο πλατυμέτωπο κτήριο, χωρίς μπαλκόνια.

1851 Fabbrichetta και γέφυρα πάνω από τον δρόμο οικίας Νικολάου Σταύρου (310) (Εικ. 203)

Σχεδιασμός από τον Ιταλό αρχιτέκτονα Bernardi. Ενδιαφέρουσα κατασκευή με νεοκλασικά στοιχεία. Η είσοδος βρίσκεται σε εσοχή και τονίζεται με δύο δωρικούς κίονες με μείωση. Επίχρισμα με οριζόντιες σκοτίες στο ισόγειο και κοσμήτες στο ύψος του δαπέδου του πρώτου ορόφου και της ποδιάς των παραθύρων στον όροφο. Η κατασκευή περιλαμβάνει και γέφυρα πάνω από τον δρόμο, που συνδέει το κτήριο με όμορο κτίσμα του ίδιου ιδιοκτήτη.

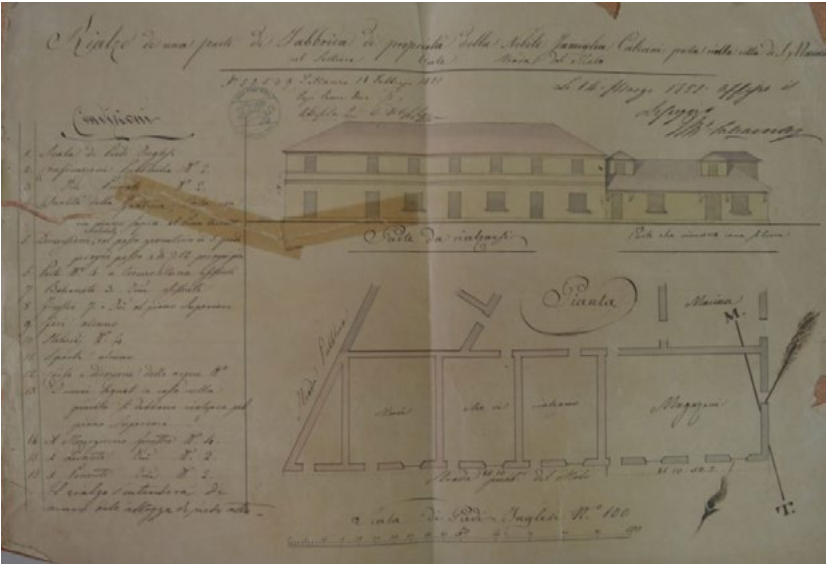
1053 Μοσχονάς, Καρδαμίτση-Αδάμη, Μπεριάτος, 2013, σ.36, Βοσκοπούλου, 2005, σ.185-186.

1054 είναι η οικία του Αναστασίου Δεσύλλα (1849), του Κωνσταντίνου Μαστρακά-Δεσύλλα (1850), του Ιωάννη Ψωρούλα του Σπυρίδωνα (1850), του Νικόλαου Σταύρου (1851), του Ιωάννη Ψωρουλου (1852), του Μιχαήλ Περδικάρη (1854), του Δημητρίου Διγενή (1857), Βασιλείου Βεντούρα (1859), του Ανδρέα Βλαντή (1860), του Δημητρίου Γκίνη (1860), του Σπυρίδωνα και Αφων Δηβάρη του Ευσταθίου (1860), του Ευάγγελου Αλβανίτη του Ευσταθίου (1861), του Αποστόλη και Αφων Μαχαιρά του Γεωργίου (1861), του Σπυρίδωνα Βερύκιου του Ευαγγέλου (1862), του Δρ.Κωσταντίνου Αλβανίτη (1862), του Κωσταντίνου Ζωιτά (1863), του Καβαδίου Γεωργίου του Φιλίππου (1863), του Κωνσταντίνου Χόρτη (1863), του Σπυρίδωνα και Αφων Δηβάρη του Ευσταθίου (1865), του Ιωάννη Φιλίνη (1865)

1055 Μαλακάσης, 1982, σ.41.

1056 σχεδιάζονται στην στοά της ανακατασκευής της στοάς της οικίας Αγγελικής Κονταρίνη (1825), στην στοά της οικίας Στάθη Πολίτη (1825), στην στοά του σπιτιού του Άκαρδου Κόντε Γερόλυμπου στα 1826, στην στοά της ανακατασκευής της οικίας Νικολάου Μοντεσάντου (1826), στην στοά του Δημήτρη Τρίφυλα (1826), στην στοά της οικίας Νικολάου Μπόγδανου (1827), δωρικοί κίονες με ραβδώσεις στο σπίτι του Κωνσταντίνου Μαστρακά-Δεσύλλα στα 1850, δωρικοί αρράβδωτοι στην στοά της fabbrichetta και γέφυρας του Νικόλαου Σταύρου (1851).

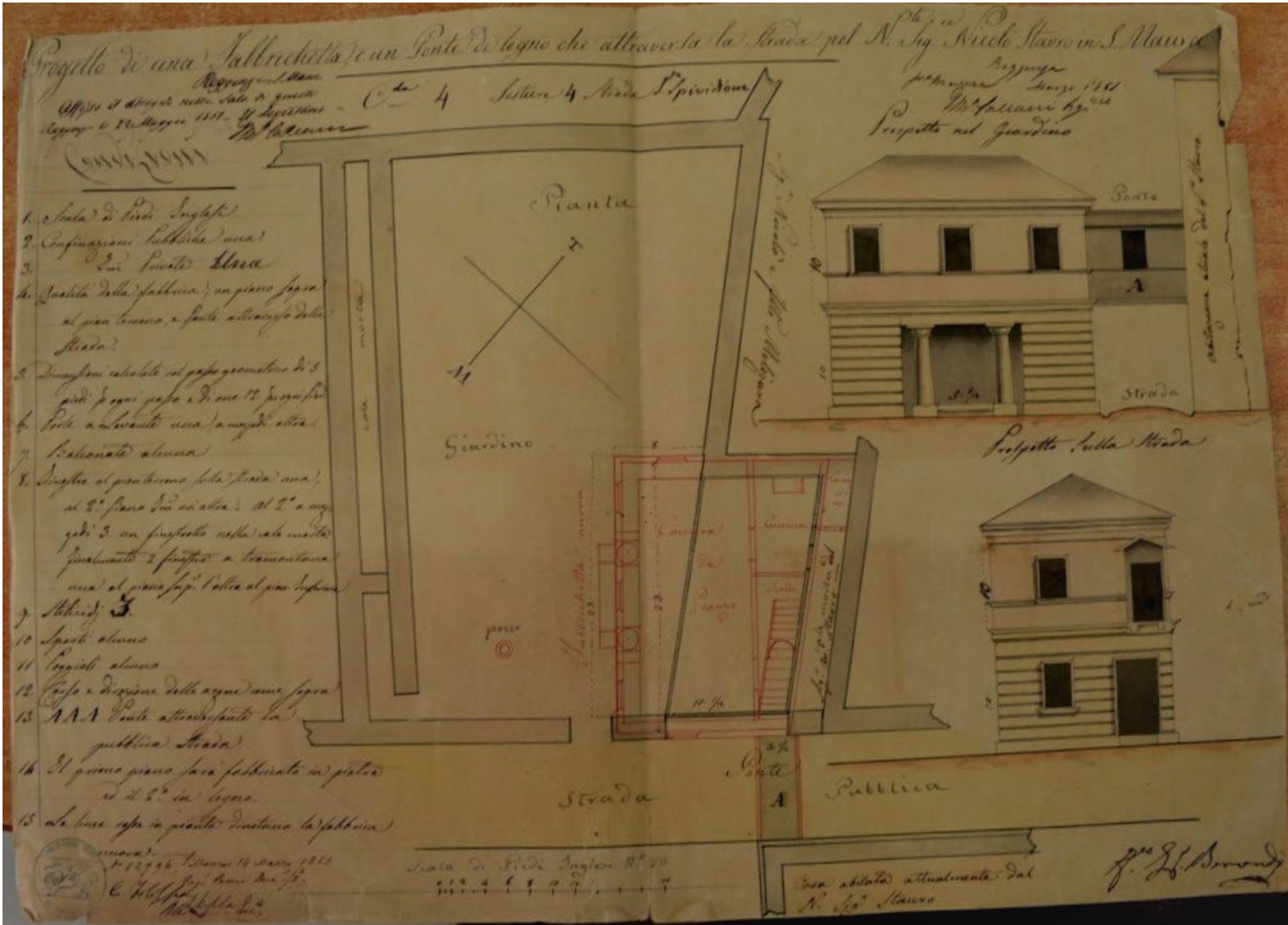
1057 όπως στην οικία Ευάγγελου Αλβανίτη του Ευσταθίου, 1825 Ανακατασκευή οικίας Ιωάννη Βεντούρα, 1826 οικία Αθανάσιου Αυλωνίτη, 1826 οικία Ζαφείρων χήρας Γεωργίου και Ξανθής του Βαγγέλη Γούναρη, 1827 Κατάστημα Ευστάθιου Βαλαωρίτη, 1832 Ανακατασκευή οικίας Δημητρίου Γαλάτη, 1850 οικία Κωνσταντίνου Μαστρακά-Δεσύλλα, 1859 οικία Βασιλείου Βεντούρα, 1860 οικία Δημητρίου Γκίνη, 1862 οικία Σπυρίδωνος Βερύκιου του Ευαγγέλου, 1860 οικία Ανδρέα Βλαντή. Το σχέδιο του 1850 της οικίας Σπυρίδωνα Σκιαδαρέση απηχεί αυτές της λεπτομέρειες της κατασκευής. Δήμος Μαλακάσης, 1982, σ.41-42

Εικ.201 1834 Οικία Αποστόλου Σταύρακα

Εικ.202 1851 Οικία οικογένειας Καλκάνη

Εικ.203 1851 Οικία Νικολάου Σταύρου

1853 Οικία Ζαβιτσάνου Νικολάου (411, 423) (Εικ. 204)

Τριώροφο πολύ μεγάλο **κτήριο** με δύο συμμετρικά μπαλκόνια, ένα σε κάθε όροφο στην όψη.

1854 Οικία Σπυρίδωνα Σέρβου (455) (Εικ. 205)

Πλατυμέτωμο μεγαλοαστικό σπίτι με κεντρική σοφίτα, η οποία έχει στην όψη μεγάλο μπαλκόνι με περίτεχνη σιδεριά.

1859 Οικία Δημητρίου Αρκελέ (507, 583) (Εικ. 206)

Διώροφο κτήριο με σοφίτα στο οποίο είναι χαρακτηριστική η συμμετρία των ανοιγμάτων.

1859 Οικία Βασιλείου Βεντούρα (528, 506) (Εικ. 207)

Ενδιαφέρον διώροφο κτήριο με εμφανή νεοκλασικά στοιχεία, το οποίο χαρακτηρίζεται από τη συμμετρία των ανοιγμάτων του στην όψη. Το κεντρικό μπαλκόνι τοποθετείται πάνω από την είσοδο, στηρίζεται σε τέσσερα λίθινα φουρούσια και περιλαμβάνει μεταλλικό περίτεχνο κιγκλίδωμα. Οι γωνίες του κτηρίου τονίζονται με παραστάδες, με σκοτίες στο ισόγειο και επίκρανο στον όροφο, γείσο και ταινία κάτω από την τρίρριχτη στέγη καθώς και κοσμήτη που διαχωρίζει τους δύο ορόφους.

1859- Οικία Ιωάννη Ψωρούλα του Σπυρίδωνος (306) (Εικ. 208)

Εντυπωσιακό τριώροφο κτήριο με συμμετρική κάτοψη και όψη με μεταλλικό μπαλκόνι πάνω από την κεντρική είσοδο. Πόρτες με χαμηλωμένα τόξα στο ισόγειο. Στον δεύτερο όροφο σχηματίζονται δύο εσοχές στις δύο άκρες με μεταλλικό κιγκλίδωμα.

1860 Οικία Ανδρέα Βλαντή (532) (Εικ. 209)

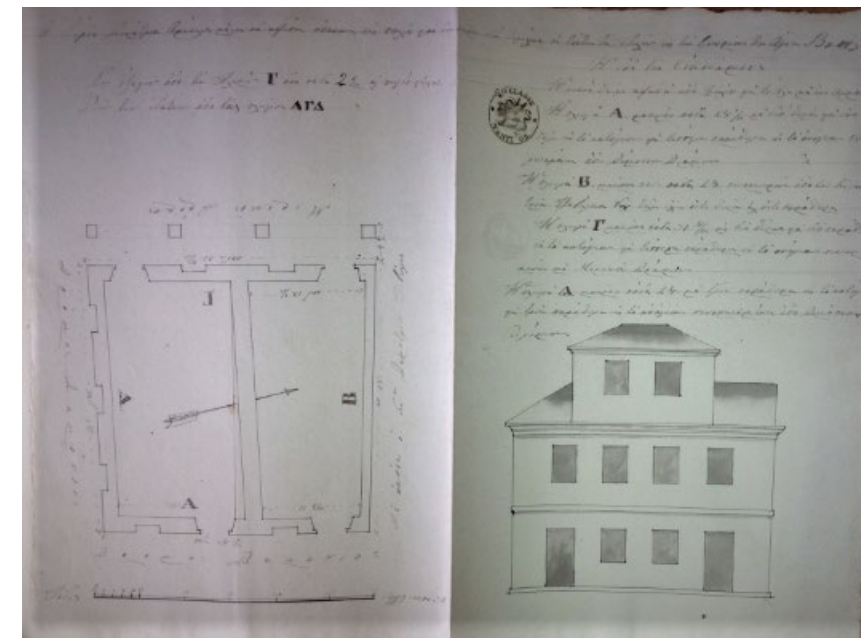
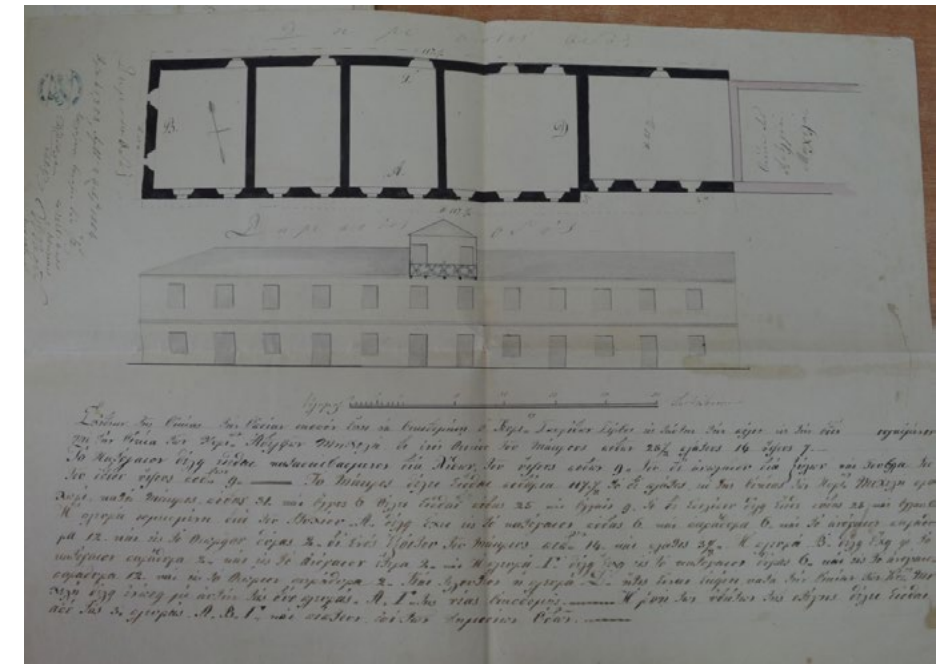
Ένα από τα πιο περίτεχνα νεοκλασικά μεγαλοαστικά σπίτια της Λευκάδας, το οποίο ήταν διώροφο, με σοφίτα που έχει αετωματική απόληξη. Το κεντρικό μπαλκόνι με το περίτεχνο μεταλλικό κιγκλίδωμα τοποθετείται κεντρικά πάνω από την τοξωτή θύρα εισόδου. Στο ισόγειο υπάρχουν τρεις (3) τοξωτές θύρες και τέσσερα (4) τοξωτά παράθυρα, ενώ στον όροφο τα ανοίγματα φέρουν περιθυρώματα.

1861 Οικία Αποστόλη και αφων Μαχαιρά του Γεωργίου (535, 579) (Εικ. 210)

Μεγάλο τριώροφο μεγαλοαστικό σπίτι με ισόγειο που έχει έξι (6) τοξωτές ψηλές θύρες. Στο επίπεδο του ορόφου σχηματίζεται εξώστης με λίθινα φουρούσια και περίτεχνη σιδεριά ο οποίος **περιλαμβάνει** τις τέσσερις από τις έξι θύρες της όψης. Στις δύο ακριανές θύρες σχεδιάζονται μεταλλικά κιγκλιδώματα που δεν προεξέχουν της τοιχοποιίας. Στον δεύτερο όροφο τα ορθογωνικής μορφής ανοίγματα φέρουν περιθυρώματα, ενώ στον τρίτο τα παράθυρα έχουν απλή ορθογωνική μορφή.

1862 Οικία Σπυρίδωνος Βερούκιου του Ευαγγέλου (542, 564) (Εικ. 211)

Τριώροφο νεοκλασικό μεγαλοαστικό σπίτι με ισόγειο στο οποίο αναπτύσσονται τρία τοξωτά ανοίγματα, ενώ στους δύο άλλους ορόφους από τρία (3)

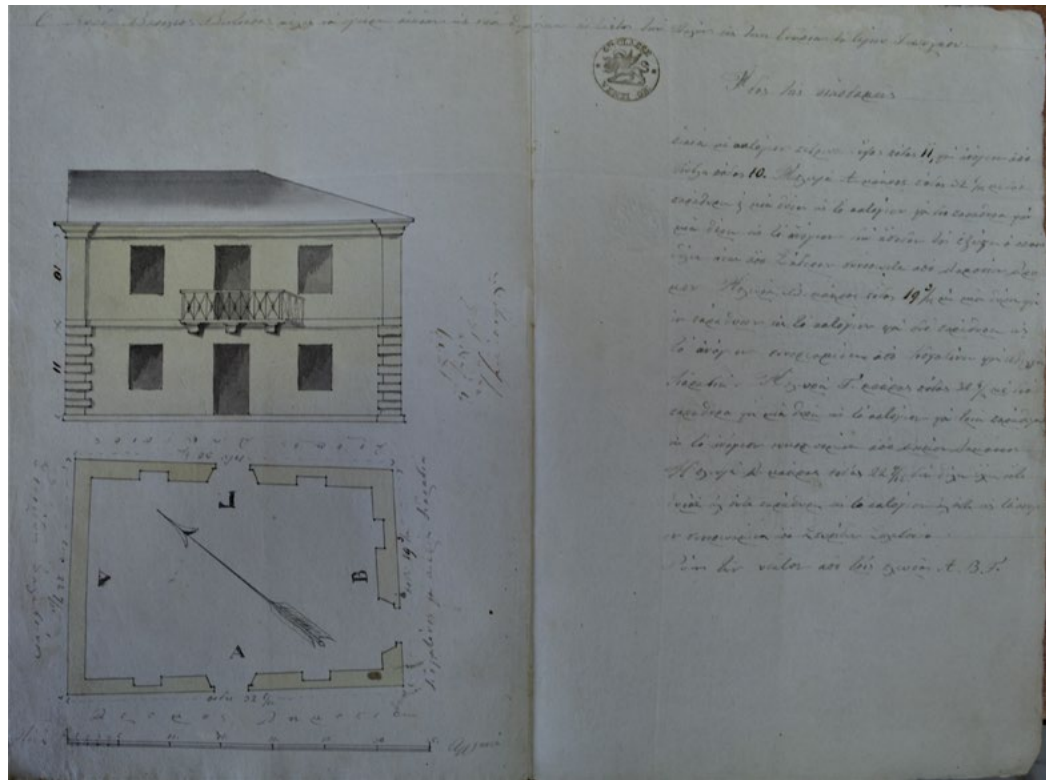

Εικ.204 1853 Οικία Νικολάου Ζαβιτσάνου

Εικ.205 1854 Οικία Σπυρίδωνα Σέρβου

Εικ.206 1859 Οικία Δημητρίου Αρκελέ

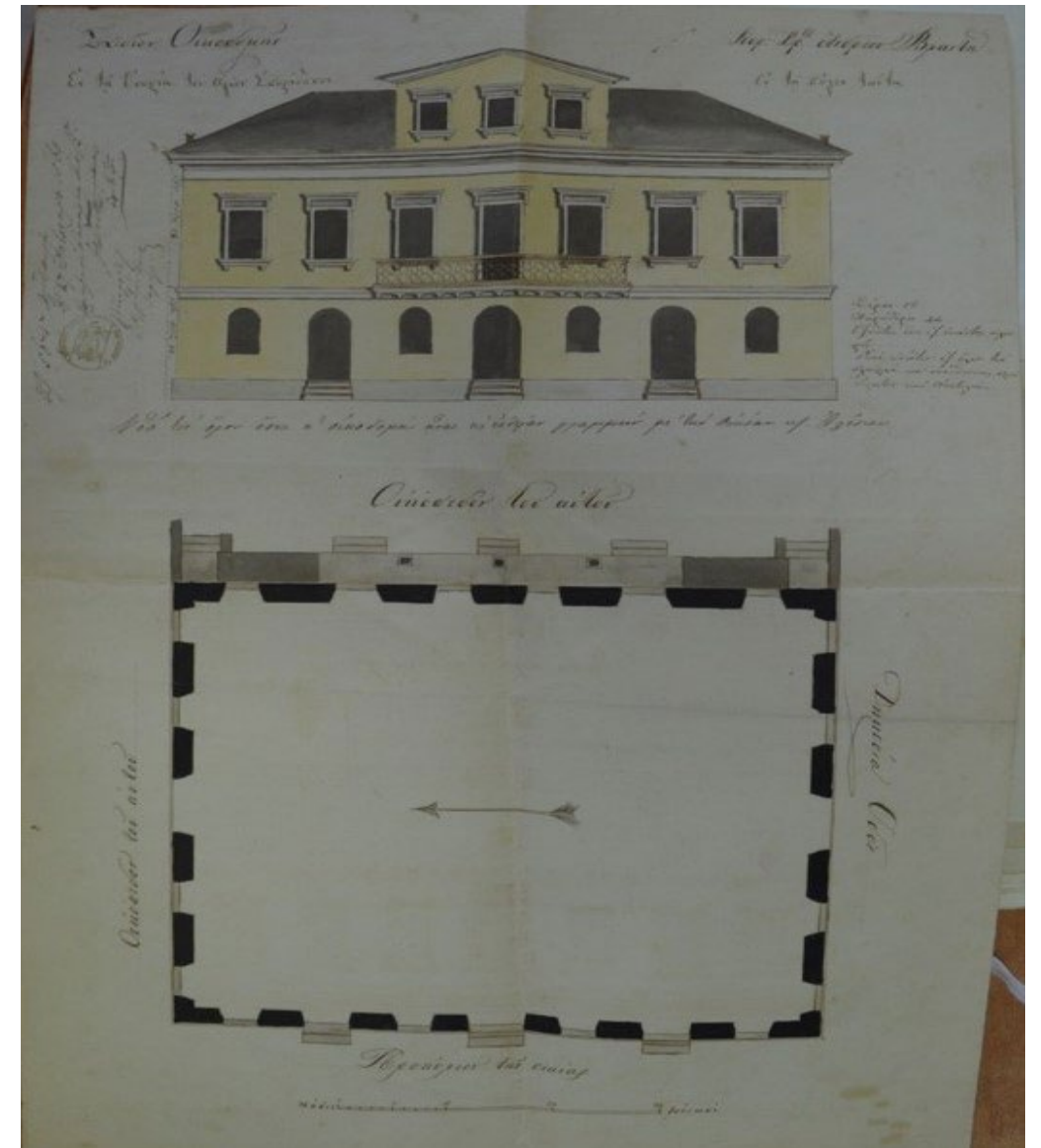
Εικ.207 1859 Οικία Βασιλείου Βεντούρα

Εικ.208 1850 Οικία Ιωάννη Ψωρούλα

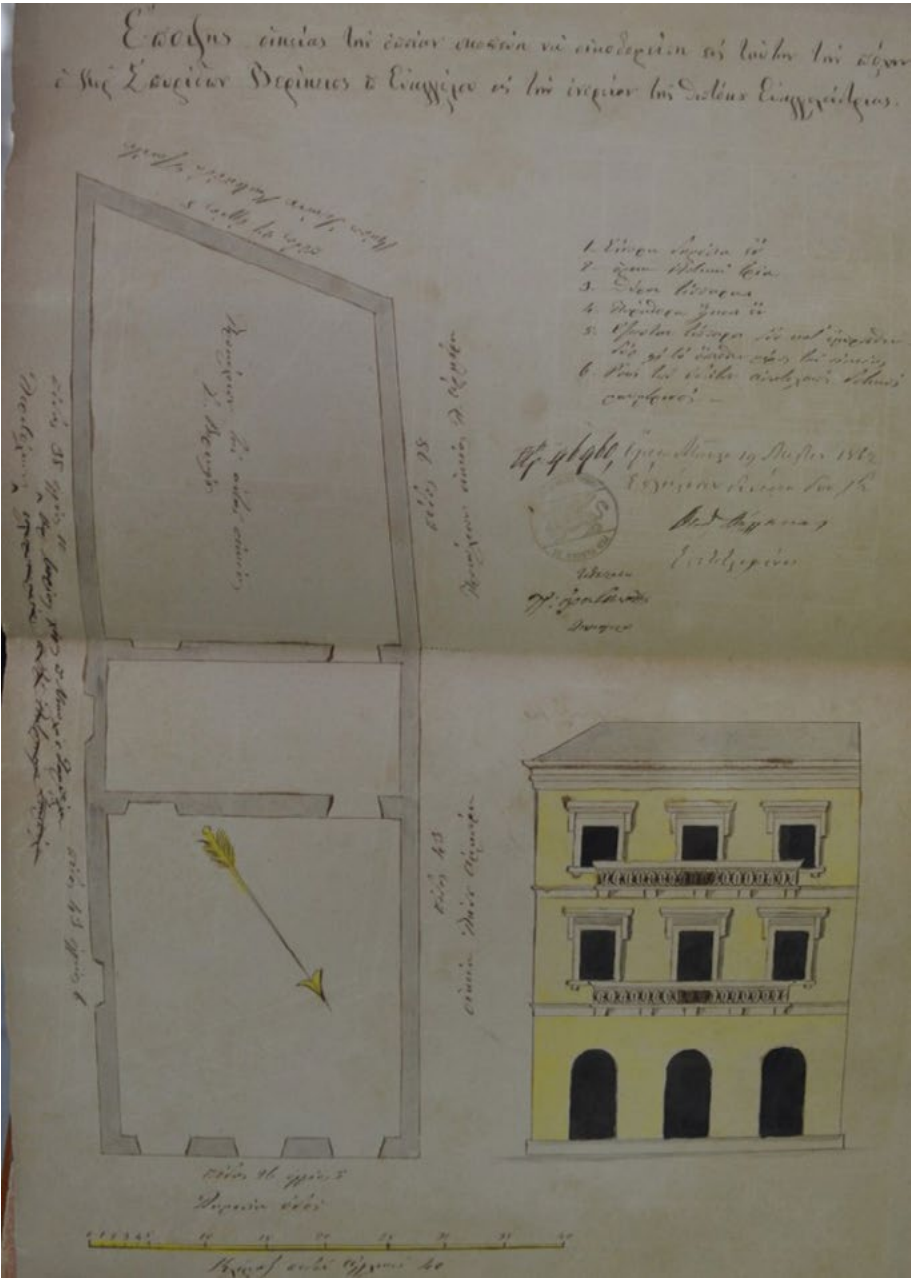

Εικ.209 1860 Οικία Ανδρέα Βλαντή

Εικ.210 1861 Οικία Αποστόλη και Αφων Μαχαιρά

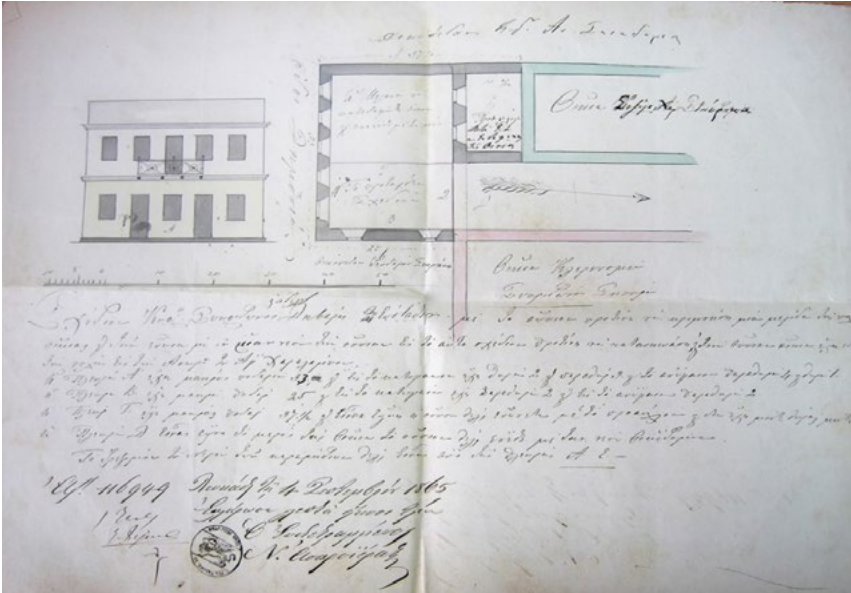
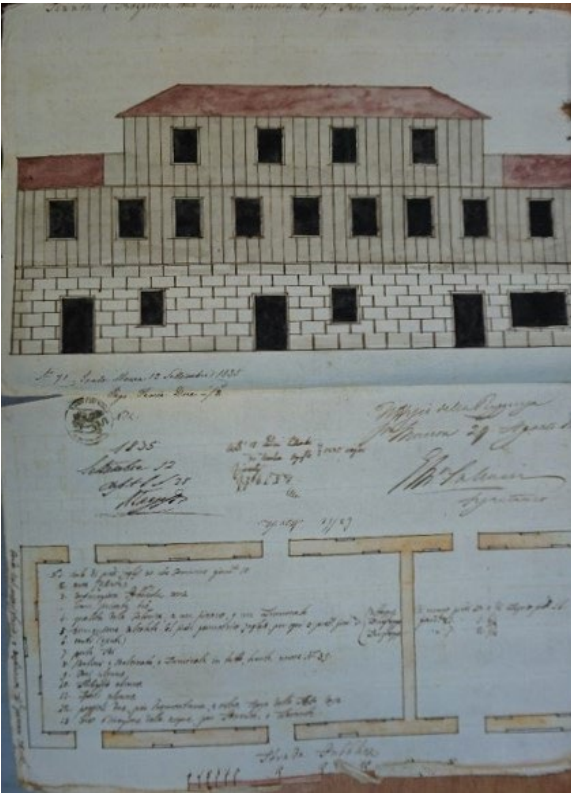

Εικ.211 1862 Οικία Σπυρίδωνος Βερύκιου

Εικ.212 1835 Οικία Πέτρου Σταματόπουλου

Εικ.213 1865 Οικία Σπυρίδωνα Δηβάρη

ορθογωνικά ανοίγματα με περιθυρώματα, από τα οποία το κεντρικό είναι πόρτα και εκατέρωθεν υπάρχει από ένα παράθυρο, σε κάθε όροφο. Σε κάθε έναν από τους δύο ορόφους σχεδιάζεται μεγάλο μπαλκόνι με πέντε λίθινα φουρούσια και περίτεχνο σιδερένιο κιγκλίδωμα. Κάτω από τη στέγη σχεδιάζεται περίτεχνο γείσο.

1835 Οικία Πέτρου Σταματόπουλου (697) (Εικ. 212)

Ενδιαφέρουσα μεγάλης κλίμακας σοφίτα στο μεγαλοαστικό σπίτι του Πέτρου Σταματόπουλου

1865 Οικία Δηβάρη Σπυρίδωνα και αδελφών του Ευσταθίου (607) (Εικ. 213)

Διώροφο κτήριο με δίρριχτη στέγη και συμμετρικές όψεις. Πάνω από το κεντρικό παράθυρο τοποθετείται μπαλκόνι με περίτεχνο μεταλλικό κιγκλίδωμα, που στηρίζεται σε τέσσερα φουρούσια.

Οι κατοικίες των αστών

Οι διώροφες οικίες με λίθινο ισόγειο και ξύλινο όροφο είναι η πλειοψηφία των κτηρίων της Αμαξικής και στα κτήρια αυτά αναπτύσσεται ο αντισεισμικός¹⁰⁵⁸ τρόπος κατασκευής των κατοικιών, που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Το ισόγειο είναι κτισμένο με λιθοδομή ενώ εσωτερικά υπάρχει ισχυρή, ανεξάρτητη, ξύλινη κατασκευή που στη λευκάδα ονομάζεται ποντελάρισμα,¹⁰⁵⁹ με την οποία συνδέονται τα ξύλινα οριζόντια διαφράγματα των πατωμάτων και της ξύλινης οροφής. Οι στέγες σχεδιάζονται ξύλινες¹⁰⁶⁰ μονόρριχτες, δίρριχτες, τρίρριχτες ή τετράρριχτες κα συνδέονται με το αντισεισμικό σύστημα δομής. Για τον τρόπο αυτό δόμησης έχουν διατυπωθεί διάφορες θεωρίες,¹⁰⁶¹ ενώ έχει μελετηθεί ιδιαίτερα από τον καθηγητή Τουλιάτο.¹⁰⁶²

Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι οι Βρετανοί¹⁰⁶³ ήταν αυτοί που σκέφτηκαν να εφαρμόσουν πρώτοι τον αντισεισμικό τρόπο κατασκευής των κτηρίων. Στην

1058 Τριαντάφυλλος Μακάριος, Μίλτων Δημοσθένους, «Τα παραδοσιακά κτήρια της Λευκάδας με το Διπλό Δομικό σύστημα και η Αντισεισμική τους Συμπεριφορά», 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αντισεισμικής Μηχανικής και Τεχνικής Σεισμολογίας 5-7 Νοεμβρίου 2008, Άρθρο 2047, σ.1, Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.53-58, Δήμος Μαλακάσης, 1982, σ.28, 30.

1059 Κατοικίες με αυτό το σύστημα δόμησης τα οποία περιγράφονται στο αρχείο είναι τα παρακάτω: Άδεια του 1826 Οικία Μιχάλη Πολίτη (138). Του 1827 οικία Μαρίας Βλασσοπούλου χήρας του Στάθη και του υιού της Ανδρέα (162), η οικία Ιωάννη Θωμά (225), Το 1828 οικία Αποστόλη και Αφων Καρύδη (250), Για το ποντελάρισμα Βλ. Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.25, 27, Τουλιάτος, Βιντζηλαίου, 2006, σ.1-6, Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.28-30, Μαλακάσης, 1982, σ. 30-33, 38-40.

1060 Μαλακάσης, 1982, σ.34-35

1061 Ο τρόπος κατασκευής του ξύλινου φέροντα οργανισμού, των τοίχων, των οροφών και της στέγης απετέλεσε προφανώς αντικείμενο μελέτης, και έρευνας και των ικανών σε ξυλοκατασκευές τοπικών μαστόρων και των Βρετανών μηχανικών του στρατού που είχαν την πείρα τέτοιων κατασκευών από την Άπω Ανατολή και ακόμη από την Βρετανία.

1062 Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.20-22, Demetrius Thomas Georgia Porphyrios, Colgate University, Traditional Earthquake-resistant Construction on a Greek Island, Journal of the society of Architectural Historians, Vol.XXX, No1, March 1971

1063 Ροντογιάννης, 1982, σ.350, Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.22.

πραγματικότητα, όμως, το είδος αυτό της λίθινης κατασκευής στο ισόγειο που συνδυάζεται με εσωτερική ξύλινη κατασκευή η οποία αναπτύσσεται τόσο στο ισόγειο όσο και στους ορόφους, προϋπάρχει στη Λευκάδα όπως προκύπτει από την παρουσία τέτοιων κατασκευών πριν από το 1825. Το σύστημα αυτό περιγράφεται στην ανακατασκευή του 1826 σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο της οικίας της Ακριβής Τζουσεπίνο (74), και την ανακατασκευή του 1827 της οικίας των Ιωάννη, Σπύρου και Νικολάου Πιασεντίνου (199). Πιθανόν αντίστοιχης κατασκευής κτήρια να ήταν τα μόνα που διασώθηκαν από τον σεισμό του 1825. Οι Βρετανοί ίσως παρατήρησαν το γεγονός και επέβαλαν αυτόν τον τρόπο κατασκευής ως τον πιο πρόσφορο για την περιοχή.

Ο σεισμός του 1825¹⁰⁶⁴ συντέλεσε στη βελτίωση της τοπικής αντισεισμικής κατασκευής, η οποία στην προκειμένη περίπτωση υπήρξε ιδιαίτερα προσεγμένη με αποτέλεσμα τη διάσωση των κτηρίων της εποχής αυτής και τη λειτουργία τους έως και σήμερα, όπως προκύπτει από την ανάλυση των σχεδίων του αρχείου αλλά και την επιτόπια έρευνα. Οι ξύλινες κατασκευαστικές λεπτομέρειες σύνδεσης¹⁰⁶⁵ των λιθοδομών του ισογείου με τις υπερκείμενες ξύλινες κατασκευές, αποτελούν **καταστάλαγμα** πολλών χρόνων εμπειρίας από τους σεισμούς που πλήττουν πολύ συχνά την περιοχή. Ο ιδιαίτερος αυτός τρόπος κατασκευής της περιοχής και της εποχής τεκμηριώνεται, τόσο από τις οικοδομικές άδειες, όσο και από τις περιγραφές σε συμβόλαια.

Σε σχέδια οικοδομικών αδειών των ΓΑΚ - Νομού Λευκάδας απεικονίζονται οι ειδικές αντισεισμικές κατασκευές με ισχυρές ξυλοδεσιές. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα νέα ξύλινα σπίτια που κατασκευάζονται και είναι προφανές ότι οι οικοδομές αυτές έχουν σχεδιαστεί βάσει των δύο πράξεων που εκδόθηκαν στις 22 Απριλίου 1825¹⁰⁶⁶ (πράξη 27 της Β΄ Βουλής άρθρο 8) και την 1/13 Μαρτίου 1841 (πράξη 24 της Ζ΄ Βουλής ρθρο 6) και αφορούν την αντισεισμική προστασία των κτηρίων της Λευκάδας (Αγία Μαύρα/ Santa Maura) και της Ζακύνθου λόγω του σεισμού της 30ης Οκτωβρίου 1840.¹⁰⁶⁷ Οι πράξεις αυτές συντάχθηκαν ύστερα από τους καταστροφικούς σεισμούς του 1825 στην Λευκάδα και του 1840 στη Ζάκυνθο, και προβλέπουν κατασκευές με φέροντα οργανισμό από ξύλινο σκελετό με κατακόρυφα (παντέλια) και οριζόντια (καδρόνια) στοιχεία, εντοιχισμένα συχνά διαγώνια, ενώ οι πέτρινοι τοίχοι δεν επιτρέπεται να υπερβαίνουν τα 9 πόδια (2,9 μ.). Ο ξύλινος σκελετός συμπληρώνεται στους ορόφους από βούρλα, καλάμια και άλλα ελαφρά στοιχεία. Εσωτερικά σοβαντίζεται, ενώ εξωτερικά καλύπτεται με ξύλο αντοχής ή πισσαρισμένες σανίδες.

1826 Οικία Μιχάλη Πολίτη (138) (Εικ. 214)

Ιδιαίτερη κατασκευή, όπου σχεδιάζεται ξυλοκατασκευή με οριζόντια και χιαστί ξύλα στο μέσο του σπιτιού.

Πολλές νέες κατοικίες σχεδιάζονται με ισόδομη λιθοδομή στο ισόγειο

¹⁰⁶⁴ Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.68, Μαλακάσης, 1982, σ.28.

¹⁰⁶⁵ Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.27-28.

¹⁰⁶⁶ Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.19

¹⁰⁶⁷ Gazzeta degli stati uniti delle isole ionie, Corfu 30 Gennaio 1841, Num. 527, σ.9

και ξύλινους τους πάνω ορόφους.¹⁰⁶⁸

1827- Οικία Μαρίας Βλασσοπούλου χήρας του Στάθη και του υιού της Ανδρέα (162) (Εικ. 215)

Ενδιαφέρουσα κατοικία ένα τμήμα της οποίας είναι ισόγειο κατασκευασμένο από ισόδομη λιθοδομή και το άλλο διώροφο κατασκευασμένο με ξύλινες κατακόρυφες ταύλες.

1827 – Οικία Ιωάννη Θωμά (225) (Εικ. 216)

Το κλασικό λευκαδίτικο σπίτι με το ισόγειο με ισόδομη λιθοδομή και εμφανή ξύλινο όροφο.

¹⁰⁶⁸ Κατά χρονολογική σειρά το σπίτι του Δημητρίου Ασπρογέρακα (1826), της Ακριβής Μαρίνου Σταύρακα (1826), του Απόστολου Αρτινού (1827), του Ιωάννη Βεντούρα (1827), του Σπύρου Βeroιώτη (1827), της Μαρίας Βλασσοπούλου (1827), του Ιωάννη Θωμά (1827), του Γεωργίου Κακούση (1827), του Αποστόλη Καρύδη (1827), του Χαράλαμπου Κοντογούρη (1827), του Χρήστου Λάσκαρη (πριν το 1827), του Θεοδώρου Λουπέτη (1827), του Σπύρου Μαυρομάτη (1827), του Στάθη και Αφων Μελά (πριν το 1827 ανακατασκευή τοίχου), του Γεωργίου Μοντεσάντο (1827), του Τιμόθεου Πιασεντίνου (1827), των Αφων Παпанελόπουλων (1827), του Γρηγορίου Σκυριανού (1827), του Νικολάου Σταύρου (1827), του Σπύρου Φίλιππα (1827), του Διονυσίου Αυγερινού (1828), του Σπυρίδωνα Βασιλάκη (1828), του Γεωργίου Γιαννίτση (1828), του Πέτρου Γρυπάρη (1828), του Ιωάννη Δεβάρη (1828), του Αποστόλη και των Αφων Καρύδη (1828), του Ηλία, Θωμά, Πέτρου και Ζουάνε Κομπίτση (1828), του Γεωργάκη Κορφιάτη (1828), του Σπυρίδωνα Λάγγαρη (1828), του Παντελέου Μαυρομάτη (1828), του Θεόδωρου Μουρμούρα (1828), του Νικολάου Παπαδόπουλου (1828), του Ζέπου Σκλαβούνου (1828), του Μήτσου Αντύπα (1829), του Αλέξανδρου Αρμούρη (1829), του Δημητρίου Βλάχου (1829), του Χρήστου Βλάχου (1829), του Παύλου Δημουλίτσα (1829), του Χρήστου Κόγκα (1829), των Αφων Παпанελόπουλων (1829), του Ιάκωβου Σκληρού (1829), του Θεόδωρου Σουλαιδόπουλου (1829), του Χρήστου Τάνταρου (1829), του Ιωάννη και Αφων Μεγαγιάννη (1830), του Φραγκίσκου Γαντζία (1831), του Δημητρίου Δίπλα (1831 ανακατασκευή), του Ιωάννη Ζάκα του Πάνου (1831), του Ευσταθίου Μπαμπάκαλη (1831), του Αναστασίου Σταμπόγλη (1831), του Διονυσίου Αβιερίνου (1832), του Σπυρίδωνα Ζαμπαρή (1832), του Ιωάννη Μικέλη (1832), του Ευσταθίου Ντελημάρη (1832), του Ιωάννη Σισιλιάνου (1832), του Αθανασίου Σούντια (1832), του Αθανασίου Γρηγόρη του Δημητρίου (1833), του Σπυρίδωνα Μαυροειδή (1833), του Θεόδωρου Σουλαιδόπουλου (1833), της Ελιάς Κοτρή (1834), του Ιωάννη Βαλαμώντε (1835), του Παναγιώτη Γαζή (1835 οικία-φούρνος), του Γεωργίου Γιαννούλη (1835), του Βασιλείου Ζέρβα (1835), του Σπυρίδωνα Καμπίσου (1835), του Ιωάννη Μεγαγιάννη (1835), του Θεοδώρου και Αφων Νησιώτη (1835), του Κόντε Αντωνίου Σεττίνη (1835), του Γκαετάνο Σκυριανού (1835), του Πέτρου Σταματόπουλου (1835), του Κωνσταντίνου Αυγερινού (1836), του Βασιλείου Βερύκιου (1836), του Φραντζέσκου Γατζία (1836), του Δημητρίου Λάσκαρη (1836), του Νικολάου Λαυράνου (1836), του Δημητρίου Σουλιώτη (1836), του Σπύρου Ποτζή (1826), του Ιωάννη Σταύρου (1836), του Γρηγορίου Δίπλα (1837), του Ευστάθιου Καβαδία (1837), του Σπυρίδωνος και Αγγέλου Κορζή (1837), του Ιωάννη Στούνου (1837), του Σπυρίδωνα Λάγκαρη (1838), του Ευστάθιου Προσαλέντε (1838), του Αναστασίου Σκιαδαρέση (1841), του Δημητρίου Δίπλα (1842), του Ιωάννη Καβαδία (1844), του Ιωάννη Λεκατσά (1844), του Δημητρίου Ρομποτή Παπαρούνη (1844), του Κωνσταντίνου και αφων Καβαδία (1846), των Αφων Ιωάννη και Βασιλείου Μεγαγιάννη (1846), του Παναγιώτη Νικόδημου του Νικολάου (1849), του Θεοδόσιου Σούντια (1849), του Χρήστου Δεβάρη (1850), του Πέτρου Σταματόπουλου (οικία και ελαιοτριβείο 1853), του Βασιλείου Λαυράνου του Ιωάννου (1854), του Δημητρίου Λουριώτη του Σωτηρίου (1855), του Πέτρου Σταματόπουλου (1856). Οι δύο όροφοι είναι από ισόδομη λιθοδομή και ο τρίτος και η στέγη ξύλινη στην οικία Γεωργίου και Ιωάννη Σούντια (1828). Με βάση από ισόδομη και λιθοδομή και ξύλινη ανωδομή είναι η οικία του Σπύρου Σδρινια (1827), της Ελιάς Κοτρή (1829), του Ιωάννη Κουπαράνη (1830), της Ελένης Κατζηγιάνη (1835), του Νικόλαου Κατωπόδη (1837). Ιδιαίτερη ξύλινη κατασκευή με χιαστί ξύλα σχεδιάζονται στην οικία Μιχάλη Πολίτη (1826)

Αρκετές κατοικίες στη Λευκάδα είναι διώροφες με στοά στο ισόγειο¹⁰⁶⁹ και πότζο¹⁰⁷⁰ στον όροφο. Σε κάποιες περιπτώσεις σε προϋπάρχοντα κτήρια βγαίνει άδεια για προσθήκη πότζου που στηρίζεται στο ισόγειο σε στοά, όπως η κατασκευή της πρόσοψης οικίας¹⁰⁷¹ του Χρήστου Λάσκαρη (157).

1827- Κατασκευή πρόσοψης Οικίας Χρήστου Λάσκαρη (157) (Εικ. 217)

Παρόμοιο σπίτι αλλά με την επιπλέον κατασκευή στοάς στο ισόγειο και πότζου στον όροφο.

1849 Οικία Γεωργίου Βαλλιάνου (289) (Εικ. 218)

Ενδιαφέρον μεγάλο διώροφο αστικό σπίτι με πότζο στο οποίο ενσωματώνεται κλίμακα μέσω της οποίας γίνεται η άνοδος στον όροφο.

1862 Επέκταση καθ' ύψος οικίας Ευσταθίου Γαζή (544) (Εικ. 219)

Στην επέκταση καθ' ύψος αυτού του σπιτιού περιλαμβάνεται η κατασκευή στοάς στο ισόγειο και σκεπαστού πότζου στον όροφο σε όλο το πλάτος της όψης, η οποία στηρίζεται σε τέσσερις κατακόρυφους στύλους.

Πολλές νέες κατοικίες είναι διώροφες με σοφίτα. Οι σοφίτες (αρμενάλια),¹⁰⁷² όπως είδαμε, εμφανίζονται και σε προγενέστερα του 1825 κτίσματα, όπως προκύπτει από τις επισκευές και τις ανακατασκευές των κατοικιών. Δεν γνωρίζουμε βέβαια αν πρόκειται για κατασκευή που εμφανίζεται στις αρχές του 19ου αιώνα ή επιχωριάζει τον 18ο αιώνα, που είναι και το πιθανότερο. Στην κατηγορία αυτή ανήκει ένα μεγάλο μέρος της αρχιτεκτονικής παραγωγής των οικιών της πόλης, τυπολογία που συναντούμε ακόμη στη Ζάκυνθο και την Κέρκυρα.¹⁰⁷³ Στη Λευκάδα η κατασκευή σοφίτας¹⁰⁷⁴ ήταν συνήθης. Ως προς το μέγεθος, άλλοτε οι σοφίτες είναι μεγάλες, και άλλοτε

¹⁰⁶⁹ Κατοικίες με στοά στο ισόγειο είναι η οικία Ιωάννη Μπόλα (1826), η κατοικία του Δημητρίου Βαφέα (1839). Το 1837 οικία Σπυρίδωνος και Αφων Κορζή (1837), στην οικία Σπυρίδωνα Σκιαδαρέση (1841), στο κτήριο του Βασιλείου Βερύκιου, Δρ. Νικολάου Σταύρου, Δρ. Αντρέα Βλαντή (1843), του Βασιλείου Βερύκιου (1843), της Μαρίας Ζαβερδινού του Αλεξάνδρου, οικίας Σπυρίδωνα Σκουφά του Αντωνίου (1849), του Ιωάννη Βεντούρα (1850), του Κωνσταντίνου Μαστρακά-Δεσύλλα (1850), του Σπυρίδωνα Αλβανίτη (1852), οικία Αλέτρα Νικολάου (1852), οικία Μάρκου Γαζή του Κωνσταντίνου (1852), οικία Πέτρου Σταματόπουλου (1852), φούρνος και οικίας Πέτρου Σταματόπουλου (1853), οικίας Σπυρίδωνα Τόζη Αλβανού (1853), οικίας Νικολάου Σταφυλάτου (1859),

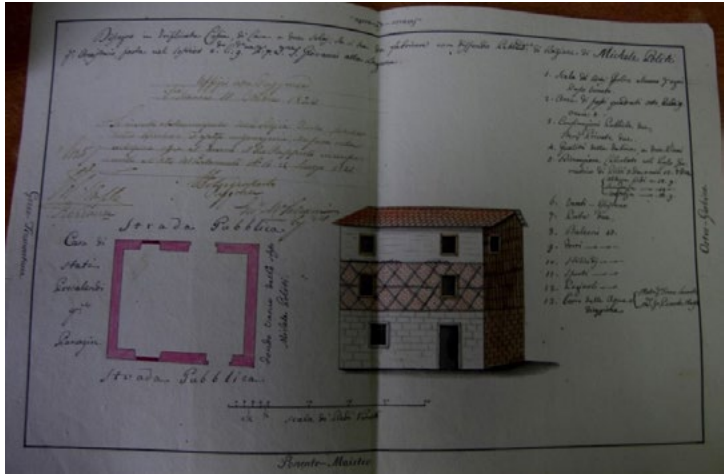
¹⁰⁷⁰ Μαλακάσης, 1982, σ.31.

¹⁰⁷¹ Χρήστου Λάσκαρη (1827), κατασκευή πότζου οικίας Γεωργίου Κόνταρη του Αντωνίου (1834), προσθήκη πότζου στην προυπάρχουσα οικία του Βασιλείου Βερύκιου (1839), κατασκευή πότζου οικίας Νικολή Μπογδάνου (1839), κατασκευή πότζου οικίας και στοάς εργαστηρίων Ιωάννη Σταύρου (1839), κατασκευή πότζου οικίας Ανδρέα Φέτση (1840), προσθήκη πότζου οικίας Δημητρίου Γαλάτη (1841), προσθήκη δύο πότζων στην οικία Αριστείδη Μεταξά (1843), κατασκευή πότζου οικίας Σπυρίδωνα Λάζαρη (1850), προσθήκη πότζου οικίας Κωνσταντίνου και Φ. Σουλαϊδόπουλου (1851)

¹⁰⁷² Χαρά Παπαδάτου-Παννοπούλου, 2014, σ. 24.

¹⁰⁷³ Βοσκοπούλου, 2005, εικ. 55. Όπου απεικονίζεται η πλατεία Αγίου Μάρκου στην Ζάκυνθο από τον Catellan το 1808 και διακρίνονται σπίτια με σοφίτες, εικ.46 όπου απεικονίζεται το Λιστόν το οποίο έχει σοφίτα, σ. 72, Επίσης στο παλάτι στην Βερσιάδα (τέλη του 17^{ου} αιώνα) στο φρούριο της Κέρκυρας «στον τελευταίο όροφο υπήρχε και μία σοφίτα»

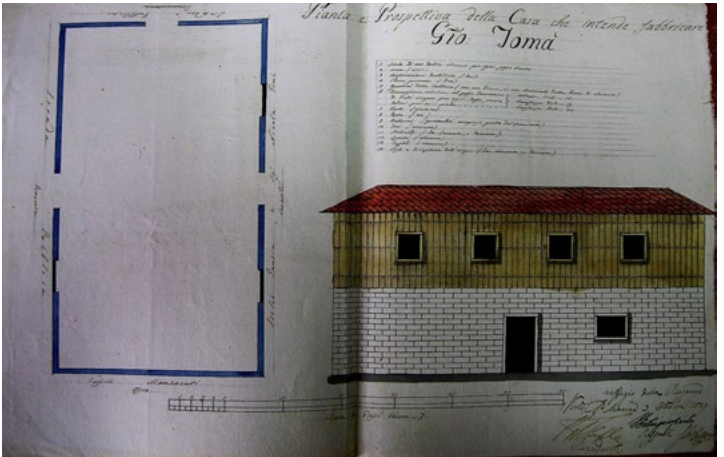
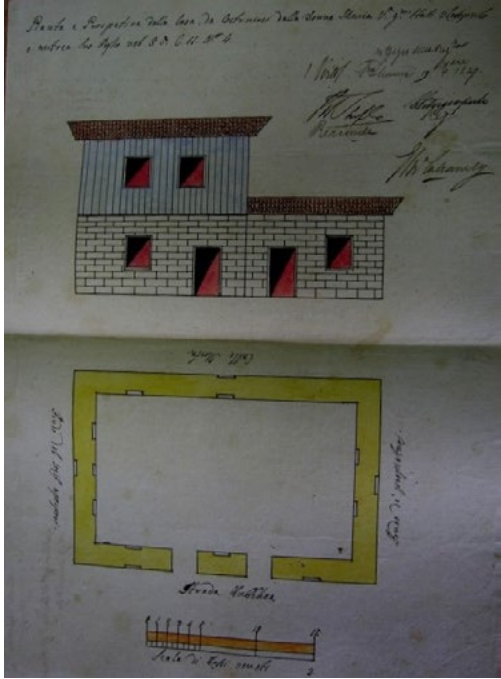
¹⁰⁷⁴ Μαλακάσης, 1982, σ.35.

Εικ.214 1826 Οικία Μιχάλη Πολίτη

Εικ. 215 1827 Οικία Μαρίας Βλασοπούλου

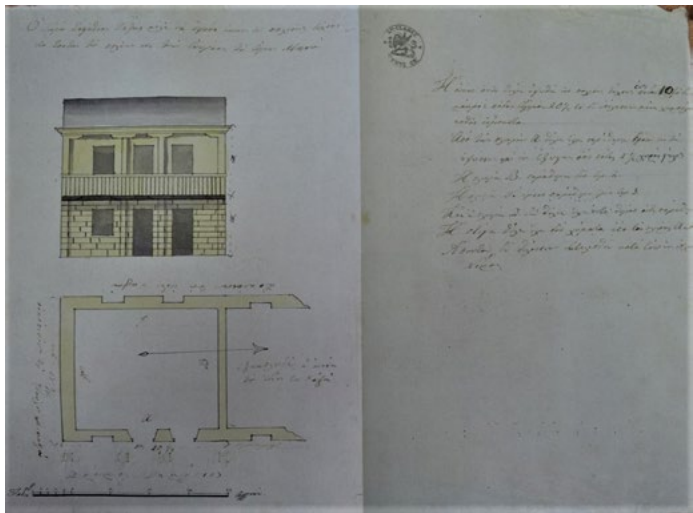
Εικ.216 1827 Οικία Ιωάννη Θωμά

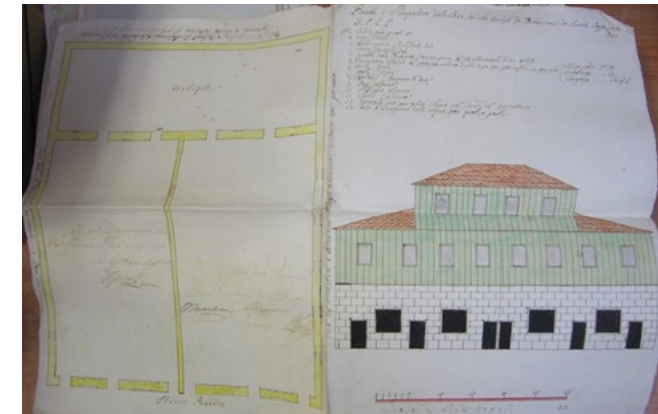
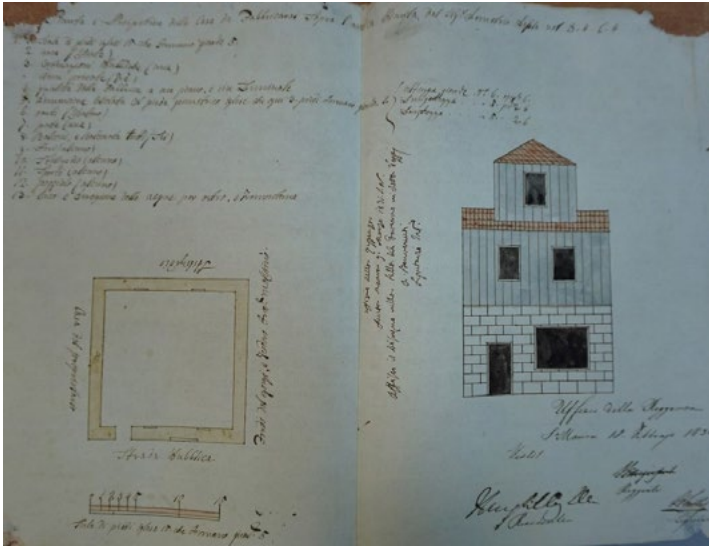
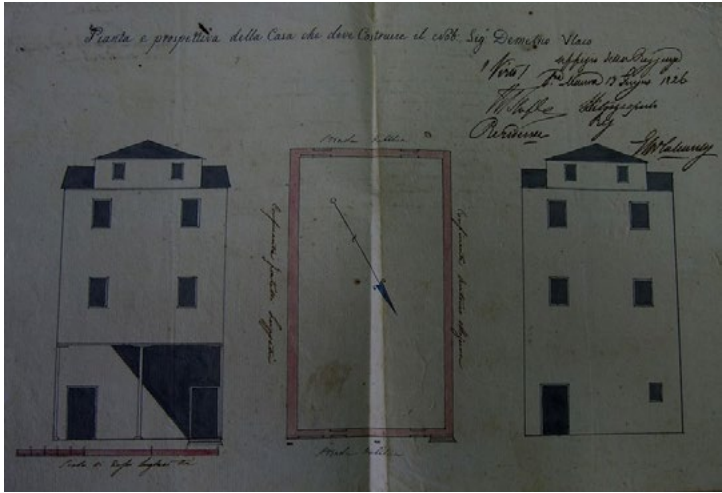
Εικ.217 1827 Οικία Χρήστου Λάσκαρη

Εικ.218 1849 Οικία Γεωργίου Βαλλιάνου

Εικ.219 1862 Οικία Ευσταθίου Γαζή

σε μικρότερα ή μεγαλύτερα σπίτια κατασκευάζεται μικρή σοφίτα.¹⁰⁷⁵

Σε κάποιες περιπτώσεις αναφέρεται η προσθήκη σοφίτας σε προϋπάρχουσα κατοικία.¹⁰⁷⁶ Μια μεγάλη σοφίτα που μπορεί να καταλαμβάνει ένα μεγάλο μέρος της κάτοψης του σπιτιού, εμφανίζονται και σε μικρότερες κατοικίες.¹⁰⁷⁷

1826 Οικία Δημητρίου Βλάχου (116) (Εικ. 220)

1075 όπως στην κατοικία της Ζαφείρης χήρας του Γεωργίου και της Χανθής του Βαγγέλη Γούναρη (1826), των Αφών Αντωνίου και Νικολάου Σίδηρη (1826), του Θεόδωρου Σουλαιδόπουλου (1826), του Νικολάου Σταφανίτση (1826), του Απόστολου Αρτινού (1827), του Νικολάου Βαλαμόντε (1827), του Ιωάννη Βεντούρα (1827), του Ιωάννη Δεβάρη (1827), του Απόστολου Καρύδη (1827), του Γεωργίου Μοντεσάντο (1827), της Κρυστάλλως Μποντιάννη (1827), του Ιωάννη Δεβάρη (1828), του Χρήστου Βλάχου (1829), του Πάνου Καλυβιώτη (1829), του Ιωάννη Ζάκα του Πάνου (1831), του Διονυσίου Αβιερίνου (1832), του Δημητρίου Γαλάτη (1832), του Στάθη και των Αφών Σταθή (1832), του Απόστολου Καλυβιώτη (1832), του Σπυρίδωνα Δρακάτου (1833), των Αφών Σπύρου και Ιωάννη Κονδύλη του Πανάγου (1833), του Θεόδωρου Σουλαιδόπουλου (1833) του Δημητρίου Ασπρογέρακα (1834), του Απόστολου Σταύρακα, του Γκαετάνο Σκυριανού (1835), του Γεωργίου Βαφέα του Βασιλείου (1836), του Βασιλείου Βερύκιου (1836), του Αναστασίου Σκένα (1836), του Σπυρίδωνα και αφών Κορζή (1837), του Ιωάννη Στούνου (1837), του Διδάρη Πετζάλη (1839), του Ανδρέα Σουμίλα (1839), των Αφών Πάνου και Δημητρίου Τζίνη (1839), του Δημητρίου Λουριώτη (1840), του Θωμά Ματαράγκα (1840), του Ανδρέα και Κωσταντίνου Δεβάρη (1841), του Ζήση Τζιώτη (1841), του Θεόδωρου Χαλικιά (1844), του Αθανασίου Τριανταφυλλου (1844-1845), του Δημητρίου Αραβανή (1846), της Μαρίας Ζαθερδινού του Αλεξάνδρου (1846), του Κωνσταντίνου και αφών Καθαδία (1846), του Απόστολου Κοτρή (1846), του Γεωργίου Αρώνη (1847), του Απόστολου και Αφών Μαχαιρά (1847), του Γεωργίου Βαλλιάνου (1849), του Αθανάσιου Μπίρλου (1849), του Σπυρίδωνα Σκουφά του Αντωνίου (1849), του Χρήστου Δεβάρη (1851), της οικοδομής οικογένειας Καλκάνη (1851), του Ιωάννη Γατζία (1852), του Γεωργίου Αρώνη (κατάστημα και οικία 1853), του Νικολάου Ζαβιτσάνου (1853), του Κωνσταντίου, Δημήτρη και Βαγγέλη Καθθαδία του Πάνου (1854), του Σπυρίδωνα Σέρβου (1854), της Μαρίας Καθαδία χήρας Ευτυχίου (1858), του Ανδρέα Βλαντή (1860), του Δημητρίου Γκίνη (1860), του Βασιλείου Πετανίτη (1864)

1076 Σε αυτήν την περίπτωση ανήκουν οι οικίες Αφών Κοντή (1825), του Ανδρέα Κολόμπου (1828), του Παύλου Δημουλίτσα (1829), στην επέκταση καθ' ύψος της οικίας των Αφών Κράλλη (1830), στην προσθήκη της οικίας Νικολάκη Λάσκαρη (1851), προσθήκη καθ' ύψος και μήκος οικίας Σπυρίδωνα Γαντζία (1856)

1077 Σε αυτήν την κατηγορία ανήκουν όπως στην κατοικία του Δημητρίου Βλάχου (τριώροφο με σοφίτα 1826), του Κοσμά Μπαμπάκαλη (1826), του Αναστασίου Τζέγκου (1826), του Θωμά Κατωπόδη (1827), του Τιμόθεου Πιασεντίνου (1827), του Σπύρου Φίλιππα (1827), του Γιωργάκη Κορφιιάτη (1828), του Μήτσου Αντύπα (1829), του Αλέξανδρου Αρμούρη (1829), του Νικολάου και Αφών Ζαβιτσάνου (1829), του Ιωσήφ Νέγρη (1829), του Ιάκωβου Σκληρού (1829), του Χρήστου Τάνταρου (1829), του Φραγκίσκου Γαντζία (1831), του Νικολάου και Αφών Ζαβιτσάνου (1832), του Αθανάσιου Γρηγόρη του Δημητρίου (1833), του Σπυρίδωνα Θεοχάρη (1833), του Σπυρίδωνα Μαυροειδή (1833), του Δημητρίου Μήτσουρα (1834), του Γεωργίου Γιαννούλη (1835), του Σπυρίδωνα Καμπίσου (1835), του Ιωάννη Μεγαγιάννη (1835), του Θεόδωρου και Αφών Νησιώτη (1835), Το 1835 οικία Πέτρου Σταματοπούλου (697), Το 1836 του Κωσταντίνου Αυγερινού (724), του Σπυρίδωνα Λάγκαρη (1838), του Ευστάθιου Προσαλέντε (1838), του Σωτήρη Σταμούλη (1838), του Ιωάννη Πετανίτη (1839), του Βασιλείου Βερύκιου (1843), του Θεόδωρου Μουρμούρα (1843), του Νικόδημου Παναγιώτη του Νικολάου (1849), Το 1851 οικία Κωνσταντίνου Φίλιππα (316-319), του Σπυρίδωνα Αλθανίτη (1852), του Σπυρίδωνα Σκουφά (1853), του Σπυρίδωνα Τόζη Αλθανού (1853), του Ιωάννη Καθαδία του Νικολάου (1855), του Σπυρίδωνα Γάντζια (1856), στην προσθήκη της οικίας Σπυρίδωνα Σκουφά (1856), του Βασιλείου Πολίτη του Ιωάννου (1857), του Δημητρίου Αρκελέ (1859), αλλά και σε μεγαλύτερες κατοικίες όπως του Αναστάσιου Σαθέρη (1827), του Γρηγορίου Σκυριανού (1827), του Αναστασίου Σταμπόγλη (1827), του Νικολάου Σταύρου (1827), του Ζέπου Σκλαβούνου (1828), του Χρήστου Κόγκα (1829), του Ηλία, Θωμά και Ζουάνε Κομπίτση (1828), Αφών Παπανελόπουλων (1829), του Πέτρου Σταματοπούλου (1835), του Προσαλέντε (1836), του Παναγή Χρυσάφη (1839), του Ευστάθιου Ρούσου (1846), του Σπυρίδωνα Σέρβου του Δημητρίου (1848),

Εικ. 220 1826 Οικία Δημητρίου Βλάχου

Εικ.221 1829 Οικία Μήτσου Αντύπα

Εικ.222 1829 Οικία Χρήστου Κόγκα

ΐκ. 223 1851 Οικία Κωνσταντίνου Φίλιππα

Εικ.224 1849 Οικία Αντωνίου Σκουφά

Εικ. 225 1826 Οικία κληρονομιάς Πιαζε-ντίνου

Στην τριώροφη αυτή οικία η σοφίτα καταλαμβάνει μεγάλο μέρος της επιφάνειας της στέγης.

1829- Οικία Μήτσου Αντύπα (634) (Εικ. 221)

Στην οικία του Μήτσου Αντύπα η σοφίτα είναι μια μεγάλη κατασκευή που στεγάζεται με τετράρριχτη στέγη και καταλαμβάνει μεγάλο μέρος της στέγης.

1829 Οικία και περίφραξη Χρήστου Κόγκα (642) (Εικ. 222)

Μεγάλη σοφίτα στη διώροφη οικία του Χρήστου Κόγκα.

1851 Οικία Κωνσταντίνου Φίλιππα (316-319) (Εικ. 223)

Κατασκευή σοφίτας πάνω από την κλίμακα ανόδου στον όροφο της οικίας.

1849 Οικία Σπυρίδωνα Σκουφά του Αντωνίου (293) (Εικ. 224)

Μικρή σοφίτα πάνω από τη μεγάλη τετράρριχτη στέγη της οικίας.¹⁰⁷⁸ Δύο μικρές σοφίτες εμφανίζονται σε μεγάλες οικίες, όπως η οικία του Πέτρου Σουμίλα (1827). Τρεις μικρές σοφίτες σχεδιάζονται στη μεγάλη κατοικία της Μαρίας Ζαβερδινού (1840). Οι σοφίτες μπορεί να ακολουθούν την ξύλινη κατασκευή του ορόφου και να έχουν το ίδιο χρώμα με αυτόν.¹⁰⁷⁹

Σε πολύ λίγες νέες οικίες σχεδιάζονται προσόψεις με αετώματα.¹⁰⁸⁰

1826 Οικία κληρονομιάς Πιαζεντίνου (62) (Εικ. 225)

Το κτήριο αυτό είναι ένα απλό ορθογώνιο κτίσμα με δίρριχτη στέγη, που σχηματίζει στην όψη αέτωμα με ορθογώνιο άνοιγμα. Ενώ όλο το κτήριο σχεδιάζεται σοβατισμένο, στο αέτωμα της όψης σχεδιάζονται εμφανείς κατακόρυφες ξύλινες σανίδες.

Οι κατοικίες των κατώτερων εισοδηματικών τάξεων

Ένας ενδιαφέρων τύπος φτωχής ισόγειας κατοικίας είναι ξύλινος και

1078 Μαλακάσης, 1982, σ. 624) Εργολαβικό του έτους 1856, του συμβολαιογράφου Σπυρίδωνος Φίλιππα, στο Βιβλίο Γ', σ.78. Κάποια στοιχεία για τον τρόπο κατασκευής του σπιτιού βρίσκουμε σε εργολαβικό συμβόλαιο του 1856

1079 Σε καφέ χρώμα στα σπίτια του Γεωργίου Μοντεσάντο (1827), του Θεόδωρου Σουλαιδόπουλου, του Γεωργίου Γιαννούλη (1835), η οικία Ιωάννη Μεγαγιάννη (1835), του Θεόδωρου και αφων Νησιώτη (1835), του Πέτρου Σταματόπουλου (1835), το σπίτι του Σπυρίδωνα Λάγκαρη (1839), σε ωχρα το σπίτι του Ηλία, Θωμά και Ζουάνε Κομπίτση (1828), του Σπυρίδωνα Καμπίσου (1835), σε πράσινο χρώμα στο σπίτι του Χαράλαμπου Κοντογούρη (1827), του Γρηγορίου Σκυριανού (1827), του Νικολάου Σταύρου (1827), του Χρήστου Κόγκα (1829), των Αφων Παπανελόπουλων (1827), των Αφων Παπανελόπουλων (1829), του Ιάκωβου Σκληρού (1829), σε γαλάζιο χρώμα του Τιμόθεου Πιασεντίνου (1827), του Σπύρου Φίλιππα (1827), του Ζέπου Σκλαβούνου (1828), του Σπυρίδωνα Μαυροειδή (1833), του Νικόδημου Παναγιώτη του Νικολάου (1849)

1080 όπως οικία κληρονομιάς Πιαζεντίνου (1826), οικία Ντόνας Γεωργούλας Ραφτοπούλου χήρας Νικολάου (1826), οικία Κωνσταντίνου Μπόλα (1827), οικία Γεωργίου, Ιωάννου Σούντια (1828), οικία Νικολάου Πιασεντίνου (1847), οικία Κωνσταντίνου Πράσινου (Verde) (1849), οικία Αντωνίου Γιαλινά (1865)

ονομάζεται casa baracca.¹⁰⁸¹ Πρόκειται για ξύλινα ισόγεια παραπήγματα,¹⁰⁸² τα οποία στη Ζάκυνθο ονομάζονται «τελαρία». Στις επισκευές ή ανακατασκευές κτηρίων μετά τον σεισμό του 1825 δεν περιλαμβάνονται τέτοια ξύλινα σπίτια. Είναι πιθανόν όμως οι ξύλινες κατασκευές που προϋπήρχαν να άντεξαν στον σεισμό και για τον λόγο αυτό να μην απαιτούνταν επισκευές. Είναι γεγονός ότι κατασκευαστική παράδοση ξύλινων οικιών μαρτυρείται, τόσο στον οικισμό των ψαράδων στην Αμαξική πριν από το 1685, όσο και στην εκκλησία του Αγίου Αθανασίου που αναφέρεται βιβλιογραφικά ότι ήταν ξύλινη. Ξύλινα κατά πάσα πιθανότητα ήταν τα σπίτια μέσα στο φρούριο της Αγίας Μαύρας, διότι αυτή ήταν η παράδοση των οθωμανικών κατασκευών, με εξαίρεση την εκκλησία της Αγίας Μαύρας που ήταν πέτρινη και καταστράφηκε στον σεισμό του 1704 και σε εκείνον του 1743. Προγενέστερες καταστροφές οικιών μέσα στο φρούριο της Αγίας Μαύρας δεν αναφέρονται και αυτό ενισχύει την άποψη ότι τα σπίτια ήταν ξύλινα. Άλλωστε, η χρήση του ξύλου στην οικοδομική για αντισεισμικούς λόγους είναι πανάρχαια και πρέπει να αποτιμηθεί συνολικά στον μεσογειακό χώρο, όπου **παρατηρούνται** σημαντικά φαινόμενα σεισμικότητας.¹⁰⁸³

1827-Παράγκα Νικολάου Χοντροβασίλη (160) (Εικ. 226)

Μεγάλο εξ ολοκλήρου ξύλινο ισόγειο κτίσμα με δύο (2) πόρτες και δύο (2) παράθυρα. Σχεδιάζεται με κατακόρυφες σανίδες επάνω στις οποίες

1081 Το 1825 η οικία Νικολάου Κρητικού (854). Το 1827 παράγκα Νικολάου Χοντροβασίλη (160). Το 1828 οικία Κωνσταντίνου Αυγερινού (257), παράγκα Κώστα Στράτου (258), οικία Κατερίνας Ταρανά (267). Το 1831 παράγκα Ιωάννη Κρητικού (649). Το 1832 οικία Νικολή Καρατζίνου (666). Το 1836 οικία-παράγκα Κωνσταντίνου και Αφων Μαυρομάτη (715), οικία Στέλιου Χρυσάφη (708). Το 1837 παράγκα Ιάκωβου Σκληρού και Ευσταθίου Δεβάρη (738). Το 1864 οικία Σπυρίδωνα Κονιδάρη του Ιωάννη (595)

1082 Μοσχονάς, Καρδαμίτση-Αδάμη, Μπεριάτος, 2013, σ.32

1083 Dem. Porphyrrios, “Traditional Earthquake-Resistant Construction on a Greek Island, Journal of the society of Architectural Historians, XXX, 1971, W.Dörpfeld, Alt Ithaka, κατ’ απόδοσιν στα Ελληνικά υπό Β.Φραγκούλη με τίτλο «Λευκάς Ομηρική Ιθάκη, Επετηρίς Λευκαδικών Μελετών, Αθήναι 1973, σ.196, F. Ferrigni, Β.ικηο Helly, Α. Mauro, L. Mendes Victor, P. Pierotti, Α. Rideaud, P.Teves Costa, with contributions of O. Cardona, E. Guidoboni, G. Luongo, J.P. Massue, M. Valiante, 1 *Ancient Buildings and Earhtquakes*, The local seismic culture approach: Principles, Methods, Potentialities, Centro Universitario Europeo per i beni sculturali, Rischio sismico e patrimonio culturale, Ediruglia, Ravello 1991, Τουλιάτος Π., Γαντέ Δ., 1995, Τοπικές ιστορικές αντισεισμικές κατασκευές. Το παράδειγμα της Λευκάδας, Έκδοση ΕΜΠ, Κλαίρη Παλυβού, Ακρωτήρι Θήρας, εκ. Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, Αθήνα 1999. (ΕΚΤ), Βιντζλαίου Ε., Τουλιάτος Π., Ζέρης Χ., Ρεπαπής Κ., Αδάμη Χ-Ε., Ζαγκότσης Α., Παλιεράκη Β, Λεονάρδος Ε., 2004, Αποτίμηση και σύνταξη οδηγιών για την αποκατάσταση των κτιρίων του παραδοσιακού οικισμού της Λευκάδας, Τελική Έκθεση Ερευνητικού Προγράμματος ΕΜΠ, Vinzileou E., Zagkotsis A., Repapis C., Zeris Ch., 2006, Seismic behavior of the historical structural system of the island of Lefkada, Greece, accepted for publication in Construcion and Building Materials, Β. Πανταζής, Από την «νήα» στο «ναό», The books’ journal, τεύχος 38, Δεκέμβριος 2013. (Θεωρεί ότι η οικία το κατοικώ και ο ναός προέρχονται από την ναυπηγική), Ελευθερία Τσακανίκα, Ο δομικός ρόλος του ξύλου στην τοιχοποιία του ανακτορικού τύπου κτιρίων της Μινωικής Κρήτης, (ΕΚΤ), Sandra Tonna, Earthquake resistant systems: experience based construction techniques in vernacular architecture. Two study cases: the village of Castelvecchio Calviso (L’ Aquila. Italy) and the town of Lefkada (Lefkada Island. Greece), Politecnico di Milano, 2011-2014, Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.27, Κουρής Λεωνίδας Αλέξανδρος Σ., *Αποτίμηση της Σεισμικής Συμπεριφοράς Κτιρίων από Ξυλόπηκτη Φέρουσα τοιχοποιία*, Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, 2012, Δήμητρα Γρ. Καλαντώνη, *Ανάπτυξη Μοντέλων Εμπειρικής Εκτίμησης Σεισμικού Κινδύνου της πόλης της Λευκάδας*, Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Σχολή Θετικών Επιστημών, Τμήμα Γεωλογίας και Γεωπεριβάλλοντος, Αθήνα 2016

υποδηλώνονται οι θέσεις που καρφώνονταν στον εσωτερικό σκελετό.

1837-Παράγκα Ιάκωβου Σκληρού και Ευσταθίου Δεβάρη (738) (Εικ. 227)

Στενομέτωση, ισόγεια, ξύλινη οικία με τετράρριχτη στέγη.

Σε ορισμένες περιπτώσεις το ισόγειο ξύλινο σπίτι είναι υπερυψωμένο και έχει βάση από ισόδομη λιθοδομή.

1827-Οικία Γεωργίου Κακούση (161) (Εικ. 228)

Υπερυψωμένο ισόγειο ξύλινο σπίτι με βάση από ισόδομη λιθοδομή.

Πολλά σπίτια στη Λευκάδα σχεδιάζονται ως απλά ισόγεια λίθινα¹⁰⁸⁴ κτήρια.

1826 Οικία Λόλο (Λορέντζο) Αλεάντρη (86) (Εικ. 229)

Σύμφωνα με τα σχέδια που φυλάσσονται στο αρχείο σε πολλές κατασκευές το ισόγειο αποτελείτο από ισόδομη λιθοδομή¹⁰⁸⁵ γωνιασμένων ιζηματογενών λίθων¹⁰⁸⁶ από λατομεία του νησιού,¹⁰⁸⁷ χωρίς χρήση ξύλινων ενισχύσεων.¹⁰⁸⁸ Είναι πιθανόν να επαναχρησιμοποιήθηκαν και λίθοι από παλαιά κτήρια.¹⁰⁸⁹

1828-Οικία Αλέξη Αλεξανδρόπουλου (237) (Εικ. 230)

Η ομάδα αυτή των κτηρίων αποτελείται από ισόγειες κατοικίες οι όψεις των

1084 όπως Το 1825 η οικία Σπύρου Γκουρμπούλη (32), η οικία Αφων Νικολάου και Ιωάννη Κακιούση (18), η οικία Ζέπτου Σκλαβούνου (2), η οικία Λόλο (Λορέντζο) Αλεάντρη (1826), η οικία παπά Παναγιώτη Αιτινού (1826), η οικία Άννας Βαλβη (1826), η οικία Παπά-Νίκου Γιολδάση (1826), η οικία Πάνου Γουρζή (1826), η οικία Φυλίτζη Καβαδία (1826), η οικία Ιωάννη Σταύρου (1826), η οικία Αποστόλη Καβαδία (1827), η οικία Αφών Κωνσταντίνου και Σταμάτη Μαριέλη (1827), η οικία Μαχαιρά Χρήστου, Θεοχάρη, Θεοδώρου, Κωνσταντίνου, Ιωάννη (1827), η οικία Νικολάου Μπογδάνου (1827), η οικία Μιχάλη και Φ.Πολίτη (1827), η οικία Δημήτρη Χρυσάφη (1827), η οικία Σταύρου Κουτσokώστα (1828), η οικία Παπά Παναγιώτη Αιτινού (1829), η οικία Ιωάννη Μικέλη (1829), η οικία Δρ.Γεωργίου Μοντεσάντο (1829), η οικία Ευσταθίου Πλατή (1831), η οικία Βαγγέλη Καραμπουίκη (1838), η οικία Δημητρίου Βαφέα (1839), η οικία Γεωργίου Καριοφύλη (1839), η οικία Σπυρίδωνα Αλβανίτη (1840), η οικία Γεωργίου Ζωιτά (1841), η οικία Εμμανουήλ Μπούμπουλη (1841), η οικία Γεωργίου Σακοράφα (1842), η οικία Στάθη Γατζία (1844), η οικία Σπυρίδωνος Σκουφά (1844), η οικία Βασιλείου Λεκατσά του Στάθη (1847), η οικία Νικολάου Πιατσεντίνου (1847), η οικία Rafaelo Zannone (1848), η οικία Κωνσταντίνου Πράσι-νου (Verde) (1849), η οικία Πέτρου Γιαλινά (1850), η οικία Κωνσταντίνου Ζαμπέλη (1850), η οικία Σπυρίδωνα Κονιδάρη (1850), η οικία Νικολάου Κεραμίδα (1851), η οικία ιερέα Σπυρίδωνα Γολέμη (1852), η οικία Αθανασίου Σκούρα (1852), η οικία Πέτρου Σταματόπουλου του Νικολάου (1853), η οικίες Ιωάννη Ψωρούλα (1854), η οικία Γεωργίου του Δημητρίου και Ιωάννη του Σα-ράντη Καβαδία (1856), η οικία Σπυρίδωνα Καλού (1861), η οικία Ευσταθίου Χόρτη του Θωμά (1862), η οικία Κώστα Καραλή (1863), η οικία Αγγελέτας Ζουλινού χήρας Σίμονος ιερομονάχου (1864), οικία Πέτρου Σταματόπουλου (1864), οικία Σπυρίδωνα Προσαλέντε (1865).

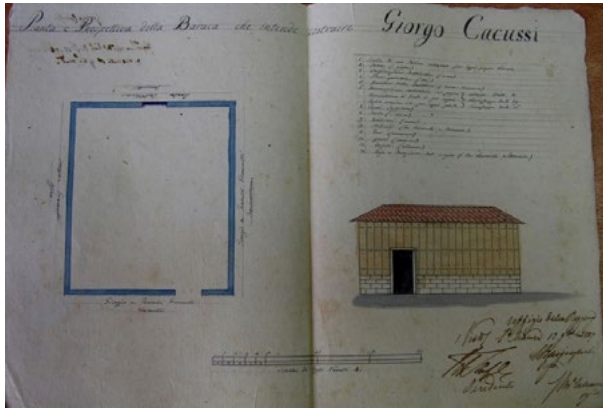
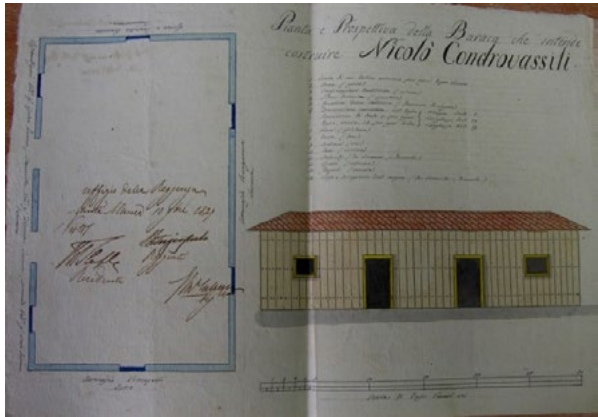
1085 Π.Τουλιάτος, Ε.Βιντζηλαίου, Σεισμική συμπεριφορά του δομικού συστήματος στον ιστο-ρικό οικισμό της πόλης της Λευκάδας, 15^ο Συνέδριο Σκυροδέματος, ΤΕΕ, ΕΤΕΚ, Αλεξανδρούπολη, 25-27 Οκτωβρίου 2006, σ.3-4.

1086 Μαλακάσης, 1982, σ.29-30.

1087 Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.26.

1088 Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.26..

1089 Βοσκοπούλου 2005, σ. 122.

Εικ.226 1826 Οικία Νικολάου Χοντροβασίλη

Εικ.227 Οικία Ιάκωβου Σκληρού και Ευσταθίου Δεβάρη

Εικ.228 Οικία Γεωργίου Κακούση

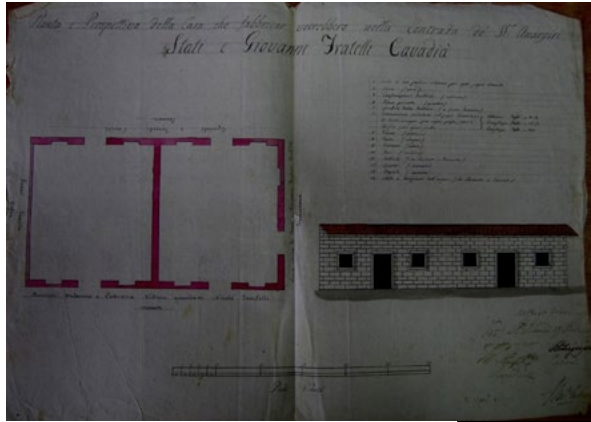
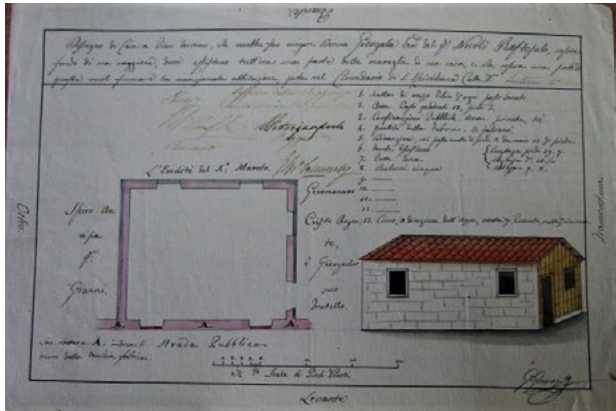
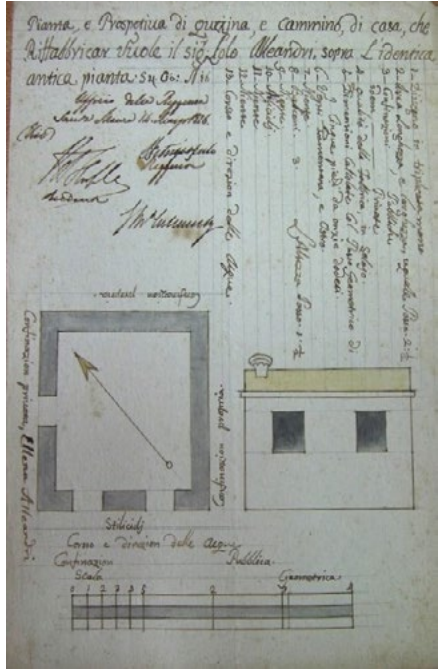
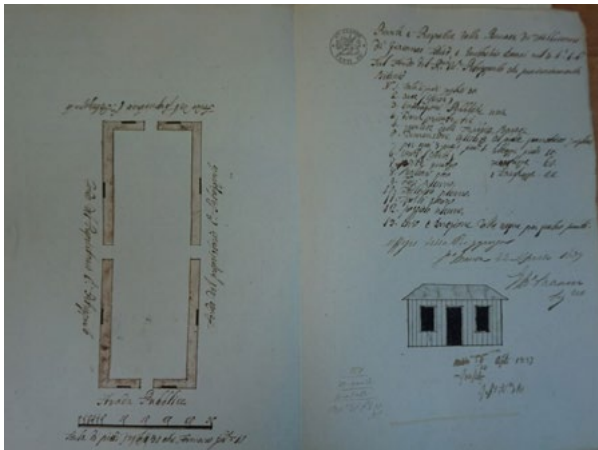
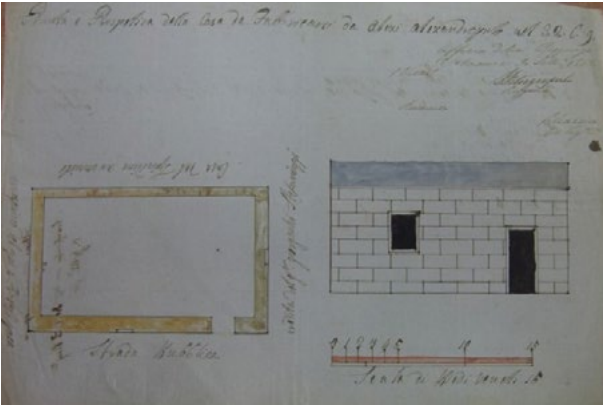
Εικ.229 Οικία Λόλο Αλεάντρη

Εικ.230 Οικία Αλέξη Αλεξανδρόπουλου

Εικ.231 1826 Οικία Γεωργούλας Ραφτοπούλου

Εικ.2321825 Οικία Αθανασίου Βρακατσέλη

Εικ. 233 1827 Οικία Στάθη και Ιωάννη Καβαδία

οποίων είναι κατασκευασμένες από ισόδομη λιθοδομή.¹⁰⁹⁰ Πρόκειται για απλές ορθογώνιες κατασκευές, με δίρριχτες ή μονόρριχτες στέγες και μικρά ορθογώνια ανοίγματα (πόρτες και παράθυρα).

1826 οικία Ντόνας Γεωργούλας Ραφτοπούλου, χήρας Νικολάου (144) (Εικ. 231)

Με ισόδομη λιθοδομή η μία πλευρά και ξύλινες οι υπόλοιπες είναι κατασκευασμένη η οικία της Ντόνας Γεωργούλας Ραφτοπούλου, χήρας Νικολάου (1826).

1825- οικία Αθανασίου Βρακατσέλη (Εικ. 232)

Υπερυψωμένη λίθινη ισόγεια κατοικία είναι αυτή του Αθανασίου Βρακατσέλη (1825).

Νέα Χώρα - Η εργατική συνοικία της Αγγλοκρατίας

*Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί η Νέα Χώρα.*¹⁰⁹¹ Ο μεγάλος σεισμός του 1825¹⁰⁹² δημιούργησε την ανάγκη στέγασης των απόρων¹⁰⁹³ σεισμοπλήκτων της πόλης. Μεταξύ των ετών 1826 και 1830¹⁰⁹⁴ *οικοδομείται συνοικία στα δυτικά της πόλης, που ονομάστηκε Νέα Χώρα και περιλαμβάνεται στο πολεοδομικό σχέδιο του 1825.*

Οι κατοικίες της Νέας Χώρας διακρίνονται σε δύο τύπους. Τα ισόγεια λίθινα και τα υπερυψωμένα ισόγεια. α) Τα ισόγεια λίθινα ήταν κτισμένα σε δύο

1090   Με ισόδομη λιθοδομή σχεδιάζονται τα εξής κτήρια: η οικία Πέτρου Βλαντή (1826), η οικία Σπύρου Βαγενά (1827), η οικία Ευσταθίου Βλαντή (1827), η οικία Νικολάου Γερόλυμου (1827), η οικία Πάνου Γουρζή (1827), η οικία Πολύδωρου Καβαδία (1827), η οικία Αφων Στάθη του Ιωάννου Καβαδία (1827), η οικία Αφών Γεωργίου και Χρήστου Μαλακάση (1827), η οικία Κωσταντίνου Μπόλα (1827), η οικία του Αλέξη Αλεξανδρόπουλου (1828), η οικία Γιάννη Γιαννέτου (1828), η οικία Νικολάου, Ιωάννη Κακούση (1828), η οικία Ιωάννη Κατσιάνη (1828), η οικία Σταύρου Ράφτη (1828), η οικία Τζαννέτου Σταύρου (1828), η οικία Ιωάννη, Σπυρίδωνα και Βαρθολομαίου Τσιλικά (1828), η οικία Ευσταθίου και Αφων Βαλαωρίτη (1829), η οικία Πάνου και Αφων Γκίνη (1829), η οικία Ιωάννη-Μαρία Καλιώρη (1829), η οικία Ιωάννη Μικελή (1829), η οικία Ευσταθίου Καββαδία (1830), η οικία Ευσταθίου Βαλαωρίτη (1833), η οικία αφων Σπύρου και Ιωάννη Κονδύλη του Πανάγου (1833), η οικία Ελιάς Κοτρή του Ευσταθίου (1833), η οικία Νικολάκη Ακαρδου Κόντε (1834), ο οκίσκος Πάνου Μεσσήνη (1834), η οικία Ευστάθιου Ρούσου (1834), η οικία Χρήστου και Μηνά Μοντεσάντο (1835), η οικία Ιωάννη και Αφων Βαλαωρίτη (1838), Το 1838 κατασκευή πότηζου και παράγκας στην οικία Χρήστου και Αφων Καλλία (....) η οικία Σταμάτη Κονιδάρη (1843), η οικία Τομάσο Δημουλίτσα (1846), η οικία Θωμά Κατωπόδη (1846), η οικία Ιωάννη Βεντούρα (1847), οικία Βασιλείου Βεντούρα του Ιωάννου (1855), η οικία Βασιλείου Βεντούρα (1857), η οικία Ιωάννη Βεντούρα (1854), κατασκευή τοίχου από ισόδομη λιθοδομή οικίας Βλασίου και Γεωργίου Μεγαγιάννη (1854), η οικία Μηνά Μπελή (1857), η οικία Κωνσταντίνου Μεσσήνη του Ευσταθίου (1860), η οικία Θωμά Βεντούρα του Ιωάννου (1864), η οικία Μιχαήλ Βουτζινά του Γεωργίου (1866).

1091   Η περιγραφή αυτή των απλών ισόγειων κατοικιών ανταποκρίνεται ακριβώς στις εξής οικοδομικές άδειες: Το 1827 Οικία Αφων Στάθη και Ιωάννη Καβαδία (236), οικία Γεωργίου Κακούση (1827), οκίσκος Σπύρου Σδρίνια (1827), οικία Γεωργίου Γιαννίτση (1828), οικία Ελιάς Κοτρή (1829), οικία Ιωάννη Κουπαράνη (1830), οικία Βασιλείου Ζέρβα (1835), οικία Ελένης χήρας Κατζηγιάννη (1835)

1092   Ροντογιάννης, 1982, σ.548, Τσερές

1093   Gekas, σ.266 πιν.9.1. όπου αναφέρεται ότι στην Λευκάδα οι πιο φτωχοί το 1855 ήταν 150, το 1856 150, το 1857 62, το 1858 40, το 1859 40, το 1860 250, το 1861 350 και το 1862 350.

1094   Μαλακάσης, 1982, σ.54, 56

παράλληλες σειρές, η μία στη βόρεια και η άλλη στη νότια πλευρά του κάποτε Ανθώνα ή Πλατείας ποιητή Αριστοτέλη Βαλαωρίτη· Κάθε σειρά είχε δώδεκα οικοδομήματα, κάθε ένα από τα οποία είχε δύο οικίες· Δηλαδή κάθε σειρά είχε έξι διπλές κατοικίες που χωρίζονταν μεταξύ τους από κοινόχρηστο σοκάκι, το οποίο οδηγούσε προς την πλευρά του Ανθώνα· Το μεγαλύτερο μέρος του κοινόχρηστου αυτού χώρου καταλάμβανε η πυραμιδωτή καμινάδα των εστιών (τζακιών)· Εξωτερικά ήταν λίθινες κατασκευές και εσωτερικά υπήρχε ξύλινος σκελετός (ποντελάρισμα), ενώ η οροφή ήταν ξύλινη· Οι προσόψεις των κατοικιών είχαν μία θύρα και δύο μικρά παράθυρα, δεξιά και αριστερά· Το δάπεδο ήταν λίθινο· Σε όλα τα ισόγεια υπήρχε εστία (τζάκι), αντίθετα με τα υπερυψωμένα που δεν είχαν· Σήμερα τα ισόγεια λίθινα κτίσματα δεν υπάρχουν, γιατί στη θέση τους κατασκευάστηκε το Γενικό Κρατικό Νοσοκομείο, η αυλή του και το δημοτικό σχολείο της πόλης.¹⁰⁹⁵

Ο Τουλιάτος **αναφερόμενος** στα κτήρια της Νέας Χώρας, θεωρώντας ότι είναι «*Μια παραλαγή*¹⁰⁹⁶ *των υπερυψωμένων ισόγειων, τα οποία σύμφωνα με περιγραφές του Βρετανού περιηγητή W.Leak “είναι ξύλινα, μονόχωρα, στερεωμένα σε πέτρινη βάση εξ αιτίας των σεισμών”*».

1827 Οικία Αφων Στάθη και Ιωάννη Καβαδία (236) (Εικ. 233)

Ισόγειο διπλό σπίτι με χώρισμα στη μέση και ισόδομη λιθοδομή, με τονισμένα τα περιθώρια των ανοιγμάτων.

Επεκτάσεις - Προσθήκες κτηρίων

Από όλες τις άδειες που αναλύσαμε παραπάνω, μια ξεχωριστή κατηγορία, που απαιτεί **ιδιαίτερη** έρευνα –καθώς από αυτήν μπορούμε να βγάλουμε συμπεράσματα για την εξέλιξη των κτηρίων της Λευκάδας– αφορά τις επεκτάσεις και προσθήκες¹⁰⁹⁷ στα υπάρχοντα κτήρια·

1095   Τσερές

1096   Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.22

1097   Αναλυτικά οι άδειες που αφορούν προσθήκες και επεκτάσεις κτιρίων είναι οι εξής: Το 1825-Προσθήκη σοφίτας στην Οικία Αφων Κοντή (26), Το 1826-Επισκευή στέγης και προσθήκη ορόφου Οικίας Γεωργίου Κανγκέλφα (61), Το 1826-Ανακατασκευή και προσθήκη ορόφου και σοφίτας Οικίας Γερόλυμου Ακαρδου Κοντή (58), Το 1827-Επισκευή και προσθήκη κουζίνας στην αυλή της Οικίας Γρηγόρη Δίπλα (221), το 1828-Προσθήκη παραθύρων και σοφίτας στην Οικία Ανδρέα Κολόμπου (252). Το 1829-Προσθήκη Σοφίτας Οικίας Παύλου Δημουλίτσα (631), Το 1830-Επέκταση καθ’ ύψος Οικίας Αφων Κράλλη (660), Το 1831- Προσθήκη (δύο ορόφων) κουζίνας οικίας Αναστασίου Σταμπόγλη (664), Το 1833-Προσθήκη Οικίας Αθανασίου Γρηγόρη του Δημητρίου (685), Το 1834-Προσθήκη Οικίας Δημητρίου Μήτσουρα (687). Το 1835-Επισκευή και προσθήκη Οικίας Σπυρίδωνα Μαυροειδή (701), Το 1837-Προσθήκη σοφίτας, παραθύρου, πόρτας και πότηζου στην οικία Κωνσταντίνου Γαζή (731), Το 1839- Προσθήκη Πότηζου Οικίας Έλενας Κώστα Δελημάρη (767), Το 1839-Προσθήκη δύο πόντζων στην οικία Γεωργίου Καρύδη (765), Το 1839-Προσθήκη πότηζου στην οικία Βασιλείου Βερύκιου (773), Το 1841-Προσθήκη Πότηζου οικίας Δημητρίου Γαλάτη (786), Το 1843-Επέκταση όψης φούρνου Σπυρίδωνα Σκουφά (819). Το 1843-Προσθήκη 2 πότηζων στην Οικία Αριστείδη Μεταξά (837), Το 1843-Προσθήκη Οικίας πάνω από το Κατάστημα Μινά Μπελλή (830), Το 1845-Προσθήκη καθ’ ύψος οικίας Σπυρίδωνα Καμινάρη (858), Το 1847- Προσθήκη Σκάλας και Πόρτας Οικίας Θεόδωρου Λουπέτη (884, 896), Το 1848-Επισκευή και Προσθήκη Οικίας Νικολάου Μπογδάνου (881) Νικολάου Μπογδάνου (881, 277). Το 1850-Προσθήκη σε υπάρχον μαγαζί Μαρίας Ζαβερδινού (805,309), Το 1851-Επέκταση καθ’ ύψος οικοδομής οικογένειας Καλκάνη (311), Το 1851-Επισκευή-Προσθήκη ορόφου και σοφίτας Οικίας Πάνου Γκίνη (327), Το 1851-Προσθήκη οικίας Νικολάκη Λάσκαρη (314, 330), Το 1851-Προσθήκη Πότηζου οικίας Κωνσταντίνου και Φ. Σουλαιδόπουλου (317, 324), Το 1852-Επέκταση οικίας Ιωάννου Βαλαωρίτη-1852, 1854-Προσθήκη στοάς Εργαστηρίου Ιωάννη Μαραγκού (451) 1854-Προ-

Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι είναι πιθανόν οι λιθοδομές των ισογείων να είναι παλαιότερες του σεισμού του 1825 και να συμπληρώθηκαν ή να διαμορφώθηκαν στο επιθυμητό ύψος μετά τον σεισμό.¹⁰⁹⁸ Καθώς, από το 1825 έως το 1864, για όλες τις μεταβολές στο κτηριακό απόθεμα της πόλης, από την προσθήκη παραθύρου μέχρι την προσθήκη ορόφων, απαιτείτο η λήψη οικοδομικής άδειας, η καταγραφή απέδωσε μόλις 16 περιπτώσεις προσθηκών ορόφων σε ισόγεια κτήρια της πόλης. Ο μικρός αυτός αριθμός αποδεικνύει ότι οι προσθήκες καθ' ύψος αποτελούν λίγες περιπτώσεις που δεν δικαιολογούν τη γενίκευση της παραπάνω άποψης.

1854 Προσθήκη κλίμακας εξώστη και ανοίγματος προαυλίου κατοικίας Αποστόλου και Αφων Μαχαιρά (450) (Εικ. 234)

Ενδιαφέρουσα η προσθήκη συμπαγούς λίθινης κλίμακας με κατασκευή καμάρας που συγκρατεί το πλατύσκαλο της εισόδου στην οποία υπάρχει μεταλλικό στηθαίο.

Νέα κτήρια επάνω σε παλαιά θεμέλια

Μια ενδιαφέρουσα πτυχή που προκύπτει μέσα από τις άδειες του αρχείου αφορά το γεγονός ότι υπάρχουν στοιχεία για κτήρια που κατασκευάστηκαν επάνω στα παλαιά θεμέλια,¹⁰⁹⁹ δηλαδή χρησιμοποιήθηκαν τα θεμέλια του παλαιότερου κτηρίου που βρισκόταν στην ίδια θέση, ίδιου μεγέθους ή μικρότερου.

Ο λόγος της χρήσης των παλαιών θεμελίων που οδηγούσε και στην κατασκευή ίδιας επιφάνειας οικοδομής **πιθανόν** οφείλεται στην ποιότητα του εδάφους όπου είναι κτισμένη η πόλη της Λευκάδας, καθώς οι κατασκευαστές, εκτός από τους σεισμούς, είχαν να αντιμετωπίσουν ένα έδαφος κακής ποιότητας,¹¹⁰⁰ πολύ χαλαρό, σε βαλτώδη περιοχή, δίπλα στις προσχώσεις της λιμνοθάλασσας της Λευκάδας.¹¹⁰¹

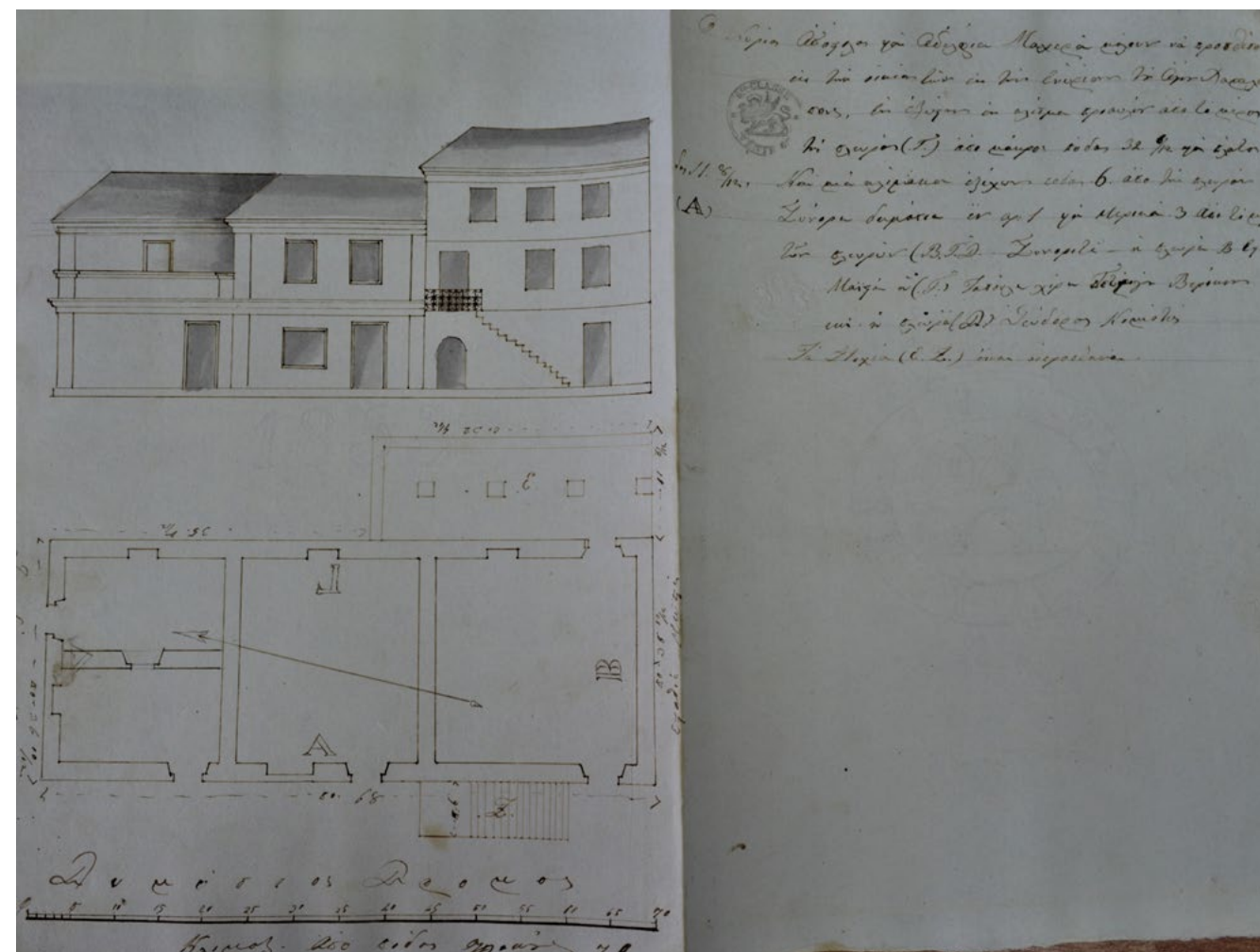
σθήκη κλίμακας εξώστη και ανοίγματος Προαυλίου Κατοικίας Αποστόλου και Αφων Μαχαιρά (450), 1856-Προσθήκη καθ' ύψος και μήκος οικίας Σπυρίδωνα Γαντζά (394), 1856-Προσθήκη Οικίας Σπυρίδωνα Σκουφά (470, 478), 1861-Προσθήκη καθ' ύψος οικίας Σπυρίδωνα Καμινάρη (538, 556, 570) 1861-Προσθήκη 2 ορόφων Οικίας Σταυρούλη Κοθρή (540, 554), 1861-Προσθήκη Οικίας Θωμά Πολίτη του Σπυρίδωνος (539, 560), 1862-Επέκταση καθ' ύψος οικία Ευσταθίου Γαζή (544), 1863-Επέκταση και μετατροπή σε Παλάτι Οικίας Νικολάου Βλαντή (573, 588), 1864-Προσθήκη Οικίας Ανδρέα Βλαντή (599).

1098 Η συνεργασία της φέρουσας ξύλινης κατασκευής, με την προϋπάρχουσα λιθοδομή, εάν τέτοια συνεργασία είχε προβλεφθεί, ως στατικός φορέας και όχι απλώς ως διασφάλιση του ξύλινου φορέα στις οριζόντιες μετακινήσεις, επιτυγχάνεται με κατάλληλες μεθόδους.

1099 Όπως το 1829 οικία Πάνου Καλυβιώτη (625), 1845 η κατασκευή οικίας Καμινάρη Σπυρίδωνα (858), 1850 οικία Σπυρίδωνα Σκιαδαρέση (305), 1852 Οικία Γιώτη Ζήση (350,366,332), 1853 οικία-καταστήματα Γεωργίου Αρώνη (359, 410, 420), 1858 οικία Αλβανίτη Κωνσταντίνου του Σπυρίδωνος (491, 511), 1862 οικία Αλβανίτη Κωνσταντίνου του Σπυρίδωνος (543, 565).

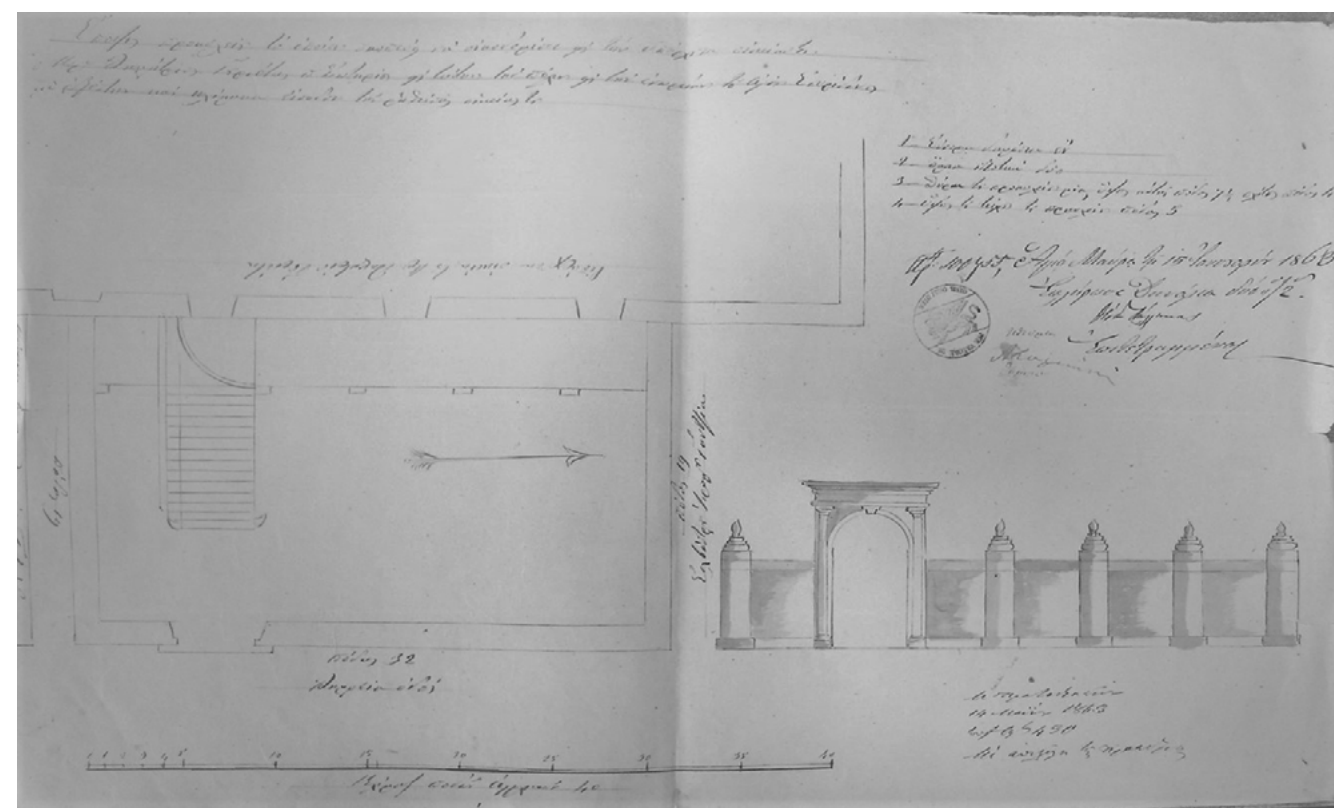
1100 Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.26, Τουλιάτος, Βιντζηλαίου, 2006, σ.3, Μαλακάσης, 1982, σ.28, Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.17-18

1101 Οι Βενετοί που επέλεξαν την τοποθεσία αυτή γνώριζαν τις τεχνικές για την θεμελίωση σε τέτοιου είδους έδαφος από αντίστοιχες κατασκευές στην Βενετία. Βλ. Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου 2014, σ.12, σ.17-18, εικ. 8, 9, σ.20 υποσ.22-23.

Εικ.234 1854 Οικία Αποστόλου και Αφων Μαχαιρά

Εικ.235 1863 Περίφραξη Δημητρίου Γουριώτη

Άδειες για περίφραξη

Σε αρκετά σχέδια συνυπάρχουν και οι περιφράξεις¹¹⁰² των οικοπέδων. Σε μία μάλιστα περίπτωση σχεδιάζεται η περίτεχνη περίφραξη από μόνη της.

1863 Περίφραξη οικίας Δημητρίου Γουριώτη (Εικ. 235)

Η περίφραξη της οικίας Δημητρίου Γουριώτη *είναι μεγαλοπρεπής με κεντρικό **περίτεχνο** τοξωτό πορτόνι και κατακόρυφες ενισχύσεις ανά διαστήματα στην τοιχοποιία.*

Η έκφραση του τρόπου ζωής των Λευκαδίων κατά τον 19ο αιώνα μέσα από τη χρήση των χρωμάτων στις όψεις και τις εσωτερικές διαρρυθμίσεις των ιδιωτικών κτηρίων στην πόλη

Τα χρώματα που χρησιμοποιούνται είναι μια πολύ ενδιαφέρουσα πτυχή των αδειών, καθώς πρόκειται για χρώματα που συναντάμε και σήμερα στην πόλη. Έτσι θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι πρόθεση των σχεδιαστών ήταν τα σχέδιά τους να ανταποκρίνονται όσο το δυνατόν περισσότερο στην πραγματικότητα. Επίσης, με χρώμα αποδίδονται τα κεραμίδια των στεγών όπου αποτυπώνονται από πολλούς σχεδιαστές οι λεπτομέρειες της κατασκευής τους.

*Σχετικά με τα χρώματα ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι παρατηρήσεις του Δήμου Μαλακάσης.*¹¹⁰³

Τα «σχέδια των ιδιωτικών οικοδομών των ετών 1825-1865» διακρίνονται για την απλότητα του γραμμικού σχεδίου, την απαραβίαστη προσήλωση στους όρους που διέπουν την αντισεισμική κατασκευή και την ευσυνειδησία του σχεδιαστή. Τα περισσότερα είναι έγχρωμα και δεσπόζουν, τα κίτρινα χρώματα, τα κόκκινα της ψημένης γης και τα καφέ σκούρα της σέπιας. Με τις διαβαθμίσεις του κίτρινου ο σχεδιαστής καλύπτει τις μεγάλες επιφάνειες (τοιχους-δρόμους) και με τα καφέ σκούρα και κόκκινα καλύπτει τα μαδέρια των ξύλινων κατασκευών, τις πόρτες και τα παράθυρα. Τα κεραμίδια δείχνονται κόκκινα σκούρα και πολλές φορές διαγράφονται, με μαύρη μελάνη (σινική), οι νεροσυρμές, οι κάνουλες και οι σοάντσες. Τα χρώματα είναι ελαφρά στην υφή τους (είναι ακουαρέλες) και σπάνια, σε πολύ αδέξια σχέδια, είναι σε βαριούς τόνους βαλμένους επάλληλα, έτσι που να βαραίνει το σχέδιο και να χάνει την ελαφράδα του. Το

¹¹⁰² Σχέδια περίφραξης έχουμε στις εξής άδειες: 1826 επισκευή οικίας Αντωνίου Κονταρή (55, 84 ψηλή μάντρα), 1827 Περίφραξη Ιωάννη και Αφων Βαλαωρίτη (183, ψηλή ισόδομη λιθοδομή με ορθογώνια θύρα εισόδου), 1827 περίφραξη οικίας Ντόνας Γεωργούλας Ραφτοπούλου χήρας Νικολάου (217 ψηλή ισόδομη λιθοδομή)1833 Επισκευή και Ανακατασκευή τοίχων οικίας Άννας Γαζή χήρας Ευσταθίου (680, απλή ισόδομη ψηλή μάντρα σε συνέχεια της βάσης της οικίας με απλή ορθογώνια πόρτα εισόδου στην αυλή), 1833 οικία Σπυρίδωνα Θεοχάρη (682 ισόδομη λιθοδομή περιμετρικά του οικοπέδου), 1837 οικία-περίφραξη Ευσταθίου Καβαδία (735 ψηλή ισόδομη λιθοδομή σε συνέχεια του ισογείου του σπιτιού), 1837 Κατοικία-περίφραξη Γεωργίου Καρύδη του Νικολάου (727, ψηλή περίφραξη περιμετρικά του οικοπέδου), 1839 Περίφραξη Ιωάννη Ζαμπέλη (766), 1858 Οικία Κωνσταντίνου Αλβανίτη (491, 511, ψηλή μάντρα και τοξωτή θύρα εισόδου στην αυλή), 1858 Οικία-Αυλή Νικολάου Καλογήρη του Γεωργίου (496, 502 περιμετρική ψηλή μάντρα στην αυλή), 1863 Περίφραξη οικίας Δημητρίου Γουριώτη

¹¹⁰³ Μαλακάσης, 1982, σ.7

χαρτί του σχεδίου είναι πάντα χοντρό (τύπου *Κανσόν*) και πορώδες για να δέχεται άφοβα το *νερόχρωμα*. Ο σχεδιαστής στο βασικό σχέδιο μεταχειρίζεται μαύρη μελάνι (σινική) ή σέπια, δηλαδή μελάνη σκούρου καφέ χρώματος, που την παρασκεύαζε ο ίδιος, ο σχεδιαστής με *γομμαλάκκα*. Πρέπει να σημειώσουμε πως τα σχέδια με τη σέπια είναι γοητευτικότερα και δίνουν ξεχωριστό τόσο ζωής και παλμού. Άλλωστε δεν πρέπει να ξεχνάμε πως οι μεγάλοι δάσκαλοι της ζωγραφικής μεταχειρίζονταν τη σέπια για να κάνουν τα προσχέδια τους.¹¹⁰⁴

Τα κτήρια διακρίνονται στις εξής κατηγορίες ανάλογα με το χρώμα των όψεων τους:

Όψεις με καφέ¹¹⁰⁵ χρώμα, όπως η οικία του Γεωργίου Μοντεσάντο του 1827 (156).

1827 οικία Γεωργίου Μοντεσάντο (156) (Εικ. 236)

Όψεις σε ώχρα,¹¹⁰⁶ όπως η ανακατασκευή της οικίας του Δημητρίου

¹¹⁰⁴ Μαλακάσης, 1982, σ.8

¹¹⁰⁵ για την οικία Γεωργίου Μοντεσάντο (1827), για την παράγκα Νικολάου Χοντροβασίλη (1827), για την οικία Γεωργίου Γιαννίτη (1828), για την οικία Κατερίνας Ταράνα (1828), για την προσθήκη (δύο ορόφων και κουζίνας οικίας Αναστάσιου Σταμπόγλη (1831) για την οικία Διονύσιου Αβερίνου (1832), για την προσθήκη οικίας Αθανασίου Γρηγόρη του Δημητρίου (1833), για την οικία Ιωάννη Βαλαμόντε (1835), για την οικία Γεωργίου Γιαννούλη (1835), για την οικία Σπυρίδωνα Καμπίσου (1835), για την οικία Θεόδωρου και Αφων Νησιώτη (1835), για την οικία Κόντε Αντωνίου Σετίνη (1835), την οικία Πέτρου Σταματόπουλου (1835), για την οικία Βασιλείου Βερύκιου (1836), για την οικία Φραντζέσκου Γατζία (1836), για την οικία Δημητρίου Σουλιώτη (1836), για την οικία-φούρνο Παναγιώτη Γαζή, για την οικία Ευσταθίου Προσαλέντε (1838).

¹¹⁰⁶ για την οικία Αναγνώστη Αλέτρα (1825), για την οικία Σπύρου Αρβανίτη (1825), για την οικία Αλμπερταν Άννας, για την ανακατασκευή της οικίας *Ζαφείρων Βελή του Δημητρίου (1825)*, για την ανακατασκευή της οικίας *Ιωάννη Βεντούρα (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας Βασιλείου *Βερύκιου (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας Θεόδωρου *Βουργαρέλη (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας Διονυσίου *Γαζή (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας Ρεγγίνας *Γερολύμου χήρας Νικολάου (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Σπύρου Γιαννιώτη (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Ιωάννη Δοξαρά (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Ακριθής χήρας Τζάνιου Κοντολιού (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Πελαγίας Καβαδία (1825)*, για την ανακατασκευή όψης οικίας *Κατερίνας Χήρας Καθθαδιά (Κοτοπούλη)*, για την οικία *Αφων Νικολάου και Ιωάννη Κακιούση (1825)*, για την ανακατασκευή καταστήματος Θεόδωρου *Καραντηνού (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Χρήστου Κατοχιανού (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Αγγελικής Κονταρίνη (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Ουστάσιο Μελά (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Ιωάννη Μίδα (1825)*, για την οικία *Σουζάνας Μπαριάμη του Βασίλη (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Κατερίνας Πανάτσο (1825)*, για την ανακατασκευή τής οικίας *Σουζάνας χήρας Ιωάννη Παπανελόπουλου (1825)*, για την οικία *Στάθη Πολίτη (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Σουζάνας Παпанελοπούλου χήρας Ιωάννη (1825)*, για την οικία *Ζέππου Σκλαθούννου (1825)*, για την οικία *Σκλαθούννου Ζέππου (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Σπύρου Στεφανίτη (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Πορφύριο Στεγανίτη (1825)*, για την οικία *Τσιμεφτή Στρούτζα (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Γεωργίου Τάνταρου (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Στάθη Τσιπρίκου (1825)*, για την ανακατασκευή της οικίας *Άννα Κάουτζ (Χάρου) (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Ιωάννη και Αποστόλου Ψωμά (1825)*, για την ανακατασκευή οικίας *Νικολάου Στεφανίτη (1826)*, για την ανακατασκευή οικίας *Νικολάου Μοντεσάντου (1826)*, για την ανακατασκευή της οικίας *Παπα-παναγιώτη Αιτινού (1826)*, για την ανακατασκευή οικίας *Ακαρδου Κόντε Γερόλυμου (1826)*, για την οικία *Παπα Παναγιώτη Αιτινού (1826)*, για την κατασκευή ανοιγμάτων οικίας Άννας *Βάλθη (1826)*, για την οικία Αθανασίου *Αυλωνίτη (1826)*, για την

οικία Αννέτας Βάλθη (1826), για την οικία Νικολάου Βεροιώτη (1826), για την ανακατασκευή οικίας Μήτσου Βλάχου (1826), για την ανακατασκευή οικίας Μήτσου Βλάχου (1826), για την ανακατασκευή οικίας Ζήσιμου Βουλisma (1826), για την ανακατασκευή οικίας Γεωργίου Γαβαλά (1826), για την ανακατασκευή οικίας Ευσταθίου Γαζή (1826), για την ανακατασκευή οικίας Νικόλαου Γκολέμη (1826), για την ανακατασκευή οικίας Νικολάου Δρακονταειδή (1826), για την ανακατασκευή οικίας Τζιάκομο Ζαγορίτη (1826), για την ανακατασκευή οικίας Γεωργίου Θεοχάρη (1826), για την οικία Φιλίτζη Καθαδία (1826), για την ανακατασκευή οικίας Μαριώς Καγιά του Νικολό (1826), για την ανακατασκευή οικίας Σπυρίδωνα Καλκάνη (1826), για το μαγαζί-εργαστήριο Σπυρίδωνα Καλκάνη (1826), για την ανακατασκευή οικίας Σπύρου Καμινάρη (1826), για την ανακατασκευή οικίας Θεόδωρου Καμπίσου (1826), για την ανακατασκευή οικίας Γεωργίου Καμπίσου (1826), για την ανακατασκευή τοίχου Ιωάννη Καρίνταθα (1826), για την ανακατασκευή οικίας Κυριακής Κατωπόδη (1826), για την ανακατασκευή οικίας Λάμπρωσ χήρας του Στάθη, Αργυρώσ χήρας του Κωνσταντή, Κατερίνας χήρας του Βασίλη Καλογιού (1826), για την ανακατασκευή οικίας Κονιδάρη Μιχάλη (1826), για την ανακατασκευή οικίας Σπύρου Κονταρή (1826), για την ανακατασκευή και προσθήκη ορόφου και σοφίτας οικίας Γερόλυμου Ακαρδου Κοντή (1826), για την διάνοιξη πόρτας οικίας Δημητρίου Κορντοθανά (1826), για την ανακατασκευή της οικίας Λάμπρωσ Κουσουρή (1826), για την οικία Μαριώς Λάζαρη (1826), για την ανακατασκευή οικίας Κατερίνας Λαικό χήρας Αντωνίου (1826), για την ανακατασκευή οικίας Λανγκούση Ιωάννη (1826), για την ανακατασκευή οικίας Gizzi Λέφκα (1826), για την ανακατασκευή οικίας Δημήτρη Λέφκα (1826), για την ανακατασκευή οικίας Χρήστου Λιουιτζάνου (1826), για την ανακατασκευή οικίας Σπυρίδωνα Λογοθέτη (1826), για την ανακατασκευή οικίας Σταμάτη Λογοθέτη (1826), για την επισκευή οικίας Μηνά Λουπέτη (1826), για την ανακατασκευή οικίας Αντωνίου Μαλακάση (1826), για την ανακατασκευή οικίας Φιλίππου και Κωνσταντή Μεσσολογκίτη (1826), για την ανακατασκευή οικίας Αφων Σπύρου και Ιωάννη Μεσσήνη (1826), για την ανακατασκευή οικίας Αθανασίου Μοντεσάντο (1826), για την ανακατασκευή οικίας Νικολέτου Μοντεσάντο (1826), για την ανακατασκευή οικίας Στάθη Μπαμπάκαλη (1826), για την οικία Κοσμά Μπαμπάκαλη (1826), για την ανακατασκευή οικίας Άγγελου Ντόριο (1826), για την επισκευή καταστήματος Άγγελο Ντόριο (1826), για την ανακατασκευή οικίας Πάνου Παπαδημήτρη (1826), για την ανακατασκευή παραθύρου και πόρτας οικίας Πάνου Ρούσου (1826), για την ανακατασκευή Μαγαζιού-εργαστηρίου Αναστασίου Σέτζιου (1826), για το μαγαζί-εργαστήριο κόντε Αντωνίου Σεττίνη (1826), για την οικία Ιωάννη Σκιαδαρέση (1826), για την ανακατασκευή οικίας Αντωνίου Σίδερη (1826), για την οικία Σουλαιδόπουλου Θεόδωρου (1826), για την οικία Ακριθής χήρας Μαρίνου Σταύρακα (1826), για την ανακατασκευή οικίας Γεωργίου Στράτου (1826), για την ανακατασκευή οικίας Νικολάου Τάνταρου (1826), για την ανακατασκευή οικίας Αναστασίου Τζέγκου (1826), για την ανακατασκευή Ακριβής Τζουσεππίνο (1826), για την οικία Μαριώς Τρέκκα (Τράκα) του Χαραλάμπους (.....), για την οικία Δημήτρη Τρίτυλα (1826), για την ανακατασκευή οικίας Δημητρίου Τσιγκαρά (1826), για την οικία Μαύρας Φίλιππα χήρας Michie (1826), για την ανακατασκευή οικίας Μαύρας χήρας Φίλιππα (1826), για την αποκατάσταση οικίας Πάνου Φοντάνα (1826), για τα καταστήματα Ευσταθίου Βαλαωρίτη (1827), για το κατάστημα Ευσταθίου Βαλαωρίτη (1827), για την οικία Σπύρου και Σωτήρη Βεντούρα (1827), την οικία Σπύρου Βεροιώτη (1827), για την ανακατασκευή φούρνου Τζανέτου Δε Τζώρτζη (1827), την οικία Ιωάννη Θωμά (1827), την οικία Γεωργίου Κακούση (1827), για την οικία Αποστόλη Καρύδη (1827), για την ανακατασκευή οικίας Κατερίνας Κονάκη (1827), για την ανακατασκευή οικίας Σπύρου Κονιδάρη (1827), την ανακατασκευή οικίας Αντωνίου Κονιδάρη (1827), για την ανακατασκευή τής οικίας Δημητρίου Κουνάθα (1827), για την οικία Μαριώς Λαζαροπούλας (1827), για την κατασκευή πρόσοψης οικίας Χρήστου Λάσκαρη (1827), για την ανακατασκευή οικίας Αντωνίου Λογοθέτη (1827), για την οικία Θεοδώρου Λουπέτη (1827), για την ανακατασκευή οικίας Αντωνίου Μαλακάση (1827), για τον φούρνο Αντωνίου Μαλακάση (1827), για την οικία Πανταλαίου Μαυρομάτη (1827), για την οικία Σπύρου Μαυρομάτη (1827), για την οικία Στάθη και Αφων Μελά (1827), για την οικία Νικολάου Μπογδάνου (1827), για την οικία Κρυστάλλως Μποντιάννη (1827), για την ανακατασκευή οικίας Μαρίας Παίζη (1827), για την ανακατασκευή οικίας Ιωάννου, Σπύρου, Νικολάου Πιασεντίνου (1827), για την οικία Μαχαιρά Χρήστου, Θεοχάρη, Θεοδώρου, για το σπιτάκι Σπύρου Σδρίνια (1827), για την ανακατασκευή οικίας Ιωάννη Σισιλιάν (1827), την ανακατασκευή οικίας Μανώλη Σούρμπη (1827), την ανακατασκευή οικίας Διονυσάκη Τετράδη (1827), για την ανακατασκευή οικίας Χριστόδουλου Χαλικιά (1827), την οικία Δημήτρη Χρυσάφη (1827), την οικία Διονυσίου Αυγερινού (1828), για την οικία Πέτρου Γρυπάρη (1828), για την οικία Αποστόλη και Αφων Καρύδη (1828), για την οικία Ηλία, Θωμά, Πέτρου και Ζουάνε Κομπίτη (1828), για την οικία Τζαννέτου Σταύρου (1828), για την οικία Χρήστου Βλάχου (1829), για την οικία Νικολάου και Αφων Ζαβιτσάνου (1829), για την οικία Δρ.Γεωργίου Μοντεσάντο (1829), για την οικία Σουλαιδόπουλου Θεόδωρου (1829), για την οικία Αποστόλου ψωμά (1830), για την διάνοιξη

Τσιγκαρά του 1826 (128) και η οικία του Ιωάννη Σκιαδαρέση του 1826 (80).

1826 Ανακατασκευή οικίας Δημητρίου Τσιγκαρά (128) (Εικ. 237)

1826 Οικία Ιωάννη Σκιαδαρέση (80) (Εικ. 238)

Όψεις σε πράσινο¹¹⁰⁷ χρώμα, όπως η οικία του Γρηγορίου Σκυριανού του 1827 (176), και η οικία των αφων Παπανελόπουλων του 1829 (163).

1827 Οικία Γρηγορίου Σκυριανού (176) (Εικ. 239)

1829 Οικία Αφων Παπανελόπουλων (163) (Εικ. 240)

Όψεις σε γαλάζιο¹¹⁰⁸ χρώμα, όπως η οικία του Ευσταθίου Μπαμπάκαλη του 1831 (665), η οικία του Σπυρίδωνα Μαυροειδή του 1833 (677).

1831 Οικία Ευσταθίου Μπαμπάκαλη (665) (Εικ. 241)

1833 Οικία Σπυρίδωνα Μαυροειδή (677) (Εικ. 242)

Όψεις σε γκρι¹¹⁰⁹ χρώμα όπως η οικία του Κωνσταντίνου Αυγερινού του

παραθύρου στο κατάστημα του Αντωνίου Κονταρή (1833), για την οικία Σπυρίδωνος Μανιάτη (1848), για την οικία Ιωάννη Ψωρούλα του Σπυρίδωνος (1850), για την επέκταση καθ' ύψος οικοδομής οικογενείας Καλκάνη (1851), για την οικία Κωνσταντίνου Τζένιο του Αναστασίου (1853), για την οικία Σπυρίδωνα Σέρβου (1854), για τις οικίες Ιωάννη Ψωρούλα (1854), για την οικία Βασιλείου Βεντούρα (1859), για την οικία Ανδρέα Βλαντή (1860), για την οικία Αποστόλη και Αφων Μαχαιρά του Γεωργίου (1861), για την οικία Σπυρίδωνος Βερύκιου του Ευαγγέλου (1862), για την επέκταση καθ' ύψος οικίας Ευστάθιου Γαζή (1862), για την οικία Ιωάννη Παπαδία (1862), για την επέκταση και μετατροπή σε παλάτι οικίας Νικολάου Βλαντή (1863), για την οικία-παλάτι Καθαδία Γεωργίου του Φιλίππου (1863), για την οικία-παλάτι Αθανασίου Τράκα του Χρήστου (1863), για την οικία Ιωάννη Δρονκάρη (1864), για την οικία Βασιλείου Πετανίτη (1864), για την οικία Πέτρου Σταματόπουλου (1864), για την οικία Πέτρου Γαλινά του Αντωνίου (1865), για την οικία Σπυρίδωνα Προσαλέντε (1865), για την οικία Ιωάννη Φιλίνη (1865).

1107 για την οικία Χαράλαμπου Κοντογούρη (1827), για την οικία Αφων Παπανελόπουλων (1827), για την οικία Γρηγορίου Σκυριανού (1827), για την οικία Νικολάου Σταύρου (1827), για την οικία Σπυρίδωνα Βασιλάκη (1828), για την οικία Ιωάννη Δεβάρη (1828), για την οικία Πανταλέου Μαυρομάτη (1828), για την οικία Ιάκωβου Σκληρού (1829-30), για την οικία Μήτσου Αντύπα (1829), για την οικία Αλέξανδρου Αρμούρη (1829) για την προσθήκη σοφίτας στην οικία Παύλου Δημουλίτσα (1829), για την οικία και περίφραξη Χρήστου Κόγκα (1829), για την οικία Αφων Παπανελόπουλων (1829) για τον οικίσκο Χρήστου Τάνταρου (1829).

1108 για την οικία Απόστολου Αρτινού (1827), οικίας Μαρίας Βλασσοπούλου χήρας του Στάθη και του υιού της Ανδρέα (1827), για την οικία Τιμόθεου Πιασεντίνου (1827), για την οικία Σπύρου Φίλιππα (1827), για την οικία Νικολάου Παπαδόπουλου (1828), για την οικία Ελιάς Κοτρή (1829), για την οικία Ευσταθίου Μπαμπάκαλη (1831), για την οικία Ιωάννη Σισιλιάνου (1832), για την οικία Σπυρίδωνα Μαυροειδή (1833), για την οικία Δημητρίου Λάσκαρη (1836), για την οικία Νικολάου Λαυράνου (1836), για την οικία Σπύρου Ποτζή (1836), για το υπόστεγο-στοά Στέλιου Χρυσάφη (1836), για προσθήκη σοφίτας, παραθύρου, πόρτας και πότζου στην οικία Κωνσταντίνου Γαζή (1837) για την οικία Γρηγορίου Δίπλα (1837), για την οικία Νικολάου Κατωπόδη (1837) για την οικία Ιωάννη Λεκατσά (1844).

1109 για την οικία Κωνσταντίνου Αυγερινού (1826), για την οικία Κωσταντίνου Αυγερινού (1828), για την οικία Ανδρέα Κολόμπου (1828), για την οικία Ζέππου Σκλαβούνου (1828), για την οικία Δημητρίου Βλάχου (1829), για την οικία Φραγκίσκου Γάντζια (1831), για την οικία Χρήστου Γράφα (1831 και ώχρα), για την ανακατασκευή οικίας Δημητρίου Δίπλα (1831), για την οικία-Παράγκα Ιωάννη Κρητικού (1831), για το εργαστήριο Σπυρίδωνα Ζαμπαρή (1832), για την οικία Νικολή Καρατζίνου (1832), για την οικία Ευσταθίου Ντελημάρη (1832), για την οικία Αθανασίου Σούντια (1832), για την οικία Σουλαιδόπουλου Θεοδώρου (1833), για την οικία Βασιλείου Ζέρβα (1835), για την οικία-παράγκα Κωνσταντίνου και Αφων Μαυρομάτη (1836), για την οικία Ιωάννη Σταύρου (1836), για την οικία-περίφραξη Ευσταθίου Καθαδία (1837), για την οικία Σπυρίδωνος Λάγκαρη (1838), για την οικία Δημητρίου Ρομποτή Παππαρούνη (1844), για την οικία Νικόδημου

1826.

Όψεις σε κόκκινο¹¹¹⁰ χρώμα όπως η οικία του Γεωργάκη Κορφιάτη του 1828 (246).

1828 Οικία Γεωργάκη Κορφιάτη (246) (Εικ. 243)

Παρατηρούμε λοιπόν ότι λόγω της χρήσης πολλών χρωμάτων στις κατοικίες, η όψη της πόλης ήταν πολύχρωμη με την ώχρα να υπερτερεί. Αν λάβει κανείς υπόψη ότι, εκτός από τις επιχρισμένες επιφάνειες, υπήρχαν βαμμένες ξύλινες επιφάνειες τοίχων και ανοιγμάτων, κεραμίδια στις στέγες καθώς και ισόδομες λιθοδομές κυρίως στα ισόγεια των οικιών και των επαγγελματικών χώρων, όμοιες με αυτές των περισσότερων εκκλησιών, διαπιστώνουμε την πολυμορφία, την ποικιλία και την καλαισθησία των κτηρίων της Αμαξικής, τα οποία διαμόρφωναν ένα ενδιαφέρον πολύχρωμο, αρμονικό σύνολο.

Σε λίγες περιπτώσεις, στα σχέδια των κατόψεων¹¹¹¹ περιλαμβάνεται και η εσωτερική διαρρύθμιση,¹¹¹² προσφέροντας πολύτιμες πληροφορίες για την εσωτερική διάρθρωση των οικιών. Σε πολλές περιπτώσεις υπάρχει

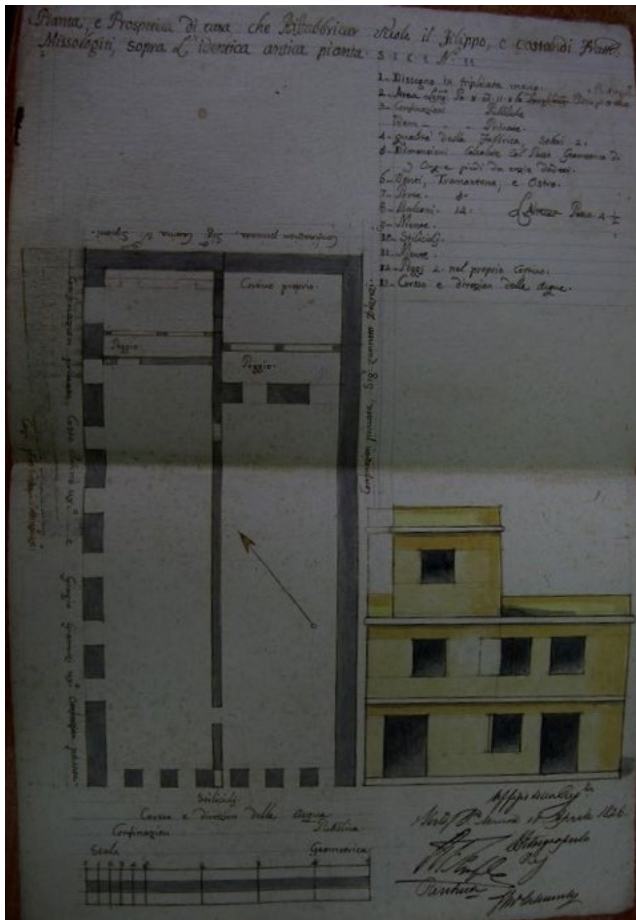
Παναγιώτη του Νικολάου (1849), για το ελαιοτριβείο και την οικία Πέτρου Σταματόπουλου (1853), για την οικία Λουριώτη του Σωτηρίου (1855),

1110 για την Masiera Γεωργίου (1827), για την Masiera Ιωάννη-Μαρίας Καλιώρη (1829), για την οικία Γεωργίου Κορφιάτη (1828), για την επισκευή οικίας Σπυρίδωνα Λάγγαρη (1828), για την επισκευή οικίας Θεοδώρου Μουρμούρα (1828), για την οικία Γεωργίου, Ιωάννη Σούντια (1828), για την οικία Πέτρου Σταματόπουλου (1856).

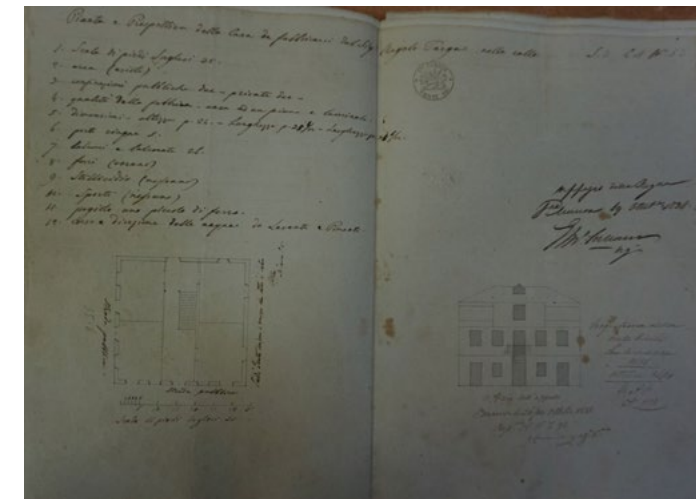
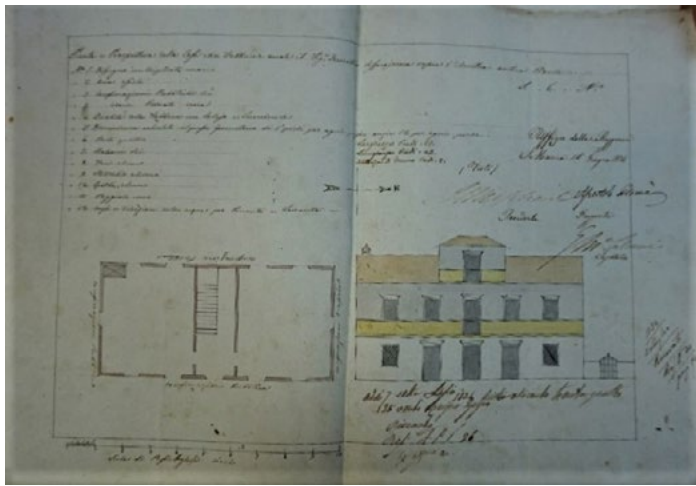
1111 Οι κατόψεις που μας δίνουν πληροφορίες για το εσωτερικό του σπιτιού είναι η ανακατασκευή της οικίας Ιωάννη Βεντούρα (1825 ενδιαφέρουσες απλές εσωτερικές διαρρυθμίσεις), ανακατασκευή οικίας Μάρκου Βλάχου (1826 διαρρυθμίσεις και σκάλες), ανακατασκευή οικίας Φιλίππου και Κωνσταντή Μεσολογκίτη (1826 ενδιαφέρουσα εσωτερική διαρρύθμιση χωρίς σκάλα) το εργαστήριο Κωνσταντίνου Αυγερινού (1827 διαχωρισμός σε δύο τμήματα), το εργαστήριο Ιωάννη Ασδραχά (1829 (διαχωρισμός σε δύο τμήματα), κατοικία Ευσταθίου και Αφων Βαλαωρίτη (1829 διαχωρισμός σε δύο τμήματα), οικία Ευσταθίου Βαλαωρίτη (1833 διαχωρισμός σε δύο τμήματα), η οικία Δημητρίου Ασπρογέρακα (1834 διαχωρισμός και ευθύγραμμη σκάλα), η οικία Κωνσταντίνου Αυγερινού (1836 διαχωρισμός σε δύο τμήματα), οικία Βασιλείου Βερύκιου (1836 διαχωρισμός σε δύο τμήματα), οικία Άγγελου Τάργα (1838 ενδιαφέρουσες εσωτερικές διαρρυθμίσεις), καταστήματα Βασιλείου Βερύκιου (1843 εσωτερικές διαρρυθμίσεις), η οικία Βασιλείου και Αφων Αλέσιου (1844 απλές εσωτερικές διαρρυθμίσεις), οικία Γεωργίου Αρώνη (1847 απλές εσωτερικές διαρρυθμίσεις), οικία Σπυρίδωνος Μανιάτη (1848 ενδιαφέρουσες εσωτερικές διαρρυθμίσεις), οικία Κωνσταντίνου Μαστρακά-Δεσύλλα (1850 ενδιαφέρουσες εσωτερικές διαρρυθμίσεις), οικία Σπυρίδωνα Σκιαδαρέση (1850 ενδιαφέρουσες εσωτερικές διαρρυθμίσεις και σκάλα), οικία Ιωάννη Ψωρούλα του Σπυρίδωνος (1850 ενδιαφέρουσα εσωτερική διαρρύθμιση και σκάλα), οικία Κωνσταντίνου Φιλίππα (1851 ενδιαφέρουσα εσωτερική διαρρύθμιση και σκάλα επέκταση), οικία Ιωάννου Βαλαωρίτη (1852 ενδιαφέρουσες εσωτερικές διαρρυθμίσεις, κλιμακοστάσιο), οικία Ιωάννη Ψωρούλα (1852 ενδιαφέρουσα εσωτερική διαρρύθμιση και σκάλα), οικία Νικολάου και αφων Κατωπόδη του Σπυρίδωνος (1853 διαχωρισμός και σκάλα), οικία και καταστήματα Γεωργίου Αρώνη (1853 απλές εσωτερικές διαρρυθμίσεις), οικία Μιχαήλ Περδικάρη (1854 ενδιαφέρουσες εσωτερικές διαρρυθμίσεις με σκάλα), οικία Βασιλείου Βεντούρα του Ιωάννου (1855 διαχωρισμός οικίας σε δύο τμήματα), οικία Κωσταντίνου Αλβανίτη (1858 απλές εσωτερικές διαρρυθμίσεις), οικία Δημητρίου Αρκελέ (1859 διαχωρισμός οικίας σε δύο τμήματα), οικία Δημητρίου Γκίνη (1860 ενδιαφέρουσες εσωτερικές διαρρυθμίσεις και σκάλα), οικία Ευαγγέλου Αλβανίτη του Ευσταθίου (1861), οικία Αποστόλη και αφων Μαχαιρά του Γεωργίου (1861 ενδιαφέρουσα εσωτερική διαρρύθμιση και σκάλα), οικία Δρ. Κωνσταντίνου Αλβανίτη (1862), οικία Σπυρίδωνος Βερύκιου του Ευαγγέλου (1862 διαρρυθμίσεις χωρίς την σκάλα), οικία Κωνσταντίνου Ζωιτά (1863 ενδιαφέρων διαχωρισμός σε τριγωνικό οικόπεδο), οικία Ιωάννου Τρανού (1865, ενδιαφέρουσα εσωτερική διαρρύθμιση και σκάλα), οικία Ιωάννη Φιλίνη (1865 ενδιαφέρουσα εσωτερική διαρρύθμιση και σκάλα).

1112 Μαλακάσης, 1982, σ.43.

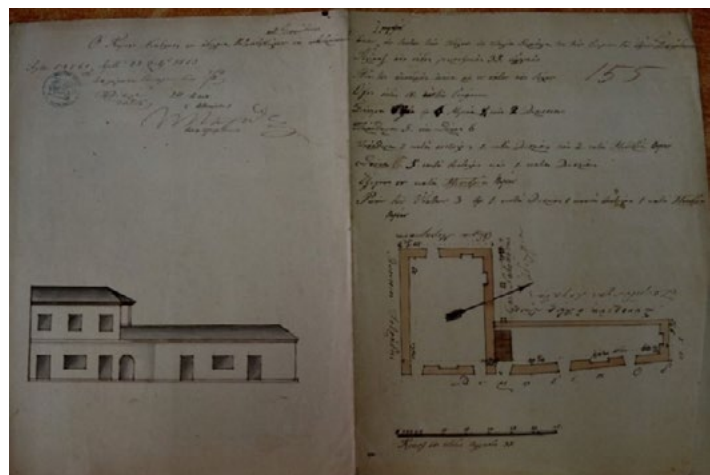
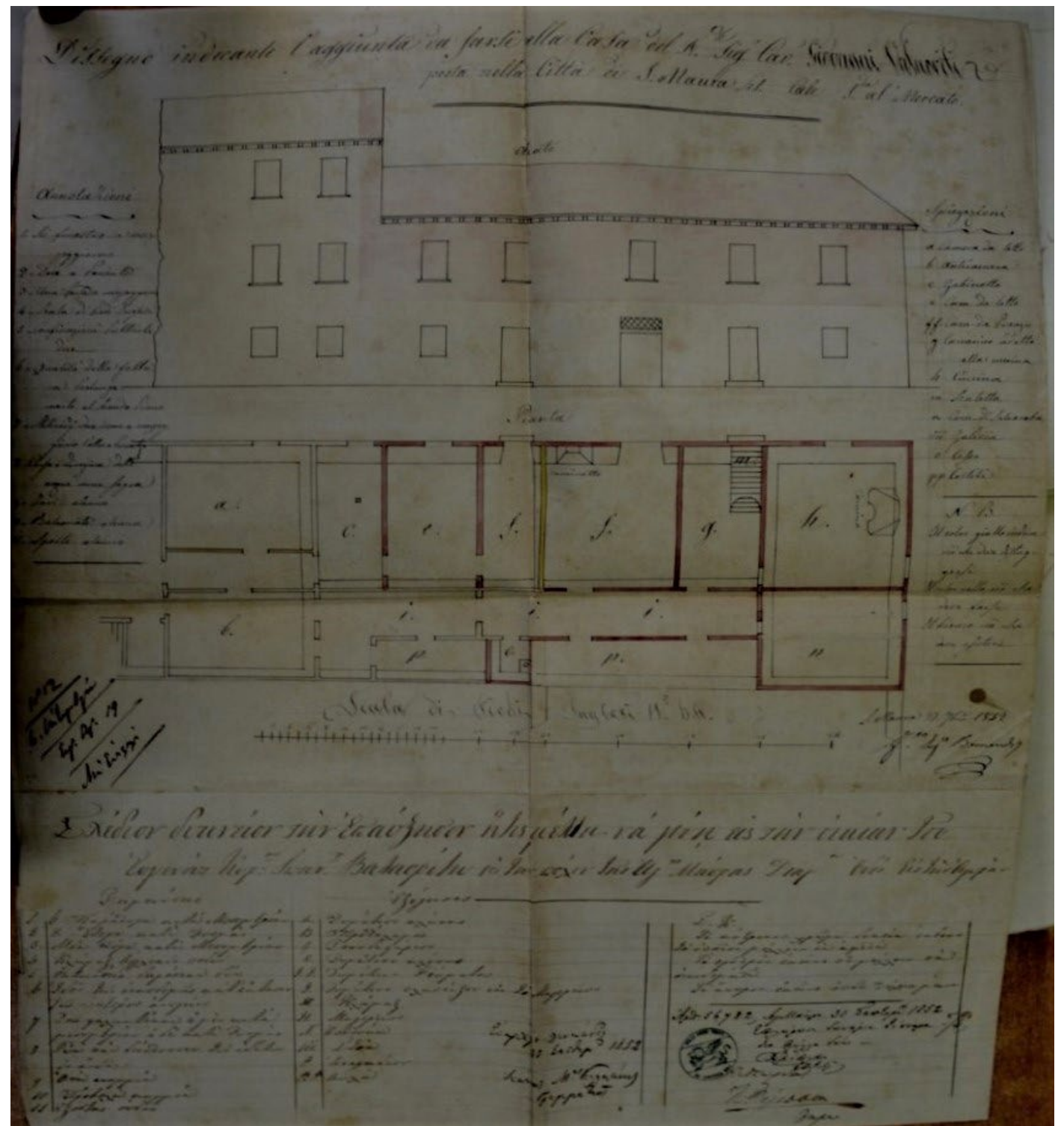
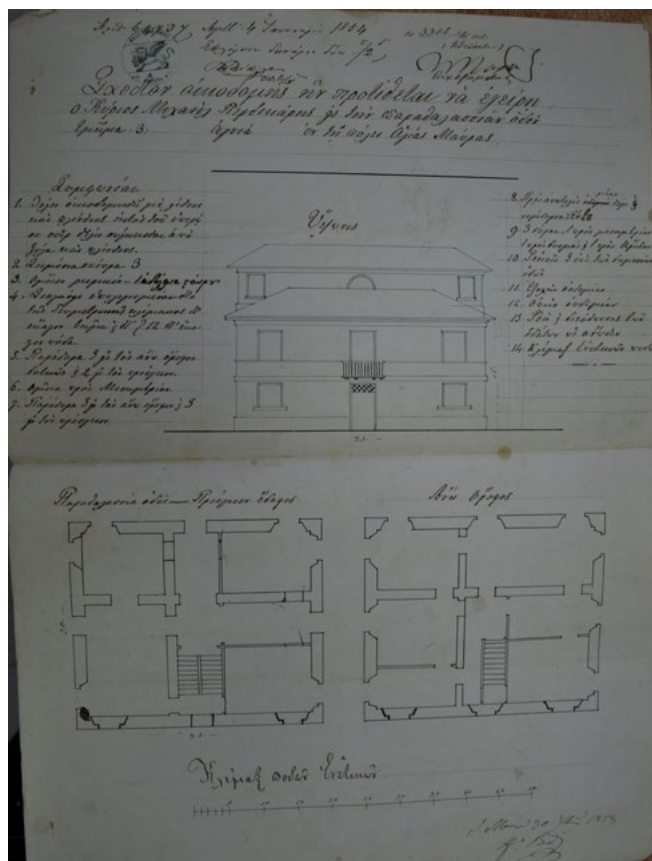
Εικ.244 1826 Οικία Φιλίππου και Κωσταντή Μεσολογκίτη

Εικ.245 1834 Οικία Δημητρίου Ασπρογέρακα

Εικ.246 1838 Οικία Άγγελου Τάργα

Εικ.249 1854 Οικία Μιχαήλ Περδικάρη

Εικ. 247 1852 Οικία Ιωάννη Βαλαωρίτη

Εικ.248 1853 Οικία Αφών Κατοπόδη

διαφοροποίηση των φερόντων και μη φερόντων τοίχων από το πάχος τους, χωρίς όμως να δίνονται περισσότερα στοιχεία και λεπτομέρειες για τα υλικά κατασκευής τους.¹¹¹³ Στα σχέδια εμφανίζεται η είσοδος, **μπασιά εμπατή εμβατιά**,¹¹¹⁴ το κλιμακοστάσιο,¹¹¹⁵ ο προθάλαμος ή πόρτιγο,¹¹¹⁶ όπως στην οικία των Περικλή και Σπυρίδωνα Βαλαωρίτη,¹¹¹⁷ η τραπεζαρία,¹¹¹⁸ το σαλόνι,¹¹¹⁹ η κρεβατοκάμαρα,¹¹²⁰ το μαγειρείο,¹¹²¹ το τζάκι,¹¹²² όπως στην οικία του Ιωάννη Βαλαωρίτη.

1826 – Ανακατασκευή οικίας Φιλίππου και Κωνσταντή Μεσσολογκίτη (106) (Εικ. 244)

Από τις άδειες ανακατασκευών κτηρίων που μας δείχνουν κάποια στοιχεία του τρόπου εσωτερικής διαρρύθμισης των παλαιότερων οικιών του 18ου αιώνα στη Λευκάδα είναι η οικία των Φιλίππου και Κωνσταντή Μεσσολογκίτη, που βρισκόταν στον S.1, C.1, N.11, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Μηνά. Η άδεια ανακατασκευής της οικίας σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο, είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για διώροφο κτίσμα με σοφίτα (διαστάσεις 4,30 x 8,11 πάσων), με επιχρισμένες επιφάνειες όψεων και δίρριχτη στέγη, που διακόπτεται από την επίσης δίρριχτη σοφίτα. Συνόρευε με δημόσιο δρόμο και τις ιδιοκτησίες της Κατίνας Σιπιώνη, του Τζαννέτου Δετζώρτζη και του Γιώργου Γιανούτση. Το σχέδιο έχει κλίμακα και προσανατολισμό και από τον τρόπο σχεδίασης μπορεί να αποδοθεί στον Σπυρίδωνα Βεντούρα. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Τοποτηρητής Octavio Temple, ο Έπαρχος Πέτρος Πετριτζιόπουλος και ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1834 Οικία Δημητρίου Ασπρογέρακα (693, 845) (Εικ. 245)

Η οικία του Δημητρίου Ασπρογέρακα του 1834 (693, 845) αποτελεί μια ενδιαφέρουσα περίπτωση μεγάλης διώροφης οικίας με σοφίτα, όπου διακρίνεται η θέση της κλίμακας ανόδου.

1838 Οικία Άγγελου Τάργα (745) (Εικ. 246)

1113 Μαλακάσης, 1982, σ.37-38.

1114 Μαλακάσης, 1982, σ.49-53

1115 Μαλακάσης, 1982, σ.43, Π.Τουλιάτος, Λεμπέσης, 2007, σ.41

1116 Μαλακάσης, 1982, σ.46.

1117 Gekas, 29 Ο Σπυρίδων Βαλαωρίτης υπηρέτησε σαν Γερουσιαστής στο Ιόνιο Κράτος και μετά την ένωση υπουργός Εξωτερικών, Υπουργός Οικονομικών, Πρόεδρος του Κοινοβουλίου και Πρεσβευτής στο Λονδίνο

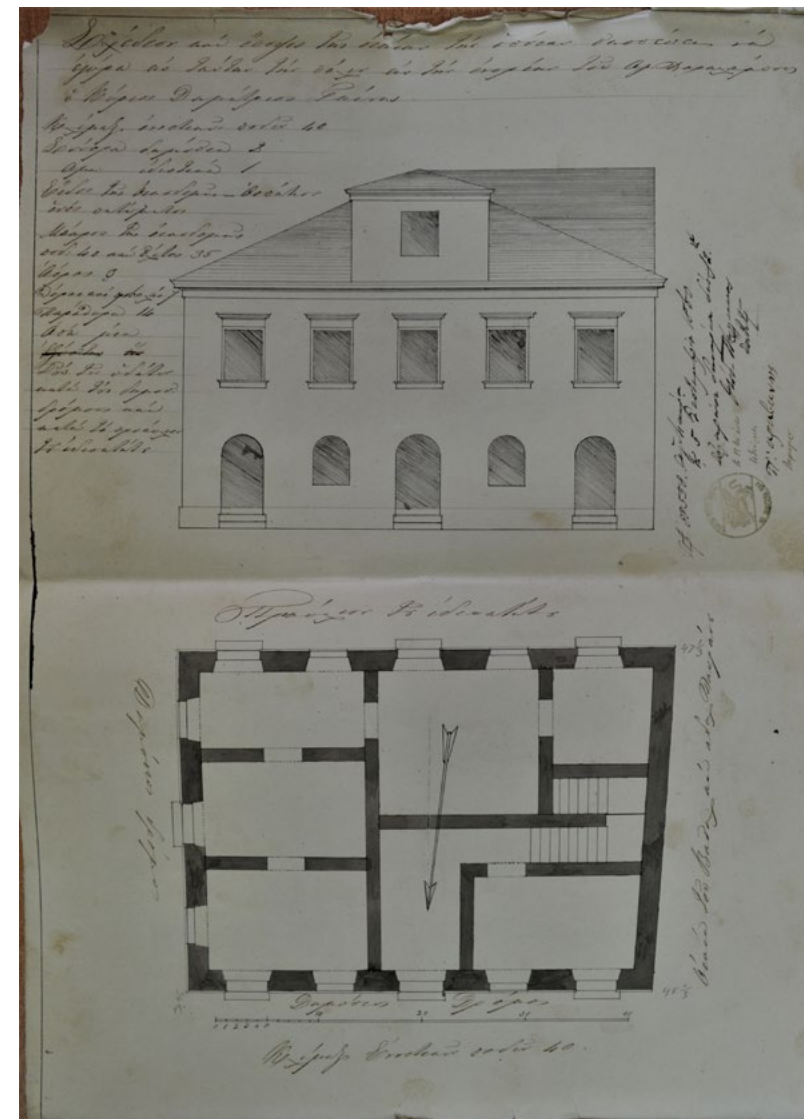
1118 Μαλακάσης, 1982, σ.46.

1119 Μαλακάσης, 1982, σ.47.

1120 Gallant, σ.191 Μια Ελληνίδα, επίσης αριστοκρατικής οικογένειας, ξεναγώντας τον υποκόμη Κέκργουολ σε ένα αστικό σπίτι, «του εξηγούσε ότι τα κενά στο κάτω μέρος της πόρτας της κρεβατοκάμαρας, τα οποία έβλεπε μερικές φορές στα σπίτια, είχαν κατασκευαστεί ώστε να μπορούν οι γυναίκες να εξυπηρετούνται από τον τσαγκάρη για τα παπούμια τους, χωρίς να εκτίθενται στο βλέμμα ενός άνδρα που δεν ήταν συγγενής τους».

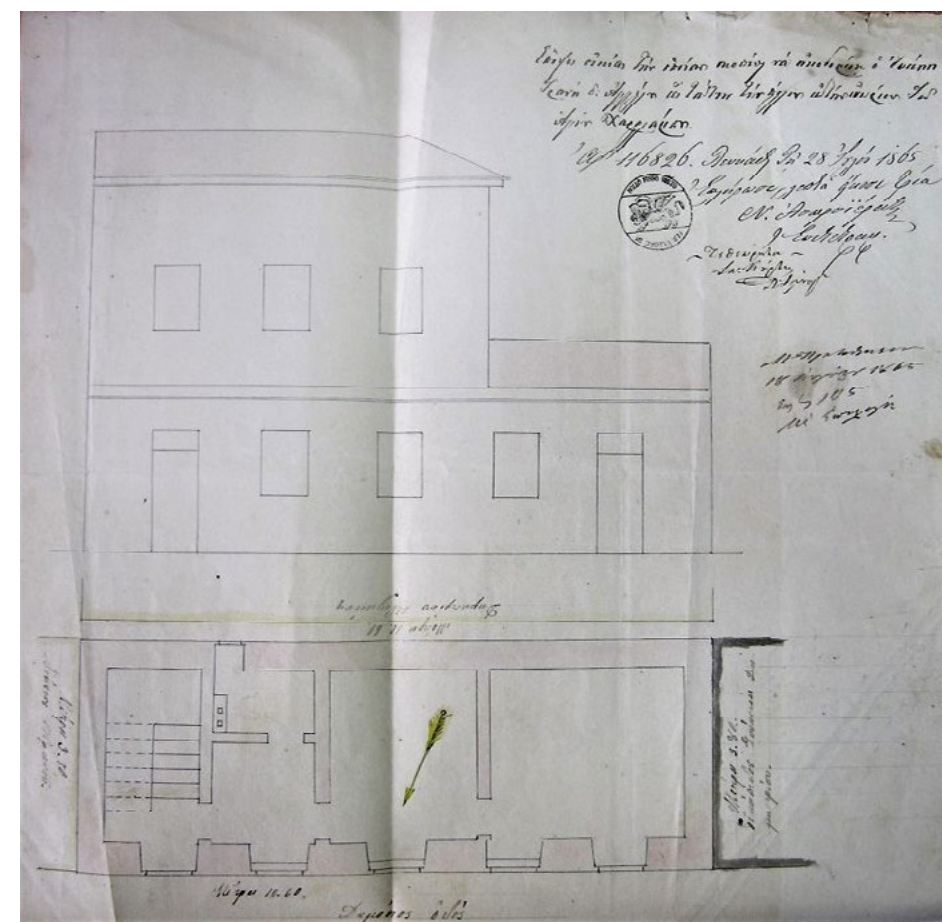
1121 Μαλακάσης, 1982, σ.47

1122 Μαλακάσης, 1982, σ.10 «Σπάνια σε κατόψεις, πάνω στις οποίες σχεδιάζονται οι εσωτερικοί χώροι, βρίσκουμε τζάκι σχεδιασμένα από το μηχανικό. Μόνο στο σχέδιο του Ευγενούς Κυρίου Ιωάννη Βαλαωρίτη (στο σπίτι του Μαρκά), το έτος 1852, βρήκαμε την ένδειξη “camino” (γωνιά), όπως επίσης και το τζάκι (caminetto), μέσα στο δωμάτιο του πράντσου (camera dei pranzo – δωμάτιο γεύματος), προς την ανατολική πλευρά του σπιτιού».

Εικ.250 1860 Οικία Δημητρίου Γκίνη

Εικ.251 1865 Οικία Ιωάννη Τρανού

Στο σχέδιο διακρίνεται ο διάδρομος η ευθύγραμμη σκάλα ανόδου στους δύο πάνω ορόφους και τη σοφίτα, ο διαχωρισμός με φέροντα δομικά στοιχεία και πιο ελαφριές κατασκευές.

1852 Επέκταση οικίας Ιωάννη Βαλαωρίτη (337) (Εικ. 247)

Στη μεγάλη επέκταση που έγινε στην οικία του ποιητή Ιωάννη Βαλαωρίτη (337) είναι εμφανής η εσωτερική διαρρύθμιση των μεγάλων αρχοντικών της εποχής με πολλά δωμάτια τζάκι κλπ.

1853 οικία Νικολάου και αφων Κατοπόδη του Σπυρίδωνος (355, 414, 431) (Εικ. 248)

1854 Οικία Μιχαήλ Περδικάρη (368, 456) (Εικ. 249)

Στην πολύ ενδιαφέρουσα αυτή κάτοψη εμφανίζονται με λεπτομέρεια οι φέροντες και μη φέροντες τοίχοι. Καθώς μάλιστα απεικονίζονται και οι δύο όροφοι, γίνεται φανερό ότι οι φέροντες τοίχοι απεικονίζονται στο ίδιο σημείο, ενώ η θέση των μη φερόντων διαφοροποιείται από όροφο σε όροφο.

1860 Οικία Δημητρίου Γκίνη (516, 523, 549) (Εικ. 250)

Πολύ ενδιαφέρουσα εσωτερική διαρρύθμιση του εσωτερικού ενός νεοκλασικού σπιτιού της όψιμης περιόδου της Αγγλοκρατίας.

1865 Οικία Ιωάννη Τρανού (605) (Εικ. 251)

Στο πλατυμέτωπο αυτό σπίτι οι χώροι αναπτύσσονται εν σειρά με τη σκάλα ανόδου στον όροφο στην μία άκρη του κτίσματος.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ 1825

Στο αρχείο των ΓΑΚ - Νομού Λευκάδας σώζονται στοιχεία για την **κατάσταση διατήρησης** των εκκλησιών της πόλης μετά τον μεγάλο σεισμό του 1825 και συγκεκριμένα, είτε για την επισκευή ή ανακατασκευή των παλαιότερων ναών, είτε για την κατασκευή νέων ή την προσθήκη νέων κωδωνοστασίων στις υπάρχουσες εκκλησίες της πόλης. Από το άρθρο 8¹¹²³ της υπ' αριθμ. ΚΖ' πράξης της Γερουσίας (22 Απριλίου 1825) πληροφορούμαστε ότι όλες οι εκκλησίες της πόλης της Αγίας Μαύρας, εκτός από μία (πιθανόν του Αγίου Μηνά), ή καταστράφηκαν εντελώς, ή υπέστησαν μεγάλες βλάβες. Όμως η διοίκηση είναι αποφασισμένη να λάβει τα αναγκαία μέτρα και να **προσφέρει** οικονομική βοήθεια, προκειμένου να επισκευαστούν ή να ανοικοδομηθούν άμεσα όσες εκκλησίες απαιτούνται για να τελούνται οι ιερές ακολουθίες **και στη συνέχεια και οι υπόλοιπες**.

Η Εκκλησία της Λευκάδας κατείχε ανέκαθεν σημαντική θέση στον ορθόδοξο κόσμο και ήταν για μεγάλα διαστήματα Αρχιεπισκοπή. Ήδη στο «Τακτικό» της τάξεως¹¹²⁴ των επισκοπών του Οικουμενικού Πατριαρχείου που συντάχθηκε επί Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου (1261-1282), πιθανώς μεταξύ 1261-1270, η Εκκλησία της Λευκάδος σημειώνεται ως αυτοκέφαλη αρχιεπισκοπή. Στα μέσα του 15ου αιώνα¹¹²⁵ στα «Τακτικά» της προκαathedρίας των Εκκλησιών η Εκκλησία της Λευκάδος αναφέρεται στην 7η σειρά, ανάμεσα στις αυτοκέφαλες αρχιεπισκοπές που ήταν συνολικά οκτώ.¹¹²⁶ Τον 16ο αιώνα με διαταγή του Σουλτάνου ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως αναβαθμίζει τον Επισκοπικό θρόνο της Λευκάδας.¹¹²⁷ Το 1695¹¹²⁸ μνημονεύεται ο αρχιεπίσκοπος Άνθιμος Μαρίνος και το 1816¹¹²⁹ ο Παρθένιος Κονιδάρης.

1123 Βλέπε επίσης το κεφάλαιο για τους σεισμούς, Ροντογιάννης, 1982, σ.353

1124 Ροντογιάννης, 1982, σ.797. στη σειρά 21. Στο «Τακτικό», επί Ανδρονίκου Β' Παλαιολόγου του Γέροντος (1282-1328), το οποίο συντάχθηκε το 1307 η Εκκλησία της Λευκάδος βρίσκεται στη σειρά 16. Τον 14ο αιώνα η Εκκλησία της Λευκάδος, αναφέρεται στην σειρά 15 μεταξύ των αρχιεπισκοπών.

1125 Ροντογιάννης, 1982, σ.805-806

1126 Ροντογιάννης, 1982, σ.806. Προκονησίων, Καρπάθου, Αιγίνης, Πωγωνιανής, Ελασσώνος, Κω, Λευκάδος και Φαναρίου.

1127 Βλαντής, 2008, σ. 86

1128 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου 2000, σ.145. Λειτουργούν σαν υπηρεσίες ληξιαρχείου. Σημαντικά στοιχεία για τη δημογραφική κίνηση του πληθυσμού (σημ.2 άρθρο3 του «Κανονισμού της εν Λευκάδι Ορθοδόξου Εκκλησίας» τον οποίον υπέβαλλε το 1695 ο τότε Αρχιεπίσκοπος Λευκάδος Άνθιμος Μαρίνος στον Γενικό Προνοητή Θαλάσσης Αντώνιον Μολίν, και τον οποίο ο τελευταίος επεκύρωσε εξ ολοκλήρου)

1129 Ροντογιάννης, 1982, σ.248. Οι αρχές και ο λαός τον συνόδευσαν από την αποβάθρα μέχρι την κατοικία του. Την επομένη μετέβησαν στο Κυβερνείο οι Κυβερνητικοί Σύμβουλοι και οι επίσημοι για να υποβάλουν τα σέβη τους στον Λόρδο Μέγα Αρμυστή, τον οποίο προσφώνησε

Αργότερα στις αρχές του 19ου αιώνα¹¹³⁰ –επί Επτανήσου Πολιτείας– οι πρόσοδοι των μεγάλων μονών (Λιβάδι, Ασώματος, Κόκκινη Εκκλησιά, Άγιος Γεώργιος Μαραντοχωρίου) δημεύονται, οι μονές διαλύονται, τα κτήματά τους εκμισθώνονται, πολλά μοναστηριακά κτήματα καταπατώνται και άλλα γίνονται δάση. Λίγα χρόνια όμως μετά –οι Βρετανοί– **από την** 8η Νοεμβρίου 1811¹¹³¹ θα αποδώσουν πίσω τα κτήματα και θα επιβάλουν σε μονές και εκκλησίες μια ετήσια εισφορά, ανάλογη με τα έσοδά τους για να ενισχυθεί με αυτήν το δημόσιο ταμείο για τα έξοδα τα απαιτούμενα για τη συντήρηση των δημοσίων σχολείων και τον μισθό του αρχιεπισκόπου.

Το 1829¹¹³² θα διαλυθούν οι μονές του Αγίου Γεωργίου στο Μαραντοχώρι και του Προφήτη Ηλία των Σφακιωτών, ενώ άλλες όπως ο Άγιος Νικόλαος Εγκλουβής και ο Άγιος Ιωάννης στο Ροδάκι θα γίνουν μετόχια. Θα παραμείνουν η Φανερωμένη, ο Άγιος Ιωάννης στο Λιβάδι, ο Άγιος Γεώργιος στους Σκάρους, η Κόκκινη Εκκλησιά, ο Άγιος Μιχαήλ Ασώματος και ο Άγιος Νικόλαος της Ιράς.

Ενδιαιτήματα μοναχών στην πόλη (κατοικίες) - Μοναστηριακά και ενοριακά καταστήματα

Από το αρχείο των αδειών των ΓΑΚ - Νομού Λευκάδας διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν αρκετά κοσμικά κτήρια –κατοικίες και καταστήματα– τα οποία είτε ανήκουν σε μοναστήρια εκτός της πόλης, είτε σε ενοριακούς ναούς.

Όπως αναφέραμε και παραπάνω η Εκκλησία της Λευκάδας είχε μεγάλη δύναμη. Κατά την Τουρκοκρατία ιδρύθηκαν τα πιο πολλά μοναστήρια¹¹³³ του νησιού, στα οποία καταφεύγαν οι κάτοικοι, χαρίζοντας τις περιουσίες τους, για να τις γλυτώσουν από τους Οθωμανούς. Η κατάσταση αυτή μάλιστα ανάγκασε τους Οθωμανούς, επί Σελίμ Α΄ (1512-1519) να στείλουν στη Λευκάδα καδή¹¹³⁴ για να επιβλέψει την επαναφορά της ακίνητης περιουσίας στους αρχικούς ιδιοκτήτες της.

Πάντως η απομακρυσμένη θέση πολλών μοναστηριών του νησιού δικαιολογεί την ανάγκη ύπαρξης κατοικίας, προκειμένου ο ηγούμενος ή άλλοι μοναχοί να διεκπεραιώνουν τις εργασίες που θα είχαν στην πρωτεύουσα του νησιού. Επίσης, τα καταστήματα στην πόλη ήταν μια σημαντική πρόσοδος, τόσο για τα μοναστήρια, όσο και για τους ναούς, καθώς όπως προαναφέραμε η ίδρυση και η συντήρησή τους ανήκε αποκλειστικά στην ομάδα των ιδρυτών τους, των συναδέλφων και αποτελούσε ιδιωτική υπόθεση.

1827 - Ανακατασκευή οικίας του μοναστηριού Αγίου Ιωάννη στο Λιβάδι (κ) (Εικ. 252)

εξ ονόματος του Λευκάδιου λαού ο Κυβερνητικός Σύμβουλος Δρ. Ανδρέας Σταύρος και μετά ο Maitland δέχθηκε τον Αρχιεπίσκοπο Λευκάδος Παρθένιο Κονιδάρη, ο οποίος προσήλθε με όλο τον κλήρο.

1130 Χόρτης, 2000, σ.92

1131 Ροντογιάννης, 1982, σ.538

1132 Χόρτης, 2000, σ.92

1133 Χόρτης, 2012, σ10.

1134 Βλαντής, 2008, σ. 85, Ροντογιάννης, 1982, σ.807.

Όπως φαίνεται, τα απομακρυσμένα μεγάλα μοναστήρια της Λευκάδας διατηρούσαν ενδιαιτήματα στην πόλη, τα οποία χρησιμοποιούσαν οι μοναχοί για να διεκπεραιώνουν καλύτερα τις υποθέσεις τους στην πόλη και να έχουν χώρο για να μένουν καθώς η μετάβαση στο μοναστήρι δεν ήταν δυνατόν να γίνει αυθημερόν.

Το συγκεκριμένο κτίσμα βρισκόταν στο Sestiere **1 και στην** Contrada 1, δηλαδή στην περιοχή του Αγίου Μηνά και ανακατασκευάστηκε μετά τον σεισμό σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο με βάση την άδεια με ημερομηνία έκδοσης 21 Ιουλίου 1827.¹¹³⁵ Το σχέδιο θεωρείται από τον Τοποτηρητή Oct(avio) Temple και υπογράφεται από τον Έπαρχο Πέτρο Πετρίτσόπουλο, και τον Γραμματέα Ιωάννη Μαρία Καλκάνη. Παρόλο που δεν υπογράφει ο σχεδιαστής, από τον τρόπο σχεδίασης και τα γράμματα μπορεί να αποδοθεί στον Σπυρίδωνα Βεντούρα. Πρόκειται για κεραμοσκεπές διώροφο απλό κτίσμα.

1829 - Ανακατασκευή οικίας μοναστηριού Αγίων Ασωμάτων (Εικ. 253)

Όπως όλα τα μεγάλα μοναστήρια της Λευκάδας και η απομακρυσμένη Μονή Ασωμάτων **διέθετε οικία** στην πόλη, την οποία χρησιμοποιούσαν οι μοναχοί για να διεκπεραιώνουν καλύτερα τις υποθέσεις τους.

Το συγκεκριμένο κτίσμα, που συνόρευε με τις ιδιοκτησίες του Ιωάννη Δεβάρη και του Δημητρίου Τζεβελέκη, ανακατασκευάστηκε μετά τον σεισμό ακριβώς όμοια με το παλαιό με βάση την άδεια με ημερομηνία έκδοσης 28 Μαρτίου 1829.¹¹³⁶ Το σχέδιο θεωρείται από τον Τοποτηρητή Oct(avio) Temple και υπογράφεται από τον Έπαρχο Πέτρο Πετρίτσόπουλο, και τον Γραμματέα Ιωάννη Μαρία Καλκάνη. Παρόλο που δεν υπογράφει ο σχεδιαστής από τον τρόπο σχεδίασης και τα γράμματα μπορεί να αποδοθεί στον Σπυρίδωνα Βεντούρα. Πρόκειται για διώροφο απλό κτίσμα.

1843-Επισκευή Στοάς Εργαστηρίου Παντοκράτορα (San Salvatore)¹¹³⁷ (Επίτροπος Ιωάννη Σταύρου) (824) (Εικ. 254)

Πρόκειται για ένα ακόμη ακίνητο που ανήκει τον ναό του Παντοκράτορα. Η άδεια αφορά την επισκευή της στοάς του εργαστηρίου με πληρεξούσιους τους ευγενείς Ιωάννη Σταύρο και Βασίλειο Βερύκιο. Το εργαστήριο συνόρευε ανατολικά με την εκκλησία του Παντοκράτορα, νότια με δημόσιο δρόμο και την Πλατεία, βόρεια με κατάστημα του Παντοκράτορα και δυτικά με τον δρόμο. Η άδεια επισκευής της στοάς του καταστήματος του Παντοκράτορα είναι γραμμένη στα ιταλικά. Πρόκειται για ισόγεια ξύλινη κατασκευή, με μονόριχτη στέγη, διαστάσεων 20,3 x 6 ποδών. Απλή λαϊκή κατασκευή. Η απορροή των υδάτων γινόταν στην πλατεία. Υπογράφει ο γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Έχει κλίμακα και προσανατολισμό.

Οι ναοί στην πόλη - Επισκευές και ανακατασκευές

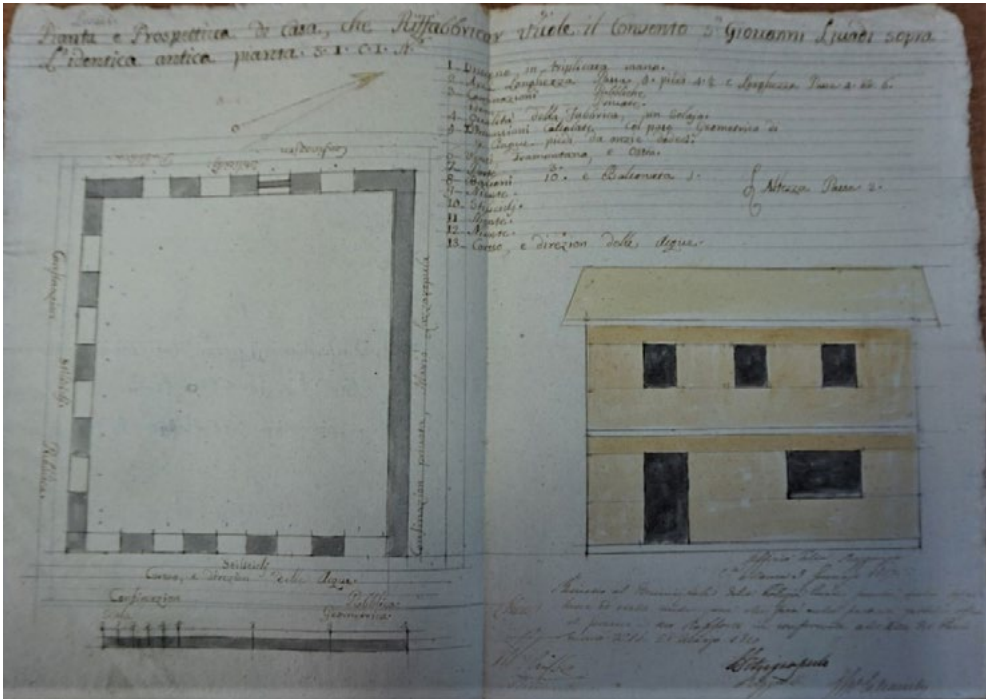
Ο μοναδικός ναός που προϋπήρχε στον οικισμό της Αμαξικής, από το 1531,

1135 ΓΑΚ_Λ 07-01- 06-016.

1136 ΓΑΚ_Λ, 07-01-06-80-85.

1137 ΓΑΚ_Λ 07-06-084

ήταν αυτός του Αγίου Αθανασίου, ο οποίος αναφέρεται ως ξύλινος όταν κατεδαφίστηκε μετά τον σεισμό του 1825 και έκτοτε δεν ξαναχτίστηκε.¹¹³⁸ Εκτός από τον Άγιο Αθανάσιο, την εποχή της βενετικής κατάκτησης, στην Αγία Μαύρα και την γύρω περιοχή¹¹³⁹ υπήρχε ο ναός της Αγίας Παρασκευής που μεταφέρθηκε κατόπιν στη νέα πρωτεύουσα, ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στη Γύρα, ο ναός του Αγίου Ιωάννου του Αντζούση, του Αγίου Γεωργίου στη Σπασμένη Βρύση, της Αναλήψεως στο Φρύνι, της Φανερωμένης, του Αγίου Αντωνίου και η Μονή της Οδηγήτριας.

Αμέσως μετά την κατάληψη του φρουρίου της Αγίας Μαύρας από τους Βενετούς, ο Francesco Morosini¹¹⁴⁰ διέταξε τη μετατροπή των δύο οθωμανικών τζαμιών, που υπήρχαν σε χριστιανικούς ναούς.

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, η Αμαξική ως πρωτεύουσα της Λευκάδας ιδρύθηκε στα τέλη του 18ου αιώνα. Την εποχή αυτή είχε ήδη ξεκινήσει τη παρακμή της Βενετίας, γεγονός που την οδήγησε στην αποφυγή κάθε κίνησης που θα προκαλούσε ρήξη και θα μπορούσε να διαταράξει την τάξη, στρέφοντας εναντίον της τον τοπικό πληθυσμό.¹¹⁴¹

Αν και οι κύριοι άξονες της βενετικής πολιτικής¹¹⁴² στο ζήτημα της ίδρυσης ναών και μόνων ήταν ο περιορισμός των οικοδομών, η αποφυγή της συγκέντρωσης **στους ναούς και τις μονές** μεγάλης ακίνητης περιουσίας μέσω δωρεών και αφιερώσεων,¹¹⁴³ καθώς και ο έλεγχος της οικονομικής τους διαχείρισης, εν τούτοις, κατά την όψιμη αυτή εποχή, οι Βενετοί Προνοητές και ο ίδιος ο Γενικός Καπιτάνος Francesco Morosini, ενθάρρυναν την ανέγερση ναών¹¹⁴⁴ στη νέα πρωτεύουσα της Λευκάδας. Την εποχή αυτή παραχωρούνται οικοπέδα του δημοσίου –η μοναδική περίπτωση τέτοιας ευνοϊκής μεταχείρισης σε κτήσεις της Βενετίας–, ορίζεται εκ των προτέρων ο αριθμός και η θέση των ναών που μπορούσαν να ανοικοδομηθούν.¹¹⁴⁵ Όπως

1138 Για τον ναό του Αγίου Αθανασίου βλ. Ροντογιάννης, 1982, σ. 806-7. Αναφέρει ότι το 1684 ήταν ξύλινη, Γράψα, 2011, σ.164* Ο ναός του Αγίου Αθανασίου ήδη υπήρχε από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, «Η ναοδομία της Πόλης και τα ξυλόγλυπτα τέμπλα», Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου, *Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.148, Βασίλη Παπαζάχου, Κατερίνας Παπαζάχου, 1999, σ.254, Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, Τεχνικές ευστάθειας της Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής και Λεξικό ιδιωματικών οικοδομικών όρων της Λευκάδας, Λευκάδα 2014, σ.67, 23 Αναφέρει: έπεσαν εις την αμαξικήν όσα σπίτια ήταν τοίχινα και μερικά ταύλινα, και οι εκκλησίες όλες μόνον ο Άγιος Αθανάσιος έμεινεν επειδή ήταν ταύλινος, Κατηφόρης, 2000, σ.96, 99, Δημήτρης Σπ.Τσερές, «Η καινούργια χώρα», Ανάπτυπο Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών ΙΓ΄ 2012-2016, Αθήνα 2017, σ.177.

1139 Ροντογιάννης, 1982, σ. 807

1140 Βλαντής, 2008, σ. 116

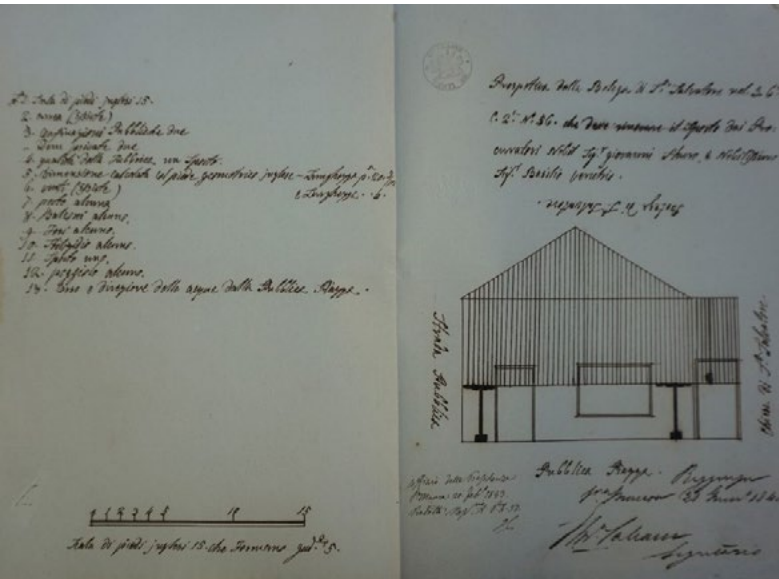
1141 Σπύρος Καρύδης, «Εκκλησιαστική οργάνωση», Βενετοκρατούμενη Ελλάδα, προσεγγίζοντας την ιστορία της, Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, Βιβλιοθήκη αρ.30, Επιστημονική Διεύθυνση Χρύσα Μαλτέζου, Επιμέλεια Κειμένων Δέσποινα Βλάσση-Αγγελική Τζαβάρα, Αθήνα-Βενετία 2010, τομ.Α΄, σ.319

1142 Καρύδης, 2010, τομ.Α΄, σ.315..

1143 Καρύδης, 2010, τομ.Α΄, σ.315. Απόφαση της Συγκλήτου 26 Μαρτίου 1605 για την κατάργηση των αφιερώσεων, Ν.Καραπιδάκης, Μ.Καμονάχου, 1986, σ.442-446.

1144 Σολδάτος, 2000, σ.119, Καρύδης, 2010, τομ.Α΄, σ.316-317.

1145 Βλαντής, 2008, σ.126

Εικ. 252 1829 Οικία στην πόλη, ιδιοκτησίας μονής Αγίου Ιωάννου στο Λιβάδι

Εικ.253 1829 Οικία στην πόλη, ιδιοκτησίας μονής Ασωμάτων

Εικ.254 1843 Εργαστήριο ιδιοκτησίας ναού Παντοκράτορα

μπορούμε να διαπιστώσουμε από το κτηματολόγιο, που εκπονήθηκε από τον Santo Semitecolo το 1727, οι θέσεις των ναών της πόλης είχαν χωροθετηθεί *εξαρχής* και παρά το γεγονός ότι η πόλη είχε αναπτυχθεί μόνον κατά ένα μικρό τμήμα,¹¹⁴⁶ είχαν ήδη κτισθεί οι περισσότερες εκκλησίες, καταλαμβάνοντας όλη την έκταση της μελλοντικής επέκτασης της πόλης¹¹⁴⁷ που έλαβε την πλήρη **ανάπτυξη** της τον 19ο αιώνα όπως φαίνεται από το πολεοδομικό σχέδιο του 1825.

Οι περισσότερες και σημαντικότερες εκκλησίες της πόλης έχουν χωροθετηθεί στον κεντρικό άξονα της πόλης, αποδεικνύοντας ότι διατηρήθηκε η χάραξη του παλαιότερου οδικού άξονα που οδηγούσε το νερό από τη Μεγάλη Βρύση, μέσω του οθωμανικού Υδραγωγείου, στο φρούριο της Αγίας Μαύρας. Επίσης, το γεγονός ότι οι εκκλησίες της Λευκάδας δεν είναι προσανατολισμένες όλες αμιγώς στην ανατολή αποτελεί ένδειξη ότι κατασκευάστηκαν επί διαμορφωμένου οδικού δικτύου, επί του οποίου ακολούθησε η παραχώρηση των οικοπέδων για την κατασκευή των εκκλησιών, οι οποίες ήταν συναδελφικές, δηλαδή ανήκαν σε ομάδα ιδιωτών. Με την ενθάρρυνση της βενετικής διοίκησης *σχηματίστηκαν την εποχή εκείνη οι αδελφότητες*,¹¹⁴⁸ κάθε μέλος από τις οποίες συνεισέφερε **το αναλογούν** ποσό και αναλάμβανε την υποχρέωση έναντι μικρού **εδαφικού κανόνος**, που θάρυνε το οικόπεδο επί του οποίου έκτιζε, προς όφελος της εκκλησίας, στην αδελφότητα της οποίας είχε καταγραφεί.

Το 1754, με το διάταγμα¹¹⁴⁹ του Γενικού Προνοητή Αυγουστίνου Sagredo, υιοθετήθηκε η δραστική πολιτειακή παρέμβαση στην οικονομική διαχείριση των ναών και των μονών, με την επιβολή ενιαίου μοντέλου στη τήρηση βιβλίων (καπιτωλάρια) για την απόδοση λογαριασμών καθώς και στον έλεγχο των πεπραγμένων των εκάστοτε διαχειριστών. Επίσης καταγράφονται¹¹⁵⁰ σε βιβλία (κατάστιχα) οι γάμοι και οι βαπτίσεις με ονόματα γονέων και αναδόχων, αλλά και σημαντικά γεγονότα, όπως οι σεισμοί. Στο σωζόμενο καπιτωλάριο του Αγίου Μηνά αναγράφονται τα ονόματα των ιδρυτών του ναού (Εικ. 255).

Ο πρώτος ναός που κτίστηκε στην πόλη το 1685, ένα χρόνο μόλις μετά την κατάληψη της Λευκάδας από τους Βενετούς, επάνω στην κεντρική πλατεία είναι ο Άγιος Σπυρίδωνας,¹¹⁵¹ το 1685 ο Άγιος Νικόλαος,¹¹⁵² το 1689 ο ναός της

¹¹⁴⁶ Παπαδάτου-Γιαννοπούλου 2000, σ. 144, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32.

¹¹⁴⁷ Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.145

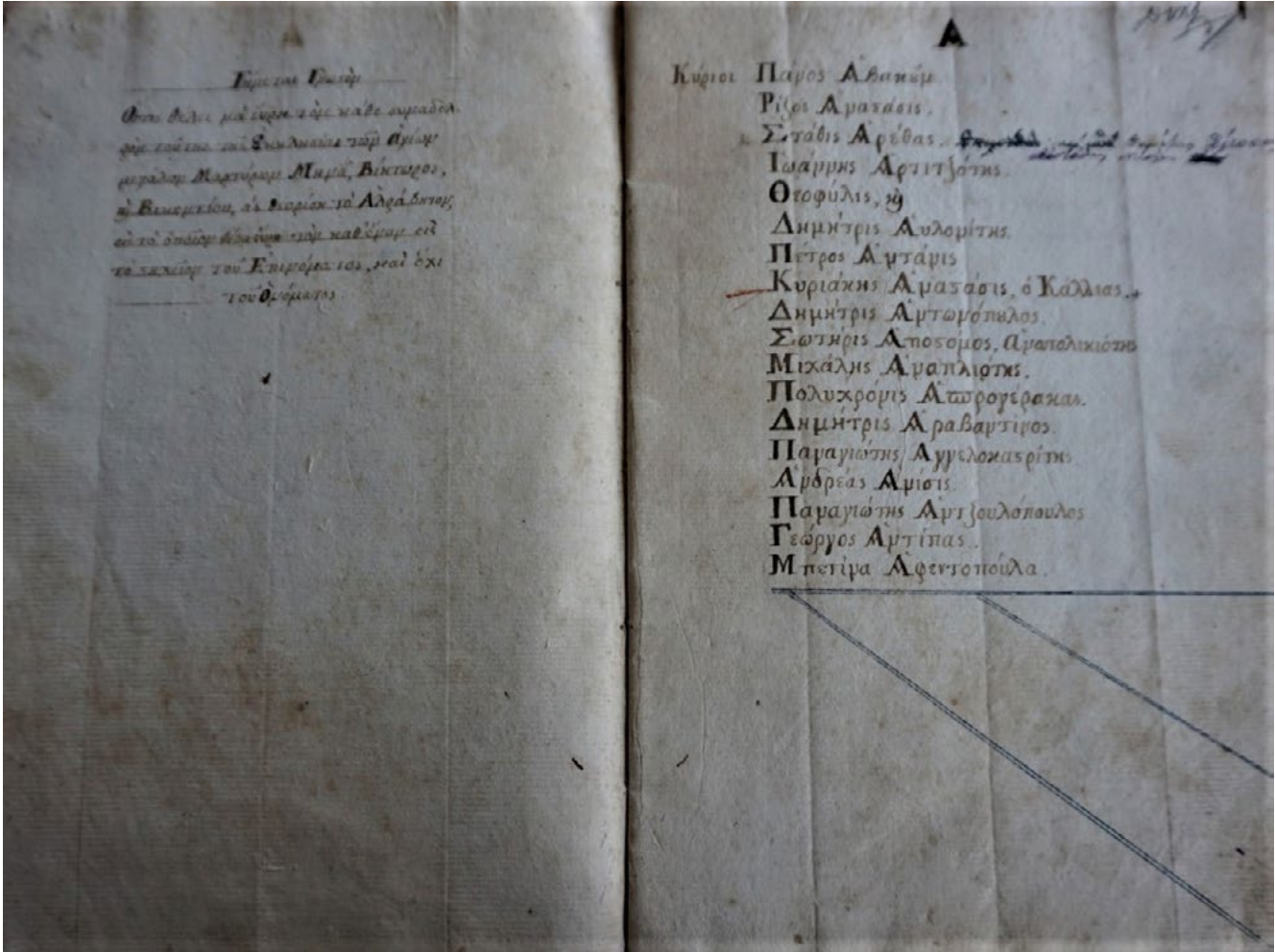
¹¹⁴⁸ Βλαντής, 2008, σ.126-127, Για την σημασία των αδελφοτήτων στην οργάνωση του εκκλησιαστικού βίου στον βενετοκρατούμενο ελληνικό χώρο βλ. Καρύδης, 2010, τομ.Α', σ.310-311

¹¹⁴⁹ Καρύδης, 2010, τομ. Α', σ.318-319.

¹¹⁵⁰ Παπαδάτου-Γιαννοπούλου 2000, σ.145. Λειτουργούν σαν υπηρεσίες ληξιαρχείου. Σημαντικά στοιχεία για τη δημογραφική κίνηση του πληθυσμού (σημ.2 άρθρο3 του «Κανονισμού της εν Λευκάδι Ορθοδόξου Εκκλησίας» τον οποίον υπέβαλλε το 1695 ο τότε Αρχιεπίσκοπος Λευκάδος Άνθιμος Μαρίνος στον Γενικό Προνοητή Θαλάσσης Αντώνιον Μολίν, και τον οποίο ο τελευταίος επεκύρωσε εξ ολοκλήρου)

¹¹⁵¹ Για την ίδρυση του ναού του Αγίου Σπυρίδωνα Λευκάδας βλ. Βλαντής, 2008, σ.127, 129, 130, Ροντογιάννης, 1982, σ. 808, 810, 838, Κατηφόρης, 2000, σ.102, σημ.15, 103, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.148, 149, Γράψα, 2006, σ. 56, 125-126, Γράψα, 2011, σ.164, σ.164-5 υποσ.7. ΓΑΚ_Λ φακ. ΣΤ1, φ.200, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32

¹¹⁵² Για τον Ναό του Αγίου Νικολάου βλ. Βλαντής, 2008, σ.127, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.32, 148, 149, Γράψα, 2011, σ.164

Εικ. 255 Τα ονόματα των ιδρυτών του Αγίου Μηνά όπως αναγράφονται στο καπιτωλάριο του ναού

Ευαγγελίστριας,¹¹⁵³ το 1691 ο ναός του Παντοκράτορα,¹¹⁵⁴ το 1702 ο ναός του Αγίου Δημητρίου,¹¹⁵⁵ το 1704 ο ναός του Αγίου Μηνά, Βίκτωρος και Βικεντίου,¹¹⁵⁶ το 1714 ο ναός της Αγίας Παρασκευής - Santa Veneranda,¹¹⁵⁷ το 1717 ο ναός του Αγίου Αντωνίου,¹¹⁵⁸ το 1718 ο ναός της Παναγίας των Ξένων,¹¹⁵⁹ το 1724 ο ναός των Αγίων Αναργύρων,¹¹⁶⁰ το 1734 ο ναός των Εισοδίων της Θεοτόκου,¹¹⁶¹ 1735 ο ναός του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου,¹¹⁶² το 1736 ο ναός του Αγίου Βασιλείου (Τριών Ιεραρχών),¹¹⁶³ το 1738 ο ναός του Αγίου Παντελεήμωνος,¹¹⁶⁴ το 1741 ο ναός του Αγίου Γεωργίου,¹¹⁶⁵ το 1743 ο ναός του Αγίου Χαραλάμπους,¹¹⁶⁶ το 1744 ο ναός του Αγίου Βησσαρίωνος ή Αγία Κάρα,¹¹⁶⁷ και το 1750 ο ναός του Αγίου

1153 Για την Ευαγγελίστρια βλ. Ροντογιάννης, 1982, σ.452, 579. Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.161, σημ.9, Ελένη Δ. Γράψα, 2006, σ. 138-139, Γράψα, 2011, σ.164, 2014, σ.32

1154 Για τον ναό του Παντοκράτορα βλ. Βλαντής, 2008, σ.117, 127, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.148, Γράψα, 2011, σ.164, Γράψα, 2006, σ.104-105, Παπακώστα, 2015, σ.173-182.

1155 Βλαντής, 2008, σ.127, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.148, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32, Γράψα, 2011, σ.164, Σολδάτος, 2000, σ.122

1156 Για τον ναό του Αγίου Μηνά βλ. Βλαντής, 2008, σ.127, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.148, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.161, σημ.9, Σολδάτος, 2000, σ.124, Δημητράκοπούλου, 2000, σ.62-63, Γράψα, 2011, σ.164, 165, υπ.7, Γράψα, 2006, σ.20, 96, Παπακώστα, 2015, σ.173-182.

1157 Για τον ναό της Αγίας Παρασκευής βλ. Βλαντής, 2008, σ.127, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.148, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32-33, Γράψα, 2011, σ.164, Χόρτης, 2012, σ.18

1158 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32, Γράψα, 2011, σ.164, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.148

1159 Για τον ναό της Παναγίας των Ξένων βλ. Βλαντής, 2008, σ.127, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32-33, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.148

1160 Για τον ναό των Αγίων Αναργύρων βλ. Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.148, Βλαντής, 2008, σ.127, Christina E. Papakosta, “From armatolos to cavaliere di San Marko: Aggelo Sumillas (seventeenth to eighteenth centuries)”, *Social and Political elites in eastern and central Europe (15th-18th centuries)*, edited by Cristian Luca, Laurentiu Radvan and Alexandra Simon, with a Foreword by Martyn Rady. σ.220, Γράψα, 2011, σ.164, Αλκης Χαραλαμπίδης, «Επτάνησα: Στα δυτικά της νεότερης ελληνικής τέχνης», Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου, *Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.114, Παπακώστα, 2015, σ.173-182.

1161 Για τον ναό των Εισοδίων της Θεοτόκου βλ. Βλαντής, 2008, σ.127, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.148, Γράψα, 2011, σ.164

1162 Για τον ναό του Αγίου Ιωάννη Θεολόγου βλ. Βλαντής, 2008, σ.127, Γράψα, 2011, σ.164, Κατηφόρης, 2000, σ.104

1163 Για τον ναό του Αγίου Βασιλείου (Τριών Ιεραρχών) βλ. Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32, Γράψα, 2011, σ.164 Κατηφόρης, 2000, σ.99-100

1164 Για τον ναό του Αγίου Παντελεήμωνος βλ. Γράψα, 2011, σ.164, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32 (βλ. Γράψα σ.), σ.33

1165 Για τον ναό του Αγίου Γεωργίου βλ. Βλαντής, 2008, σ.127, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32, Γράψα, 2011, σ.164, Χόρτης, 2012, σ.18, Οι εκκλησίες του Αγίου Γεωργίου στη Λευκάδα, Mylefkada 23/4/2016

1166 Για τον ναό του Αγίου Χαραλάμπους βλ. Βλαντής, 2008, σ.127, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32, Γράψα, 2011, σ.164, Κατηφόρης, 2000, σ.102-103

1167 Για τον ναό του Αγίου Βησσαρίωνος ή Αγία Κάρα βλ. Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32, Γράψα, 2011, σ.164

Ιωάννη Προδρόμου.¹¹⁶⁸ Επομένως, από το 1684 έως το 1750 κατασκευάζονται στην πόλη 18 ναοί,¹¹⁶⁹ οι οποίοι είναι μονόκλιτες βασιλικές, με γυναικωνίτη στη δυτική πλευρά και δίρριχτη στέγη. Στην κατασκευή των ναών αυτών είναι φανερή η δυτική **τέχνη**, με την επικράτηση του μπαρόκ στην αρχιτεκτονική, με ισόδομο σύστημα δόμησης της λιθοδομής, περίτεχνα θυρώματα και υπέρθυρα θυρών και παραθύρων καθώς και φορητές εικόνες με την τεχνική της ελαιογραφίας, αντί τοιχογραφιών. Άλλωστε, σημαντικός ζωγράφος την εποχή αυτή στη Λευκάδα είναι ο Παναγιώτης Δοξαράς του οποίου το έργο Περί ζωγραφίας σηματοδοτεί την ίδρυση της Επτανησιακής Σχολής. Επίσης, τα παλαιότερα και πλέον επιβλητικά τέμπλα,¹¹⁷⁰ που χρονολογούνται μεταξύ 1722 και 1736 και ανήκουν στους ναούς του Αγίου Μηνά, του Αγίου Σπυρίδωνα, της Αγίας Παρασκευής,¹¹⁷¹ των Εισοδίων της Παναγίας και του Αγίου Νικολάου, φέρουν σημαντικές φορητές εικόνες της Επτανησιακής Σχολής. Οι φθορές που προκαλούσαν οι σεισμοί¹¹⁷² απαιτούσαν την επισκευή και πιθανή αύξηση του μεγέθους των εκκλησιών και κάποτε σε αλλαγή των τέμπλων. Στις αρχές του 19ου αιώνα σπουδαιότερος κατασκευαστής τέμπλων στη Λευκάδα ήταν ο Πάνος Προσαλέντης ή Μαιστράλης.

Συγχρόνως όμως οι ναοί είναι και κομβικά σημεία του κοινωνικού ιστού, αποτελώντας το κέντρο κάθε contrada και sestiere. Εντός των ναών υπήρχε χώρος ταφής των μελών της αδελφότητας. Σε αρκετές περιπτώσεις όμως διαπιστώνεται διαφορά του τόπου ταφής, από την ενορία στην οποία το άτομο ήταν ενταγμένο σύμφωνα με τις γνωστές απογραφές του πληθυσμού. Η **απόκλιση** αυτή δικαιολογείται από το γεγονός ότι η ενοριακή ένταξη του πιστού στις απογραφές δεν ταυτίζονται κατ’ ανάγκη με την εκκλησιαστική οργάνωση της τοπικής εκκλησίας, δηλαδή δεν γινόταν πάντα με γεωγραφικά κριτήρια.¹¹⁷³ Επίσης, οι εκκλησίες ήταν το επίκεντρο σημαντικών γεγονότων, όπως η εκλογή, με μυστική ψηφοφορία, του αρχιεπισκόπου Λευκάδας, η οποία γίνονταν στον ναό του Αγίου Σπυρίδωνα¹¹⁷⁴ και όχι στο κτήριο του Συμβουλίου.

Αντίστοιχος οργανισμός κατασκευής ναών διαπιστώνεται και στην Κέρκυρα¹¹⁷⁵ κατά το τελευταίο τέταρτο του 17ου και το πρώτο μισό του 18ου αιώνα, όταν καταγράφεται το 72,2% των ιδρύσεων και των ανοικοδομήσεων και το 55,2% των ανακαινίσεων.

1168 Για τον ναό του Αγίου Ιωάννη Προδρόμου βλ. Βλαντής, 2008, σ.127, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.32.

1169 Σολδάτος, «Παρουσίαση της θεματικής του Συμποσίου», Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου, Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.16, Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.148-149. «Αν υποθέσουμε ότι ο πληθυσμός δεν ξεπερνούσε τους 4.500-5.000 κατοίκους, έχουμε μια αναλογία 250 έως 280 κατοίκων ανά εκκλησία».

1170 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.160, 167.

1171 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2000, σ.161

1172 Ροντογιάννης, 1982, σ.575

1173 Καρύδης, 2010, τομ. Α΄, σ.309-310

1174 Βοσκοπούλου 2005, σ. 77.

1175 Σπύρος Χρ. Καρύδης, «Πληροφορίες για την ίδρυση ή την ανακαίνιση ναών στην Κέρκυρα τον 17^ο και 18^ο αιώνα», Πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου Όψεις της εκκλησιαστικής ιστορίας της Κέρκυρας, 7-8 Δεκεμβρίου 2005, Κερκυραϊκά Χρονικά Εταιρεία κερκυραϊκών Σπουδών, περ.Β΄, τομ.Δ΄, Κέρκυρα 2007, σ.73, σ. 63.

Για τις ανάγκες των κατοίκων της Αμαξικής που ασπάζονταν το καθολικό δόγμα¹¹⁷⁶ κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας, λειτουργούσε μέσα στο φρούριο της Αγίας Μαύρας ο ναός του Παντοκράτορα, ο οποίος παραχωρήθηκε στους μοναχούς του Αγίου Φραγκίσκου¹¹⁷⁷ και προικοδοτήθηκε με κτηματική περιουσία από τη βενετική διοίκηση.¹¹⁷⁸ Μέσα στην πόλη, το 1722¹¹⁷⁹ ιδρύθηκε ο ναός της Άσπιλης Σύλληψης στην ανατολική πλευρά της κεντρικής πλατείας, μπροστά από την οικία Σούρμνη,¹¹⁸⁰ η οποία διατηρήθηκε έως το 1825, οπότε κατέρρευσε από τον σεισμό και δεν ξανακτίστηκε. Υπήρχε επίσης μία ακόμη καθολική εκκλησία, η Φραγκοκλησιά, στον ανατολικό προβλήτα της πόλης. Η Καθολική Εκκλησία της Λευκάδος υπαγόταν στο Καθολικό επίσκοπο Κεφαλληνίας και Ζακύνθου, που έδρευε στη Ζάκυνθο. Επί Τουρκοκρατίας, στον ίδιο επίσκοπο υπήγοντο οι καθολικοί κάτοικοι της Λευκάδας, της Πρέβεζας, της Ιθάκης, της Βόνιτσας, των Κυθήρων και της Πελοποννήσου.

Στην αρχή της Αγγλοκρατίας, το 1823 εφημέριοι της Αγίας Μαύρας μνημονεύονται οι εξής: στην Παναγία των Εισοδίων, ο Χρύσανθος ιερομόναχος Αργέντης· στον Άγιο Μηνά ο ιερομόναχος Βησσαρίων Κονιδάρης· στην Ευαγγελίστρια ο ιερομόναχος Ιωάννης Βικέντζος· στην Παναγία των Ξένων ο ιερομόναχος Γρηγόριος Ασπρογέρακας· στην Αγία Παρασκευή ο Παναγιώτης Πούλιας· στον Άγιο Σπυρίδωνα ο Σωφρόνιος Ψωμάς· στον Άγιο Χαράλαμπο ο Παναγιώτης Αϊτινός· στον Άγιο Ιωάννη Θεολόγο ο ιερομόναχος Θεόκλητος Πατρίκιος· στον Άγιο Δημήτριο ο ιερομόναχος Κυπριανός Βλασσόπουλος· στον Άγιο Νικόλαο ο ιερομόναχος Αναστάσιος Ζαμπέλης· στον Παντοκράτορα ο ιερομόναχος Ιωσήφ Νέγρης.¹¹⁸¹

Κατά τους σεισμούς του 1825 όλοι οι ναοί της πόλης υπέστησαν ζημιές και απαιτήθηκε η επισκευή ή ανακατασκευή τους σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο.

1827 - Ναός του Παντοκράτορα (Εικ. 256)

Το 1827 γίνεται επισκευή του ναού του Παντοκράτορα (ια). Σύμφωνα με τα αναφερόμενα στην άδεια ο ναός του Παντοκράτορα –που είχε κατασκευαστεί το 1691– πρέπει να υπέστη ζημιές και πιθανόν επισκευάστηκε σε μεγάλη έκταση (da Construisi). Ήταν ο πρώτος ναός που επισκευάστηκε, καθώς η άδεια εκδίδεται στις 17 Ιουνίου 1827¹¹⁸² και περιγράφει ότι στα δυτικά βρίσκεται ο δημόσιος δρόμος, στα ανατολικά οικόπεδο της εκκλησίας ενώ η απορροή των όμβριων γίνεται από τον βορρά και τον νότο. Το σχέδιο θεωρείται από τον Τοποτηρητή Oct(avio) Temple και υπογράφεται από τον Έπαρχο Πέτρο Πετριτσόπουλο και τον Γραμματέα Ιωάννη Μαρία Καλκάνη.

Στο σχέδιο αποδίδεται πιθανόν η παλαιότερη περίτεχνη πρόσοψη

1176 Ροντογιάννης, 1982, σ.809

1177 Βλαντής, 2008, σ.116. Σύμφωνα με την μεταγραφή του η επιγραφή στην είσοδο αναφέρει: «HOC SACELLUM/MAHOMI IMPIETATE EXPIATUM/FRANCISCUS MAUROCENO/ AEQUES D.MARCI PROC.TERTIO IN TURCAS/ IMP.SUPREMUS/DEO SALVATORI SACRAVIT/MDCLXXXIV.

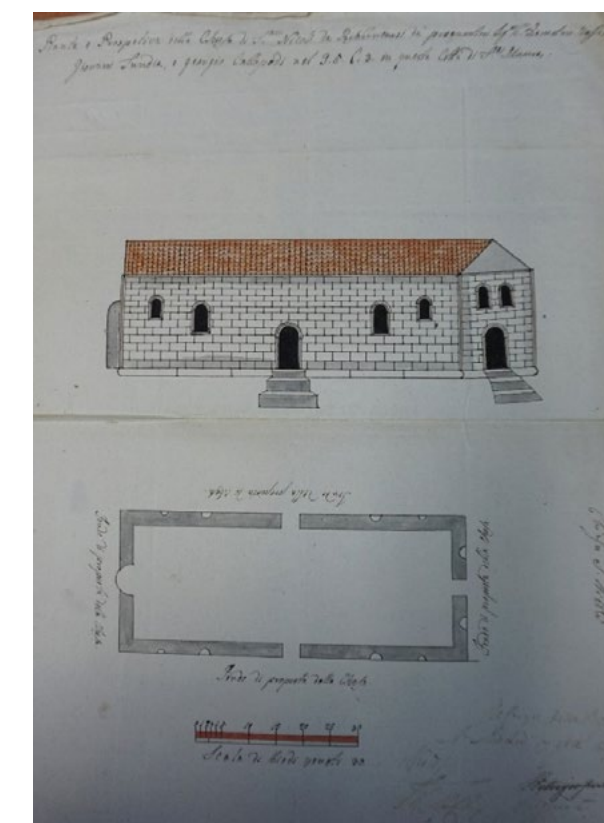
1178 Χόρτης, 2012, σ.17, 26.

1179 Γράψα, 2011, σ.164

1180 Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, 2014, σ.35

1181 Γράψα, 2011, σ.174 σημ.38

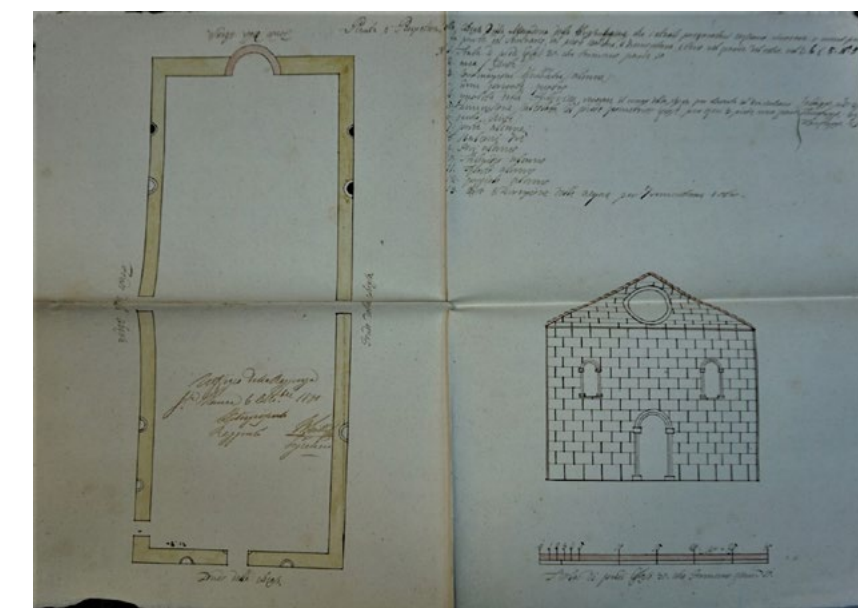
1182 ΓΑΚ_Λ 07-01-06-80-85

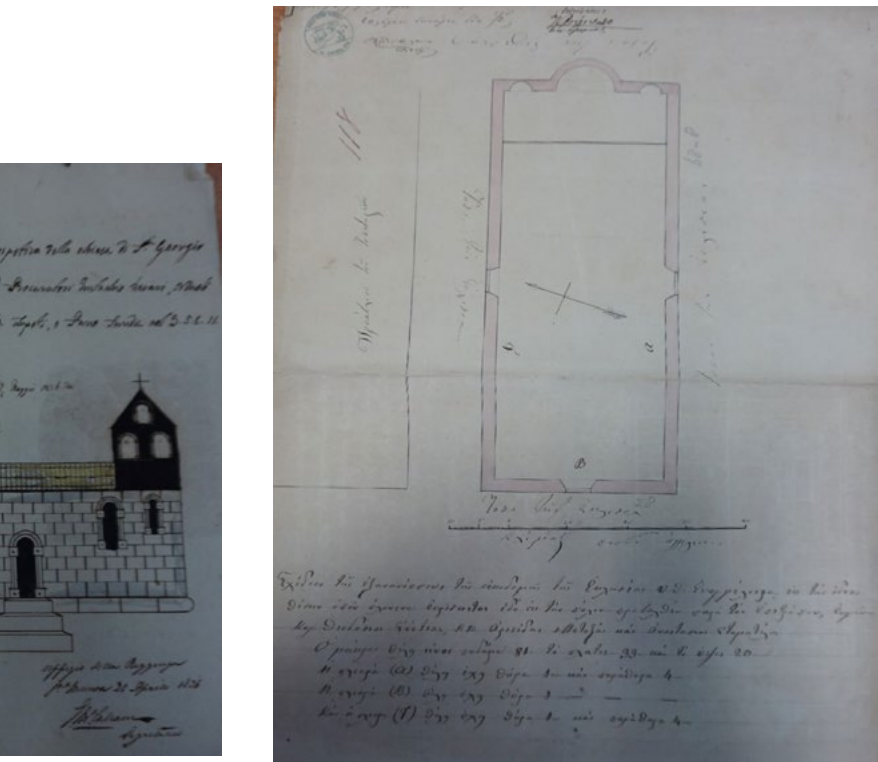
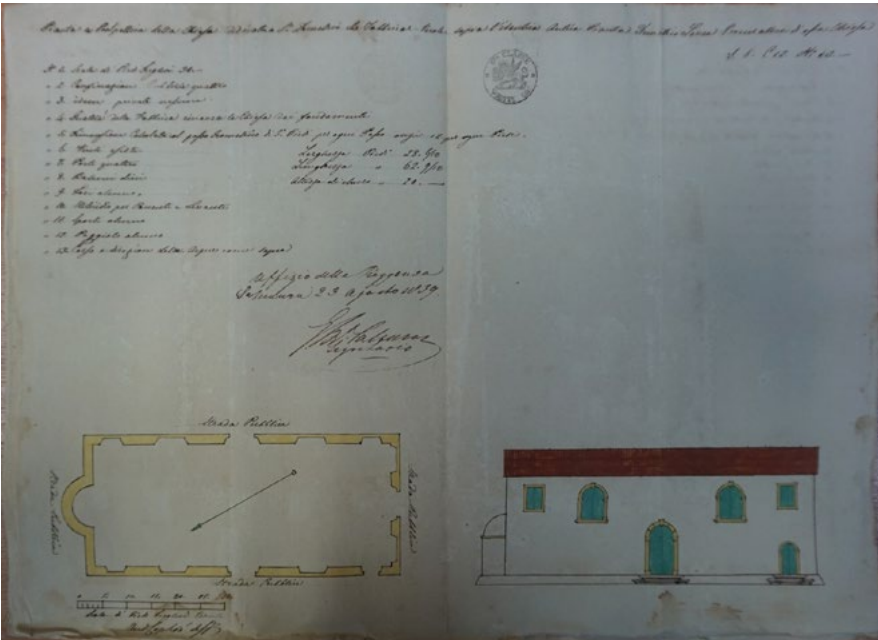
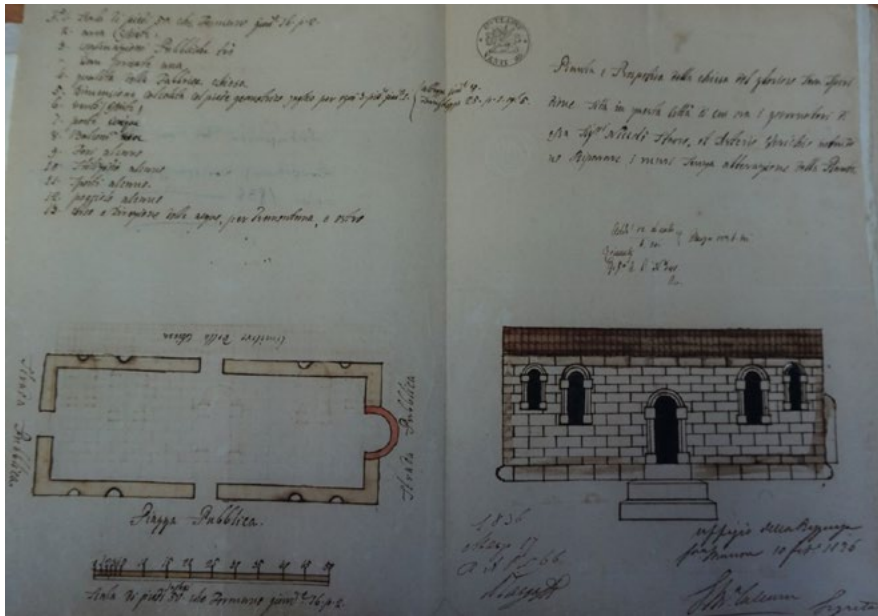
Εικ.256 1827 Ναός Παντοκράτορα

Εικ.257 1829 Ναός Αγίου Νικολάου

Εικ.258 1830 Ναός Εισοδείων της Θεοτόκου

του ναού, με τέσσερις υψηλούς κίονες και όχι με τέσσερις παραστάδες όπως σώζεται σήμερα. Το αέτωμα της στέγης είναι απλό τριγωνικό με μεγάλο κυκλικό φεγγίτη και μεταλλικό σταυρό, χωρίς την μπαρόκ απόληξη της στέγης που σώζεται σήμερα, αλλά με αέτωμα.

Κάποια στοιχεία για τον τρόπο κατασκευής του ναού βρίσκουμε σε εργολαβικό συμβόλαιο¹¹⁸³ του 1856, σύμφωνα με το οποίο τα ακρινά αγκωνάρια και τα κεφαλοκόλωνα είναι πελεκητά.

1829-Ανακατασκευή ναού Αγίου Νικολάου (Εικ. 257)

Το 1825 ο ναός του Αγίου Νικολάου –που είχε αρχικά κατασκευαστεί το 1685– πρέπει να υπέστη πολύ μεγάλες καταστροφές από τον σεισμό και το 1829 απαιτήθηκε η ανακατασκευή του από τους πληρεξούσιους του ναού δόκτορα Δημήτριο Βαφέα, Ιωάννη Σούνδια και Γεώργιο Κατοπόδη. Η περιοχή που βρίσκεται είναι στη siestere 5 και στη condrada 3. Η άδεια εκδίδεται στις 17 Ιουνίου 1827.¹¹⁸⁴ Το σχέδιο θεωρείται από τον Τοποτηρητή Oct(ανίο) Temple και υπογράφεται από τον Έπαρχο Πέτρο Πετριτσόπουλο καθώς και τον Γραμματέα Ιωάννη Μαρία Καλκάνη. Στο σχέδιο αποδίδεται το ισόδομο σύστημα δόμησης, τα τοξωτά θυρώματα των ανοιγμάτων και η δίρριχτη ξύλινη στέγη.

1830-Επισκευή ιερού και τριών παραθύρων Ναού Εισοδίων της Θεοτόκου (646)¹¹⁸⁵ (Εικ. 258).

Στον ναό των Εισοδίων της Θεοτόκου –που είχε κατασκευαστεί αρχικά το 1734– γίνεται επισκευή το 1830 των τοίχων στην περιοχή του ιερού και τριών ανοιγμάτων, ένα στον βορρά και δύο στον νότο. Ο ναός απεικονίζεται με ισόδομη λιθοδομή και κυκλικό άνοιγμα στο δυτικό αέτωμα. Η θύρα και τα δύο παράθυρα φέρουν μπαρόκ περιθωρώματα.

1836- Ιερός Ναός Αγίου Σπυρίδωνα (ιβ) (Εικ. 259)

Ο ναός του Αγίου Σπυρίδωνα είναι η παλαιότερη εκκλησία της Αμαξικής, καθώς είχε κατασκευαστεί στη δυτική πλευρά της πλατείας, αρχικά το 1685¹¹⁸⁶. Το 1836¹¹⁸⁷ εκτελούνται εργασίες επισκευής των τοίχων χωρίς αλλαγή του σχεδίου της, με πληρεξούσιους τον Νικόλαο Σταύρο και τον Αστέριο Βερύκιο. Από την πλευρά της διοίκησης υπογράφει ο Ι.Μ. Καλκάνης. Με την επισκευή αυτή του Αγίου Σπυρίδωνα πιθανόν συνδέεται ο Πέτρος Σουμίλας καθώς στη διαθήκη του (1837) ορίζει ότι θέλει να ταφεί εκεί όπου πιθανόν είχε ταφεί και ο καπετάν Αγγελής.¹¹⁸⁸ Επίσης, κάποια στοιχεία για τον τρόπο κατασκευής του ναού βρίσκουμε σε εργολαβικό συμβόλαιο¹¹⁸⁹ του 1856 για άλλο ναό της Κοίμησης της Θεοτόκου στην Κατούνα, σύμφωνα με το οποίο στο επάνω μέρος να γίνουν τόσες τρύπες όσες υπάρχουν στον Άγιο Σπυρίδωνα.

1183 Μαλακάσης, 1982, σ. 624.

1184 ΓΑΚ_Λ Εκκλησιαστικά 08.02.02.004 9

1185 ΥΠΠΟΑ-ΔΑΒΜΜ_Λ 8-31-37 Ναός Εισοδίων της Θεοτόκου

1186 Ροντογιάννης, 1982, σ.476.

1187 ΓΑΚ_Λ Εκκλησιαστικά 08.02.02.005

1188 Παπακώστα, 2015, σ.δι173-182.

1189 Μαλακάσης, 1982, σ. 624.

1836 Ναός Αγίου Γεωργίου (ιδ) (Εικ. 260)

Ο ναός του Αγίου Γεωργίου¹¹⁹⁰ (ιδ), ο οποίος είχε κατασκευαστεί το 1741, προφανώς υπέστη σοβαρές ζημιές από τον σεισμό και το 1836 απαιτήθηκε η επισκευή του με πληρεξούσιους τον Ευστάθιο Δεβάρη, τον Νικολή Μπαμπνέα τον Μηνά Λουπέτη, και τον Πάνο Σούνδια. Σύμφωνα με την άδεια, στην ανατολική του πλευρά ο ναός συνόρευε με τον κτήριο των Ιωάννη και αφων Βεντούρα. Στον ναό σχεδιάζεται ενσωματωμένο δίλοβο κωδωνοστάσιο, με αετωματική απόληξη στη βορειοδυτική του γωνία.

1839- Ανακατασκευή Ναού Αγίου Δημητρίου (θ) (Εικ. 261)

Ο ναός οικοδομείται από τη Μονή της Ευαγγελίστριας ή Κόκκινη Εκκλησίας τον 18^ο αιώνα¹¹⁹¹ και συγκεκριμένα το 1702. Με την άδεια του 1839 ο ναός του Αγίου Δημητρίου¹¹⁹² ανακατασκευάζεται, σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο από τα θεμέλια, με πληρεξούσιο τον Δημήτριο Λέφκα. Τα σχέδια έχει εκπονήσει ο Ανδρέας Κοψιδάς. Από τη διοίκηση υπογράφει ο Γραμματέας Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1856-Επισκευή Ναού Ευαγγελίστριας (β) (Εικ. 262)

Ο ναός της Ευαγγελίστριας είναι από τους παλαιότερους της πόλης και είχε κατασκευαστεί το 1689. Το 1856 αναφέρεται στην άδεια «*σχέδιον εξανανέωσης της οικοδομής της εκκλησίας*» Ευαγγελίστριας¹¹⁹³ (β) στην ίδια θέση που βρισκόταν πάντα με επιτρόπους τον Θεοδόσιο Σούντια, τον Αριστείδη Μεταξά και τον Αναστάσιο Σταματέλο. Αναφέρεται, επίσης, ότι ο τόπος της εκκλησίας είναι το προαύλιο του Τοποτηρητού. Υπογράφει ο επόπτης Δ. Δίπλας, ο επιχώριος αξιωματικός Κ.Φίλιππας.

ΜΕΤΑ ΤΟ 1825

Παρά το ότι οι εκκλησίες του Αγίου Βασιλείου, Αγίου Γεωργίου, Αγίου Χαραλάμπους, Αγίου Βησσαρίωνος και Αγίου Ιωάννη Προδρόμου κτίσθηκαν έως το 1750 δεν υπάρχουν αποτυπωμένες στο τοπογραφικό του 1826.¹¹⁹⁴ Είναι πιθανόν οι Βρετανοί να αντέγραψαν το χάρτη του Santo Semitecolo, χωρίς να προσθέσουν τα νέα στοιχεία που εν τω μεταξύ είχαν προκύψει.

Νέα ενδιαιτήματα μοναχών στην πόλη (κατοικίες) και μοναστηριακά καταστήματα

Εκτός από τη μεγάλη ακίνητη περιουσία που κατείχαν οι μεγάλοι ναοί της πόλης, τον 19ο αιώνα κατασκευάζουν νέα καταστήματα προκειμένου να

1190 ΓΑΚ_Λ Εκκλησιαστικά 08.02.02.002

1191 Μάρω Φίλιππα-Αποστόλου, Η Ιερά Μονή της Ευαγγελίστριας ή η Κόκκινη Εκκλησία στη Λευκάδα, Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση, τ. V, σ.34.

1192 ΓΑΚ_Λ Εκκλησιαστικά 08.02.02.002

1193 Αριθ. 70.771,

1194 Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, Τεχνικές ευστάθειας της Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής και Λεξικό ιδιωματικών οικοδομικών όρων της Λευκάδας, Λευκάδα 2014, σ.32.

αυξήσουν τα έσοδά τους.

1828- Καταστήματα ιδιοκτησίας του ναού του Παντοκράτορα (ζ) (Εικ. 263)

Το 1828 οι πληρεξούσιοι του ναού του Παντοκράτορα (ζ) προτίθενται να κατασκευάσουν νέο κτίσμα που αποτελείται από δύο ισόγεια καταστήματα, που βρίσκονταν στην αγορά επάνω από την πλατεία και συνόρευαν με ακίνητα του κόντε Δ' Ορίο και του Δημήτριου Πετριτσιόπουλου **και δύο δημόσιους χώρους**. Η άδεια εκδίδεται στις 12 Φεβρουαρίου 1828.¹¹⁹⁵ Το σχέδιο θεωρείται από τον Τοποτηρητή Oct(avio) Temple και υπογράφεται από τον Έπαρχο Πέτρο Πετριτσιόπουλο και τον Γραμματέα Ιωάννη Μαρία Καλκάνη.

Οικία Αγίου Νικολάου (779, 782) (Εικ. 264)

Το 1840 οι πληρεξούσιοι του ναού του Αγίου Νικολάου,¹¹⁹⁶ οι κύριοι Ιωάννης Μικέλης, ο Γεώργιος Βαφέας και ο Θεόδωρος Σούρμπης, κατασκευάζουν ισόγεια κατοικία (779, 782), η οποία συνορεύει βόρεια με ιδιοκτησία του Αναστάσιου Αντύπα Κινλή, ανατολικά με οικία του Δημητρίου Φίσσα, δυτικά με οικία των Ιωάννη και Σπύρου Αδέλφια Γενητάτο

Επισκευές - Ανακατασκευές ναών μετά το 1825

Μετά τον σεισμό του 1825 κατασκευάζονται νέες εκκλησίες και προσαρτώνται νέα κωδωνοστάσια σε παλαιότερους ναούς με κύριο χαρακτηριστικό ότι ακολουθούν τα μορφολογικά πρότυπα του 18ου αιώνα και του όψιμου μπαρόκ της εποχής της Βενετοκρατίας.

1843- Κωδωνοστασίου του ναού Εισοδίων της Θεοτόκου (Εικ. 265)

Λίγα χρόνια αργότερα, το 1843 στον ναό των Εισοδίων της Θεοτόκου¹¹⁹⁷ κατασκευάζεται ένα μεγαλοπρεπές μπαρόκ κωδωνοστάσιο το οποίο σώζεται έως σήμερα, από τους πληρεξούσιους του ναού, τον Γιάννη Μεγαγιάννη και τον Νικολάκη Σταματέλο. Αναφέρεται η γειτονική κατοικία του Σπύρου Λάγκαρη, ενώ οι άλλες πλευρές είναι οικόπεδο της εκκλησίας. Από την πλευρά της διοίκησης αναφέρεται ο Δ. Δίπλας και ο Πάνος Φέτσης.

1836 Ναός Αγίας Παρασκευής (ιγ) (Εικ. 266)

Ο ναός της Αγίας Παρασκευής¹¹⁹⁸ (ιγ) κατασκευάζεται στο 1836 με πληρεξούσιους τον Σπυρίδωνα Καλλία, τον Ιωάννη Γαβαλά, τον Ευστάθιο Ψωμά και τον Ευστάθιο Προσαλέντε. Υπογράφει ο Ιωάννης Μαρία Καλκάνης. Το γεγονός ότι στους πληρεξούσιους περιλαμβάνεται ο Ευστάθιος Προσαλέντε (ο οποίος έχει κατασκευάσει το Τοποτηρητήριο και το Δικαστήριο) μας επιτρέπει να υποθέσουμε, με κάθε επιφύλαξη, ότι ίσως έχει σχεδιάσει το κτήριο και ότι συμμετείχε στην κατασκευή.

1195 ΓΑΚ_Λ Ο7-01-06-80-85

1196 ΓΑΚ_Λ βλ. πίνακα παραρτήματος

1197 ΓΑΚ_Λ

1198 ΓΑΚ_Λ

1852 Κωδωνοστάσιο ναού Αγίου Γεωργίου (Εικ. 267)

Σύμφωνα με την άδεια του 1852 θα κατασκευαστεί νέο δίλοβο κωδωνοστάσιο επάνω στον βόρειο τοίχο της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου¹¹⁹⁹ (ιστ), με ισόδομη λιθοδομή και μπαρόκ στοιχεία ιδιαίτερα στην απόληξη του κωδωνοστασίου. Υπογράφει ο Δ. Δίπλας, ο αξιωματικός Κ. Φίλιππας και ο γραμματέας Ιωάννης Μαρίας Καλκάνης.

1856 Κοιμητήριο Αγίου Γεωργίου (466) (Εικ. 268)

Με την άδεια του 1856 κατασκευάζεται το κοιμητήριο του ναού του Αγίου Γεωργίου¹²⁰⁰ (466) που στα νότια συνορεύει με τον κήπο της λαίδης Πετριτζοπούλου.

1836 Ναός Αγίου Χαραλάμπους (Εικ. 269)

Ο ναός του Αγίου Χαραλάμπους¹²⁰¹ (δ) είχε κατασκευαστεί το 1743. Με τη συγκεκριμένη άδεια διαπιστώνεται ότι ή είχε ήδη κατεδαφιστεί κατά τον σεισμό του 1825, ή είχε υποστεί πολύ σοβαρές ζημιές, καθώς το 1836 κατασκευάζεται εκ νέου επάνω στα παλαιά θεμέλια του, με πληρεξούσιους τον Μαστρακά Δεσύλλα, τον Κωνσταντίνο Σουλαιδόπουλο και τον Κωνσταντίνο Μοντεσάντο.

1857 Κοιμητήριο ναού Αγίου Χαραλάμπους (γ) (Εικ. 270)

Με την άδεια του 1857 κατασκευάζεται το κοιμητήριο του ναού του Αγίου Χαραλάμπους¹²⁰² (δ) από τους επίτροπους Ιωάννη Σέρβο, τον Σπυρίδωνα Σούνδια, τον Κωνσταντίνο Σουλαιδόπουλο και τον Σπυρίδωνα Βουλουνά. Το κοιμητήριο συνόρευε στα νότια με οικόπεδο του Σπυρίδωνα Σούνδια, των Μανούσου, Δημητρίου και Θεοδωσίου Σούνδια και της Αναστασίας Σούνδια-Δεσύλλα.

1836 Παναγία των Ξένων (ιε) (Εικ. 271)

Ο ναός είχε κατασκευαστεί το 1718. Με την άδεια του 1836 αναφέρεται η κατασκευή του ναού της Παναγίας των Ξένων¹²⁰³ (ιε), που πιθανόν είχε υποστεί σοβαρές ζημιές και είχε ανακατασκευαστεί.

1837 Κοιμητήριο ναού Αγίων Αναργύρων (ιθ) (Εικ. 272)

Ο ναός των Αγίων Αναργύρων είχε κατασκευαστεί το 1724. Με την άδεια του 1837 κατασκευάζεται το κοιμητήριο του ναού των Αγίων Αναργύρων¹²⁰⁴ (ιθ).

1199 ΓΑΚ_Λ, ΥΠΠΟΑ-ΔΑΒΜΜ_Λ 8-31-8 ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

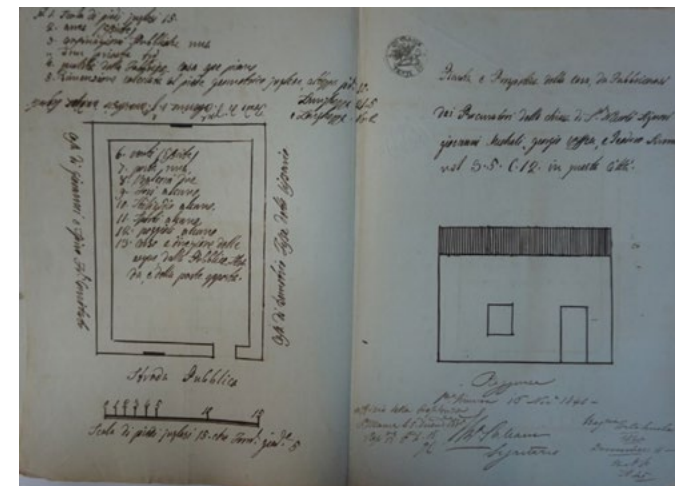
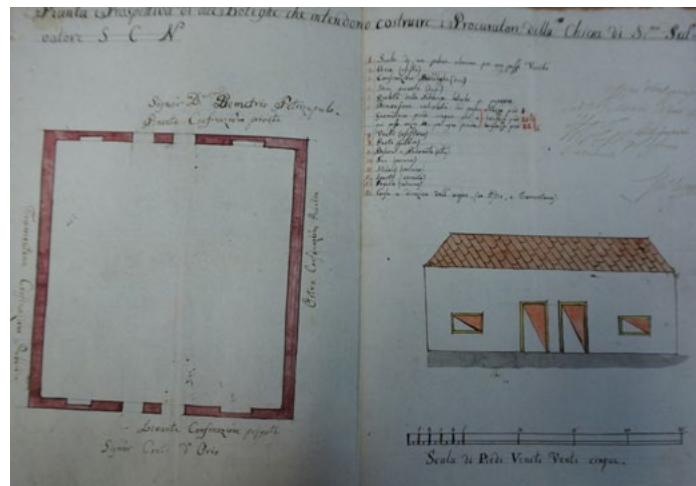
1200 ΓΑΚ_Λ.

1201 ΓΑΚ_Λ Εκκλησιαστικά 08.02.02.006 Άγιος Χαράλαμπος πόλεως, ΥΠΠΟΑ-ΔΑΒΜΜ_Λ 8-31-20 ΝΑΟΣ ΑΓ.ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΠΟΛΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

1202 ΓΑΚ_Λ

1203 ΓΑΚ_Λ, Σπύρος Χρ. Καρύδης, Ορθόδοξες αδελφότητες και συναδελφικοί ναοί στην Κέρκυρα (15^{ος}-19^{ος} αι.), εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα 2004, σ. 491-492. Ο προσδιορισμός «των Ξένων» συναντάται και στην Κέρκυρα, όπου ομάδες που προέρχονταν από άλλες περιοχές συγκροτούσαν αδελφότητες προκειμένου να εξασφαλίζουν ένα λατρευτικό κέντρο ως σημείο αναφοράς διατήρησης των μεταξύ τους δεσμών και των εθίμων του τόπου καταγωγής τους.

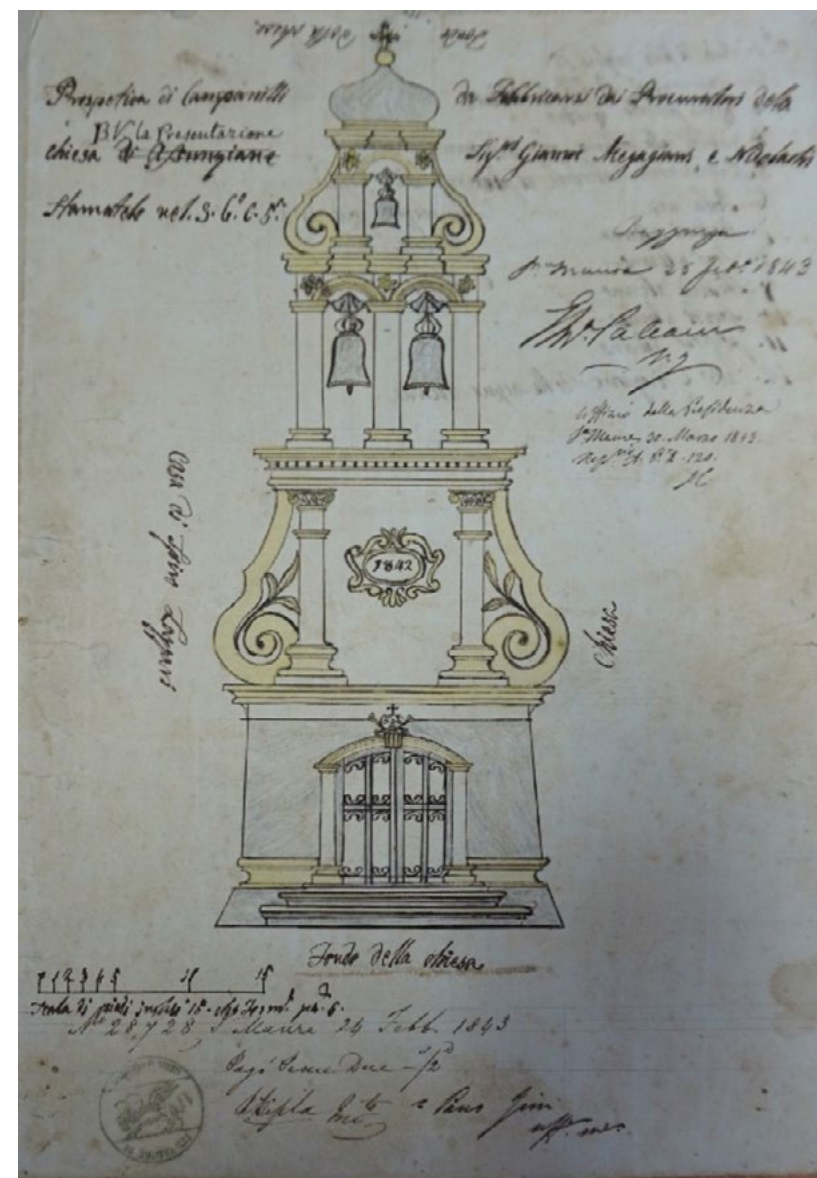
1204 ΓΑΚ_Λ Εκκλησιαστικά 08.02.02.007/ Άγιοι Ανάργυροι πόλεως. Υποφάκελος 1 08.02.02.007/ Νο11, ΥΠΠΟΑ-ΔΑΒΜΜ_Λ 8-31-7 ΝΑΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

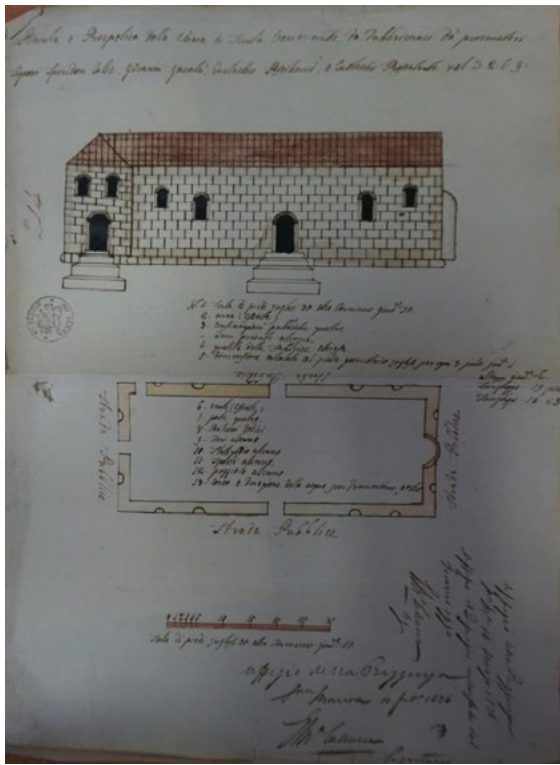
Εικ.263 1828 Καταστήματα ιδιοκτησίας ναού Παντοκράτορα

Εικ.264 1840 Οικία ιδιοκτησίας ναού Αγίου Νικολάου

Εικ.265 1843 Κωδωνοστάσιο Ναού Εισοδείων της Θεοτόκου

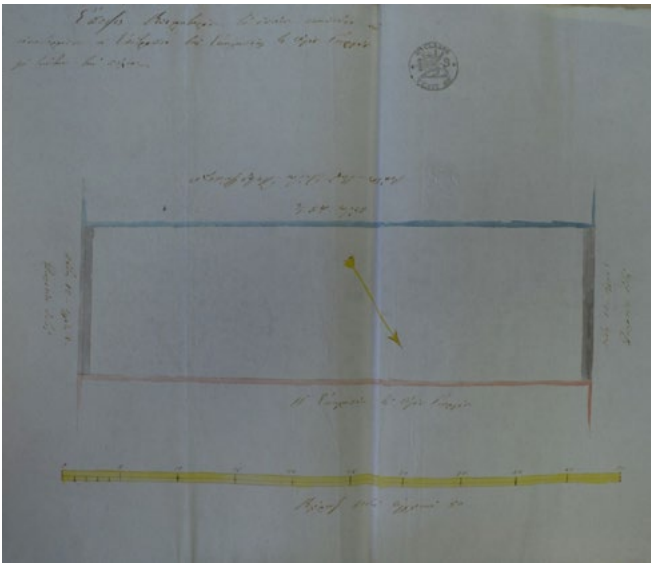
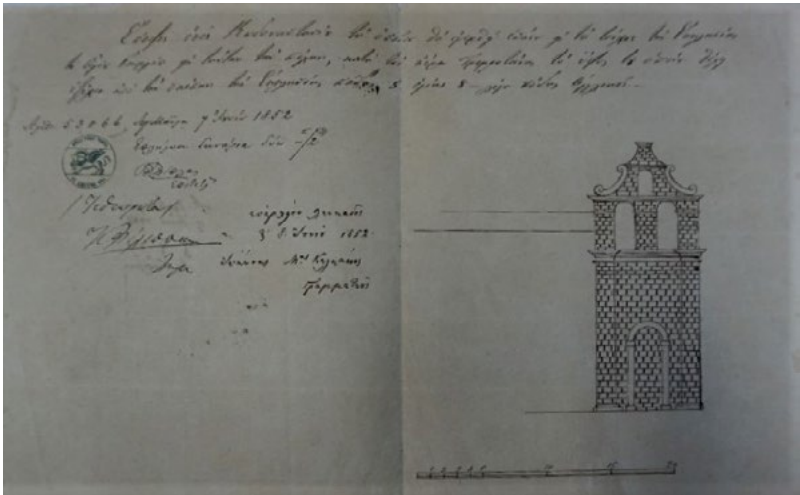

Εικ.266 1836 Ναός Αγίας Παρασκευής

Εικ.267 1852 Κωδωνοστάσιο Αγίου Γεωργίου

Εικ.268 1857 Κοιμητήριο Αγίου Γεωργίου

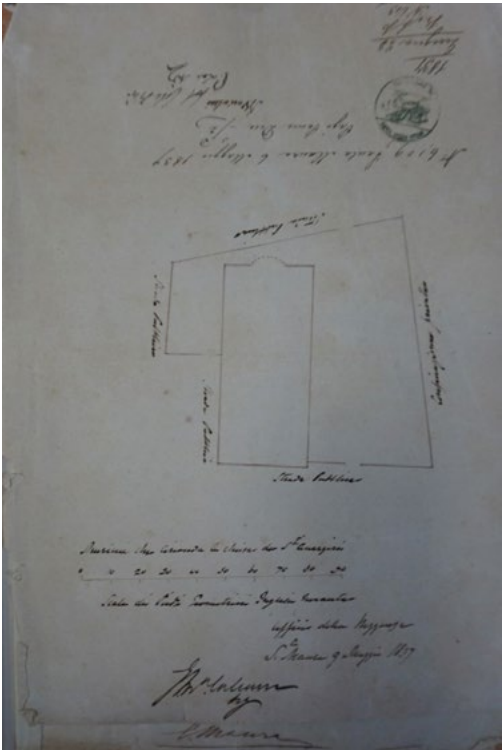
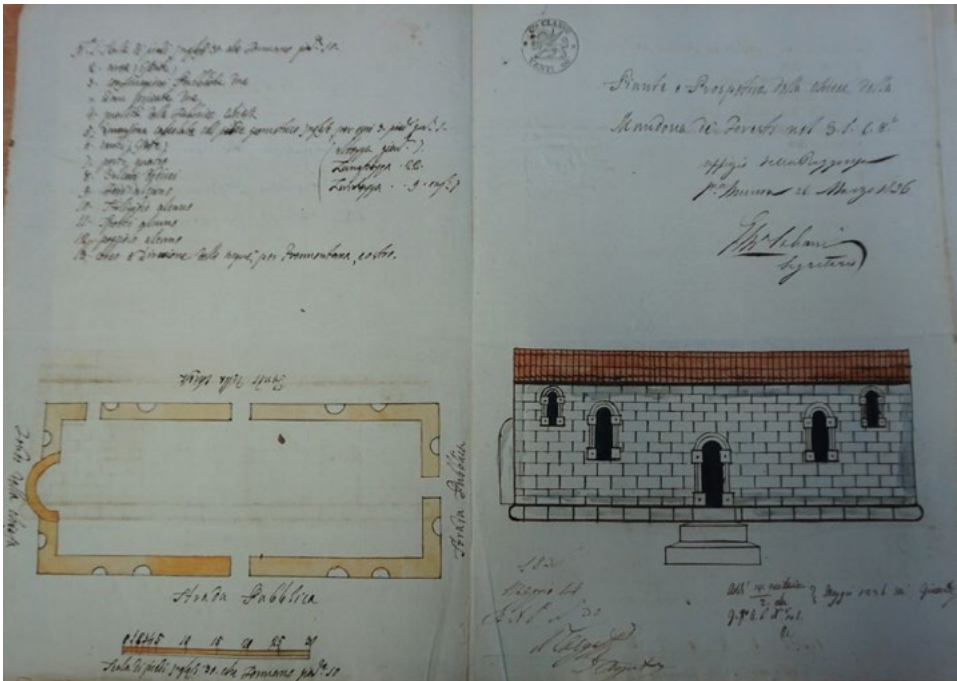
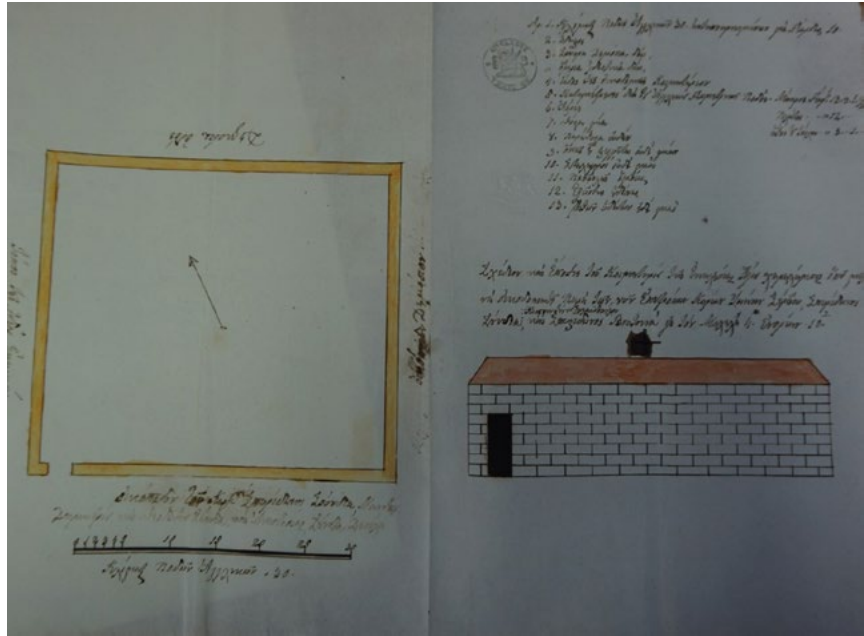
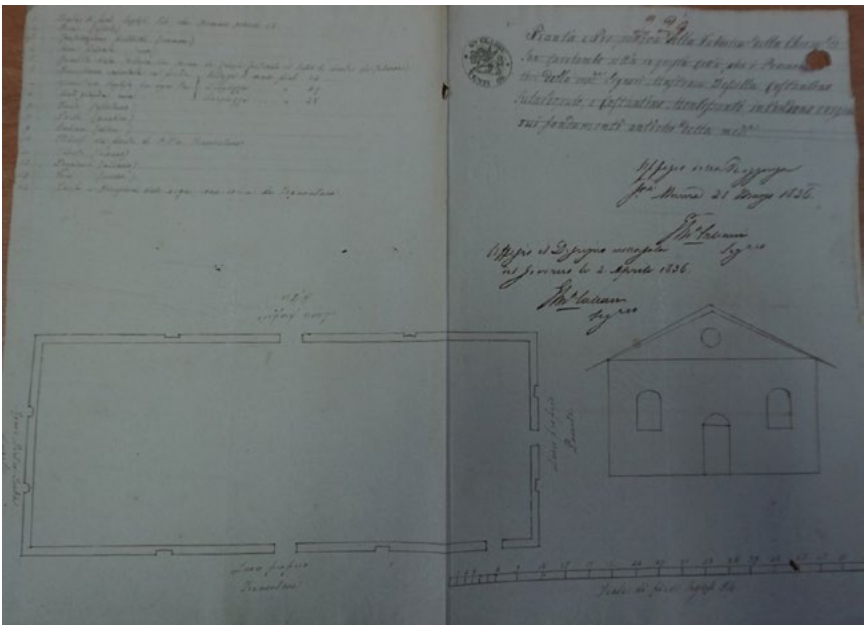
Εικ 271 1836 Ναός Παναγιας των Ξένων

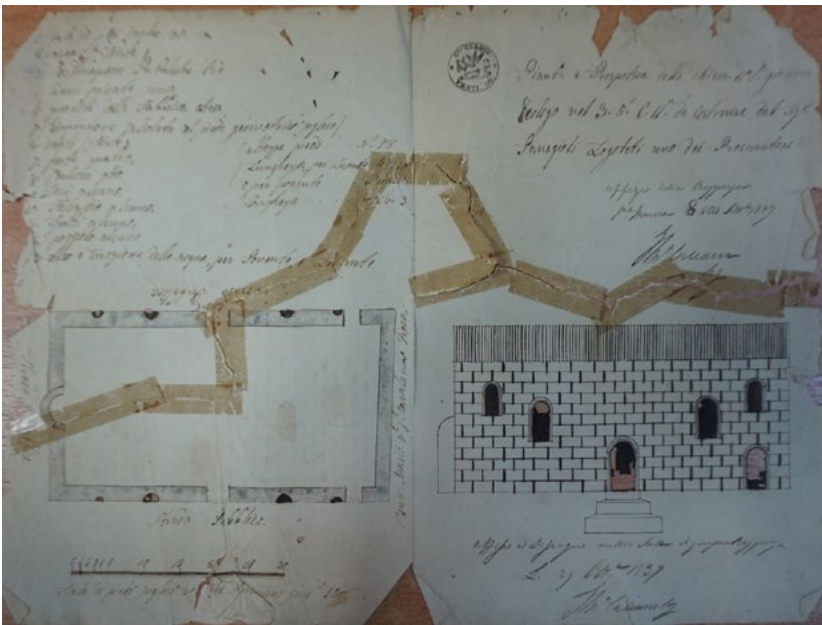
Εικ.269 1836 Ναός Αγίου Χαραλάμπους

Εικ.270 1857 Κοιμητήριο Αγίου Χαραλάμπους

Εικ.272 1837 Κοιμητήριο Αγίων Αναργύρων

1837 Ναός Αγίου Ιωάννη Θεολόγου (Εικ. 273)

Ο αρχικός ναός του Αγίου Ιωάννη Θεολόγου είχε κατασκευαστεί το 1735. Με την άδεια του 1837 κατασκευάζεται εκ νέου¹²⁰⁵ με πληρεξούσιο τον Παναγιώτη Λογοθέτη. Στα δυτικά ο ναός συνορεύει με ιδιοκτησία του Χαράλαμπου Τρέκα. Υπογράφει ο Ιωάννης Μαρία Καλκάνης.

1856- Κατασκευή κοιμητηρίου ναού Αγίου Δημητρίου (Θ) (Εικ. 274)

Με την άδεια του 1856 κατασκευάζεται το κοιμητήριο του ναού του Αγίου Δημητρίου¹²⁰⁶ (Θ). Από την πλευρά την διοίκησης υπογράφει ο επιχώριος Αξιωματικός Κ. Φίλιππας και ο Δ. Δίπλας.

1841 Ναός Αγίου Αντωνίου (Ε) (Εικ. 275)

Ο ναός του Αγίου Αντωνίου¹²⁰⁷ (Ε) είχε κατασκευαστεί το 1717. Με την άδεια του 1841 κατασκευάζεται εκ νέου επάνω στα θεμέλια του παλαιού.

1842 Ναός Αγίου Ιωάννη Προδρόμου (Ιη) (Εικ. 276)

Ο ναός του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου¹²⁰⁸ (Ιη) είχε κατασκευαστεί το 1750. Με την άδεια του 1842 οι πληρεξούσιοι Νικόλαος Σταματόπουλος, Πάνος Παπά Δημήτρη και Σπυρίδων Μπόζης κατασκευάζουν την εκκλησία με το κωδωνοστάσιό της και εντός της ιδιοκτησίας το κοιμητήριο. Ο ναός ανατολικά συνόρευε με ιδιοκτησία Κονιδάρη και δυτικά με ιδιοκτησία Αντωνίου Κονιδάρη

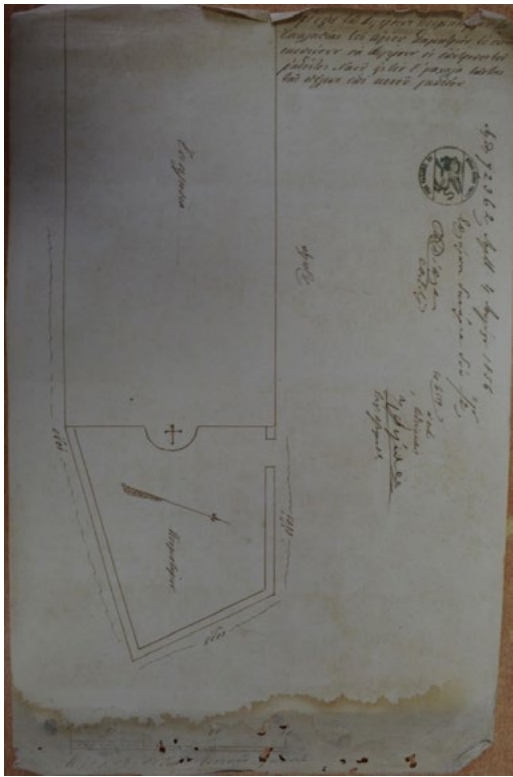
Από τα παραπάνω προκύπτει ότι πολλοί ναοί που είχαν αρχικά κατασκευαστεί κατά τη Βενετοκρατία, μετά τις ζημιές που υπέστησαν από τον σεισμό κατασκευάζονται εκ νέου ακολουθώντας την αρχιτεκτονική του όψιμου μπαρόκ, με πιο απλοποιημένα στοιχεία. Ο τρόπος αυτός δόμησης δημιουργεί μια ομοιομορφία στην πόλη συμβάλλοντας στην ενότητα και αρμονική συνύπαρξη των παλαιών και νέων ναών.

Επίσης διαπιστώνουμε ότι κατά την Αγγλοκρατία, αν και στο πολεοδομικό σχέδιο σημειώνεται η θέση του νεκροταφείου στα νοτιοανατολικά της πόλης, εν τούτοις, κατασκευάζονται πολλά νεκροταφεία σε χώρους διπλά στους ναούς χωρίς να γίνεται ιδιαίτερη μνεία στο σχέδιο. Άδειες για ίδρυση νέων νεκροταφείων αναφέρεται δίπλα στους ναούς του Αγίου Γεωργίου, του Αγίου Χαράλαμπους, των Αγίων Αναργύρων, του Αγίου Δημητρίου, του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου. Με την χωροθέτηση αυτή, η συνήθεια της ταφής μέσα στους ναούς που επικρατούσε την εποχή της Βενετοκρατίας εγκαταλείπεται και πιθανόν βρέθηκε μια ενδιάμεση λύση για τους συναδέλφους των ναών ώστε η ταφή τους να μην γίνεται σε απομακρυσμένο χώρο, όπως προέβλεπε το πολεοδομικό σχέδιο, αλλά δίπλα στους ναούς.

Συμπερασματικά

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι χάρη στις επισκευές και ανακατασκευές κτηρίων μετά τον σεισμό του 1825 έχουμε την εικόνα αρκετών κτηρίων της

- 1205 ΓΑΚ_Λ Εκκλησιαστικά 08.02.02.003. Άγιος Ιωάννης Θεολόγος πόλεως, Νο 8
- 1206 ΓΑΚ_Λ.
- 1207 ΓΑΚ_Λ, ΥΠΠΟΑ-ΔΑΒΜΜ_Λ 8-31-25 ΝΑΟΣ ΑΓ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΛΕΥΚΑΔΑΣ
- 1208 ΓΑΚ_Λ.

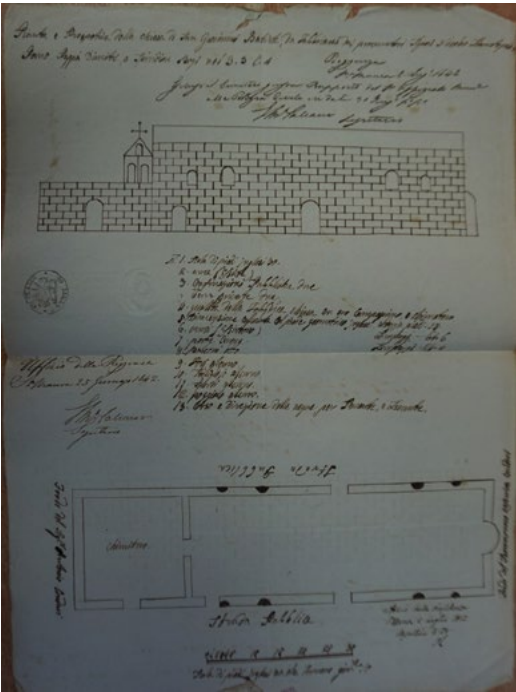
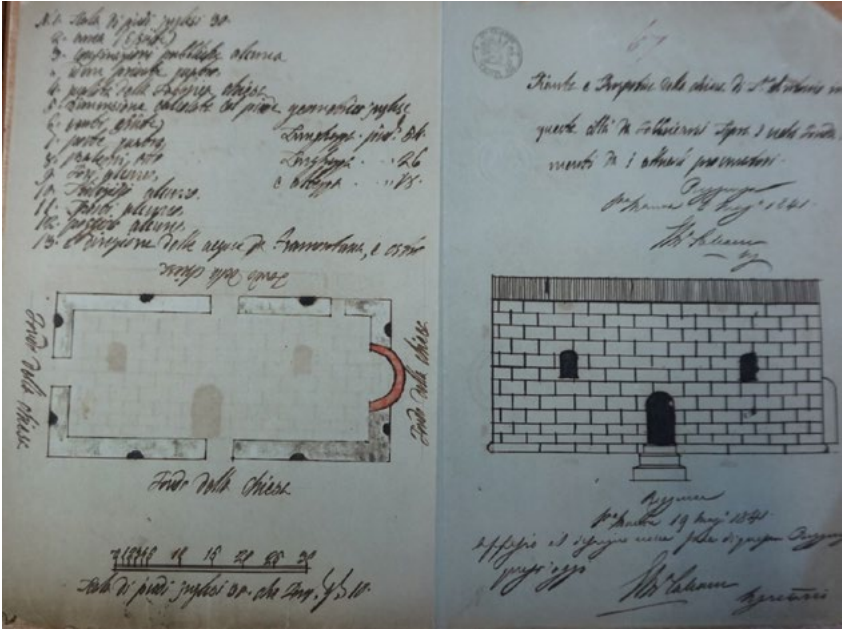

Εικ.273 1837 Ναός Αγίου Ιωάννη Θεολόγου

Εικ.274 1856 Κοιμητήριο Αγίου Δημητρίου

Εικ.275 1841 Ναός Αγίου Αντωνίου

Εικ.276 276 1842 Ναός Αγίου Ιωάννη Προδρόμου

Λευκάδας του 18^{ου} αιώνα. Οι οικίες της εποχής αυτής είναι συμπαγείς με λίγα ανοίγματα, πολλές φορές τοξωτά. Τα μεγάλα αρχοντικά είναι στιβαρά και έχουν δύο ή τρεις ορόφους και μπαρόκ θυρώματα. Την εποχή αυτή επίσης υπάρχουν οικίες με ξύλινη κατασκευή καθώς και πολλές εξωτερικές κλίμακες ανόδου στον πόντζο.

Κατά τον 19^ο αιώνα, μετά το 1825 η πλειονότητα των κτηρίων είναι κατασκευασμένα με λιθόκτιστο ισόγειο και ξυλόπηκτους τους άνω ορόφους. Επίσης στο δεύτερο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα κατασκευάζονται πολλά νεοκλασικά κτήρια με πολλά ανοίγματα, συμμετρία των όψεων, μπαλκόνια με φουρούσια και μεταλλικά κιγκλιδώματα, τονισμένους γωνιόλιθους, κοσμήτες που διαχωρίζουν τους ορόφους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η περίοδος της Αγγλοκρατίας στην Λευκάδα (1810-1864), καθορίζει την πορεία του νησιού μετά την 100ετή Βενετοκρατία (1684-1796), την Γαλλική κυριαρχία και την βραχύβια, κάτω από την Ρωσοτουρκική προστασία, Επτάνησο Πολιτεία (1800-1807). Κατά την περίοδο αυτή υπάρχουν θετικές και αρνητικές επιπτώσεις από την ώσμωση των ορθολογιστών Βρετανών που πρεσβεύουν τις Ευρωπαϊκές καινοτομίες του 19^{ου} αιώνα στον τομέα της νομοθεσίας με την θέσπιση νόμων και κανονισμών, για τη πολεοδομία και την υγιεινή των πόλεων και των οικοδομών, στον τομέα της οικονομίας με την ίδρυση τραπεζών και την ενίσχυση της ντόπιας παραγωγής, η οποία συνδέεται με τις αγορές της Ευρώπης, στον τομέα της εκπαίδευσης με την ίδρυση της Ιονίου Ακαδημίας πρωτοποριακού ευρωπαϊκού επιπέδου εκπαιδευτικού ιδρύματος.

Το Ιόνιο Κράτος κάτω από Βρετανική προστασία, συνυπάρχει πρώτα με την επαναστατημένη Ελλάδα από το 1821 και αργότερα με το νέο Ελληνικό Κράτος από το 1830 έως το 1864 οπότε επιτυγχάνεται η ένωση με την Ελλάδα. Η πολιτική των Βρετανών Αρμοστών απέναντι στην Επανάσταση εξαρτάτο από την πολιτική της μητρόπολης και από το Πολιτικό κόμμα που βρισκόταν κάθε φορά στην εξουσία στην Βρετανία.

1. Η αντιμετώπιση του υφιστάμενου αστικού ιστού της πόλης της Λευκάδας από το ηγεμονεύον Κράτος.

Η μεριμνά για την πολεοδομική οργάνωση και την εύρυθμη λειτουργία της πόλης, βασίζεται στο ορθολογικό πνεύμα και είναι αποτέλεσμα του πνευματικού κινήματος του Διαφωτισμού του 18^{ου} αιώνα. Η Βρετανική διοίκηση συνέβαλε τα μέγιστα στον τομέα αυτό, συντελώντας μεγάλη τομή στη πολεοδομική οργάνωση της πόλης της Λευκάδας.

Από την διερεύνηση του υλικού που διασώζεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού Λευκάδας, αποδεικνύεται ότι η διαμόρφωση της πόλης της Λευκάδας δεν είναι τυχαία, αλλά αντίθετα υπακούει σε κανόνες και νόμους και οι κατασκευές γίνονται με σκέψη και φροντίδα. Ήδη από την Βενετική διοίκηση, υπάρχει πρόνοια για την πολεοδομική οργάνωση της νέας πόλης της Αμαξικής καθώς σώζεται από το 1726 το πολεοδομικό της σχέδιο με κτηματολόγιο που εκπόνησε ο Santo Semitecolo καθώς και συμβολαιογραφικές πράξεις, καθώς η γραφειοκρατικού τύπου διοίκηση των Βενετών βασιζόταν στην χρησιμότητα της ταξινόμησης και της διατήρησης της μνήμης. Δεν έχουμε όμως κωδικοποιήσει ακόμη ποιοι ήταν οι κανόνες για την κατασκευή των κτισμάτων κατά την πρώιμη εποχή ίδρυσης της πόλης καθώς δεν υπάρχουν σχέδια των κατασκευών και δεν έχει γίνει ανάλυση των συμβολαίων της εποχής αυτής, που αποτελούν και την μόνη πηγή άντλησης στοιχείων και εξαγωγής συμπερασμάτων. Επομένως, πολεοδομικά η Λευκάδα, διέθετε ένα πολύ ισχυρό βενετικό υπόβαθρο, το οποίο δεν ήταν δυνατόν να ανατραπεί πλήρως με τις επεμβάσεις κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας.

Πάντως οι Βρετανοί κληρονομώντας την προϋπάρχουσα μεσαιωνικής οργάνωσης πόλη επιχειρούν μια ρηξικέλευθη αναδιοργάνωση της. Ο κεντρικός πολεοδομικός σχεδιασμός, αποτυπώνεται στο σχέδιο του 1825.

Το διοικητικό και θρησκευτικό κέντρο της εποχής της Βενετοκρατίας, που είχε χωροθετηθεί στην κεντρική πλατεία επιχειρείται να υποβαθμιστεί, με την απομάκρυνση από την θέση αυτή του Τοποτηρητηρίου και την κατεδάφιση της καθολικής εκκλησίας μετά τις καταστροφές που υπέστη στο σεισμό του 1825 αποδεικνύοντας την τομή που επιχείρησαν οι Βρετανοί με το Βενετικό παρελθόν της πόλης. Η πλατεία μετατρέπεται σε αστική σύμφωνα με τις πολεοδομικές αρχές του 19ου αιώνα.

Στο σχέδιο του 1825 χαράσσονται νέοι οριζόντιοι και κάθετοι δρόμοι, χωροθετείται ένα νέο μεγάλο εμπορικό κέντρο που περιλαμβάνει δύο διακριτές αγορές (κρεάτων και λαχανικών) για λόγους υγιεινής και απομακρύνονται οχλούσες χρήσεις όπως του νεκροταφείου, εκτός πόλης, καθώς οι ταφές κατά την Βενετική περίοδο γίνονταν εντός των ναών.

Ο σχεδιασμός από μηχανικό της διοίκησης της μορφής των στοών της πόλης, ιδιαίτερα στα εμπορικά σημεία της πόλης αποτελεί επίσης απόδειξη του επιτελικού τρόπου αντιμετώπισης των πολεοδομικών ζητημάτων από τους Βρετανούς.

Η θεσμοθέτηση παραχώρησης οικοπέδων, στην παραλιακή ζώνη της πόλης, για κατασκευή οικιών, που απευθυνόταν στην πιο εύπορη τάξη των Λευκαδίων, με την υποχρέωση των ιδιοκτητών να κατασκευάσουν τον παραλιακό δρόμο μπροστά από την ιδιοκτησία τους, αποτελεί στοχευμένη πολεοδομική παρέμβαση διαμόρφωσης της παραλιακής ζώνης της πόλης με σημαντικά κτήρια η οποία δεν θα επιβάρυνε οικονομικά το Ιόνιο Κράτος αλλά τους πλουσιότερους κατοίκους της πόλης, καθώς το ισοζύγιο εσόδων και εξόδων στο Ιόνιο κράτος δεν άφηνε περιθώρια να διατεθούν μεγάλα χρηματικά ποσά για την κατασκευή και συντήρηση πολυδάπανων δημόσιων έργων.

Η διαμόρφωση της παραλιακής ζώνης, σε συνδυασμό με τον σχεδιασμό και κατασκευή του Boschetto δηλαδή ενός αλσουλίου δίπλα στη θάλασσα που θα αποτελούσε την ψυχαγωγική διέξοδο των κατοίκων της πόλης αποδεικνύουν την κεντρικής σημασίας παρέμβαση στην πόλη τον 19° αιώνα.

Βέβαια οι Βρετανοί, πιθανόν φοβούμενοι τις αντιδράσεις των κατοίκων, από τις εκτεταμένες κατεδαφίσεις που θα απαιτούνταν να γίνουν στην πόλη κατέληξαν να εγκαταλείψουν τα μεγαλεπήβολα σχέδιά τους και να παραμείνουν σε μικρότερης έκτασης παρεμβάσεις, με την κατασκευή μία αγοράς -του Μαρκά-, κατεδάφιση μόνο της καθολικής εκκλησίας στην κεντρική πλατεία, λιγότερες διανοίξεις δρόμων.

Στρατηγικής σημασίας παρεμβάσεις, κατά την Αγγλοκρατία, ήταν η διάνοιξη της Διώρυγας και η κατασκευή του νέου λιμανιού, που εντάσσονται στο πλαίσιο των γενικότερων οικονομικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων καθώς και των αποικιακών συμφερόντων της Βρετανικής προστασίας αναδεικνύοντας τα ιδιαίτερα πλεονεκτήματα της Λευκάδας. Τα δύο αυτά μεγάλα έργα εξυπηρετούσαν τις ανάγκες εκμετάλλευσης της αποικίας από την μητρόπολη, διευκολύνοντας αφενός τις εξαγωγές της τοπικής παραγωγής (ελαιολάδο, κρασί, σταφίδα, αλάτι) και αφετέρου τις εισαγωγές που απαιτούσε μια μεσαία, περιφερειακή, παραθαλάσσια, μεσογειακή, σύγχρονη πόλη του 19^{ου} αιώνα. Τα δύο αυτά έργα σχεδιάζονται προσεκτικά και υλοποιούνται με επίβλεψη των Τεχνικών Υπηρεσιών του Ιονίου Κράτους.

Επίσης, κατά την πρώιμη εποχή της Αγγλοκρατίας, εκτός από τις νέες αρχές πολεοδομικής οργάνωσης που εισάγονται, επί πλέον θεσπίζονται νόμοι και κανόνες για την έκδοση των οικοδομικών αδειών που αποτελεί καινοτομία για την εποχή. Όλα τα νομοθετήματα μεταξύ αυτών και όσα αφορούσαν πολεοδομικά ζητήματα γίνονται κτήμα του πολίτη μέσω της δημοσίευσής τους στην *Gazetta degli Stati uniti delle Isole Ionie*. Όλοι οι ιδιοκτήτες ακινήτων όφειλαν να ακολουθούν ενιαίο τρόπο υποβολής αίτησης που συνοδεύονταν από σχέδια με τα πλήρη στοιχεία του κτηρίου που ήθελαν να κατασκευάσουν, να ανακατασκευάσουν ή να επισκευάσουν. Ακολουθούσε ο έλεγχος των υποβληθέντων από την δημόσια διοίκηση και η διαδικασία ενημέρωσης όλων των πολιτών μέσω των ενοριών για την ύπαρξη τυχόν ενστάσεων. Μέσω της διαδικασίας αυτής η διοίκηση είχε τον πλήρη έλεγχο της οικοδομικής δραστηριότητας στην πόλη.

Η κατασκευή σημαντικών έργων υποδομής που σχεδιάστηκαν και πραγματοποιήθηκαν τα πρώτα χρόνια της Βρετανικής Προστασίας, όπως η Διώρυγα, το Λιμάνι, οι δρόμοι και η πολεοδομική αλλαγή της πόλης της Αμαξικής, συντέλεσαν στη διευκόλυνση της μεταφοράς των προϊόντων από το νησί στα λιμάνια των άλλων νησιών του Ιονίου κράτους και στη Δύση. Αν και στη *Λευκάδα* δεν υπάρχουν στοιχεία που να **εξελίσσουν την** αρχιτεκτονική, όλα τα παραπάνω έργα *επηρέασαν το* αλλαγή της μορφής του περιβάλλοντος του νησιού.

Επομένως, τόσο η ίδρυση της πόλης από τους Βενετούς το τελευταίο τέταρτο του 17^{ου} αιώνα, όσο και η πολεοδομική εξέλιξή της κατά τον 19° αιώνα, ήταν αποτέλεσμα πολεοδομικού σχεδιασμού. Επομένως, η πόλη της Λευκάδας πρέπει να αντιμετωπίζεται σαν χώρος οργανωμένης πολεοδόμησης και κατασκευής κτηρίων βάσει σχεδίων και σε καμία περίπτωση σαν αποτέλεσμα τυχαίας ανώνυμης λαϊκής αρχιτεκτονικής.

2. Η αντιμετώπιση του αρχιτεκτονικού αποθέματος -μνημειακού ή μη- της πόλης της Λευκάδας από το ηγεμονεύον Κράτος.

Μέσα από τα σχέδια, την αλληλογραφία αλλά και από το υπάρχον κτιριακό απόθεμα που σώζεται από την εποχή αυτή, διακρίνουμε την τυπολογία που επικρατούσε στην κατασκευή των οικιών, την μορφολογία των όψεων, τις καταβολές από το βενετσιάνικο παρελθόν που επιβιώνουν και αναπαράγονται την όψιμη αυτή εποχή όπως σε αρχοντικά, σε ναούς, σε κωδωνοστάσια, σε τρόπους δόμησης και σε κατασκευές θυρωμάτων.

Καθώς τα γραπτά τεκμήρια παρουσιάζουν τυποποίηση και ομοιομορφία ως προς την παρουσίαση τους, δίνονται στοιχεία, για την ακριβή χρονολόγηση των κτισμάτων, για την εκ βάθρων ανέγερση ή επέκταση, ή τροποποίηση τους, για τη θέση που βρισκόταν το οικόπεδο και το κτίσμα, καθώς αναφέρεται η ενορία και η συνοικία, για τον αριθμό των ορόφων των κτισμάτων, για τη χρήση τους (κατοικία, κατάστημα, φούρνος κλπ), για τον ιδιοκτήτη του κάθε κτίσματος χωριστά, για τα πρόσωπα που υπέγραφαν τις άδειες των οικοδομών και για τους εντεταλμένους από την διοίκηση μηχανικούς και ανώτατους κρατικούς λειτουργούς που τα ενέκριναν, για τον χρόνο που απαιτούνταν για την έκδοση των αδειών και για πολλά άλλα στοιχεία από τα οποία μπορούν να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα, όπως για τον αριθμό των ιδιοκτησιών που κατείχαν ορισμένες ισχυρές οικογένειες της εποχής όπως του Βαλαωρίτη, του

Σουμίλα, του Χαλικιόπουλου, του Τσαρλαμπά, του Δετζόρτζη, του Σταματόπουλου, του Μαχαιρά και άλλων και κατά συνέπεια την οικονομική τους επιφάνεια και τις δραστηριότητές τους στην τοπική κοινωνία.

Σημαντικό εύρημα που εντοπίστηκε στο αρχαιολογικό υλικό των οικοδομικών αδειών, αποτελεί ο τρόπος αντιμετώπισης των παλαιότερων κατασκευών που υπήρχαν στην πόλη καθώς, κατά ευτυχή συγκυρία, μετά το σεισμό του 1825, εκτός από τις άδειες για νέες κατασκευές κτιρίων της πόλης, περιλαμβάνονται και άδειες για «*επισκευές*» και «*ανακατασκευές σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο*». Η διάκριση αυτή είναι καθοριστική, καθώς μέσα από τα σχέδια των «*επισκευών*» διασώθηκε η εικόνα τόσο των μεγάλων αρχοντικών του 18^{ου} αιώνα όσο και των μικρότερων κατοικιών της Βενετικής περιόδου της πόλης τα οποία διασώθηκαν από τον μεγάλο σεισμό και κρίθηκε ότι μπορούν να επισκευαστούν. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται οι άδειες επισκευής της οικίας Ιωάννη Ζαμπέλη του 1825, της οικίας Χρυσάφως Ζουλινού του 1825, της οικίας Αντωνίου Κονταρή του 1826, της οικίας Πέτρου Σουμίλα του 1827, της οικίας Γρηγόρη Δίπλα του 1827. Με οικοδομική άδεια του 1836 επισκευάζεται ο ναός του Αγίου Σπυρίδωνα, ο πρώτος ναός που κατασκευάστηκε στην κεντρική πλατεία της Αμαξικής το 1685 μετά την έλευση των Βενετών.

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι *άδειες «Ανακατασκευής σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο»* που αφορά επίσης μεγάλα αρχοντικά του 18^{ου} αιώνα, τα οποία όμως πρέπει να υπέστησαν τόσο μεγάλες καταστροφές κατά την διάρκεια του σεισμού, που καθιστούσαν ανέφικτη την επισκευή τους. Ανάμεσα στα κτίρια αυτά περιλαμβάνεται η οικία του Ιωάννη Βεντούρα του 1825, η οικία του Μήτσου Βλάχου του 1826, το τριώροφο αρχοντικό του συντάκτη του πρώτου συντάγματος της Επτανήσου Πολιτείας Αγγέλου Ντόριο (Angelo D'Orío) του 1826, στο οποίο απεικονίζεται ένα ενδιαφέρον μπαρόκ θύρωμα, το οποίο μαζί με τα θυρώματα των εκκλησιών της πόλης υπενθυμίζουν το βενετικό παρελθόν της. Οι ακριβείς λόγοι της επιλογής αυτής δεν μας είναι γνωστοί. Πιθανόν να αφορούσε επιλογή των ίδιων των ιδιοκτητών οι οποίοι ήθελαν να κατασκευάσουν ίδιας μορφής σπίτι με το αρχικό για συναισθηματικούς λόγους.

Επίσης, έχουμε μια σαφή εικόνα για το γεγονός ότι από τις εκκλησίες του 18^{ου} αιώνα, μόνο ο Άγιος Μηνάς έμεινε αλώβητος από τον σεισμό του 1825, ενώ πολλές εκκλησίες επισκευάστηκαν μετά από τις φθορές που υπέστησαν, όπως ο Άγιος Σπυρίδωνας, η Ευαγγελίστρια, ο Άγιος Γεώργιος ο Ναός των Εισοδίων της Θεοτόκου, σε ορισμένες έγιναν προσθήκες, κυρίως κωδωνοστασίων τον Ναό των Εισοδίων της Θεοτόκου και του Αγίου Γεωργίου ενώ άλλοι ναοί ανακατασκευάστηκαν εκ βάθρων όπως, ο Άγιος Νικόλαος, ο Άγιος Δημήτριος, ο Άγιος Χαράλαμπος, η Αγία Παρασκευή, η Παναγία των Ξένων., ο Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος, ο Άγιος Αντώνιος, ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι χάρη στις επισκευές και ανακατασκευές κτηρίων μετά τον σεισμό του 1825 έχουμε την εικόνα αρκετών κτηρίων -κοσμικών και θρησκευτικών- της Λευκάδας του 18^{ου} αιώνα. Η χρήση ισόδομης ανεπίχριστης λιθοδομής στους ναούς και στα ισόγεια οικιών. Τα μπαρόκ θυρώματα των εκκλησιών και οικιών όπως στην ανακατασκευή της οικίας Αγγέλου Ντόριο (Angelo D'Orío) αποτελούν κατάλοιπα της εποχής αυτής.

Οι οικίες που είχαν κατασκευαστεί κατά τον 18^ο αιώνα ήταν συμπαγείς με λίγα ανοίγματα, πολλές φορές τοξωτά. Τα μεγάλα αρχοντικά είναι στιβαρά και έχουν δύο ή τρεις ορόφους. Την εποχή αυτή επίσης υπάρχουν οικίες με ξύλινη κατασκευή, ενώ ήταν συνήθης η άνοδος στο όροφο με εξωτερικές κλίμακες που οδηγούσαν σε ανοικτό πόντζο.

Εκτός από την πόλη, οι εργασίες που γίνονται στο φρούριο της Αγίας Μαύρας από τους Βρετανούς προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για καθαρά στρατιωτικούς σκοπούς, αντανακλά την αντίληψή τους για την χρήση του υπάρχοντος κτηριακού αποθέματος και την συμπλήρωσή του με όλες τις αναγκαίες υποδομές και κτήρια για την εύρυθμη λειτουργία του. Σε γενικές γραμμές οι Βρετανοί χρησιμοποιούν τα υπάρχοντα κτήρια αφού τα επισκευάσουν ή κατασκευάσουν νέα, όπως τη στρατιωτική φυλακή απομόνωσης που προορίζεται για τις ανάγκες της Βρετανικής φρουράς της Αγίας Μαύρας και σώζεται εν μέρει μέχρι και σήμερα.

Παρά το γεγονός ότι η έννοια μνημείο δεν εμφανίζεται πουθενά την περίοδο αυτή, είναι εμφανές ότι η αντιμετώπιση των υφιστάμενων μνημείων (με την σημερινή έννοια) μετά τον σεισμό του 1825 δεν ήταν ενιαία αλλά **διττή**. Στην περίπτωση των δημόσιων κτιρίων, όπως το βενετικό Διοικητήριο και η καθολική εκκλησία στην πλατεία της πόλης, που **αντιπροσώπευαν** τη βενετική διοίκηση και τη μη **αποδεκτή** βενετσιάνικη περίοδο της πόλης δεν διατηρήθηκαν. Οι ζημιές που υπέστησαν από τον σεισμό στάθηκαν αφορμή για την ολοκληρωτική κατεδάφισή τους καθώς δεν συνέβαλαν στην επιθυμητή εικόνα του ηγεμονεύοντος κράτους που επέβαλε νεωτερισμούς και καινοτομίες στην πόλη που πρέσβευε η βρετανική προστασία. Από την άλλη πλευρά, για τα παλαιότερα μνημεία, όπως οι ορθόδοξες εκκλησίες της πόλης και τα μεγάλα αρχοντικά του 18ου αιώνα, υπήρξε πρόνοια, είτε να επισκευαστούν, είτε να ανακατασκευαστούν σύμφωνα με το παλαιό σχέδιο, καθώς συνέβαλαν στις ομαλές σχέσεις του ηγεμονεύοντος κράτους με τον ντόπιο πληθυσμό και στην ομαλή επιβολή πιο σημαντικών ζητημάτων χωρίς περιτές αντιδράσεις. Επίσης στο φρούριο της Αγίας Μαύρας χρησιμοποιήθηκαν τα υπάρχοντα κτήρια με την προσθήκη ορισμένων νέων απαραίτητων για την λειτουργία της στρατιωτικής εγκατάστασης.

3. Η εξέλιξη στον τομέα της αρχιτεκτονικής, της κατασκευής και του διοικητικού ελέγχου των τεχνικών έργων κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας στη Λευκάδα

Η εφαρμογή φιλόδοξων προγραμμάτων κατασκευής πολυδάπανων και εμβληματικών δημόσιων έργων προβολής, παρατηρούνται κυρίως στην Κέρκυρα όπως το παλάτι του Αγίου Μιχαήλ και Γεωργίου έργο του Whitmoor, καθώς η Κέρκυρα ήταν η έδρα του Αρμοστή και η πρωτεύουσα του Ιονίου Κράτους. Στη Λευκάδα όπως και στα υπόλοιπα νησιά οι Βρετανοί κατασκευάζουν μόνον τα απαραίτητα γι' αυτούς πολιτικά και στρατιωτικά έργα και όχι έργα προβολής. Δηλαδή περιορίστηκαν στα απαραίτητα χρηστικά έργα.

Στην αρχή της περιόδου διακρίνουμε προσκόλληση στην αρχιτεκτονική του 18^{ου} αιώνα και μίμηση παλαιότερων μορφολογικών στοιχείων στις νέες κατασκευές. κυρίως μέσω των ανακατασκευών σημαντικών κτηρίων που υπέστησαν μεγάλες καταστροφές από το σεισμό του 1825 που δεν επέτρεπαν την επισκευή τους. Για να κατανοήσουμε τις μορφολογικές αυτές επιλογές

στην αρχιτεκτονική κατά την περίοδο αυτή θα πρέπει να τονίσουμε ότι με η Βενετική κατάκτηση το 1685 σήμανε τη σύνδεση του νησιού τόσο με την μητρόπολη Βενετία όσο και με τις μακροβιότερες κτήσεις της στα Επτάνησα, δηλαδή την Κέρκυρα, την Κεφαλονιά, την Ιθάκη και την Ζάκυνθο. Η όψιμη κατάκτηση του νησιού, από τη μια πλευρά στέρησε το νησί από τις σημαντικές αρχιτεκτονικές κατακτήσεις και μιμήσεις που συντελέστηκαν στα υπόλοιπα Επτάνησα τους προηγούμενους αιώνες, από την άλλη πλευρά η ισχυρή αυτή επιρροή καθόρισε την αρχιτεκτονική του νησιού. Η επίδραση της επαρχιακής έκδοσης του ιταλικού μπαρόκ που επιβλήθηκε και ενσωματώθηκε στην αρχιτεκτονική του νησιού τον 18^ο αιώνα ήταν επόμενο να διατηρηθεί μέχρι και το δεύτερο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα, ιδιαίτερα στις κατασκευές των εκκλησιών και των κωδωνοστασίων.

Πάντως κατά τον 19^ο αιώνα, στη Λευκάδα, στον τομέα της αρχιτεκτονικής είναι φανερό ότι συντελείται η μετάβαση από το όψιμο μπαρόκ στον νεοκλασικισμό, που εισάγεται -λόγω των ανωτέρω- από το δεύτερο τέταρτο και οριστικοποιείται κατά τα τρίτο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα. Η σταδιακή αυτή μετάβαση γίνεται κάτω από την ισχυρή επίδραση των νέων Ευρωπαϊκών αρχιτεκτονικών ρευμάτων, σαν αποτέλεσμα του γεγονότος ότι το Ιόνιο Κράτος βρίσκεται στο μεταίχμιο της ανατολής και της δύσης και αποτελεί τμήμα του πρώτου αυτοδιοικούμενου ελληνικού κράτους υπό Βρετανική προστασία. Στα κτήρια αυτά της Λευκάδας παρατηρούμε όλα τα στοιχεία της νεοκλασικής αρχιτεκτονικής, με πολλά ανοίγματα, συμμετρία των όψεων, μπαλκόνια με φουρούσια και μεταλλικά κιγκλιδώματα, τονισμένους γωνιόλιθους, κοσμήτες που διαχωρίζουν τους ορόφους.

Είναι πάντως ενδιαφέρον ότι η εισαγωγή του νεοκλασικισμού στην αρχιτεκτονική στην Λευκάδα γίνεται σχεδόν ταυτόχρονα, τόσο στο Ιόνιο Κράτος, όσο και στο νεοσύστατο Ελληνικό κράτος.

Βέβαια, κάτω από τις ιδιαιτέρες γεωμορφολογικές συνθήκες του νησιού, κατά τον 19^ο αιώνα και μετά το 1825 η πλειονότητα των κτηρίων είναι κατασκευασμένα με λιθόκτιστο ισόγειο και ξυλόπηκτους άνω ορόφους, κατασκευή που εφαρμόζεται και στους Βρετανικού στρατώνες της φρουρίας της Αγίας Μαύρας.

4. Ο κοινωνικός ρόλος της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας στη Λευκάδα

Η κατασκευή δημόσιων έργων όπως Νοσοκομείο, Λοιμοκαθαστήριο, Σχολεία, Δικαστήριο, αποδεικνύει το ενδιαφέρον της διοίκησης για τους τομείς της υγείας, της δικαιοσύνης και της εκπαίδευσης των πολιτών του Ιονίου Κράτους. Έμφαση στην κρατική φροντίδα για την υγιεινή αποτελεί επίσης η πρόνοια της διοίκησης για την δημιουργία κλειστής αγοράς τροφίμων με διαχωρισμό της αγοράς νωπών λαχανικών και κρεάτων.

Η πρόνοια των Βρετανών για την μεταφορά του νεκροταφείου εκτός της πόλης προσέκρουσε στην ισχυρή συνήθεια της προηγούμενης περιόδου για τη ταφή των *συναδέλφων* και των ενοριτών εντός των ναών. Η λύση που βρέθηκε ήταν να γίνουν χώροι νεκροταφείων δίπλα στους ναούς όπως προκύπτει από τις άδειες για τους χώρους κοιμητηρίων δίπλα στους ναούς των Αγίων Αναργύρων (1837), του Αγίου Δημητρίου (1856), του Αγίου Γεωργίου

(1856) και του Αγίου Χαραλάμπους (1857).

Τέλος, η κατασκευή των κατοικιών της Νέας Χώρας σηματοδοτεί την πρόνοια των Βρετανών για την εγκατάσταση των φτωχότερων κοινωνικά στρωμάτων σε νέες κατοικίες, παρέχοντας ασφάλεια στους πιο άπορους πολίτες.

Οι προδιαγραφές των σχεδίων των οικοδομικών αδειών, που αφορούσαν την ταύτιση του κτίσματος στον πολεοδομικό ιστό και τη σχέση του με τους όμορους ιδιοκτήτες και τους δημόσιους χώρους, τον προσανατολισμό του, την μορφή των όψεων και των στεγών του, την ασφαλή απομάκρυνση των όμβριων, την ύπαρξη ανοιγμάτων και ανοιχτών χώρων (πότζων ή μπαλκονιών), τον προσδιορισμό των υλικών και των χρωμάτων των όψεων αποσκοπούσαν αφενός στην εύρυθμη λειτουργία της πόλης και αφετέρου στην δημιουργία ενός αρμονικού, αρχιτεκτονικά ενδιαφέροντος περιβάλλοντος που τηρούσε τους κανόνες υγιεινής και αποσκοπούσε στην άνεση των κατοίκων της.

Ήδη από τον Οκτώβριο του 1815, καθιερώθηκε από τον στρατηγό Cambell, το Δημοτικό (municipal) τέλος επί των ενοικίων των οικιών, το οποίο προοριζόταν αποκλειστικά για την εξυπηρέτηση του φωτισμού και την καθαριότητα της πόλης, ικανοποιώντας παλαιότερα αιτήματα των κατοίκων της Αμαξικής για τον φωτισμό της πόλης που συντελούσε στην ασφάλεια των κατοίκων κατά τις νυκτερινές ώρες.

5. Η αποτύπωση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης στον αστικό ιστό της Λευκάδας και ο ρόλος των Βρετανικών παρεμβάσεων.

Η λευκαδίτικη κοινωνία, όπως διαμορφώθηκε κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας ήταν μια πολυποίκιλη κοινότητα αποτελούμενη από τους Βρετανούς γραφειοκράτες και στρατιωτικούς, Βενετούς που είχαν ενσωματωθεί στην τοπική κοινωνία, Αλβανούς που είχαν μετακινηθεί από την απέναντι ακτή. Στον πληθυσμό αυτό υπερτερούσαν αριθμητικά οι Έλληνες πολλοί από τους οποίους είχαν μακρινή καταγωγή από διάφορες περιοχές της Ελλάδας, όπως την Ήπειρο, την Αιτωλοακαρνανία, την Πελοπόννησο, την Κρήτη, ακόμη και την Χίο.

Οι κάτοικοι της Λευκάδας, κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας, παρακολουθούν τις προσπάθειες του Ιονίου Κράτους για οικονομικές μεταρρυθμίσεις και περισσότερη ελευθερία στη διεξαγωγή του εμπορίου (εσωτερικού και εξωτερικού). Οι αλλαγές αυτές εντάσσονται στις συνολικότερες μεταβολές των οικονομικών δομών και πρακτικών που πραγματοποιεί η Βρετανική Αυτοκρατορία, γύρω στα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Την εποχή αυτή υπήρξε οικονομική άνοδος και βελτιώθηκε η αγροτική παραγωγή, κατασκευάστηκαν νερόμυλοι, ανεμόμυλοι, ελαιοτριβεία. Η ενθάρρυνση για την κατασκευή βιοτεχνικών εγκαταστάσεων (ελαιοτριβεία, φούρνοι, αποθήκες, εργαστήρια) μέσω τραπεζικών δανείων επιτείνει την αστικοποίηση, την ανάπτυξη και τον εξαγωγικό προσανατολισμό της οικονομίας. Στο πλαίσιο αυτό κατασκευάστηκαν καταστήματα στην πόλη και ενθαρρύνθηκε το εμπόριο.

Η άρχουσα τάξη της Λευκάδας κατέχει μεγάλη κτηματική περιουσία και συνολικά το εμπόριο της πόλης. Είναι επόμενο ότι η τάξη αυτή επωφελείται από τους νόμους των Βρετανών αναπαράγοντας πλούτο, τον οποίο επενδύει κτίζοντας μεγαλοπρεπέστατα σπίτια διάσπαρτα στον αστικό ιστό. Πρέπει να δε-

χθούμε όμως ότι προάγει έναν ενδιαφέροντα πολιτισμό που αποτελεί μίξη του ανατολικών και των δυτικών πολιτιστικών χαρακτηριστικών του, του οποίου η συνεισφορά στην ευρύτερη ελληνική πραγματικότητα αμέσως μετά την ενσωμάτωση των Επτανήσων στο Ελληνικό κράτος δεν έχει ακόμη μελετηθεί και αποτιμηθεί.

Από την άλλη πλευρά, η πλειονότητα του πληθυσμού στην Λευκάδα και κατ' επέκταση όλων των Επτανήσων, ζει, αναπτύσσεται και ευημερεί, διατηρώντας και συνεχίζοντας το μακραίωνα πολιτιστικό του υπόβαθρο στο μεταίχμιο μεταξύ Ανατολής και Δύσης και βιώνοντας μια νέα πραγματικότητα αυτή της ώσμωσης με την Βρετανική πολιτισμική ταυτότητα, χωρίς όμως να μπορεί να επωφεληθεί άμεσα από τις οικονομικές τομές που συντελούνται.

Από τα στοιχεία που αντλούμε από το αρχείο, παρατηρούμε ότι ορισμένοι κάτοικοι της πόλης, διέθεταν μεγάλο αριθμό κατοικιών και επαγγελματικών στεγών τα οποία δεν ήταν δυνατόν να προορίζονται για ιδιόχρηση. Προφανώς, χρησιμοποιούντο για την προσκόμιση εσόδων από την πώληση ή ενοικίαση τους. Η ενοικίαση των κατοικιών πιθανόν απευθύνεται στους δημόσιους υπαλλήλους Βρετανούς και Επτανησίους που δεν είναι Λευκάδιοι, ενώ η ενοικίαση των καταστημάτων σε ντόπιους επαγγελματίες που δεν είχαν την δυνατότητα ανέγερσης δικών τους επαγγελματικών χώρων.

Πάντως οι χρήσεις των κτηρίων παραμένουν διακριτές σε κατοικίες και καταστήματα. Κτήρια με μικτή χρήση έχουμε ελάχιστα και αυτά κυρίως στην κεντρική πλατεία της πόλης.

6. Ο τρόπος διαχείριση από την Βρετανική Διοίκηση της μείζονος κρίσης του σεισμού του 1825 στη Λευκάδα, στο πεδίο της αρχιτεκτονικής και της πόλης.

Ο σεισμός του 1825, που ήταν ένας από τους πιο καταστρεπτικούς που έπληξαν το νησί, καταστρέφοντας το 77% των οικιών της πόλης της Αμαξικής που κατασκευάστηκαν από το τελευταίο τέταρτο του 17^{ου} αιώνα, κατά τον 18^ο αιώνα και μέχρι το πρώτο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα. Ο σεισμός αυτός, ήταν καθοριστικός για τη πόλη της Αμαξικής καθώς με βάση τον σχεδιασμό των Βρετανών, ο οικισμός διαμορφώνεται σταδιακά και αποκτά εν πολλοίς, την σημερινή μορφή του.

Επίσης, τα οικονομικά κίνητρα που δόθηκαν στους κατοίκους, μέσω δανείων για την επισκευή, ανακατασκευή και κατασκευή νέων κτηρίων αμέσως μετά τον σεισμό αποδεικνύουν τόσο την φροντίδα για την επίλυση και ρύθμιση των τοπικών ζητημάτων όσο και την αποτελεσματική σύνδεση των νεωτερισμών που μεταφέρονται από την μητρόπολη στην επαρχία.

Το ύψος των κτιρίων ήταν πάντοτε χαμηλό, λόγω της συχνότητας των σεισμών που επηρέασε την αρχιτεκτονική στη Λευκάδα όπως και σε άλλα νησιά του Ιονίου. Τα περισσότερα κτίρια είχαν ένα ή δύο ορόφους και μόνο τα μεγάλα αρχοντικά είχαν τρεις ορόφους. Οι επιρροές από την Βενετοκρατία, αλλά και η μορφολογική, τυπολογική και κατασκευαστική ιδιαιτερότητα των κατασκευών του νησιού, λόγω των σεισμών είναι εμφανείς. Επομένως, οι ιστορικές συγκυρίες, οι επιρροές και ο σεισμικός παράγοντας οδήγησαν στα ιδιαίτερα μορφολογικά χαρακτηριστικά των κτιρίων της Λευκάδας.

Η νομοθεσία για την κατασκευή αντισεισμικών κτιρίων, αναγνωρίζει

τον κίνδυνο από τις φυσικές καταστροφές που ήταν συχνές στο νησί. Τα δύο πρότυπα δίδυμα αντισεισμικά κτήρια του Τοποτηρητηρίου και του Δικαστηρίου, αποδεικνύουν το ενδιαφέρον της Βρετανικής προστασίας για την επιβολή του προϋπάρχοντάς αντισεισμικού τρόπου δόμησης.

Η αντισεισμική ξύλινη κατασκευή της Λευκάδας αναπτύχθηκε στο νησί στο πέρασμα των χρόνων αποδίδοντας ενδιαφέρουσες λύσεις, ενώ τα οικοδομικά συνεργεία που εργάστηκαν στην Λευκάδα, είχαν επίγνωση του ελώδους εδάφους, των επιπτώσεων κατά την διάρκεια των σεισμών και των υλικών που είχαν στην διάθεσή τους για να επιτύχουν το μέγιστο δυνατό αποτέλεσμα, διερευνώντας και επιτυγχάνοντας τις βέλτιστες οικοδομικές λύσεις, χρησιμοποιώντας δοκιμασμένα στο χρόνο υλικά όπως πέτρες στο ισόγειο και ξύλο στο εσωτερικό του κτιρίου και στους ορόφους. Οι ευφυείς τεχνίτες και τα οικοδομικά συνεργεία που δούλευαν στην περιοχή, προκειμένου να προστατεύσουν τις κατασκευές και τους κατοίκους κατά την εκδήλωση των σεισμών χρησιμοποιήσουν την μέθοδο με το εσωτερική κατασκευή με ξύλινα στοιχεία, το ποντελάρισμα όπως λέγεται στην Λευκάδα, το οποίο περιγράφεται με πολύ ενδιαφέροντα τρόπο σε παλαιά συμβόλαια της Λευκάδος. Η κατασκευή αυτή συνέβαλλε στην συγκράτηση από πτώση της λιθοδομής των κτιρίων και με τον τρόπο αυτό στην απομείωση του κινδύνου απώλειας ανθρώπινης ζωής κατά την διάρκεια των πρώτων λεπτών μετά τον σεισμό που είναι κρίσιμα, και στην διατήρηση των υπερκείμενων ξύλινων ορόφων των οικιών της Λευκάδας, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν ακίνδυνα από τους κατοίκους, μειώνοντας τον αριθμό των αστέγων μετά από έναν ενδεχόμενο σεισμό. Όλα τα παραπάνω αποσκοπούσαν στην δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος σε περίπτωση σεισμού.

Πάντως, σύμφωνα με νοταριακά έγγραφα οι κατασκευές με λίθινη περιμετρική τοιχοποιία και ξύλινη ανωδομή προϋπήρχαν τουλάχιστον κατά την διάρκεια του 18^{ου} αιώνα. Σε επίρρωση όσων αναφέρονται στα νοταριακά έγγραφα, η ίδια κατασκευή επιχωριάζει σε πρώιμες άδειες οικιών της Λευκάδας αμέσως μετά τον σεισμό, στα οποία γίνονται επισκευές και ανακατασκευές, δηλαδή σε κτίρια τα οποία είχαν κατασκευαστεί πριν το 1825, αρκετά από αυτά μέσα στον 18^ο αιώνα. Άλλωστε, το γεγονός ότι οι Βρετανοί θεωρούν αποτελεσματική την Λευκαδίτικη κατασκευή με ποντελιάρισμα, αποδεικνύεται από την υιοθέτηση του τρόπου αυτού κατασκευής στα νέα κτήρια των στρατώνων στο φρούριο της Αγίας Μαύρας το 1854 με τη μέθοδο αυτή, καθώς σκόπευαν να προφυλάξουν τους στρατιώτες τους σε περίπτωση σεισμού.

Ο αντισεισμικός τρόπος κατασκευής, του συγκροτήματος των εργατικών κατοικιών της Νέας Χώρας, του δίδυμου κτιρίου των Δικαστηρίων και του Τοποτηρητηρίου, και κυρίως των στρατώνων εντός του φρουρίου, αποδεικνύει ότι οι Βρετανοί, αναγνωρίζουν τους κινδύνους εξ αιτίας των σεισμών. Χρησιμοποιούν στοιχεία παλαιότερης τεχνολογίας, που τα ενσωματώνουν σε κανονισμούς που προάγουν και βελτιώνουν τις αντισεισμικές κατασκευές των δημόσιων και των ιδιωτικών κατασκευών στο νησί.

7. Η συμβολή της θεσμοθέτησης πολεοδομικής νομοθεσίας στο Ιόνιο κράτος στη διαμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος της Λευκάδας και στην τεκμηρίωση του κτηριακού αποθέματος του 18^{ου} αιώνα στην πόλη

Είναι εμφανής η βρετανική οργάνωση μέσω της υποχρεωτικής εφαρμογής

των νόμων που ψηφίστηκαν την εποχή αυτή για τη δόμηση και την υγιεινή, **καθώς** και της μορφής που έλαβαν τα περισσότερα ιδιωτικά κτίρια που κατασκευάστηκαν μεταξύ του 1825 και 1864 επειδή τα παλαιότερα στην πλειονότητά τους είχαν καταστραφεί στον σεισμό.

Ένα σημαντικό επίτευγμα κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας είναι η οργάνωση των τοπικών αρχειοφυλακείων. Δεν ήταν βέβαια οι Βρετανοί αυτοί που δημιούργησαν πρώτοι την αρχειακή συνείδηση όπως αναλύθηκε παραπάνω, αλλά βασίστηκαν στην προγενέστερη πρακτική της Βενετικής διοίκησης την οποία διατήρησαν, αναδιοργάνωσαν και προήγαγαν. Η μεγάλη σημασία που δίνουν οι Βρετανοί στην αποτελεσματική λειτουργία των αρχειοφυλακείων πιστοποιείται από το γεγονός ότι ο Αρχαιοφύλακας ήταν ένας από τους τέσσερις διοικητικούς υπαλλήλους που απευθύνονταν κατ' ευθείαν στον Έπαρχο κάθε νησιού.

Υποσύνολο του αρχειακού υλικού της περιόδου της Αγγλοκρατίας αποτελεί το σύνολο των οικοδομικών αδειών που εκδόθηκαν από το 1825 έως το 1864 όπου διαφαίνεται και αναδεικνύεται ο τρόπος αντιμετώπισης του κτισμένου περιβάλλοντος και ο τρόπος υλοποίησης τόσο των ιδιωτικών κατοικιών και επαγγελματικών χώρων όσο και των εκκλησιών, μέσα στον 19^ο αιώνα και η μορφή σημαντικών κτηρίων του 18^{ου} αιώνα.

Οι γνώσεις μας, για την αρχιτεκτονική και πολεοδομία της περιόδου, συμπληρώνονται από το αρχειακό υλικό για τα δημόσια και στρατιωτικά έργα που έγιναν από τους Βρετανούς στην Λευκάδα και γενικότερα στα Ιόνια και σώζονται στα National Archives του Λονδίνου.

Τα γραπτά τεκμήρια, αποτελούν την αποτύπωση με ακρίβεια της κοινωνικής και οικονομικής δομής, ενός συγκεκριμένου χώρου, μια δεδομένη χρονική στιγμή. Η ανάλυσή τους μας δίνει την δυνατότητα να αποκτήσουμε με ασφάλεια γνώση, των δεδομένων που επικρατούσαν και να προσεγγίσουμε τα ακριβή γεγονότα, όπως τα έζησαν οι άνθρωποι της εποχής, χωρίς τον παραμορφωτικό φακό της σύγχρονης εποχής.

Τα γραπτά ντοκουμέντα συμπληρώνουν και διαφωτίζουν τα σωζόμενα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα. Η αλληλοσυμπλήρωση των μεν από τα δε καταλήγει στην πληρέστερη εικόνα που μπορούμε να έχουμε για την ιστορία, την οικονομία, τον τρόπο ζωής, τις οικιστικές ανάγκες, τα ήθη, τα έθιμα και τις αξίες των τοπικών κοινωνιών, συντελώντας στην κατανόηση της εξέλιξης τόσο της κοινωνίας όσο και της αρχιτεκτονικής, δηλαδή να κατανοήσουμε την άυλη και την υλική υπόσταση της κοινωνίας μας.

Μέσω λοιπόν της πολεοδομικής νομοθεσίας που θεσμοθετήθηκε από τους Άγγλους για τον τρόπο κατασκευής των κτηρίων, διασώθηκαν οι οικοδομικές άδειες των κτηρίων που διασώζουν στοιχεία για την αρχιτεκτονική τόσο του 18^{ου} όσο και του 19^{ου} αιώνα στην Λευκάδα.

8. Ο βαθμός ανθεκτικότητας του αστικού ιστού της Λευκάδας πριν και μετά την Αγγλοκρατία

Μετά την ένωση των Ιονίων (1864) οι μεγαλέμποροι και οι πλοιοκτήτες, αλλά και οι μικρότερης εμβέλειας οικονομικοί συντελεστές της αστικής τάξης επενδύουν τα κεφάλαιά τους, σε αγροτικά και αστικά ακίνητα, αγοράζοντας

σε τιμές ευκαιρίας τις περιουσίες στην ύπαιθρο και τα παλάτια των αρχόντων, οι οποίοι ως τάξη υποχωρούν, συντελώντας έτσι σταδιακά στην υποβάθμισή τους. Οι αρχικοί κάτοικοι εγκαταλείπουν τις ιδιοκτησίες τους οι οποίες σιγά-σιγά υποβαθμίζονται.

Μετά τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, εκτός από την ευρεία χρήση του οπλισμένου σκυροδέματος που έχει αλλοιώσει την μορφή της πόλης ένα σημαντικό στοιχείο αλλοίωσης που τείνει όμως να αποτελέσει στοιχείο της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής αποτελεί η αντικατάσταση στα παλαιά σπίτια της εξωτερικής ξύλινης επένδυσης, από λαμαρίνα (κυματοειδή ή λεία). Η χρήση της λαμαρίνας θα πρέπει να άρχισε περίπου μετά το πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα, για λόγους μικρότερης ανάγκης συντήρησης, προσδίδοντας όμως μια νέα εικόνα στην πόλη. Επίσης, η μη χρήση στα ισόγεια ισόδομης λιθοδομής ή η επίχριση των λιθοδομών έχει αλλοιώσει την μορφή της αρχιτεκτονικής της πόλης, μη διατηρώντας την οπτική ενότητα με τις αντίστοιχες μορφές λιθοδομής των ναών.

9. Η αποτύπωση της σχέσης ηγεμονεύοντος και ηγεμονευόμενου κράτους στην Αγγλοκρατούμενη Λευκάδα

Η στροφή προς την δύση εντείνεται κατά τον 19^ο αιώνα, όταν το 1815 μετά τη Συνθήκη των Παρισίων δημιουργείται το Ιόνιο κράτος «υπό την προστασία» και στην ουσία υπό την επικυριαρχία της Μεγάλης Βρετανίας η οποία την εποχή αυτή βρίσκεται στην μέγιστη ακμή της και η οποία διεκδικεί και επιδιώκει του δικούς της Βρετανικούς εθνικούς σκοπούς. Για τον λόγο αυτό ο πρώτος Αρμοστής Sir Thomas Maitland, αλλάζει ριζικά το προγενέστερο φιλελεύθερο σύνταγμα του 1803 καταργώντας τις ελευθερίες που αυτό πρέσβευε.

Η πρακτική που ακολούθησαν οι Βρετανοί, στη Λευκάδα όπως και σε όλες της αποικίες τους, ήταν να μην δημιουργηθούν τομές στην κοινωνία, στην αρχιτεκτονική και στην πολεοδομία που είχαν παγιωθεί κατά την προηγούμενη περίοδο, προκειμένου να μην προκαλέσουν κοινωνικές αναταραχές. Βέβαια στα Επτάνησα οι δυσaréσκειες δεν αποφεύχθηκαν, με κυριότερη την αιματηρή εξέγερση των χωρικών της Λευκάδας για την φορολογία για την κατασκευή της Διώρυγας. Επίσης, κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, το Πολιτικό και ιδεολογικό ρεύμα του Ριζοσπαστισμού συνδέεται με το γεγονός ότι τα Επτάνησα αποτέλεσαν γέφυρα μεταξύ του ελλαδικού και του δυτικοευρωπαϊκού χώρου.

Στα νησιά του Ιονίου, η δημιουργία ενός αποτελεσματικού γραφειοκρατικού μηχανισμού και ενός κράτους του οποίου η λειτουργία βασιζόταν στους νόμους ήταν αποτέλεσμα της μεταφοράς ανάλογων ιδεών από την Βρετανική διοίκηση τόσο στη Μάλτα και την Κεϋλάνη όσο και από την εμπειρία προγενέστερων μορφών διοίκησης στα Επτάνησα και αποτελεί τομή στις προηγούμενες μορφές διοίκησης. Επίσης σημαντική αρχή στην διοίκηση των νησιών ήταν ο διαχωρισμός της εκτελεστικής, της νομοθετικής και της δικαστικής εξουσίας.

Το καθοριστικό στοιχείο που χρησιμοποίησαν οι Βρετανοί, προκειμένου να διαφοροποιηθεί η αποικιακή κυριαρχία τους από την κυριαρχία την εποχή της Βενετοκρατίας ή και παλαιότερα, ήταν η επιβολή του κράτους του νόμου.

Οι Βρετανοί, προκειμένου να επιβάλουν απρόσκοπτα την κυριαρχία τους στο Ιόνιο κράτος, προσεταιρίστηκαν τις κυρίαρχες ηγετικές ομάδες των νησιών.

Γι' αυτό καθοριστική για την διαμόρφωση του χώρου την εποχή αυτή, είναι η διάδραση των κατοίκων με τους αξιωματούχους και τους υπαλλήλους που ορίζονται από την Βρετανική προστασία.

Πάντως, διαπιστώνεται ότι ο ορθολογισμός, η μεθοδικότητα και ο τρόπος διοίκησης των Βρετανών συνεισέφερε πολλά νέα στοιχεία στον τομέα της οργάνωσης της πόλης και της αρχιτεκτονικής με νέους θεσμούς, νόμους και κανόνες. *Η Βρετανική προστασία «αποτέλεσε φορέα εκσυγχρονισμού» εισάγοντας πολιτικές και διοικητικές μεταρρυθμίσεις και θέτοντας τις βάσεις για την οργάνωση του διοικητικού μηχανισμού του νεοσύστατου κράτους, αντλώντας στοιχεία από τα μητροπολιτικά Βρετανικά πρότυπα, αλλά και από την Γαλλικής επιρροής επικυριαρχία που προηγήθηκε, επηρεάζοντας καθοριστικά την οικονομική και κοινωνική εξέλιξη των Ιονίων Νήσων.*

10. Εκλεκτικές συγγένειες ή διαφοροποιήσεις ανάμεσα στην Λευκάδα και τα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου Κράτους και των κτήσεων στην Μεσόγειο κατά την Αγγλοκρατία

Από την σύγκριση με το κτισμένο περιβάλλον στις περιοχές επιρροής της Μεγάλης Βρετανίας τον 19^ο αιώνα, δηλαδή στα Επτάνησα -Κέρκυρα, Ιθάκη, Κεφαλονιά-, καθώς και άλλες Αγγλοκρατούμενες περιοχές την ίδια εποχή δηλαδή την Μάλτα, το Γιβραλτάρ και την Κύπρο σε λίγο μεταγενέστερη εποχή προκύπτει ότι οι Βρετανοί εκτελούν έργα που εξυπηρετούν τους σκοπούς της μεγάλης ναυτικής αυτοκρατορίας, όπως στρατιωτικά και λιμενικά έργα που θα εδραιώσουν την επιρροή τους στον χώρο της Μεσογείου και θα συμβάλουν την διασύνδεσή τους με την Μητρόπολη Βρετανία.

11. Η σχέση με την Βρετανική αρχιτεκτονική και ο διάλογος με την τοπική παράδοση

Το πολεοδομικό κληροδότημα της Αγγλοκρατίας στη Λευκάδα είναι η εδραίωση του δυτικού τύπου προσανατολισμού στον τομέα της πολεοδομίας, καθώς την εποχή αυτή παρατηρούμε μια προσπάθεια αναδιοργάνωσης της πόλης μέσω του σχεδιασμού της με βάση τις ευρωπαϊκές πολεοδομικές πρακτικές του 19ου αιώνα. Επίσης, η αρχιτεκτονική των κτηρίων της πόλης, αποκτά σταδιακά νεοκλασικής επιρροής χαρακτηριστικά, ακολουθώντας τις σύγχρονες Ευρωπαϊκές τάσεις της εποχής που εντείνεται τα τελευταία χρόνια πριν την ενσωμάτωσή του Ιονίου κράτους στην Ελλάδα.

Ενδιαφέρον στοιχείο του οικισμού της εποχής αυτή είναι η ύπαρξη σε μεγάλη έκταση ισόδομης λιθοδομής στα ισόγεια των σπιτιών τα οποία συσχετίζονται με την αντίστοιχου είδους δόμηση των εκκλησιών. Η στέρεη δομή των ισόγειων ερχόταν σε αντίθεση με την ανάλαφρη μορφή των πολύχρωμων ξύλινων ή επιχρισμένων άνω ορόφων. Επίσης, χαρακτηριστικό στοιχείο του οικισμού είναι οι ανοικτές κτιστές ή ξύλινες στοές στα ισόγεια.

Η αρχιτεκτονική στην Λευκάδα δεν επηρεάζεται από τους Βρετανούς, αλλά αντίθετα σε πολλές περιπτώσεις οι Βρετανοί μηχανικοί επηρεάζονται μορφολογικά από κτίρια που προϋπήρχαν στα Επτάνησα και στην Λευκάδα, όπως τα καταστήματα εν σειρά με στοά που υπήρχαν στην Λευκάδα και αντιγράφονται από τον Βρετανό στρατιωτικό μηχανικό Brown στο Νοσοκομείο και τον Στρατώννα της Ζακύνθου. Άλλωστε οι στρατώνες στην Λευκάδα, κατασκευή του 1854 με ξυλόπηκτο όροφο αποτελούν απόδειξη ότι οι Βρετανοί

υιοθετούν και στις στρατιωτικές εγκαταστάσεις τους εντός του φρουρίου της Αγίας Μαύρας την δοκιμασμένη στον χρόνο αντισεισμική κατασκευή της Λευκάδας. Εκτός αυτού είναι φανερό η επίδραση στην μορφή της γέφυρας De Bosset στην Κεφαλονιά από την μορφή του προϋπάρχοντος οθωμανικού Υδραγωγείου της Λευκάδας.

Από την άλλη, η επίδραση της Βρετανικής Αρχιτεκτονικής περιορίζεται στην κατασκευή της αγοράς -του Μαρκά- με μίμηση αντίστοιχων αγορών στην Αγγλία και στην Ευρώπη κατά τον 19^ο αιώνα. Επίσης, σημαντική επίδραση της Βρετανικής Αρχιτεκτονικής αποτελεί η κατασκευή των εργατικών κατοικιών της Νέας Χώρας.

12. Η συμβολή των Επτανησίων τεχνικών στη Λευκάδα της Αγγλοκρατίας, στο Ιόνιο κράτος αλλά και ευρύτερα στο νέο Ελληνικό κράτος

Είναι φανερό, ότι η δημιουργία αποτελεσματικού διοικητικού μηχανισμού συνδέεται με την ύπαρξη ικανών και μορφωμένων στελεχών της δημόσιας διοίκησης. Για τον λόγο αυτό, ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, δημιουργούνται σχολεία στοιχειώδους, μέσης και ανώτερης εκπαίδευσης των στελεχών αυτών, που κατέχουν με επάρκεια την Ελληνική γλώσσα και σταδιακά μέχρι το 1850 η δημόσια διοίκηση αποδεσμεύεται από την Ιταλική γλώσσα που κυριαρχούσε μέχρι τότε στον διοικητικό μηχανισμό.

Με την συμβολή των Βρετανών το Ιόνιο Κράτος συμβαδίζει με τα Ευρωπαϊκά επιτεύγματα των αρχών του 19ου αιώνα, στην θεσμοθέτηση πολεοδομικής νομοθεσίας και στην συμμετοχή τεχνικών επιστημόνων στον διοικητικό μηχανισμό.

Η κατασκευή δημοσίων έργων δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς την ύπαρξη ικανού αριθμού τεχνικών υπαλλήλων στην διοίκηση, η οποία αποτελούσε και παράδειγμα προς τους ιδιώτες, οι οποίοι ενθαρρύνονταν να απευθύνονται σε τεχνικούς για τον σχεδιασμό της επισκευής και κατασκευής των ιδιωτικών έργων (κατοικιών, επαγγελματικών χώρων, εκκλησιών).

Σημαντική είναι η συμβολή των σημαντικών Επτανησίων Ελλήνων τεχνικών που είχαν σπουδάσει στο εξωτερικό, στην Ιταλία και την Γαλλία όπως ο Γεράσιμος Πιτζαμάνος, που σπούδασε στην Ρώμη και το Παρίσι με τον Percier, ο οποίος ήταν γνώστης της αρχιτεκτονικής και του σχεδίου αλλά και στις αρχιτεκτονικές σχολές της Κέρκυρας όπως ο Ιωάννης Χρόνης συμβάλλοντας στην ανασυγκρότηση του Ιονίου Κράτους.

Θα πρέπει να τονιστεί ο σημαντικός ρόλος που έπαιξαν οι Βρετανοί στρατιωτικοί μηχανικοί, οι οποίοι ακολούθησαν τα Βρετανικά στρατεύματα κατά τον 19^ο αιώνα, μεταφέροντας στα Ιόνια νησιά γνώσεις σχεδιασμού και οργάνωσης νέων κατασκευών. Η ώσμωση που υπήρξε μεταξύ των Βρετανών στρατιωτικών μηχανικών και των Ελλήνων Τεχνικών που εργάστηκαν στην Βρετανική διοίκηση είχαν θετικό αντίκτυπο στην διάχυση της αναγκαίας τεχνογνωσίας για την επίτευξη μεγάλων τεχνικών έργων, όπως η Διώρυγα της Λευκάδας, λιμενικά έργα και στρατιωτικές κατασκευές.

Στην Λευκάδα, σημαντική είναι η συμβολή του Νικολάου Ζαβού, που καταγόταν από την Ιθάκη ο οποίος μεταξύ άλλων το 1850 αποτυπώνει το παλαιότερο και σχεδιάζει το νέο Νοσοκομείο της Λευκάδας και την συνέχιση

του μεγάλου τεχνικού έργου του νέου Αγγλικού λιμένα δυτικά του φρουρίου της Αγίας Μαύρας, ενώ αργότερα ο ίδιος σχεδιάζει και εκτελεί μεγάλα λιμενικά έργα και σε άλλα νησιά του Ιονίου, όπως το Λιμάνι της Ζακύνθου, και το Λιμάνι στο Κιόνι της Ιθάκης. Επίσης, ο Δημήτριος Ζαβός σχεδιάζει το Λιμάνι στο Βαθύ της Ιθάκης.

Το Ιόνιο Κράτος έκανε μεγάλη προσπάθεια για να εκπαιδεύσει αρχιτέκτονες και πολιτικούς μηχανικούς που θα στελέχωναν τον κρατικό μηχανισμό. Όμως για την κάλυψη των αναγκών του πολλές φορές βασιζόταν και σε εμπειροτέχνες για να καλύψει τις ανάγκες εκπόνησης των μελετών για τις άδειες των οικοδομών. Στην Λευκάδα ζωγράφοι και εμπειροτέχνες εκπονούν τις απαραίτητες άδειες των οικοδομών λόγω έλλειψης αρχιτεκτόνων και πολιτικών μηχανικών. Τα σχέδια των οικοδομικών αδειών που σώζονται μεταξύ των ετών 1825 και 1864, υπογράφονται ή μπορούν να αποδοθούν, μεταξύ άλλων στους Αρχιτέκτονες Filippo Michaelli, Bernardi, Bevoti, στους ζωγράφους Σπυρίδωνα Βεντούρα και Σπυρίδωνα Γαζή, αλλά και σε εμπειροτέχνες όπως ο Ανδρέας Κοψιδάς και ο Πότσης. Το γεγονός ότι δεν υπήρχαν πολλοί Έλληνες τεχνικοί επιστήμονες δικαιολογεί την εκπόνηση των σχεδίων είτε από ζωγράφους είτε από εμπειροτέχνες οι οποίοι όμως γίνονταν αποδεκτοί από την διοίκηση του Ιονίου Κράτους. Ονόματα Ελλήνων τεχνικών συναντάμε και στα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου.

Η Λευκάδα, ευρισκόμενη σε στρατηγική θέση, θα αποτελέσει σταυροδρόμι ανταλλαγής ιδεών, πεδίο πολιτισμικών ζυμώσεων και χώρος ώσμωσης της Δύσης με την Ανατολή σε πολλαπλά επίπεδα ανάμεσα στα οποία και η διαχείριση των πολιτιστικών αγαθών με εμφανή επιρροή στο Ελληνικό κράτος πριν και ύστερα από την Ένωσή τους με αυτό το 1864.

Μετά την ίδρυση του, το νέο Ελληνικό κράτος το 1830, προσπαθεί να συμβαδίσει νομοθετικά με τα τεκταινόμενα στην Ευρώπη του 19ου αιώνα. Η εμπειρία του Ιωάννη Καποδίστρια στην διακυβέρνηση των Ιονίων Νήσων συντέλεσε ώστε να αντιληφθεί την ωφέλεια του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους από την εμπειρία ώσμωσης του Ελληνικού πολιτισμού μέσω του Ιονίου Κράτους με τον δυτικό ορθολογισμό που πρέσβευαν οι Βρετανοί Προστάτες και χρησιμοποίησε Τεχνικούς υπαλλήλους από τα Ιόνια όπως τον Ανδρέα Γάσπαρη Κάλλανδρο¹²⁰⁹ και τους Ανδρέα και Λάμπρο Ζαβό όταν έγινε κυβερνήτης του Ελληνικού κράτους, για να συμβάλλουν στην ανασυγκρότηση του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους. Γνωρίζουμε ότι ο Λάμπρος Ζαβός (1791-1850) ανέλαβε την οικοδόμηση των στρατώνων του Ιππικού στο Άργος, καθώς και τον Ιερό Ναό Αγίου Νικολάου και το Λοιμοκαθαρτήριο Σύρου. Την εποικοδομητική αλληλεπίδραση του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους με την Δύση μέσω του Ιονίου Κράτους με την συμβολή του Καποδίστρια διέκοψε η δολοφονία του.

Η πρόοδος που είχε σημειωθεί στον τρόπο αντιμετώπισης παλαιότερων κατασκευών που είχαν υποστεί ζημιές από φυσικές καταστροφές στο Ιόνιο κράτος όπως αναφέρθηκε παραπάνω, καθώς και οι αδιάλειπτες στενές σχέσεις και η

1209 Ν.Γ.Μοσχονάς, Μάρω Κορδαμίτση-Αδάμη, Ηλίας Μπεριάτος, Αρχιτεκτονικά-Πολεοδομικά Σχέδια Κεφαλονιάς στην περίοδο του Ιονίου Κράτους, Κέντρο Μελετών Ιονίου, Ίδρυμα Κεφαλληνίας και Ιθάκης, Αθήνα 2013, σ.31

αλληλεπίδραση μεταξύ των Ιονίων νήσων και της απέναντι δυτικής Ηπειρωτικής Ελλάδας ίσως εξηγεί αφενός την απαίτηση του ηγουμενοσυμβουλίου της Μονής Τατάρνας¹²¹⁰ στα Άγραφα να «ανακατασκευαστεί το καθολικό ακριβώς όμοιο με το παλαιό» καθώς είχε υποστεί σοβαρές ζημιές από κατολίσθηση και κινδύνευε από ολοκληρωτική κατάρρευση που δεν μπορούσε να αποτραπεί με τις γνώσεις της εποχής και αφετέρου τις σημαντικές εμπειρικές γνώσεις στο σχέδιο των αρχικτιστών Γεωργίου και Ιωάννη Κώστα από «Κόνιτζας χωρίου Τούρναβου» που σχεδιάζουν το 1840 το πρώτο σχέδιο του καθολικού που εμφανίζει με ακρίβεια τον αθωνικού τύπου ναό με τυπικαριά, ευρύχωρη δίστηλη λιτή και πέντε «κουμπέδες» που είχε κατασκευαστεί στην πρώιμη τουρκοκρατία το 1556. Παρά το γεγονός ότι η Βασιλική Γραμματεία επί Όθωνα, απέρριψε το σχέδιο καθώς δεν υπογραφόταν από αρχιτέκτονα ή νομομηχανικό, όπως απαιτούσε το διάταγμα «Περί της διευθύνσεως των πολιτικών δημοσίων οικοδομών», αλλά από εμπειροτέχνες αρχιτέκτονες, η προσπάθεια τους είναι αξιέπαινη, καθώς φανερώνει σημαντικές γνώσεις τόσο στο σχέδιο και στις αποτυπώσεις όσο και στην κατασκευή σύνθετων εκκλησιαστικών κτιρίων από λιθοδομή με τρούλους και θόλους. Η ανακατασκευή του καθολικού τέλικά πραγματοποιήθηκε με βάση τα σχέδια των Βαυαρών στρατιωτικών μηχανικών Kleinknecht και Kaestel.

Εν κατακλείδι, εκτός από τον ιστορικό ρόλο που έπαιξαν τα Επτάνησα στην προετοιμασία της Επανάστασης του 1821, όσο και στο ίδιο το γεγονός, υπάρχει πεδίο περαιτέρω διερεύνησης της συμβολής του Ιονίου κράτους στην διαχείριση των μνημείων την εποχή αυτή καθώς και στην μεταβίβαση τεχνογνωσίας από τα Επτάνησα τόσο πριν όσο και μετά την ένωση του 1864. Η συμβολή αυτή δεν έχει μελετηθεί επαρκώς και αποτελεί τομέα περαιτέρω έρευνας.

1210 Ιωάννα Καράνη, Η ανοικοδόμηση της Μονής Τατάρνας κατά τον 19° αιώνα μέσα από το σωζόμενο αρχαικό υλικό, *Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση 8*, επιμ. Χαράλαμπος Μπούρας, Κλήμης Ασλανίδης, Σταύρος Μαμαλούκος, εκδόσεις Μυγδονία, Θεσσαλονίκη 2021, σσ. 83-98.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΗΓΩΝ

GAZZETTA DEGLI STATI UNITI DELLE ISOLE IONIE

- *Gazzetta* φ. 86, 9/21 Αυγούστου 1819) και επικυρώθηκε από τη Γερουσία (πράξη XVI, 28 Μαρτίου 1820
- *Gazzetta* (αρ.104 13/25 Δεκ. 1819)
- *Gazzetta* Αρ. 121 sabbato 10/22 Aprile 1820, Terza Sessione, Del Primo Parlamento degli Stati Uniti delle Isole Ionie, tenuta in virtu della Costituzione del 1817, No XVI, Titolo, Atto del Parlamento, con cui sifissano le condizioni necessarie per potererigere fabbricati.
- Απόφαση του Ύπαρχου 8/20 Μαΐου, *Gazzetta* αρ-21 (ιταλικά), σελ. 2 ή αρ-8 (ελληνικά) σ.1
- *Gazzetta* Ionia στις 15 Μαΐου 1824
- *Gazzetta* 11/23 Απριλίου 1825 Num.38 2.
- *Gazzetta* degli stati uniti delle Isole Ionie, Corfu, Sabato 11/23 Aprile 1825, Num.38 2, σ. 2
- *Gazzetta* delle Isole Ionie, No 496 Corfu Sabato 18/30 Giugno 1827, σ.2-3. Atto del Parlamento per regolare il modo di erigere fabbricati, e per stabilire I requisiti da esigersi dagli Architetti.
- *Gazetta* ufficiale degli stati uniti delle isole Jonie 20 Μαΐου /1 Guigno 1850
- *Gazzetta* Ufficiale degli Stati Uniti delle Isole Ionie, αρ. 1848 209
- *Gazzetta* Ufficiale degli Stati Uniti delle Isole Ionie, αρ. 1848 179.
- *Gazzeta* degli stati uniti delle isole ionie, Corfu 30 Gennaio 1841, Num. 527, σ.9

ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥ ΛΕΥΚΑΔΑΣ (ΓΑΚ_Λ)

Συλλογή χαρτών

Φάκελος αριθμ. 3 Άπαντα τα σχετικά με την εκσκαφήν της Διώρυγος Λευκάδος,

Φακελος αριθμ. 4 Σχετικά με την ανέγερσιν Τελωνείου

Φακελος αριθμ.5 Άπαντα τα σχετικά με την επιδιόρθωσιν των οικημάτων του Δικαστηρίου και του Τοποτηρητού. Έγγραφα με ημερομηνία 18 Οκτωβρίου 1832 και 23 Ιανουαρίου 1833.

Φάκελοι AIS 07-ΙΟΝΙΟ ΚΡΑΤΟΣ -01 ΔΙΟΙΚΗΣΗ -06 ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ-ΔΗΜ.ΕΡΓΑ / υποφάκελοι 4-85.

Φάκελος AIS 07-ΙΟΝΙΟ ΚΡΑΤΟΣ 01 - ΔΙΟΙΚΗΣΗ 02 - ΕΠΑΡΧΟΣ 01 – υποφάκελοι 150, 151, 153.

Φάκελος AIS 07 – ΙΟΝΙΟ ΚΡΑΤΟΣ 01 -ΔΙΟΙΚΗΣΗ -ΣΕΙΣΜΟΣ 1825 – (1)

Φάκελος Εκκλησιαστικά REL 08. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ 02. ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ 02. (υποφάκελοι 001-010)

NATIONAL ARCHIVES -PUBLIC RECORDS OFFICE (NA_L)

MR 1/162/6

MR/2037/W/B/17472/CO136/937/48

WO 78/1639/14

CO 136/937 1

CO 136/937 2

CO 136/937 3, 60

CO 136/937 4

CO 136/937 5

CO 136/937 8

CO 136/937 9

CO 136/937 20

CO 136/937 21

CO 136/937 28

CO 136/937 29

CO 136/937 30

CO 136/937 49

CO 136/937 50

CO 136/937 51, 52, 53

MPHH/183

MPHH 1/183/1

MPHH 1/183/2

MPHH 1/183/3

MPHH 1/183/11

MPHH 1/183/12

MPHH 1/183/13

MPHH 1/183/14

MPHH 1/183/15

MPH 1/886/6

MFQ 1/480/29

MFQ 1/480/30aand/ 30band /31aand 31band 32

MFQ 1/480/33

MFQ 1/480/28

MFQ 1/673 part 2 CO 136 /937 19

MFQ 1/673/61-62, dated 1815-1863.

MFQ 1/673/10, CO 136/937

National Archives Kew London, Public Record office

MPH 1/931/6

MPH 1/931/7

MPH 1/931/8

MPH 1/931/9and12

MPH 1/931/11

MPH 1/931/13

MPH 1/931/14

MPH 1/931/16

MPH 1/931/17

MPH 1/931/18
MFQ 1/329/19
MPH 1/931/20
MPH 1/931/21
MPH 1/931/22
MPH 1/931/23
MPH 1/931/24
MPH 1/931/25
MPH 1/931/26
MPH 1/931/27
MPH 1/931/28
MPH 1/931/29
MPH 1/931/30
MPH 1/931/31
MPH 1/931/32
MPH 1/931/33
MPH 1/931/34
MPH 1/931/35
MPH 1/931/36
MPH 1/931/37
MPH 1/931/38
MPH 1/931/39
MPH 1/931/40
MPH 1/931/41
MPH 1/931/42
MPH 1/931/43

MPH 1/931/44
MPH 1/931/45
MPH 1/931/46
MPH 1/931/47
MPH 1/931/48
MPH 1/931/49
MPH 1/931/50
MPH 1/931/51
MPH 1/931/52
MPH 1/931/53
MPH 1/931/54
MPH 1/931/55
MPH 1/931/65
MPH 1/931/66
MPH 1/931/67
MPH 1/931/68
MPH 1/931/69
MPH 1/931/70
MPH 1/931/71
The National Archives, Public Record Office, War Office
MPH 886/N 40/5, WO 44/137
MPHH/183/G.42
MPHH 1/183/1
MPHH 1/183/11, WO38/1639
MPHH/1/183/13 WO 38/1639
MPHH/1/183/13 WO 78/1639/14

MPHH/1/183/14 WO 38/1639

MFQ 1/480/28, WO55/912

Maps and Plans in the Public Record Office, 4 Europe and Turkey, ed. Geraldine Beech, London 1998. Entry 2454, The National Archives, Public Records, MPHH 1/183/11, G42 WO38/1639/11

Maps and Plans in the Public Record Office, 4 Europe and Turkey, ed. Geraldine Beech, London 1998. Entry 2454, The National Archives, Public Records, MPHH 1/183/11, G42 WO38/1639/11

MFQ 1/480/29, WO 55/912.

MPH 1/931/18, WO 55/913

MPH 1/931/18, WO 55/913.

WO 55/912/ 30B , WO55/912/ 31B

MPH 1/931/19, WO 55/913

MPH 1/931/19, WO 55/913. WO 55/913 (19)

The National Archives, Public Record Office, War Office, MPH 1/931/38, WO 55/913

The National Archives, Public Record Office, War Office, MPH 1/931/38, WO 55/913.

ΦΑΚΕΛΟΙ ΑΡΧΕΙΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΝΟΜΟΥ ΛΕΥΚΑΔΑΣ (ΥΠΠΟΑ-ΔΑΒΜΜ_Λ)

ΥΠΠΟΑ-ΔΑΒΜΜ_Λ 8-31-7 ΝΑΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

ΥΠΠΟΑ-ΔΑΒΜΜ_Λ 8-31-8 ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

ΥΠΠΟΑ-ΔΑΒΜΜ_Λ 8-31-20 ΝΑΟΣ ΑΓ.ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ ΠΟΛΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

ΥΠΠΟΑ-ΔΑΒΜΜ_Λ 8-31-25 ΝΑΟΣ ΑΓ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

ΥΠΠΟΑ-ΔΑΒΜΜ_Λ 8-31-37 ΝΑΟΣ ΕΙΣΟΔΙΩΝ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

ΕΛΙΑ

www.elia.org.gr

Φωτογράφος Γιώργος Βαφιαδάκης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Αφροδίτη Αγοροπούλου Μπιρμπίλη, «Η αστική κατοικία κατοικία στην Αγγλοκρατούμενη Κέρκυρα και οι επτανησιακοί όροι δομήσεως», *Κερκυραϊκά Χρονικά*, βραβείο Ακαδημίας Αθηνών, Τόμος XXVI, Δ' Πανιώνιο Συνέδριο Πρακτικά, Τόμος Β', Κέρκυρα 1982, σ.431

Αφροδίτης Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, *Το έργο του Κερκυραίου Αρχιτέκτονα Ι.Χρόνη*, Μελέτη, Δημοσιεύματα εταιρείας Κερκυραϊκών σπουδών, Κέρκυρα 1983

Αφροδίτη Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, «Κέρκυρα», Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Ανατολικό Αιγαίο-Σποράδες-Επτάνησα, τ.1, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1989, σ.2

Αφροδίτη Αγοροπούλου- Μπιρμπίλη, «Στοιχεία του Public Record Office για την αρχιτεκτονική της Κέρκυρας», Πρακτικά Στ' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου, Ζάκυνθος 23-27 Σεπτεμβρίου 1997, τ.3^{ος} , , Κέντρο Μελετών Ιονίου, Εταιρεία Ζακυνθιακών Σπουδών, Αθήνα 2002, σ.387

Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, «Κέρκυρα», Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Ανατολικό Αιγαίο-Σποράδες-Επτάνησα, τ.1, εκδ. Μέλισσα, σ.230.

Ανδρέα Ανδρεάδη, *Η οικονομική Διοίκηση επί Ενετοκρατίας Α*

Σπύρος Αρδραχάς, «Γεώργιος Γρηγορίου Παρίσης, (Ο Αρχαιοφύλακας)», Επιθεώρηση Τέχνης 19, τχ.114 (Ιουν. 1964, σ.611.

Μαρία Ασπιώτη, Το ανάκτορο των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου-Η βασιλική έπαυλη Mon Repos, Σχερία, Κέρκυρα, 1964,

Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, Ιστορικές Σχολές και μέθοδοι, Εισαγωγή στην Ευρωπαϊκή Ιστοριογραφία, Εκδ.Παπαζήση, Αθήνα 2008

Σπ. Ασδραχάς, «Το ιστορικό απόβαρο της Επτανήσου Πολιτείας» στο Αλίκη Νικηφόρου (επιμ.), Συνταγματικά κείμενα των Ιονίων Νήσων, Αθήνα, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, 2008,

Αλεξάνδρα Βασιλείου, Αικατερίνη Βουκελάτου, Ο τεχνητός φωτισμός στις κατοικίες του ελληνικού μεταπολεμικού μοντερνισμού, Επιβλέπουσα Αμαλία Κωτσάκη, Ερευνητική εργασία Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Χανιά, Απρίλιος 2021

Ε.Βιντζαίου, Π. Τουλιάτος, Χ.Ζέρης, Κ.Ρεπαπής, Χ-Ε.Αδάμη, Α.Ζαγκότσης, Β. Παλιεράκη, Ε.Λεονάρδος, 2004, Αποτίμηση και σύνταξη οδηγιών για την αποκατάσταση των κτιρίων του παραδοσιακού οικισμού της Λευκάδας, Τελική Έκ-

θεση Ερευνητικού Προγράμματος ΕΜΠ,

Σπυρίδων Α. Βλαντής, Η Λευκάς υπό τους Φράγκους, Οθωμανούς και τους Ενετούς (1204-1797), Ιστορικών δοκίμιον, Υπό Σπυρίδωνος Α.Βλαντή, Εν Λευκάδι 1902, Φωτοανατύπωση με τη στήριξη του Πνευματικού Κέντρου Δήμου Λευκάδας, Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης Βιο-εργογραφία του Σ.Α.Βλαντή (1855-1938), Πορεία Αθήνα 2008

Κατερίνα Βλαχάκη, Υακίνθη Καπερώνη, Ίχνη βιομηχανικής αρχιτεκτονικής της ιταλικής διοίκησης στα Δωδεκάνησα. Η τεχνολογία ως τρόπος επιβολής και κυριαρχίας, Ερευνητική Εργασία Πολυτεχνείο Κρήτης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Επιβλέπουσα καθηγήτρια Αμαλία Κωτσάκη, Χανιά 2013,

Χρυσούλα Χ. Βοσκοπούλου, Δημόσια Κτίρια στην Κέρκυρα την περίοδο της Βενετικής κυριαρχίας (1571-1797), Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 2005

Σταλίνα Βουτσινά, «Γλυπτική και πολιτική διαπλοκή στα Επτάνησα του 19^{ου} αιώνα», *Τα ιστορικά*, έτος 36^ο, Απρίλιος 2019, εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Μουσείο Μπενάκη

Thomas W.Gallant, Η εμπειρία της αποικιακής κυριαρχίας, Πολιτισμός, ταυτότητα και εξουσία στα Επτάνησα 1817-1864, Ανθρωπολογία, εκδόσεις Αλεξάνδρεια

Μάρκος Α. Γκιόλιας, *Ιστορία της Ευρυτανίας στους Νεότερους χρόνους (1393-1821)*, Πορεία, Αθήνα 1999.

Αναστάσιος Γόρδιος, *Αλληλογραφία (1675-1728)*, Έκδοση Χαρίτων Καρανάσιος, Ιωάννα Κόλια, Προλεγόμενα-Σχόλια Χαρίτων Καρανάσιος, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης του μεσαιωνικού και νέου Ελληνισμού, Αθήνα 2011, τομ. Α΄.

Ελένη Δ. Γράψα, Γεώργιος Μπαρμπαρίγος, *Δημόσιος Νοτάριος της Αγίας Μαύρας*, βιβλίο πρώτο 1707-1709, προλεγόμενα Σ.Ι.Ασδραχάς, Λευκάδα 2006.

Ελένη Δ. Γράψα, «Η χωροταξία της Αγίας Μαύρας (1823). Κοντράδες και μαχαλάδες από τα αρχεία της περιόδου του Ιονίου Κράτους», Πρακτικά ΙΕ΄ Συμποσίου Δρόμοι και Παράδρομοι της τοπικής Ιστορίας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης 18-20/8/2010, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2011, σ.163-203

Ιορδάνης Δημακόπουλος, Ο George Whitmore στην Κέρκυρα, Το ανάκτορο των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου και το Μνημείο Maitland Υπουργείο Πολιτισμού ΙCOM, Ελληνικό τμήμα, Αθήνα, 1994

Πολυξένη Δημητρακοπούλου, «Η Μεταβυζαντινή εντοίχια ζωγραφική στη Λευκάδα», Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου, *Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα*, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.37-64

Διονύσιος Ζακυθινός, «Αι ιστορικάί τύχαι της Επτανήσου», στο Φαίδων Κ.Μπουμπουλίδης, Μαρία Γ. Νυσταζοπούλου (επιμ.), Πρακτικά Τρίτου Πανιόνιου Συνεδρίου (23-29 Σεπτεμβρίου 1965), εν Αθήναις, 1967, τ.Β΄.

Διονύση Α.Ζήβα, «Η Ζακυνθινή Αρχιτεκτονική, γύρω από την περίοδο της απελευθέρωσης», *Πρώτοι Έλληνες τεχνικοί επιστήμονες περιόδου απελευθέρωσης*, επιμέλεια-κείμενα Παύλος Κυριαζής, καλλιτεχνική επιμέλεια Μιχ. Νικολινάκος, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, Αθήνα 1976, σ.134

Διονύσης Α.Ζήβας, «Μία άδεια οικοδομής από τη Ζάκυνθο του 1848», *Μουσείο Μπενάκη*, τ.5 Αθήνα 2005

Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τ. Γ, τ. Θ΄

Δήμητρα Γρ. Καλαντώνη, *Ανάπτυξη Μοντέλων Εμπειρικής Εκτίμησης Σεισμικού Κινδύνου της πόλης της Λευκάδας*, Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Σχολή Θετικών Επιστημών, Τμήμα Γεωλογίας και Γεωπεριβάλλοντος, Αθήνα 2016

Σταύρος Ελ. Καλογιάννης, *Σχέδια πόλεως και Δημόσιος Χώρος, κατά την οθωνική περίοδο (1833-1862)*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή Καλών Τεχνών, Τμήμα εικαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης, Ιωάννινα 2020

Ιπποκράτης Καραβίας, «Ο Εθνικός αγωνιστής και διαπρεπής Αρχιτέκτων (1791-1850)», *Πρώτοι Έλληνες τεχνικοί επιστήμονες περιόδου απελευθέρωσης*, επιμέλεια-κείμενα Παύλος Κυριαζής, καλλιτεχνική επιμέλεια Μιχ. Νικολινάκος, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, Αθήνα 1976, σ.101-108

Ν.Καραπιτάκης, Μ.Καμονάχου, «Κέρκυρα, Αρχείο Εγχωρίου Διαχειρίσεως», Τα Ιστορικά, Περιοδική έκδοση ιστορικών σπουδών, εκδ. οίκος Μέλισσα, τ.3, τευχ. 6, Δεκ. 1986, σ.442-4.

Μίλτος Καρκαζής, *Νεώτερα στοιχεία για τον ζωγράφο Σπυρίδωνα Βεντούρα (Λευκάδα, 1761-1835)*, 2015, <http://www.Academia.edu>,

Σπύρος Χρ. Καρύδης, *Ορθόδοξες αδελφότητες και συναδελφικοί ναοί στην Κέρκυρα (15^{ος}-19^{ος} αι.)*, εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα 2004

Σπύρος Χρ. Καρύδης, «Πληροφορίες για την ίδρυση ή την ανακαίνιση ναών στην Κέρκυρα τον 17^ο και 18^ο αιώνα», Πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου Όψεις της εκκλησιαστικής ιστορίας της Κέρκυρας, 7-8 Δεκεμβρίου 2005, Κερκυραϊκά Χρονικά Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών, περ.Β΄, τομ.Δ΄, Κέρκυρα 2007, σ.63-77

Σπύρος Καρύδης, «Εκκλησιαστική οργάνωση», Βενετοκρατούμενη Ελλάδα, προσεγγίζοντας την ιστορία της, Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, Βιβλιοθήκη αρ.30, Επιστημονική Διεύθυνση Χρυσά Μαλτέζου, Επιμέλεια Κειμένων Δέσποινα Βλάσση-Αγγελική Τζαβάρα, Αθήνα-Βενετία 2010, τομ.Α΄, σ.295-326.

Σπύρος Καρύδης, Ο ιερομόναχος Συρόπουλος, Κεφαλληνικά Χρονικά 2014, εκδόσεις Καραβία 2015

Κώστας Ν.Κατηφόρης, «Το νομικό καθεστώς Εκκλησιών και Μοναστηριών στη

Λευκάδα κατά την Ενετοκρατία», Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου, *Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.96-107

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Διήγησις συμβάντων της Ελληνικής φυλής από τα 1770 έως τα 1836 Υπαγόρευσε Θεόδωρος Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνης, Αθήνησι, Τύποις Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως, (παρά τη Πύλη της Αγορας), 1846

Ι.Κολονος, «Οθωμανικές πηγές για τη νεότερη ιστορία της Λευκάδας» Πρόδρομη παρουσίαση Πρακτικά του 5^{ου} Συμποσίου- Γιορτές Τέχνης και Λόγου, Λευκάδα 18-02 Αυγούστου 2010, Athens, 2011 σ. 24-5.

Άννα Κομνηνή, *Αλεξιάς*, μετ. Αλόη Σιδέρη, Εκδόσεις Άγρα, 1990, Β΄ τόμος, βιβλίο ΙΑ.

Θοδωρής Κονιδάρης, Ο λαοφιλής επίσκοπος Παρθένιος Κονιδάρης και ο ύποπτος θάνατός του στα 1817, *Λευκαδίτικα νέα*, 12/9/2019.

Κοστένη Χ.-Ψαρρή Α. Αρχιτεκτονικά Σχέδια Αρχείου, Λευκάδας, Θεσσαλονίκη 1983

Αναστασία Π. Κούλη (επιμ.), Ιππότης Γεράσιμος Πιτζαμάνος (1787-1825), *Ζωγράφος και Αρχιτέκτων, Η Συλλογή του Εθνικού και Ιστορικού Μουσείου, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος*, Κείμενα-Επιμέλεια. Αναστασία Π.Κούλη, **τ.Α**, Αθήνα 2013, σ.48, πιν.33 σχέδιο για την Ιόνιο Ακαδημία

Λεωνίδας Αλέξανδρος Σ. Κουρής, *Αποτίμηση της Σεισμικής Συμπεριφοράς Κτιρίων από Ξυλόπηκτη Φέρουσα τοιχοποιία*, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 2012

Κατερίνα Κωνσταντινίδου, Η επιδημία της Πανώλης στα Ιόνια Νησιά, 17^{ος}-18^{ος} αι. Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 2003,

Σεβαστή Λάζαρη, Η αναφορά-έκθεση του Ευστάθιου Μαρίνου το 1623, σ. 15 <https://eclass.uoa.gr/modules/document>

Μαρία Λαμπρινού, Οικοδομικός και πολεοδομικός προγραμματισμός Δημόσια Έργα στην Αγγλοκρατούμενη Λευκάδα, Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας (Κέρκυρα, 21-24 Μαΐου 1988), Το Ιόνιο Κράτος 1815-1864, Κέντρο Μελετών Ιονίου, Επιμέλεια Παναγιώτας Μοσχονά, Αθήνα 1997

Μαρία Λαμπρινού, «Η εντός Φρουρίου πόλη της Αγίας Μαύρας. Νέα στοιχεία και προοπτικές για την διαχείριση του ιστορικού χώρου», *Πρακτικά Δ΄ Συμποσίου «Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας, Αρχαία Λευκάδα-Νήρικος-Φρούριο Αγίας Μαύρας-Αμαξική*, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 6-8 Αυγούστου 1999», Αθήνα 2001, σ.170.

Μαρία Λαμπρινού, «Οι αλυκές στου Καρυώτη», *Πρακτικά Δ΄ Συμποσίου*

«Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας, Αρχαία Λευκάδα-Νήρικος- Φρούριο Αγίας Μαύρας-Αμαξική, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 6-8 Αυγούστου 1999», Αθήνα 2001

Μαρία Λαμπρινού, «Αμαξική Λευκάδας: ένα μεσαιωνικό προάστιο γίνεται πρωτεύουσα ενός νησιού», Πρακτικά ΣΤ΄ Διεθνούς Πανιόνιου Συνεδρίου, Ζάκυνθος, 23-27/9/1997, τ.3^{ος}, Αθήνα 2002, σ.327-338

Μαρία Λαμπρινού, *Το φρούριο της Λευκάδας*, Διδακτορική διατριβή, ΕΜΠ, Σχολή Αρχιτεκτόνων, Τομέας Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού, Αθήνα 2009

Μαρία Λαμπρινού, Το φρούριο Αγίας Μαυρας στη Λευκάδα, εκδ.Ηρόδοτος 2018

Ευτυχία Δ.Λιάτα, Κ.Γ.Τσιγκάκης, *Με την Αρμάδα στο Μοριά 1684-1687*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Ολκός, Αθήνα 1998, σ.33.

Ε.Λούντζης, *Περί της πολιτικής καταστάσεως της Επτανήσου επί Ενετών*, εκδ. Κάλβος, Αθήνα 1969

Τριαντάφυλλος Μακάριος, Μίλτων Δημοσθένους, «Τα παραδοσιακά κτίρια της Λευκάδας με το Διπλό Δομικό σύστημα και η Αντισεισμική τους Συμπεριφορά», 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αντισεισμικής Μηχανικής και Τεχνικής Σεισμολογίας 5-7 Νοεμβρίου 2008, Άρθρο 2047,

Δήμος Μαλακάσης, Τα παλαιά σπίτια της Λευκάδας, εκδ. Fagotto, Θροισμα, Αθήνα 2000, επανέκδοση του 1984 από την επετηρίδα της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών τ.ΣΤ΄ 1982, σ.23

Κωνσταντίνος Μαχαιράς, *Η Λευκάς επί Ενετοκρατίας 1684-1797*, Αθήναι, 1951.

Κωνσταντίνος Μαχαιράς, *Λευκάς και Λευκάδιοι επί Αγγλικής προστασίας (1810-1864)*, Κέρκυρα 1940, βιβλιοπωλείο Διονυσίου Νότη Καραβία Αθήνα

William Miller, *Η Φραγκοκρατία στην Ελλάδα 1204-1566*, β΄ εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1990

Ν.Γ. Μοσχονάς, Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη, Ηλίας Μπεριάτος, *Αρχιτεκτονικά-Πολεοδομικά Σχέδια Κεφαλονιάς στην περίοδο του Ιονίου Κράτους*, Κέντρο Μελετών Ιονίου, Ίδρυμα Κεφαλληνίας και Ιθάκης, Αθήνα 2013,

Χ.Μπούρας, *Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, εκδ. μέλισσα.

Κατερίνα Π. Μπρεγιάννη, Ιόνιο Κράτος, 1814-1864, Θεσμοί και κοινωνική διάρθρωση, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο ερεύνης της ιστορίας του νεώτερου ελληνισμού, Αθήνα 2017.

Ζωή Μυλωνά, Μουσείο Ζακύνθου, Αθήνα 1998, εκδ. Υπουργείου Πολιτισμού, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων

I.G. Neranzis, «Το σανζάκιον του Καρλέλι στην περίοδο της Τουρκοκρατίας στην Ελλάδα», τα Αιτωλικά 6 (206), σ.91-6

W.Dörpfeld, Alt Ithaka, κατ' απόδοσιν στα Ελληνικά υπό Β.Φραγκούλη με τίτλο «Λευκάς Ομηρική Ιθάκη, Επετηρίς Λευκαδικών Μελετών, Αθήναι 1973

Μάχη Παϊζη- Αποστολοπούλου, Γενικά Αρχεία του Κράτους, Τοπικό Αρχείο Ιθάκης, Πηγές II, Οικιστικά της Ιθάκης, Αρχιτεκτονικά σχέδια από την περίοδο 1820-1865, Εισαγωγή Μάχη Παϊζη- Αποστολοπούλου Ιθάκη 2006

Κλαίρη Παλυβού, Ακρωτήρι Θήρας, εκ. Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, Αθήνα 1999. (ΕΚΤ),

Βάννα Πανδή-Αγαθοκλή, Καραντίνες και λοιμοκαθαρτήρια στα Ιόνια νησιά, Ιατρικά Χρονικά Βορειοδυτικής Ελλάδος 2011, τόμος 8, τεύχος 2, 18-20 ,

Β. Πανταζής, Από την «νήα» στο «ναό», The books' journal, τεύχος 38, Δεκέμβριος 2013.

Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, «Η ναοδομία της Πόλης και τα ξυλόγλυπτα τέμπλα», Πρακτικά Γ' Συμποσίου, Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνες, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.143-170.

Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου (επιμέλεια), Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης 2006, Διεθνές Συνέδριο αφιερωμένο στον Wilhelm Dörpfeld, υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού, Λευκάδα 6-11 Αυγούστου 2006, Πρακτικά Συνεδρίου, Πάτρα, περί τεχνών, 2008, 4^ο 536.

Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, «Η ναοδομία της Πόλης και τα ξυλόγλυπτα τέμπλα», Πρακτικά Γ' Συμποσίου, Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνες, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.148,

Χαρά Παπαδάτου-Γιαννοπούλου, Τεχνικές ευστάθειας της Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής και Λεξικό ιδιωματικών οικοδομικών όρων της Λευκάδας, Λευκάδα 2014

Βασίλη Παπαζάχου, Κατερίνας Παπαζάχου, Οι σεισμοί της Ελλάδας, Θεσ/νίκη 1999.

Χριστίνα Παπακώστα, «Η ευγένεια στα χρόνια της Επτανήσου Πολιτείας. Ο «Ιππότης Πέτρος Σουμίλας», Ανάτυπο από τα Κερκυραϊκά Χρονικά, περ. Β', τόμος Η' 2015, Ι' Διεθνές Πανιώνιο Συνέδριο Κέρκυρα, 30 Απριλίου-4 Μαΐου 2014, Ιστορία, Ενότητες Α' και Β', Κέρκυρα 2015,

Αντώνης Περδικάρης, «Σεφαραδίτες Πρόσφυγες στη Μεσαιωνική Λευκάδα», Αρωμα Λευκάδας, 14 Μαΐου 2020, <https://aromalefkadas.gr>

Ν.Πετρή, Βραχεία Περιγραφή των κυριωδεστέρων εν Λευκάδι Μονών.

Λευκαδίτικη Εστία, δίμηνη έκδοση Λαογραφίας, Γραμμάτων, Τέχνης κι Επιστήμης, Αθήνα, Έτος Α', Τευχ.1, Ιαν.-Φεβρ.1976,

Steven Runciman, Η άλωση της Κωνσταντινούπολης, μετ.-επιμ. Νίκος Νικολούδης εκ. Δημ. Ν. Παπαδήμα, εκδ. Γ',

Π.Γ. Ροντογιάννης, Ιστορία της Νήσου Λευκάδος, τ.Β', Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών Αθήνα 1982

Π. Ροντογιάννη, Οι Πρωτεύουσες της Λευκάδος, Αθήναι 1988, Έκδοση ΕΛΜ

Αντώνης Ρουπακιώτης, Εγώ δε είμαι ποιητής, εκδόσεις Θεμέλιο

Thekla Sansaridou-Hendrickx, Μια απελευθερωμένη αρχόντισσα, Ekklesiastikos Pharos 93 (2011), s.228-241

Βιολέττα Σάντα, «Δύο παλιές φωτογραφίες της Λευκάδας και το Νέο Λιμάνι», Aroma Lefkadas, 19 Ιανουαρίου 2019.

Βιολέττα Σάντα, Η ιστορία ενός κτιρίου στην Κεντρική Πλατεία της Λευκάδας, 20 Μαρτίου 2019

Βιολέττα Σάντα, «Ο Μαρκάς», Άρωμα Λευκάδας, 15 Ιουνίου 2016 <https://aromalefkadas.gr>

Βιολέττα Σάντα, Η πανώλη και τα λοιμοκαθαρτήρια στη Λευκάδα, Άρωμα Λευκάδας, 25-12-2020, <https://aromalefkadas.gr>, <https://www.sansimera.gr/articles/776>

Μαρίνος Σαρηγιάννης, «Οθωμανοί κουρσάροι στην Λευκάδα: Με αφορμή ένα χωρίο του Εβλιγιά Τσελεμπή», Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Πρακτικά ΙΕ' Συμποσίου Δρόμοι και Παράδρομοι της τοπικής Ιστορίας, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 18-20 Αυγούστου 2010, σ.50, <https://www.academia.edu>

Κυριάκου Σιμόπουλου, Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα, τ.Β', 1700-1800, έκδοση Τετάρτη, Αθήνα 1984.

Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, Λευκαδίτικη πολιτισμική ιστορία, Ανάτυπο από τα Πρακτικά Δ' Συνεδρίου Επτανησιακού Πολιτισμού, Λευκάδα 8-12 Σεπτεμβρίου 1993, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Από την τοπική ιστορία στη συνολική: το παράδειγμα της Λευκάδας, 15^{ος}-19^{ος} αι. Συνέδριο Αφιερωμένο στον Πρόεδρο της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών Πάνο Ροντογιάννη, Αθήνα 1996, σ.185-199.

Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Επισκόπηση των Λευκαδικών Μελετών, Ανάτυπο από τα Πρακτικά ΣΤ Διεθνούς Πανιόνιου Συνεδρίου Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997, Κέντρο Μελετών Ιονίου, Εταιρεία Ζακυνθιακών σπουδών, τ. Α', εκδ. university studio press, Αθήνα 1997, σ.371-379

Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Η άνοδος των αστών στη Λευκάδα τα χρόνια

της Ένωσης» Ανάτυπο από τα Πρακτικά του Επιστημονικού Συνεδρίου Η Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, 1864-2004, τ. Α΄ Ιστορία, Αθήνα 2005, σ. 455-464

Χρίστος Σολδάτος, «Παρουσίαση της θεματικής του Συμποσίου», Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου, *Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.16

Χρίστος Σολδάτος, *Χριστιανική Ζωγραφική, Η μεταβυζαντινή και επτανησιακή τέχνη στις εκκλησίες και μοναστήρια της Λευκάδας (15^{ος} -20^{ος} αι.)* Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 1999.

Χρίστος Σολδάτος, «Φορητές εικόνες και ουρανίες στην Πόλη», Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου, *Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.123.

Λεωνίδας Κ. Στανέλλος, *Η Βρετανική στρατιωτική αρχιτεκτονική στην Κέρκυρα. Οι επεμβάσεις των Βρετανών στα φρούρια, στις οχυρώσεις, στα κτίρια και στις στρατιωτικές εγκαταστάσεις (1814-1864)*, διδακτορική διατριβή ΕΜΠ, Κέρκυρα 2016, σ.77-86

Π.Δ. Στεφανίτση, *Επιστολαί Ι.Α. Καποδίστρια Α΄ Κυβερνήτη της Ελλάδος, Διπλωματικά, Διοικητικά και ιδιωτικά γραφείσαι από 8 Απριλίου 1827 μέχρις 26 Σεπτεμβρίου 1831*, Συλλεγείσαι και καταταχθείσαι φροντίσι των αδελφών αυτού, «Τω Κ. συνταγματάρχη Στόβενς υπάρχω της νήσου Ζακύνθου», Εκδοθείσαι δε παρά Ε.Α. Βέταν ενός των γραμματέων του Κυβερνήτου, Ελληνιστί δε εκδίδονται δαπάναις, Π.Δ. Στεφανίτση Λευκαδίου, ιατρού, Μεταφρασθείσαι εκ του Γαλλικού παρά Μιχαήλ Γ. Σχινά, Τύποις Κωνσταντίνου Ράλλη, Αθήνησιν 1841, τόμος Α΄.

Χρίστος Σολδάτος, «Παρουσίαση της θεματικής του Συμποσίου», Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου, *Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.15-18

Χρίστος Σολδάτος, «Φορητές εικόνες και ουρανίες στην Πόλη», Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου, *Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.117-141

Ι.Ν. Σταματέλος, «Γνωμολογία περί της καταστραφείσης Λευκάδος», Εφημερίς των Φιλομαθών, αρ.727, 29-1-1870, σ.1999-2000.

Ελένη Σταυράκη, *Οι Εβραϊκές κοινότητες στα Ιόνια νησιά κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας (13^{ος}-18^{ος} αι.) σχέσεις συμβίωσης, εντάσεις και αποκλεισμοί*, Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, ΕΚΠΑ, επόπτρια καθ. Αναστασία Παπαδιά-Λάλα, Αθήνα 2017

Αγγελική Σταυροπούλου, «Ιακωβος, ο χορηγός του Ναού της Οδηγήτριας στην Απόλπενα Λευκάδας», Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου, *Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.21-36

Ελευθερία Τσακανίκα, Ο δομικός ρόλος του ξύλου στην τοιχοποιία του ανακτορικού τύπου κτιρίων της Μινωικής Κρήτης, (ΕΚΤ),

Δήμητρα Τσαμτζή, *Ουτοπία ή δυστοπία; Η μελλοντική πόλη στην ουτοπική θεωρία, την κινηματογραφική επιστημονική φαντασία και στη σύγχρονη πραγματικότητα*, ΑΠΘ Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, επιβλέπων καθηγητής Παπαγιαννάκης Απόστολος.

Μυρτώ Τεμπελοπούλου, Νεοκλασικές Αστικές πλατείες, Ζητήματα ανθεκτικότητας και δημοφιλίας στη διαδρομή δύο αιώνων, επιβλέπουσα καθηγήτρια Αμαλία Κωτσάκη, Ιούνιος 2014, Ερευνητική Εργασία Πολυτεχνείο Κρήτης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Τουλιάτος Π., Γαντέ Δ., 1995, Τοπικές ιστορικές αντισεισμικές κατασκευές. Το παράδειγμα της Λευκάδας, Έκδοση ΕΜΠ,

Π.Τουλιάτος, Ε.Βιντζηλαίου, Σεισμική συμπεριφορά του δομικού συστήματος στον ιστορικό οικισμό της πόλης της Λευκάδας, 15^ο Συνέδριο Σκυροδέματος, ΤΕΕ, ΕΤΕΚ, Αλεξανδρούπολη, 25-27 Οκτωβρίου 2006

Π.Τουλιάτος, Χ.Λεμπέσης, ΟΑΣΠ, ΕΜΠ, Λευκάδα, Αντισεισμική Δόμηση, Αποτίμηση και σύνταξη συστάσεων για τις επεμβάσεις στα κτίρια του ιστορικού οικισμού της Λευκάδας, Δημοσία Βιβλιοθήκη Λευκάδας, 2007

Δημήτρης Σπ.Τσερές, «Η καινούργια χώρα», Ανάτυπο Επετηρίς Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών ΙΓ΄ 2012-2016, Αθήνα 2017

Δημήτρης Σ.Τσερές, Το οθωμανικό υδραγωγείο της Αγίας Μαύρας, εκδ.Fagotto 2017

Δ.Σπ. Τσερές, *Λιμνοθάλασσα Λευκάδας, Διαχρονικές κατόψεις του τοπίου (7^{ος} αι. π.Χ. έως σήμερα)*, Λευκάδα Ζην, 9 Μαΐου 2018.

Μάρω Φίλιππα-Αποστόλου, Η αρχιτεκτονική φυσιογνωμία των οικισμών της Λευκάδας, ΕΜΠ-Τμήμα Αρχιτεκτόνων, τ.Ι, Πρόγραμμα ελεύθερης έρευνας, ΓΓΕΤ-ΥΒΕΤ, επιστημονική υπεύθυνος Μ.Φίλιππα-Αποστόλου, Αθήνα, 1992

Μάρω Φίλιππα-Αποστόλου, Η Ιερά Μονή της Ευαγγελίστριας ή η Κόκκινη Εκκλησία στη Λευκάδα, Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση, τ.Υ, Αθήνα 1998.

Μάρω Φίλιππα-Αποστόλου, Η μεσαιωνική πρωτεύουσα της Λευκάδας. Στρατηγικοί στόχοι και συμπεράσματα μιας διεπιστημονικής έρευνας στο ΕΜΠ, Πρακτικά Δ΄ Συμποσίου «Οι πρωτεύουσες της Λευκάδας, Αρχαία Λευκάδα-Νήριος-Κάστρο Αγίας Μαύρας-Αμαξική, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών,

Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 6-8 Αυγούστου 1999», Αθήνα 2001

Μάρω Φίλιππα-Αποστόλου, Παναγιώτης Αργυρός, «Τα μοναστήρια της Λευκάδας, η σέση τους με το γεωγραφικό χώρο και η αρχιτεκτονική τους», Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου, *Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.67-80

Ebenezer Howard, *Garden Cities of To-Morrow* (London, 1902. Reprinted, edited with a Preface by F. J. Osborn and an Introductory Essay by Lewis Mumford. (London: Faber and Faber, [1946]), <http://urbanplanning.library.cornell.edu/DOCS/howard.htm>,

Άλκιβιάδης Χαραλαμπίδης, «Έργο του Παναγιώτη Δοξαρά σε ξένη ιδιωτική συλλογή», Κερκυραϊκά Χρονικά Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών τ.ΧΧVI, Πρακτικά Δ΄ Πανιόνιου Συνεδρίου τ.β΄ Κέρκυρα 1982,σ. 456

Άλκης Χαραλαμπίδης, «Επτάνησα: Στα δυτικά της νεότερης ελληνικής τέχνης», Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου, *Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.111-116

Άγγελος Χόρτης, «Οι Μονές της Λευκάδας: Αγροτικές και δημογραφικές όψεις», Πρακτικά Γ΄ Συμποσίου, *Η Χριστιανική τέχνη στη Λευκάδα, 15^{ος}-19^{ος} αιώνα*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Λευκάδας, Γιορτές Λόγου και Τέχνης, Λευκάδα 8-9 Αυγούστου 1998, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2000, σ.81-93

Άγγελος Γ. Χόρτης, *Συμβολή στην οικονομική Ιστορία της Λευκάδας (1684-1774) Γαιοκτησία, Γεωργία, Κτηνοτροφία, Βιοτεχνία, Αλιεία, Φορολογικό σύστημα, Εμπόριο και Ναυτιλία*, διδακτορική διατριβή, Αθήνα 2012

Ωραιόπουλος Φιλ., Ο Νεοελληνικός Λόγος για την Αρχιτεκτονική και την Πόλη, Αθήνα 1998

Τόπος και Εικόνα, χαρακτηριστικά ξένων περιηγητών για την Ελλάδα, τ.Α΄, 15^{ος} -17^{ος} αι, εκδ. Ολκός, Αθήνα 1978

ΞΕΝΗ

Ansted D.T. The Ionian island, 1863, σ.137, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.41070/page/n149/mode/2up>

John Clay "The Report on the Sanitary Condition of Preston", 1842, <https://www.mylearning.org/resources/architectural-plan-showing-the-design-of-cottages-in-victorian-preston>

James Douet, British Barracks, Their Architecture and Role in society, The Stationery Office, 1998

H.J.Dyos, The growth of cities in the Nineteenth century: A review of some re-

cent writing, *Vicotian Studies*, Indiana university press, Mar.1966, vol.9, pp.225-237, <https://www.jstor.org/stable/3825724>

F. Ferrigni, B. Helly, A. Mauro, L. Mendes Victor, P. Pierotti, A. Rideaud, P.Teves Costa, with contributions of O. Cardona, E. Guidoboni, G. Luongo, J.P. Massue, M. Valiante, 1 *Ancient Buildings and Earhtquakes*, The local seismic culture approach: Principles, Methods, Potentialities, Centro Universitario Europeo per i beni sculturali, Rischio sismico e patrimonio culturale, Edipuglia, Ravello 1991

Sakis Gekas, *Xenocracy, State, Class and Colonialism in the Ionian Islands 1815-1864*, εκδ. Berghahn New York-Oxford, 2017.

Joan Johnson, The General, The travel memoirs of General Sir George Whitmore, Alan Sutton, 1987.

Peter Kendall, "The Corps of Royal Engineers", Chatham England Institution of Royal Engineers, 1950, Whitworth Porter, History of the Corps of Royal Engineers, London, New York, Longmans, Green, 1889, Peter Kendall, Principal inspector of Ancient Monuments, The Royal Engineers at Chatham 1750-2012

John Loudon Mac Sir Frederick Adam, Remarks on the present system of road making: with observations, deduced from practice and experience, with a view to a revision of the existing laws, and the introduction of improvement in the method of making, repairing, and preserving roads, and defending the road funds from misapplication, εκδ. Longman, London 1821

Christina E. Papakosta, "From armatolos to cavaliere di San Marko: Aggelo Sumillas (seventeenth to eighteenth centuries)", *Social and Political elites in eastern and central Europe (15th-18th centuries)*, edited by Cristian Luca, Laurentiu Radvan and Alexandra Simon, with a Foreword byMartyn Rady

Demetrius Thomas Georgia Porphyrios, Colgate University, Traditional Earthquake-resistant Construction on a Greek Island, Journal of the society of Architectural Historians, Vol.XXX, No1, March 1971

Eugene Rizo Rangabe (auteur du livre d' or de la noblesse Phanarriorite), Livre d' or de la Noblesse Ionienne- Corfou, Maison d' edition "Eleftheroudakis", Athenes 1925, σ.288, Μαλακάσης, 1982

Sandra Tonna, Earthquake resistant systems: experience based construction techniques in vernacular architecture. Two study cases: the village of Castelvecchio Calviso (L' Aquila. Italy) and the town of Lefkada (Lefkada Island. Greece), Politecnico di Milano, 2011-2014

E.Vinzileou, A.Zagkotsis, C.Repapis, Ch Zeris., 2006, Seismic behavior of the historical structural system of the island of Lefkada, Greece, accepted for publication in Construcion and Building Materials,

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Francesco Morosini (1619-1694), Στρατηγός και Δόγης της Βενετίας https://en.wikipedia.org/wiki/Francesco_Morosini

Johann Matthias von der Schulenburg (1661-1747), https://en.wikipedia.org/wiki/Johann_Matthias_von_der_Schulenburg

Ermano Lunzi, Della repubblica settinsulare, Bologna 1863 (<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view>)

Θωμάς Ζάχαρης, «Η Κέρκυρα και η Επτάνησος κάτω από την σημαία του αυτοκράτορα (1807-1814)», Στρατιωτική Επιθεώρηση, τεύχος 4/8/2010, <https://www.corfuhistory.eu/?p=2479>

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ο σεισμός της Λευκάδος τω 1825, https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/browse.html?cnd_id=3&text_id=337

https://en.wikipedia.org/wiki/Eug%C3%A9nio_dos_Santos

<https://www.mylearning.org/resources/architectural-plan-showing-the-design-of-cottages-in-victorian-preston>

https://en.wikipedia.org/wiki/Sir_Frederick_Adam_Smith

https://en.wikipedia.org/wiki/Jeremy_Bentham

https://en.wikipedia.org/wiki/John_Stuart_Mill

<https://www.mylefkada.gr/lefkadas-secrets/o-markas-48418>,

www.wikipedia.org, François-Xavier Donzelot

<https://www.wikitree.com/wiki/Ross-7186>, Sir Patrick Ross

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας βάσης δεδομένων ΓΑΚ_Λ

Πίνακας βάσης δεδομένων ΝΑ_Λ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ

This thesis, is concerned with the history of the town and architecture of Lefkada while the island was under British Rule, during a particular period of time where a research gap has been detected. At the same time, the research investigates urban space management focusing on governmental practices especially in urban design in the Ionian state, using Lefkada as a case study.

The first British Commissioner was Sir Thomas Maitland. Under British rule a privileged group of Ionians challenged British protection. In 1818 the central government in Corfu decided to construct a canal between Lefkada and the opposite shores. Increased taxation for the canal pushed Lefkadia villagers to revolt.

Infrastructure works, such as ports, administrative and military buildings, hospitals were part of the developmental project many colonial governors and modernizing Ionians promoted.

The design and execution of public works projects is at the heart of debates on colonialism and development across time and space. Public works are also central in histories of the relationship between colonizers and colonized -the colonial encounter- and between any regime and its subjects as they can either generate legitimacy, discontent or both.

This thesis will not only attempt to study the architectural reconstruction of the town of Lefkada during the period of time from 1825 to 1864, -after 1825 earthquake- but will also compare it to similar town cases throughout the Ionian state and Mediterranean cities, while all these were under British Rule.

The primary material sources are derived not only from archival research in Greece and London (building permit archives, notarial, photographic and newspapers archives), but also from extensive bibliography and field research.

Some of the research questions that this thesis includes are the following:

- What is the selected morphology and structure space policy during British Rule compared to the residential policy derived from the Venetian dominion and how it is interpreted?
- What is the relationship between the type of houses constructed during this particular period under the British Rule and the previous architecture of Lefkada?
- Which public buildings does England decide to build so that they can enforce their presence on the island?
- Is the policy of the dominated state, distinguished in the select-

